

VZDĚLAVACÍ
KNIHOVNA KATOLICKÁ.

—◇—
POŘADAJÍ:

Dr. JOS. TUMPACH. * Dr. ANT. PODLAHA.

—•• Se schválením ••—

nejd. kníž. arc. konsistoře v Praze ze dne 22. května 1896 čís. 4884.

——
SVAZEK VI.

SVAZEK VI.

Dr. F. X. KRYŠTUFEK:

DĚJINY CÍRKVE KATOLICKÉ

ve státech rakousko-uherských

s obzvláštním zřetelem k zemím koruny české.

(1740—1898.)

——
V PRAZE 1898.

CYRILLO-METHODĚJSKÁ KNIHTISKÁRNA A NAKLADATELSTVÍ
V. KOTRBA.

DĚJINY CÍRKVE KATOLICKÉ

VE STÁTECH RAKOUSKO-UHERSKÝCH

S OBZVLÁŠTNÍM ZŘETELEM

K ZEMÍM KORUNY ČESKÉ

OD DOBY SLAVNÉHO PANOVÁNÍ CÍSAŘOVNY MARIE TEREZIE
AŽ DO ČASŮ J. V. CISAŘE A KRÁLE FRANTIŠKA JOSEFA I.
(1740—1898).

SEPSAL

Dr. FRANT. XAV. KRYŠTŮFEK.

V PRAZE 1898.

CYRILLO-METHODĚJSKÁ KNIHTISKÁRNA A NAKLADATELSTVÍ
V. KOTRBA.

PŘEDMLUVA.

Od roku 1874 až do r. 1896 podával jsem hlavně na základě pramenných studií v našem vědeckém »Časopise katolického duchovenstva« obrazy z domácích dějin církevních pod názvy: »Císař Josef II.«, »Císař Leopold II.«, »Císař František I.«, »Císař Ferdinand I.«, »Císař František Josef I.«, které všeobecně oblibě se těšily. Spisovatel prof. J. Ježek prohlásil o nich ve svém cenném díle »Zásluhy duchovenstva o řeč a literaturu českou (od r. 1780—1880)«,*) že »jsou zdařilé«, a spolu pronesl tam přání, abych »svou práci popravil, sem tam doplnil a o sobě vydal«. Toto přání bylo vznášeno na mne ještě s mnoha stran, než jsa zaneprázdněn spisováním svého čtyřsvazkového »Všeobecného církevního dějepisu«, nemohl jsem tomuto přání vyhověti. Konečně na opětou žádost pp. vydavatelů »Vzdělavací knihovny katolické« povolil jsem onomu přání, rozšířil, doplnil a zpracoval jsem ony »Obrazy« na základě pramenův a literatury a učinil z nich »Dějiny katolické církve ve státech rakousko-uherských s obzvláštním zřetelem k zemím koruny české« (1740—1898).

Doufám pak, že uvedené články, jež jako obrazy z domácích dějin církevních laskavě byly přijaty, i v tomto zpracování obliby dojdou. Budiž jen laskavě uváženo, že toto moje dílo jest vůbec prvním dílem o církevních dějinách ve státech rakouských v době od panování slavné císařovny Marie Terezie až na doby naše. Žádná literatura jiného národa v našem mnohojazyčném Rakousku nemá posud díla takového. Ale tu každý, kdo dráhu

*) V Praze 1880. Tiskem a nákladem Cyrillo-Methodějské knihtiskárny. Str. 58.

razi, cestu staví, látku sbírá a třídí, a zpracovav ji, podává veřejnosti plod své práce, musí veliké obtíže přemáhati, kdežto jeho nástupce má před sebou dílo již hotové, má přehled a rozhled uvolněný a poznává snadno chyby a vady svého předchůdce, zdali totiž o věcech a událostech mělce nebo přehluboko, málo nebo mnoho povídá. Zkrátka, upravití hotovou cestu jest prací snadnější nežli ji klestiti a stavěti. Proto budiž s tohoto hlediště posuzována práce má, kdyby snad v některých stránkách méně se zamlouvala.

Dílo mé není tak historií jednotlivých katolických ústavů a diecésí, jako spíše dějinami vývoje katolického života, které mají za účel vyložiti, kterak dnešní církevní poměry vyrostly a se dostavily. Moje dílo jest líčením boje za svobodu církevní. Snažil jsem se, abych veškery znamenité církevní události ve státech rakouských uvedl a do pravého světla nestranně postavil, nikomu nelichotil a nikoho bez příčiny nehanil, počínaje si strannicky. Připojil jsem důležité události z dějin politických, kteréž dějiny církevní osvětlují a bez nichž by tyto temnými a nesrozumitelnými zůstaly. Píše jako Čech, měl jsem obzvláštní zřetel k církevním událostem v české koruně a doufám, že jsem tím svému dílu dobrou službu prokázal. Každý, kdo svůj národ a svou vlast miluje, počíná si podobně. Pročež myslím, že může dílo mé vstoupiti s dobrým svědomím na veřejnost, aby bylo hlasatelem pravé církevní svobody a povzbuzovalo český národ v lásce k víře našich slovanských apoštolů sv. Cyrilla a Methoděje, našich sv. českých patronů: Václava, Ludmily, Vojtěcha, Prokopa, Jana Nep., a našich blahoslavencův: Ivana a Anežky Přemyslovny, víry to, kteráž jest založena na pevné skále sv. Petra, knížete apoštolův, a jeho nástupců, římských biskupův.

V Praze, dne 5. července na den sv. apoštolů Cyrilla a Methoděje 1897.

Spisovatel.

DÍL I.

DOBA OD SLAVNÉHO PANOVÁNÍ CÍSAŘOVNY
MARIE TEREZIE AŽ DO VZDÁNÍ SE TRŮNU
CÍSAŘEM FERDINANDEM DOBROTIVÝM.

1740—1848.

I. OBDOBÍ:

CÍSAŘOVNA MARIE TEREZIE.

1740—1780.

PÉČE CÍSAŘOVNY MARIE TEREZIE O KATOLICKOU
CÍRKEV. — POČÁTKY TAK ZVANÝCH CÍRKEVNÍCH
OPRAV.

§ 1. Ráz 18. století. Jansenismus, gallikanismus a febronianismus. Emská punktace. Francouzská revoluce.

Hlavní ráz 18. století záležel v odloučení se člověka od Boha a v prohlášení svrchovanosti čili suverenity tohoto odloučeného »ego« (já). Nutným toho následkem byla vzpoura jednotlivce proti všemu, co zove se autoritou. Z toho plynula však především válka vlád světských proti církvi a právům národů, dále boj národů proti absolutní moci jejich panovníkův a proti každé moci pozemské a převaze vůbec. Tento směr jevil se potupou, závistí a hanou proti každému postavení vyššímu, opanoval všechny tak zvané vzdělané kruhy a vypukl konečně v celé své hrůze ve francouzské revoluci, která nebyla pouze následkem bídy finanční, nýbrž nešťastným zakončením staletých poblouzení národův a panovníků, majíc za matku lichou reformaci 16. století, Luthera, Zvingliho a jejich druhů.

Nevěra 18. století byla dalším provedením protestantismu 16. století, který na poloviční cestě stanul. Protestantství zavrholo autoritu církevní a ponechalo toliko vážnost Písma sv. Ale v důsledném provedení jeho zásad zavrhlí stoupenci jeho v pozdějších časech na základě svobodného zkoumání i mrtvou literu Písma sv., pokládajíce Písmo sv. za obyčejnou knihu lidského původu, a zamítli konečně i obsah jeho. ponevadž prý jest báječný a čelí proti zdravému rozumu. Jsouce takto úplně samostatnými na poli náboženském, kde si jedenkaždý své náboženství sám dle libosti vytvořil, přenesli tato ponětí též v obor politický. Toto

důsledné protestantství ve formě nevěry rozšířilo se v 18. století i do zemí katolických, kde vlády starých svazků víry a věrnosti rozvazovati počaly, jen aby nebezpečný jed rychle i mezi nižší třídy vnikati mohl. V tomto směru působili Pombal v Portugalsku, Aranda ve Španělsku, encyklopédisté ve Francii a illumináti v Německu.

Co utváření církevních poměrů v katolických státech se dotýče, měl zde důležitý a rozhodující vliv jansenismus,*⁾ okolnost to, již dějepisci a učenci narmoze náležitě nedbají.**⁾ Původcem jeho jest Kornelius Jansenius (Janssen = syn Janův; † 6. května r. 1638), biskup yperský, svou knihou »Augustinus«, v níž chtěl podati přesné učení sv. Augustina »o milosti Boží«; avšak studuje díla sv. Augustina nikoli na základě katolickém, ale protestantském, jak ukazovala knihovna jeho jsouc větším dílem protestantská, podal v ní mírnějším způsobem učení Kalvinovo o milosti Boží a bezvýjimečném božském předurčení a předzřízení a nesvobodě lidské vůle. Jeho stoupenci protivili se papežským bullám, jmenovitě bulle papeže Innocence X. z 31. května r. 1653: »Cum occasione«, kterouž pět vět z »Augustina« jakožto jeho obsah**⁾

*⁾ Srv. můj »Všeobecný církevní dějepis« stať: Jansenské spory. Sv. III. str. 412—426.

**⁾ Srv. Wanderungen des Jansenismus durch die katholischen Staaten Europa's; v Historisch-politische Blaetter. 1880. Sv. 86. str. 637—655; 717—735; 835—888; 885—902; sv. 87. str. 169—183; 393—407; 583—597.

***⁾ Tyto věty znějí: 1. »Některá přikázání Boží není možno lidem spravedlivým, i když chtějí a se namáhají, dle přítomných sil, které mají, zachovávat: chybí jim též milost, kterou by se stala možnými.« 2. »Vnitřní milosti Boží nelze v stavu padlé přirozenosti nikdy odporovati.« 3. »K záslužným a trestným činům (ad merendum et demerendum) v stavu padlé přirozenosti není třeba člověku svobody od nutnosti, ale postačí svoboda od násilí.« 4. »Semipelagiani připouštěli nutnost předcházející milosti Boží k jednotlivým skutkům i k víře; a v tom byli bludati, že myslili, jakoby tato milost byla takovou, které by lidská vůle se protiviti nebo jí poslouchati mohla.« 5. »Jest to semipelagianské rčení, že Kristus za všechny lidi bez výjimky umřel nebo svou krev prolil.« Denzinger: Enchiridion symbolorum. Wirceburgi 1865. Str. 316.

zavrženo bylo a pak bulle »Unigenitus« papeže Klementa XI. z 8. září 1713, v níž odsouzena byla 101 věta z díla Quesnellova »Morální úvahy k Novému Zákonu«,*) jež jest dalším provedením zásad knihy »Augustinus«. Jansenisté, chtějící svůj odpor proti Apoštolské Stoliči ospravedlniti a se krýti, pěstovali církevní právo o svrchovanosti panovníků ve věcech náboženských po byzantsku; aby se lidu zamlouvali, učili v morálce přílišnému, pošmurnému rigorismu a bojovali proti přesné katolické morálce, pomlouvajíce při tom jesuity a jejich morálku; snažili se uvésti církevní kázeň a služby Boží na stav prý prvotní církve a pracovali o vymanění bohosloveckého studia z moci a vrchního dozoru církve. Svými hojnými spisy namlouvali lidem, že lze býti pravým katolickým křesťanem a nenositi jha římského papežství; že lze papežskou moc, kteráž jest božského původu, ctíti, ale protiviti se jejímu hříšnému zneužívání; že lze s papežem jakožto otcem veškerého křesťanstva ve víře a lásce obcovati, ale odporovati jeho pánovitosti. Jansenius vinil středověkou církev, že pravé učení o milosti Boží zatemnila, a jeho stoupenci rozšířili toto obvinění na veškeré pole církevního práva, kázně a služeb Božích; proto mluvili o stoletích barbarství, temnosti a pověry a o nutné potřebě očisty »náboženských pojmův«. Proto jansenští bohoslovci a kanonisté stali se důvěrnými rádci voltairských nevěreckých státníkův. Jansenství ve Francii, Belgii a Holandsku hojně rozšířené proměnilo se v Holandsku pod ochranou tamější kalvinské vlády v úplný rozkol a zřídilo si arcibiskupství v Utrechtě (r. 1723) a dvě biskupství, harlemské (r. 1724) a deventerské (v l. 1752—58). Tento holandský rozkol trvá do dnešního dne maje asi 6.000 vyznavačův. Jansenité měli svůj úřední časopis zvaný »Noviny církevní« (Nouvelles ecclesiastiques, ou mémoires pour servir à l'histoire de la Bulle Unigenitus), kteréž od r. 1728 každý týden o čtyřech stránkách

*) Tak se obyčejně toto dílo nazývá; třetí vydání má název »Le nouveau Testament en français avec des réflexions morale sur chaque verset.« Paris. 1692—1694. 4 T. in 8.

z tajné tiskárny v Paříži vycházely a hojně po Francii později též po Itálii, Německu, rakouských státech, ano i Portugalsku rozšířeny byly.

Gallikanismus. Protestantská zásada, že panovník jest nejvyšší hlavou církve ve svém území, zalíbila se též katolickým panovníkům, kteří ji za svou přijali a do života uvést se snažili, tak aby oni byli skutečnými hlavami svých církví, rozhodující o všech věcech církevních, a papež aby byl vedle nich pouze hlavou dle jména beze všeho vlivu na život náboženský katolíkův. Tato záliba a snaha vstoupila do života ve Francii za krále Ludvíka XIV., který s papežem Innocencem XI. přišel do sporu o právo regalie. Král svolal valný čili generální sjezd francouzského duchovenstva, který 19. března r. 1682 Bossuetem, biskupem meauxským, složené čtyři články o církevní moci papežově přijal. Znějí takto: 1. »Bůh dal sv. Petru a jeho nástupcům, náměstkům Kristovým, a církvi samé jenom moc ve věcech duchovních a věčného spasení se týkajících, nikoli však ve věcech občanských a časných. Králové tedy a knížata nejsou ve věcech časných žádné církevní moci podrobeni, a nemohou mocí klíčů církve ani přímo ani nepřímou býti sesazeni, a jejich poddaní od věrnosti a poslušnosti rozhrěšeni.« 2. »Apoštolská Stolica a nástupcové Petrovi, náměstkové Kristovi, mají plnou moc ve věcech duchovních, ale při tom zůstávají v platnosti ustanovení církevního sněmu Kostnického (3. a 4. sedění) o moci a vážnosti všeobecných sněmův, a gallikanská církev neschvaluje toho, když někteří ona ustanovení za ustanovení pochybné vážnosti prohlašují, neb jenom na čas rozkolu obmezují.« 3. »Protož jest užívání apoštolské moci kanony upravití; spolu platí též pravidla, zvyky a předpisy, jež od království a církve francouzské přijaty byly, a náleží to k objemu Apoštolské Stolice, aby stanovy a obyčeje tak vznešenou Stolicí a souhlasem církví schválené, vlastní platnost obdržely.« 4. »Ve věcech víry má papež nejpřednější vážnost a jeho rozhodnutí mají platnost pro veškeru církev a jednu každou zvlášť; ale jeho výrok (judicium) není

nezvratný, nepřistoupí-li k němu souhlas církve.« — Král potvrdil tuto deklaraci a poručil, aby všude byla registrována a byla pravidlem při vyučování. Papež Innocenc XI. však ji zavrhl a katem veřejně dal spáliti; podobně zatratil ji jeho nástupce Alexander VIII. bullou »Inter multiplices« ze 4. srpna r. 1690. Za papeže Innocence XII. odvolal sice král listem k papeži ze 16. září r. 1693 deklaraci onu, ale pouze na oko; zůstala v platnosti.

Gallikanská deklarace zdá se na pohled dosti nevinnou, avšak do života uvedena ruší veškeru církevní ústavu. Odtud pochází onen pamětihodný zjev, že hned po svém uveřejnění r. 1682 úplnému souhlasu protestantův a jansenistů se těšila. Když sbor biskupů jest nad papežem, pak panovala po 14 století u papežův arrogance (osobivost) a u biskupův ignorance (nevědomost); církevní právo musí ve všech svých částech býti změněno, ba vlastně neplatí, jsouc výplodem dlouholetého klamu. Tento gallikanismus stal se majetkem všech evropských dvorův a státníků, kteříž jej do života uváděli a dvorními učenci, tak zvanými regalisty, hájiti dali.*)

Febronianismus. Necírkevní duch gallikanský zachvátil i biskupy, kteří v tomto čase k tomu směřovali, aby svou moc na újmu ústřední moci papežské rozšířili a jakýsi druh svrchovanosti biskupského sboru nad papežem stanovili. Za tímto účelem vydal Jan Zlatoušský Mikuláš Hontheim, bývalý posluchač jansensky smýšlejícího kanonisty Zegera Bernarda van Espen, profesora v Luvni (1675—1728), a světicí biskup trevirský, r. 1763 knihu ve Frankfurtě (Bullioně) pod vymyšleným jménem Justina Febronia o církvi a papežské moci, jejíž název jest: »Justini Febronii, jurisconsulti, de statu Ecclesiae et de legitima potestate Romani Pontificis liber singularis, ad reuniendos dissidentes in religione Christianos compositus« (Justina Febronia, znalce práva, kniha o stavu

*) Srv. stať: »Gallikanismus« v mém »Všeobecném církevním dějepise« III. str. 512—517.

Církev a řádné moci Římského Biskupa, složená za účelem sjednocení odštěpených křesťanů v náboženství). Zde učí, že Kristus moc klíčů svěřil veškeré církvi, t. j. sboru všech věřících, kteráž ji svými služebníky, biskupy, vykonává; mezi biskupy jest prvním a jejich předsedou biskup římský, který sice má vážnost přede všemi a nade všemi, ale nemá nad nimi žádné pravomocnosti; prvenství (primát) není nutně s církví římskou spojeno; papež nemůže sám o sobě zákony vydávati, které by veškerou církev vázaly; účelem primátu jest, zachovávat jednotu; všechna práva, která k tomu slouží, jsou nutná, ostatní všechna jsou pouze náhodná, a musí býti biskupům vrácena. Prostředky, kterými papežskou moc na původní míru uvésti lze, jsou dle Hontheima tyto: pomoc zeměpánů; zkoumání papežských listin dříve, nežli se prohlásí; odvolání od zneužívání (ab abusu); odpor proti nárokům a přehmatům papežským a konečně samostatné vykonávání veškeré pravomocnosti biskupské bez ohledu na Řím. Hontheim byl tak drzým, že tuto revoluční knihu »Klementu XIII., nejvyššímu biskupu, prvnímu na zemi náměstku Kristovu,« věnoval, a tak jej hned v prvních řádcích urazil, čině jej »prvním mezi sobě rovnými«; spolu byl tak nestoudným, že ve francouzských kolínských novinách listem k nějakému příteli, daným dne 23. října r. 1763, své autorství popíral říka: »Já neuznávám toho díla, které zde ještě ani není, za své, a četl jsem s politováním, že byly psány a tištěny mnohé věci, které vážnosti sv. Stolice v jejím základě škoditi mohou.« *)

Papež Klement XIII. zavrhl tuto knihu 27. února r. 1764 a napomínal všechny německé arcibiskupy a biskupy, aby ji potlačili. Bez ohledu na to hájil však Hontheim pod rozličnými falešnými jmény své dílo a vydal je r. 1769 v novém rozmnoženém vydání ve Frankfurtě nad Mohanem. Papež Klement XIV. obrátil se sice na trevirského arcibiskupa a císařský dvůr, ale bez úspěchu. Dílo Hontheimovo šlo náramně na odbyt a bylo do mnohých jazyků přeloženo. Ve Vídni

*) Gazette de Cologne. 1763. Nro. 87.

bylo třikrát censurou zkoumáno a vždycky propuštěno. Papež Pius VI. žádal na trevirském arcibiskupu Klementu Vácslavovi, aby Hontheima k odvolání pohnul. Po mnohém namáhání arcibiskupově a papežově poslal Hontheim 15. listopadu 1778 papeži obšírné odvolání, které papež schválil, v konsistoři uveřejnil a též katolickým dvorům poslal. Ve Vídni a Madridě mrzeli se na toto odvolání, a rakouská censura zakázala konsistoriální akta a všechny spisy pro odvolání i proti němu. Hontheim jsa nutkán státním sekretářem, kardinálem Albanim, oznámil 4. února r. 1779 své odvolání pastýřským listem věřícím; ale listy, které svému příteli Krufftovi psal, ukazovaly, že jeho odvolání bylo neupřímným a pokryteckým. Zemřel 2. září r. 1790 ve své vile v Montquitině v Lucembursku. Svým pohoršením zasadil církvi hrozná rány. Jeho názory líbily se četným panovníkům a jejich rádcům a byly většími i menšími spisy rozšiřovány k tomu účelu, aby státní církevnictví upevňovaly.*)

Zásady Febroniovy hleděli uvést do života arcibiskupové němečtí.

Arcibiskupem a kurfirstem mohučským byl baron Erthal, který vedl úplně světský život u vsí nádheře a marnivosti, a jen tenkrát se upamatoval, že jest biskupem, když se mu nahodila příležitost, aby papeže znepokojoval a Apoštolské Stolicí se protivil.

Na stolci kolínském seděl arcivévoda Maximilian, bratr císaře Josefa II., který jsa špatnými rádci obklopen, cestami svého bratra kráčel.

Prestol trevirský držel Klement Vácslav, kníže z katolického rodu kurfirťů saských, muž jinak zbožný a v životě svém všeliké vážnosti hodný, ale slabý, který jako třtina se klátil, podle toho, kdo byl jeho rádcem a vůdcem.**)

Arcibiskupem solnohradským a primasem německým byl hrabě Jeronym Colloredo.

*) Srv. staf: »Febronianismus« ibidem III. 518—520.

***) Die Geschichte der Kirche Christi im 19. Jahrhundert. Von Dr. Bonifacius Gams. Innsbruck 1853. Sv. I. str. 94.

Tito čtyři metropolité, chtějice se zbaviti nepohodlných nunciů papežských v Německu, sestavili v Emsu tak zvanou »Emskou punktaci«, která 21 článků obsahuje a co možná nejrozsáhlejší pravomocnost pro biskupy žádá, tak aby ani pro dispense ani v jiných věcech do Říma obraceti se nemusili a oproti hlavě církve takorůzka úplně samostatnými se stali. Tuto punktaci poslali císaři Josefovi II. s listem, kde praví, »že jim u vykonávání pastýřského úřadu nebyly odnikud kladeny tak veliké překážky, jako od římského dvora rozličnými jeho přehmaty;« (!) císař nechť prý sám k tomu působí, »aby římský dvůr (!) sám národ německý upokojil; a když by to učiniti nechtěl, nechť se seje národní koncil německých arcibiskupův a biskupův, který by národ německý ode všeho utlačování osvobodil, aby tak patřičná, po celá století užívaná svoboda opět byla obnovena.« *) Za tento list se později všichni čtyři arcibiskupové hanbili.

U svých suffragánů nenalezli však tehdež arcibiskupové onoho souhlasu, jehož očekávali. Statný biskup špýrský, hrabě Styrum, se vyslovil, že Emská punktače svatá práva jednoho stolce papežského ztroskotává, aby církev německou třem novým papežům: mohučskému, trevirskému a kolínskému, ve služebnost podrobila. **)

Nicméně počínání oněch čtyř arcibiskupů dalo veliké pohoršení, seslabilo moc a vliv papeže v Německu a připravilo půdu veliké sekularisaci bohatých církví německých r. 1803. Události následujících časů odpomohly zajisté z kořene stížnostem německých duchovních kurfiřtův, odstranili jejich starosti pastorační, které pod nátiskem jha »římského dvora« vykonávati nemohli, a dali je na odpočinek. Francouzská revoluce ukázala biskupům pravé nebezpečství, docela jiné, nežli kterého se z Říma obávali.

Francouzská revoluce a proměny církevní i státní, kteréž měla v zápětí, obracely na sebe veškeru po-

*) Gams l. c. str. 91—93.

**, Gams l. c. str. 95.

zornost. Tato veliká událost byla od vrstevníků velmi křivě posuzována. Bourbonové a jejich stoupenci viděli v ní vzpouru jedné části národa, vzbuzenou několika nespokojenci. A tak soudily i ostatní kabiny, jen že připisovaly vládě francouzské veliké státní chyby, kterých prý se dopustila. Osvícencům jevila se revoluce jakožto hlavní krok k obnovení člověčenstva. Obecný lid mimo Francii hleděl s hrůzou na krvavé scény, které byly ve Francii na denním pořádku. Šlechta evropská spatřovala v ní hluboké snížení a pokoření svého stavu. Duchovenstvo mrzelo se na zabavení církevních statkův. Úředníci zdržovali se při zříceninách četných starých zákonův a forem ve zřízení vládním.

Že tato revoluce vznikla vlastně z revoluce ideí, kteráž byla mnohem starší a nyní jenom u větší míře a v rozsáhlejšímu objemu vystoupila, a že některé nešťastné chyby vlády francouzské jen urychlily čas, kdy tato revoluce na povrch vystoupila: to nerozeznávali ani mužové velmi znamenití, a odtud plynula celá řada chyb tenkrátě spáchaných, když v letech 1792—1800 došlo k válkám proti francouzské revoluci, jimiž se pole revolučních zřízení rozšířilo.

Francouzská revoluce vyhlásila souverenitu národa; z lidu prý pochází veškerá moc; spolu pak vyslovila úplné oddělení státu od církve, a tato zásada byla do francouzské ústavy přijata. To však byl nový zjev pro Evropu, kde ve všech státech panovala legitimita, a státní náboženství bylo v nejužším spojení se státním zřízením. Z úplného oddělení církve od státu pak plynulo, že každé náboženství ochrany státní požívatí může, pokud se s policejními ohledy srovnává.

Proti tomuto panujícimu duchu času byli papežové malomocni a nemohli nic jiného činiti, než ustupovati. Soustava povolnosti stala se základní zásadou Apoštolské Stolicе, která tím způsobem zabrániti chtěla, aby církve, jsouce skutečně národními a státními, nestaly se i formálně rozkolnickými.

Za tohoto stavu pohlíželi všichni nepřátelé církve na Rakousko, o něž revoluce 16. století, vtělená v protestantství, se rozbila, a které ve své panovnici, císa-

řovně Marii Terezii, mělo zbožnou vládkyni a lid náboženství katolickému a církvi oddaný. Oči všech obracely se na budoucího panovníka království a zemí rakouských: Josefa II.

§. 2. Císařovna Marie Terezie a její panování (1740 až 1780). *) Mládí jejího syna císaře Josefa II. a čas jeho spoluvlády (1765—1780). **)

Marie Terezie, královna uherská a česká a arcikněžna rakouská, byla dcerou císaře Karla VI. (1711 až 1740) a Alžběty Kristiny, vévodkyně brunšvicko-wolfenbüttelské. Narodila se 13. května r. 1717 ve Vídni a stala se, jelikož její jediný bratr Leopold r. 1716 zemřel, dědičkou veškerého panství habsburského. Císař Leopold I. (1657—1705) ustanovil 12. září r. 1703, aby po Josefovi I. (1705—1711), kdyby mužských potomků nezanechal, následoval Karel, a když by mužských potomků vůbec nebylo, aby nástupnictví přešlo nejprve na dcery Josefa I. a po nich teprve na dcery Karlovy. Toto ustanovení otce svého změnil Karel VI. ve slavném shromáždění nejvyšších úředníků ze všech zemí, konaném ve Vídni dne 10. dubna roku 1713, tak, aby následovaly, kdyby mužských potomků nezanechal, nejprve jeho vlastní dcery se svým potomstvem dle řádu prvorozenství, potom dcery Josefa I., a po jejich potomstvu dcery Leopolda I.; spolu prohlásil všechny své země za jediný, nedílný a nerozlučitelný celek. Toto ustanovení, později pragmatickou sankcí zvané, nemělo však beze schválení sněmů žádné platnosti; proto postaral se císař o ně po smrti svého jediného syna Leopolda, kdy tvořilo životní otázku říše. Sněmové přijali pragmatickou sankci: sněm český učinil tak 16. října r. 1720 a stavové se zavázali, že ji budou zachovávat i svými

*) Wolf, Oesterreich unter Maria Theresia. Wien. 1856. — Arneht, Geschichte Maria Theresia's. 10 sv. Wien. 1863—1879.

***) Karajan, Maria Theresia u. Joseph II. während der Mitregentschaft. Wien. 1865.

Obr. I.: **Císařovna Marie Terezie.**

Obr. II.: **František Štěpán Lotrinský.**

statky a krví po všechny časy hájiti. Toto osvědčení bylo vepsáno do zemských desek a v archivu Svato-václavském uloženo. Uherský sněm schválil ji r. 1722. Kromě domácího schválení sněmy opatřil jí císař též uznání všech evropských dvorů mezinárodními smlouvami.

Tak byla Marie Terezie uznána za budoucí panovnici zemí habsburských. Dne 12. února r. 1736 podala pak ruku svou dle přání svých rodičův a dle své vlastní náklonnosti Františku Štěpánovi, vévodovi lotrinskému, který byv nucen svoji zemi roku 1733 odstoupiti Francii, obdržel mírem vídeňským r. 1735 velkovévodství toskánské, v jehož skutečné držení po smrti posledního Mediciho, Jana Gastona († 1737), přišel. Slavný vjezd do Florencie slavila s ním Marie Terezie 20. ledna r. 1739 a vstoupila po náhlé smrti svého otce v Inšpruku († 20. října r. 1740) na trůn uherský a český a panství rakouské.

Ale sotva císař Karel VI. oči zavřel, prohlásil bavorský vyslanec hrabě Perusa jménem svého kurfiřta Karla Albrechta, že kurfiřt, pocházející od Anny, nejstarší dcery císaře Ferdinanda I., velkovévodkyně toskánské za dědičku rakouské monarchie neuznává a sám nárok na veškeré dědictví činí, a opustil dne 20. listopadu r. 1740 Vídeň. Francie, Španěly, Sardinie, Bavorsky, Sasy a Prusky chtěly kořistiti. Francouzové, Bavoři, Sasové a Prusové chopili se zbraně; tak vznikla veliká válka o rakouské dědictví (1740 až 1748) a vedle ní první slezská válka 1740—1742, druhá válka slezská 1744—1745 a později třetí slezská válka čili válka sedmiletá 1756—1763. Válku začal hrabivý král pruský Bedřich II., vtrhnuv do Slezska; poraziv voje Marie Terezie u Molvic r. 1741, udržel se tam a dal si ve Vratislavi od stavů dolnoslezských 7. listopadu r. 1741 holdovati. Francouzové a Bavoři obsadili Horní Rakousy a táhli do Čech; Sasové vtrhli do Čech od severu; všichni pak spojivše se, zmocnili se nočním přepadením dne 20. listopadu r. 1741 Prahy. Kurfiřt bavorský Karel prohlásil se za krále českého a svolal stavy české do Prahy; v chrámě sv. Víta holdovalo mu okolo 400 pánův a rytířův, jejichž statky

byly vojskem nepřátelským obsazeny, při čemž pražský arcibiskup Jan Gustav hrabě z Manderscheidu-Blankenheimu (1734—1763) slavnou mši sv. sloužil (19. prosince 1741). Z Prahy odebral se do Frankfurtu ke své volbě za římského císaře, za něhož byl 24. ledna roku 1742 jednohlasně zvolen a pak 12. února slavně korunován. Hlas český byl při této volbě vyloučen. Avšak od této doby opouštělo nového císaře štěstí a naklonovalo se ke královně uherské a české Marii Terezii. S vydatnou pomocí Uhrů postavila dvoje vojsko; s jedním vtrhl její manžel do Čech a s druhým dobyl generál Bärenklau zpět Horních Rakous, obsadil Bavorsy a vtáhl 13. února r. 1742 do Mnichova, kde před několika dny slavili zvolení kurfiřta za císaře. Aby jednoho mocného nepřítele se zbavila, uzavřela Marie Terezie s pruským králem Bedřichem II. po jeho vítězství u Chotusic prostřednictvím anglického vyslance Hyndforta 11. června r. 1742 mír ve Vratislavi, jímž mu Slezsko mimo Opavsko, Krnovsko a Těšínsko, a pak Kladské hrabství, starodávnou to část samého českého království, odstoupila, vymínivši při tom zachování posavadního stavu katolické církve, třeba protestanté od nového zeměpána neobmezenou náboženskou svobodu dostali. Za příčinou tohoto míru odtrhli se Sasoové od spojenců; Francouzové pak a Bavoři byli za kruté zimy v prosinci r. 1742 z Čech vyhnáni. Ke konci dubna r. 1743 přibyla Marie Terezie do Prahy a dala se 17. května v chrámě sv. Víta slavně korunovati za královnu českou od olomouckého biskupa Jakuba Arnošta hraběte z Lichtensteinu a potvrdila starodávná práva tohoto království. Pražský arcibiskup Manderscheid byl u královny v nemilosti, poněvadž kurfiřtu bavorskému jako českému králi holdoval, a nesměl se u dvora ani ukázati. K pronevěřilcům chovala se královna shovívavě a nepotrestala nikoho smrtí. Avšak židé byli pro svoje zrádné chování z Čech vypověděni; než brzy vymohli si dovolení k návratu. Královna pobyla v zemi šest neděl, a jako v předtuše budoucích válek kázala českou korunu pro větší bezpečnost odvézti do Vídně.

Jelikož voje Marie Terezie vítězně postupovaly do

Bavor, na Rýn i do Francouzsko, obával se Bedřich II. o svůj lup, totiž o Slezsko a Kladsko; pročež uzavřel s císařem Karlem VII. ve Frankfurtě spolek a dal si od něho postoupiti ostatní Slezsko a pravé Polabí v Čechách. Vrazil v srpnu r. 1744 s 80.000 muži přes Sasko náhle do Čech, zmocnil se 12. srpna útokem Prahy a opanoval skoro celé království. Bedřich II. myslil, že najde zde plno tajných protestantů, od nichž za osvoboditele přijat bude a s jejichž pomocí Čechy řádné královně Marii Terezií uloupí. Ale zklamal se. Katoličtí Čechové nechtěli o něm a jeho Braniborcích ani slyšeti, stojíce věrně ke své královně, a nemohli býti zabráněni. Jakou pak památku Bedřich II. a jeho Braniborci v Čechách zanechali, hlásá podnes píseň lidu: »Ach, matičko, zle — Braniborci zde«. Prusové musili Čechy brzy opustiti, když voje Marie Terezie dobyly zase Slezska. Ale štěstí válečné zas se obrátilo: krvavými bitvami zvláště u Hohenfriedberka, Zárova a Kesselsdorfu podržel Bedřich II. mírem drážďanským (1745) svůj lup.

Mezi tím zemřel náhle císař Karel VII. v Mnichově dne 20. ledna r. 1745, a jeho 18letý syn a nástupce Maximilian Josef, nejsa s to, aby svůj spolek s Francouzskem a Pruskem udržel, uzavřel 22. dubna r. 1745 s Marii Terezií ve Füssenu mír, kterým se všech nároků na rakouské dědictví vzdal a svůj hlas při volbě císaře velkovévodovi Františkovi, jejímu manželu, slíbil. Za to navrátila mu Marie Terezie všechno, co v Bavorsku dobyla, a uznala císařství jeho otce. Potom byl František ve Frankfurtě dne 13. září r. 1745 bez ohledu na francouzské pikle za císaře zvolen a 4. října korunován; pruský král Bedřich II. uznal tuto volbu v míru drážďanském zvláštní listinou. Po míru füssenském a drážďanském byla válka ještě dále s Francouzi a jejich spojenci v Itálii a Nizozemsku s rozličným štěstím vedena a skončila se z nalehání Anglicka mírem cášským, uzavřeným 18. října r. 1748, kterým Marie Terezie Parmu, Piacenzu a Quastallu donu Filipovi, synu španělského krále Filipa V., odstoupila, za to však Nizozemsko (Belgii), Francouzi obsazené, nazpět obdržela, a pragmatická

sankce znova potvrzena byla. Tak byla jednota habsburských států, pragmatickou sankcí vyslovená, velikou panovnicí Marií Terezií zachována — až na Slezsko a Parmu.

Veškera snaha císařovna směřovala k tomu, aby Bedřichovi II. jeho kořist, Slezsko, zase odňala. Nevěříc více sobeckému Anglicku, snažila se vstoupiti v přátelské styky s odvěkým nepřítelem Habsburků, se dvorem francouzským, kterýž aby si naklonila, musila při všem svém vnitřním odporu vstoupiti v důvěrné dopisování s Johannou Antoinettou, rozenou Poisonovou, povýšenou za markýzku z Pompadouru, pověstnou to milostnicí francouzského krále Ludvíka XV., a oslovovala ji: Madame ma chère soeur et cousine (Paní, milá sestro a přítelkyně). Hluboké to zajisté ponížení pro císařovnu, která z plného srdce neřestí a hanebnosti Pompadouriny zatracovala. Spolek mezi Francií a Marií Terezií uzavřen dne 1. května r. 1756; za to spojila se Anglie s Bedřichem II., který hned útokem na Sasy, spojence císařovny, válku trvající sedm let (1756—1763) začal. Z jara r. 1757 vtrhlo pruské vojsko do Čech, postupovalo ku Praze a oblehlo ji. Tenkrát nastalo největší nebezpečství velechrámu sv. Víta. Propukla hrozná zběsilost u protestantských Prusů, kteříž jako vzteklí a zběsilí si počínali. Od 31. května do 8. června vypálili na chrám svatovitský 22.000 pum, ohnivých kulí a kartáčů. Veliká část střechy byla zničena, varhany spáleny; překrásné kamenné ozdoby gotické, spanilé jehlance, vížky a pavláčky střelbou rozdrčené padaly se střech a říms na zemi. V samém chrámě bylo mnoho obrazů, soch a pomníkův ohnivými střelami, jež okny do chrámu létaly, zkaženo. Třicetkrát byl stánek Boží v největším nebezpečství, že shoří a úplně bude zničen. Tu však jasně se ukázalo, kterak Čechové horlivými jsou katolíky a jak tento stánek Hospodinův milují. Kanovníci svatovitsí, mezi nimi obzvláště neohrožený Kaiser rytíř z Kaisernu, později biskup královéhradecký († 1776), a s nimi množství bohabojného lidu hasili s nebezpečstvím vlastního života oheň, kolikrátkoli vznikati počal. Jinak bylo 800 domů

v Praze pruskými střelami zničeno nebo silně poroucháno.*) Konečně porazil císařský generál Daun Bedřicha II. 18. června r. 1757 u Kollna, kde tento s vrchu na hroznou porážku svých vojáků se díval a s nimi na útěk se dal. Prusové musili potom od obležení Prahy upustiti a z Čech utíkat. Na památku tohoto vítězství založila Marie Terezie nejvyšší u nás vojenský řád, po ní nazvaný. Dějiště války bylo v následujících letech přeloženo do vlastních zemí Bedřichových. Císařští generálové Daun a Laudon, potom Rusové, Francouzi a Švédové, jako spojenci Marie Terezie, svírali pruského krále a byli by ho zničili, kdyby na ruském trůně nebyla se stala změna. Nový ruský car, chlapecky pošetilý Petr III., přestoupil náhle ze spolku s Marií Terezií do spolku s Pruskem (r. 1762), což vedlo k uzavření míru v Hubertsburku r. 1763 na základě téhož držení zemí, jako před válkou. Bedřich II. podržel Slezsko a svolil oním mírem ke zvolení prvozeného syna císaře Františka a Marie Terezie, Josefa II., za římského císaře.

Za anarchie v říši polské panující, kde dle jména byl králem Stanislav August Poniatowski (1764 až 1795), milovník a milec carevny ruské Kateřiny II., učinil této hrabivý pruský král Bedřich II. návrh na rozdělení Polska, o čemž oba panovníci 17. února r. 1772 tajnou úmluvu učinili, ke které Marie Terezie s velikou bolestí, s nepokojným svědomím, takorča proti své vůli na naléhání knížete Kounice dne 4. března r. 1772 přistoupila, a dostala na základě jakýchsi starých nároků koruny uherské polovici Malopolska a starého knížectví haličského 1280 čtverečních mil, což nazváno královstvím haličsko-vladimírským. Když byl potom mezi Rusy a Turky v Kůčuk-Kajnardži učiněn mír, postoupila Vysoká Porta smlouvou z 5. května r. 1775 vídeňskému dvoru Bukovinu k veliké nelibosti pruského krále Bedřicha II.

Ku konci života vznikla Marii Terezií válka o bavorskou posloupnost. Bavorský kurfiřt Maximilian

*) Dr. Borový, Dějiny diecése Pražské. V Praze r. 1874, str. 387. a 388.

Josef byl posledním mužským potomkem bavorské linie wittelsbašské, a jeho nástupcem měl býti Karel Theodor, nejstarší člen linie falcké téhož rodu. Tu činila Marie Terezie hlavně ve jméně české koruny nárok na značnou část Bavorska a smluvila se s Karlem Theodorem, že znamenitou část Bavor, souvislou s Horními Rakousy, výměnou jí postoupiti chtěl. Ale tomu kladl odpor Karel, falckrabě zweibrückenský, nejbližší dědic po Karlu Theodorovi, a Bedřich II. pruský, žárlivý na každé zmohutnění a rozšíření států rakouských, slíbil mu pomoc i vtrhl po smrti Maximiliana Josefa († 1777) r. 1778 s četným vojskem do Čech. Nepřišlo však, až na potyčky hlídek, k žádnému krveprolití. Statečný vojevůdce Laudon vyhnal Prusy bez bitvy ze země. Tato válka, kterou lid nazval »podmáslovou« a »bramborovou«, skončila r. 1779 mírem těšínským, jímž spokojila se Marie Terezie postoupením menší části země od Bavor, totiž potom tak zvanou čtvrtí Innskou, která byla přivtělena k Horním Rakousům.

Marie Terezie jako vladařka byla vzorem panovníka; hned jak vstoupila na trůn, zjednodušila dvůr, propustila mnoho dvorních umělců, zpěváků, pěvků, řezbářů, malířů, stavitelův a zmenšila těm, které ponechala, platy. Pokud bylo lze, rozšířila břemena státní na všechny poddané a zvýšila svou moudrou správou příjmy říše, které za posledních let jejího otce obnášely 30 milionů, již r. 1756 na 57 milionův a nezvětšila daní. Podporovala orbu, přála obchodu a průmyslu a zvelebovala hornictví. Opravila universitní (1749) a gymnasiální (1751) studijní řád, a dala přehlédnouti celé právní zákonodárství k zavedení potřebných oprav, čehož prvním účinkem bylo zavedení nového trestního zákona o zločinech (r. 1768), a zrušila r. 1776 v hrdelním právě užívání mučidel čili torturu a trapné usmrcování. Chtějíc poddanému lidu těžká břemena ulehčiti, vydala r. 1775 robotní patent, jímž ruční a potažní práce zmenšila o polovici.

O tomto patentě roztrousily se po Čechách nepravé pověsti, jakoby úředníci pravý patent byli zatajili a lid nepravým klamali. Z toho vznikla selská

válka čili selské povstání;*) nejprve shromáždili se sedláci z okolí Broumova a Trutnova a táhli ku Praze žádající, aby jim pravý patent byl vydán. Také u Mladé Boleslavi, Bydžova, Chlumce, Litoměřic, Žatce, Falknova a Konopiště vzbouřili se sedláci a byli vojskem zkroceni. Potom jezdil všude generál Wallis po Čechách a slavně patent prohlašoval; lid pak se konečně upokojil.

Až do dob Marie Terezie bylo panství habsburské souborem samostatných státův, takořka pouze osobou panovníkovou spojených. Marie Terezie začala však je spojovati a proměňovati v jeden stát a soustřeďovati veškeru moc ve Vídni, při čemž jazyk německý dostával ráz jazyka úředního. Jednotlivé země dostávaly jednostejnou úpravu a správu, jmenovitě země české koruny a starého panství rakouského.

Kabinetním listem ze dne 1. května r. 1749 oddělila Marie Terezie soudnictví od ostatní správy s nejvyšší stolicí ve Vídni, odňala je české kanceláři a kanceláři rakouské, zrušila tyto a zřídila dva nové ústřední úřady dvorské pro země česko-rakouské, a to: 1. nejvyšší justiční úřad a 2. »*directorium in publico-politicis et cameralibus*«. Nejvyšší justiční úřad rozhodoval v poslední stolici o všech sporných soudních věcech, řídil správní soudní věci (*ministerium spravedlnosti*) a spolupůsobil při činnosti zákonodárné; proto byla při něm zřízena zvláštní komisse zákonodárná. Posledním nejvyšším kancléřem českým byl hrabě Harrach. Resolucí ze dne 2. ledna r. 1762 povolila Marie Terezie, aby »*directorium* nazývalo se »*c. k. spojenou česko-rakouskou dvorskou kanceláří*«, postoupilo finanční správu dvorské komoře a ministerální bankodeputaci a podrželo toliko vrchní řízení politických věcí v zemích česko-rakouských. Toto oddělení soudních věcí od politických bylo potom provedeno též při nejvyšších úřadech v jednotlivých zemích tím způsobem, že posavadním úředníkům zemským, jmenovitě v Čechách a na Moravě, kteří musili dle zřízení zemského ke stavu panskému neb rytířskému náležeti a v zemi

*) Dr. Borový, l. c. str. 393.

býti usedlymi, ponechán byl toliko soud zemský, t. j. soud nad osobami vyšších stavů; ostatní věci odevzdány byly novému řádu, tak zvané representaci s komorou, za jejíž členy byly zeměpanští úředníci dosazeni bez ohledu na stav a později i na zemi, ze které pocházeli. Tak bylo v Čechách zrušeno královské místo-držitelství, skládající se z nejvyšších zemských úředníkův a z jistého počtu radů, z domácích šlechty dosazených. Roku 1762 stalo se jako při spojené dvorské česko-rakouské kanceláři ve Vídni, tak i při representacích v jednotlivých zemích oddělení finančních věcí od politických; finanční věci byly v jednotlivých zemích přikázány novým komorním úřadům, jež přímo dvorské komoře podřízeny byly. Zemské úřady nazývaly se teď v Čechách, na Moravě a v Tyrolsku »guberniemi«; v Dolních Rakousích »vládou«; v Horních Rakousích, Korutansku a Krajině »zemským hejtmanstvím«. Přednostou zemského gubernia v Čechách stal se zase nejvyšší purkrabí. Kromě jmenovaných nejvyšších úřadů ve Vídni byly tam ještě: dvorská státní kancelář, mající v čele zvláštního státního kancléře, kteráž obstarávala společné věci všech habsburských zemí (ministerstvo vnějších záležitostí) a pak také ty, které v tak zvané »konferenci in internis«, od roku 1760 »státní radou« nazývané, projednávány byly, a pak dvorská rada vojenská (ministerstvo války).

Roku 1751 byly Čechy rozděleny na 16 krajů, v jejichž čele stáli krajští hejtmané, praví úředníci, sídlící v krajských městech, kteří měli ujmáti se poddaného lidu proti nátiskům vrchností.

Marie Terezie byla svému choti vzornou manželkou a něžnou matkou svým dítkám, z nichž 10 ji přežilo: 1. Josef II., císař římský, král uherský a český; 2. Leopold, velkovévoda toskánský; 3. Ferdinand, který zasnoubiv se s Beatricí Bikkardou, dekou vojvody modenského Františka Herkula III., stal se dědicem této země, v jejíž držení se potom skutečně jeho syn František IV. po pádu Napoleonově uvázal; 4. Maximilian, velmistr řádu německého, o jehož volbu za kurfiřta kolínského a biskupa münsterského proti všem

protestům krále Bedřicha II. roku 1780 se postarala; 5. Marie Anna, abatyše v Praze a Celovci; 6. Marie Kristina, matčín miláček, provdaná za Alberta, vojvodu sasko-těšínského, syna polského krále Augusta III.; 7. Marie Alžběta, abatyše v Inšpruku; 8. Marie Amalie, manželka Ferdinanda, vojvody parmského; 9. Marie Karolina Aloisie, manželka Ferdinanda IV., krále obou Sicilii, a 10. Marie Antoinetta, nešťastná královna francouzská, manželka Ludvíka XVI.

Marie Terezie jest jednou z největších panovnic a zachovatelkou Rakouska; vstoupivši na trůn otcovský, nalezla svou říši, kterou cizinci roztrhati chtěli, na pokraji záhuby; umírajíc zanechala ji mocnou a rozmnoženou: 260.000 mužů vojska dodávalo jí v Evropě váhy a vážnosti.

Nejstarším synem císaře Františka I. Lotrinského a Marie Terezie a nástupcem trůnu byl Josef II. Narodil se ve Vídni 13. března r. 1741. Při křtu sv. měl za kmotry papeže Benedikta XIV. a Augusta II., kurfiřta saského, jenž se stal později králem polským. Za hofmistra obdržel mladý princ vzhledem na Uhry polního maršálka knížete Karla Batthianyho, který, nemaje ani poněti o vychovatelství, přenesl kázeň vojenskou i ve svůj úřad vychovatelský a pouze k tomu směřoval, aby překypující letoru mladistvého prince zlomil. Poněvadž pak Batthiany u rodičů nalézal podpory, musil Josef konečně poslouchati, ale zvykl si na poslušnost neupřímnou.

Náboženské vychování svěřeno bylo dvěma jesuitům, Parhammerovi a Franzovi, jejichž působení hluboké kořeny zapustilo, tak že Josef při vši své opozici proti církvi, při vši své snaze po osvětě onoho času vždy náboženské přesvědčení podržel, a nikdy netečným u víře nebyl.

Učitelem práva přirozeného a mezinárodního byl mu Karel Antonín Martini, Jihotyrolan, jehož díla stojí na stanovisku dějepisných, zeměpisných a básnických snění o původním přirozeném stavu člověka, z nichž, jsa ve sporu s veškerým dějepisem, odvozoval pojmy

právního života, které nutně se všemi historickými a právními poměry tehdejších platnými v boj přijíti musily. Martini byl první, který tento názor o přirozeném a mezinárodním právu na universitu vídeňskou zavedl a též Josefovi vštípil. Učitelem státní politiky a dějepisu císařského domu byl Josefovi svobodný pán Krištof Bartenstein, který za Sinzendorfa a Uhlefelda byl všemohoucím státním sekretářem zevnitřních záležitostí, za Kounice pak česko-rakouským místokancléřem. Jelikož za hlavní odbor vyučování Josefova pokládal se dějepis, sepsal Bartenstein, maje tenkrát věku svého 64 léta, pro něho dějepisné dílo o — 15 foliantech (!), v nichž o jakémsi velkolepém názoru historickém není ani řeči, tak že by nikdo nesoudil, že toto dílo pro korunního prince jest sepsáno. Dějepis Maďarů složil pro něho jistý kanovník, kterýž o Hunnech a Avarech napsal dvakrát uherský tolik co o Habsburcích. Konečně Beck seznamoval ho se správou říše římsko-německé, jejímž císařem Josef jednou státi se měl. Beck a Bartenstein poučili ho důkladně o hlubokostech a ohavnostech a o tom, kterak papežové s císaři zacházeli; i položili hierarchie první základ k pozdějšímu výbuchu.*)

Josef jako žák neměl pražádného zalíbení v dlouhém sedění; byl sice chápavý, ale podržel v paměti méně než oba jeho bratři, Karel a Leopold, a neuměl skoro nikdy odříkávati z paměti to, čemu se naučiti od učitelů měl nařizeno. Činil tak z nelibosti, že se má řídit podle cizí vůle. Učitelé pak nesnažili se, aby mírnou vytrvalostí jinocha k pořádku a pilnosti naváděli, nýbrž proti jeho popudlivosti a svévoli stavěli opět popudlivost a svévoli svou vlastní. A tak vznikaly v něm již z mládí ony základní rysy jeho povahy, z nichž mnohá neprozřetelná jednání a překypení pozdějšího věku vyložiti lze.**)

Hlavní odbor, dějepis, nepodal mu ani důkladné znalosti, anž ho naplnil láskou a úctou pro vývoj historický a historické právo.

Tomuto kusému vyučování a vzdělání Josefovu

*) Jäger, Joseph II. u. Leopold II. str. 31 a 32. Hormayr, Oesterreichischer Plutarch, 11. Bändchen. Str. 126 a 127.

***) Hormayr l. c. str. 127 a 128.

v mladosti musí se zajisté připisovati úkaz, že později ni úcty, ni lásky pro učence a vědu nejevil, ani smyslu pro umění neukazoval, na druhé pak straně žádné historické právo v očích jeho milosti a uznání nenalézalo.*)

Mezitím, co princ takto doma byl vychováván, zuřila válka, kterouž vedla Marie Terezie s Bedřichem II. pruským. Mladý Josef stopoval bedlivě průběh událostí válečných a jsa žárliv na vojenskou slávu Bedřichovu, chtěl se i sám činně války účastniti, k čemuž však matka nesvolila, obávajíc se, aby mladý princ povinností panovníkovým se neodcizil a nestal se vojákem.**)

V náhradu za to poskytovala mu matka účastenství v řízení státním, udělivši mu již r. 1761 místo v státní radě.

R. 1760 zasnoubil se Josef s Isabellou, dcerou Filipa, vévody parmského, s kterou žil po dvě léta ve šťastném manželství. Toto domácí štěstí zmizelo však na vždy pro Josefa smrtí Isabelly, kterou záhy dceruška jejích Terezie následovala. Neboť po dvou letech více z politiky než z osobní náklonnosti a lásky zasnoubil se jako římský král s Marií Josefinou bavorskou, dcerou císaře Karla VII., veden jsa k tomuto úmyslu Marií Terezií, kteráž doufala, že Josef dostane mužských potomkův a stane se dědicem allodialních statků bratra této princezny. Leč naděje císařovna se nevyplnila: manželství toto zůstalo bezdětné, a Josefovi ušel právní nárok na dědictví kurfiřta Maximiliana Josefa. — Sňatek tento byl nešťastný, jak vysvitá ze slov Marie Kristiny, sestry Josefovy.***) Smrt však učinila konec tomuto poměru; mladá paní zemřela 28. května r. 1767, a Josef nevstoupil od té doby v žádný jiný sňatek.

R. 1764 odebral se Josef se svým otcem do Frankfurtu, kdež byl 27. března 1764 zvolen za krále římského a 3. dubna na to slavně korunován. Rok potom umřel náhle císař František I., a Josef II. přijal název »císaře« Ježto pak agenda císařská při veliké samostat-

*) Jäger I. c. 33. Hormayr I. c. str. 213 a 214.

***) Hormayr I. c. 128.

***) Brunner, Die theologische Dienerschaft am Hofe Josef II. str. 529. Nota.

nosti knížat byla příliš nepatrnou, učinila ho matka spoluvládcem království a zemí dědičných, jak to byla učinila roku 1740 s manželem svým Františkem I., ale nevzdala se svého osobního vrchního panství. První čin spoluvládcův byl pak ten, že spálil 22 milionů kuponů (tak se jmenovaly státní papíry, vydané po sedmi-leté válce), které po otci zdědil, chtěje takto státní dluh vlastní ztrátou na jmění umenšiti; *) skutek to zajisté nesmírného vlastenectví, kterému v nové době nic podobného nalézti nelze; jiný panovník byl by si věru tenkrát za tento obnos nakoupil množství panství a statkův.

Marie Terezie popřávala však novému spoluvládcovi jen malého vlivu na řízení státní. Z toho arci následovala častá oposice syna proti matce, která měla ještě hlubší základ v protivných názorech a náhledech matčiných a synových. Matka zajisté byla oddána katolickému náboženství s celým srdcem a s celou duší, učinivši si je pravidlem vlády; syn za to oddán byl tělem i duší francouzské encyklopedii, obíral se pilně spisy oekonomistův a pro svou zábavu čítával ráno a večer Voltaira. Z tohoto naprosto opačného smýšlení musily ovšem následovati samé spory, které nám Risbek, cizinec, takto líčí:

»První a největší ze stran na císařském dvoře jest strana císařovna. Skládá se mimo hlavní osobu z kardinála Migazziho, arcibiskupa vídeňského, z několika mnichův, obzvláště kapucínův, a některých dam. Velká část staré šlechty stojí při této straně. Strana ta směřuje ustavičně k zachování papežské monarchie a k pronásledování tak zvané nové filosofie. Druhou stranou jest strana císařova. Tato jest v ustavičném boji se stranou první. Zabývá se zlepšením zákonodárství, povznesením orby, obchodu a průmyslu, podkopáváním hlouposti (t. j. náboženství) a jejich drabantů (t. j. kněží), rozšiřováním filosofie a dobrého vkusu, přístřihováním neoprávněných výsad šlechty, ochraňováním nižších proti utiskování vyšších atd. Hlavní podporou této strany jest polní maršálek Lascy, před

*) Hormayr l. c. str. 128—129.

kterým generál Migazzi se svými hnědými, černými, bílými, poločernými a polohnědými pluky již několikrát bojiště opustiti musil. Tyto dvě strany, které jsou patrně nepřáteli, vyjednávají spolu ustavičně prostřednictvím strany třetí. V čele této strany stojí kníže Kounic, jeden z největších státníků naší doby, který pro své zásluhy získal si přízně císařovny i jejího syna a činí prostředníka mezi oběma. V duši snad drží se více strany císařovny než zásad jeho paní matky. Leč straně císařově záleží na tom, aby měla v Kounicovi prostředníka, který by u mocnářky měl tolik vážnosti, by mohl jejím filantropickým podnikům dáti nátěr náboženský, bez něhož by svého účelu nikdy nedosáhla.*)

Pro tyto svoje opačné zásady a plynoucí z nich neshody se svou matkou chtěl se Josef vzdáti spoluvlády a psal 9. prosince 1773 své matce, aby ho spoluvlády sprostila, řka ke konci listu: »Nemiluji na světě nikoho leč Vás a stát; — rozhodněte a jednejte.« Avšak matka nevyhověla žádosti jeho.**)

Ježto pak synovi správu vojenskou úplně odevzdala a na tomto poli volnou ruku mu ponechala, přenesl Josef centralisaci a jednotvárnost vojenskou i na správu říšskou a nešetřil toho, co národům bylo posvátným, jako ústavy, řeči a národnosti.

R. 1766 začal Josef cestovati. Na své první cestě navštívil Temešvarský Banát a přišel až na turecké hranice. Po té odebral se r. 1769 do Itálie, aby zemi tuto s jejími uměleckými poklady poznal. Dne 2. února 1769, u večer před seděním konsistorním, ve kterém o záležitostech jezuitů jednati se mělo, zemřel neočekávaně Klement XIII. Když pak kardinálové do konklave se shromažďovali, roznesla se zpráva, že císař přijede do Říma. Jelikož věčné město od časů císaře Karla V. žádného císaře nevidělo a ve svých zdech nepohostilo, chtělo ho se vši slávou uvítati; on však oznámiv, že přijede později, přijel náhle 15. března v prostém kočáře a v jednoduché uniformě do Říma

*) Pokud tato strana již za Marie Terezie záměrů svých dosáhla, bude řečeno nížeji v odstavci 3.

**) Dr. Weiss, Geschichte der Stadt Wien. Wien 1883. Sv. II. Str. 209.

pode jménem hraběte Falkensteina Takováto skromnost naklonila mu srdce všech Římanů. Sbor kardinálů choval se k němu velmi zdvořile a proti všemu obyčejí přijal návštěvu císaře a bratra jeho v konklave a zval ho, jakkoli se zdráhal, aby do vnitř vstoupil. V celle kardinála Albaniho dal si císař Josef vyložiti způsob volby papeže. Zde si též vzpomněl, že nechal po boku svém dýku i chtěl ji odložit; kardinálové však toho nepřipustili, řkouce, že jsou přesvědčeni, že jen k obraně církve meč svůj nositi bude. Kardinál Albani polbil mu ruku, začož ho císař objal. Když pak se mluvilo o délce konklave a učiněna byla zmínka, že při Benediktovi XIV. trvalo šest neděl, odpověděl císař: »Byl bych spokojen, kdybyste zde zůstali celý rok a takovou volbu vykonali, jakou byla ona. Přál bych si, abyste zvolili papeže, který by jedl více z hubenějšího a ne z tak tučného.« Když mu byla přečtena formule přísazní, dle které kardinálové před volbou přísahati musili, tázal se císař, zdali se tato přísaha též dokonale zachovává. Kardinál Albani, jehož pro vysoké stáří můžeme míti omluvena, odpověděl: »My jsme ovšem povinni voliti nejhodnějšího, ale přece dávají se někdy hlasy dle okolností.« Celé toto chování kardinálů bylo ovšem úplně k tomu zřízeno, aby skrovná úcta, kterou císař ke sv. sboru choval, až k úplnému pohrdání postoupila, které skutečně později tak často naproti sv. Stolicí na jevo dával.*)

Z Říma navštívil císař Neapoli, potom Florencii, Parmu, Milán a Turín a 29. července navrátil se do Schönbrunnu. V srpnu téhož roku navštívil Josef v ležení u Nissy Bedřicha II., který tuto návštěvu Josefovi v ležení u Moravského Nového Města opětoval; a od té doby stal se císař ještě větším obdivovatelem krále pruského než dosavad.**)

Podobnou jednoduchostí jako v Římě, stkvěl se císař i v Paříži, kamž 18. dubna r. 1777 přišel; prostota jeho působila znamenitou protivu proti nádheře a přepychu dvora francouzského. Zde jevil se císař

*) Kirch. Lex. od Wetzera a Welte V. str. 795 a 796. 1. vyd.

**) Hormayr I. c. str. 131.

mužem, který po vyšším vzdělání touží: navštívil všechny vědecké ústavy, seznamoval se s jejich vedením a zařízením, a snažil se učiniti si známost se znamenitějšími muži a paními, tenkráte ve Francii vévodci. Tak seznámil se s Neckerem, který byl r. 1777 generálním ředitelem francouzských financí; s Turgotem, hlavou to oekonomistů, jejichž zásady byly Josefovi známy a které bratr jeho Leopold v Toskánsku zaváděl; s Buffonem, přírodopycem ze školy Voltairovy, který přírodopis roucha theologického zbavil; s Rousseauem, s Marmontelem, básníkem románů, »kterému,« jak dí Schlosser, »německá knížata holdovala za času, kdy Klopstockovi jenom v Dánsku podařilo se obdržeti plat 400 dolarů, aby mohl svého »Messiáše« ukončiti; kdy Voss dlouhý čas zůstával učitelem v Hadelech a Lessing pro svá historická a kritická pochybování byl pronásledován, ačkoli nikdy v té míře jako Marmontel bezbožnosti podoby ctnosti nedával.« *) Bedřich II. pruský se mrzel, že Josef, když okolo Fernaye cestoval, Voltaira nenavštívil. Josef to chtěl sice učiniti, ale mezi ním a matkou bylo vyjednáno jako *conditio sine qua non*, že toho neučiní. Chtěje pak přece cestovati, povolil Josef a vymínil si jen ten případ, že by se náhodou s Voltairom sešel. Tuto náhodu hledaje vešel i do zahrady Voltairovy, ale Voltaira nespatriil.

Již pak se blížila doba, kdy se měl Josef státi samovládcem. Marie Terezie churavěla po delší čas a posléze s velikou nábožností a odevzdaností do vůle Boží zemřela dne 29. listopadu 1780. Ještě na smrtelném loži dávala pak synu svému poučení o věcech státních a prosila ho, aby se náboženství svých otců nespouštěl.

Při smrti Marie Terezie zvolal Bedřich II.: »Marie Terezie není více, nový pořádek věcí začíná.« A slovo to mělo s ohledem na království a země rodu habsburského úplnou platnost.

*) U Jägera l. c. str. 46 a 47.

§ 3. Stav církve za Marie Terezie a spoluvládce Josefa II. (1740—1780).

Marie Terezie byla, jak výše řečeno, paní osobně náboženství katolickému oddanou, kteráž i při poddaných na ně hleděla. Přece však za vlády její, aniž tomu mohla zabrániti, šířil se po říši německé duch liché osvěty a nevěry francouzské a vnikal i do jejich království a zemí dědičných, rozhostuje se v tak zvaných kruzích vzdělaných a táhna k sobě valnou část dvorní šlechty. Obzvláště kníže Václav Autonín Kounic, všemohoucí ministr a rádce císařovnin, byl velikým ctitelem Voltairovým a pilným čtenářem jeho spisů; za pobytu svého v Paříži měl pak po nějaký čas Rousseaua za svého tajemníka.*)

Mimo to přicházelo z Nizozemí mnoho vysokých úředníků ke dvoru vídeňskému, kteřížto lidé, sami nadchnuti jsouce duchem jansenským, přinášeli s sebou nenávisť proti hlavě církve a dále ji rozšiřovali.

Josef jsa v duchu této osvěty vychován, stal se středem, kolem něhož všichni osvícenci se otáčeli a v něhož naději svou skládali. Především pak hleděla si tato strana získati biskupy, a proto obsazovala všechna biskupství takovými muži, o kterých věděla, že v jejím smyslu působiti budou. Příčiněním této strany pozbyli též jesuité místa zpovědníků při dvoře, a r. 1759 byla jim odňata správa theologické a filosofické fakulty na universitě vídeňské; na jejich místa vstoupili pak protivníci jejich: kanovník Šimon Stock, van Swieten a kanovník Simen. Podobné změny následovaly brzy též na ostatních učilištích rakouských.

Gerard van Swieten narodil se z jansenských rodičů v Lejdě dne 7. května r. 1700. Jsa profesorem lékařství ve svém rodišti a proslaviv se jako professor ve svém oboru, byl r. 1745 povolán do Vídně za osobního lékaře císařovny Marie Terezie, kdež stal se později ředitelem rakouského zdravotnictví

*) Brunner, Die theologische Dienerschaft am Hofe Josef II. str. 17.

a byl rozhodující osobou v úřadě censurním a ve dvorní studijní komisi. Jsa horlivým jansenistou rozšiřoval zásady této sekty ve všech oborech svého působení a zjednal do rakonských států přístup hlavnímu jansen-skému časopisu »Nouveles ecclesiastiques« (Noviny církevní), který slul zde obyčejně »Utrechter Zeitung« nebo »Utrechter Kirchenzeitung«, poněvadž ve Vídni odebírali ještě druhé jednostejně znějící vydání, kteréž vedle pařížského v Utrechtu vycházelo.

Šimon Ambrož šlechtic Stock (nar. 1710, † 1772), kanovník u sv. Štěpána, světící biskup vídeňský (titulární biskup z Řosonu), byl nadšeným ctitelem jansenské literatury. Jako ředitel theologické fakulty a člen dvorní studijní komise a censurního úřadu byl věrným pomocníkem van Swietenovým a bojoval horlivě proti tak zvané ultramontánní, t. j. církevní soustavě. On byl první, který začal otrásati posavadní soustavou bohosloveckou; měl veliké účastenství v zavádění nového církevního práva na university a ostatní církevní ústavy a počínal si při tom s velikou popudlivostí a jízlivostí, takže císařovna Marie Terezie musila ho mírniti. Rozhodlať, že »spis Stockův« (o reformě studií) »jest příliš prudký, a že s velikou pečlivostí jest se vyhýbati všeliké jízlivosti ve věcech náboženských a učení jakož i ve všem, co by se zdálo býti pronásledováním jesuitů« (Rescript ze dne 14. srpna 1771);*) slova to zajisté církevního hodnostáře zahabující. Stock dostal též do své správy alumnát, který arcibiskup vídeňský Migazzi r. 1758 nově zařídil, a tu budil v představených a učitelích (korrepetitorech) chuť k jansenské literatuře. Alumnům staly se Lettres provinciales, díla Arnauldova, Nicolesova a jiných jansenských výtečníkův oblíbenou četbou. Ovocem toho byl pak přemrštěný rigorismus čili přílišná přísnost v přísluhování sv. svátostmi a zotročilé čili servilní církevní právo. Mladí duchovní, vycházející z alumnátu, byli proto u staršího venkovského duchovenstva, vychovaného ještě v přesném katolickém učení a církevním právě, nenáviděni a faráři nechtěli je za kaplany přijímati.

*) Kink, Geschichte der Universitaet Wien. I. 494.

Arcibiskup Migazzi poznal arci brzy, kam tento směr vede a nařkal jednou v konsistoři, že si na svých ěadrech vypěstoval velikého hada, že učitelé a představení semináře jsou docela pod vlivem jeho protivníkův, a že tento stav v semináři ponechati nelze. Brzy potom byly opravdu osoby změněny a jansenská četba v alumnátě zakázána. Od toho času byl však Migazzi předmětem jedovatých útoků časopisectva, a odtud též datují se útoky proti biskupským alumnátům a začínají se doporučovati semináře generální.

Velevítaným bylo též pro tuto církvi nepřátelskou stranu dílo Hontheimovo, které, když v Římě bylo zavrženo, nemohlo sice od vlády veřejně v ochranu býti vzato, ale směr jeho byl jiným způsobem dosti vydatně podporován. Jsouť věru v duchu tohoto Hontheima čili Febronia sepsány knihy »Církevního práva« od Štěpána Rautenstracha,*) Pavla Jos. Rieggera a Antonína Pehema.

Ve směru církvi nepřátelském důležitou osobou byl též František Štěpán Rautenstrauch, opat broumovský. Narodil se v Blatně (Platten) v Rudohoří dne 26. července 1734. Odbyl gymnasijní a filosofická studia, vstoupil do kláštera benediktinského v Broumově; vysvěcen na kněžství, vykládal klerikům svého řádu filosofii, theologii a církevní právo v duchu tehdejší liché osvěty a sepsal po febroniansku dva spisy: o církevním právě: »Prolegomena in jus ecclesiasticum« r. 1769 a »Institutiones juris ecclesiastici publici et privati« r. 1772. Těmito spisy obrátil na sebe pozornost vlády, všech lziosvěcencův a nepřátel přesného bohosloví a církevního práva. Dne 2. března 1773 byl zvolen za opata kláštera broumovského a císařovna Marie Terezie odpustila mu vlivem své vlády volební taxu obnášející 12.000 zlatých. Roku 1774 byl povýšen v Praze za doktora bohosloví a jmenován ředitelem theologické fakulty pražské university jakož i přisědicím studijní kommissee a censurního úřadu v Praze. Dvorní

*) Prolegomena in jus ecclesiasticum. Pragae. 1769; 1773. — Institutiones juris ecclesiastici publici et privati. Pragae. 1772; 1777.

strana vyhlídla si ho za tím účelem, aby jeho přispěním provedla nový studijní plán. Strana ta měla sice celý plán už dopodrobna vypracovaný, ale jsouc si toho dobře vědoma, že císařovna mnoho na to dbá, když nějaký církevní hodnostář jako autorita pro novotu nebo opravu jakousi se vysloví, vyzvala Rautenstraucha, aby také sám nějaký nový studijní plán vypracoval. Jelikož pak žil opat tento v důvěrném obcování s osvícenci vídeňskými, stalo se, co nepřátelé církve očekávali: — Rautenstrauch podal plán, který s plánem vídeňských pánů »podivuhodným způsobem«
úplně souhlasil. Ku provedení tohoto studijního řádu byl potom r. 1775 od císařovny povolán do Vídně, stal se presidentem theologické fakulty tamější,*) dvorním radou a hlavní osobou, při všech pozdějších novotách Josefa II. vydatně spolupůsobil. Roku 1785 konal z rozkazu císařova cestu po Uhrách a navštěvuje tamější studia theologická, rozstonal se v Jageru na uherskou zimnici a umřel tam na ni dne 30. září téhož roku.**)

Pavel Riegger vydal v duchu febronianském kromě svých »Institutiones«
též knihu církevního práva pode jménem: »Synopsis Juris Ecclesiastici publici et privati«, která na všech universitách a lyceích byla zavedena. Obzvláště ostře bylo pak zavedení této knihy přikázáno klášterům, které měly svá domácí studia. Každý Ordinarius měl za tím účelem poslati do kláštera světského kněze; tento svolal konvent, přečetl shromážděným nejvyšší rozkaz a dodal, že žádná these nesmí býti vyňata a hájena, než ta, která jest v knize Riggerově. Své nařízení musil si vyslaný komisař dáti potvrditi od představeného kláštera a podati je svému Ordinariovi. Konečně musil se každý řeholník před vysvěcením podrobiti zkoušce z práva církevního dle této knihy. (Dekret z 5. října 1776.)

Aby tento duch febronianský i na ostatních fakultách se šířil, zřízeny stolice »přirozeného práva«

*) Brunner, Th. Dienerschaft str. 404 a 405.

**) Broumovský klášter musil za ním stále poslati peníze do Vídně.

a »státních věd«, jimiž na jedné straně největší radikalismus se pěstoval, na druhé pak straně policejní stát do nebe se vynášel. Josef svobodný pán Sonnenfels, pokřtěný žid*) a od r. 1763 professor státních věd, učil ku př. o původu státu, že povstal tím, »že se několik lidí pro jistotu a pohodlí života sjednotilo.« Ideálem jeho byla hojná populace, četný průmysl a dobrá policie, a všechny prostředky, které k tomu vedly, byly mu dobré. Náboženství pokládal za část policie, kteráž prý to, co v zákonodárství chybí, doplňuje. »Panovník« prý »nesmí tuto oprav (diesen Leitriemen) ve svých rukou zanedbávati, nýbrž naopak musí (prý) o to pečovati, aby každý občan náboženství měl. Obzvláště pak má (prý) svou pozornost obracet na lid venkovský, u něhož náboženství zastupuje místo vychování. Tak zvaná kázeň duchovenstva jest (prý) podstatnou částí náboženské policie.«**) A dne 12. května 1767 dal Sonnenfels horlivě hájiti následující thesi čili větu: »Náboženství jest nejvydatnějším prostředkem k vyvinutí mravního stavu. Zákonodárství světské bylo by v mnohém ohledu nepostačitelné, kdyby mu náboženství se svými tresty rukou nepodávalo; proto ne jako účel, nýbrž jako prostředek nesmí býti v policii se zřetele puštěno.«***) Náboženství bylo tedy podřízeným úředníkem policie. Takové a podobné idee šířily se po universitách a naplňovaly hlavy všech vzdělancův.

Sonnenfels postupoval v hodnostech stále; r. 1779 byl povýšen za dvorního radu a povolán za přisedícího studijní kommisie a censurního úřadu, jakož i za přisedícího dvorní kommisie pro věci zákonodárství se týkající, jejímž místopředsedou se později stal. Roku 1797 byl povýšen do stavu šlechtického a zemřel dne 26. dubna r. 1817. Ačkoliv se stal švagrem královéhradeckého biskupa Háje, přece zůstal zuřivým nepřítelem duchovenstva, jemuž nadával »boncův a san-

*) Narodil se r. 1733 v Mikulově na Moravě; otec jeho byl žid a jmenoval se Lippmann; dav se s dětmi pokřtiti, přijal jméno Sonnenfels; ale manželka jeho zůstala židovkou.

**) Brunner, Myst. str. 56 a 57.

***) Brunner, Th. D. str. 393.

tonův«, a vyčítal členům křesťanských bratrstev, že jsou páskou nezbednosti spojeni. Vídeňští bohoslovci musili po rozkazu vlády choditi do jeho přednášek. Svého postavení užíval k tomu, aby za učitele na university a gymnasia dosazováni byli mužové jeho směru, kteří by potom jeho zásady dále šířili.

Na radu tohoto státníka vzala vláda veškeré vyučování do svých rukou. I bylo dne 13. října 1770 stanoveno, že učitel, jako učitel, závisí pouze na vrchnosti světské, poněvadž prý školství jest a zůstane »politikum«; jenom tenkrát, je-li učitel zároveň kostelníkem, závisí prý, co se kostelnictví týká, na duchovním. R. 1774 bylo pak poručeno, že v každé farní osadě má býti zřízena škola, na vlivu církve — až na pouhé vyučování v náboženství — nezávislá. Dohlídku nad školami vedl vládou ustanovený vrchní školdozorce, jemuž i kněz, pokud byl učitelem náboženství, byl podřízen.

Jak daleko pak zasahování na pole církevní na této dráze za oné doby pokročilo, vypisuje Hormayr, kterýž arcibí vše to dle svého způsobu náramně velebí, takto: Nařízení, která Marie Terezie v církevních věcech vydala, povznášejí ji vysoko nad pragmatickou sankci, tak vysoce velebenou, a uad konkordáty a vyznání církve gallikánské. Roku 1747 zakázala visitaci apoštolských nunciů; r. 1749 zapovězeno ohlašování apoštolských bull bez královského placetu; dne 23. června r. 1752 žádáno naposled za indult, aby se mohly daně duchovenstvu uložití (1,800.000 zl. jako daň turecká); dne 1. září r. 1753 a 22. června 1771 vyšly patenty, kterými se ztenčil počet svátků; r. 1758 vyšlo přísné nařízení proti zneužívání exorcismů; dne 31. prosince 1763 byla určena peněžitá summa, kterou kandidáti do řeholů vstupující svému klášteru přinésti směli; 7. listopadu 1770 stanoveno, že nikdo nesmí činiti slavné sliby, pokud mu není 24 let; 26. srpna r. 1771 obnoveny ve příčině duchovních společností staré amortisační zákony; 4. září 1771 vyšel zákon čelící proti špatnému hospodaření klášterů s řeholním jměním; zákonem tím bylo zakázáno, aby se jmění řeholní do cizích zemí nezanášelo; 16. září 1775 zru-

šeny jsou asyly čili útočiště; r. 1773 vyšel rozkaz, že veškeré dopisování s Římem má se díti prostřednictvím ministerstva zahraničních záležitostí, aby vláda nabyla přesvědčení, že kurie římská nezasahuje libovolně v obor práva světského.

S obzvláštní stálostí setrvala Marie Terezie při svém zeměpanském právu, určovati a vymezovati hranice diecézí a vylučovati pravomocnost cizích biskupů ze svých států. Za tou příčinou přerušena několikrát korespondence vlády rakouské s římským dvorem, až posléze praerogativa koruny byla povolena.

Dne 30. září 1748 obnovila císařovna jako královna uherská v souhlase se dvorem římským název: »Apoštolský,« který králům uherským od časů sv. Štěpána byl dáván. Tento název nezůstal však pouhým titulem, nýbrž císařovna vykonávala všechna práva mimořádného legáta. Brzy potom, v letech 1762—64, povstal Adam František Kollar, úředník císařské knihovny ve Vídni, se dvěma rozpravami o právu patronátním a moci zákonodárné králův uherských*) ve věcech církevních, a ukázal, co vlastně svrchu uvedeným názvem se míní. Svobodné volby biskupů, papežské měsíce a provise byly prý v Uhrách vždy nezákony a jenom za slabých králů mohly se vloučiti. Avšak Marie Terezie osobila si i právo biskupům delegované, aby uprázdněné kanonikáty obsazovati směli.**)

Jak patrně, rozšiřovaly se za Marie Terezie ideje a názory církvi přímo odporující, a vlivem dvorní šlechty a vlády vyvíjel se takový modus regendi in ecclesiasticis (takový způsob vlády ve věcech církevních), který, důsledně prováděn, musil míti nutně v zápětí reformy, jež hluboko do života církevního zasahovaly a jej rušily. Kdokoli čte pozorně všechna nařízení a dekréty za této doby vydané, poznává jasně, kterak vlivem Josefovým čím dál tím nešetrněji s církví se nakládalo; i musíme jenom zbožností císařovnině to připisovati, že všechny ty v theorii hláсанé zásady až dosud úplně do života nevešly.

*) *Historia diplomatica juris patronatus apostolicorum Hungariae regum 1762.*

***) Hormayr, *Oest. Plut. Bdchn.* 11. S. 107—111.

§ 4. Různá vládní nařízení ve věcech církevních; zákaz processí a pouti; zrušení četných zasvěcených svátků; štolový patent.

Vláda, skládajíc se ze samých lichoosvécenců, začala život církevní ve směru jansenském »očišťovati«, t. j. kaziti. Reskripty ze dne 9. srpna 1753, 1. března 1755, 10. prosince 1757 a 24. dubna 1758 zakázala sice četné pověry a pověřivé modlitby a modlitební knížky, jako k sv. Křištofu a Boží koruně za příčinou hledání pokladův, ale též »všechn exorcismus čili církevní zažehnávání, kteráž žádný duchovní bez svolení politického úřadu (ohne Concurrenz des Politici) předsevzítí nesměl; politický úřad měl moudrým fysikem vyšetřiti, který podvod se zde skrývá, a kterak by podvodníci měli býti potrestáni« (reskript z 1. března 1755).*)

Všem osvícencům byly a jsou doposud církevní průvody (processí) a pouti trnem v očích, poněvadž jimi slavně, veřejně a hromadně katolické přesvědčení a katolický život se jeví. Proto zakázala vláda konání všech processí mimo dědičné země do zemí cizích. Ale i uvnitř byly zakázány všechny průvody, které by někde musily noclehovati, vyjmajíc processí do Maria-Zell ve Štýrsku, kamž pouze z hlavního města Vídně ročně jedno processí z hlavního farního kostela mohlo býti vedeno; ostatní všechna processí, ať byla odkudkoli, měla odpadnouti (reskript z 11. dubna 1772). Poněvadž uvedený zákon se nezachovával, dostaly krajské úřady reskriptem ze dne 6. dubna 1775 rozkaz, aby »onen zákon znova ohlásily a hospodářským úředníkům na srdce vložily a je za to zodpovědnými učinily, by svým poddaným pod žádnou záminkou, obzvláště k nastávajícímu svátku sv. Jana Nepomuckého, do Prahy ze svých pauství, statkův a městysův odejítí nedovolovali, a všem, kteří by odejítí chtěli, se vším důrazem a hrozbami trestu to zakázali, a svým pod-

*) Jaksch, Gesetzlexikon im Geistlichen etc. Fache für das Königreich Böhmen. Prag. 1828. Sv. I. str. 5—10: »Aberglauben.»

daným oznámili, že jest učiněno opatření a dán rozkaz, aby žádné processí a ani jinak shromáždění poutníci do Pražských měst ani městskými branami ani vodními převozy se nedostali, ale přímo do svých bydlíšť byli odkázáni. Též páni biskupové ať prý k dosažení tohoto účelu svému duchovenstvu vhodné rozkazy vydají, aby hned, a potom ještě častěji, toto nejvyšší nařízení a zdejší opatření s kazatelný lidu pochopitelným učinilo a jej na jeho zachovávání pamatovalo.* Ale vše to nebylo nic platno: zákon zachovávan nebyl. Tu vyšlo 19. června 1775 opětne nařízení, aby »jej krajští hejtmané zase prohlásili a na všech místech svého kraje, kde si lidé proti němu počínali, potřebná vyšetřování předsevzali a výsledek vyšetřování zemské vládě oznámili.«*) Ale vše bylo marno: pouť k sv. Janu Nepomuckému trvá do dnešního dne, zůstávajíc národní a církevní slavností, a jako přežila zákazy lichoosvícenců vlády, tak přežije i útoky dnešní.

Počet zasvěcených svátků zdál se býti vládě velikým a na újmu národnímu hospodářství a živnostem. Proto obrátila se císařovna Marie Terezie na papeže Benedikta XIV. se žádostí za zmenšení počtu zasvěcených svátků, kterýž její prosbu vyplnil brevem z 1. září 1753. Kromě nedělí podržel papež hod Boží velikonoční a svatodušní, narození, obřezání a zjevení Páně, nanebevstoupení Páně a Boží Tělo; dále pět hlavních slavností Marianských, t. j. hromnice, zvěstování, nanebevzetí, narození a neposkvrněné početí Panny Marie; pak svátky sv. apoštolů Petra a Pavla, Všech Svatých a svátek nejpřednějšího patrona země nebo diecése. Zrušené zasvěcené svátky staly se polosvátky, o nichž měli věřící povinnost, býti přítomnu mši sv.; ostatně však mohli svá řemesla provozovati a všechny práce konati. Bývalé polosvátky odpadly na dobro.

Vláda prohlásila papežské breve reskriptem z 3. listopadu r. 1753, kdež v úvodě praví, »že prý tak četné svátky byly více pro zahálky a rozmnožení nepravostí

*) Jaksch, IV. 557—559: »Prozessionen«.

(Laster) nežli pro počtu Boží a svatých; poněvadž pak lidé svůj chléb větším dílem denní ruční a po-
tažní prací si vydělávati musí, proto (prý) papež počet
zasvěcených svátků zmenšil.« Při tom nařídila vláda
dobře, že »vrchnosti o zrušených svátcích na svých
poddaných žádných robot požadovati nesmějí,« chtějíc,
aby ony dni poddaným, a nikoli vrchnostem na dobro
přišly.

Jelikož však vláda poznala, že zrušením zasvěce-
ných svátkův s ponecháním povinnosti, slyšeti o nich
mši sv., mnoho se neprospělo a lidé bývalé svátky
dále slavili, obrátila se Marie Terezie na papeže Kle-
menta XIV., který brevem z 22. června r. 1771 počet
svátkův od Benedikta XIV. podržených potvrdil a přidav
k nim velikonoční a svatodušní pondělí a svátek
sv. Štěpána, ostatní všechny zasvěcené svátky a polo-
svátky v úplné všední dni proměnil, o nichž věřící
mši sv. obcovati nijak povinni nebyli. Svátky ty staly
se pak svátky pouze pro choro (pro kostel) a zmizely
pro foro, t. j. pro slavení vnější. Breve Klementa XIV.
prohlásila vláda reskriptem z 21. listopadu r. 1771
a stanovila v něm pro Čechy za slavnost hlavního
patrona den sv. Václava dne 28. září a vedle něho
dle pastýřského listu arcibiskupa Příchovského ještě
svátek sv. Jana Nepomuckého.

Před vydáním brevů Benedikta XIV. a Klementa XIV.
byly kromě nynějších zasvěcených svátků ještě tyto:
Úterý velikonoční a svatodušní, dále dnové ss. apoštolů
Matěje, Filipa a Jakuba, Jakuba Staršího, Bartoloměje,
Matouše, Šimona a Judy, Ondřeje, Tomáše a Jana
Evangelisty, pak dnové sv. Josefa, Vojtěcha, Víta, Jana
Křtitele, Prokopa, Maří Magdaleny, Anny, Vavřince,
Michala, Martina a Kateřiny. Polosvátky, o nichž měli
katolíci povinnost slyšeti mši sv., ale potom mohli
všechny práce konati, byli dnové: ss. Fabiana a Še-
bastiana, obrácení sv. Pavla, svátek sv. Blažeje, sv. Apo-
lonie, Školastiky, Cyrilla a Methoděje, Jiří, Marka,
Markéty, Ludmily, Lukáše, Barbory, Silvestra, Povýšení
sv. Kříže, popeleční středa, Zelený čtvrtek, Veliký
pátek a Bílá sobota. Dle reskriptu ze dne 26. listo-
padu r. 1753 nesměly se bývalé polosvátky tisknouti

v kalendářích písmenky červenými, ale černými, o něco však většími nežli dni všední; zrušené svátky zasvěcené měly se tisknouti na počátku s červenou písmenou.*)

Dne 22. září r. 1753 zakázala vláda duchovním prodávati voskové svíce a obětní figury, a to jak ve zvláštních boudách před kostelem, tak v kostele a sakristii, což zakázala i poutníkům, poněvadž prý jest to obchod nedovolený, větším dílem lichvářský a občanské voskáře v jejich živnosti zkracující; jenom v malých kostelích mohli duchovní tam, kde nebylo voskářů, voskovice a obětní figury prodávati, ale musili je kupovati od voskářů nebo mydlářův a užitek z toho plynoucí odváděti kostelní pokladně (nařízení z 22. září 1753). Krajské úřady měly pak pilně na to dohlížeti, aby duchovní voskovic nebo obětních figur neprodávali (gubernialní nařízení z 3. února 1762).**)

Vláda vydala též štolový patent, a sice pro Moravu dne 15. dubna r. 1749, pro Čechy pak dne 30. května r. 1750***) (prohlášený českým guberniem dne 2. června 1750). Byla to sazba poplatků, které věřící při příležitosti církevních úkonů jim vykonaných duchovním dávati byli povinni. Všichni obyvatelé byli rozděleni na tři stavy: a) na stav vyšší, b) stav městský a c) stav sedlský; vyšší stav měl tři třídy, ostatní pak dva stavy po pěti třídách. Stav vyšší a městský měly větší sazbu v Praze a menší mimo Prahu, na venkově; tak na př. platil vyšší stav za od-davky v 1. třídě v Praze 12 zlatých, na venkově 6 zlatých; městský stav v 1. třídě v Praze 4 zl., na venkově 2 zl., v 5. třídě v Praze 20 krejcarů a na venkově 18 kr.; sedlský stav na vesnici v 1. třídě 1 zl. a v 5. třídě 12 krejcarů. Spolu byla též ustanovena zvláštní kommise, která by vzniklé spory o štolu mezi knězem a farníky rovnala.

*) Srv. Jaksch, II. 287—294. »Feiertageverminderung.«

**) L. c. III. 343—345. »Kirchenhandel.«

*) Viz jej u Jaksche V. 535—552.

Ale tento Tereziánský štolový patent nebyl nikdy proveden a nevešel do života; proto vycházel patent za patentem*) jak za Marie Terezie, tak za Josefa II. a Leopolda II., kteréž na jeho provedení naléhaly, sem tam jej měnily, ale přece ho neprovedly, poněvadž jej provésti nebylo lze. Předpokládali, že všechny církevní úkony konají se při obyčejných farních službách Božích s jednotejnou vnější slavností v jeden a tentýž čas pro všechny lidi jednotejně, což s poměry se nesrovnávalo. Věřící nechtěli a také mnohdy ani nemohli dodržeti hodinu farních služeb Božích; jiní zase přáli si větší vnější slavnosti, zvláštní hodinu a odstoupili raději od štolového patentu, než aby se byli jednotvárnosti podrobili. Mnozí opět vzpírali se sazbě patentu, zařaďující se do nižší třídy, nežli kam dle patentu náleželi. Nelzeť věru štolové poplatky pro veškeru říši a všechny katolíky jednotejně upravit, jelikož jsou poměry a okolnosti, s kterými duchovní správce počítati musí, a jichž ani duchovní ani světská vrchnost nepředělá.

Uvedený štolový patent platí posud při soudním vymáhání stoly před úřady; avšak církevní úkon musí se pohybovati přesně v času farních služeb Božích, ne však dřív, ani později.

§ 5. Zrušení patriarchátu aquilejského (voglejského) a zřízení arcibiskupství gorického.

Aquilejští patriarchové sídlieli od času patriarchy Bertholda z Andechsu (1218—1251) ve Videmu (Udine) a patriarcha Bertrand ze St. Genés, rodem Francouz, usadil se tam navždy, poněvadž Aquileja r. 1348 zemětřesením nadobro byla zničena. Jedna část patriarchátu ležela v území benátském, kdežto druhá stála pod panstvím habsburským. I bylo smluveno, aby patriarchu střídavě jednou Benátky, podruhé Rakousko jmenovalo. Ale benátská republika zmařila nezřídka toto právo

*) L. c. 552—566. »Stolagebühren.«

Rakouska tím, že jí ustanovený patriarcha musil si vzlíti z benátských poddaných koadjutora s právem nástupnictví. To stalo se zase r. 1748, kde patriarcha a kardinál Daniel Dolfin (Delfino) přijal benátského poddaného za koadjutora. Marie Terezie zakázala však svým poddaným uznávati pravomocnost aquilejskou a obrátila se za pomoc k papeži Benediktu XIV., který ustanovil pro rakouskou část apoštolského vikáře, jenž by přímo papeži byl podřízen a ve jméně jeho pravomocnost vykonával. Prvním apoštolským vikářem jmenoval papež hraběte Karla Attemse a ustanovil brevem z 29. listopadu r. 1749 Gorici za jeho sídlo. Proti tomuto zařízení papežskému povstala však republika, odvolala svého vyslance z Říma a kázala všem svým poddaným i kardinálům, aby z papežských zemí domů se navrátili. Za těchto okolností, chtěje oběma stranám vyhověti, zrušil Benedikt XIV. aquilejský patriarchát r. 1751 a zřídil z něho dvoje arcibiskupství: jedno ve Videmu pro Furlansko benátské a druhé v Gorici pro Furlansko rakouské, červencovou bullou »Injuncta nobis« a udělil jmenovací právo k těmto arcibiskupstvím zeměpánům.*) V Aquileji (Vogleji) zůstal pouze jeden farní chrám, který byl přímo Apoštolské Stoliči podřízen. — Tak neslavně zašel tedy druhdy tak slavný a pyšný patriarchát voglejský (aquilejský).

Nová metropole gorická byla potvrzena bullou Benedikta XIV. »Sacrosanctae militantis Ecclesiae« ze dne 18. dubna r. 1752 a jí podrobena biskupství: tridentské, terstské, bibenské (Pedená) a komské. Prvním arcibiskupem s názvem knížete stal se hrabě Karel Attems, posavadní apoštolský vikář († 18. února roku 1774), po němž následoval Rudolf Josef hrabě z Edlingů, který za císaře Josefa II. své hodnosti se vzdáti musil a potom v Lodách 23. dubna r. 1803 zemřel. Císař Josef II. zřídil dne 8. března r. 1787 arcibiskupství v Lublani a proměnil arcibiskupství gorické v biskupství se sídlem v Gradisce, což papež Pius VI. v březnu r. 1788 bullou »In universa« potvrdil, zrušiv

*) Klein, Gesch. des Christenthums in Oesterreich und Steiermark. Wien. 1842. Sv. VII. str. 148—150.

metropoli gorickou a uznáv Gradisku za biskupství, ale tak, že biskup gradiský psal se též biskupem gorickým, máje dva stoliční chrámy. Mimo Gradisku-Gorici byla lublaňské metropoli podřízena ještě dvě biskupství: seňsko-modrušské (Zengg-Modrusc) a terstské. Prvním a jediným arcibiskupem lublaňským byl Michal de Brigido (1788—1806), neboť papež Pius VII. zrušil bullou »Quaedam tenebrosa« z 18. září r. 1807 lublaňskou církevní provincii a proměnil Lublaň v obyčejné biskupství, ale přímo Apoštolské Stoliči podřízené. Na žádost císaře Františka I. obnovil však papež Lev XII. bullou »Insuper« z 27. srpna r. 1827 (1830) arcibiskupství gorické; ale nový metropolita nedostal více názvu knížete, nýbrž slul pouze »metropolita království illyrského«. Jsou mu podřízena biskupství: Lublaň, Poreč-Pola (Parenzo-Pola), Terst-Kopar (Capodistria-Kopr, Kopar) a Krk (Kerk-Veglia).

§ 6. Zrušení řádu jesuitského;*) jeho stav; výčet jeho zrušených klášterů v české koruně; obnovení řádu papežem Piem VII.

Více nežli 200 let působili jesuité na všech stranách Evropy k velikému prospěchu katolíků, jsouce nejstatnějšími obhájci zjeveného křesťanství proti nevěře a liché osvětě filosofův a encyklopedistův, zmužilými bojovníky proti všem bludařstvím, a vysílající k pohanům horlivé missionáře. Proti nim spikli se všichni, kteří Bohem ustanovené autoritě církve nebo státu nebo obojí se protivili a proto v jesuitech své největší odpůrce spatřovali. Byli to protestanté a jejich sekty, jansenisté, encyklopedisté, illuminati, svobodní myslitelé, svobodomyšlníci, radikálové a revolucionáři, kteříž o převratu platného řádu pracovali. Snahy těchto spiklenců se podařily, poněvadž státníci a vlády byli stoupenci liché osvěty a nevěrci. V Portugalsku byli jesuité zničeni za slabého a chlupného krále Josefa

*) Srv. můj »Všeobecný církv. dějepis« III. Str. 549—560.

Emanuela I. (1750—1777) jeho nesvědomitým a lakomým všemohoucím ministrem Josefem Šebastianem Carvalhem, markýzem z Pombalu, r. 1759; ve Francii za krále Ludvíka XV. jeho maitressou Pompadourovou a ministrem Choiseulem r. 1764; v Neapolsku ve jméně krále Ferdinanda IV. ministrem Tanuccim r. 1767; ve Španělsku za Karla III. (1759—1788) ministrem Arandou r. 1767; v Parmě vojvodou Ferdinandem r. 1768 a na Maltě velmistrem řádu johanitského Emanuele Pintem r. 1768. Proti tomuto násilí pozdvihoval papež Klement XIII. nadarmo svého otcovského hlasu: řád v státech bourbonských byl zničen, ač nikoli v očích pravých katolíků.

Císař Josef II. přál si též jejich zničení; za to jeho matka Marie Terezie byla pro jejich zachování, odpovídajíc ke všemu dotírání na sebe, že »nemůže pochopiti, kterak by mohl býti tak zkažen řád, jemuž tolik zbožných duchovních, kazatelů mezi divochy a učenců ve všech oborech náleželo a náleží.« S veškerou uznalostí zásluh řádu vyslovovala se o něm též k francouzskému vyslanci kardinálu Rohanovi. Avšak přátelské a příbuzenské styky s dvorem francouzským, jehož korunní princ čili dauphin Ludvík zasnouben byl s její dcerou Marií Antoinettou, domluvy a vliv její dcery, královny neapolské Marie Karoliny, syna císaře Josefa II. a knížete Kounice způsobily konečně, že přestala se jesuitův ujmáti a svolila i ona v jejich zrušení. I podepsal konečně papež Klement XIV. dne 21. července r. 1773 breve »Dominus ac Redemptor noster«, kterým řád jezuitský v celém křesťanství zrušil. — Tak klesl řád biskupy a papeži chválený. Breve bylo jeho obžalobou; klesl bez vyšetřování, bez výsledku a bez výroku; klesl, jak Klement XIV. nezamlčel, »pro obnovení pokoje v křesťanství«, t. j. pro pokoj s bourbonskými dvory a Portugalskem. Papež zrušil řád brevem a ne bullou, která přece v tak důležité věci byla na místě; breve to mělo býti k někomu datováno, ale nebylo, a též obyčejný úřední způsob nebyl zachován.

Když papež Klement XIV. jesuity zrušil, nařídila Marie Terezie reskriptem z 10. září r. 1773 všem bi-

skupům, aby papežské breve zemským vládám pro obdržení kr. placetu hned předložili, které prý se mu udělí »salvis juribus regis et status politici« (se zachováním práv královských a politického stavu); při prohlášení jeho jesuitům ať prý spoluúčinkuje kr. kommissar a slíbí jim zeměpanskou ochranu a milost; zeměpanští kommissari nechť převezmou veškeren jesuitský majetek, archivy a spisy, a zholoví inventář veškerého majetku; avšak inventář kostelního nádobí a náradí ať sestaví v přítomnosti kommissarův od ordinariátů vyslaných.

Dle nařízení vlády z 19. září r. 1773 byli novicové hned propuštěni; kdo měli prosté sliby a nebyli ještě vysvěceni (nondum in sacris ordinibus constituti), mohli nejdéle rok zůstatí v kolleji, a dostavše promínutí od svých slibův, odejíti; kdo byli vysvěceni, dostali výživu z příjmů kolleje, pokud nedostali jiného zaměstnání; staří a neduživí mohli však zůstatí v kollejích, ale neměli vlivu na správu jmění a musili nositi roucho světských kněží.

Dne 14. září r. 1773 bylo zrušení řádu jesuitského ve Vídni prohlášeno. Kardinál a arcibiskup Migazzi odebral se do jejich domu »professů« am Hof a přečetl jim papežské breve. Úředníci, učenci a duchovní se z toho sice radovali, ale lid želel otcův a byl nespokojen. *) V Praze bylo papežské breve prohlášeno jesuitům dne 5. října r. 1773. — Ze statků jesuitských byly utvořeny »studijní matice«, pro každou zemi zvláštní, klášterních pak budov užila vláda namnoze pro své vlastní potřeby. Do domu professů ve Vídni odstěhovala se r. 1776 dvorská vojenská rada, a gymnasia jesuitská obdrželi z velké části piaristé.

Česká provincie jesuitská, kteráž obsahovala mimo země koruny české někdy též velkou část jižního Německa a západního Uherska, měla r. 1762 47 domů s 1239 členy, z nichž 673 byli kněžími. Při zrušení řádu byly v Čechách tyto kláštery: v Praze čtyři: 1. dům professů u sv. Mikuláše, dle katalogu na r. 1767,

*) Dr. Weiss, Gesch. der Stadt Wien. 1883. II. str. 211.

***) Buss, Gesellschaft Jesu. Mainz 1883. sv. II. str. 1298.

s 38 osobami; 2. kolej Svatoklementska s konviktem a seminářem (191 os.); 3. kolej u sv. Ignáce (26 os.); 4. konvikt u sv. Bartoloměje; mimo Prahu: 5. kolej v Březnici (25 os.); 6. residence na sv. Hoře u Příbrami (8 os.); 7. kolej v Chomutově (28 os.); 8. residence v Bohosudově (28 os.); 9. kolej v Krumlově (26 os.); 10. kolej v Chebu (20 os.); 11. kolej a dům se seminářem v Jičíně (49 os.); 12. kolej v Klatovech (33 os.); 13. kolej v Kutné Hoře (37 os.); 14. residence v Golčově Jenikově (4 os.); 15. kolej v Litoměřicích (18 os.); 16. kolej v Jindřichově Hradci (26 os.); 17. residence v Staré Boleslavi (3 os.); 18. residence v Liběšicích v kraji Litoměřickém, okresu Ouštěckém (19 os.); 19. residence v Tuchoměřicích (4 os.); 20. residence ve Vopořanech (7 os.); 21. kolej v Králově Hradci (25 os.); 22. residence v Košumberku (6 os.); 23. kolej v Doupově r. 1770 založená.

Na Moravě byly: 1. kolej se seminářem a konviktem v Olomouci (134 os.); 2. kolej a dům v Brně (115 os.); 3. residence v Tuřanech (5 os.); 4. kolej v Jihlavě (25 os.); 5. residence v Čejkovicích (8 os.); 6. kolej a dům v Telči (31 os.); 7. kolej ve Znojmě (31 os.); 8. kolej v Hradišti (39 os.).

Ve Slezsku byly: 1. kolej v Opavě (26 os.) a 2. residence v Těšíně (5 os.).

Mimo uvedené domy, koleje a residence bylo v Čechách a na Moravě ještě několik missijních domů, pravidelně s jedním knězem. Úhrnem bylo r. 1767 všech jezuitů, kteří do české provincie náleželi, 1155.

Papežské breve o zrušení jezuitů neprovedli však Bedřich II., král pruský, a carevna ruská Kateřina II. Jesuité prosili sice carevnu listem ze dne 29. listopadu r. 1773, aby se mohli rozejít, ale carevna to odepřela a všechny kroky Apoštolského Stolce byly u ní v tomto ohledu marny. Roku 1778 zřídili si jezuité noviciát a zvolili si r. 1782 za doživotního generálního vikáře Stanislava Czerniewicze (1782—85). Na žádost cara Pavla I, vyslovenou k papeži listem z 11. srpna r. 1800, obnovil papež Pius VII. brevem »Catholicae fidei« ze 7. března r. 1801 řád pro Rusko a potvrdil Františka Karena za generálního presesa, až konečně bullou

»Sollicitudo omnium ecclesiarum« ze dne 7. srpna 1814 na prosby skoro veškerého katolického světa, četných arcibiskupův a biskupův, obnovil řád jezuitský pro celou církev či, lépe a přesně dle bully řečeno, dovolil, aby řád z Rusi opět po veškerém katolickém světě se rozšířil, což se také za velikých pronásledování stalo.*)

§ 7. Kratinký nástin protestantství v Čechách;**)
rozdělení mezi tajnými protestanty v Čechách a na Moravě v 18. století a jejich velezrádný a vlastizrádný list k pruskému králi Bedřichovi II.

V Čechách bylo smlouvou, na sněmě kutnohorském r. 1485 mezi katolíky a kališníky učiněnou a od krále Vladislava II. potvrzenou, a zápisem téhož krále z r. 1508 proti Pikhartům (českým bratřím) jenom dvoje vyznání zákony zemskými dovoleno a chráněno, a sice katolické čili strana pod jednou a kališnické čili strana pod obojí. Katolická církev pod jednou a pod obojí byla tedy v zemi církví státní. Všechna jiná a jakákoli vyznání byla v zemi zapovězena a trestána, a chtěla-li se v Čechách přece udržeti, skrývala se pode jménem »strany pod obojí«. Pod tímto názvem skrývali se v Čechách zprvu i stoupenci Lutherovi. Však již za krále Ferdinanda I. (1526—1564) přešla většina stavů proti zřízení zemskému, proti zemské ústavě, k lutheránství a čeští bratři ke kalvínství, při němž své zvláštnosti podrželi. Když syn a nástupce Ferdinanda I., král Maximilian (1564—1576), r. 1567 poprvé na sněm do Prahy přijel, vymohli si na něm stavové pod obojí, jsouce většinou již evangeličtí, aby se více kompaktaty spravovati nemusili, než jen slovem Božím, a kompaktata, kteráž jenom katolíky a stranu pod obojí za oprávněné v zemi uznávala, byla ze zemských výsad vypuštěna. Roku 1575 spojili se pak lutheránští stavové s českými

*) Srv. můj »Všeobecný církv. dějepis III. 557—559.

***) Srv. můj »Všeobecný církevní dějepis« III. 255—286, kde případné prameny a sem náležející literatura uvedena jest.

bratry, kteří měli hojně stoupencův i mezi lidem i mezi stavy, alespoň vně ve zvláštní české konfessi*), a dovedli toho u krále Maximiliana, že jim ústně dne 2. září 1575 náboženskou svobodu propůjčil a spolu slíbil, že též Rudolf, jeho syn a nástupce, jim žádných nesnází činiti nebude. Potom pracovali stavové se vším úsilím o to, aby veškeré straně pod obojí své náboženství vpravili a zvláště aby mu volný průchod v královských městech zjednali. Za krále Rudolfa II. (1576—1612) vstoupili náčelníci stavů protestantských ve velezrádné spojení s kurfiřtem falckým Fridrichem IV., jenž je podněcoval, aby proti králi Rudolfovi povstali. Protestantští stavové přistoupili k odboji, kterýmž byli katoličtí páni zastrašeni a radili císaři k povolnosti. Císař, jsa nutkán odbojnými stavy, položil sněm na den 25. měsíce května r. 1609, na němž si protestanté majestát sami vypracovali, a císař jim jej 9. července podepsal.

Majestát nevyvolal však mezi protestanty oné nadšenosti, kterou bylo lze očekávati. Když nejvyšší purkrabí hrabě Adam ze Šternberka 10. července protestantské stavy vyzval, aby co možná v nejhojnějším počtu na znamení radosti a vděčnosti pro majestát na hrad Pražský si přišli, objevil se mezi nimi rozkol. Mírnější byli ochotni na hrad jíti, ale ti, kteří v hlubší tajnosti zasvěceni byli a vzpouru čili revoluci chtěli, nedbali o majestát a nechtěli pro něj jíti. Po dlouhém mezi sebou hádání dostali tito vrch a vzkázali, že na hrad nepůjdou; císař nechtěl prý jim majestát posle. Konečně poručil císař 11. července, aby 12. července alespoň šest osob na hrad pro majestát přišlo. Stalo se tak.

*) Tuto »českou konfessi« složili dílem z augsburského vyznání, dílem z bratrské konfesse Dr. Pavel Pressius a mistr Křišpín. Obsahuje 25 článků. Ospravedlnění člověka připisuje se v ní, tak jako v augsburské, toliko víře; o Veřejí Páně přijato učení Melanchthonovo a bratří, že Tělo a Krev Páně pouze duchovně se přijímá. Druhá část konfesse týká se řízení náboženských věcí; konsistoř měla býti na císaři nezávislou a stavy volenou, kteréž po boku státi měli k ochraně a spolu k dozoru nad ní defensorové čili obráncové ze stavů. Tuto českou konfessi počítají učenci pro článek víry o Svátosti Oltární ke kalvinským vyznáním.

Na hradě odevzdal jim nejvyšší purkrabí majestát, s kterým se vrátili na novoměstskou radnici; tu však nikdo na ně nečekal, nýbrž poslali po městě a svolali přednější protestanty. Dne 13. byl majestát veřejnými patenty prohlášen a 14. přišel kníže Anhalt, falcký agent, do Prahy; o dva dni pozdě. Revoluce byla pro tu chvíli nemožnou, poněvadž císař protestantům všechno, co chtěli, povolil, a musila býti na pozdější dobu odložena.

Císař Rudolf II. musil se r. 1611 českého trůnu vzdáti, a stavové zvolili za krále jeho bratra Matyáše. Rudolf II. zemřel hořem 20. ledna 1612 a jest posledním z českých králů, který v Praze sídlil a tam pochován jest. Poněvadž král Matyáš (1611—1619) Prahu, pro stálé nepokoje v ní panující, za město svému dvoru bezpečné neměl, přeložil své sídlo z Prahy do Vídně. Praha přestala býti hlavním a residenčním městem států habsburských a říše římsko-německé a stala se pouze hlavním městem země české. Vídeň zaujala místo Prahy; první smutné ovoce české protestantské politiky se dostavilo.

Za krále Matyáše dostali někteří protestanté výnosné zemské úřady; tak jmenovitě hrabě Thurn purkrabství karlotýnské s platem 8000 zlatých. Matyáš, nemaje dítek, provedl to, že jeho bratranec, arcikníže Ferdinand, pán Štýrska, Korutan a Krajiny, dne 6. června r. 1617 skoro jednohlasně při všech piklech falckého dvora a jeho agentů za českého krále byl zvolen. Poněvadž pak Thurn proti přijetí Ferdinanda za českého krále hlasoval a pro odklad volby byl, odňal mu Matyáš karlotýnské purkrabství, kteréž Jaroslav Martinic obdržel, a povýšil jej za radu dvorského, kterýžto úřad byl sice vyšší, ale měl pouze 400 zlatých platu. Za to strojil se Thurn se svými stoupenci k tomu, aby Habsburky zničil, je s českého trůnu svrhl a tak svůj starý záměr provedl.

Chtějíce však svůj záměr provésti, musili stavové ti do svého předsevzetí potáhnouti lid a předstírali porušení náboženské svobody. Vhodnou záminku poskytly jim rozepře německých měst Hrobů a Broumova s jejich vrchnostmi, pražským arcibiskupem a broumov-

ským opatem, které již po léta se vleky. Protestantští poddaní vystavěli si tam proti vůli katolických vrchností své kostely. Defensoři ujali se Hrobských a Broumovských, prohlásili nakládání s jejich kostely za porušení majestátu a položili sjezd protestantských stavů do Prahy. Sjezd poslal pak žádost ke králi Matyášovi, který záporně odpověděl a stavům jejich sjezd jakožto zemským zřízením nedovolený zakázal.

Rozkvašení mysli z nemilostivé odpovědi císařovy použili náčelníci pracující o vzpouře a sešli se 22. května r. 1618 v domě mladého pána Albrechta ze Smiřic, kdež se umluvili, že kr. místodržitele Martinice a Slavatu zabijí, a sice že je z oken královského hradu vyhodí. Po této úmluvě náčelníkův odebrali se stavové druhého dne, 23. května, se zbrojným lidem na hrad tázat se místodržitelů, jsou-li nemilostivým listem císařovým vinni. Na hradě po mnohých hádkách s místodržiteli, kde hlavními mluvčími a podněcovateli byli Thurn, Fels, Pavel z Říčan a protestant Lobkovic, byli místodržitelé Martinic a Slavata vyhozeni z okna do příkopu 28 loket hlubokého, a za nimi shozen písař Filip Fabricius. Všichni tři byli však, můžeme říci, zázrakem zachováni. Tak vypukla revoluce protestantských českých stavů proti rádnému králi; byl spáchán úmyslný a dobře promyšlený zločin, který by roztržku mezi králem a stavy nezhojitelnou učinil. Dne 24. května zvolili odbojníci revoluční vládu 30 direktorů. Císař Matyáš pokoušel se ještě o mírné vyrovnání, avšak bez úspěchu, a zemřel ve Vídni 20. března r. 1619.

Král Ferdinand II. (1619—1637), který byl 28. srpna r. 1619 též za císaře ve Frankfurtě zvolen, chtěl v pokoji a míru uchopiti se vlády v koruně české a poslal potvrzení majestátu do Prahy; avšak náčelníci zatajili je, spáchavše tím nový zločin, pokračovali v odboji a zvolili konečně 26. srpna r. 1619 kalvince Fridricha V., kurfiřta falckého, za českého krále, či vlastně za vzdorokrále, jmenovitě přičiněním pana Viléma z Roupova, předsedy direktorů, kterýž o něm ujišťoval, že veliké bohatství do Čech přinese.

Čestí odbojní protestantští stavové dopustili se však ještě jiného ohavnějšího zločinu tím, že spojili se

s úhlavním nepřítelem křesťanstva — Tureckem. Turecký sultán Osman II. poslal poselství ke vzdorokráli Fridrichovi a slíbil mu pomoc (5. července r. 1620). Za to zase slíbil mu vzdorokrál 12. července r. 1620 dary a poplatek 700.000 tolarův a že »bude s královstvím českým a provinciemi sultánu ve věrnosti a oddanosti státi.« (Nos, regnum nostrum Bohemiae ac provinciae in potentissimae Vestrae Majestatis perpetua fide ac devotione permanebimus.)* Tak stalo se české království vasalem Turecka, částí tureckého císařství, Vltava a Labe tureckými řekami a Praha tureckým městem a sídlem tureckého vasala.

Tureckého vasala, českého vzdorokrále Fridricha s jeho protestantskými stavy porazily voje císaře a krále Ferdinanda II. na Bílé Hoře 8. listopadu r. 1620. Když bitva začala, seděl Fridrich při stkvělé hostině na hradě Pražském s pány a paními. I přijel posel od velitele vojska Anhalta a napomínal jej, aby si na bojiště pospíšil a své k udatnosti povzbudil. Fridrich však nemaje věc za pilnou, jel až po hostině, ale potkal se již u Strahovské brány s divným útekem svého vojska. Ztrativ veškeru mysl, odebral se na Staré Město a ujížděl druhý den, s nikým se nerozloučiv, do Vratislavi ve Slezsku; podobně učinili Anhalt, Hohenlohe, Thurn a jiní přední stoupenci jeho. Cizáci a svědčové ujížděli, zanechavše svedených jejich osudu.

Císař a král Ferdinand II. poraziv odbojníky, potrestal potom vinníky. Kdo činí vzpouru čili revoluci, musí zajisté buď zvítěziti neb umříti; a umře buď na bojišti nebo na popravišti. Toť jest osud každého povstání a všech povstalců.

Ferdinand II., drže se zásady, kterou protestantští knížata proti svým katolickým poddaným zavedli a s ve-

*) Latinský list Fridrichův z 12. července 1620 viz v díle: »Paměti nejvyššího kancléře království českého Viléma hraběte Slavaty« sv. II. str. 250. Vydal Josef Jireček. 2 díly. V Praze, 1866, 1868. — O tomto zrádném skutku mlčí všichni, kdož odbojníky protestantské za bojovníky a mučeníky svobody velebí. Zradili samostatné království české Turecku. Vidíme tedy, čeho všeho byli čeští protestantští odbojníci schopni; a ti se velebí na úkor katolíků!

škerou přísností a ukrutností prováděli a jež stala se mezinárodním právem: *cujus regio, illius et religio* (čí kraj, toho i náboženství), provedl v koruně české katolickou protireformaci. Prohlásil tedy r. 1627, že v Čechách jiného náboženství trpěti nebude než katolické; všichni šlechticové měli v šesti měsících katolické náboženství buď přijati, nebo své statky prodati a ze země se vystěhovati. Ale při tom vyslovil císař přání, aby staré rody raději k víře otců se navrátili a v zemi zůstaly, a prodloužil jim lhůtu k obrácení. Přčetní protestanté vskutku se obrátili, jiní však prodali své statky a opustili zemi. Počítalo se 158 šlechtických rodů, panských a rytířských, a celkem 36.000 rodin, které z Čech se vystěhovaly.

Při katolické protireformaci kladl pražský arcibiskup Arnošt II. hrabě z Harrachů (1623—1667) veškeru váhu na missie, a tu vyznamenávali se jako misijnáři obzvláště jesuité, mezi nimiž opět zaujali první místo: Adam Kravařský, na něhož obrázcenci s radostí si vzpomínali a otcem jej nazývali, a Albrecht Chanovský z Dlouhé Vsi. Tyto missie zapustily pak tak hluboké kořeny do srdcí, že vpády protestantských Sasův a Švédův a s nimi přibylých vyhnanců čili exulantů českých úrodné půdy více nenalézaly, a Čechové jich nevíтали, ano proti nim bojovali. Při obležení Prahy od Švédů v posledním roce třicetileté války (1648) jevílo se zajisté na straně obhájců Prahy vedle odhodlanosti k ochraně svých statků proti loupežnému nepříteli již také skutečné hrdinské nadšení pro starou katolickou víru nově vštípenou.

Podobným způsobem jako v Čechách dělo se obrácení ke katolické víře též na Moravě. O návrat protestantů do lůna katolické církve má pak tam kardinál František hrabě z Dietrichsteina, biskup olomoucký (1599—1636), veliké zásluhy, neboť jeho všestrannou činností bylo jich 110.000 Kristu získáno.

Český národ navrátil se tak ke staré víře svých otců, k víře svých apoštolů slovanských a světců Cyrilla a Methoděje, Ludmily, Václava, Vojtěcha, Prokopa, k víře »Otce vlasti« císaře Karla IV. a velikého arcibiskupa Arnošta z Pardubic, a odhodil cizácký blud

z Anglicka, Německa a Švýcarska do svého lůna zanesený.

Zde pak pravíme: Porážka vzdorokrále Fridricha a odbojných protestantských stavů řádným králem Ferdinandem II. na Bílé Hoře a katolická reformace zachovaly Čechy při jejich slovanské národnosti, zachovaly je při tom, že jsou dnes Čechy. Kdyby byli zůstali protestanty, byli by dnes poněmčeni, neboť protestantství podporovalo znamenitě šíření se němectví po Čechách. Náš slavný dějepisec Tomek praví zajisté na základě svých hlubokých dějepisných studií pramenných: »Na venkově (mimo Prahu) utvrzovala se národnost německá zvláště příchýlností Čechů k protestantskému učení, jehož kolébkou bylo Německo. Neboť přes zákony, kterýmiž od starodávna bylo cizincům bráněno držeti zemské statky v Čechách, povolovalo se nyní (před bitvou bělohorskou) mnohým pánům protestantským z Němec, jmenovitě ze Sas, zakupovati se v pomezních krajinách, kdež od časů Otakara II. usazeno bylo obyvatelstvo německé po všech a po městech.« *) Fridrich Falcký, zimní král, přivedl věru tisíce Němců s sebou a měl veškeren dvůr německý. Kdyby byl tedy v boji zvítězil, byl by lutheránským Čechům dle zásady: »Či kraj, toho též náboženství,« vnutil své kalvínství a své němectví, a Čechové, chtějíce se udržeti, byli by se musili stále opíratí o protestantské Němce a se němčiti.

Poněmčování čili germanisace nemá tedy svého původu v bitvě bělohorské. Neboť 1. obnovené zřízení zemské z r. 1627, kteréž až do r. 1848 platilo, stanovilo, že jazyk český jest předním jazykem zemským, a němčina vedle něho do úradů toliko se připouští; 2. česká dvorská kancelář a dvorská komora ve Vídni vydávaly k místodržitelství a ke komoře královské v Praze až do r. 1749 odpovědi po česku; teprve r. 1750 nastoupila zde místo češtiny němčina; touž dobou umíral jazyk český u desk zemských i manských na Moravě, totiž v Brně okolo r. 1730, v Opavě r. 1747 a u soudu manského v Kroměříži r. 1762; 3. obecné školy byly až do r. 1774 vesměs české; na

*) Děje království českého. 5 vyd. V Praze 1885, str. 263.

gymnasiích v městech českých vyučovalo se latinsky a česky, na pražské universitě latinsky. To, co sluje poněmčováním čili germanisací, děje se teprve od časů Marie Terezie a Josefa II. *)

Při hromadném obracování na víru katolickou, které z lutheránství, kalvínství, českého bratrství a jiného sektářství se dělo, přijali mnozí protestanté, chtějíce si zachovati své jmění a zůstati ve vlasti, katolickou víru pouze na oko; v srdci však zůstali oddáni svému náboženství a vychovávali v něm své dítky, čímž přecházelo protestantství tajně s pokolení na pokolení. Vzniklo tedy takto tajné protestantství, kteréž u mnohých v blouznění a až v nevěru *) se proměnilo. Mnozí zajisté stali se blouznivci a až nevěrci, ne však proto, že jim katoličtí duchovní protestantské bible odňali, ale že svobodně v Písmě sv. hloubajíce, své domněnky tam nalézali, čili lépe, do něho vnášeli. Tito tajní protestanté stáli pak ve spojení s českými exulanty, kteří stále z Německa své jednatele do Čech vysílali, své spoluvěrce v jejich náboženství potvrzovali, náboženskými a polemickými spisy proti katolické církvi je zaopatřovali a do Němec lákali.

Špatný vliv vykonávali však v Čechách a na Moravě též židé a svobodní zednáři. — Židům vedlo se totiž i při některých výjimečných zákonech velmi dobře. Ve všech válkách vydělali mnoho peněz, ale sami do válek netáhli a chlubili se křesťanům, jak velikou od-

*) Srv. článek: »Z germanisačného úsilí 18. věku« od Dr. Boh. Riegera; v »Osvětě«, 1887, str. 385. sqq.

**) P e s c h e k Chr. A.: *Gesch. der Gegenreformation in Böhmen*. 2 sv. Leipzig. 1850. — Josef Alex. svob. pán Helfert: »O tak řečených blouznivcích náboženských v Čechách a na Moravě za císaře Josefa II.« v *Časopise českého musea* 1877 str. 201—227; 1879 str. 212—258. — Helfertovy názory opravil a na pravou míru uvedl P. Jos. Svoboda S. J. rozpravou: »O tak zvaných blouznivcích náboženských v Čechách za císaře Josefa II.« v *Časopise kat. duchovenstva* 1878, str. 21—38. — T ý ž: »Památky kolleje Klementinské v Praze« v *Časopise kat. duchovenstva* 1876, str. 244. sqq. — Dr. Ant. Rezek: »Dějiny prstonárodního hnutí náboženského v Čechách.« V Praze. 1887. — Slavík: »Česká církev v Berlíně«; v »Osvětě« 1876. str. 321—339.

měnu Bůh plnitelům zákona Mojžíšova přislíbil. Všeobecně se na to sice naříkalo, ale proto přece nešel žid na vojnu, nýbrž zůstal doma a bohatl. Ano, židé pokročili ve své drzosti tak, že sprosté lidi k sobě lákali, rouhavými knihami, řeči, chlípnostmi, krádeží a krčmami je sváděli a z nich »israelity« činili. Ze svedených nenadělali však vlastních židů, nýbrž spokojili se tím, když je k rouhání a nenávisti proti Kristu Pánu, Panně Marii a katolickým řádům svedli. Takovito zbloudilci zavrhovali pak učení o nejsv. Trojici, věřili v nesmrtnost duše, uznávali ze Starého Zákona, co se komu líbilo, podrželi z Nového »Otčenáš« a sem tam některý výrok o zkáze Babylona, vykládajíce to na křesťanství.*)

*) Sedláci z Rokytne a Chvojence, počtem 52 rodiny, podali po vydání tolerančního patentu císaře Josefa II. před biskupem Hayem své vyznání takto: »Věříme v jediného Boha, stvořitele nebes i země. Trojice jest mnohobožstvím, a proto Bohu na urážku. Knihy Starého Zákona praví: Já jsem Hospodin Bůh tvůj, a žádný jiný; není Boha beze mne ani mimo mne. Že Kristus byl, věříme, jako se věří historie nějaká; ale nevěříme, že by byl Synem Božím — Bůh zajisté syna zploditi nemůže — ani že by za nás byl umřel a smrtí svou nás byl spasil. Buďto byl ukřižován za své hříchy, anebo zemřel nevinně; buď jak buď, vždy trpěl sám za sebe a sám za sebe podstoupil smrt. Byl-li nevinen, pak padá vina na soudce jeho, a pak věříme, že byl Syn Boží, jakož i my jimi jsme. Všakť všichni lidé nejsou než stvoření a synové Boží. Ale aby Bůh stal se člověkem, nemůžeme a nebudeme věřit tak, jako že člověk mohl by se státi Bohem. O zázracích jeho a ostatních, o kterých se v Písmě vypravuje, nelze věděti, zdali a pokud jsou pravdivy. Věříme v Ducha sv., jakož věříme, že v každém člověku zvláštní duch jest. Duch sv. jest nám duchem dobré rady a síly, on nás spravuje i potěšuje. Ale aby Duch ten byl zvláštní osobou v božství, tak málo věřiti můžeme, jakož věřiti nelze, že by duch náš v nás byl zvláštní osobou.

Bible není Bohem vnuknuta a nelze v ní všecko pokládati za božské. Však v Bibli samé činí se rozdíl mezi tím, co Bůh mluvil, a co od lidí bylo psáno. Bible též bez rozdílu nepředpisuje, aby všemu věreno bylo, jelikož se dí: »Všeho zkuste a toho, co nejlepší jest, se přidržte.« Učení Krista a apoštolů všechna jsou pravá, pokud se srovnávají s věrou v jednoho Boha a jeho ctěním; pokud však Ježíše prohlašují spasitelem a jemu počtu božskou osobují, potud jsou falešná. Bůh všechno zjevil již prvním lidem, i nemáme se již dalšího zjevení nadšiti nad to, jež obsaženo bylo v Písmech, které Bůh Noachovi ke schránění ode-

Tak rabbi Mendel z Nového Bydžova převedl na židovství Jana Pitu, krejčího z Chudonic, Václava Vacka, ovčáka, tři bratry Volné: Lukáše, Karla a Jiřího, ovčáky, Jana Baura, sedláka, se ženou a dětmi, a některé jiné. Dovědév se o tom úřad, odsoudil Jana Pitu k smrti upálením, Václava Vacka a Ludmilu Baurovou k stětí hlavy a tři bratry Volné do žaláře na tři léta. Rozsudek jest datován 3. prosince 1748. Na obraze řečeného Jana Pity jest pamětihodný nápis: »Jan Pita, krejčí, věku svého 45 let, ze vsi Chudonic, přes jehlu chtěje rozuměti, s Písmem se tak zapletl, že se poradiv s židy, do židovského bludu sám upadl a několik jiných do něho zavedl.« Rabbi Mendel byl pak do Prahy odvezen a po dlouhé vazbě a vyšetřování konečně i on odsouzen k upálení, kterýž trest na něm vykonán 7. března 1750.

Svobodní zednáři přivlastnili si ve své nenávisti ke

vzdal do archy, a jež ještě má přijíti na jevo. Pokud toho nebude, věříme ve zjevení Boží jeno n tam, kde se nám Bůh zjevil skutky svými.

Křesť jest vynálezek lidský. Kdyby ho ke spasení bylo třeba, byl by jej Bůh hned z počátku ustanovil. My křtěni jsme, protože jako děti úkonu tomu jsme se protiviti nemohli; zdaž dítě ví, co se s ním děje? Děti své dáváme křtiti tak, jako uzavíráme manželství a smlouvy, poněvadž zákony vlasti naší tak přikazují. Kdyby jenom na nás bylo, však bychom jich křtiti nedali.

Zákonem našim jest desatero přikázání, které Mojžiš na hoře Sinai obdržel; Bůh prstem svým napsal je na desky kamenné a zároveň v srdce naše. Boha a bližního budeme milovati, desatero Božích přikázání zachovávatí a vrchností našich budeme poslušni. Ale náledek lidský jest, že by vrchnosti přímo byly ustanoveny od Boha. Jsou zajisté i zlé, ježto moci své zneužívají.

Věříme v nesmrtnost duše, ale v muka pekelná nevěříme; neboť to by bylo proti neskonalému milosrdenství nejlepšího otce. Hříšníci podle míry hříchů svých budou trestáni nebo zničeni; spravedliví věčně s Bohem, milujice jej, zůstávají budou.

Ve schůzích svých, pravili tito lidé, že se modlí »Otčenáš« a zpívají žalmy Davidovy, v nichž nalézají čisté učení o jediném pravém Bohu a o zachovávání zákona jeho. U Helferta z pramenů L. c. v Časop. českého musea 1877 str. 222—223.

Na otázku, zdali jest jich mnoho, dali za odpověď: »Tisícové a tisícové smýšlejí jako my, jen že toho nedávají na jevo; oni jsou opatrnější, kdežto my jsme poctivější.« L. c. str. 223.

katolické církvi nevěru a šířili ji mezi vyššími a vzdělanými stavy, odkudž potom vnikala ve vrstvy nižší, tak že mnozí z obecného lidu, zachváćeni jsouce nevěrou, vychloukali se, že mají »náboženství velkých pánů«.

Prušáci vykonávalo na tajné protestanty v koruně české záhubný vliv, sváděje je k vystěhování, k velezradě na svém králi a k vlastizradě a nedávajíc jim přijíti k upokojení myslí. Braniborský kurfiřt Bedřich III. (1688—1713) přijal r. 1701 název »pruského krále« a psal se jako pruský král Bedřich I. Jeho říše byla válkami a pak krutým morem (1708 až 1711) zhubena a dědiny ležely ladem, jmenovitě v pruské Litvě. Proto král Bedřich I. přijmal do své země každého, kdo přijíti chtěl, a podobně i jeho syn a nástupce Bedřich Vilém I. (1713—1740), za něhož spočteno bylo obyvatelstvo, změřena pustá a neobydlená místa i role, a dle toho vypracován plán k osadnictví čili kolonizaci. Od 15. března 1718 byly v Prnsku vydávány za tím účelem patenty, vybízející k hromadnému stěhování do země a vysílali se jednatelé, aby v sousedních zemích lákali obyvatele k vystěhování se do Pruska, kde prý se všem dobře povede. *) V Čechách nastal zvláštní vystěhovalecký ruch v letech 1710—1715, 1717—1720, 1722, 1725 až 1732: na hranicích německých čekali cizozemští úředníci, aby vystěhovalcům kraje vykázali, kteří však potom obyčejně se zklamali, nalezše místo blahobytu bídu. **) Král Bedřich Vilém I. a protestantští říšští stavové poštvali též solnohradské protestanty proti svému zeměpánu, solnohradskému arcibiskupu Leopoldu Antonínovi hraběti z Firmianu, kteříž, učinivše vzpuru, musili se vystěhovati: jedna část odešla do Anglie a Ameriky, druhá do Pruska.

V těchto dobách vidíme v zemích koruny české mnoho jednatelů pruských, kteří vládu Habsburkův ostouzeli a lid do evangelické země pruské lákali. Po

*) Rezek: Dějiny prstonárodního hnutí v Čechách I. 86, 87.

**) Svoboda S. J. Památky kolleje Klementinské v Praze; v Časopise kat. duch. 1876 str. 244.

Čechách rozšířili veliké množství knih, brožur a hano-
pisů; byly to tak zvané »berlínky«, »špallčky«, »po-
stilly«, »kancionály« a všelijaké rozpravy čili traktáty.
Někteří verbíři byli při tom zatčeni a na hrdle tre-
stáni, jako Hynek Reiner (čili Reindl) dne 29. ledna
r. 1737 a Bořek r. 1741 v Králové Hradci.*) Bouření
a štvání dělo se až s takovou nestydatostí, že proroko-
vali, že prý nový král do Čech přijde a protestantům
vrch nad katolíky zjedná.**)

Čeští tajní protestanté, pokládající pruského krále
takorča za svou duchovní hlavu, vypravili r. 1728
k Bedřichu Vilému I. jednoho sedláka, aby mu zjednal
ordinaci za kazatele. Král psal svému konsistornímu
radovi Dru Janu Gustavu Reinbeckovi dne 27. dubna
1828 z Postupimi: »že se mu to vidí přece přílišným,
aby prostého sedláka, který theologie nestudoval, kázal
ordinovati na kazatelství; poněvadž by to však byla
věc svědomí, aby ubozí ti lidé zůstali bez pastýře, ať
tedy k věci hlouběji přihlédne, muže toho, jak v kře-
stanství sám opatřen jest, vyzkouší a dobře uváží,
zdali by mu přece ordinace udělena býti neměla.«***)

Co pak českých vystěhovalců se týče, podali tito
návodem české náboženské obce berlínské sboru
»Corpus evangelicorum« v Řezně zasedajícímu v únoru
1735 žádost, aby zakročil ve prospěch českých prote-
stantů v Čechách. V žádosti té pak praví, že jsou po-
tomky Českých Bratří, jejichž náboženství srovnává se
s učením církví evangelických, pro něž velmi mnoho
trpí. »Ta ukrutnost proti všem těm, kteříž jen v po-
dezření svatého učení a života jsou, od tak dávných
let nevyhasla, nýbrž, tak se zdá, čím dále, tím více se
rozpaluje. Neboť vymýšlejí nejukrutnější muka, kterýmiž
lid k římskému náboženství přivéstí, nebo když se od
něho uchylovati zdají, při něm zdržeti usilují. Z té
příčiny jest — poněvadž všechno to zlé od papež-
ských kleriků pochází — dvanácte zvláštních, lstí

*) I. c. str. 245, nota *

***) L. c.; P e s c h e k: Gegenreformation II. 384, 400.

***) B ü s c h i n g: Beiträge zu der Lebensgeschichte denkwürdiger Personen. Halle. 1783 str. 157; Helfert I. c. v Čas. č. mus. 1877 str. 206.

a ukrutností naplněných jezovitů ustanoveno, kteří po krajině sem a tam se toulají a lid co nejukrutněji trápí, jim evangelické knihy pálí, a aby je v největší potupu před lidmi uvedli, za kacíře vyhlásují;• prohlašují dále, že nejsou »žádní rebellanti, nepokojní, leniví a svoditelé«; poddanství tělesné že by rádi snášeli, ale dokonce nemohou snést, aby poddanství se také »na svědomí a nesmrtelnost ducha« vztahovalo; Corpus evangelicorum ať prý se přimluví u císaře za jejich bratry, v Čechách přebývajících, aby mohli své náboženství buď vyznávat, nebo ze země volně se vystěhovati, a kdo pro svou víru jsou ve vězení, aby co nejrychleji z něho byli propuštěni. Ke konci praví, že v Čechách »mnozí s papežstvím v pokoji živi nejsou,« a vlivem těchto nespokojenců že by mohlo přijíti i k bouři proti vrchnostem, neboť prý se velmi zle reptá a naříká na daně a kontribuce.*) — Jeden exemplář žádosti obdrželo Corpus evangelicorum, jiné tři vyslanecové anglický, dánský a hollandský. Císař Karel VI. dověděl se však o celé věci dříve, nežli Corpus evangelicorum ve prospěch českých protestantů zakročiti mohlo, a nařídil již 24. března 1735 nejvyššímu purkrabímu pražskému, Janu Arnoštovi hraběti Schaffgot-schovi, aby spolu s arcibiskupem Mořicem Gustavem, hrabětem z Manderscheida, vyšetřování zavedl. Nejvyšší purkrabí oznámil pak císaři na základě provedeného vyšetřování, že »žaloby ty jsou z většího dílu nedůvodné a nepravé, dílem příliš klamně a zlomyslné.«**)

Pruský král však přimlouval se vskutku v červnu zvláštním reskriptem ke sněmu řízenskému úplně ve smyslu žádosti českých emigrantů, a podobně učinil v červenci vyslanec dánský. Corpus evangelicorum učinilo přimluvu k císaři teprve v sedění říšského sněmu dne 22. října žádajíc, aby protestanté ve všech zemích rakouských buď volnost vyznání nebo volnost vystěhovati se obdrželi, a poukazujíc k tomu, že ná-

*) Úplný český text našel Slavík v Rixdorfě a dal otisknouti v »Osvětě« 1876, str. 325—328.

***) Místodržitelský archiv: Sborník historického kroužku 1893, str. 115.

silím nebude nikdo získán, kdož pak vně stali se katolíky, ti že přece v srdci staré přesvědčení zachovávají a »zůstanou-li příliš dlouho beze všeho vynučování, že konečně v nevěru a bezbožnost, zemi i církvi nebezpečnou, upadnou.« Ku příměluvě té přitiskli své pečeti 4 kurfiřti, 30 knížat a 6 říšských měst. *) Císař Karel VI. nepřivolił však ke příměluvě sboru Corpus evangelicorum, kterýž takto do vnitřních věcí jeho říše se míchatí chtěl.

Abý prorocství českých emigrantů, pronesené v žádosti k řezenskému sněmu o těch, »kteří s papeženstvím v pokoji živi nejsou« a »reptají proti daním a kontribucím«, brzy se vyplnilo, o to postarali se pruští jednatelé. Již r. 1738 vypuklo zajisté blžze neznámé hnutí sedláků v Čechách a na Moravě proti robotám, o němž z Opočenska a Litomyšlska máme zvláštní zprávy; než na obou jmenovaných místech bylo vojskem potlačeno.**)

Pruský král Bedřich II., vydávaje se v nejrozsáhlejší míře za skutečnou hlavu sboru »Corpus evangelicorum«, za ochrance protestantův, ať žili kdekoli, užíval zajisté svého vlivu, aby je v sousedních katolických státech proti katolickým vládám dráždil, ke vzpourám vybízel a pak z toho pro rozšíření a zalidnění své říše kořistil. Polsko zničití se mu podařilo, avšak zabratí země koruny české se mu nezdařilo, poněvadž se o síle tajných protestantů v nich přepočítal.

Tajní protestanté v Čechách, na Moravě a ve Slezsku pozdvihli totiž své hlavy, když nastala válka o rakouské dědictví a slezské války s Bedřichem II. Sotva že Bedřich II. v prosinci r. 1740 do Slezska vtrhl, vítali ho slezští protestanté a usnadňovali mu vedení války v cizí zemi. V Korutansku bála se vláda, že vypukne povstání protestantů. V Čechách pak a na

*) Rezek I. c. str. 95. Škoda jen, že knížata ta též své krásné zásady doma oproti katolíkům neprovedla a jim náboženské svobody neudělila. Jejich zásadou bylo: doma katolíky vyhubití, ale v katolických zemích svým spoluvěrcům volnost náboženskou zjednávatí.

**) Rezek, str. 103.

Moravě odvažovali se protestanté, jejichž sympatie nesly se k pruskému králi,*) veřejně konati své služby Boží, obzvláště v hradeckém kraji a na Litomyšlsku. Na Opočensku zpívali sedláci, když Bedřich II. ještě ve Slezsku stál, veřejně při dělání panských dřev písničku:

›Brandenburku, podej ruku,
a my tobě více,
játra, srdce, plíce,
Brandenburku, podej ruku« etc.**)

Proti tomu zpívali Čechové katolíci, bojujíce za vlast a krále:

›Ach, matičko, zle,
Braniborci zde.«

Když potom protestantské pruské pluky do Čech vtrhly, vstoupili s nimi tajní protestanté v živé styky, vítali je a obcovali s nimi horlivě. Pruské vojsko obsadilo koncem října 1741 kraj hradecký a chrudimský, a král Bedřich II. staral se o hromadné vystěhování se protestantů do Slezska, kteří počtem asi 2000 usadili se kolem Minsterberka. Vůbec Bedřich II. užíval válečných dob ke kolonizaci Pruska z Čech a Moravy. Když u nás v Čechách pro válku a neúrodu drahota vznikla, lákal k sobě lidi z Čech, slibuje jim blahobyť; když chtěl zavést pěstování chmele, rozkázal dne 28. srpna 1781, aby v Čechách mezi tajnými protestanty sháněli se lidé ve chmelařství obeznalí; r. 1772 vybízel opět k vystěhovatelství z Moravy, jmenovitě obyvatele, obeznalé ve lnářství. A dařilo se mu dobře. Neboť od r. 1741 po celou dobu vlády Marie Terezie hrnul se neustále vystěhovalecký proud, dle okolností tu slabší tam silnější, do Slezska a Pruska, hlavně také do Berlína a okolí. Pro tyto vystěhoválce z Čech a Moravy byla pak r. 1742 vydána generální koncesse

*) L. c. str. 106, 107.

***) Sborník historického kroužku. 1893, str. 114; Rezek l. c. str. 107. Tuto vlastizrádnou písničku zpívali sedláci hned při vpádu Bedřichově do Slezska; byla to tedy již starší píseň; škoda, že pouze tento verš písně se zachoval.

k zařízení osad »moravských« bratří v Prusku a obzvláště ve Slezsku. *)

Zdálo by se, že protestantství v Čechách úplně vymizelo, když protestanté pod ochranou pruského vojska do ciziny odcházeli a tam nový domov si zakládali mohli; ale není tomu tak. Protestanté žádali za volnost vystěhovati se, pokud jí neměli; když však ji obdrželi, tu četní jí neužívali a zůstali doma. Tito pak doufali, že podporou pruského krále Bedřicha II. dostanou náboženskou svobodu a mluvili o něm s velikou nadšeností, utvořivše kolem osoby jeho kruh legend. Zvláště vynikali v tom prodavači protestantských knih; jeden z nich, Matěj Čoudil, pravil zajisté r. 1750: »Věř proctví, že Brandeburk přijde znova do Čech a že rozvrátí dvanácte sloupů víry papežské, a že bude rozšířena víra evangelická; hvězda mu svítí, a je to znamení takové, jako když Syn Boží se narodil, a hvězda svítila králům.« Taková vlastizrádná proroctví rozšiřovali čeští protestanté, udržující ustavičně styky s vystěhovanci a dostávající hojnost knih. Obzvláště pak panství opočenská bylo velikým střediskem návštěv z Berlína a Slezska.

Konečně však nastal mezi protestanty v Čechách takový rozruch, že vláda na něj pozornou učiněna byla a velikou péčí mu věnovala. Od let 1770tých vycházelo věru z dvorské kanceláře nařízení za nařízením o tom, aby platné zákony proti protestantům přísně byly prováděny, potulující se podezřelé osoby aby do vazby byly vzaty a ze země vyhoštěny, přívoz bludařských knih do země by byl zamezován a přestupníci vězením a jinými pokutami trestáni. Dvorní dekret z 12. srpna 1775 podává pak návod, »kterých opatření zachovávatí« sluší, když »jde o zjevného kacíře, který se k tomu přiznává«. Duchovní správce nebo missonář ať prý v takovém případě neprodleně podá zprávu děkanovi nebo vikáři, a tento příslušnému krajskému úřadu, kterýž hned takového člověka do nejbližšího místa ad custodiam (do žaláře), ale bez želez a vazeb (ohne Eisen und Banden) bez nejmenší ztráty času při

**) Rezek, str. 108—111.

obyčejné stravě, když sám prostředků nemá, poslati povinen bude. Duchovní správce nechť prý »se vši opatrností veškerou pili také in custodia« na to vynaloží, aby »takový ve svých bludech překonán byl«. Pakli to nic nepomůže, »oznámiž to děkanu nebo vikáři písemně krajskému úřadu«; mezi tím pak poučujž duchovní bludaře dále, avšak bez tvrdých slov, hrozeb, poškozování jeho majetku, a nenutiž ho nižádným způsobem ke katolické víře, aby v něm ještě větší nenávist a nechť k pravému náboženství a duchovenstvu vzbuzena nebyla. Duchovenstvo mějž bedlivý pozor na ty, kterým bludařské knihy byly odebrány, jakož i na bývalé bludaře a všechny v náboženství podezřelé, navštěvujž je častěji a potvrzujž rozmluvami ve víře. Duchovní správce a missionáři pečujtež též o dítky takových lidí, aby byly pilně do školy posílány, důkladně v křesťansko-katolickém náboženství vyučovány, před kacírskými bludy a knihami varovány a k bohumilému životu naváděny. Za tím účelem chodiž duchovní správce dvakráte týdně jistojistě do školy, dejž dítky ve své přítomnosti zkoušeti a podejž každý měsíc dle předepsaného formuláře zprávu okresnímu vikáři, kterýž ji zašle krajskému úřadu a tento zemské vládě.*) Tvrdošijný byl úředním nálezem odsouzen, ze svého statku vyhoštěn a do erárních dolů v Uhrách nebo Sedmihradsku poslán (»in metalla« neb »in opus metalli«). »Zbloudilé, které bylo pro tvrdošijnost přestěhovati«, byl krajský úřad povinen pod bezpečnou stráž vypraviti na první stanici uherskou do Prešpurka nebo Trenčína, odkudž »transmigranti« od uherského úřadu s vázanou maršrutou »jako při obyčejném postrku na místo, kamž slušelo, dopraveni byli«; útraty za denní stravu a v případě choroby za povoz bylo hraditi z vlastního jmění transmigrantova, a kde by ho nebylo, z nejvyššího eráru.***) Dne 7. dubna 1780 vydán však dvorský dekret, »aby odsouzení bludaři nebyli více posíláni do Sedmihradska, nýbrž na vzdálená

*) Jaksch V. 147—152.

**) L. c. 152, 153.

uherská komorní panství.*) Též Halič a Bukovina byly pro ně trestními zeměmi.

I obrátili se čeští tajní protestanté s prosbou za náboženskou svobodu ke dvoru do Vídně, ale byvše se svou žádostí odmrštěni, obrátili se v prvních měsících vlády císaře Josefa II. velezrádným a vlastizrádným listem na pruského krále Bedřicha II., jemuž byli hotovizraditi české království.***) Tento hanebný list zní takto: »Vašemu Královskému Veličenství padáme my chudí, utiskovaní a pro křesťanskou svobodu těžce týraní poddaní chrudimského kraje a jiných krajů nejponiženěji k nohám a opovazujeme se Vašemu Veličenství jakožto spravedlnost milujícímu a křesťanské náboženství vykonávajícímu nejmilostivějšímu potentátu (panovníku) nouzi svou a svých spolubratří v království českém, (kteří pro svobodu svědomí zajati a vázání jsme), nejponižěji před oči postaviti a spolu za právo a spravedlnost vroucně prositi. — Ano, nejmilostivější Monarcho, mezi námi staly se tak smutné případy, kterých bez slzí v očích vypravovati nemůžeme; neboť katolické duchovenstvo nakládá s námi jako vlci s ovce, vázajíce jednoho po druhém z nás k vozu a strkajíce do nejohyznějších žalářů, ve kterých v řetězech a poutech na nejukrutnější smrt ***) čekati musí, a to pro žádnou jinou příčinu, nežli proto, že vnitřním osvícením o hrubých bludech a o náboženství, kteréž apoštolským zásadám a pravému Bohu se protiví, dostatečně přesvědčeni jsme a se nechceme, jak bohužel se již přihodilo, dáti zavésti jmenovanými falešnými proroky do pekelného vlčince (Wolfsstall) a zkaziti duši. Jakkoli jsme k Ježímu c. k. Veličenství nejponiženější žádost podali, byli jsme pod prázdnými a lichými záminkami odmrštěni a dostali resoluci, že svo-

*) L. c. 153.

***) Viz jej v Hormayrově: Taschenbuch für die vaterländische Geschichte. Neue Folge. 4. Jahrgang. München. 1833 v článku »Die Wallfahrer und — Deisten in Böhmen.« str. 96—98.

****) Že lhou, jest viděti z dekretu z 12. srpna 1775 výše uvedeného, který řetězy a pouta zakazoval a mírné chování ke bludářům duchovenstvu přikazoval.

bodné Exerctium Religionis (vykonávání náboženství) nám povoleno býti nemůže. — Ano, od té doby počínají si Patres Missionarii (otcové missonáři) ještě o mnoho hůře, tak že nám od nich okolo 4.000 knih, kterých jsme ke vzdělání duší užívali, pobráno a okolo 300 spolubratří, u nichž takové knihy nalezeny byly, uvězněno nebo do Sedmihradska zavezeno bylo. Protož, nejmilostivější a nejmocnější králi, nevíme, kam bychom se v této všeobecné tísní obrátiti měli, nežli pod mocné ochranné peruti Vašeho Veličenství a pro Boha prosíme, abyste naši utiskované svobody svědomí se ujati a jakožto hlavní kníže corporis Evangelicorum u našeho nejmilostivějšího císaře Josefa přimlouvati ráčil, bychom my a naši bratři v pokoji živi a šatlavy (Arrestas) prositi býti mohli.

Ale kdyby, proti očekávání, nejvyšší Vaší přimluvou se toho nedosáhlo: prosíme úpěnlivě, aby Vaše Veličenství, jako právo a spravedlnost milující, ano čest Boží samu chránící král, pro nás ubohé utiskované jako silný Gedeon povstal a na nepřátele Boží a pravého náboženství brannou rukou udeřil, k čemuž my svou veškeru podporu i s nasazením života nabízíme; ačkoliv jsme malé stádečko a nikoli přes 20.000: doufáme přece, že Bůh sám za svou spravedlivou věc bojovati bude. Ach ano, veliký králi, těšíme se na milostivé Fiat (staň se); staniž se jenom brzy; pak zapějeme se svými vyproštěnými spolubratry ve svých kostelích radostné Hosanna a nepřestane se modliti, aby veliký Bůh Vašemu Královskému Veličenství a nejvyššímu žezlu Vašemu veškeré království české podrobiti ráčil.

Takž neračte zamítati naše nejpokornější prosby, ano spravedlivou žádost Boží; mějmež a obdržmež Vašemi vítěznými zbraněmi svou uraženou svobodu náboženskou, aby Vaše Veličenství jednou korunu nebeskou po boji obdrželo, a my těšili se svobodě, která ve Vašich zemích již jest, a čekáme to

v nejponížnější naději. Všichni obyvatelé Chrudimského kraje a ostatních krajův.*

Tak volali tajní protestanté nejurputnějšího nepřítel koruny české do Čech a byli hotovi zraditi slavné království české a vydati na pospas nejlítějšímu jeho nepříteli a nepříteli Slovanstva vůbec. Kdyby protestantská politika v Čechách byla se kdy zdařila, bylo by slavné království české dnes něčí německou provincií s poněmčilým obyvatelstvem. Že pak slavné království to jest české, za to jest děkovati katolické církvi, tomu, že Čechové jsou katolíky.

§ 8. Péče konsistoře pražské o vykořenění bludařství.*)

V době, kdy Marie Terezie na trůn nastoupila, byl konflikt mezi mocí duchovní a světskou, jenž r. 1721 v příčině pravomoci soudní nad jinověrci byl vznikl, již uspokojivě vyrovnán. Od r. 1726 zaváděly soudy světské s obviněnými z kacířství pouze tak zvané »summaryum examen«, t. j. vyslychaly jej toliko z toho, co vycházelo na jevo z činů zevnějších, nikoliv však z toho, co se týkalo vnitřních záležitostí duševních. Výslech tento sdělovaly pak úřady světské (král. apellační soud) se soudem církevním, jenž pak další vyšetřování konal. Na venku svěřován byl výslech obviněných z bludařství farářům nebo vikářům, kteří při tom řídit se musili vzorem r. 1733 v patentě konsistorním uveřejněném. Protokoly, jež vyslychající sepsati a konsistoři zaslati musili, byly u konsistoře bedlivě prozkoumány. Důležitý úkol ten, jakož i jiné kancelářské záležitosti »in causis haereticae pravitatis« svěřen byl zvláštnímu úředníku konsistornímu, jehož titul byl: »Reverendissimi ac amplissimi archiepiscopalis consistorii Pragensis in causis pravitatis haereticae expe-

*) Srov. článek Dra. A. Podlahy »Úřední jednání konsist. Pražské v příčině jinověrců v Čechách v letech 1730—1747 ve »Sborníku hist. kroužku« VI. (1897) str. 83—114.

ditor«. Byl to kněz, jenž dle instrukcí měl býti všestranně vzdělán zejména v oboru polemické a kontroversistické theologie, aby posouditi dovedl správnost výsledkův a po případě i navrhnouti kommissarům, jaké otázky by vyšetřovanci předložiti měli. Expeditor měl míti také zevrubnou známost indexu zapověděných knih. Ve případech pochybných měl expeditor o radu žádati generálního vikáře nebo kancléře, anebo konečně i některého z přisedících konsistorních, jemuž obor ten byl snad přidělen. V Praze konávali výslech s obviněným kommissari obyčejně ze středu konsistoře volení. K výsledkům církevním nebyli nikdy připouštěni laikové, ani jako kommissari, ani za jakoukoliv jinou záminkou, vyjímajíc ovšem svědky, kteříž však po učiněné výpovědi hned z místnosti, kde výslech se dál, odejítí musili. Z výsledku církevního sdělovala konsistoř s apellačním soudem toliko věci, jež týkaly se přečinů vnějších a veřejných, na př. přechovávání, čtení, tisknutí, rozšiřování haeretických knih, přijímání haeretické, kacířské řeči, svádění jiných, zamýšlený útěk do ciziny nebo přemlouvání k němu, hájení a přijímání kacířů atd. (nikoliv však pochybování u víře, vnitřní blud v příčině víry a pod.). Světský soud pak rozhodl, jakým trestem tělesným vinník má býti potrestán; obyčejně odsuzoval vinníky k veřejné nucené práci na nějaký čas.

Assistance se strany moci světské, jako: majitelů panství a jejich úřadů hospodářských, magistrátů městských, krajských hejtmánů a král. místodržitelství, byla úřadům duchovním, výkonné moci hmotně zbaveným, ovšem nezbytna.

K místodržitelství obracela se konsistoř mimo jiné také o zakročení proti haeretickým svůdcům, po Čechách se potulujícím, žádajíc, aby světské rameno svůdce ty jalo. Tou příčinou posílávala konsistoř královskému guberniu podrobný popis osob takových, jestliže jí byl z relací venkovského duchovenstva znám. Místodržitelství vždy ochotně postaralo se o to, aby osoby ty uvedeny byly krajským úřadům ve známost, spolu s rozkazem, aby opatřeny byly vězením. R. 1740 vydalo místodržitelství nařízení, aby krajské úřadové

bedlivé zření měli na podezřelé lidi, kteří bez dovolovacích listin ze Sas a Uher do Čech přicházeli a lákali lidi do ciziny. Roku 1745 žádala konsistoř král. místodržitelství, aby jí nápomocno bylo k tomu, by kommissaři od konsistoře k tomu zřízení beze vší překážky mohli prohlídce podrobiti knihy na trhu vetešnickém a v Židovském městě se nalézající, aby zapověděné knihy mezi lid se nedostaly. Místodržitelství žádosti té vyhovělo, nařídivši král. rychtáři staroměstskému, aby kommissařům, konsistoři k prohlídce knih ustanoveným, od nikoho překážka kladena nebyla.

Konsistoř pak sama četnými, vhodnými nařízeními duchovenstvu danými hleděla čelit zbytkům jinověrství v Čechách i pokusům z ciziny, podnikaným za účelem obnovení jeho. Nařízení ta ohlašována byla tištěnými patenty, jež každého roku z jara kurátnímu duchovenstvu rozesílány byly (t. zv. »patentes vernales«). Tak bylo patentem r. 1730 nařízeno, aby knihy v rukou lidu se nalézající byly prohlédnuty, dobré jemu ponechány, podezřelé však vyžádány (»reposcantur«) a s relací zaslány konsistoři. Nařízení to obnoveno v letech 1734, 1735, 1739.

Roku 1732 nařízeno bylo, aby knihy haeretické nebo podezřelé, jež duchovní správcové zabavili, nebyly páleny, nýbrž u úřadů vikariátních uloženy a odtud pak aby se seznamem jich konsistoři byly zaslány.

V prohlížení, po případě v opravování a odstranění knih bludařských nejhrořivěji počínal si v době této P. Koniáš S. J. († 1760), nad nímž za to pronášen bývá rozsudek z pravidla nadmíru přísný. Podrobným badáním vychází však na jevo, že Koniáš dobrých knih neničil nikdy, nýbrž svědomitě jich šetřil. Knihy polepšitelné s velikou pilí a bedlivostí, odepíraje sobě spánku, i v noci opravoval. Ano i knih zcela špatných — pokud možno bylo — šetřil a je k budoucímu užívání vědeckému do knihoven jesuitských ukládal. Sám bibliothekář Hanuš svědčí, že »všechny vzácnější knihy Koniášem stíhané se zachovaly, a že jich tedy, jakož po válkách husitských a po restauraci Ferdinandem II. zavedené již velmi řídké byly, velmi málo pátil, ba

hojně v knihovnách jezuitských uchoval. *) Počet knih Koniášem zničených byl nad míru nadsazován, a dovoláváno se při tom svědectví chvalořeči (elogia), jež po smrti Koniášově napsal jeden z jeho řeholních spolubratrův. Přesného znění elogia toho však nikdo od dob Pelzlových neznal, a marně po něm bylo pátráno. Pelzel sice praví, že ho užil, a tvrdí: »Sein Biograph, ein Jesuit, versichert, dass Koniasch an dergleichen Bücher über sechzig tausend Bände verbrannt habe (eorumque ultra 60 facile millia Vulcano in praedam dedit).**) Slovo těchto však v authentickém znění elogia vůbec nenalzáme. Pelzel citoval buď jen po paměti, anebo pouze z doslechu. V pravém elogiu, jež nalzá se nejen v řádovém archivě v Římě, nýbrž i v Lobkovické knihovně v Praze ***) čteme: »Qui plura cum eo lustra paribus studiis consumpserunt, ultra 30 codicum venenatorum millia numerant sola unius Patris industria conquisitorum manaque illius flammis injectorum, quibus salubriores alios, sua interim Minerva compositos magnoque sumptu proelo commissos ultro substituebat.« Pelzel tedy počet v elogiu udaný zdvojnásobil! Ovšem i 30 tisíc jest počet značný. Dlužno však uvážiti, že v tom zahrnuty jsou četné výtisky jedné a téže špatné knihy. Na základě »Klíče« Koniášova určiti lze počet knih zapovědaných, jakož i jejich jakost.†) Dle Jungmannovy »Historie literatury české« vyšlo do roku 1750 celkem 3614 českých knih, z nichž dle »Indexu bohemicorum libr. proh.« mělo býti zničeno 1233, opraveno 130. Tedy toliko třetina českých knih tiskem do roku 1750 vůbec vyšlých ocitla se na indexu. A z těchto 1363 spisů jest 1158 obsahu náboženského. Z jiných oborů vědeckých vyšlo do té doby 1076 knih, z nichž toliko 132 naprosto zapověděno bylo a 73 opraveno býti mělo. Počítáme-li, že každé z oněch 1233 knih zničil Koniáš průměrně 25 výtisků, obdržíme snadno sumu 30.000. Však ani toho není

*) Časop. čes. mus. 1863, str. 194.

***) Pelzel, Gelehrte u. Schriftsteller aus dem Orden der Jesuiten, str. 184.

†) Viz Časopis českého musea 1895, str. 321—325.

†) Viz »Vlast« VI., str. 481—490.

potřebí, poněvadž v těchto 30ti tisících nejsou zahrnuty toliko knihy české, nýbrž i cizojazyčné. Koniáš totiž ve 2. vydání svého »Klíče« zaznamenává kromě knih českých také 890 knih německých, 263 latinských a 77 francouzských, jež zničeny býti mají. Zbude tedy na knihy české z třiceti tisíc toliko polovina.*)

O rozšiřování dobrých knih katolických pečovala konsistoř velice, dobře znajíc touhu českého lidu i venkovského po četbě. I nařizovala farářům a missionářům, aby věřícím při koupi knih byli radou a skutkem nápomocni, jim koupi tu obstarávali, a pokud možno knihy rozdávali darem. Na zakupování dobrých knih věnoval arcibiskup každého roku 1000 zl., a touž částkou přispívali k témuž účelu i stavové čeští. Mimo to působilo již blahodárně dědictví Svato-Václavské.

Lví podíl na pracích reformačních připadal missionářům, kteří kurátnímu kleru v obtížných pracích o udržení přesnosti víry mezi lidem měli býti nápomocni.

V Čechách působili od r. 1736 missionáři dvojí, jež dílem arcibiskup z tak zv. kassy farářské (cassa parochorum), dílem stavové zemští vydržovali, každého roku jim na výživu a na zakupování knih pro lid se hodících poskytovali určité částky peněžité. Byli to především tak zvaní poenitenciáři, kteřížto byli z Tovaryšstva Ježíšova. Bylo jich z pravidla čtyři až pět. Úkolem jejich bylo, aby na rozličných místech království kázali. O výsledcích své práce podávali zprávu na konci roku. Sami volili sobě místa, kde chtěli působiti, a konsistoři pouze je oznamovali. Druhý druh missionářů byli tak zv. missionáři arcibiskupští, kteří bráni byli dílem z kleru světského, dílem z kleru řeholního. Tyto missionáře volila sobě konsistoř, vykazujíc jim určité kraje za působiště.

S missionáři měl kurátní klerus v příkladné horlivosti závoditi. Patentem z r. 1742 nařizeno bylo fa-

*) O životě a působení Antonína Koniáše viz obšírné pojednání Dra Ant. Podlahy ve »Sborníku hist. kroužku« seš. 2. (1893) 1—48.

rářům, aby v době postní každého dne zvonem svolávali mládež farnosti své, učili ji katechismu, ve ctnostech křesťanských ji cvičili a k přijetí sv. svátostí ji připravovali. »Horlivé vykládání učení katolického,« praví konsistorní patent z r. 1743, »jest nejučinnějším prostředkem proti šíření se haerese«.

§ 9. Náboženské nepokoje v moravském Valašsku.*)

Moravští Valaši byli protestanty. Spojivše se v posledních letech války třicetileté se Švédy proti císaři, dováželi jim do Olomouce potravu a zbraň, pomáhali jim dobývati Kroměříže (26. června 1643) a prokazovali jim ještě jiné služby. Na svých praporech měli nápisy: »Za slovo Boží a vlast.« Bylo jim arci s toho srazováno a slibováno jim odpuštění, přestanou-li se spolčovati se Švédy, ale nadarmo. I byli tedy pro tuto zradu svou vojensky pokořeni a přísně potrestáni. Jenom ve Vsetíně bylo r. 1644 popraveno více nežli 200 osob. Celé Valašsko odevzdáno pak missionářům z řádu jezuitského, aby je tito k pravé víře přivedli.

Avšak Valaši drželi se houževnatě své víry a missie jezuitské neměly valného úspěchu. Na oko Valaši stali se sice katolíky, ale v srdci zůstali protestanty.**) Při tom byla jim církev evangelická v Těšíně velikou záštitou, neboť slezští protestanté dostali smlouvou alt-ranstädtskou z 31. srpna 1707 od císaře Josefa I. na základě míru vestfálského náboženskou svobodu. Také blízkost Uher, kde protestanté těšili se veřejné bohoslužbě, sílila je velice a spolu i všechny ostatní okol-

*) Adolphus Pilarz et Franz Morawetz, *Moraviae Historia Politica et Ecclesiastica*, pars III. Brunae 1787 pag. 386 až 402. — Mat. Václavek, *Dějiny města Vsetína a okresu vsackého*. V Brně. 1881, str. 201—212. — Dr. Ant. Rezek, *Dějiny prostonárodního hnutí v Čechách*. V Praze. 1887, I. 143—156. — *Jahrbuch der Gesellschaft für Geschichte des Protestantismus in Oesterreich*. — Arneht, *Geschichte Maria Theresia's*. Sv. IX. a X. — Wolf, *Die Verhältnisse der Protestanten in Oesterreich unter der Kaiserin Maria Theresia und das Toleranzpatent*; v *Rauměřově Taschenbuch* 1878. str. 150—157.

**) Václavek, str. 191. sqq; Rezek, str. 39. sq.

nosti, působící ve prospěch tajného protestantství, jmenovitě pruské štvánice a agitace, působily též na Valašsku. Proti tomu bylo vyučování v katolickém náboženství velice chatrné; lidu bylo mnoho, far však velmi málo, které byly proto od sebe velice vzdáleny. Hrabata Illešhazy a Walldorf zřídili sice na některých místech lokalie a ve Vsetíně byl na útraty olomoucké konsistoře ustanoven missionář, ale všechno to mnoho nevydalo.*)

Prusko strojilo se tehdy k válce s Marií Terezií o bavorské dědictví, a tu, kdykoli Bedřich II. na válku s rakouskými státy pomýšlel, vidíme jeho agenty v zemích koruny české a veliké nepokoje mezi tajnými protestanty, kteří z Pruska knihami byli zásobováni. Tak Matěj Čoudil, jinak Čodl, nosil bible do Čech ze Sas, při čemž pravil r. 1750 v pastoušce ve vsi Čtvrtíní: »Kdyby to písmo bylo pohromadě, co jsem do Čech přinesl, ani by ta pastouška nestačila, a kdo by mne zradil, hřeší tak jako Jidáš, který zradil Krista Pána.«**) Prorokoval též, že Brandeburk přijde znova do Čech, zvrátí víru papežskou a rozšíří víru evangelickou. Jeho nástupce Tomáš Krupka ze vsi Telec panství peruckého prorokoval zase, že »r. 1777 přijde cizí král do Čech s vojskem, a ten že vrátí starou českou víru.«***)

Když taková proroctví Čechy oblažovala, nechyběla asi také na Moravě, oč Bedřich II., strojící se k válce s Marií Terezií, se již postaral. Nepokoje mezi protestanty na Moravě bylo tedy očekávati, a opravdu také vypukly na moravském Valašsku a dostaly hrozivou tvářnost.

Místním duchovním a missionářům bylo tajné protestantství Valachů známo. Za uprázdnění biskupského stolce olomouckého dva missionáři, Jan Kořisko a Petr Jiříček,†) chtějíce pravý stav seznati a věděti,

*) Pilarz a Morawetz, III. 387.

***) Dr. Sig. Winter, »Poslední písmáci před soudnou stolicí«; ve »Květech« 1885, str. 450.

***) L. c.

†) Pilarz a Morawetz, III. 287; Václavek jmenuje ještě třetího: Petra Sasinu, ale bez udání pramene. (L. c. str. 201.)

kdo jsou protestanty a tyto pak obrátiti, přiměli zastí horaly rozličnými sliby k tomu, že své náboženství upřímně vyznali. Pravili jim totiž, že upřímná vůle jejich bude císařské vládě oznámena a sepisovali protestanty. Do polovice měsíce května 1777 přihlásilo se opravdu více nežli 60 obcí, dílem celé, dílem z polovice, dílem dle rodin k vyznání protestantskému a odevzdaly své vyznání obecnou pečeti potvrzené oněm mužům. *) Všech přihlášených bylo 10—15.000. **) Ve Vsetíně ku př. přihlásilo se 3. května 1777 u městského úřadu 933 osob k víře evangelické, ke katolické pak toliko 153; z městské rady přihlásilo se k víře evangelické devět osob, ke katolické pět. Tou dobou též selští »kazatelé« hlásali osvobození od daní, desátkův a jiných dávek. ***) Protestanté pak nechtěli dovoliti pokračování katolických služeb Božích v kostelích a farách, †) což jest důkazem toho, že tato bouře nebyla vyvolána pouhým sepisováním protestantův oněmi missionáři, nýbrž že byla zosnována jinými živly, kteříž onoho sepisování za záminku použili.

Ve Vídni nastalo zděšení. Vyslancové cizích států psali svým dvorům o moravské revoluci. Marie Terezie zakázala hned ono neprozřetelné sepisování protestantův a poslala na Valašsko přisedlíci moravského gubernia Jana Frant. Beera a Gottfrieda Josefa Flamma, dala jim k ruce oddělení vojska a rozkaz, aby náčelníky jakožto rušitele veřejného pokoje do žaláře v Hradišti uvrhli a lidu prohlásili, že politickými zákony pouze katolické náboženství jest dovoleno, oni pak že zasluhují trestu, když od něho odpadli. Političtí kommissaři odebrali se do hor a zaváděli s vojenskou pomocí pořádek. Když dleli ve Vyzovicích a Vsetíně, zřídila císařovna též duchovní kommissi, jež by lid poučováním

*) Pilarz a Morawetz l. c.

**) Dle zprávy Contariniovy u Arnetha X. 60, depeše jeho z 24. května 1777, l. c. X. 759 n. 100, bylo jich 10.000; František hrabě Hrzan, uditore della Rotta, psal 21. června 1777 z Říma císařovně a mluví asi o 15.000; Rezek, str. 144 n. 40; Brunner, Theol. Dienerschaft am Hofe Josef II. str. 42.

***) Václavek, str. 202.

†) Zpráva Contariniova l. c.

ku pravé víře přiváděla. Tvořili ji Ferdinand Kindermann, pražský děkan, Marek Ant. Vitola, farář probstodofský, a Jan Leopold Hay, probošt mikulovský, na zvláštní královský rozkaz od olomoucké konsistoře poslaný. Obojí kommissi, světské i duchovní, předsedal dle rozkazu císařovna známý osvícenec, státní rada František Karel svobodný pán Kresel z Gualtenberga. Úkolem jejich bylo, uvésti pobloudilé do lůna katolické církve, jmenovitě v děkanstvích (vikariátech) holešovickém, vyzovickém a meziříčském.*)

Nežli duchovní kommissee z Hradiště odešla, srozuměla se s olomouckou konsistoří, a tu dle myšlenek Hayových a Kindermannových vypracoval farář Vitola pro duchovenstvo instrukci,**) kterak se má chovati v krajinách vzbouřených v Hradištsku a Přerovsku. Duchovní missionáři byli pak nazpět posláni do Olomouce, což Marie Terezie schválila.***)

Duchovní kommissee, ohlásivši visitaci meziříčského děkanství, odebrala se z Hradiště do Vsetína a potom do Meziříčí, a prohlásila v děkansském domě shromážděným farářům a kaplanům vůli císařovninu: při tom zkoumala též bedlivě, jakýže jest stav každé fary, kolik má vsí, kolik duší, kolik nekatolíků, jak daleko jest každá ves od kostela vzdálena. zdaž kněží svůj úřad řádně zastávají a o školu každého místa pilně se starají. Totéž dalo se i v ostatních dvou děkanstvích. Sedláci, jsouce zastrašeni, chovali se tiše. Duchovní kommissee chodila od fary k faře, a Hay sám některé vesnice navštívil.†) Při tom pak ukázal se veliký nedostatek kněží v těchto krajinách a špatné nadání far. I byly podány na upravení církevních poměrů v těchto ohrožených krajinách rozsáhlé návrhy.

*) Pilarz a Morawetz, str. 388—390.

**) Jest u Pilarze a Morawetze, str. 388—389.

***) Arneth, X. 69.

†) Pilarz a Morawetz, str. 389—390.

††) Hay podal první zprávu 21. června 1777, která se nezachovala; víme o ní z druhé zprávy, kteráž jest dána ve Vsetíně 3. září 1777 a jest doslovně otištěna v »Jahrbuch der Gesellschaft für. Gesch. des Protest. in Oesterreich« I. 150—165.

Duší teto činnosti byl Hay; posílal nedbalé a pohoršlivý život vedoucí kněze do Olomouce do kázně, určoval místa, kde bylo fary a lokalie zřizovati, a hned též ukazoval, odkud jest náklad vzíti, staraje se spolu o rozmnožení škol a ustanovení učitelů. Hay nechtěl, aby svedený lid za kacířský byl pokládán a jako takový trestán, nýbrž přál si, aby všechno v dobrotě bylo vyřízeno. Avšak sedláci nechtěli se upokojiti, pokud svých písemných vyjádření o svoji víře zpět nedostanou. Proto vyžádala si jich kommissee se svolením císařovniným od missionářů z Olomouce, roztrhala je a vrátila je slavně příslušníkům.

První navrácení onoho písemného prohlášení dělo se 19. srpna 1777 slavným způsobem ve Vsetíně. kamž dostavili se lidé z Roketnice, Johanové, Ústí, Hovězí, Halenkova a Jasenky. Na náměstí byl postaven stůl, kolem něhož zasedli Flamm, Hay a Vitola; bliže nich postavili se vsetínští duchovní a panští úředníci, okolo nich stál četný lid, a kolem do kola obklopilo všechny 60 pěších a 12 jízdních vojáků s vytasenými šavlemi. Vyloživ krátce, oč tu jde, poručil Flamm čísti po moravsku dekret z 1. června, jímž císařovna pod těžkými tresty napomíná vzbouřence, aby se k pokoji a míru navrátili. Potom byly jednotlivé obce volány, písemní prohlášení byla roztrhána a jim navracena. Konečně vyzval Flamm přítomný lid přívětivě sice, avšak důrazně, aby byl poslušen Boha, císařovny a politických zákonů, a odebral se s větší částí lidu do kostela, kde byli mši sv. přítomni. Týmž způsobem prohlašování byly rozkazy císařské a projádření navracována v Pržně, Hoštálkově, Liptále, Vyzovicích, Prlově, v Bystřici (pod Host.) a jinde.

Avšak zvláště v prvních třech jmenovaných osadách okázala větší část obyvatelstva jasně, že setrvá při své protestantské víře.*) Hoštálkovští zajisté prohlásili, že vším možným způsobem svobodného vykonávání náboženství domáhati se budou. Hay, chodě od vesnice k vesnici, rozdával lidu katolické knihy a almužny; zprvu byli lidé spokojeni, avšak brzy nastal

*) Pilarz a Morawetz, str. 390—391; Václavek, str. 205.

u mnohých obrat, ano. Liptálští poslali mu knihy a almužnu nazpět do Vyzovic.*) Tu bylo 29. července kolem Vyzovic mnoho křížův a soch zpreráženo nebo zpotvořeno. Na nejvyšší rozkaz zakročilo vojsko, načež původcové této ohavnosti byli polapeni a odvedeni do Hradiště k hrdelnímu soudu. Největší odvahou vynikal při tom mezi selskými kazateli Pavel Hořanský z Roušky. Když pak vojsko pro něho do vesnice přišlo, zvonili na poplach, a mužové a ženy, starci i děti, jsouce ozbrojeni podávkami, palicemi a kamením, postavili se na odpor. Všechno napominání bylo marným, i vystřelilo vojsko, při čemž jeden muž a jedna těhotná žena klesli ihned mrtvi k zemi, dva mužové zemřeli na poranění následující den, a šest jiných osob rovněž těžce bylo raněno. Jiný kazatel, Jan Maniš z Ratiboře, utekl, a na jeho hlavu byla vypsána cena 300 zlatých.***) Ze 60 vesnic zůstalo vzdorovitými jedenáct.***)

Marie Terezie schválila návrhy kommissee ohledně rozmnožení far a škol, z nichž mnohé též vskutku brzy do života vstoupily, a uspíšila zřízení olomouckého arcibiskupství a brněnského biskupství již roku 1777. Proti zatvrzelým chtěla vystoupiti přísně a pomýšlela na hromadný výhost jich do Sedmihrad: ale tomu opřel se syn její, císař Josef II., mluvě s matkou o toleranci.†) Do zatvrzelých míst byla tedy poslána kommissee, která by věci na místě zkoušela a dle nabytých zkušeností vhodné návrhy učinila. V kommissi té byli: nejvyšší kancléř hrabě Blümegen, kancléř moravského tribunálu baron Josef Ant. Asfeld a generální vikář z Olomouce Jan Matěj Putz svobodný pán z Rolsberga.††) Sídlo své měla snad kommissee ve Vyzovicích, neboť odtud poslal dne 25. srpna 1777 hrabě Blümegen své návrhy císařovně, o nichž Marie Terezie žádala dobrozdání na své státní radě, tak že již 12. září do-

*) Pilarz a Morawetz, str. 390.

***) Václavek, str. 206; Wolf, l. c. str. 153; Rezek, str. 147.

****) Pilarz a Morawetz, l. c. 390.

†) Arneth, X. 62.

††) L. c. X. 68; Pilarz a Morawetz, III. 391.

stalo moravské gubernium císařské rozhodnutí.*) Ne-dovolené náboženské schůze — to bylo jeho obsahem — nebudtež trpěny; kdo se neobrátl, budiž na vojnu od-veden, ať ženat nebo svoboděn; kdo není k službě vo-jenské schopěn, budiž odsouzen ku pracím na hrad-bách olomouckých: staří a ku práci neschopní mužové budtež dáni do káznice v Brně; všichni takto trestáni budtež v katolickém náboženství vyučováni; kdo potom ještě nestal by se katolíkem, budiž odveden do dolů v Uhrách; ženy mohou své muže do Uher doprovázeti, ale nikoli děti; děti starší přes 15 let dají se do mis-sijního domu k vyučování v katolickém náboženství; zůstanou-li zatvrzelými, budou k vojsku odvedeny; ne-jsou-li k vojenské službě schopny, půjdou za rodiči do Uher; děti, nemající 15 let svého věku, budtež vycho-vány v katolickém náboženství a když dorostou, do-stanou majetek, který zde rodiče zanechali.

Císař Josef II. zvěděl o tomto nařízení teprve, když došlo již na gubernium do Brna, a vyslovil se proti němu ostrým listem ke své matce, žádaje ji za jeho odvolání. Po delším sporu mezi matkou a synem zpro-středkoval pak kníže Kounic věc tak, že patent z 12. září 1777 byl valně zmírněn. Dne 14. listopadu 1777 obdržela dvorní česko-rakouská kancelář kabi-netní list císařovnin, v němž byly vyloženy zásady, dle kterých budoucně proti nekatolíkům mělo se postupo-vati.***) Ty měla česko-rakouská kancelář oznámiti mo-ravskému guberniu. a toto zase proboštu Hayovi ja-kožto duchovnímu kommissaři a kraj-ským hejtmanům, aby se dle nich řídili, ale spolu je za zcela důvěrné a nikoli pro veřejnost určené pokládali. Který nekatolík choval se tiše, měl býti nechán na pokoji a zůstaven péči duchovních úřadů a milosrdenství Božímu; jenom ten, kdo veřejný pořádek porušoval, měl propadnouti platným zákonům; veřejnou bohoslužbu konati nebylo jim dovoleno, ale přehlížeti se mělo, když otec ro-

*) Arneth X. 64; Wolf, l. c. str. 150; Jahrbuch I. 145; Rezek. str. 148—149.

***) Arneth X. 65—72; Jahrbuch I. 65—67. kde doslovně jest kabinetní list ten vytištěn; Rezek 149—151.

diny se svými ve vlastním domě pobožnost po svém způsobu konal, z čehož však hosté a cizí byli vyloučeni; zapovídalo se však, aby jakékoliv nahodilé schůzky a nevinné návštěvy známých a příbuzných pokládaly se hned za nedovolené, a aby se proti nim soudně a trestně zakročovalo. Stíhati a trestati měli se pouze ti, kdož nekatolické pobožnosti vykonávali mimo dům nebo v místě zvláště k tomu určeném s úmyslem, aby svět o tom zvěděl; pak ti, kteří veřejně proti katolickému náboženství mluvili, za učitele a vůdce blouznivců se vydávali, přívržence získati chtěli, a lid hrozbami od pravé víry odvraceli; nutiti lid, aby chodil na mši sv., k sv. zpovědi a sv. přijímání, bylo zneuctěním svatých tajemství katolické víry; nikdo neměl býti k tomu nucen, a velikonoční zpovědní cedulky neměly býti vybírány; duchovní správcové měli horlivě pracovatí o to, aby pobloudilé k návštěvě katolických služeb Božích a přijímání svátostí přiměli; uzavíratí sňatky manželské a křtiti děti měli nekatolíci u farářů katolických, jimž byli povinni platiti štolu, desátky a jiné předepsané poplatky. — Tot obsah instrukce té, jež jest vlastně přípravou k patentu tolerančnímu.

Česko-rakouská dvorní kancelář neposlala však hned nařízení, ve smyslu kabinetního listu císařovna vypracovaného, na Moravu, nýbrž radila císařovně 17. listop. 1777, aby na tuto mírnou cestu nenastupovala, bojíc se, aby nekatolická menšina katolické většiny nesvedla a nepohltila, a ukazovala k tomu, že vyhostění nekatolíků jest jediným účinným prostředkem, zvláště při usedlých a zámožných rodinách. *) Ale Marie Terezie zůstala proti dvorní kanceláři při svém, a pouze ve zvláště důležitých případech směla gubernie raditi k vyhostění, při čemž si císařovna ještě konečné rozhodnutí vyhradila.

Na Valašsku zůstaly zatím vojenské posádky, a v Brně byl zvláštní soud (*judicium delegatum*) **)

*) Tato zpráva jest pouze u Wolfa, l. c. str. 155, ale s nepravým letopočtem: 17. list. 1774; do tohoto roku se nehodí, nýbrž do r. 1777.

***) Pilarz a Morawetz III. 392.

k tomu zřízen, aby ve sporech a přečinech z odporu proti katolické víře vzešlých rozsuzoval. Tento delegovaný soud řídil se v celku zásadou, že proti zatvrzelým nekatolíčkům užívati jest přísných prostředků, sice že pokoje nebude. Probošt Hay jezdil jako duchovní kommissář po vesnicích a zasedal též při delegovaném soudě. Pracoval pak o to, aby bylo do Vyzovic z Brna posláno 300 katolických dějin biblických a 500 českých katechismů do hor, jakož i aby počet lokalistův a učitelů byl rozmožen tak, by nebyli přes hodinu od lidu vzdáleni. Na jejich výživu bylo vskutku dne 9. května 1778 vykázáno 19.122 zlatých.*)

Za tohoto hnutí náboženského přišlo na Moravu velmi mnoho českých náboženských knih. Tak hned na počátku tohoto hnutí žádalo moravské gubernium za 1000 exemplářů katolických modlitebních a poučných knih v jazyce českém, aby je mezi lid rozdati mohlo. Dvorní dekrety z 13. a 26. června 1777 přikazovaly proto českému guberniu, aby si takovýto počet knih na státní účet na pražském arcibiskupu vyžádalo a je hned přímo na Moravu zaslalo. Dvorním dekretem z 21. července 1777 nařídila pak císařovna Kindermannovi, aby ještě znova učinil výběr užitečných knih a zaslal je přímo moravskému guberniu. Dvorním dekretem z 16. srpna 1777 udělila opět normální školské kommissi výhradnou výsadu na české a německé vydání příruční bible i na české překlady katolických poučných knih. Normální kommissie měla záhy poříditi věrný výtah z pražského katechismu a české překlady Muratoriho (O pravé křesťanské pobožnosti), Straucha (Katechetická rozjímání) a Steinigera (Rozmluvy mezi venkovským farářem a sedlákem) — neboť tyto knihy najdou prý velký odbyt nejen na Moravě, ale také v Čechách, Uhrách a Haliči (dvorní dekret z 12. září 1777). Opětně s důrazem připomínala pak císařovna, aby byl obzvláště rychle katechismus pražské diecése přeložen a co nejdříve do bludařských krajín na Moravě poslán (dvorní dekret z 10. října 1777):

*) L. c. 392—393.

z téže příčiny mělo též české gubernium dáti hned přeložiti a vydati nový katechismus, jež sestavil vídeňský arcibiskup pro venkovský lid a pro školy, i katechismus veliký (s řívodem a doklady ze sv. Písma), a mělo po 500 exemplářích zaslati do Brna k rukám probošta Haje, aby jich tento při bludařích užil (dv. dek. ze 14. list. 1777).

Roku 1777 a 1778 bylo skutečně na Moravu zasláno na účet eráru 3040 knih v ceně 1292 zl. 56 kr. Ale také roku 1779 dala ještě Marie Terezie na svůj vlastní náklad české katolické knihy na Moravu zaslati. Dle dvorního dekretu z 26. srpna 1780 mělo české gubernium také do Slezska královskému úřadu zaslati několik exemplářů českých katechismův a evangelií, aby se ve Slezsku daly tisknouti, neb aby se stalo dohodnutí o otisky, byl-li jich dostatek.*)

Valašsko bylo v celku upokojeno, ale v oněch obcích, kteréž o nějakém poučení slyšeti nechtěly, dostala se na vrch zarputilá strana, jež, vidouc mírnost vlády, soudila na její slabost a chovala se zporněji. Hayovi byly katolické knihy, které v obcích rozdával, navracovány a protestantské hojně přivázeny a kupovány. Proto radil delegovaný soud brněnský, aby proti těm, kteří pro předešlé bouře byly ve vazbě a přece tvrdošijně se chovali, ostře bylo zakročeno, a navrhoval vojákům odměnu 20 krejcarů za každou odňatou bludařskou knihu. Dvorní kancelář přimlouvala se za tyto návrhy 24. ledna 1778, ale císař Josef II. jako spoluvladař byl proti nim a navrhoval, aby delegovaný soud dostal za své rady důtku.**)

Než císařovna přistoupila na návrh dvorní kanceláře 31. ledna 1778, aby několik osob***) z Hradiště do Uher bylo vyhostěno; ženy mohly s nimi tam se odebrati, i kdyby byly katoličkami; děti do 15 let měly zůstati v zemi, a císařovna chtěla se sama o ně postarati; starší mohly s rodiči jíti do

*) Dr. Bohuš Kieger: »Z germanisačního úsilí 18. věku« v »Osvětě« 1887, str. 511—512.

**) Wolf, l. c. 154—155; Rezek, 152—153.

***) U Václavka, 206, »asi deset«; u Wolfa, str. 154: »Fünf Familienväter«.

Uher, nebo doma zůstatí; ze svého jmění mohli si vyhostěnci vzítí, co chtěli.

Mezi tím hrozila Marii Terezií válka s Pruskem, válka o bavorské dědictví. Dne 12. května 1778 totiž stál Bedřich II. se 100.000 muži mezi Reichenbachem, Frankensteinem, Nisou a Kladskem a ohrožoval Čechy a Moravu. Za tohoto stavu věci chodili protestanté v zástupech do evangelického kostela v Těšíně, kdež je pastor u víře potvrzoval, věčnou záhubou jim hroze, kdyby se katolíky stali, prorokuje jim zároveň, že toleranci dostanou, a tvrdě, že pruský král tuto válku proto podniká, aby protestantskou víru v zemích rakouských utvrdil. *)

Než mnozí z účastníků těšínských poutí byli schytáni a ke všelikým pracím obecným odsouzeni; ale o těch, kteří po vesnicích velezrádné řeči vedli, průšáctví pěstovali a pruského krále velebili, mnil Hay, že musí býti potrestáni přísně, a radil sám k jejich vyhostění. **) Císařovna pak opravdu schválila 1. května 1778 návrh Hayův a vyslovila mu svou nejvyšší spokojenost.

Avšak strach před Pruskem nedovoloval, aby přísných trestů veřejně se užívalo. Musilyť vojenské posádky pro soustředění armády proti Prusku opustiti Valašsko. Proto, když Bedřich II. k hranicím českým a moravským vždy více se přibližoval, přála si císařovna 25. července 1778, aby se pro ten čas všechna vyšetřování proti bludařům zastavila; za to však vrchnosti měly dostati v tajnosti oznámení, aby při odvodech všichni z kacířství a svůdnictví podezřelí do vojska byli vřaděni.

Vhodným opatřením vrchního velitele rakouských vojáků Laudona nepřišlo však k válce, a přičiněním

*) Pilarz a Morawetz, III. 393.

**) Hay praví, Jahrbuch, VI. 2.: »Diese Verführer sind es, welche dem armen, irregemachten Landmann den unserem Vaterlande drohenden Krieg als ein zur Fortsetzung ihres evangelischen Glaubens von der Forschung erwecktes Mittel und den König von Preussen als einen ihnen geschickten Beschützer vorstellen, und so selbst das Herz des sonst gutwilligen Unterthans von seinem rechtmässigen Landesfürsten abzuwenden sich alle Mühe geben.«

Ruska a Francie sešel se v březnu 1779 kongress v Těšíně, který se smlouval o mír, jenž konečně 13. května 1779 učiněn byl. A tu za času tohoto těšínského sjezdu nastalo mezi protestanty na Valašsku veliké hnutí. Mluvilot se, zejména v Roušce, veřejně, že kongress sešel se pouze za tím účelem, aby moravským horalům náboženskou svobodu vymohl.*) Ano, někteří odvážili se odebrati se na počátku dubna do Těšína, aby podali ruskému zástupci, knížeti Repninovi, žádost za ochranu a svobodu náboženství. Ale rakouský plnomocník hrabě Kobenel dal je ještě v čas zjímati a zamezil tuto velezradu, načež byli vinníci potom z rozkazu císařského dvora vyslýcháni, při čemž tito prohlásili, že chtějí se ke katolické víře přiznati, dostanou-li lepší duchovní správce a kazatele.**)

Někteří z náčelníků byli však k vyhostění do Uher odsouzeni.***) Pamětihodno jest věru, že tito venkovští horalé obrátili se na knížete Repnina, tohoto největšího agitátora v Polsku, který Polsko s Bedřichem II. zahubil. Kdo poukázal je na něho? Byli to zajisté cizozemské, pruské rejdy.

V červnu 1779 přišel probošt Hay opět na Valašsko a zdržel se tu dva měsíce, vypytauje se všude na to, kterak kněží vyučují a žijí, navštěvuje a přehlížeje kostely a školy, rozdávaje knihy, při čemž přesvědčil se o tom, že knihy, štědrostí císařovninou minulého roku darované, dychtivě a s užitkem se čtou. Dále přesvědčil se též, že sídlem odporu jsou vesnice Liptál, Hoštálkov a Pržno, odkud šířil se úmysl vynutiti si náboženskou svobodu. I navrhl císařovně, aby svůdcové do Uherska byli vyhostěni, ostatní pak že poučováním a politickou tolerancí ku pravé víře budou přivedeni. Na rozkaz císařovnin poslal Hay 11. ledna 1780 zevrubnější zprávu o náboženských názorech horalů: »přidržují prý se více Luthera a jeho stoupců nežli ostatních reformátorů, dílem, že lutheránské vyučování od předků na potomky přechází, dílem pro blízkost

*) Pilarz a Morawetz, III. 397.

**) Václavek, str. 209; Rezek, 154.

***) Pilarz a Morawetz, III. 397.

Trenčína a Těšína; z obyvatelstva nekatolického jsou jedni vzdělanější, a to několik v každé skoro obci; jiní však z evangelického náboženství nic neznají, nežli co jest v katechismu Perličkově; jiní konečně o valné části článků víry nic nevědí, jsouce proudem strženi; přemnozí z nich chodí na služby Boží a kázání do katolického kostela; ostatní, spolčivše se asi v osmi vesnicích, konají schůze doma.* Na tuto zprávu povolala císařovna Haye do Vídně, který tam radil, 1. aby politická tolerance kabinetního listu ze 14. listop. 1777 přesně byla provedena; 2. aby theologické studie byly zlepšeny a lid potom lépe vyučován; 3. aby vydán byl císařský edikt, který by neposlušným odnímal naději na svobodné vykonávání náboženství. Avšak takový dekret prohlásiti zdálo se vládě býti nebezpečným, poněvadž nekatolíci nejen na Moravě, ale též v Čechách a Korutansku se hýbali a o sobě vědomost dávali.*) Návrhy Hayovy zůstaly tedy na papíře.

V témž měsíci lednu prohlásili se obyvatelé tři moravských vesnic, snad Liptálu, Hošťálkova a Pržna, veřejně za nekatolíky a žádali rozhodně, aby služby Boží po protestantsku konati směli. Marie Terezie byla odhodlána užiti proti svůdcům přísných opatření, ale mírně zacházeti se svedenými. Mluvilo se zase o vyhostění, k němuž však ze strachu před Pruskem nedošlo. Ano, reskript ze dne 8. března 1780 byl dalším přípravným krokem k patentu tolerančnímu: mělo přestati veškeré tajné vyzvídání, zdali nekatolíci na katolické služby Boží chodí, děti do školy a kostela posílají, neb soukromé náboženské schůze odbývají; bylo přehlížeti, putují-li jednotlivci do Trenčína neb do Těšína; jenom hromadné pouti neměly se připouštěti; ostatní všechno ponecháno bylo k napravení katolickému duchovenstvu.

Zatím z jara 1780 ubíral se císař Josef II. přes Moravu na Rus, aby tam s carevnou Kateřinou II. spolek učinil. I přijel 28. dubna na Vsetín a přenocoval na zámku hraběte Illešazyho. Když pak ráno chtěl odjet do Meziříčí, podali mu Josef Povala, Josef Mačuda a

*) Pilarz a Morawetz, III. 397—400.

Josef Petřivaldský ve jméně 35 evangelických obcí prosbu po moravsku sepsanou od vsetínského ševce Jakuba Olšáka, jejíž obsah byl: že katoličtí duchovní týrají vyznavače evangelické víry a nutí je žalářem k římské víře; r. 1777 že přiznalo se na domluvy a prosby dvou missionářů mnoho tisíc lidí dobrovolně k víře evangelické, ale ještě více jich že staví se býti katolky z bázně před žalářem a vyhostěním; v Hradišti byli prý vyznavači evangelické víry přes 40 neděl žalářováni; mnozí byli prý ze svých svobodných nebo zakoupených usedlostí do cizích zemí vyhnáni; císař ať prý jim povolí pastory buď z Těšína nebo Prešpurka se svobodným vyznáním víry. — Císař přijal prosbu tu s obvyklou svoji laskavostí. Nekatolíci plni radosti povolali si hned tajně z Uher pastora augsburského vyznání, který 12. května kázal ve vesnici Seninci, pak na pastvinách vsi Lhoty a rozdával Večeři Páně ve stodole Matouše Košuta. Zvědév o tom vsetínský vrchní Josef Beyer, poslal do Lhoty osm ozbrojených mužův, aby pastora jali. Avšak lid, jehož se tu sešlo na 4.000, nedopustil mu ublížiti. Pastor odešel po té do Hošťálkova a Pržna, konaje všude služby Boží, a navrátil se zase do Uher. Uslyšev to Hay, odebral se hned (18. května) na Valašsko, aby zde pečlivěji stav náboženský ohledal. Prodlévaje ve Vsetíně, dostal dne 8. června od zemského gubernia onu žádost do rukou, kterou nedávno evangelíci císaři podali, aby zakročil proti obviněným duchovním a mírnější způsob chování jim doporučel. I poznal Hay, že jmenovaná žádost skoro totéž obsahuje, co obsahovala ona žádost, kterou přede dvěma roky dva Vsetínští byli císaři podali. Vyšetřiv potom věci, přesvědčil se, že v tomto ohledu pouze staré věci se ohřívají, nynější kněží že počínají si dle rozkazů císařovniných a jsou od samých evangelíků ctěni. Dále vyšetřil, že uvádějí se v prosbě jména obcí, kde není buď docela žádných evangelíků, neb jest jich pramálo. Výsledek vyšetřování Hayova byl, že asi 12 lidí bylo vyhostěno, ale každý z nich dostal na rozkaz císařovnin (12. srpna 1780) 100 zlatých, aby hned v Uhrách samostatně hospodářství začíti mohl; ostatním nestalo se nic; kdo byli ve vězení, byli pro-

puštění. Vykonav svou úlohu, byl Hay povolán do Vídně, aby císařovně o náboženském stavu Valašska podal zprávu. Za svou tříletou práci na Valašsku byl od Marie Terezie 29. července 1880 jmenován biskupem královéhradeckým.*)

Starost ohledně náboženství na Valašsku svěřila císařovna kroměřížskému děkanu Janu Nep. Geringovi, rodáku letovického, a vykázala mu ročních 1000 zlatých na jeho útraty a odměnu za jeho práci (11. listopadu 1780). To byla poslední péče její o Valašsko, neboť již 29. listop. 1780 rozžehkala se s tímto světem.**)

§ 10. Zřízení arcibiskupství v Olomouci a biskupství v Brně; ***) zřízení pěti nových diecésí latinského obřadu v Uhrách.

Olomoucké biskupství bylo zřízeno od krále českého Vratislava II. a papeže Alexandra II. roku 1063 pro celou Moravu a náleželo jako biskupství suffragánní nejprve k Mohuči a po zřízení metropole v Praze ku Praze. Císařovna Marie Terezie, vidouc rozsáhlost diecése a nemožnost kanonických visitací i při nejlepší vůli, a přejíc si, aby duchovním potřebám věřících náležitě bylo vyhověno, chtěla dle reskriptu ze dne 16. listopadu r. 1776 z veliké olomoucké diecése zříditi tři biskupské stolce: v Olomouci, Brně a Opavě; Olomouc měla býti metropolí, Brno s Opavou jejími suffragánními biskupstvími. Poněvadž však pro dotaci opavského biskupství a zřízení stoličného chrámu v Opavě — jelikož hlavní chrám opavský jest majetkem německého

*) Ferdinand Kindermann dostal také za svou činnost velikou odměnu; stal se roku 1777 rytířem ze Schulsteina, postupoval rychle v důstojnostech a stal se po smrti litoměřického biskupa Emmanuela Arnošta hraběte z Waldsteina (1760—1789) jeho nástupcem (1790—1801).

**) Pilarz a Morawetz, III. 397—402 (hlavní pramen z téže doby); Wolf, I. c. 154; Arneth, X. 73, 74; Václavek, str. 209—212; Rezek, str. 154—156.

***) Emil Weinbrenner, Morava a biskupství brněnské. V Brně. 1877.

rytířského řádu — veliké obtíže vznikly, upustila vláda od tohoto biskupství a prohlásila dekretem dvorní kanceláře z 24. května r. 1777 Olomouc za arcibiskupství a Brno za jeho jediné suffragánní biskupství. Za dotaci obdrželo brněnské biskupství kromě starých proboštských statků panství chrlické a dvůr šlapanický, obojí nedaleko Brna, kteréžto statky náležely před tím biskupství olomouckému. Papež Pius VI. povýšil bullou z 5. listopadu roku 1777 Olomouc za arcibiskupství a bullou z 5. prosince r. 1777 Brno za biskupství a jeho kollegiátní chrám sv. Petra za stoliční. Z 525 far, které diecése olomoucká měla, připadlo k Brnu 151 far v krajích jihlavském, znojenském a v polovici kraje brněnského.*) Na počátku r. 1784 rozmnožil však císař Josef II. diecési brněnskou novými farami a lokaliemi z arcidiecése olomoucké, takže měla 27 děkanských okresů, 230 far a 75 lokalit.**)

Prvním arcibiskupem olomouckým stal se Antonín Theodor hrabě z Colloredo-Waldsee (1777—1811; od r. 1803 kardinál), za něhož byla universita z Olomouce do Brna přenesena a v akademické lyceum proměněna. Po něm následovali: Maria Tadeáš hrabě z Trautmannsdorfa (1818—1819; před tím biskup královéhradecký, od r. 1818 kardinál); arcikníže rakouský a kardinál Rudolf Jan (1819—1831), bratr císaře Františka I., kterýž r. 1827 provedl, že universita v Olomouci obnovena byla; Ferdinand hrabě Chotek (1832 až 1836); Maximilian Josef svobodný pán Sommerau-Beckh (1837—1853), kardinál; Bedřich lantkrabě z Fürstenberka (1853—1892), od r. 1879 kardinál, který dal dóm velikolepě obnoviti a založil v Kroměříži chlapecký seminář; Dr. Theodor Kohn, kterýž jest prvním arcibiskupem olomouckým z občanského rodu a byl zvolen 8. listopadu r. 1892.

Prvním biskupem brněnským stal se tehdejší kollegiátní probošt Matěj František hrabě Chorinský (1777—86); po něm následovali: Jan Křt. Lachenbauer

*) Pilarz et Morawetz, Moraviae Hist. Politica et Ecclesiastica III. 595.

**) I. c. 419.

(1787-99), Vincenc Josef, kníže z rodu hrabat Schrattenbachů (1800—16), Václav Urban, rytíř ze Stufferů (1817—31), František Antonín Gindl (1832—41), Antonín Arnošt, hrabě ze Schaffgotsche (1842—70), Karel Nöttig (1871—82) a Dr. František Sal. Bauer od r. 1882. který býval professorem biblického studia N. Z. při pražské universitě a ředitelem kn. arcib. klerikálního semináře v Praze.

V Uhrách zřídila Marie Terezie, starajíc se o potřeby katolíků v jejich boji proti protestantům, pět nových latinských diecézí. Byly to:

1. **Báňská Bystřice** (Neusohl, Neosolium, Besztercebánya), kterou kanonicky zřídil papež Pius VI. bullou z 13. března r. 1776, vyňav ji ze severní části arcidiecése ostráhomské. Prvním biskupem stal se František Berchtold (1776—1793), z jehož nástupců vynikal Dr. Štěpán Moyses (1850 až 1869), horlivý Slovan, tak že se takoroka druhým zakladatelem biskupství stal.

2. **Kamenec** (Stein am Anger, Sabaria, Szombathely) povýšený na biskupství bullou Pia VI. »Relata semper« ze dne 16. června r. 1777. Prvním biskupem byl Jan Szily (1777—1799).

3. **Královský Bělehrad** (Alba Regalis, Székes-Féjérvár). Toto kr. svobodné město bylo od r. 1027 až 1380 královským sídelním městem a až do r. 1527 též místem korunovačním a pohřebišťem uherských králů. V dómu chovala se uherská koruna, než do Břetislavi byla přenesena. Než při všech těchto přednostech měl kr. Bělehrad pouze kollegiální chrám a náležel k diecézi vesprimské. Papež Pius VI. povýšil však bullou ze 16. června r. 1777 sborový chrám za biskupský, jehož prvním biskupem stal se Ignác Nagy de Séllye (1779—1789).

4. **Rožňava** (Rosenau, Rosnavia, Rosnyó, Banya). Město toto, které má dnešního dne asi 6.000 obyvatelů, z nichž polovice jest lutheránská, náleželo dříve k arcibiskupství ostráhomskému a dostalo v polovici 17. století apoštolského vikáře, aby na církevní věci lépe dohlížeti mohl než vzdálený arcibiskup. Prvním apoštolským vikářem stal se Jan Křt. Galgoczy († 1756). Za jeho nástupce Antonína Revaye, biskupa milského

in part., proměnil papež Pius VI. na žádost císařovny bullou »Apostolatus officii« z 13. března r. 1776 vikariát v biskupství a jmenoval 16. září r. 1776 apoštolského vikáře Revaye prvním biskupem, po němž následoval Antonín Andrassy (1780—1799).

5. Spiš. Spišská stolice (Zipser Komitat, comitatus scepusiensis, Szepes varmegye) leží na Slovensku, majíc jméno své od hradu Spiše (Szepeshaza) nedaleko města Szepes-Várallja na vysoké špičaté skále žulové vystaveného a tvořila v starých dobách zvláštní území, zvláštní hrabství, jež mělo 24 král. města německými osadníky obydlená a zvláštními výsadami obdařená. Roku 1412 zastavil císař Sigmund jako král uherský 13 měst polskému králi Jagailovi za 37.000 kop grošů pražských, kteráž potom zůstala při polské koruně až do r. 1771, kdy je rakouské vojsko obsadilo. Při prvním rozdělení Polska připadla Spiš Marii Terezii a byla koruně uherské vrácena. Oněch 13 měst bylo spojeno ještě s třemi jinými, rovněž Polsku zastavenými uherskými městy v jeden celek, tak zvané »Šestnáctiměstí spišské«, kterému Marie Terezie r. 1775 staré výsady a práva potvrdila, tak že potom mělo až do r. 1848 svou vlastní, na stoličnických úřadech nezávislou pravomocnost. Své dílo ve Spiši korunovala Marie Terezie dekretem z 15. ledna r. 1776, kterým pro Spiš zřídila biskupství, jež Pius VI. bullou »Romanus Pontifex« z 13. května r. 1777 kanonicky schválil. Sborový kostel sv. Martina, vystavěný ve 12. století na pahrbku poblíže spišského hradu, stal se stoličnickým chrámem, jehož prvním biskupem byl učiněn Karel ze Salbecku († 1786).

§ 11. Péče císařovny o sjednocené a sjednocení (unii) rozkolníků. Sjednocení uherských Rusínův a části Rumunův a Šrbův. Unie Rusínův haličských.

Sjednocení uherských Rusínův.*) — Rusinský kníže Korjatovič, obdržev ve 14. století v se-

*) Srv. můj »Všeobecný církv. dějepis.« III. str. 480, 481: Pelesz. Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom. Wien. 1880 sv. II. 353. sqq. 1031.

verním Uhersku rozsáhlé krajiny, usadil se tam se značnou částí Rusínův a založil r. 1360 na hoře Czerneku a Mukačova (Munkács) bohatě nadaný klášter basilánský ke cti sv. Mikuláše. Mnozí učenci domnívají se z důvodů závažných, že představení tohoto kláštera bývali biskupy a měli pravomocnost nad Rusíny v Uhrách bydlícími. Avšak prvním známým mukačovským biskupem rusínským jest Jan, jmenovaný v diplomě uherského krále Vladislava II. r. 1491. Za jeho nástupců chtěl Basil Taraszowič (1633—1648) státi se katolíkem, ale kníže Rákóczy to zamezil. Avšak již jeho nástupce Petr Parthenius Rotoszinski (1648—1670) odebral se po své volbě do Trnavy, kde právě latinští biskupové synodu slavili, a prosil za přijetí do lůna katolické církve. Synoda těšila se tomu a usnesla se též o podmínkách unie, načež slavné spojení stalo se v Ungváru dne 24. dubna r. 1649 u přítomnosti jagerského biskupa Kisdiho. Dostavili pak se tam 63 kněží, kteří po slavné mši sv. vyznání víry učinili a tato ujištění obdrželi: 1. řecký obřad zůstane nedotknutelným; 2. duchovenstvo bude si voliti biskupa, kterého papež potvrdí, a 3. rusínské duchovenstvo má tytéž výsady jako duchovenstvo latinské.

Unie činila pokroky a měla dle dekretu císaře Leopolda I. ze 14. ledna r. 1660 již 400 kněží; ale přes 400 kněží drželo se posud rozkolu a měli též své biskupy. Nástupcové Partheniovi nebyli však Apoštolskou Stolicí potvrzováni za biskupy mukačovské, nýbrž za apoštolské vikáře, a latinští arcibiskupové z Jagera pokládali je za své generální vikáře pro řecký obřad a dovolovali si na sjednocených různé útisky, za kterýchžto nezdravých poměrů přicházeli pak ruští emisari a sváděli věřící k rozkolu. Když pak latinský arcibiskup jagerský hrabě Karel Esterházy sjednocenému biskupu Manuelu Olsavszkému (1743—1767) zakazoval vykonávati úkony pontifikální a nařídil, aby sjednocení všechny dávky farní latinskému duchovenstvu odváděli, vypravilo sjednocené duchovenstvo do Vídně deputaci, v níž byl též arcijahen Jan Bradác, pozdější biskup, prosit za pomoc. Císařovna přijala poselství to velmi laskavě a uznala jeho stížnosti za oprávněné; proto

těž z vlastního náboženského přesvědčení a chtějíc ruským rozkolnickým rejdům učiniti konec, psala 30. dubna r. 1766 papeži Klementu XIII. list, žádajíc za kanonické zřízení mukačovské diecése, a týž den psala též kardinálu protektoru Albanimu, aby věc tu podporoval. Papež chtěl přání císařovny vyplniti, ale jagerský arcibiskup protivil se tomu ve svém zadání z 31. března r. 1767 a zmařil pro tu chvíli záměr císařovny. Avšak za papeže Klementa XIV. ujala se Marie Terezie věci té znovu, psala mu 12. května r. 1770 důtklivý list a pohnula ho po mnohém vyjednávání k tomu, že bullou ze dne 19. září r. 1771 mukačovskou sjednocenou diecési kanonicky zřídil, ji osřihomské metropoli podrobil a Jana Bradáče, který po Olsavszkém r. 1767 byl apoštolským vikářem sjednocených Rusínů, za prvního kanonického biskupa potvrdil. Jeho nástupce Ondřej Bacziński (1772—1809) byl posvěcen ve Vídni v císařském hradě u přítomnosti císařovny a dvoru od křížského biskupa Bosičkoviče a dobyl si o mukačovskou diecési nesmrtelných zásluh, jsa ve vděčné upomínce u Rusínův uherských do dnešního dne. Mukačovská diecése měla r. 1766 839 kostelů, 675 kněží a 119.107 zpovědi schopných věřících (tedy bez dítek); r. 1878 měla pak 413.473 věřící.

Sjednocení části Rumunů.*) — Rumuni přijali křesťanství záhy a sv. Štěpán, uherský král, založil pro ty, kteří bydlili v Sedmihradsku, v 10. století biskupství v Sedmihradském Bělehradě (Alba Julia). Za času všeobecného církevního sněmu florenckého byli Rumuni s církví sjednoceni; neboť poslové knížat jejich a metropolita muldoblachijský (muldoblachiensis) Damian, jehož radou patriarcha konstantinopolský Josef na mnoze se řídil, byl s arciknězem Konstantinem na onom sněmě ve jméně rumunského národa přítomen a podepsal. Roku 1474 navštívil valašský kníže Řím, a multanský vévoda Štěpán Veliký (1456—1504) po-

*) Srv. můj »Všeobecný církevní dějepis« III. 948—951. Nilles: Symbolae; staf: »De historia Unionis Rumenorum cum Sede Apost.« T. I. et II. p. 127—697. — Pelesz, II. 1093.

slal část kořisti na Turcích dobyté papeži a králům uherskému a polskému. Avšak v 16. století staly se Multany a Valašsko poplatnými zeměmi tureckými, a pro nemožnost svobodného obcování s Apoštolskou Stolicí a snahou řeckých rozkolníků unie zde vyhasla.

Uherští a sedmihradští Rumuni zůstali však v unii dále, ale protestantská sedmihradská knížata strhla je v rozkol a svedla z části též ke kalvínství. Tím církevní rumunské poměry přišly do velikého zmatku. A tu snahou jesuitů, jmenovitě P. Ladislava Baranyiho, arcibiskup ze Sedmihradského Bělehradu (Alby Julie) Theofil pomýšlel na unii a svolal r. 1697 v měsíci únoru synodu do Bělehradu (Alby Julie), která se pro sjednocení s Římem vyslovila. Po smrti Theofilově († 1697) upevnil jednotu jeho nástupce Athanasius na synodách v Albě Julii r. 1698 a r. 1700, načež Kallinikus, konstantinopolský patriarcha, Athanasia a všechny sjednocené z církve roku 1702 vyobcoval. Arcibiskup Athanasius působil horlivě pro unii zemřel 19. března r. 1713. Poněvadž pak latinský biskup v Albě Julii nárok na pravomocnost nad sjednocenými Rumuny si činil, odvoláváje se k tomu, že v jednom městě dva katoličtí biskupové vedle sebe býti nemohou, bylo pro sjednocené Rumuny zřízeno r. 1721 biskupství fogarašské papežem Innocencem XIII. bullou »Rationi congruit«. Nástupce Athanasiovův Jan Pataki (1721—1727) nejmenoval se více biskupem Alby Julie, ale fogarašským, a císař Leopold I. podřídil toto sjednocené biskupství ostřihomskému primasovi jako ochránci (patronu). Proti unii soptili arci protestanté a rozkolníci a svedli též četné k odpadu od unie. Jmenovitě brojil proti ní srbský mnich Bessarion, kterého rozkolnický patriarcha karlovičský Arsenij r. 1742 k Rumunům vyslal, aby proti unii působil. Namlouvalof se Rumunům, že prý pod pláštikem unie k latinskému obřadu převáděni bývají. Avšak císařovna Marie Terezie zakročila zde s veškerou rázností a dala si veškeru práci, aby svůdnictví konec učinila a svedené zase k jednotě přivedla, čímž tuto sjednocenou diecési církvi zachovala.

Poněvadž pak mnoho Rumunů v Uhersku usazeno bylo, zřídila pro ně Marie Terezie biskupství ve Ve-

likém Varadině, které Pius VI. bullou z 23. června r. 1777 kanonicky schválil, načež prvním jeho biskupem stal se velkovaradinský farář a arcijahen Mojžíš Drágosy († 16. dubna r. 1787). Toto sjednocené biskupství bylo podřízeno metropoli ostráhomské. Záslužné dílo o sjednocení Rumunů korunoval J. V. císař a král František Josef I. Na jeho žádost vyňal totiž papež Pius IX. bullou »Ecclesiam Christi« z 26. listopadu r. 1853 obě jmenované diecése z metropolitní pravomocnosti ostráhomské, zřídil ještě dvě rumunské diecése: lugošskou v Temešském Bánatě (bullou »Apostolicum ministerium« z 26. listopadu r. 1853) a szamosujvarskou v Sedmihradsku (bullou »Ad Apostolicam Sedem« z 26. listopadu r. 1853), utvořil z nich samostatnou církevní provincii, povýšil Fogaraš za metropoli a dal nové arcidiecési jméno: metropolitní diecése fogarašská a albo-julijská, na památku, že poslední rozkolnický metropolita Alby Julie se rozkolu vzdal a unii přijal. Prvním metropolitou stal se posavadní biskup fogarašský Alexander Sterca Siulutiu (1851—1863). Sídlo biskupovo, nyní arcibiskupovo, jest v Balasfalvě. Metropolita volí se na synodě od duchovenstva, ostatní pak tři biskupy jmenuje císař. Všech sjednocených Rumunů v koruně sv. Štěpána jest přes jeden million.

Zvláštností Rumunů jest, že konají služby Boží ve svém, národním rumunském jazyku. Původně měli obřad řecko-slovanský, ale později přeložili si slovanské knihy obřadní do rumunštiny a konali všechny služby Boží po rumunsku. Když pak s církví se sjednotili, ponechala jim Apoštolská Stolica jejich obřad i jazyk, tedy obřad řecko-rumunský.

Nesjednocení Rumuni sedmihradští a uherští náleželi se svými biskupy pod rozkolnický patriarchát karlovecký, kterýž jest obřadu řecko-slovanského, od něhož se r. 1864 odtrhli a samostatnou provincii si založili, kterou císař František Josef I. 24. prosince r. 1864 potvrdil. Metropolí stala se Sibíň a prvním metropolitou Šaguna, jemuž byli podřízeni dva biskupové, aradský a karanšebešský. Roku 1873 bylo též nesjednocené biskupství černovické v Bukovině od karloveckého patriarchátu odtrženo, na metropoli po-

výšeno, a jemu dvě biskupství, kotorské a zaderské v Dalmacii, podřízena.

Sjednocení Srbové diecése křiževacké. *) — Ke konci 16. století, za časů záhřebského biskupa Petra Dimitroviče, vystěhovalo se mnoho Srbů do Dalmacie, Charvatska a Slavonska, z nichž největší část latinský obřad přijala. Později, okolo r. 1600, přišly jiné zástupy, majíce za svou duchovní hlavu archimandritu Simeona Vratana, do Charvatska. Vratan přijal unii a byl od papeže Pavla V. r. 1611 za biskupa svidnického ustanoven. Ale latinští biskupové záhřebští začali od polovice 17. století sjednocené biskupy svidnické za své vikáře pro řecký obřad pokládati a žádali na nich poslušnost. Avšak svidničtí biskupové protivili se této neoprávněné osobivosti. I byl svidnický biskup Gabriel Miakič, kterého papež sám posvětil, od záhřebského biskupa Martina Borkoviče suspendován, jakoby byl jeho neposlušným vikářem, a u krále Leopolda I. za buřiče obžalován a do žaláře r. 1667 uvržen. Následek toho byl, že nástupcové Miakičovi již ve jmenovací listině pouze vikáři záhřebského latinského biskupa nazýváni byli. Tato závislost škodila však velice unii a měla samé spory mezi katolíky obojího obřadu v zá-
pětí. Aby tyto spory odstranil, povýšil papež Benedikt XIV. Svidnik za apoštolský vikariát, a učinil tak konec závislosti na záhřebském latinském biskupu. Prvním apoštolským vikářem jmenována císařovna Marie Terezie r. 1751 Gabriela Palkoviče, který pro chudobu pěšky do Vídně se odebral, a obdržev potřebný náklad, v Mukačově na biskupství posvěcen byl, odkudž navrátiv se bohatými dary od císařovny Marie Terezie obdařen byl. Jeho nástupce Basil Božičkovič pracoval pak u císařovny o to, aby svidnická diecése kanonicky byla zřízena, a opravdu snahou Marie Terezie byla tato sjednocená diecése bullou papeže Pia VI. »Caritas illa« ze dne 16. června r. 1777 proti vůli záhřebského biskupa Josefa Galufa zřízena, metropoli ostrihomské

*) Srv. můj »Všeob. církv. dějepis« III. 945. — Nilles I. c. Lib. IV. »De historia unionis Serborum cum Sede Apost.« II. 703—813. — Pelesz I. c. II. 1091 nota.

podřívzena, a sídlo jejího biskupa do Kříže (Kříževace) přeloženo. Císař Josef II. daroval tomuto biskupství některé statky. Tato sjednocená diecése má přes 20.000 věřících.

Unie Rusínů v Haliči.*) — Na základě ná-

*) Dějinami Rusů, kteří původně byli katolíky recko-slovan-
ského obřadu a teprve později v rozkol se zapletli, táhne se stále
katolická nit, kte áž obzvláště v Kyjevské metropoli své hlavní
sídlu měla. Mnozí kyjevští metropolité byli s Římem sjednoceni,
jiní se k této jednotě klonili, jiní byli rozkolníky. Pro unii pra-
covali jesuité, jmenovitě Antonín Possevin, a pak znamenitý
polský kazatel Petr Skarga, kterýž r. 1576 vydal ve Vilně spis:
«O jednotě církve Boží pod jedním pastýřem», kde pravou cestu
k zavedení unie (sjednocení), totiž přijetí florencké unie ukazuje.
Polští králové, kteří v Malorusku a Litvě panovali, jmenovitě
Štěpán Báthory (1576—1586) a Sigmund III. Vasa (1587—1632),
práli unii z náboženského přesvědčení i z ohledů politických. Co
půda unii se připravovala, stala se v kyjevské metropoli událost,
kteřá přímo k učinění unie s Římem vedla. Rozkolnický patri-
archa cařihradský Jeremiáš II. dlel totiž delší dobu v metropoli
kyjevské, aby odstranil nepořádky, vlastně však aby peníze sobě
opatřil. Král Sigmund III. obdaroval jej bohatě; hrabě Jan Za-
mojski dal mu 2000 zlatých. Patriarcha také sesadil metropolitu
Onesifora Diwoczku na oko pro bigamii, vlastně však pro jeho
náklonnost k unii, a na jeho místo byl povýšen Michal Rahoza
(1588—1599), muž dobrý, avšak slabý. A tu žádal na něm patri-
archa 10.000 (dle jiných 14.000) zlatých, ohromnou to summu
peněz, a když metropolita ji dáti nechtěl, prohlásil jej hned za
nevhodného a hrozil mu sesazením a vyobcováním. Tato vydí-
ravost východních patriarchů byla rusinským čili maloruským
biskupům poslední příčinou, aby jejich hrabivosti konec učinili,
neboť takových dávek žádali nejen patriarchové cařihradští, nýbrž
i ostatní východní patriarchové. I doufali biskupové lepšího osudu
v unii s Římem. Nejprve sešli se r. 1590 čtyři biskupové v Brestě,
litevském městě, odtrhli se od patriarchátu cařihradského a usnesše
se, že se papeži podrobí, vyhotovili o tom listinu, v níž spolu si
vymínili, aby veškerá jejich bohoslužba a veškeren církevní řád
byly úplně zachovány. Král Sigmund III. přijal s velikou radostí
prohlášení biskupův a vydal 18. března 1592 diplom v rusinském
jazyce, v němž rusinským biskupům, kteří by se s Římem sje-
dnotili, jednostejná práva a výsady s latinskými pojistil a je pod
svou ochranu proti klatbě patriarchy a metropolity vzal. Pro unii
prohlásili se potom též někteří jiní biskupové a sám metropolita
Michal Rahoza. Po té slavili rusínští biskupové 12. června 1595
synodu v Brestě, kde zvolili dva biskupy za své posly k papeži,
aby je do lůna katolické církve přijal a veškeren jejich obřad
zachoval. Papež Klement VIII. konal 23. prosince 1595 slavnou
konsistoř, v níž oba vyslaní biskupové učinili před papežem dle

rokův uherské koruny připadlo k Rakousku knížectví haličské a vladimírské s menšími bývalými údělnými knížectvími jakožto království haličské a lodomírské. Byly pak zde diecése: Lvovská a přemyšlská s částí

formule pro Řeky předepsané ve jméně kyjevského metropolitů a ostatních rusínských biskupů vyznání víry, po čemž byli s metropolitou, ostatními biskupy, duchovenstvem a veškerým rusínským národem do lůna církve katolické od papeže přijati. Papež zvěčnil unii bullou »Magnus Deus et laudabilis« z 23. prosince r. 1595, kde průběh unie a přijetí rusínských biskupů do církve v slavné konsistoři líčí a vydal ještě jiné nutné listiny. Účinná unie prohlášena byla národem 8. října 1596 na synodě v Brestě ve chrámě sv. Mikuláše.

Protivníci unie, jmenovitě kníže Konstantin Ostrožský, nejmocnější pán rusínský, soptili arci vztekem a odtrhše se od svých řádných biskupů, potáhli za sebou dva biskupy: Gedeona Balabana ze Lvova a Michala Kopestýnského z Přemyšlu, které potom metropolitou Rahoza sesadil.

Zatím co nástupcové Rahozevi na metropolitním stolci o upevnění unie pracovali, brojila značná část ruské i polské šlechty, která byla zvyklá s církevními statky po své libosti nakládati, proti unii, při čemž rozkolníci spojili se s dissidenty, to jest polskými protestanty, a poštvali Kozáky na katolické Rusíny.

Pochodeň nejkrutější nenávisti uvrhl však v ruský národ jerusalemský patriarcha Theofanes IV. Vraceje se totiž z Ruska, kde Filareta, otce cara Michala, prvního to Romanovce na ruském trůně, za patriarchu r. 1619 posvětil, začez ovšem bohatě obdarován byl, přišel do Kyjeva a chtěje se Moskvě odvděčiti, hrozil Kozákům, kteří s Poláky proti Moskvě bojovali, pomstou nebes za to, že proti spoluvěrcům válčili, a rozhrěšil je od tohoto hříchu, když mu polepšení slíbili. Potom vysvětil 15. srpna 1620 pro všechny rusínské diecése rozkolnické biskupy a postavil tak proti řádným biskupům vzdorobiskupy. Vzdorobiskupem kyjevským stal se Job Borecki proti řádnému metropolitovi Josefu Velaminu Rutskému (1614—1637). Tento skutek Theofanův byl však nezákonný, neboť jako patriarcha jerusalemský neměl pražádné pravomocnosti nad rusínskou církví, kdyby se třeba za zcela rozkolnickou pokládala. Nově ustanovení biskupové hleděli si arci ve vykázaných diecésích platnost zjednatí a hrozili občanskou válkou. V těchto smutných časech byl statečným obhájcem unie sv. Josafat Kuncevič jako archimandrita ve Vilně (1614—1617) a jako arcibiskup polocký (1618—1623), až byl za svou apoštolskou činnost od rozkolníků ve Vitebsku dne 12. listopadu r. 1623 zavražděn.

Unii ublížily též války mezi Poláky a Kozáky, štvanými z Moskvy a východními patriarchy, které r. 1648 začaly a skončily se za krále Jana Kazimíra (1648—1668) mírem Hadiaczským 16. září 1658, v němž rozkolníci byli státně uznáni. Brzy po tomto

diecési chelmské, vladimírské a lucké. Biskup Lvovský slul biskupem Haliče, Lvova a Kamence, ačkoli nikdy tři samostatných biskupů tam nebylo, nýbrž vždy jen jeden biskup v čele těchto tří diecézí stál,

miru vypukla zase válka mezi Poláky a Rusy, až bylo učiněno příměří na 13 let v Andrušově (30. ledna 1667), které se potom v mír proměnilo. Rusko dostalo od Polsky mimo jiné krajiny též všem Rusům posvátný Kyjev, čímž však v krajinách k Rusku připadlých bylo po unii. Za to v Polsku trvala unie dále a šířila se tak, že na počátku 18. století nebylo v Polsku rozkolnické hierarchie. Sjedenocení upravili se za metropolity Lva Kiszky (1714—1728) na provinciální synodě Zamoštské, na které předsedal papežský nuncius v Polště Jeronym Grimaldi, a přítomni byli: metropolita, 6 biskupů, protoarchimandrita s osmi archimandrity basiliánův a 129 světských a řeholních kněží (26. srpna až 17. září 1720).

Nehodou unie byl její poměr k latinskému obřadu. Papež Urban VIII. zakázal sice konstituci ze 7. února 1624 veškeren přestup od obřadu řecko-slovanského k latinskému, ale polský dvůr nedopustil prohlásiti tuto listinu a učinil tak hroznou politickou chybu, která se pomstila. Byli sice latinští biskupové, kteří nikoho k latinskému obřadu nepřijímali a tento přestup zakázali; ale jiní, nevšímajice si papežských dekretů, počínali si naopak a myslili, že latinství a katolictví jest jedno. Účinek toho byl pro unii smutný: skoro veškerá rusínská čili maloruská šlechta a veškerá rusínská intelligence přešla k latinskému obřadu, tak že řecko-slovanský obřad, jak se v Polště pravilo, »nábóženstvím sedláků« čili »selským náboženstvím« učiněn jest. Smutné účinky toho ukázaly se po prvním rozdělení Polsky, kdež ubohá rusínská čili maloruská církev od rozkolnické Moskvy byla obrožena a neměla žádného obránce mimo venkovský lid a duchovenstvo, které, jsouc ženato a starostmi o rodinu trápeno, nebylo s to, aby dlouho odpor kladlo. Byla to bludná politika Poláků, kteří myslili, že každý Rusín čili Malorus, který latinský obřad přijme, bude Polákem. Mělť pořekadlo: *Fiant catholici, ut fiant Poloni* (staňtež se katolíky (latiníky), aby se stali Poláky). Rusínská šlechta přijímala latinský obřad ze sobectví, aby svých výsad lépe hájiti mohla. Četní rusínští vzdělanci, vidouce, kterak rozkol z Moskvy chráněný se roztahuje, přešli pak k latinskému obřadu, aby pravou víru si zachovali a rozkolu nepropadli.

Ruský car Petr Veliký, chtěje zničiti Polsko, vyhlídl si k tomu za páku Rusíny čili Malorusy, kteří staršími dějinami, církevním obřadem a jazykem s Moskvou spříznění a pouze náboženstvím katolickým ve své ohromné většině s Poláky spojeni byli. Tuto pásku musil nejprve přetíti, nežli na přivtělení Malorusů k Moskvě pomýšletí se mohlo. Petr V. provedl tedy svým vlivem, že po smrti chabrého krále Jana III. Sobieského nebyl zvolen jeho syn Jakub Sobieski, ani francouzský princ Conti, ale

kteréž tak byly upraveny, jakoby své biskupy měly, majíce každá svou kathedrátku. Při kathedrálce přemyšlské konali služby Boží světští duchovní, kanovníci, majíce mimo to své fary v předměstích; r. 1761 bylo jich ještě osm.

kurfiršt saský jako král August II. (1697—1733), který z lutheránství ke katolické církvi přešel. Tento August II. uznal pak Petra Vel. za ochránce rozkolníků v Polště a učinil s ním r. 1710 smlouvu toho znění, že rozkolníci mají všechna práva jako katolíci a jejich preláti, že mohou svobodně obcovati s Kyjevem a tam dostávati svá svěcení. Teď mohla arci Moskva pohodlně mezi Malorusy působiti. Car Petr provedl též to, že polská vláda Mohylev a Orszu za jedno biskupství uznala, jakkoli tam pramálo rozkolníků bylo, a král August II. za jeho biskupa knížete Silvestra Czetwertynského uznal. Czetwertynski natíkal pak stále na potlačování rozkolníků katolíky, a nátky tyto tvoří od tohoto času stálou rubriku v petrohradských aktech a stále množí se diplomatické noty petrohradského dvora k Polsku ve prospěch rozkolníků. Rusko míchá se tak do vnitřních věcí polských.

Také za krále Augusta III. (1733—1763) bržili Rusové a s nimi též Prusové tajně proti unii, rozsévajíce pomocí rozkolníků a protestantů nesvornost v zemi.

Po smrti krále Augusta III. († 5. října 1763) svářily se v říši dvě strany, z nichž strana Czartoryských zavolala na pomoc carevnu Kateřinu II., která s 10.000 Rusy Varšavu obsadila a 60.000 mužů na hranice Polsky postavila. Za nátlaku tohoto cizího vojska musil říšský sněm 7. září 1764 zvoliti za krále Stanislava Augusta Poniatowského (1764—1795), milovníka a milce carevny. Nežli však Poniatowski přisahu na ústavu učinil, podali mu ruský a pruský vyslanec pamětní spis ze 14. září 1764, kde na pronásledování rozkolníků a protestantů natíkají a za obnovení jejich práv a výsad žádají. Totéž žádají dissidenti na sněmě konvočním, a vytkli s obzvláštním důrazem svou žádost, aby měli přístup ke všem čestným úřadům, které posud jenom katolíkům přístupny byly, poněvadž prý bez tohoto přístupu veškera náboženská svoboda žádně ceny nemá. Jejich požadavky vyplnila v celku pacta conventa. Brzy po korunovaci podali pak oba vyslancové králi spis 29. list. 1764, kde žádali: 1. aby dissidenti úplnou náboženskou svobodu beze vší podmínky obdrželi, 2. aby ke všem úřadům a důstojnostem připuštění byli, 3. aby rozkolnický biskup mohylevský místo a hlas v senátě obdržel. Co do první žádosti měli úplnou náboženskou svobodu; třetí však nemohla býti splněna, poněvadž sjednocení biskupové rusínští v senátě též nezasedali. A byla to opravdu brozná chyba, kterou Poláci učinili, nedavše hlasu a místa v senátě sjednoceným biskupům, jak to měli biskupové latinští. Kateřina II. obrátila se tedy k berlínskému, londýnskému, stockholmskému a kodaňskému dvoru, žádajíc jich, aby se protestantů v Polště ujali. Směšnost kroku Kateřinina záleží v tom, že po-

V traktátě o rozdělení z r. 1772 slíbila císařovna Marie Terezie svým novým poddaným zachování všech jejich práv, svobod a výsad. Bylo pak Rusínům s výhodou, že byli v Uhersku obyvatelé téhož obřadu, tě-

sledně jmenované tři dvory katolíků vůbec ve svých zemích netrpěly. Dvory ty byly jí po vůli, a jejich vyslanci podali vskutku v listopadu 1766 ve Varšavě noty, kterých si carevna přála. Po-
něvadž však polský sněm a vláda nebyli jí po vůli, srozměla se s pruským králem Bedřichem II., vyslala revolucionářské agenty do polských zemí vyzvat dissidentů, t. j. protestantův a rozkolníkův, aby mezi sebou konfederaci na obranu svých práv učinili, a slíbila jim podporu zbraněmi. Revolucionářské manifesty byly zhotoveny v petrohradském a berlínském kabinetě, a ruští a pruští emissari roznášeli je k podpisu. Ruské vojsko vtrhlo opravdu do Polska; i utvořila se též pověstná vlastizrádná konfederace Radomská (23. června 1767) pro úplnou rovnoprávnost dissidentů s katolíky. Ruský vyslanec ve Varšavě, kníže Repnin, hlavní to štváč, provedl to, že po smrti primasa arcibiskupa hnězdenského, Vladislava Lubienského, za jeho nástupce byl zvolen jeho stoupenec, hrabě Gabriel Junosz Podoski, muž to bez mravův a charakteru, který po vůli Repninově v čelo Radomské konfederace se postavil. Na počátku října 1767 byl k urovnání dissidentských sporů svolán sněm. Kníže Repnin prohlásil, že požadavky dissidentů tentokráte splněny býti musí, dal mezi sněmem dva statné biskupy, obhájce církve a říše, a hrabata Rzewuské (otce a syna) zatknouti a do Kalugy blíže Moskvy (nebo do Sibíře) v noci z 13. na 14. října 1767 zavésti a vynutil na sněmě, že dissidenti státně a církevně katolíkům na roveň byli postaveni, vyjímajíc to, že žádný dissident nemohl býti králem; mohylevský biskup byl státně uznán, a jemu přisouzeny kostely, ku kterým právní důkaz provede před smíšeným dvorem, jež tvořiti mělo 17 členů: 8 latiníků, 8 rozkolníkův a předseda, kterým měl býti rozkolnický biskup běloruský. Pro nároky rozkolníků byl přijat rok 1686 za normální. Unie dostata smrtelnou ránu.

Proti ruské vlastizrádné konfederaci Radomské utvořili polští vlastenci »konfederaci Barskou« 29. února 1768. Kateřina však prohlásila »Barské konfederáty« za povstalce a dala je ruským vojskem válečně stíhati. Dále poštvála rozkolníky v Ukrajině a Kozáky proti Polákům, katolickým kněžím a pánům (statkářům). Kozácké vojsko, známé pode jménem Hajdamáků, pájilo pak a vraždilo katolické kněze, pány a sjednocené. Jmenovitě hrozné bylo vraždění v městě Humani, od něhož veškeru vraždění sluje »humaňskou sečí«. Dvě stě tisíc sjednocených katolických Ukrajinců bylo povražděno. Všade bylo viděti jen zbořené kláštery, spálené vesnice, pouště a mrtvoly. Celá Ukrajina přiznávala se k unii, majíc 1900 farních kostelův, a pouze 15—20 kostelů bylo rozkolnických, které náležely k diecési rozkolnického biskupa perejaslavského. Hrůz hajdamáckých užil však perejaslavský biskup Gervasius a zmocnil se na základě normálního roku 1686 s po-

šící se ochraně vlády, která touž ochranu i na nově poddané přenesla. Avšak u Rusůů nacházela se církevní vláda výlučně v rukou řeholníků a basilianůů. o výchování duchovenstva bylo špatně postaráno, a také hmotný stav duchovenstva byl velmi bídný.

mocí ruského vojska 1200 sjednocených kostelůů. Sjednocení duchovní, z nichž četní vyznavači v zalátech zemřeli, byli sesazeni a na jejich místa dosedli kněží rozkolníci, které biskup ze sedlákůů vysvětil, tak že sotva čísti uměli.

Za této anarchie stalo se r. 1773 na návrh pruského hrabivého krále Bedřicha II. první rozdělení Polska. Rusko, Prusko a Rakousko vzaly si jednotlivé části Polska, které však zbylo přece ještě 8.000 čtver. mil a 9 millionůů obyvatelstva.

Když polský sněm vypracoval novou ústavu, kterou polská republika v dědičnou monarchii se proměňovala, a po smrti krále Poniatowského saský princ, vnuk bývalého krále polského Augusta III., na trůn dosednouti měl: povstali proti tomu nespokojenci, učinili 14. května 1792 konfederaci v Targovici a zavolali si na pomoc Rusko a Prusko. Jejich voje vtrhly vskutku do Polska a král Poniatowski přistoupil na vyzvání Katerinino ke konfederaci. Nově vypracovaná ústava z 3. května 1791 byla zrušena, a následovalo druhé, 11. července 1793 potvrzené rozdělení Polska, jímž Rusko přes 3 miliony obyvatelůů a Prusko přes 1 million duší obdrželo. Zbývá Polska chtěla se znova upravit, ale Katerina prohlásila všechno, co bylo proti jejím rozkazům, za porušení smluv. Rozhořčení vlastencůů polských dosáhlo tu nejvyššího stupně. I vznikla r. 1794 vzpoura v Krakově, majíc v čele Tadeáše Kosciuszka, a rozšířila se po celé zemi. Ale brzy vtrhly tři mocnosti do Polska: Poláci konajíce divy udatnosti byli konečně poraženi; Kosciuszko byl v bitvě, kterouž u Maciejovic s desetkrát silnějšími Rusy podstoupil, po divých chrabrosti poražen. raněn a zajat. Rakousko, Rusko a Prusko rozdělily se o Polsku traktátem ze dne 14. října 1796. Tak pozbyla Polska své samostatnosti; král Poniatowski vzdal se trůnu a zemřel v Petrohradě 12. ledna 1798.

Většina sjednocených Rusůů čili Malorusůů připadla k Rusku, menšina k Rakousku. Katerina II. zavázala se sice smlouvou s Polskem d. d. 16. září 1773 a pak traktátem grodenským z 13. července 1793, že katolíci obojího obřadu při své náboženské svobodě zachování budou a své kostely, statky a práva podrží: ale nedostála svému závazku. Nepokládajíc sjednocených za pravé katolíky, chtěla, buď aby obřad latinský nebo rozkol přijali, vědouc, že sjednocení lpí na svém řecko-slovanském obřadě, kterýž jejich náboženský a národní život tvořil, že raději k rozkolu přejdou, nežli by latinský obřad přijali, nemajíce vyšších stavů, kteří by je v té věci poučili. Dále hála se Katerina, aby unie neměla vliv na rozkol a ruští rozkolníci s Římem se nesjednovali. Proti učiněné úmluvě byli tedy při smrti každého sjednoceného faráře osadníci tázáni, kterého kněze, sjednoceného

Vláda žádala hned 3. března 1774 na Lvovském biskupu zprávu o zásadách, dle kterých biskupství a praelatury se obsazují. Lvovský biskup, Lev Szeptycki, podal zprávu tu připsanou k místodržiteli ze dne 12. dubna 1774 a upozornil spolu na nepřírozené postavení basiliánův a nedostatek kapitol, které biskupu ke správě diecése jsou nutny. Mělit i sjednocení své kapitoly, které zase řádně byly upraveny. V Přemyšlu upravil si kapitolu biskup Winnicki již r. 1687, ve Lvově pak r. 1700 biskup Josef Szumlanski. Kapitoly ty byly tedy tak staré jako unie; leč prodlením času zmocnili se basiliáné kapitol a panovali v nich, ačkoli mnohým biskupům bylo to protivno. Když pak Halič k Rakousku připadla, pracovali basiliáné o to, aby biskupská důstojnost byla jim vyhrazena a kapitoly aby byly potlačeny, latinští pak biskupové a duchovní je podpo-

nebo rozkolnického, si žádají. Poněvadž pak za místní představené byli ustanovováni rozkolníci, stalo se, že v letech 1781—1783 skoro 800 kostelů se 100.000 duší rozkolu připadlo. Když pak Polsko nadobro bylo rozděleno, zřídila vláda ruská rozkolnický »missionářský ústav« na obrácení sjednocených. »Missionáři« ti vtrhli s vojskem do diecése metropolitní a ostatních diecésí sjednocených, obsadili v každé farnosti kostel, když jen několik osob pro rozkol se prohlásilo, vyhnali faráře sjednocené a dosadili kněze rozkolnické. Roku 1795 pak nařídila vláda, aby všichni ti, jichž předkové po r. 1596, tedy již před 200 lety, unii přijali, k rozkolu se vrátili; každý kostel, o kterém se dokázalo, že byl rozkolníky založen, byl sjednoceným odňat a celá osada za rozkolnickou prohlášena. Kateřina zrušila všechna sjednocená biskupství až na polské, sesadila sjednocené biskupy a zabavila jejich statky, a na místě sjednocené hierarchie založila čtyři rozkolnické diecése: podolskou, volyňskou, litevskou a běloruskou. Zrušila všechny basiliánské kláštery, až na několik, zabavila jejich statky a odevzdala jejich kostely rozkolníkům. Z 5.000 sjednocených far diecésí kyjevské, vladimirské, kamenecké a lucké zůstalo unii do roku 1796 asi 200. V celku pozbyla sjednocená provincie v letech 1773—1796 9316 farních kostelů, 145 basiliánských klášterův a kolem 8 milionů vyznavačů. Kateřina zemřela raněna byvši mrtvicí 17. listopadu 1796. Z unie zbyly pouze trosky, které by též jistě byla zničila, kdyby byla déle na živu zůstala. Žádný pohan neučinil tolik ohavností a násilí proti církvi jako ona. — Srv. můj »Všeob. cirk. dějepis« III. 474—480, 621—629; dále moje »Stručné dějiny církve katolické v Rusku« v Časopise kat. duchovenstva, 1888, 1889, 1890; Dr. Pelesz: Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom. Wien 1878, 1880. 2 svazky.

rovali, jmenovitě latinský lvovský arcibiskup Václav Sierakowski.

Lev Szeptycki upravil si znovu svou kapitolu ještě za polské vlády r. 1771 a žádal za královské potvrzení, které bylo mu slíbeno, jestliže dosáhne dříve schválení církevního. Protož obrátil se na nuntia varšavského Garampiho, který mu slíbil svou podporu v Římě. Než zároveň obrátili se na nuntia basiliáné a lvovský latinský arcibiskup Sierakowski, nazývající kapitolu novotou, která bude rozkolníkům na urážku, a uvádějící ještě jiné křivé důvody. Nuntius podal námítky tyto rusínským biskupům k vyjádření, a tu pravil chelmský biskup Rylo: »Nemohu se dosti nadiviti tomu, kterak rozkolnické náboženství, překypujíc nesčíslnými bludy ve víře, může se sjednoceným předkládati za vzor a pravidlo mravů.« Mezi tím přišla však Halič k Rakousku. I odebral se lvovský sjednocený kanovník Jan Gutz do Vídně a zastával se u dvora Marie Terezie nároků světského duchovenstva. Již 15. června 1774 vyšel pak dvorní dekret k místodržiteli haličskému, hraběti Auerspergovi, v němž se pravilo, »že co do zřízení řecko-sjednocené kapitoly ve Lvově nic unii nemůže býti prospěšnějším, než když mezi sjednocenými a přívrženci latinského obřadu úplná rovnost co do zevnějšku zachovávati se bude a všechno se odstraní, z čeho by sjednocení souditi mohli, že se s nimi hůře nežli s římsko-katolickými nakládá.« Tímto dekretem byla sice existence kapitol pojištěna, avšak celá věc ještě nevyřízena. Basiliáné přeložili teď činnost svou do Vídně a poslali tam dva agenty. Také lvovský latinský arcibiskup Sierakowski odebral se osobně do Vídně, podal tam Marii Terezii stížnost proti kapitolám s týmiž lichými důvody, a přidal k nim nový, docela nepravý, že prý rusínští biskupové jsou suffragány latinského arcibiskupa lvovského. Rusíni hájili se však statně a Sierakowski nepořídil ničeho; věc však dále se protahovala. S touto věcí byla totiž ve spojení též otázka, zdali biskupství mají se osazovati pouze basiliány nebo též světskými duchovními. Provinciál Onufrius Bratkowski prosil císařovnu Marii Terezii za potvrzení práv a výsad řádu basiliánského, jmeno-

vitě aby pouze basiláné na biskupy povyšování byli. Dostal však odpověď, že práva jejich budou napřed prozkoumána a o biskupstvích že teď nic stanoviti nelze, poněvadž žádné v tu chvíli uprázdněno není. Jelikož basiláné hájili dále svého domnělého práva, vyšel 22. ledna 1779 dekret, kde se praví: »že právo jmenovati biskupy a upravovati kapitoly náleží ku právům majestátním, a císařskému Veličenstvu že jest svobodno osobnosti, které nejvhodnějšími nalezeny budou, ze světského nebo řeholního duchovenstva za biskupy voliti a jmenovati a potom jim úpravu a zřízení kapitol přenechati.« Spolu pak se přikázalo, aby žádný světský duchovní nežádal za dispens od skládání řeholních slibů; neboť dispens byla by v tomto případě spíše nutnou řeholníkům nežli světským kněžím, kteří jsou k duchovní správě povoláni, biskup pak jest prvním duchovním správcem.

Věc stala se brzy praktickou. Po smrti Lva Szep-tyckého († 1779) jmenovala Marie Terezie 30. října 1779 nástupcem jeho Lvovského kanovníka Petra Bielanského, kterého po přemožení mnohých piklův a těžkostí tehdejší metropolita Jason Smogorzewski, žijící v Rusku, potvrdil a ve Lvově posvětil. Avšak nový biskup odměnil se špatně světskému duchovenstvu. Otázka kapitol byla již za Marie Terezie takorůzka rozhodnuta, a šlo pouze ještě o dotaci kapitoly. Tu sebralo světské duchovenstvo 400.000 polských zlatých*) na dotaci pro Lvov. Kanovník Jan Gutz podal pak císaři Josefovi II. žádost ze dne 29. srpna 1783 za potvrzení kapitoly. Císař nařídil nejprve dekretem z 5. října 1786, aby ve Lvově a Přemyšlu biskupské konsistoře o třech radách a nutných kancelistech se zřídily a z náboženské matice byly placeny. Mimo to nařídil r. 1787, aby kanovníci a konsistorní radové ve Lvově a Přemyšlu směli nositi odznak: jednostejně. ramenný kříž na prsou, ve Lvově s obrazem sv. Jiří a Matky Boží, v Přemyšlu s obrazem sv. Jana Křt. a nápisem: Josephus II. Tu proti očekávání protivil se upravení kapitoly biskup Bielanski a dovedl toho, že dvorním de-

*) Jeden polský zlatý platil 24 kr. r. č.

kretem ze dne 6. dubna 1789 upustilo se od reorganisa-
nisace kapitoly Lvovské. Duchovenstvo obrátilo se na
metropolitu Smogorzewského, který Bielanskému trpké
výčitky za to činil, tak že tento biskup r. 1790 opět
duchovenstvo vyzval, aby císaře za potvrzení kapitol
žádalo. Bielanski dopustil se spolu hrozného zločinu;
zpronevěřil větší část oněch 400.000 polských zlatých
ponechav je sobě a vykonal přísahu, že spisů týkajících
se těchto peněz nemá.

Císař Leopold II. chtěl biskupství rusínská nadati
pozemky, avšak Bielanski a Rylo, biskup přemyšlský,
vyžádali si dotaci na penězích.

Co do vzdělání duchovenstva zřídila císařovna
Marie Terezie ve Vídni při kostele sv. Barbory r. 1774
seminář pro kleriky řecko-katolických diecésí koruny
sv. Štěpána, do něhož Lvov a Přemyšl již roku 1775
mohly posílati po 6 klericích. R. 1784 bylo Barbareum
zrušeno, když císař Josef II. dekretem z 30. června
1783 založil Lvovský generální seminář pro všechny
řecko-katolické kleriky Rakouska, který byl 1. listo-
padu 1783 otevřen. Císař František I. otevřel však
roku 1803 znova Barbareum, v němž Rusíni dostali
15 míst.

Co do poměru obou obřadů, stěžoval si biskup
Lev Szeptycki ve Vídni ve svém zadání ze 17. čer-
vence 1774 nejprve do přestupování k obřadu latin-
skému proti nařízení Apoštolské Stolice, tak že v le-
tech 1758—1765 celkem 1200 Rusínů přestoupilo; dále
stěžoval si též do toho, že latinské duchovenstvo sjed-
nocené tupí, jim rozkošníkům nadává, jejich kostely
synagogami nazývá, duchovní jejich potupně popy jme-
nuje a se syny kněží jako se správními sedláky jedná.
Toto zadání bylo velmi rychle dekretem z 28. čer-
vence 1774 vyřízeno. Latinští biskupové dostali rozkaz,
aby své duchovenstvo k pokoji a svornosti neopomenuli;
rusínské duchovenstvo nechť se nejmeněje řecko-
sjednoceným, nýbrž řecko-katolickým; duchovní správ-
cové Rusínův ať nenazývají se popy, ale, jako latinští,
vždy faráři, a to jak v obcování soukromém, tak
i v úředních dopisech; synové rusínských šlechticův a
duchovních ať se povyšují k úřadům jako Poláci. Po-

něvadž v tomto dekretě o přestupu ničeho nestálo, podali Rusíni skrze svého agenta Jana Gutze několik žádostí k císařovně, prosíce, aby dekret papeže Urbana VIII. ze 7. února 1624 a jiné papežské dekrety, které přestup k obřadu latinskému zakazovaly, se zachovávaly. Tyto prosby přednášel Jan Gutz císařovně v slyšení 26. února 1775, podal je písemně a dostal milostivé přípovědi. Na zprávu o tom spěchal latinský arcibiskup Sierakowski v červnu 1775 do Vídně a podal císařovně žádost, aby přestup Rusínů k latinskému obřadu byl dovolen. Avšak jeho nijak neodůvodněná žádost nedošla vyslyšení. Vyšel dvorní dekret z 3. srpna 1776 a 15. února 1777 ve prospěch Rusínů. Dle onoho měla o přestupu rozhodovati vídeňská vláda, dostavši zprávu od gubernia, které musilo obdržeti dobrozdání od obou konsistoří; v druhém pak se pravilo: »Co do přestupu řecko-katolických k obřadu latinskému, jest se držeti papežských předpisův o tom vydaných.« V instrukci pro krajské úřady z 13. října 1782 praví císař v § 18.: »Poněvadž v Haliči katolické náboženství ve třech obřadech záleží, jest k tomu hleděti, aby tyto tři dcery jedné matky v sesterské lásce žily. Všechny tři obřady jest v jednostejné vážnosti zachovávatí.« Když po smrti císaře Josefa II. některé kraje prohlášenon rovnoprávnost obřadův odstraniti chtěly, prohlásil ji znova císař Leopold II. diplomem z 3. července 1790. Konečně po žádosti basiliánského generála Jordana Mickiewicze prohlásil papež Pius VII. 13. června 1802 opět dekret Urbana VIII. ze 7. února 1624, a tak došli Rusíni konečně svého práva.

§ 12. Svobodní zednáři ve státech rakouských.*)

Boj proti křesťanství nabyl v Anglii velikých rozměrů učenci, kteří si později dali jméno »S v o b o d n ý c h m y s l i t e l ů«. Tvrdili, že lidská společnost

*) Suchomel: Svobodné zednářství. V Praze 1895. Srv. můj »Všeobecný církv. dějepis.« III. 603—605, kdež hojná literatura sem náležející uvedena jest.

bez náboženství obstáti může, zavrhovali veškeré zjevení Boží, jež za podvod prohlašovali, měli deismus (t. j. jen rozumové přesvědčení o jsoucnosti Boží) za nejrozumnější náboženství a podkopávali veškeru mravnost. Tito Svobodní myslitelé vstoupili znenáhla do tajných spolků svobodných zednářů. Svobodní zednáři vznikli v Anglii a pojili se těsně k starým zednářům, t. j. k starým kamenickým hutím čili cechům stavitelův a kameníků, podrževše jejich zřízení a rozdělení na mistry, tovaryše a učeníky a učinivše si účelem pěstovati všechno, co krásné, šlechetné a dobré jest a tak stavěti duchovní chrám v duši člověka. Tak pravili a praví na oko vně, vskutku však chtějí podkopati veškeré zjevené náboženství a na něm zbudovanou lidskou společnost dle svých záměrův a choutek upravit. Panujeť ve spolku veliké tajemnůstkářství, tak že poslední záměry spolku členům v prvních stupních známy nejsou.

Zakladateli svobodných zednářů jsou: reformovaný dvorní kazatel Theofil Desaguliers, znalec starožitností Jiří Payne a kazatel při anglickém dvorním chrámě James Anderson, kteříž, jako četní jiní, nejsouce staviteli nebo kamenníky, dali se do huti čili spolku přijati a ústav na jiné pole převedli. Za jejich vedení spojily se v únoru r. 1717 čtyři londýnské lóže v jednu velikou lóži a zvolily si 23. června, na den sv. Jana Křtitele, prvního velmistra. Stanovy svobodného zednářstva (*the constitutions of Freemasons*), v nichž se křesťanství zřekli a na jeho místo filosofii zavedli, sepsal Anderson. Spolek šířil se rychle; r. 1740 bylo již 115 lóží v Londýně a okolí a 55 ve Walesu. Cestující Angličané byli též prvními apoštoly lóží v cizozemsku. Tak založili angličtí šlechtici r. 1725 lóži v Paříži, a svobodní zednáři rozmnožili se bez ohledu na zákaz krále Ludvíka XV. Podobně založili Angličané r. 1730 první lóži v Dublíně, r. 1733 ve Florencii a týž rok též v Bostoně v Americe. V následujících čtyřech letech dostalo se svobodné zednářství do Hágu, Švédska, Skotska a Ženevy. V Německu byla první lóže zřízena r. 1737 v Hamburku, do níž 14. srpna roku 1738 pruský korunní princ a pozdější král

Bedřich II. slavně přijat byl. Bedřich II., vstoupiv na trůn, způsobil pak, že již r. 1740 v Berlíně lóže zřízena byla.

Lotrinský vojvoda František Štěpán, pozdější manžel královny uherské a české Marie Terezie a římsko-německý císař, byl roku 1734 v 26. roce svého věku v Hágu do lože přijat. Předseda této lóže Stanhope, hrabě chesterfieldský, anglický vyslanec při nizozemském dvoře, řídil přijímací obřady, jimž též deputace anglických »bratří« obcovala. František Lotrinský stal se v Hágu učeníkem a tovaryšem a byl později v Londýně povýšen za mistra. Když stal se František Lotrinský chotěm Marie Terezie, přišlo svobodné zednářství ke dvoru a mělo ve Františkovi nejmocnějšího ochránce.

R. 1742 byla již ve Vídni lóže svobodných zednářů, majíc název »u tří děl« (zu den drei Kanonen), a František Lotrinský byl jejím členem. Za velmistra měla hraběte Hodice, příbuzného pruského krále Bedřicha II., který přešel k vojsku pruskému a obdržel v něm velitelství pluku husarského. Poněvadž papež Klement XII. bullou »In eminenti« z 27. dubna 1738 na svobodné zednáře klatbu vydal, a jim proto žalář, vyhnanství a ztráta jmění hrozila, drželi se vídeňští zednáři v největší tajnosti, neměli určitých místností ke schůzím a shromažďovali se na rozličných místech. Členové náleželi ke šlechtě a vojsku. Lóže ta byla však přece 7. března r. 1743 zrušena. Policie totiž dostala zprávu, že členové její ve dvoře Markétině (Margarethenhof) na Selském trhu slavnost konati chtějí. Na žádost kardinála a arcibiskupa vídeňského Sigmunda Kolloniče byl dům vojskem obsazen, a část členů: hrabě Starhemberg, svobodný pán Liebenstein, hrabě Trautmannsdorf, svobodný pán Tinti a jiní zatčeni; František Lotrinský, choť Marie Terezie, ušel prý s nouzí pronásledování, t. j. policie asi nepronásledovala ho a dala mu čas, aby utéci mohl. Avšak tato lóže upravila se později zase za lóži »u tří děl«, ba r. 1752 utvořila se druhá »Bedřich Hannoverský« (Friedrich zu Hannover) a třetí vznikla r. 1771. Všichni vídeňští osvícenci náleželi k těmto lóžím.*)

*) Weiss: Gesch. der Stadt Wien. II. 217. —

R. 1775 vystoupil však nad svobodným zednářstvím mrak. Neapolští zednáři přijali totiž 1. září 1775 do lóže mladou dámu, při níž druhý den příznaky těžké nemoci se objevily, a ona brzy potom skonala. Věc přišla před soud, a z příčiny soudního nálezu zakázal král pod velikými tresty 12. září 1775 trvání zednářů ve své říši. *) Tento příklad měl mnoho následovníků; i v státech rakouských hrozilo zednářům potlačení. V úsni té přišla jim však pomoc z Berlína.

Dne 11. ledna r. 1776 přijel do Vídně jako vyslanec »veliké zemské lóže německé« z Berlína bratr František ze Sudthausenu pod záminkou, by svůj dlouhotrvající právní spor ukončil, v pravdě však aby ohrožené zednáře zachránil, a, možno-li, aby rakouské zednářství na berlínské zemské velelóži, která měla poboční lóže v Petrohradě, Rize, Bialištoku a Varšavě, závislým učinil. I nad vídeňskými lóžemi: »u korunované naděje« (zur gekrönten Hoffnung), »sv. Josefa«, jakož i nad jednou provinciální tamější lóží měla berlínská zemská velelóže jakýsi vliv. Nad provinciální rakouskou lóží byl provinciálním velmistrem bratr hrabě Dietrichstein. Mimo to klonily se v Uhrách lóže: ve Varaždíně »u přátelství« a v Eberově »u zlatého kola« k berlínské mocné sousedce. Sudthausen dostal pomocí bratra Zinnendorfa, jenž u císaře Josefa II. velmi byl oblíben, dne 11. května 1776 slyšení u císaře, mluvil nejprve o svojí při, ale ihned přešel k vlastní věci a podal císaři »nejpokornější list veliké zemské lóže«. Císař, vzav na sebe přísnu tvář, tázal se, čeho svobodní zednáři si na něm přejí, ježto přece zednářem není. Sudthausen odvětil, že veliká zemská lóže berlínská prosí, aby »Jeho Veličenstvo ráčilo nejmilostivěji pro rakouské zednáře

*) O dva roky později přimluvila se neapolská královna Marie Karolina, dcera císařovny Marie Terezie, za zednáře, kteří jí dali čestný název: »Ochránkyně zednářů«. Zednáři byli sice pozorováni, ale netýráni. Roku 1806 padl bourbonský neapolský trůn, na nějž dosedli nejprve francouzský velmistr Josef Bonaparte a po něm Joachim Murat, jenž dříve na zdraví »ochránkyně« přijel. Královna Marie Karolina byla vypuzena ze země a umřela ve Vídni 8. září r. 1814. Ó, té zednářské vděčnosti!

uznati protektorát pruského krále. Této hrozně drzosti dovolil si Sudthausen v době, kdy císař ztráty krásného Slezska ještě živě cítil. Ale přece uznal císař onen protektorát a zaslal pochvalný list ze 6. června 1776 berlínské velelóži po bratrech hraběti z Dietrichsteina a Sudthausenovi.*) Zednáři si oddechli, oslavovali nadšeně císaře, podporovali všechny jeho opravy, když se stal samovládcem, rozšířili se s velikou rychlostí po říši a měli v každém větším městě jednu nebo více lóží. Ve Vídni byly lóže: »u tří orlů« (zu den drei Adlern); »u stálosti« (zur Beständigkeit); »u pravé svornosti« (zur wahren Eintracht); »u tří ohňů« (zu den drei Feuern); »u korunované naděje« (zur gekrönten Hoffnung); »sv. Josefa«; »u Palmy« (zum Palmbaum) a »u dobročinnosti« (zur Wohlthätigkeit). První místo zaujímala lóže »u pravé svornosti«, kterou založil Born 16. března r. 1780, a k níž náleželi: Alxinger, Birkenstock, Blumauer, Denis, František Greiner, Josef Haydn, hrabě Saurau, Sonnenfels, Wolfgang Amadeus Mozart a jiní.

Císař Josef II. upravil kabinetním listem z 11. prosince roku 1785 k hraběti Dietrichsteinovi svobodné zednářství a vyslovil jeho připuštění pod podmínkou, že se vzdá spojení s illumináty a rytíři růžového kříže (Rosenkreuzer).

Potom splynuly vídeňské lóže ve dvě: »u pravdy« (zur Wahrheit) a »u nově korunované naděje« (zur neu gekrönten Hoffnung) a upravily se 28. března 1786.**)

V Praze bylo též několik lóží. Jedna z nich »u tří korunovaných hvězd« (zu den drei gekrönten Sternen) dala se úplně na dráhu pruskou a měla za svého velmistra hraběte Paradise (Jana Vácslava de la Saga-Paradis), r. 1740 hejtmána Nového Města Pražského, který v bavorské vojně proti své české královně Marii Terezií stál a Nové Město zradil; druhá chtěla zůstatí rakouskou, třetí pak neutrální. Když nadvláda pruská v Praze mnohým zednářům se znechutila, založili ja-

*) Suchomel: Svobodné zednářství. I. 188.

***) Weiss, II. 217, 218. —

kousi samostatnou lóži »u pravdy a jednoty« (zur Wahrheit und Einigkeit), která však vždy chatrnou zůstala.

Veškera vláda naší české vlasti byla v rukou zednářů. Zednáři byli nejvyšší purkrabí čeští: Filip hrabě Kolovrat (1748—1771), Karel Egon Fürstenberg (1771—1782), František Antonín hrabě Nostic (1782 až 1785), Jindřich hrabě Rottenhann 1791; nejvyšší kancelérové spojené kanceláře česko-rakouské: Leopold hrabě Kollovrat (1782—1796) a Prokop hrabě Lažanský (1796—1802); při českém guberniu radové: svobodný pán Choc z Dobrše, Riegger a Margelik.*)

Býti členem svobodného zednářství bylo pro časný zisk velmi prospěšným. Karolina Pichlerová, rozená Greinerová, která mezi zednáři vyrostla a jejíž otec byl velemocným zednářem, v jehož domě se zednáři scházeli, píše: »Nebylo tenkrát na škodu k tomuto bratrstvu náležeti, které na všech kollegiích mělo spoluúdy, a všudy představené, presidenty a gouvernéry umělo k sobě potáhnouti. Bratr pomáhal bratrovi; bratrstvo pomáhalo si všudy; kdo z bratrstva nebyl, tomu kladli se překážky. Tím dali se mnozí pohnouti.«**) Při vojště nepostoupil nikdo, komu zednáři nepřáli.

Ke konci svého života poznal však císař Josef II., že svobodným zednářům příliš důvěřoval. I vydal r. 1789 edikt, kterým zednářství všech lóží v celé říši zakázal. Všichni civilní i vojenští úředníci měli pod trestem sesazení ze zednářských spolků vystoupiti, a všichni nově ustanovení musili přísahati, že nikdy jeho členy se nestanou. Jeho nástupce Leopold II. proti zednářům nevystupoval, za to však s největší přísností zakročil proti nim jeho syn a nástupce císař František II. R. 1794 potlačil svobodné zednářství ve svých dědičných zemích a navrhl jako římský císař na říšském sněmě v Řezně téhož r. 1794, aby v celé německé říši spolky zednářů, rytířů růžového kříže a illuminátů byly za-

*) Svoboda S. J.: Památky kolleje Klementinské v Praze; v »Časopise kat. duch.« 1876. str. 248—255. —

**) L. c. str. 254.

kázány. Avšak Prusko, Brunšvicko a Hannoversko zmařily záměr císařův. Dne 28. dubna 1801 obnovil František II. ve svých dědičných zemích zákaz z r. 1794. Než svobodní zednáři proto nezmizeli. Vídeňská policie překvapila roku 1812 zednářské shromáždění. Všichni zednáři, jichž se policie zmocnila, byli uvězněni, ti pak, kteří veřejné úřady zastávali, byli s nich složeni. Od té doby zmizelo jaksi svobodné zednářství co do veřejnosti; že však duch zednářský nevymizel, ukázal revoluční rok 1848. *)

V čas zákazu svobodného zednářství císařem Františkem II. mělo toto ve státech habsbursko-lotrinských 45 lóží, z nichž bylo ve Vídni 8; v Praze 6; ve Frýburku 1; v Inšpruku 3; v Brně, Lvově, Brašově, Břetislavi a Varaždině po 2; po jedné: v Gorici, Štýrském Hradci, Celovci, Klatovech, Tarnově, Teměšváru, Miláně, Kremoně, ve Sv. Filipě (v Bukovině), v Pešti, Záhřebě, Karlových Varech, Eberově, Prešově, Oseku, Gyarmathu a Miskolci.**)

V Rakousku, t. j. v královstvích a zemích na říšské radě zastoupených, jest svobodné zednářství zakázáno, a každý, kdo do státní služby vstupuje, přísahá, že k žádné tajné společnosti nepřínáleží a do žádné nevstoupí. V Uhersku jest však svobodné zednářství dovoleno a roztahuje se zle, jsouc pěstováno hlavně židy.

Apoštolský Stolec poznal záhy nebezpečství, které církvi, státu a křesťanské společnosti vůbec od svobodného zednářství hrozí, a již Klement XII. ztratil je roku 1738 bullou »In eminenti« a po něm r. 1751 papež Benedikt XIV. bullou »Providas«. V našem století ztratili tajné společnosti, obzvláště svobodné zednářství, papežové: Pius VII. r. 1821 bullou »Ecclesiam«, Lev XII. roku 1825 bullou »Tua graviora«, Řehoř XVI. r. 1832 bullou »Mirari vos«, Pius IX. roku 1865 bullou »Multiplices inter« a konečně Lev XIII. r. 1884 bullou »Humanum genus«.

*) Suchomel, I. c., I. 190.

**) I. c. 191.

II. OBDOBÍ.

CÍSAŘ JOSEF II.

1780—1790.

ZÁKONODÁRSTVÍ CÍSAŘE JOSEFA II. NA POLI
CÍRKEVNÍM A ÚČASTENSTVÍ DUCHOVENSTVA
V NĚM.

Obr. III.: Císař Josef II.

A. Zákonodárství císaře Josefa II. na poli církevním.*)

§ 13. Josef II. jako samostatný vládce.

Císař Josef II. ujal se samovlády s tím pevným úmyslem, že se stane oblažitelem a dobrodincem svých národův a zvelebitelem i upevnitelem svých království a zemí dědičných. Jednota uvnitř a úplná nezávislost vně byly úlohou jeho snah.

*) Moje rozprava: »Císař Josef II.« v »Časopise kat. duchovenstva« 1874, str. 1. 120. 173. 275. 330. — Gross-Hoffinger: *Lebens- und Regierungsgeschichte Josepha II.*; 4 sv. Stuttg. 1835 až 1837. — Týž: *Gesch. Josepha II.*, Leipz. 1847. — Paganel: *Gesch. Josepha II.*, Leipz. 1844. 2 sv. — Ramshorn: *Kaiser Joseph II. und seine Zeit.* Leipz. 1845. — Meynert: *Kaiser Joseph II.* Wien 1862. — Ritter: *Kaiser Joseph II. und seine kirchlichen Reformen.* Regensb. 1868. — Seb. Brunner: *Joseph II., Charakteristik seines Lebens, seiner Regierung und seiner Kirchenreform.* 2. vyd. Freiburg 1885. — Týž: *Die theol. Dienerschaft am Hofe Josepha II.* Wien 1868. — Týž: *Die Mysterien der Aufklärung in Oesterreich von 1770—1800.* Mainz 1869. — Týž: *Humor in der Diplomatie und Regierungskunde des 18. Jahrhunderts.* 2 sv. Wien 1872. — Dr. Albert Jäger: *Joseph II. und Leopold II.* Wien 1867. — Týž: *Kirchliche Reaktion in Oesterreich unter Joseph II.* v *Innsbrucker Zeitschrift für kath. Theologie.* 1879. str. 417—448; 625 až 654. — Riehl und Reinöhl: *Joseph II. als Reformator auf kirchlichem Gebiete.* Wien 1881. — G. Frank: *Das Toleranzpatent Kaiser Joseph II. Urkundliche Geschichte seiner Entstehung.* Wien 1882. — Wolf: *Gesch. der röm.-kath. Kirche unter der Regierung des Papstes Pius VI.*; 7 sv. 1793 sqq. Zürich u. Leipz. — Týž: *Gesch. der Veränderungen in den religiösen und wissenschaftlichen Zuständen in den oesterr. Staaten unter Joseph II.*

Všechny země, jež měly posud rozdílné zákonodárství a jednu nestejnou ústavu, chtěl přetvořiti v jeden stát s jednou ústavou a s jednotejným zákonodárstvím; všichni národové v jeho říši bydlící, ač rozdílní v mravech a vzdělanosti, měli splynouti v národ jeden. Od Belgie až k Sedmihradům měl býti jeden národ, jedna ústava, jedna správa, jeden zákon.

Nutným následkem této centralistické myšlenky bylo ovšem to, že Josef II. obrátil se proti církvi, aby prováděl reformy na poli náboženském. Církev se svou ústavou a samostatností, se svou hlavou v Římě, se svým vlivem a spojením, daleko za hranice zasahujícím, se svými řády a institucemi, se svým velikým majetkem a svými výsadami, nedala se dobře srovnati se zásadami a úmysly císařovými a protivila se jeho pojmům o státu, státní moci a právech souverainity. Papež byl mu cizí mocností, která bezprávně zasahá v jeho státy; poměr duchovenstva k papeži viděl se mu býti spojením státu nebezpečným a obmezením zeměpanské svrchovanosti; řehole stály v odporu s jeho národohospodářskými zásadami, jsouce mrtvým kapitálem pro vojsko, finance a vůbec pro pracující síly; církevní kult, který tehdež pověrou a předsudkem nazýván, protivil se jeho filosofii a osvětě. *) To vše mělo se změnit a na mnoze býti zrušeno.

I musila tedy vypuknouti mezi ním a církví válka, kterou císař napřed ohlásil. Již v prosinci r. 1780 psal

Germania 1795. — Wolf: Die Aufhebung der Klöster in Innerösterreich (1782—1790). Wien 1871. — Lorenz: Joseph II. und die belgische Revolution. Wien 1862. — Handbuch aller unter der Regierung Kaiser Joseph I. für die k. k. Erbländer ergangener Verordnungen und Gesetze; 2 vyd. 18 sv. Wien 1785—1790. — Codex juris eccl. Josephini oder Sammlung aller geistl. Verordnungen etc. 2 sv. Pressburg 1789. — Listy císařovy jsou v různých sbírkách. — Arneht: Maria Theresia u. Joseph II., ihre Correspondenz sammt Briefen Joseph an seinen Bruder Leopold. 3 sv. Wien 1867 sqq. — Týž: Joseph II. u. Leopold von Toskana, ihr Briefwechsel von 1781—90. 2 sv. Wien 1872. — Brunner: Corresp. intimes de l'Empereur Joseph II. avec son ami le Comte de Cobenzl et son premier ministre le Prince de Kaunitz. Paris et Mayence 1871. — Beer: Joseph II., Leopold II. und Kaunitz. Wien 1873.

*) Jäger I. c. str. 64, 65.

totiž francouzskému ministru Choiseleovi, že podnikne důkladné změny ve správě provincií, postavení duchovenstva a finančnictví.*) V listě k arcibiskupovi solnohradskému Jeronymu hraběti Kollaredovi, psaném v únoru 1781, praví pak: »Říše, kterou spravuji, musí býti spravována dle mých zásad; předsudky, fanatismus, strannictví a otroctví ducha musí býti potlačeno a každý poddaný musí býti v požívání svobod občanských dosazen.« **)

V politice chtěl císař Josef II. říši německou sesiliti a její ústavu opravit; své rakouské státy chtěl pak výměnou Belgie za Bavorsy zaokrouhliti a je ve spolku s Ruskem na Východ rozšířiti a upevněním panství v Lombardii vliv na Itálii si pojistiti. Pro tyto zásady měl arcí Prusko, Sardinii a jiné státy za své soupeře.

Josef II. nedal se korunovati za krále českého a uherského, poněvadž duchovní moc podržoval světské, a tu zdálo se mu nevhodným, aby nejvyšší královská výsost ještě jakéhosi potvrzení a posvěcení od církve docházela; dále chtěl vládnouti absolutně — proč tedy při korunování potvrzovati zemské ústavy? proč vázati se přísahou na stavovská práva? Ale jakkoli za krále českého z uvedených příčin korunovati se nedal, přece počínal si v mnohém ohledu jako český král a kladl důraz na státní individualitu čili osobnost a svrchovanost české koruny. Jako král český staral se v církevním ohledu o to, aby právo jeho jakožto krále českého k vrchnímu dozoru nad katolickými ústavami a kláštery v Horní a Dolní Lužici (*jus supremacie advocatiae et protectionis*), zejména dle smlouvy z r. 1773, ničím rušeno nebylo. Z toho pak, že Chebsko, které bylo již okresem českým, k diecési řezenské náleželo, nesmělo nic na újmu svrchovanosti české koruny plynouti. ***)

Josef II. stal se velikým dobrodincem selského lidu. Chtěje pak stav selský, posud tak opo-

*) Weiss: *Gesch. der Stadt Wien*. II. 215.

**) L. c.

***) Srv. rozpravu Dra Bohuše Riegra: »Císař Josef II. a český trůn« v »Osvětě« 1897.

vrhovaný, poctiti a jeho vznešenost ukázati: na cestě z Brna do Olšan do tábora válečného vzal blízko vesnice Slavíkovice nedaleko Rousinova na poli Ondřeje Trnky oráči rádlo z ruky a uoral jím dvě brázdy dne 19. srpna 1769. Na památku tohoto skutku, který tenkrát všeobecný obdiv vyvolal, přinesli pak delegovaní moravských stavův ono rádlo hedbávím zaobalené do Brna s původním popisem události. Na témž poli byl pak na žádost moravských stavův od knížete Josefa Václava Lichtensteina týž den následujícího roku, totiž 19. srpna 1770, u přítomnosti četných šlechticův a za veliké slávy velkolepý pomník postaven a císaři Josefu věnován, jakž i nápis ukazuje. *)

Roku 1781 zrušil nevolnictví, učiniv sedláky osobně svobodnými, a zavedl místo něho mírné poddanství, tak že mohli svobodně manželství uzavírat, řemeslům a umění se učiti a z jednoho panství na druhé se stěhovati. Chtěje zemědělství podporovati, dovolil poddaným pozemkového majetku nabývati, který si od panství za mírnou cenu vykoupiti mohli. Když tuto cenu zaplatili, nabyli užívání pozemků (dominium utile fundorum), mohli je po libosti zastavovati, prodávati, zaměňovati, beze všeho zakročení přímého panství (absque dispendio Domini directi). **)

Císař Josef II jest zakladatelem selského stavu jako stavu; proto sedláci zachovali jej povždy ve vděčné paměti a nechtěli dlouho v jeho smrt věřiti.

§ 14. Poměr církve v Rakousku k papeži.

Dekretem ze dne 26. března 1781 bylo ve všech dědičných zemích zavedeno placetum regium. Arcibiskupové, biskupové a duchovní představení obdrželi rozkaz, aby bully, breve a jiná nařízení Apoštolskou Stolicí vydaná před jejich ohlášením zemské vládě podali, poněvadž prý takové listy na »statum publicum«

*) Pilarz et Moravetz: Moraviae Hist. Polit. et Ecclesiastica III. 379.

**) L. c. 404.

vztahovati se mohou. Zemská vláda prý o nich podává své dobrozdání a odešle je rakouské neb české dvorní kanceláři, která potom nejvyšší rozhodnutí vymůže, a prostřednictvím zemské vlády je i s originálem biskupům zašle.

Bully »Unigenitus« a »In Coena Domini« pokládaly se tehdy za štít a pramen práv papežských. Proto bylo dekretem ze dne 4. května 1781 zakázáno užívati a čísti bullu »Unigenitus,« o které se pod trestem největší nemilosti hluboké mlčení zachovávat musilo. Než osud této bully byl v poměru k osudu bully »In Coena Domini« ještě snesitelný. Neboť téhož dne vyšlo nařízení tohoto znění: Bulla »In Coena Domini« nechť ze všech rituálů se vytrhne a vyhladí; by se to stalo, nechť všechny exempláře odevzdají se zemským vládám, a každý, kdo by po dvou měsících a die publicati (ode dne prohlášení) byl dopaden v držení ritualu, v němž by tato bulla byla, propadne beze vší milosti trestu 50 zl. »ad fundum religionis« za každý exemplář.

Nařízením ze dne 14. dubna téhož roku 1781 byla zrušena platnost fakult udělených Apoštolskou Stolicí k dispensování a absolvování a casibus reservatis (od zadržovaných případů) v bulle »In coena Domini«, t. j. biskupové neměli více žádati facultates quinquennales. V zápětí za tímto rozkazem bylo 4. září nařízeno, aby v právu manželském biskupové od překážek kanonických, není-li jiných překážek božského nebo přirozeného práva, za mírnou taxu sami ze své moci dispensovali, poněvadž prý státu na tom musí záležeti, by moci od Boha jim udělené užívali. Duchovenstvu pak pod ztrátou temporalii (časných statkův a příjmů) bylo zakázáno připustiti jinou dispens mimo takovou, která od vlastního biskupa udělena byla. Tato pravomocnost rozšířena i na impedimenta occulta (překážky tajné). Pravíť dekret z 25. října 1781: Ordinariové mají dispensovati jure proprio in impedimentis matrimonii ex crimine occulto, vůbec in impedimentis occultis, a nikdy se nemá žádný zpovědník obracet na Poenitentiarii římskou.

Řeholníci, žádající za dispense od slibů, měli se obracet pouze na biskupa a dekret z 25. ledna 1782 dokládá v originále: »Wird den Bischöfen zu Benehmigungswissenschaft und allerunterthänigster Befolgung intimirt.« (dává se biskupům na vědomost a k nejpořízenějšímu zachovávání).

Dne 21. srpna 1781 bylo přísně zakázáno, by nikdo od Apoštolské Stolicé nijakých vyznamenání, jako titulu apošt. domácího praelata, protonotáře, biskupa in part., nežádal a nepřijímal. Kdo něco podobného žádal, musil si dříve zaopatřiti zeměpanské dovolení a přiložiti seznam výloh s tím spojených. — Dekretem ze dne 1. října 1781 naidila vláda biskupům, aby vzhledem na tak zvané »*literae apostolicae*«, jimž se pokaždé formulář přísahy přikládal, zeměpanské placetum si zaopatřili, by takto bylo jasno, že přísaha papeži učiněná právům souverainity a povinností poddaného se neprotiví.«

Dne 26. března 1782 zrušeno dekretem všeliké odvolání do Říma jako ku třetí instanci čili stolicí ve věcech manželských. Dne 7. října 1782 zrušen obyčej, dle něhož Apoštolská Stolicé mohla jmenovati některé kanovníky in mensibus papalibus (v měsících papežských) a zavedeno královské jmenování. — Aby pak veškeré dopisování s Římem pouze na milosti vlády záviselo, stanovil dekret ze dne 30. září 1782, že Ordinariové žádného indultu na nijaké pobožnosti z Říma žádati nesmějí bez přivolení zemské vlády a dvora císařského, by se tak zbytečnému psaní ohledně královského placeta předešlo.

Ani kollegium Germano-Hungaricum neušlo pozornosti Josefově. Toto kollegium založeno bylo od jezuitů, by se v něm šlechta uherská a německá ke stavu kněžskému připravovala; za tím účelem bylo od papežův a knížat, obzvláště rakouských, bohatě nadáno. Ferdinand II. udělil témuž kollegiu r. 1628 výsadu, »že promoce tam vykonaná co do platnosti své se rovná promoci každé university italské nebo německé,« a v Německu opravňoval doktorát v této kolleji dosažený ke všem duchovním hodnostem. Šlechta z Německa, Rakouska i Uher tam spěchala, a vychá-

zeli odtamtud kardinálové, kurfiřti, arcibiskupové, biskupové a jiní hodnostáři. Císař Josef II. však obává se, aby poddaní jeho v kollegiu tom ducha římského do sebe nevssáli a v zemích dědičných dále nerozšiřovali, zakázal 12. listopadu 1781 návštěvu tohoto kollegia, a zřídil podobné kollegium v Pavii. Kdo chtěl do něho býti přijat, musil míti schválení a dovolení od svého biskupa a podati žádost k česko-rakouské dvorní kanceláři; přijímání chovanců vykonával dvůr císařský sám (18. října 1783).

Následkem všech těchto nařízení byla církev v Rakousku skutečně odtržena od své hlavy, stala se rozkolnickou skutkem, ač ne jménem. Že však císař Josef II. i na formální rozkol pomýšlel, bude zřejmo z toho, co později bude řečeno.

§ 15. Poměr státu k duchovenstvu.

Církev stala se tenkrát pouhou služkou státu a veškero svobodné působení její zmizelo. Především zakázáno bylo svobodné obcování biskupa s duchovenstvem a věřícími. Dne 2. dubna 1781 vyšel zajisté dekret, »aby se žádný biskup neopovažoval, všeobecná pončení, nařízení, rozkazy, nebo v jakoukoli formu by tyto spisy byly oděny, svým farářům a duchovním správcům písemně neb tiskem vydávati dříve, pokud celého obsahu listiny zemské vládě neoznámil a jejího dovolení neobdržel.«

Vláda sestavila též pro biskupy přísahu, kterou arcibiskup vídeňský Migazzi první učiniti měl, přísahu to takového obsahu, že biskupa činila pouhým otrokem, který »se pod přísahou zavazoval a sliboval, že všechna zeměpanská nařízení, zákony a příkazy beze všeho ohledu a beze vší výjimky svědomitě plniti a k tomu hleděti bude, by také od podržiených jeho byly zachováány.« Přísaha tato byla datována 12. září 1781, a Migazzimu 14. téhož měsíce doručena. Jelikož však tuto přísahu tak absolutně znějící žádný křesťan učiniti nemůže, nerceme biskup. poněvadž sluší Boha více po-

slouchati nežli lidí, zdráhal se Migazzi přísahu učiniti, načež 16. září vyšla dvorní resoluce, kteráž tuto formuli zrušila; teprve rok po tom, 7. října 1782, vydána formule jiná, podobná oné, které užívali biskupové francouzští, dle níž pak každý s dobrým svědomím přísahati mohl.*)

Farářové stali se podřízenými úředníky krajské vlády; byloť jim s kazatelen ohlašovati všechna zeměpanská nařízení, která lid znáti měl, a před krajským úřadem se vykázati, že tak učinili. Úřad krajský pak visitoval faráře, zdali o všech vládních nařízeních pilně protokoly vedli (dekret z 11. března 1780). Jak různé věci kněžím s kazatelen ohlašovati bylo, vysvítá z dekretu vydaného 9. listopadu 1781, jímž všichni venkovští duchovní obdrželi rozkaz, aby hned po kázání lidu s kazatelnou krátký výťah z učené rozpravy profesora Wollsteina »o nemocech dobytčích« podali.

§ 16. Nařízení ve příčině »kultu«.

Vláda neobmezila se však pouze na ony předměty, v nichž se s církví setkávala, nýbrž zasáhla i do vnitřní svatyně a rozšířila svou pravomocnost i tam, kde posud nikdo církvi samostatnosti neupíral; dovolilať si, veškery služby Boží a co s nimi ve spojení jest, znova uspořádati. R. 1783 dne 4. února vyšla zajisté pravidla, jimiž se kazatelé spravovati měli a která znějí takto:

1. »Každý kazatel necht přidrží se ve svých kázáních nauky Evangelia a neužívá žádných dvojsmyšlných výrazův a nevhodných narážek ku podstatě látky nepatřících« (t. j. varuj se všech polemických kázání proti jinověrcům). 2. »Neuváděj v kázání nic, co by čelilo proti spisům s dovolením c. k. censury tištěným.« »Tím méně ať 3. dovolí si (pod těžkým trestem) kazatel sebe skrytějších narážek na zákonodárství a státní zřízení«. 4. »Dokazuj, pokud to nutno, pravdy sv.

*) Brunner: Myst. d. Aufkl. str. 239—241.

Evangelia, ale nezabývej se zbytečnými a často škodlivými námitkami a spory« (t. j. vlastně: neměj kázání dogmatických). 5. »Kazatel ať probere všechny praktické pravdy křesťanské a podá spolu naučení pro život každodenní.« 6. »Kázání zřídíž netoliko ku vzdělání rozumu, nýbrž i ku vstípení ctností a k polepšení srdce.« 7. »Na venkově ať se dějí kázání ve způsobě přátelské rozmluvy, nikoli však dle přísných pravidel řečnických.« 8. »Všechna kázání s poznamenáním dne, kdy, a místa, kde byla konána, na papíře vždy napiš; vzal-li jsi je z tištěné knihy, i to poznamenej, aby to všechno pro budoucnost bylo zachováno.«*)

Jinými patenty stanoven pořádek služeb Božích, a sice 6. dubna 1784 pro Čechy, 23. února 1783 pro Vídeň, 22. srpna 1784 pro Moravu atd., a to až do nejmenších podrobností. Patent pro Čechy**) stanoví, kdy se má kázati (čl. 1.); kolik má býti mší sv. s požehnáním; má-li se udělovati požehnání s ciboriem nebo s monstrancí (čl. 2.); kdy má sloužena býti mše sv. se zpěvem chorálním a kdy s hudbou instrumentální (čl. 3. a 4.); článek 7. zní: »Denně, mimo soboty a svátky Marianské, mají se konati litanie ke Všem Svatým s příslušnými modlitbami, dále modlitba za zeměpána, za obecné potřeby křesťanstva, pětkrát Otčenáš a Zdravas Maria, a to hlasem zřetelným. Lid nechť při tom odpovídá, ke konci pak dá se požehnání s ciboriem. V sobotu a o svátcích Marianských vezmou se litanie loretanské s příslušnými modlitbami, modlitba za zeměpána, všeobecná modlitba, pětkrát Otče náš a Zdravas Maria.«

Článkem 11. a 12. předepsán způsob, kterak se má konati processí o Božím Těle a v den sv. Marka, a kudy se má v Praze processí ono ubíratí. — Článkem 13. zakázáno zřizovati Boží Hrob a konati večerní slavnost vzkříšení, která ode dávna v Čechách se konala. Dle § 16. nesmělo býti v kostelích mužských klášterů, které farními nebyly, žádné kázání, žádná mše sv. s požehnáním (Segenmesse),

*) Jaksch IV. 507. »Predigten«.

**) I. c., II. 503—506. »Gottesdienstordnung«.

žádné katechetické vyučování, a odpolední služby Boží bylo ukončiti bez požehnání.

Provedení těchto patentů bylo svěřeno ordinariátům, jimž přináleželo určití hodinu služeb Božích; později však dle patentu z 24. září 1785 určovali hodinu krajští úřadové a děkanové čili vikářové. Všechny ostatní pobožnosti, modlitby, průvody, které nebyly v těchto patentech obsaženy, byly odstraněny a žádný biskup neb duchovní správce nesměl se toho odvážiti, aby nějakou veřejnou pobožnost o své újmě oznámil nebo zavedl. A když pražský ordinariát žádal, aby v chrámě sv. Víta mimo mše sv. při hlavním oltáři ještě čtyři mše sv. při pobočných oltářích (dvě byly dovoleny) slouženy a obyčeje v pašijovém týdnu v Čechách obvyklé zachovávané býti směly, byly obě žádosti jeho rozhodnutím ze dne 6. dubna r. 1784 zamítnuty.

Rozkazy dalšími zrušena jsou všechna processí, vyjímajíc průvody v den sv. Marka, v prosebné dny, o Božím Těle a ještě dvě processí v roce, kteréž vždy ve svátek, nikdy však v neděli, odbývati se směly. A sice dovolena byla ještě ta processí, která biskup za déšť a úrodu neb jinou všeobecnou potřebu nařídil; avšak, jak samo sebou se rozumí, pro každý takový případ musil si dříve opatřiti svolení vlády. Při processích pak nesměly se nositi žádné sošky a korouhve (dle patentu z 28. srpna 1783). Processí na poděkování Pánu Bohu za osvobození Prahy od Prusů (r. 1757) bylo dekretem z 5. června 1785 v den zasvěceného svátku po Čechách ještě dovoleno, ale již 5. srpna 1785 guberniálním nařízením bylo i ono zakázáno.*) Podobně processí do Maria-Zell bylo nadobro zrušeno, a jeho nadání věnováno na vychování mládeže (nařízení z 30. srpna 1783).

Poněvadž však lidé zákazu poutí, průvodův a processí nedbali a jmenovitě veliké průvody z Čech a Moravy v Dolních Rakousích se objevily, měly krajské úřady zákaz poutí a průvodů lidu znovu ohlásiti a podobně Ordinariové měli podřízenému duchovenstvu při-

*) Jaksch IV. 559—561. »Prozessionen«.

kázati, aby onen zákaz s kazatelnou ohlašovalo a lid před tresty varovalo (nařízení z 1. srpna 1785). Ano, české konsistoře dostaly od pražského gubernia 6. července 1791 rozkaz, aby jejich duchovenstvo lidu nepůsobnost, ano docela i škodlivost takových průvodů z pravých náboženských zásad vykládalo. *)

Také průvody sv. Mikuláše a sv. tří králů byly zakázány, a to dekretem ze dne 11. června r. 1787.**)

Taktéž zakázáno veřejné vystavování ostatků svatých a jejich ctění; ostatky nesměly se nikomu podávati k dotýkání nebo k libání. — Na oltářích nemělo se z příčin národohospodářských užívati svícňů kovových, nýbrž jen dřevěných. — Chrám dle patentu ze 14. května 1782 neměly se příliš okrašlovati, »poněvadž« prý »přílišná ozdoba, nádhera a osvětlení v chrámech a kaplích duchu církve se protíví, s sebou přináší nebezpečnost ohně a konečně spíše k zábavě než k účtě svatého místa slouží.« Jelikož však veškeré osvětlování chrámův a kaplí vůbec odstraniti se nedalo a vláda nebezpečnost ohně ustavičně na mysli měla, stanoveno, že při takových slavnostech v kostele stráž hasičská a jí na blízku sud naplněný vodou státi musí.

A zbytek tohoto rozkazu vidíme ještě dnes na venkově o Božím Těle. Stříkačky ozdobené věnci a ratolestmi jsou na náměstí nebo na návsi, a mistr komnický se svými tovaryši ve svém slavnostním komnickém úboru stojí na nich, původně dle patentu pro nebezpečnost ohně, dnes však jaksi pro zvýšení slavnosti.

Vláda obnovila zákaz z 25. března 1752, aby duchovní ani velikých voskovic, ani obětních figur, ani malých voskových svíček neprodávali, a nařídila krajským hejtmanům, aby jej se vši přísností provedli (14. září 1781). Poněvadž pak tento zákaz v pražských kostelích, jmenovitě v metropolitním chrámě sv. Víta o sv. Janě Nepomuckém se nezachovával, vydalo gubernium 8. června 1787 výnos k arcibiskupské

*) L. c. VI. 443—444. »Wallfahrten«.

**) L. c. IV. 560.

konsistoři, aby tuto neplechu (Unfug) v metropolitním chrámě a v pražských kostelích odstranila, jinak že každý farář v případě neposlušnosti pokutě tři dukátů propadne.*)

Nařízením z 20. listopadu 1787 byly svíčkové báby se svými boudami ode dveří chrámových odstraněny, aby nemohly svěcených nebo za svěcené vydávaných svící a kadidel prodávati a hned potom byl 12. prosince 1787 prodej svící a kadidla před kostelem vůbec zakázán.

Slavnost »posvěcení chrámu« bylo dle nařízení z 12. října 1786 ve všech dědičných německých zemích konati třetí neděli v měsíci říjnu, a dle guberniálního nařízení z 21. listopadu 1787 měly krajské úřady podati zprávu, kdy tohoto roku v každém místě »posvícení« se oslavilo, při čemž slavností »posvícení« rozumí se dle výkladu českého gubernia z 27. února 1788 též »hostina.«**) Avšak v Čechách nebylo »císařské posvícení« všade přijato: Praha má své posvícení Svatováclavské a též největší část osad má své »posvícení«.

Dne 13. a 26. listopadu 1783 zakázala vláda zvonění proti mračnům, poněvadž prý kov, místo aby mračna rozptyloval, je přitahuje; ano, dle nařízení z 11. září 1788 nebylo dovoleno zvoniti při nastávající bouřce ani k modlibě, poněvadž prý hrozící bouře více k modlitbě vybízi, nežli všechno zvonění, a duchovenstvo mělo lid o tomto zákaze poučovati. Avšak dávký, kteráž učitel za toto zvonění dostával, bylo mu dále odváděti, poněvadž náležely k jeho platu (nařízení z 9. října 1784, 13. června 1785, 19. října 1787).***)

Dále zakázala vláda též zapalovati ohně ve svatvečer sv. Jana Křtitele a sv. Valburgy, jakož i všechny rejdy (Unfug) na kostelních a křížových cestách, hru sv. Mikuláše a Tří králů, všechno hledání pokladův a zaklínání (nař z 11. června 1787). Představení obcí, kteří to trpěli, měli býti potrestáni, a tak zvaní »moudří lidé« ze Sas, kteří takové pověry roz-

*) Jaksch III. 346—348. »Kirchenhandel«.

**) Jaksch III. 411—412. »Kirchweihfeste.«

***) I. c. II. 489—491. »Gewitterläuten«.

širovali, měli propadnouti pokutě na poběhlíky stanovené. *)

Že se ani na odpustky nezapomnělo, lze se snadno domyslit. Nápisy »Altare privilegiatum« byly odstraněny; všechny v kalendářích, breviářích a modlitbách ohlášené odpustky musily býti přeškrtnuty, »poněvadž prý,« jak dí dvorní nařízení z 26. května 1787, »učení, že se působnost odpustků i na duše v očištění vztahuje, jest neodůvodněno.«**) Chtěl-li biskup Apoštolskou Stolicí za odpustky pro svou diecesi nebo pro nějakou korporaci neb osobu žádati, musil se dříve obrátiti ke světské vládě, vyložiti jí nutnost a prospěšnost těchto odpustkův, a teprve, když vláda svolila a placetum regium uděleno bylo, mohl svou prosbu Apoštolské Stolicí přednésti. (Pat. z 15. října 1782.)

Pamětihodna jsou nařízení vydaná za příčinou posavadního svěcení zrušených (bývalých) svátků zasvěcených a o páté lekci v breviáři o životě Řehoře VII.

Benedikt XIV. obmezil, jakž bylo již řečeno, počet dnů zasvěcených na číslo až doposud platné brevem ze dne 1. září 1753; v den bývalého svátku byl každý věřící zavázán mši sv. přítomnu býti, zbývající dobu toho dne mohl však věnovati práci jakéhokoli druhu. Klement XIV. osvobodil však věřící brevem z 22. června 1771 i od slyšení mše sv. v ty dny. Než bez ohledu na toto breve slavil lid bývalé svátky tak, jakoby nebyly zrušeny: chrámy se navštěvovaly a v nich konaly se slavné služby Boží jako před tím. Obzvláště dělo se to na venkově. Tomu arci chtěla vláda přítrž učiniti, a co nezmohla papežská breve, to měly dokázati císařské patenty. Patentem z 8. června 1780 zakázáno tedy takové dni ohlašovati, v jejich svatvečer zvoniti, před tím dnem neb na ten den slavné služby Boží konati, kázání neb řeč od oltáře míti neb jiné známky slavení na jevo dávat. Každý takový úkon měl býti pokutován pokutou 10 tolarů ve prospěch náboženské matice, kterážto pokuta v případě zdráhání i exeku-

*) L. c. I. 10. 11. »Aberglauben«.

**) Jaksch I. 25—30. »Ablässe«.

tivně vymáhati se měla. Nad tím vším měly krajské úřady a vrchnosti pod vlastní zodpovědností pilně bděti a každého, kdo by proti tomu jednal, bez prodlení udati. Biskupové měli svým podřízeným správčům duchovním přikázati, by lid poučovali, že nikdo prací toho dne konanou hříchu se nedopouští, naopak, že v těchto, jakož i v jiných věcech má každý hlavy sv. církve a zeměpána poslouchati. Toto přesvědčování lidu měli biskupové dle patentu z 1. ledna 1782 správčům duchovním pod trestem ztráty temporalii na srdce vložiti pro případ, že by se tito ukázali býti nedbalými. »By však takové napomínání,« praví dále patent, »lepší dojem na lidi činilo, má duchovenstvo dobrým příkladem předcházeti; proto nechť se přikáže farářům, aby v tyto dny svou čeleď ku práci přidržovali; což aby se dobře zachovávalo, mají vrchnosti, které též dobrý příklad dávatí musí, a krajské úřady dohlížeti.«

Poněvadž však přes to vše ony svátky dále se světily, měla vrchnost, která duchovním správčům něco podobného proti výslovným nařízením beztrestně trpěla a krajskému úřadu toho bez prodlení neoznámila, býti trestána pokutou 50 zl. Polovičku této pokuty měl obdržeti ten, kdo takovou vrchnost udal, druhou pak polovici měla dostati obec ve prospěch místních chudých. Farář měl poprvé obdržeti ostrou důtku; kdyby se však přestupků dalších dopustil, měl býti donucen, aby se fary vzdal. (Patenty z 27. července 1786 a z 21. června 1787.)

Patentům těmto neprotivil se však pouze lid venkovský, lid rolnický, nýbrž též tovaryši při řemeslech, kteří raději vystupovali z práce, než aby v ony dny byli pracovali. Proto bylo dne 13. července 1786 všem starším cechovním pod trestem šesti říšských tolarů zakázáno vydávati věci takovým, kteří by raději z práce vystoupili, než aby ve svátek zrušený neb v modrý pondělek pracovali.*)

Ve příčině těchto svátků věnovala pak vláda péči svou již za Marie Terezie i kalendářům. Tyto svátky

*) Jaksch II. 295—298 »Feyertageverminderung«

nesměly se totiž v kalendářích znamenati literami červenými, nýbrž musily býti vyznačeny písmenami černými, což bylo i pro ten případ stanoveno, kdyby svátky takové v neděli se konaly. Dne 13. září roku 1771 bylo přikázáno, že i »svátky jména Ježíš a Maria, Andělů Strážných, Růžence bez ohledu na to, že vždy připadají na neděli, černě v kalendářích se tisknouti mají.« Dne 11. ledna 1772 vyšel pak dodatek, že i jména diecézních patronů jen černě tisknouti se smějí a nikdy na neděli překládati se nemají.*)

Zvláštní starost a práci způsobila císaři a vládě pátá lekce de vita Gregorii VII. (25. května), a sice celá částka: »Contra Henrici imperatoris — data liberavit.« Již 7. května 1774 vyšel edikt, kterým bylo přikázáno, »aby tak bludná a nebezpečná lekce o papežově moci k sesazování mocnářů bílým papírem byla zalepena (verpicket), a páni ordinariové necht (prý) s celým důrazem svému podřízenému duchovenstvu na srdce vloží, že každému takový nepravý (unecht) breviář se zabaví, a majitel ku přísnému zodpovídání pohnán bude.« Jelikož však tento edikt (tak se dít v ediktu z 20. června 1782) důkladně proveden nebyl a v mnohých breviářích docela nic neb jenom skrovná část onoho místa byla vyhlazena, nařídil císař, aby ono nařízené zalepení (Verpickung) biskupové veškerému světskému i řeholnímu duchovenstvu přísně opětovali a vyslanými komissary na všech místech o skutečném zalepení se přesvědčili; neboť až v určitý čas politické úřady budou prohledávati, musí (prý) se za každý breviář, v kterém by se ono místo nezalepeno nalézalo, zapraviti pokuta 50 zl. ve prospěch chudých.« Pod touž pokutou bylo přikázáno zalepení všech míst v řeholních breviářích, kterými se na spojení s generály řádů a s Římem poukazovalo.**)

— Důkazem, že tyto patenty důkladně byly provedeny, jsou pak četné breviáře z oné doby, kteréž i se zalepenými místy až podnes se zachovaly.

Ještě dále však, než císařský patent velel, pokročil

*) L. c. II. 283—286 »Feyertagefeyerung«.

**) Jaksch I. 335—337 »Breviarien«.

Jan Pergen, kníže-biskup mantovský, jenž ve svém diecésním kalendáři svátek Řehoře VII. úplně vynechal a místo něho na den 25. května officium »de feria« položil. Také životopis sv. Anselma v breviáři zdál se biskupovi tomu býti závadným a moci světské nebezpečným; ale jelikož svátek ten, když tělo sv. Anselma v stoličném chrámě mantovském odpočívalo, bez velkého pohoršení odstraniti se nedal, přikázal biskup, aby na místě posavadního životopisu položeny byly lectiones de communi confessoris pontificis. *)

Přehlédneme-li ještě jednou souhrn všech nařízení v oboru kultu, seznáváme, že velebnost jeho velice trpěla, bohoslužba že stávala se suchopárnou a, nemajíc proměny, také duchamornou; že zirácela svou dosavadní živost a půvabnost a nikoho neuspokojovala. Proto také žádali stavové Leopolda II., aby náboženské úkony zase dle vůle ordinariátů byly rozmnoženy. Jakkoli pak byli 28. října 1791 odinrštěni, **) přece byla pravomocnost biskupů v oboru tomto rozšířena a na provedení starých patentů nenaléháno, tak že starý pořádek v pobožnostech znenáhla byl obnoven.

Než, při tomto zasahování státní moci na pole církevní jest pozorovati též jisté poněmčování služeb Božích. Již r. 1781 stěžoval si Pelcl, že Čechové v Praze v bohoslužbě po otčimsku jsou odbývání, a všechno že koná se německy, zejména kázání; také lid nemohl zpívati, protože se na kůru provozovala hudba nebo německé zpěvy. — Dle § 1. řádu služeb Božích pro Čechy bylo v každém farním kostele konati v neděli a ve svátek krátké ranní kázání pro lid služebný, potom pro ostatní farní obec kázání německé nebo české podle »nejvíc obvyklé« řeči v osadě. Dle jazyka tohoto druhého kázání řídila se pak i ostatní bohoslužba. Křesťanská cvičení pro dospělé měla se diti dle jejich řeči (§ 6.).

I jest dosti patrné, že nový řád mínil podporovati řeč německou; vždyť někde i přímo byla předepsána »nejvíc obvyklá« řeč pro druhé kázání. Tak bylo

*) Brunner: Die Myst. str. 429.

**) Jaksch II. 509.

dle nejvyššího nařízení v Týnském chrámě v Praze dne 28. listopadu r. 1784 první německé kázání, a okres hlavního chrámu staroměstského, posud pouze český, byl tím prohlášen za utraquistický (obojazyčný) čili správně za německý, až na tu českou »čeleď«. U sv. Víta bylo o půl 9. hodině české a o 10. hodině německé kázání. Ale i tento utraquismus (obojazyčnost), kterýž jest odstrčením jazyka českého, nebyl mnohým po chuti. Stalof se ohyzdné udání. Nejmenovaný Němec vystoupil jako udavač a podal císaři Josefu II. na kapitolu svatovítskou stížnost, z které měla se tato v listopadu r. 1784 zodpovídati. Nejmenovaný vyslovil »své podivení, že tak užitečný předepsaný kostelní řád všude se zachovává lépe, nežli v pražském metropolitním chrámě; dle toho řádu má se v něm bohoslužba konati po německu: dva dni (prý) bylo to zachováno, ale potom až dosud se koná česky — kdežto přece okres jest docela německý až na něco čeládky, patera sakristiána čili faráře, několik kostelníků, svíčkových bab a kanovníky Kvisa, Krebsa, Heritesa a jeho Excellenci metropolitního probošta. A jakkoli tito poslední neposlouchají slova Božího po celý rok v žádné řeči, ani když se to zaplatí, v kostele se neukáží, přece vymohli toho svým křivým předstíráním, že kníže-arcibiskup nařídil kanovníku Kvisovi, aby ranní a odpolední bohoslužba konala se i proti vůli děkana kapitolního po česku. Takovým převráceným příkazem potom mate se lid, Čech činí se Němci a tento Čechovi více nenáviděným, místo co by měli býti slučováni,« — totiž v němčině! Proti tomuto udavačství mohla se Svatovítská kapitola dobře hájiti, ježto německá bohoslužba, totiž kázání a litanie, co nejsprávněji se konala — vyjmajíc jenom svátky českých zemských patronů! Dvorní dekret ze dne 14. února 1785 ponechal všechno tak, jak se stalo; gubernium a arcibiskup měli se starati, aby nový řád pobožností správně se zachovával a kázání a křesťanské vyučování v pražských kostelích aby podle rozdílu jazyka roztríděno bylo, pokud se tak ještě nestalo.*)

*) Srv. rozpravu Dra Boh. Riegra: »Z germanisačního úsilí 18. věku«, v »Osvětě« 1887 str. 513. a 514.

Císař Josef II. pokusil se též o odstranění latiny jakožto liturgického jazyka. Dne 21. února r. 1786 vyšlo totiž dvorní nařízení, že »císař si přeje, aby náboženské a bohoslužebné úkony, jmenovitě při posluhování svátostmi umírajícím a při křtu, pro větší vzdělání jak přijímajících, tak přítomného lidu v zemském jazyku se konaly, poněvadž srozumitelnost takových svatých úkonů lidu více útěchy a důkladnějšího poučení poskytne;« proto ať prý páni ordinariové příslušné agendy v zemské řeči pro potřebu duchovenstva složí a vládě předloží. Avšak císař odstoupil brzy od svého záměru a vydal již 11. dubna 1786 dekret, že nechce národního jazyka místo latiny při posluhování svátostmi více zaváděti, pročez že páni ordinariové nemusí žádné další zprávy vzhledem na nařízení z 21. února podávati. *) Latina zůstala tedy liturgickým jazykem.

§ 17. Toleranční patenty a jejich následky.

Jak již dříve jsme podotekli, rozbila se reformace ve svém rozšiřování o dům habsburský, kterýž ji od svých státův odrazil a pevnou rukou staré, po otcích zděděné náboženství uhájil, tak že v zemích koruny české i v územích rakouských pouze katolíci bydlili, byť i sem tam v celku nečetní jinovérci doposud ve svém úkrytu byli se zachovali. Poněkud jinak bylo tomu však v zemích koruny sv. Štěpána, kde nekatolíci za válek tureckých úplné rovnoprávnosti s katolíky v ohledě politickém i náboženském si vydobyli.

Za takových poměrů vyšly císařské toleranční patenty.

Jejich předchůdci byly však již některé dekrety, kteréž na ně připravovaly. Tak dne 21. března 1781 vydán dvorní dekret, »aby napříště žádný poddaný pro bludné učení do uherského království nebo velkoknížectví sedmihradského vyhošťován nebyl;« **)

*) Jaksch V. 253. 254. »Sakramentenausspendung«.

**) Jaksch V. 153.

nařízením z 30. června 1781 bylo pak stanoveno, »aby mezi katolíky a protestanty mimo veřejné provozování náboženství žádný rozdíl více činěn nebyl, a aby pouze proti svévolným štváčům a v zemi se potulujícím svůdcům zákonitým trestáním se zakročovalo.« *) »Obrácení jinověrců ku pravé víře budiž zůstaveno jediné neskonalému milosrdenství Božímu a spolupůsobení duchovenstva věrně své povinnosti plněnímu přesvědčováním a vzorným životem« (nař. z 28. srpna 1781). **) A dne 15. října 1781 dostala kr. appellační komora nařízení, »aby trestu neukládala, jestliže mimo blud (praeter haeresin) jinak žádný zločin spáchán nebyl.« ***) Kdož pro náboženství z císařských států se vystěhovali, mohli se bez závady navrátiti, a když to v roce učinili, byli všech pokut na vystěhování prosti.

Vlastní toleranční patenty vyšly r. 1781, a sice 13. a 17. října pro Rakousy, Čechy a Moravu, †) 12. listopadu pro Belgii a 21. prosince pro Uhry. Těmito patenty bylo ustanoveno: »Nekatolíci ve všem, vyjímajíc toliko veřejné vykonávání bohoslužby, jsou s katolíky úplně na roveň postaveni. Vyznavačům augsburské a helvetské konfesse, jakož i sjednoceným Řekům se dovoluje »privatum exercitium« (soukromé vykonávání) náboženství, tak že katolickému náboženství jen přednost veřejné bohoslužby zůstává. Obce nekatolické, čítající nejméně 100 rodin, mohou si svůj vlastní dům modlitební, avšak, vyjma Uhry, beze zvonů, věží a veřejných vchodů, jakož i své školy stavěti. Nekatolíci připouštějí se ke koupi domův a statků, k nabývání měšťanského a mistrovského práva, k hodnostem akademickým a úřadům dispensando, t. j. výjimečně. Nekatolickému duchovnímu se přísně zakazuje brániti přivolání katolického duchovního, když si toho nemocný žádá, neboť katolický kněz, i kdyby nebyl volán, jest oprávněn nekatolického nemocného jednou navštívit a jemu své přispění bez dotíravosti nabídnouti.

*) L. c. 73.

**) L. c. 73. 152.

***) L. c. 154.

†) L. c. V. 74.—77. »Religionsduldung«.

Obce mohou svého pastora samy praesentovati, tento však musí pokaždé prostřednictvím protestantské konsistoře od císaře býti potvrzen«. Z pruského Slezska a ze Saska pastory do Čech povolávací císař zakázal. Reversy při smíšených sňatcích nesměl žádný biskup žádati. Byl-li otec katolík, musily se všechny děti v katolickém náboženství vychovávat; byl-li nekatolík a matka katolička, tu synové následovali víry otcovy a dcery víry matčiny. »Kdo se k jinému náboženství než katolickému přiznáváti chce, musí se písemně ohlásiti.

Přestupování ku protestantství nesmí se díti hromadně neb od celých osad, nýbrž od jednotlivců musí se státi vyjádření před ustanovenou kommissí a přísedícím duchovním. Kdo by se přihlásil k jinému náboženství, než onomu, které v tolerančním ediktu jest povoleno, má býti **odmrštěn** se žádostí svou a bude pokládán za katolíka. Kazatelům protestantským se přísně nařizuje, aby ke své bohoslužbě nepřipouštěli nikoho mimo ty, kdož se výslovně ku protestantům byli přihlásili.« (Srv. následující patenty z 2. a 25. ledna 1782.) *)

Pozdějším dekretem z 26. března 1782 byli k oněm třem trpěným (tolerovaným) vyznáním: augsburskému, helvetskému a řecko-nesjednocenému připojeni též húsité, ale pouze v zemích české koruny, jelikož prý »jest jich tu více nežli protestantův, a oni od katolíků in dogmate (v člancích víry) tak daleko se neliší, jako protestanté s reformovanými,« a proto od katolických duchovních snadno ke katolickému náboženství přivedeni býti mohou, kdož známi budou. Proto přeje si císař, aby husité s podřadnými svými sektami v královských českých dědičných zemích v toleranci protestantům povolenou pojati byli; i má se jim pode jménem lutheránů tacite (mlčky) dopustiti, aby si modlitebnice stavěli, vlastní učitele ustavovali a kalicha požívatí mohli. **)

Následkem těchto patentův odpadli mnozí lidé od

*) L. c. str. 77.—82.

**) Jaksch V. 154.

církve katolické, a tak vznikalo rozhořčení a nevole na všech stranách.

Protestanté v Uhersku mrzeli se zajisté nad slovem »tolerance«; neboť oni netvořili trpěnou, nýbrž říšskými zákony uznanou, katolické církvi rovnoprávnou konfessi, a najednou viděli své »přijaté« náboženství proměněno pouze v »trpěné«. Závadným se jim zdálo i to, že svoboda náboženství byla jim propůjčena milostí královskou a nikoli zákonem. Hněvali se, že mnohá patentu odporná nařízení ještě v platnosti zůstávají, jako odvádění štoly katolickým farářům, zřizování škol dle vzorů katolických, povinnost poslati děti do škol katolických, nebylo-li v místě vlastních škol protestantských. Proto váhaly úřady uherské s prohlášením patentův, a když konečně přece prohlášeny byly, opřely se jim stolice nitranská, hontská, spišská, trenčínská a jiné.

Jinde zase jásoť protestantů proměnil se záhy v násilí proti katolíkům. Zneužívajíce propůjčené svobody sváděli protestanté katolických občanů svých k odpadnutí, ano k tomu je i nutili, opovrhovali katolickou bohoslužbou a ji tupili, ano i na obrazy, sochy a kostely bezbožnou rukou sáhli, kteréžto počínání však císař ediktem ze dne 14. ledna 1782 co nejprísneji zakázal a zlolajntky zkrotil.

Také mezi katolíky nastalo brzy jitření a ozývaly se časté stížnosti pro snižování jejich víry. Byloť katolictví srostlé se státním životem království a dědičných zemí rakouských, činíc mimo svazek dynastický jedinou pásku mezi různými národy, královstvími a zeměmi; bylo náboženstvím ohromné většiny, ano, odečteme-li Uhersko, skoro všech obyvatelův: a nyní bylo obmezováno k vůli konfessím, jejichž vyznavači teprve po světě sháněti se musili.

Takt panovala nevole mezi katolíky i za tou příčinou, že se přestoupení ku protestantismu velmi nlehovalo a že tudíž mnozí od katolické církve odpadávali. Tak na statcích solní komory (Salzkammergut) přestoupilo do 31. prosince 1782 přes 2000 osob k protestantství; v knížectví těšínském a běličském přes 2500 osob; ve Štýrsku utvořily se tři obce; ve Vídni

upravili se protestanté, počtem 60 rodin, dne 2. března r. 1782 ve dvě obce, augsburskou a helvetskou; dne 13. března 1783 koupili si augsburáci část zrušeného kláštera králova (Koenigskloster) v Dorotské ulici a otevřeli tam 30. prosince 1783 modlitebnu; vedle nich zařídili si svou modlitebnu helveti a otevřeli ji dne 25. prosince 1784. *) Do června 1784 bylo ve Vídni přes 4000 protestantů.

České gubernium obávajíc se husitského hnutí, opíralo se vyhlášení tolerančního patentu v Čechách a dalo jej potom z téže příčiny vyhlásiti pouze v jazyku německém, vymlouvajíc se, když náboženské nepokoje v Chrudimsku se objevily, tím, že prý dle jeho přesvědčení patent pouze Němců, nikoli však Čechů se týkal. Za trest musil nejvyšší purkrabí kníže Fürstenberg se dvěma guberniálními radami dle nařízení císařova z 15. ledna 1782 odebrati se hned do Vídně k důkladnému a přísnému poučení. Potom byl do Čech poslán český patent vydaný o toleranci na Moravě, jež mnozí poddaní v Čechách byli si již opatřili, aby zde byl se změnami vydán a prohlášen (d. d. 25. ledna 1782).

První modlitebnu v Praze otevřel generál jizdy hrabě Wurmser v majorátním domě hrabat Morzinů v Ostruhové ulici, a vedle německého kazatele byl tu také pastor český Markovic, který přišel z Uher. **) Do června r. 1784 bylo pak v Čechách již 12 církevních sborů dílem augsburského, dílem helvetského vyznání. Na panství náchodském a polickém přihlašovali se též Čeští bratři za přítomnosti biskupského kommissaře Hurdálka a vrchního Jana Kvasničky a byli přiděleni k lutheránům.

Dle úředních akt byl počet protestantů ke konci října r. 1782: 73.722; ke konci ledna r. 1783: 79.226; ke konci prosince r. 1784: 107.454; ke konci roku 1788: 156.865. Od vyjití tolerančních patentů v po-

*) Dr. Weiss: *Gesch. der Stadt Wien* II. 417.

**) Dr. Boh. Rieger: »Z germanisačního úsilí 18. věku« v »Osvětě« 1887 str. 587.

slední čtvrti roku 1781 rozmnožili se tedy protestanté v šesti letech více než o 83.000 vyznavačů.*)

Císař se zvláštní zálibou obíral se upravením protestantské církve. Dovolil zajisté, aby u samého císařského hradu, který jeho předkové samými katolickými ústavy obklopili, na místě zrušeného kláštera sv. Dorothey dvě protestantské modlitebny byly vystavěny, a připustil, by se zde k utvrzení protestantství značná nadání činiti mohla, a to právě v tom čase, kdy katolická nadání byla zrušována.

Za příčinou takového jednání císařova roztrušována byla mezi lidem pověst, a) že jest to císaři jedno, ke kterému náboženství se kdo přiznává, ano, že odpadnutí od církve jest mu milé; b) že každý, kdo odpadne, časného zisku dosáhne; c) konečně, že dostačí, když kdo ohlásí své odpadnutí, aniž by se k některému jinému náboženství přihlásil.

Proti tomuto nařknutí hájil se císař patentem ze dne 17. dubna 1782 (který v Rakousích prohlášen byl teprve dne 26 dubna 1782), kde křivá domněnka tato výslovně uvádí a dokládá, že rozšíření a udržení samospasitelného katolického náboženství jest jeho největší péčí a přání jeho že k tomu směřuje, aby všichni jeho poddaní z upřímného přesvědčení tohoto svatého náboženství se přidrželi a tak svého spasení nejjistější cestou dosáhli. Leč k dosažení toho zapovídá císař všechno nucení; toliko laskavé poučení a dobrý příklad mají býti cestou k získání nekatolíků. Těmto však přísně zakazuje všechno svádění katolíků klamnými sliby a křivým vykládáním tolerančního patentu.**)

Nevole katolíkův a zneužívání patentu se strany protestantů měly v zápětí některá nařízení obmezující dané ústupky čili koncesse, jimiž veliká nespokojenost u protestantů se roznítla. Tak dekretem z 15. pros. 1782 prohlášen den 31. měsíce prosince za poslední lhůtu pro bezvýjimečné vyjádření přestupu; kdo by se

*) Jäger l. c. v Innsbrucker Zeitschrift. 1879 str. 615. pod čarou.

***) Jaksch V. 90. 91.

po 31. prosinci 1782 ohlásil, měl býti odmrštěn a musil se u katolického duchovního pastýře šestinedělnímu vyučování v náboženství podrobiti. Dne 30. dubna 1783 bylo všem těm, kteří se s vrchnostenským vysvědčením o protestantském vyznání svém vykázati nemohli, zakázáno navštěvovati protestantské služby Boží. Mimo to bylo přikázáno, aby ten, kdo by se šestinedělnímu vyučování podrobiti nechtěl, krajským úřadem k tomu násilně byl přidržován. Dne 3. června 1783 vyšel pak edikt, který s tolerančním patentem těžko srovnati se dá; neboť tam se nařizuje, »aby ten, kdož by mezi šestinedělním vyučováním, dříve než by přestoupil k protestantství, na smrtelném loži se nacházel, úplně za katolika byl pokládán a pod žádnou výminkou od nekatolického pastora navštěvován nebyl, nýbrž aby se při něm vše dle katolického obřadu vykonávalo.«

Veliké rozbroje vyvolal toleranční patent v Čechách v krajích bydžovském, královéhradeckém, čáslavském a obzvláště chrudimském. Vystoupiliť na jevo lidé, kteří k žádnému z dovolených náboženství přiznati se nechtěli, majíce své vlastní náboženské názory. Četní z nich vydávali se za »Abrahamity«, poněvadž prý u nich jest čistá víra israelská, kterou Abraham před obřízkou měl, odkudž jejich název Abrahamitů pochází. Vláda pokládala tyto názory, jakož i všechny jim spřízněné, za náboženské blouznění a jejich vyznavače za »náboženské blouznivce« (Religionschwärmer). *) Dle »Schlözer's Staatsanzeigen 1785« vyzvídali toleranční kommissaři, mezi nimiž byli lidé zlomyslní, na těchto lidech, kteří prý o náboženství jasných pojmů neměli, co věří, vyslechli jejich odpovědi a pravili jim: »Vaše náboženství jest deismus.« Na otázku svou, »co jest to deismus,« dostali od kommissarův odpověď: »To jest náboženství velkých pánův a učených lidí.« Na tuto odpověď hlásili se tito potom k náboženství deismu, šli domů a chlubilí se, že mají »náboženství velkých pánův a učených lidí.«

Také královéhradecký biskup Hay nazval všechny tyto lidi ve svých zprávách ke guberniu a v instruk-

*) Srv. sem příslušnou literaturu při § 7. str. 64.

cích k duchovenstvu »deisty«, a tento název zůstal jim po celou dobu josefinskou. Jim samým byl zprvu tento název cizím, jakož nemohli vůbec nic o původci a vzniku svých názorů říci; nikdy prý neměli styků s husity, sociniany neb ariany. Přihlašující se k náboženství, hlásili se »k tomu novému« nebo »k císaře pánovu«. Později přijali název »deistův« a jmenovali své náboženství »věrou Boží«. Katolíci spílali jim »beranů« (Lampelbrüder).

Protestantští němečtí učenci velebili deisty jako vyznavače čistšího učení o Bohu a ušlechtilejšího a nezištnějšího mravního zákona a nadělali z nich přirozené filosofy. Avšak toto velebení vzalo okolo roku 1785 za své: věc pozbyla půvabu novoty, a pak vyšly na jevo věci páchnoucí šlenstvím.

Císař Josef II. chtěje náboženskému blouznění na Novobydžovsku, Čáslavsku a Chrudimsku konec učiniti, ustanovil tam 15. dubna 1782 biskupa Haje kr. kommissařem, a pražský arcibiskup Příchovský, k jehož arcidiecési ony kraje náležely, dal mu k tomu, byv k tomu bezpochyby z nařízení císařského nejvyšším purkrabím osobně vyzván, plnou moc, aby svůj úkol provedl. Hay vzal si za pomocníka Hurdálka, děkana v Novém Městě nad Metují, který též zvláštní důvěře císařově se těšil. Oba pobýli na cestách čtvrt roku, hlavně v Chrudimsku, ale nepořídili v celku nic.

Israelité, Abrahamité, Deisté, Berani měli skoro jednostejné vyznání víry, ale nebyli poučováním obrácení a nechtěli se k žádnému dovolenému náboženství přiznati. I zakročila vláda trestně. Dne 9. srpna 1782 vyšlo tedy nařízení, aby každý, kdo se Israelitou býti hlásí, dal se hned obřezati, což prý je spíše obrátí, nežli všechno poučování; když pak budou obřezáni, jsou prý to židé, kteří nejsou schopni držeti pozemky a musí býti z nich vyhoštěni; podobně prý má se na ložiti s deisty (nař. ze 4. října 1782).*) Dalšími dekrety (z 12. října, 28. list., 13. pros. 1782, 9. února, 8. a 20. března 1783) bylo ustanoveno, aby Israelité i deisté ze svých usedlostí byli vyhoštěni, na své útraty

*) Jaksch V. 155.—159. »Religionsschwärmer«.

na hranice sedmihradské odvedeni a mezi pohraničné pluky vřadění, jejich dítky pak aby jim byly odňaty a do křestanských rodin na vychování dány.*) Dekrety ty byly provedeny, a 247 mužů, hlavně náčelníků, zařaděno do hraničářských pluků. Později, r. 1784, byl vyhoštěncům, když jejich »obrácení a dobré chování« bylo zjištěno, návrat do vlasti dovolen, a děti a usedlosti i s jejich výtěžkem jim vráceny.

Konečně 10. července 1783 bylo stanoveno: »Kdyby se nějaký muž nebo žena u úřadu za »deistu« hlásil, nechť se mu bez dalších otázek 24 rány holí nebo karabáčem vysázejí, a on s ranami těmi domů pošle. To se má tolikrát opakovati, kolikráte za deistu hlásiti se bude, ne proto, že jest deistou, ale že se udává něčím býti, o čem neví, co to jest. Ale i ten, který někoho v obci deistou jmenuje neb jej za takového udává, budiž od úřadu 12 ranami podělen.«**) Duchovní a světské vrchnosti nesměly po deistech pátrati.

Sektářství dostalo takto ráz mučeníctví. Blouznivci vidouce, že úřady po nich pátrati nesmějí, a když to přec učiní, dítky od vyšších dostanou, nabyli zmužilosti, dělali proselity, rozšířily se do krajin, kdež jich posud nebylo, a rostli počtem.

Počátkem let 1790tých byli úřadové učiněni pozornými na »Nevérce«, kteří u lidu zvali se »Neznabohy, Neznabožci anebo Nici (nihilisté).***) Žili v okolí chlumeckém, na Přeloučsku, Pardubicku, Žehušicku, okolo Uherska, Vysokého Mýta a na horách Richemburských. Jejich hlavní zásadou bylo: »Nemáme žádného náboženství, proto není nám nic činiti se žádným náboženstvím ze zákonitě předepsaných; raději opustíme své domy i role a umřeme, nežli bychom se k některému předepsanému přiznali;« mluvili »o duchu všechno obživujícím, kterýž jest vnitřní světlo, a jenž jest v nich a oni v něm«. Nicové konali tajné schůze, neuznávali osobního majetku, brali, nač přišli, zamítali

*) L. c. 156.—159.

**) Jaksch V. 160.

***) Srv. rozpravu Helfertovu v »Časopise českého musea« 1879 str. 220.—223. »Nicové«.

manželství, nechtěli nic věděti o manželu a manželce, rodičích a dětech a žili po zvířecku. *) O hanebných schůzích, kde by bývali pospolu mužové a ženy zcela nazí, nelze však z protokolárních výpovědí nic stanoviti; lidé si to o těchto »Adamitech« sice vypravovali, ale důkaz úředně proveden není. — Mnozí blouznivci Nicové očekávali příchod Marokánského krále, odkudž se zvali Marokány a doufali, že obdrží všecko, vládu i bohatství světa. **)

Četní blouznivci, jmenovitě náčelníci, byli prohlášeni za šílence a odevzdáni do blázince, a to buď na jejich vlastní útraty (4 krejčary denně), nebo za ně platila obec nebo vrchnost, ***) ale tohoto trestu neužívalo se mnoho.

Biskup Hay vydal 1. června r. 1791 instrukci, guberniem až na jeden odstavec schválenou, v níž poučuje duchovenstvo, kterak má s blouznivci nakládati. †)

Než, tito blouznivci nevyhynuli, nýbrž udrželi se do dnešního dne na Hlinecku, Chrudimsku a Vysokomýtsku, jsouce ovšem vně katolíky nebo protestanty.

Jeden autor z oné doby vyslovuje se o křiku po toleranci a o toleranci, která ve skutečnosti panovala, takto: »Protiví se to patrně pravidlům nestranné snášlivosti, když se vykonávání katolických církevních obyčejů ztěžuje, ale za to nikdo z protestantův a židů bez ohledu na jich zlořády v pokoji neruší. Když se katolické chrámy zavírají, znesvěcují, a jich ku světským účelům se užívá; když vyznavačům jiných konfessí chrámy a modlitebnice tam, kde doposud žádných

*) Ve výsleších konaných 5.—7. března 1791 prohlásili Nicové, že v Boha nevěří; že »není sňatku manželského ani cizoložstva; naopak prý žena s jiným mužem obcujíc nabývá znova panenství; není prý otce, ani matky, ani bratra, ani sestry, ani pokrevenství, ani příbuzenství, i není prý žádného zakázaného obcování.« L. c. str. 226. — R. 1804 prohlásil Jan Kukla v úředním výslechu: »Otec může obcovati s dcerou a bratr se sestrou, ano smí, ale nemusí. To zakládá se na tom, že mezi námi rozdílů není; u nás není otce, není syna, není sestry, není švagra, není tchyně ani snachy.« L. c. 226. n. 58.

**) L. c. 230.—236.

***) Jaksch V. 162.

†) U Helferta, I. c. 238.—240. jest otištěna.

nebylo, se povolují: tu nemůže býti o vzájemné snášlivosti ani řeči, naopak, tam panuje jednostranná nesnášlivost. Nestranná a nepředpojatá snášlivost nesmí katolickým spoluobčanům státu, k nimž se i duchovní katoličtí čítají, statky zabavovati, za to pak cizozemcům, protestantům dovolovati, by si v katolických krajinách, městech a obcích statky kupovali a se tam usazovali. Pravá tolerance nesmí církev katolickou z držení obyčejův a obřadů, které úctu a lásku k Bohu pěstují, vypuzovati, a v náhradu za to vnučovati jí pokrytectví Jansenistů, jímž se veškeré pravé náboženství podkopává.*)

Marné byly všechny v duchu tolerance sepsané pastýřské listy, jako pastýřský list kerkovského biskupa Josefa Františka hraběte Auersperga, královéhradeckého Jana Leopolda Haye a jiných, třeba že je vláda sebe více doporučovala a rozšiřovala. Nevole zůstala zde.

R. 1782 vydal císař Josef II. »řád židovský« (Judenordnung), jímž razil dráhu židům, aby dosáhli rovnoprávnosti s křesťany.

§ 18. Svoboda tisku.

Josef II. byl přesvědčen, že udělí-li svobodu tisku, značný vzrůst vědeckého a mravného života brzy nastane. Svobodou tisku chtěl nabyti dohledu nad úředníky, vyzkoumati smýšlení lidu, zjednati si rozhledu po celé říši, jedním slovem: chtěl utvořiti veřejné mínění.

Avšak místo všeho toho nastala pravá potopa spisův a brožurek nejsprostšího obsahu, vyrojily se celé zástupy spisovatelů, jímž nic nebylo svato a draho, a kteří drzým pérem všechno pokáletí se znažili, tak že se jméno »literát« stalo nadávkou.

Kritiku o tom, zdaž svobodou tisku literatura v pravdě se povznesla, vynesl císař sám rozkazem ze

*) U Brunnera: Theologische Dienerschaft str. 482.

dne 15. dubna 1784, řka: »Jelikož po tolik let jasně se dokázalo, že nesmírně mnoho brožurek bylo namazáno (geschmiert v orig.), z nichž ani jedna zdejší učenosti cti nepřinesla a publikum nepoučila: protož, aby se tomu přítrž učinila, musí od nynějška každý autor u censury šest dukátů složit, které se mu vrátí, bude-li dílo schváleno; bude-li však zavrženo, dají se ústavu pro chudé.« Ale ani tento rozkaz nic nespomohl; literáti nepřestali »mazati« dále. A tak tento dobrý úmysl císařův úplně se minul se svým cílem.

§ 19. Bouře proti klášterům a církevním bratrstvům.

Ježto císař Josef II. velikou populaci za ideál státní moudrosti pokládal, zdály se mu kláštery zbytečnými, neužitečnými, ano docela škodlivými, a proto ustanovil se na tom, že je zruší. Z počátku mnozí duchovní i světští hodnostáři vzpírali se proti způsobu, jímž císař reformy klášterů zavésti usiloval, a činili návrhy, kterak by tyto opravy mírnější cestou provedeny býti mohly. Obzvláště pak poukazováno k tomu, že se zrušení klášterů za přehmat a porušení svobody náboženské pokládati musí; neboť ve smyslu tolerančního ediktu bylo každému dovoleno, aby společně s jinými, jednostejně smýšlejícími, život rozjímavý vedl. Rovněž i k tomu poukázáno, že zrušení klášterů jest zasahováním do cizího soukromého majetku, ježto zbožné nadace jen pro kláštery jsou učiněny, ale nikterak pro panovníka, aby s nimi dle své libovůle nakládal. Mnozí též uznávali, že jest lépe uložití řádům vyučování mládeže a konání skutků milosrdných a tak je pro stát zužitkovati, než je na dobro zrušiti. Tyto a podobné rady nenalezly však u císaře sluchu; a když někteří biskupové a světští hodnostáři přímo se vyjádřili, že tyto reformy protiví se jejich svědomí, tu císař jednoduše odvětil: »Biskupové ti nechť svých biskupství se vzdají, a kdo se ve svém svědomí znepokojeným cítí, nechť se vystěhuje.«

Především byly dekretem ze dne 14. března 1781 všechny řády od svých představených v Římě odtrženy, netoliko quoad temporalia, nýbrž i quoad spiritualia et disciplinaria interna, a v největší milosti trpěla se pouze všeobecná konfederace quoad suffragia et preces, t. j. směli se v klášteřích pouze jeden za druhého modlití. Provinciálové mohli o svém zvolení podati generálovi jednoduchou zprávu otevřeným listem, který se dříve zemské vládě podati musil. Jestli jej tato uznala za nezávadný, odeslala jej zplnomocněnému ministru čili vyslanci rakouskému do Říma, kterýž jej odevzdal generálovi. Touž cestou mohl generál zaslati odpověď. (Dekrety z 11. a 30. května 1782.) Kdyby se byl opovážil generál přímo některému konventu psáti, a nikoli prostřednictvím c. k. ministra v Římě, mělo se psaní neotevřené zpět poslati (dekr. z 24. března 1783).

Dle patentu z 8. října 1781 nesměli klášterové sub poena confiscationis (pod trestem zabavení) odjinud bráti svých breviářů, missálů, antifonalií a jiných pro kůr potřebných knih, leč od tuzemských nakladatelů, kteří výsadu na tisk obdrželi.

Dekretem z 20. května 1781 určeno, že kláštery mají míti určitý počet (numerum fixum) členův, a dokud počet členů toto číslo přesahuje, že nesmějí se novicové přijímati. Dalším nařízením zrušeny jsou 11. září 1782 všechny exemce a kláštery podrobeny úplně biskupům, jimž už dříve, dne 24. září 1781, na srdce vloženo, by svědomitě nad tím bděli, aby spojení řádů s generály a jinými »cizozemskými« domy bylo zcela přerušeno.

Dekretem z 30. listop. 1782 zavedeny jsou občasně volby představených i tam, kde se to protivilo stanovám. Řádům žebravým, vyjma milosrdné bratry, zakázáno sbíratí almužnu, a co nutně potřebovali na živobytí, vykázáno jim z náboženské matice. Kdo by přece při žebrotě byl dopaden měl jako podvodník býti potrestán.

Takovýmito dekrety byla životní síla klášterů podtata; nežily více, nýbrž jen živořily. Leč i toto živo-

řeni vzalo u přemnohých za své, ježto byly na dobro zrušeny.

Dne 12. ledna 1782 vyšel první dekret, kterým se všechny kláštery a hospice Karthouských, Kamaldulských, Eremitů a Lesních Bratří, Karmelitánek a Františkánek zrušily. Do všech těchto klášterů posláni jsou zeměpanští kommissaři, aby, nešetříce klausury, konventualům onen edikt přečetli, ihned všechny klíče, peníze a cenné papíry převzali aneb zapečetili a od jednotlivých členů »juramentum manifestationis« žádali. Touto přísahou se každý zavazoval a Bohem dokládal, že nic, ani toho nejmenšího, z jmění klášterního nevzal a nezpronevěřil a že každého bratra, který by to učinil, ihned udá. Potom podepsal každý řeholník formulář přísahy, a kommissar ho ještě napomenul, aby svou přísahu svědomitě zachovával, poněvadž by ho jinak nejtěžší tresty očekávaly. Mimo to měli kommissaři sepsati inventář a starati se o zaopatření členů zrušených řeholí, avšak beze vší přílišné štědrosti (jedoch ohne Überfluss und Hospitalität). Jen to, co každý měl ve své celli movitého, mohl si ponechat a s sebou vzíti.

O členy řeholí postaráno takto: 1. Kdo ještě professe neučinil, obdržel 150 zl. odbytného; 2. kněží, kteří rakouské státy opustili, neměli na výslužbu prážádného nároku; 3. kteří do jiného řádu vstoupili, obdrželi 150 zl. pense; kdož se Milosrdnými bratry neb Piaristy stali, obdrželi 300 zl.; jeptišky, které se staly Alzbětinkami, obdržely 200 zl.; 4. kteří se světskými kněžími stáli chtěli, obdrželi 300 zl. potud, pokud farou zaopatření nebyli.

Tento meč Damoklův visel po celý čas panování Josefa II. nade všemi kláštery; rok od roku byly vždy jiné kláštery za příčinou zrušení odhadovány. Dne 6. září 1787 byl za touž příčinou ceněn klášter Benediktinský v Broumově za 487.998 zl. a 2. října téhož roku klášter Praemonstrátský v Želivě za 259.154 zl.; oba však přece zlému osudu ušly a trvají do dnešního dne.

Všech klášterů bylo za Josefa zrušeno okolo 700: v Čechách zrušeny 74 kláštery a 83 poustevny. Počet

mnichů za osm let se 63.000 klesl v Rakousku na 27.000. Některé kláštery byly zrušeny teprve po smrti císaře Josefa II.; zárodek smrti však jako následek zákonodárství josefinského chovaly v sobě už dávno.

V Čechách byly od r. 1780—1790 zrušeny tyto kláštery:

a) Z řádů Benediktinů: 1. mužské kláštery u sv. Mikuláše v Praze; 2. u sv. Jana pod Skalou; 3. v Kladrubech; 4. v Polici; 5. v Sázavě; 6. na Bezdězi; 7. ženský starobylý klášter u sv. Jiří v Praze.

b) Praemonstrátské ženské kláštery: 8. v Doxanech a 9. v Chotěšově.

c) Z cisterciáckých klášterů mužských: 10. v Sedlci; 11. ve Skalici; 12. v Plesích; 13. na Zbraslavi; 14. ve Zlaté Koruně a 15. ženský klášter v Pohledu (Frauenthal).

d) Z řádu dominikánského mužské kláštery: 16. u sv. Máří Magdaleny v Praze na Malé Straně; 17. v Nových Dvorech (u Kutné Hory); 18. v Nymburce; 19. v Jablonném; 20. v Litoměřicích; 21. v Klatovech; 22. v Plzni; 23. v Písku; 24. v Budějovicích; ženské kláštery: 25. u sv. Anny v Praze; 26. v Plzni; 27. v Mostu.

e) Z klášterů sv. Františka (Minoritských a Františkánských): 28. v Litoměřicích;* 29. v Jílovém; 30. ve Stříbře; 31. v Kuklenách; 32. v Pardubicích; 33. v Mladé Boleslavi; 34. u sv. Anny v Chebu; mimo to kláštery Klarisek čili Františkánek: 35. v Praze u sv. Anežky; 36. v Chebu u sv. Kláry; 37. v Krumlově.

f) Z klášterův augustiánských, a sice řeholních kanovníků: 38. na Karlově v Praze; 39. v Třeboni; 40. v Borovanech; Bosáků: 41. u sv. Václava v Praze; 42. v Německém Brodě; Eremitů čili Poustevníků: 43. v Pivoňce; 44. na Šopce; 45. u sv. Kateřiny na Novém Městě v Praze.

g) Strážců Božího Hrobu: 46. na Zderaze v Praze.

h) Magdalenek: 47. v Zahražanech u Mostu.

*) Ve zrušeném klášteře minoritském usadili se později Dominikáni.

i) Cyriaků: 48. u sv. Kříže na Starém Městě v Praze.

k) Hyberňáků (irských Františkánů): 49. na Novém Městě v Praze.

l) Z kapucínských klášterů: 50. v Českém Brodě; 51. v Mnichově Hradišti; 52. v Budějovicích.

m) Celestýnek: 53. u Panny Marie Bolestné na Novém Městě v Praze.

n) Z klášterů karmelitických: 54. u sv. Havla v Praze; 55. u Panny Marie Vítězné v Praze; 56. v Chýši; 57. v Pacově.

o) Kartusiánů: 58. ve Valdicích u Jičína.

p) Pavlánů: 59. u sv. Salvatora v Praze; 60. ve Vobořišti; 61. v Nové Bystřici; 62. v Tachově; 63. v Nové Pace.

q) Barnabitů: 64. na Hradčanech v Praze.

r) Ze servitských klášterů: 65. u sv. Michala na Starém Městě; 66. v Konojedech; 67. v Rabštejně.

s) Kajetánů (čili Theatinů): 68. v Praze na Malé Straně.

t) Trinitářů: 69. v Praze a 70. Trinitárky v Štěnovicích.

u) Voršulek: 71. u sv. Jana Nep. na Hradčanech v Praze.

V dalším provedení Josefínských zákonů byly v letech 1812—1816 ještě zrušeny kláštery: 72. Františkánský v Horažďovicích, a Augustiánů-Bosáků: 73. v Lysé a 74. v Táboře.

Od císaře Josefa II. byly sice zrušeny, ale zase obnoveny kláštery:

a) dominikánský v Ústí nad Labem.

b) Augustiánů-Poustevníků: v Ročově, České Lípě a u sv. Dobrotivé.

c) kapucínské: v Litoměřicích, v Žatci a v Mělníce.

d) františkánské: v Krumlově, Kadani, Hájku a v Jindřichově Hradci.

e) servitský: v Nových Hradech (Gratzen).

Karmelitky odebraly se po zrušení svého kláštera u sv. Josefa na Malé Straně roku 1782 do Pohledu, odkudž se roku 1792 navrátily do Prahy a usadily se

v bývalém klášteře barnabitském na Hradčanech, poněvadž jejich klášter mezi tím byl odevzdán Anglickým pannám.

V starožitné stověžaté Praze byly z rozkazu císaře Josefa II. zrušeny tyto kostely a kaple:

a) Na Starém Městě: 1. Betlémská kaple; 2. chrám sv. Martina; 3. sv. Štěpána Menšího; 4. sv. Ondřeje v Poštovské ulici; 5. kaple sv. Kříže v Poštovské ulici, pocházející z 10. století, z doby slovanského obřadu, která takorůzka zázrakem do naší doby se zachovala. Majetník domu chtěl kapli roku 1862 strhnouti, což přátele starožitností a vlasteneckého umění tak pobouřilo, že k naléhání jejich obec Pražská kostel koupila, když Umělecká beseda se nabídla, že o důkladnou obnovu sama se postará; malíř Petr Wachsmann sebral 6000 zl. dobrovolných příspěvků; obnova byla v letech 1863—1865 provedena; kardinál Bedřich Schwarzenberg kapli vysvětil r. 1879. Tak zachován jest na životě staroušek velectihodný, který vlastněma očima viděl vznik, slávu, úpadek a vzkříšení národa českého.*) Škoda, že Dominikáni, do jejichž fary náleží, alespoň někdy, třeba o pouti, o slavnostech sv. Kříže, služeb Božích v ní nekonají; 6. kostel sv. Jana Křtitele; 7. sv. Valentina; 8. Panny Marie v kolébce; 9. kaple sv. Linharta; 10. sv. Norberta (premonstrátský seminář; teď jest na tomto místě novoměstský ústav pro šlechtičny, kteréž až do r. 1791 bydlily na Karlově náměstí, tam, kde nyní všeobecná nemocnice stojí, již lid říká »štift«, ježto tam »štiftsdámy« přebývaly); 11. sv. Pavla (se špitálem městským); 12. sv. Bernarda (v cisterciácké kolleji).

b) Na Novém Městě: 13. sv. Klementa; 14. sv. Lazara; 15. Božího Těla; 16. sv. Karla Boromejského (s domem pro zasloužilé kněze); 17. sv. Petra a Pavla na Příkopech; 18. sv. Michala; 19. kaple sv. Františka Xaverského; 20. kaple sv. Jana Ev.; 21. sv. Vojtěcha (menší kostel); 22. kaple sv. Mikuláše v Podskalí; 23. kaple sv. Martina na Vyšehradě, kterou Vyšehradská kapitola od eráru r. 1875 za 500 zl. koupila; kapitolní

*) Kostel sv. Kříže Menšího. Method. 1890 str. 134.—136.

děkan František Kočí dal ji na svůj náklad v obnosu 5000 zl. r. 1878—80 opravit: vysvěcena byla 11. list. 1880; a tak zachována tato starobylá památka z prado-
by křesťanství v Čechách;*) 24. kaple Panny Marie na Vyšehradě.

c) Na Malé Straně a Hradčanech: 25. kaple sv. Máří Magdaleny; 26. sv. Vavřince na Újezdě; 27. sv. Jana Křtitele (se špitálem městským); 28. kaple sv. Michala v jesuitské zahradě; stojí podnes, ovšem prázdná, a byla by padla roku 1896 za oběť podletenské silnici, která by byla přes ni šla, kdyby majetníci (občanská plovárna) nebyli za ni veliké ceny žádali, kterouž jim město Praha zaplatiti nechtěla; byla vně opravena a činí teď pod silnicí krásný dojem; 29. kaple sv. Michala pod Pražským hradem; 30. kostel sv. Petra a Pavla u přivozu; 31. sv. Václava; 32. sv. Prokopa; 33. kaple sv. Matěje; 34. kaple Panny Marie na vozové cestě k zámku čili hradu; 35. sv. Antonína a Alžběty se špitálem; 36. kaple sv. Matouše u Lorety; 37. kostel sv. Rocha (na Strahově); 38. kaple Panny Marie u Strahovské brány.**)

Bylo tedy zrušeno klášterů — 74, a sice v Praze 20, na venkově 54; připočteme-li pak k těmto zrušeným klášterům ještě 23 kláštery jesuitské, máme pro Čechy ohromné číslo 97 zrušených klášterův, a mimo to pouze v Praze 38 kostelův a kaplí. Co krásných stavitelských památek vzalo za své!

Na Moravě a ve Slezsku byly na počátku vlády císaře Josefa II. 83 kláštery s 2022 řeholníky,***) z nichž byly zrušeny tyto kláštery: 18. ledna 1782: 1. Kartusiané v Králově Poli u Brna; 2. Klarisky ve Znojmě; 3. Františkánky u sv. Josefa v Brně; 21. ledna: 4. Kartusiané v údolí Josafatském v Olomouci a 5. Klarisky tamtéž; 18. března: 6. Cisterciačky v Brně; 7. Domi-

*) Srv.: »Romanská kaple sv. Martina na Vyšehradě«, v časopise »Methodu« 1878 str. 113—116.; »Starobylý chrámec sv. Martina na Vyšehradě«; Method. 1880; str. 121.—125.; »Kostel sv. Martina na Vyšehradě«. Method. 1890 str. 136. a 137.

***) Borový: Dějiny diecése Pražské; str. 404—408.

***) Pilarz et Morawetz: Moraviae Historia Politica et Ecclesiastica III. 409 a 410.

nikánky u sv. Anny v Brně; 20. března: 8 Cisterciáčky v Tišnově a 9. Dominikánky u sv. Kateřiny v Olomouci;*) ke konci roku 1783: 10. Trinitáři v Holešově a 11. v Zašové;**)

24. července 1784: 12. Premonstráti v Zábrdovicích; 29. t. m.: 13. Premonstráti v Louce; 3. srpna: 14. Dominikáni v Jihlavě; 14. t. m.: 15. Lateránští kanovníci sv. Augustina u Všech Svátých v Olomouci; 18. t. m.: 16. Premonstráti v Hradišti u Olomouce a 17. na Sv. Kopečku; 21. t. m.: 18. Pavláni v Perné (Pirné) a 19. Františkáni ve Znojmě; 27. t. m.: 20. Františkáni v Prostějově; 7. září: 21. Augustiáni v Jevíčku; 9. t. m.: 22. Dominikáni v Boskovicích; 10. t. m.: 23. Lateránští kanovníci sv. Augustina ve Sternbergu; 11. t. m.: 24. Kapucíni v Náměšti; 18. t. m.: 25. Servité v Jaroměřicích; 21. t. m.: 26. Lateránští kanovníci sv. Augustina ve Fulneku; 27. t. m.: 27. Cisterciáci na Velehradě; 5. října: 28. Kapucíni v Mikulově; 12. října: 29. Pavláni ve Vranově; 16. t. m.: 30. Pavláni v Mořicích; 14. t. m.: 31. Kapucíni v Kyjově; 22. t. m.: 32. Cisterciáci ve Žďáře; 27. t. m.: 33. Dominikáni v Brně; 4. list.: 34. Servité ve Veselí;***) 35. Kapucíni v Prostějově; r. 1785: 36. Minorité v Olomouci; r. 1786.: 37. Pavláni v Krumlově; r. 1787: 38. Kapucíni ve Vyškově; r. 1813: 39. Minorité v Unčově; r. 1814: 40. Augustiniáni ve Vratečině.

Augustiniáni-Poustevníci u sv. Tomáše v Brně musili se ze svého kláštera na Staré Brno do kláštera někdy Cisterciáček přestěhovati, ale vzali s sebou milostivý obraz Panny Marie, ke kterému věřící s plnou důvěrou ve svých potřebách se utíkali. †)

Odhadování budov, statků, klenotů klášterních, prodej jejich a hospodaření s nabytým jměním bylo v pravdě podivuhodné; při tom panovalo surové vandalismství a neslýchaná porušenost výkonných orgánů.

Největší užitek z tohoto rušení klášterů měli židé. Jakási židovka Schendl-Dobruschková z Brna předložila

*) L. c. 410.

***) L. c. 418.

***) L. c. 420. 421.

†) L. c. 416.

zajisté v prosinci 1788 mocnáři plán, dle něhož cizozemská společnost (židů) všechny statky zrušených klášterův a zbožných nadání v dědičných zemích za cenu 20 milionů koupiti chtěla. Za tou příčinou daly se vskutku rozličné porady v česko-rakouské dvorní kanceláři. Ač však statky církevní nebyly této společnosti ponechány, přece táž dobrý obchod učinila, ježto císař k návrhu vlády 14. února 1788 rozhodl, že všechny klenoty Dobruschce a Schönfeldovi, jejímu synu, prodati se mají, aby prý všemu zpronevěřování se předešlo; »posvátné nádobí,« praví resoluce dále, »má se zlámati neb tak ohnouti, aby se ho nikterak zneužívatí nemohlo.« Že při tomto obchodě odhadující kommissee s prázdnýma rukama neodešla, rozumí se samo sebou.

Jaká pak korrupce v prodeji a odhadování při ustanovených kommissích panovala a s jakým vandalstvím rušení se provádělo, ukážeme na některých příkladech.

Asi 10 kroků od hradu císařského stál klášter, zvaný »Königskloster«, který měl v březnu 1780 býti prodán. Cena odhadní byla 30.000; městská rada podávala však 60.000 a nad to slibovala, že, co sama při prodeji oné budovy více utrží, odvede pokladně chudých. Návrh byl přijat, a budova 13. března v pěti částech za 125.000 prodána; utržilo se tedy o 95.000 více.*) O témž klášteře tázal se císař hraběte Kolovrata, kterak se to mohlo státi, že všechny stkvosty a poklady tam nalezené jsou ceněny za 36.000, kdežto jediná monstrance měla cenu 50.000? Kolovrat odpověděl vyhýbavě, že prý odhadnutí v pravém smyslu slova se nestalo. Císař stál však na svém, že odhadnutí se stalo. Kterak věc dopadla, není z akt známo. Že císař měl pravdu, vysvítá z toho, že měl v ruce kvitanci od zlatníka vídeňského Holbeina, kterouž zlatník 14. dubna r. 1787 stvrdil, že za monstranci 50.000 zl. obdržel.**)

To se dělo ve Vídni, několik

*) Brunner: *Mysterien*, str. 287. a 288.

**) Idem: *Theologische Dienerschaft* 480. a 481

kroků od císařského hradu; jak teprv dopadaly věci tam, kam zrak císařův nedosahoval!

Mariánský obraz v poutním místě Waldrastu v Tyrolsku měl brilliantovou šňůru veliké ceny, darovanou od jedné slečny v Inšpruku. Brzy po zrušení téhož poutního místa objevila se paní jednoho člena kommisie v plesu, majíc brilliantový stkvost ten okolo krku, a lid ji vtipně nazval »Matkou Boží Waldrastskou«. (Die Waldraster Mutter Gottes.) — Jeptišky jednoho kláštera ve Vidni po 25 let požívaly o jeden pokrm méně a zdržely se úplně vína; z úspory takto docílené koupily drahé mešní roucho; toto a ještě jiné perlami vyšívané bylo po zabavení při dražbě koupeno od kupce, který k té koupí obdržel rozkazy z Ruska.*)

Karthouze Gamminská byla založena od Albrechta II. V kůru kostela této karthouze odpočíval zakladatel vévoda Albrecht II., jeho manželka Johanna a první manželka vévody Albrechta III., Alžběta, dcera našeho císaře a krále Karla IV. R. 1782. zrušen klášter tento. Tuť nalezly se některé věci drahocenné, jako: dýka, tulich a meč Albrechta II.; jeho modlitby, modlitební kniha císařovny Eleonory, obě pravými drahokamy posázené, a sbírka podobizen císařův a papežův. Dolnorakouská vláda ptala se císaře, nemají-li tyto věci poslány býti do c. k. knihovny neb pokladnice, neb z části do zbrojnice. Ale císař odpověděl 13. dubna 1782: »Všechny tyto věci ať se prodají dražbou.« Tak se skutečně stalo. Dýka vévody Albrechta II. odhadnuta za 1 zl. 8 kr. a v dražbě prodána za 6 zl. 3 kr. Tulich Albrechta II. ceněn na 34 kr., prodán za 2 zl. 18 kr. Hůl Albrechtova a jeho meč ceněny za 34 kr. a prodány na 7 zl. 36 kr. Přečasně modlitby Albrechtovy od kommisie odhadnuty na 35 zl. a prodány za 57 zl. 3 kr. Modlitby císařovny Eleonory, manželky císaře Fridricha III. ceněny na 12 zl. a prodány za 17 zl. 56 kr.

Kosti oněch tří členů z rodu habsburského zůstaly v zpustošené chrámové budově po 15 let vysta-

*) Viz: Jäger. I. c. str. 78. a 79.

veny svévoli a surové zvědavosti, až hrabě Hohenwart, biskup sv. Hippolytský (1794—1803) poslal o tom zprávu císaři Františkovi, který dal r. 1797. kosti Albrechtovy do farního chrámu v městysi přenést. Mají tento nápis: »Quae venerandae reliquiae, ne post abolitam Carthusiam Gemnicensem negligentius custoditae dilaberentur, privata populi in principes suos pietas exoptavit. Decretum publicum dedicata hac memoria perfecit 1797.« Jaká ironie leží v tomto nápise s ohledem na tehdejší vládu!*)

Vandalismus, jaký panoval při rušení kostelův a klášterův, a který ničil poklady vědecké i umělecké, vypisuje Majláth takto: »Umělecký kabinet císaře Rudolfa II. byl od smrti svého zakladatele v královském hradě pražském. Josef II. uzavřel, že tento hrad promění v kasárny. Byl tedy sestaven inventář, jímžto sobě ti, kteří jej spisovali, pomník své hlouposti a svého vandalství postavili. Léda od Titiana jest na př. takto poznamenána: »nahá ženština, od zlé husy kousnutá.« Staré mince byly prodávány dle váhy. Torso, poněvadž žádného kupce nenašel, vržen do zámecké zahrady; tam ležel nějaký čas, až jej vídeňský oční lékař Barth koupil. Tímto Torso jest Ilioneus v Glyptothece mnichovské. Barth koupil jej za šest sedmíků (42 krejcarů;) při kongressu vídeňském r. 1814 koupil jej král Ludvík Bavorský, tehdáž jako korunní princ, za 6000 dukátů.

Všeobecný výkřik nevole, který po celých Čechách se rozléhal, když se pravilo, že nádherný hrad královský bude proměněn v kasárny, pohnul císaře, že rozkaz svůj odvolal; kabinet Rudolfův byl však už zničen.

S podobnou surovostí ano zuřivostí jednali komissarové při rušení klášterů, ve kterých veliké množství listin, rukopisův a vzácných knih a pokladův uměleckých uloženo bylo. Drahocenné rukopisy prodávaly se po librách na sýr. Knihovny byly prodávány za babku; zlaté a stříbrné stkvosty skupovali židé! Plný vůz knih z klášterních knihoven prodával se za

*) Brunner: Myst., str. 288.—297.

jeden neb dva zlaté. To bylo mi vypravováno od mužů, kteří sami takové vozy plné knih koupili. Kterak se s uměleckými památkami nakládalo, o tom podává Majláth následující příklad: »Bela IV. založil na ostrově sv. Markéty pro svou dceru Markétu klášter. Po bitvě u Mohače utekly se jeptišky odtamtud ku Klariskám do Břetislavi, vzavše tam s sebou všechny umělecké poklady a vše, čeho abatýše sv. Markéta užívala. Při zrušení tohoto kláštera přišly věci ty do dražby, a nezbylo z nich nic více než stříbrný domácí oltář podivuhodné byzantské práce, který jest nyní majetkem rodiny Bathyány, a obraz, který klariska břetislavská hraběnka Károlyi do kaple Nagy-Károlyiské přinesla. Onen domácí oltář koupil Bathyány od žida.«

Znameníť sběratel starožitností uherských Mikuláš Jankovics sdělil s hrabětem Majláthem, že nejkrásnější a nejdrahocenější kusy jeho sbírky, které národnímu museu za 300.000 odprodány byly, jsou ony, kteréž jsa mladým mužem v době rušení klášterů byl zakoupil.

Kdyby byl Josef II. měl více smyslu pro umění a vědu, nebyl by zájmy veřejného vyučování svěřil muži, jakým byl svob. pán Gottfrid van Swieten, který k vandalskému ničení pokladův uměleckých slovem i skutkem napomáhal. K návrhu dvorní kommisie studijní, jejímž předsedou byl van Swieten, poručil totiž císař, aby všechny knihy z knihoven zrušených klášterů, které se pro universitní knihovnu nehodí, jmenovitě modlitební knihy, legendy atd., byly rozprodány. Co však rozuměl van Swieten »nepotřebnými« knihami? V předpisu o zničení knih ze 3. dubna 1786. praví zajisté: »Vše má býti odstraněno, co jen obrazovností a přepychu učenců slouží; knihy, které jiné zásluhy nemají, než že od jistých bibliografů neurčitým způsobem za vzácnost se vydávají; stará vydání knih z 15. století a co toho více jest: toto vše jest pro universitní knihovnu ceny velmi pochybné.« A potom pracovaly pilně stoupy na stlučení a zničení toho, co van Swieten jmenoval »Gelehrtenluxus« a »Bibliographen-Liebhabelei.« Když proti tomuto vandalství

nejvyšší kancléř hlasu svého pozdvihl, tvrdě, že takové barbarství přece s vůlí císařovou se nesrovnává, odpověděl van Swieten: »Ono ničení knih stoupami a prodej makulatury týká se pouze knih theologických, a zde není třeba nijaké ztráty se obávat.«

I česká literatura utrpěla hrozných ztrát. České a moravské kláštery chovaly zajisté netušené množství českých knih, rukopisův a listin, které z valné části záhuba zachvátila. Proto, když 23. ledna 1789. v Praze dražby knih v císařské knihovně dokončeny byly, povzdechl si Pelcl takto: »Největší, nejkrásnější a nejprospěšnější díla, jež Čechové ode dvou set let sebrali a do Čech přinesli, nyní opět cizozemcům jsou prodána a z Čech pryč odeslána. To zajisté neděje se proto, aby v Čechách vědy se zvelebily.« Ba bude-li jen kdy možno vypsati ztráty,*) jež písemnictví české utrpělo za Josefa II.?

Budiž dovoleno ukončiti tuto stať výroky dvou mužů, kteří ono počínání pravým způsobem označili.

Císař František II. vyslovil se totiž o prodeji církevních statků k svému nejbližšímu okolí takto: »Já pro svou osobu nenesu žádné viny v té věci; předkové moji to učinili; financím však nemůže to přinéstí žádného štěstí, neboť nespravedlivý krejcar pohlcuje zlatý.«**) A Görres praví: »Co zakladatelé klášterů starým pouštím odňali, co zbožná mysl tolika pokolení jim svěřila, co se tiše a znenáhla průběhem tisíciletí nashromáždilo a z malých darův a moudrou šetrností u veliký poklad vzrostlo: to vše jest rozházeno a stráveno, promarněno a do všech končin světa rozptýleno.«***)

O jiných společnostech náboženských budiž v krátkosti podotknuto, že dekretem z 18. března 1783. všechny řehole třetího řádu byly zrušeny; jmění jejich připadlo náboženské matici. Rovněž zrušena jsou všechna bratrstva a založeno jedině obecné

*) Dr. Bob. Rieger: »Z germanisačního úsilí 18. věku.« v »Osvětě« 1887 str. 510. a 511.

**) Brunner: *Myst*, str. 283. a 384.

***) U Brunnera l. c. str. 380. Viz Brunner: *Myst*, 256.—384. *Theologische Dienerschaft* 473.—515.

bratrstvo pode jménem: »Bratrstvo účinné lásky k bližnímu s ohledem na potřebné chudé.« (Bruderschaft der thätigen Liebe des Nächsten in Beziehung auf hilflose Arme.) Stanovy bratrstva tohoto praví v §. 1., že se žádného potvrzení v Římě hledati nemá, a odpustky že mají se pouze od biskupa žádati; §. 2. zapovídá voliti nějakého Svatého za patrona; patronem prý bratrstva má býti Spasitel sám. (22. května 1783.)

Toto bratrstvo mělo se spojití s ústavem chudých. Císař totiž zakázal veškeru žebrotu, nařídil, by nikdo soukromě almužny nedával a zřídil ústav chudých. Každý z obyvatelů měl se upsati, mnoho-li na chudé dáti chce a z příspěvků těch zřídila se pokladna, z níž chudí každé obce nějakou částku na den dostávali. (Dekrety z 1. srpna a z 9. srpna 1783.) — V Čechách začal s ústavem chudých hrabě Jan Buquoy. Na Moravě zavedla jej 1. října r. 1785. ve Velkém Meziříčí a na svých panstvích Eleonora Gabriela kněžna z Oetingen-Spilbergu, choť knížete Karla Liechtensteina. Po ní učinil to Josef Postler. Oba posledně jmenovaní byli od císaře 14. září 1786. vyznamenáni zlatým záslužným penízem. Roku 1785. zavedlo ústav chudých 31 moravských a slezských měst.

Bratrstvo účinné lásky bylo na Moravě zřízeno 11. září 1785.; nejprve byla konána řeč, kterou lid ke skutkům milosrdenství se vybízel, a pak následoval zápis členů. *)

Ústav chudých i s bratrstvem účinné lásky zmizely brzo stopy po sobě nezanechavše; neboť křesťanská láska policejně řídití se nedá a mizí tam, kde uvalí se na ni ráz jakési povinné daně. Ze všeho zbylo jen to, že faráři zůstali ve svých osadách správci chudinství.

§. 20. Vychování duchovenstva.

Aby vládou zavedené reformy trvati a v život uvedeny býti mohly, bylo se vládě postarati o to, aby

*) Pilarz et Moravetz: Moraviae Hist. Pol. et Eccl. III. 423.—424.

duchovenstvo žádného odporu nekladlo, nýbrž rádo a ochotně všechna nařízení státní provádělo. Z té příčiny potáhla vláda ve svůj obor vychování duchovenstva a představení seminářův a professoři nebyli jmenováni od biskupův, nýbrž jedině od vlády a uloženo jim, aby své josefínské názory mladým bohoslovcům vštěpovali.

Dne 30. března 1783. vyšel dekret,*) jímž se všechny vychovávací ústavy duchovenské při sídlech biskupských a klášterůch rušily a »generální semináře« zaváděly. Byly pak zřízeny ve Vídni pro Rakousy, v Praze pro Čechy, v Olomouci pro Moravu a Slezsko, ve Lvově pro Halič, v Hradci Štýrském pro Štýrsko, Korutany, Krajinu a Terst, v Inšpruku pro Tyroly, ve Frýburku pro přední Rakousy, v Lovanech a Luxemburku pro Belgii. Zde měl každý posluchač šet let studovati a pak teprve rok v sídle svého biskupa neb kláštera prakticky se cvičiti. Kdo chtěl býti přijat, musil se vykázati vysvědčením, že po ukončeném theologickém studiu od některého biskupa neb řádu bude přijat. Představení generálního semináře měli právo, »špatné a neschopné jinochy představenému řádu, neb, měli-li se státi světskými kněžími, biskupovi na ten účel ohlásiti, aby od něho byli propuštěni.«

»Professory a představenými byli jmenováni mužové osvíceného rozumu a vytříbených zásad, na které vláda spoléhati mohla. Nepřednášelo se více ad mentem divi Thomae, ad mentem Scoti, Augustini, Bonaventurae. Laxisté, probabilisté, tutioristé, a jak se ostatní blázinisté (Narrenisten) jmenují, zmizeli. Učebné knihy jsou všude tytéž, dle rozumu písma, mravnosti a ku blahu občanské společnosti a státu sepsány.«**)

O tom, kterak to v generálních seminářích vyhlíželo, píše r. 1789. jeden rakouský biskup biskupu belgickému takto: »V našich seminářích jest veta po náboženství a mravnosti; škodlivé bludy netoliko se

*) Jaksch. II. 452.—454. »Generalseminarien«.

***) Obdivovatel generálních seminářů Peztl; u Brunnera: Theologische Dienerschaft str. 371.

trpí a podporují, nýbrž i veřejně přednášívají. Toť patrno ve Vídni, Lvově, Praze, Hradci, Frýburku a Inšpruku. Chci uvésti jen některé věty, které se veřejně přednášejí: 1. Neomyslnost církve, ve kterou jen malý počet slabých hlav věří, jest pochybna. 2. Sněm Tridentský prohlásil několik článků víry, které ve staré době nemají základu. Sněm není neomylný. 3. Jest nesnadno dokázati božský původ zповědi. 4. Církev nemá žádné moci zákonodárné; její nařízení nejsou platna, pokud nedosáhnou potvrzení státního. 5. Církev nemá moci stanoviti překážky manželství. 6. Coelibát není dokonalejším stavem než manželství. 7. Účelem člověka není Bůh, nýbrž člověk jest sám sobě blažeností. 8. Svátosti patří k zevnějšku náboženství, které nezáleží v užívání svátostí. 9. Půst protiví se zákonům přirozeným, jakmile vystupuje nad obyčejné předpisy střidnosti. 10. Tresty pekelné nejsou věčné. 11. Církev prohlásila mnohé čisté scholastické subtilnosti za články víry. 12. Láska k sobě samému jest jedinou ctností, která vše obsahuje. 12. Dábel nepokouší lidí.* *)

»Někteří professori byli veřejnými vůdci mládeže a netoliko náboženství, nýbrž i veškeru mravnost podkopávali. Zejména seminář ve Frýburku Breisgavském vyznamenával se nemravností a zvrhlostí svých professorů. I nejspravedlivější žaloby nezmohly však nic proti svéhlavosti a bezbožnosti jansenisty van Swieten. Tak dělo se s Janem Kolbem, Vídeňákem, knězem a professorem pastýřského bohosloví v Rattenberku v Tyrolsku. Veřejně tupil náboženství a mravnost před seminaristy i laiky, vodil své chovance v pátek do nejsprostších krčem, jedl a pil s nimi a vyzýval je, aby bez ohledu na zákony postní masa a jiných zakázaných pokrmů požívali. Veřejně učil, že smilství není žádným hříchem, naopak že jest dovoleno, ano i nutno. Kolb byl pohoršením celého města; protesty proti němu zadány do Vídně, ale vše nadarmo. Van Swieten byl jeho ochráncem, a proto zůstal Kolb 5 let v Rattenberku, až konečně smrt jeho řádění učinila konec.* **)

*) Brunner: Theologische Dienerschaft 371. a 372.

***) Theiner u Brunnera: Theol. Dienerschaft 372. a 373.

Místo Kolbovo obdržel kněz františkánský, který se dříve ve Vídni konkursu musil podrobiti. Týž psal o vídeňském semináři svému příteli do Tyrolska list, v němž praví toto: »Dlouhé bylo by vypravování, kdybych vše s vámi sdělití měl, co jsem ve Vídni cítil. Věřte mi, že nepřemrštují, dím-li, že bych raději polovici krve své vycedil, než ještě jednou do tohoto města vkročil. S největší bolestí viděl jsem na universitě jindy tak slavné všeobecný převrat věcí, tak že Vám ani nemohu říci, ke kterému náboženství většina profesorů se přiznává aneb co věří o božství Kristově; ale ovoce jejich ať Vám to ukáže. Viděl jsem v tomto generálním semináři tak ohavnou zpustlost, že, kdybych jí nebyl na vlastní oči viděl, nikterak bych tomu nevěřil. Jest zde 80 seminaristův, ale počet lehkých ženštin, kterým ředitelé přístup dovolili za tím účelem, aby oné mládeži všecken stud odňali, byl mnohem větší. Co mám říci o větách, které se zde hájí? Nejnebezpečnější spisovatelé jsou v rukou všech, a mnozí profesoři doplňují ve svých přednáškách, co bezbožného a ohavného jim ještě chybí. Zde se tvrdí, že od nepamětných časů nebylo žádného oekumenického sněmu, neboť ke sněmu jest prý přítomnosti všech správců duchovních první i druhé třídy (biskupův i farářů) nutně potřebí. Tam opět zavrhuje se nejvyšší představený církve, a papež klade se na roveň s ostatními biskupy. Tu se vystavují a v posměch uvádějí bully papežské; tam se potupují odpustky, zavrhuje se ústní zpověď. Co Vám o vídeňském generálním semináři pravím, platí více méně i o ostatních ústavech toho druhu v Hradci, v Olomouci, Pavii, Praze, Inšpruku, kdež učitelé bez víry a náboženství jsou ustanoveni. Jansenista Tamburini, byv vyhnán z území benátského pro své rouhání a pohoršlivé proposice, utekl se do Pavie a stal se tam rektorem generálního semináře. V Inšpruku jest pověstný osvícenec (Freigeist) a svobodný zednář Albertini. Toto zničení víry a tento úpadek mravů mohli biskupové snadno odvrátiti šlechetným odporem. Ale bohužel! skoro všichni podali k tomu pomocné ruky své a pro úctu k panovníkovi zapomněli na úctu Bohu povinnou. Vyjmete-li kardinála

Migazziho, arcibiskupa vídeňského, knížete Eszterházyho, biskupa záhřebského, a hrab. Edlinga, arcibiskupa gorického,*) mohou všichni ostatní právem se jmenovati hubiteli místo hajiteli svých stád.**)

Ve Vídni vykládaly se bohoslovcům církevní dějiny dle protestanta Schröckha, a teprve, když arcibiskup Migazzi proti tomu zakročil, dostal professor Matěj Dannenmayer rozkaz, aby učební knihu církevních dějin vypracoval, což týž úplně v duchu tehdejší liché osvěty učinil.***) Podobně, v duchu církvi a papeži nepřátelském, vyučoval a psal professor církevních dějin ve Štýrském Hradci, František Gmeiner. †)

Co pak pražského generálního semináře ††) zvláště se týká, klademe zde o něm následující: Generální seminář pražský otevřen byl s velikým chvatem dne 1. listopadu r. 1783. Jméni bývalého arcibiskupského semináře v obnosu více nežli 200.000 zl., statek Sovinky, všechny fundace kostela sv. Vojtěcha a Salvatora z dob jesuitských a jmění konviktu sv. Václava byly staženy a tvořily fond nového ústavu. Bývalé místnosti arcibiskupského semináře byly zrušením a prodáním knihtiskárny valně zvětšeny a pro 600 alumnův upraveny, ovšem marně, neboť tohoto počtu pražský seminář nedosáhl nikdy. Vydržovalo se v něm obyčejně 140—160 alumnů; nejvíce bylo jich r. 1785, totiž 168; když pak k nim přistoupilo ještě zprvu maximum 80 řeholníkův, bylo ročně průměrně kolem 250 chovanců, kterýžto počet však později valně se tenčil.

V čele ústavu stál rektor, kterýž o domácí kázeň, vychování, hlavně však o hospodářství celého domu se staral.

*) Pražský arcibiskup Antonín Petr hrabě Příchovský (1764—93) činí též čestnou výjimku.

**) U Brunnera, Theologische Dienerschaft, str. 373. a 374.

***) Institutiones historiae eccl. N. T. Wien. 1788 a 1806. — Leitfaden in der Kirchengeschichte nach M. Dannenmayer. Wien. 1790; 4 díly; Rottweil. 1827. a 1828. 4 díly v 8°

†) Epitome historiae eccl. N. T. Grecii 1787 a 1807; 2 T.

††) Srv rozpravu: »Představenstvo generálního semináře pražského« od Dra Aloise Soldáta, v »Časopise kat. duch.« 1894 str. 385.—396.; 476.—485.

Prvním rektorem jmenován byl vládou Augustin Zippe, děkan českokamenický, na doporučení biskupů Haye z Králové Hradce a Arnošta hraběte z Waldsteinů z Litoměřic, kterýžto poslední perlou své diecése jej nazval, a proti vůli pražského arcibiskupa Příchovského, jemuž svobodomyšlný a osvícený děkan po chuti nebyl a který chtěl míti na tak důležitém místě konsistorního tajemníka Košťála. Také Rautenstrauch propadl se svým kandidátem Hurdálkem; proto však zůstal přece Zippovi nejlepším přítelem.

Zippe byl svobodným zednářem a vyznamenával se podlézavostí k světské vrchnosti a opovrhováním všelikou vrchností duchovní, počínaje si jako rektor s velikou libovůlí. Svou neuctivost a neposlušnost k arcibiskupovi ukázal, když šlo o účastenství alumnátu v průvodě Božího Těla. Dne 3. června 1784 přinesl totiž konsistorní posel rektorovi adressovanou missivu, aby poslal alumny na průvod Božího Těla. Avšak vrátný generálního semináře nepřijal tohoto přípisu s podotknutím, že má zakázáno přijímati od konsistoře jakékoli přípisy. Arcibiskup obrátil se 5. června se žalobou ke guberniu, kde praví, že s pojmem kněze, i kdyby všechny exemce měl, se nesrovnává, aby dva-kráté missiv konsistorních nepřijal a říkal, že mu není jednati s konsistoří, nýbrž toliko s veleslavným zemským guberniem; takové chování že jest zjevným zneuznáváním a porušováním práv ordinariátu, výslovným zneuctěním biskupa, a že odporuje podstatným povinnostem kněží světských i řeholních, kteří biskupovi diecése, v níž žijí, poslušností jsou povinni; poněvadž pak všecka honorace průvodu k účtě Boží po úmyslu církve sv. se účastní, že nelze pochopiti, proč by theologická mládež této povzbuzující slavnosti se vzdala. — Ku přípisu tomuto byly přiloženy nerozpečetěné a vrácené missivy konsistorní.

Gubernium poslalo tuto žalobu 8. června Zippovi, aby se o ní vyjádřil, což týž učinil spisem o pěti listech in folio, kde praví: »Byl jsem posud toho mínění, že nemám ve příčině alumnův od nikoho nijakých rozkazů přijímati, leč od vysoké vlády. Biskupové nemají nad alumny pravomoci, pokud jsou tito v semináři (§ 7.

ústavu): teprve po šesti letech, když světští alumni do kněžských domův a klášterní do noviciátu jdou, podléhají alumni biskupské pravomoci. V tom utvrdil mne i dvorní dekret z 25. února r. 1784, kde se praví, že rektor má biskupovi oznámiti ty alumny, z jehož diecése jsou, aniž by onen biskup do řízení domu míchati se směl. Poněvadž nikde mi nařizeno nebylo, abych nějaké přípisy konsistorní přijímal, ale toliko přípisy vysokého gubernia, nechtěl jsem býti příčinou, aby konsistoř nějaký buď přímý nebo nepřímý vliv na generální seminář měla, nebo nějaký vrchní dozor provozovala. Z počátku, chtěje se mrzutostem vyhnouti, přijal jsem některé missivy, ale když konsistoř začala mi dávatí nařízení, se stanovami ústavu nijak se nersrovnávající, tak buď aby v dómě akolytovali, nebo chodili na veřejné průvody, abych se zodpovídal, proč alumnus Häuszler vystoupil, předvídal jsem, že kollisím neuju, a proto bylo nutno, abych konsistorních missiv více nepřijímal. Tyto důvody jsem také po prvním subkretoru Luňáčkovi panu arcibiskupovi oznámil, a tžž ústně s ním sdělil, že všemu, co se mojí osoby týká, se podrobím, ale nařízení semináře se týkající pouze od vysoké vlády přijímati budu. I prosil jsem ho, aby mne podobnými věcmi ušetřil. Z té příčiny dal jsem také vrátnému rozkaz, aby žádných konsistorních missiv pro mne více nepřijímal. — »Pro budoucnost, abych podobných kollisí ušetřen byl, prosím vys. gubernia o instrukci v té věci. — Co slavnosti Božího Těla se týče, jsem proti tomu, by se jí alumni účastnili. Máme doma pořádek služeb Božích předepsaný, tak že všeho doma se účastní, a o tomto průvodu se říká, že mnozí více pro parádu nežli z pobožnosti se ho účastní. Stanovy domu pak nám nařizují, abychom nepěstovali pobožnístkářství a vedlejších pobožností (Afterandachten und Andächtelei), které vznikly v pozdějších letech, když z pobožnosti chlebařství se vyvinulo. Ostatně slavnost Božího Těla jest původu nového, pročž nejsou alumni jí vázání. Nařídí-li však tak vysoká vláda, jest vždycky možno slavnosti Božího Těla se účastniti.« Gubernium a duchovní kommissee pro Čechy, ačkoli svobodní zednáři a přátelé

Zippovi v nich zasedali, rozhodli však, že rektor konsistorní missivy přijímati a průvodu Božího Těla s alumnátem účastniti se má.*)

Rektor Zippe začal hned při svém nastoupení spor s professorským sborem c. k. bohoslovecké fakulty. Počal totiž ob čas choditi do přednášek profesorů, zdali tito dle nejvyšších intencí vlády přednášejí. Prodirektor Schmalfluss vyzval však professory, aby rektorovi vstup do sálů fakultních zabránili. Tu tvrdil rektor, že prý chodí se přesvědčit o návštěvě alumnův, a kommisie duchovní, k níž věc přišla, rozhodla ve prospěch rektorův, že má netoliko právo, nýbrž i povinnost choditi na přednášky theologické a též na přednášky profesora církevního práva. To vše věděli alumni, a působilo to špatně na kázeň domu, která byla velmi chatrnou.

K ruce rektorově byli dva subrektoré, z nichž první byl spolu spirituálem.**)) Prvním subrektorem stal se Leonard Felix Luňáček, rázný muž i co do kázně alumnův i co do plnění císařských nařízení. Roku 1786 byl povolán za rektora generálního semináře v Štýrském Hradci, kde bylo po propuštěném rekoru Pollanzovi mnoho nepořádků. Pro svou ráznost byl povolán r. 1790 do vídeňského semináře, kde zavládla nekázeň.

Druhým subrektorem byl jmenován František Wenzl. Zajímavo jest, že o výnosné místo subrektorovo (1000 zl., byt, topivo a světlo) hlásil se též Josef Dobrovský, tehdy jáhen, ale přese vše úsilí Zippovo nedostal tohoto místa, poněvadž jeho pravověrnost i samé zednářské studijní kommissi byla pochybnou.

Ke správě semináře byli počítáni též čtyři studijní prefekti, mající povinnost přihlížeti ke studiu alumnův a látku na fakultě přednesenou s nimi opakovati. Za to měli v semináři byt, teplo, světlo a 300 zl., z nichž 200 zl. za stravu platili. Návrh na jejich jmenování činili vládě rektor generálního semináře a prodirektor

*) Místodržitelství archiv. L. D. n. 12. sub 38.

**)) Rautenstrauchův Entwurf zur Einrichtung der Generalseminarien in der k. k. Erblanden. Wien. 1784.

bohoslovecké fakulty. Ústav prefektů měl býti seminářem budoucích bohosloveckých profesorů.

Po smrti Rautenstrauchově byl Zippe 24. října r. 1785 jmenován direktorem bohosloveckého studia a členem dvorní studijní kommisie vídeňské; r. 1805 dán do výslužby, žil v Praze a umřel r. 1816.

Druhým a posledním rektorem generálního semináře pražského stal se Josef Hurdálek, *) byv k tomuto úřadu navržen od Zippeho. Jako rektor zachovával k arcibiskupovi náležitou uctivost, choval se k alumnům i sluchům v pravdě otcovsky, ale byl velice shovívavým. To arcizpozorovali brzy alumni, a nemajíce nad sebou železné rnký subrektora Luňáčka, začali si dovolovati více, nežli s liberálními zásadami statutu Rautenstrauchova se snášelo.

Roku 1787 přišla k císaři na pražský generální seminář žaloba, že jeho alumni vedou lehkovážné řeči i ve věcech víry, které silně socinianismem zavánějí; není prý náležitého dozoru na mravy alumnův ani v domě ani mimo dům; chodí prý bez dohledu, kam se jim líbí, chodí do hostinců, kde se opíjejí, vycházejí místo v kněžském rouše pouze ve svrchnících, dopuštějí se různých výtržností a dovolují si známosti i s podezřelými ženskými.

*) Ginzl: Bischof Hurdalek. Prag 1873. — Josef František Hurdálek narodil se 6. listopadu 1747. v Náchodě z chudých rodičů; jeho otec byl tkadlec. Místní kaplan vida veliké vlohy hochovy připravil jej na studia, která v největší bídě ale s největším prospěchem konal nejprve v Kladsku, pak od roku 1764 u jesuitů na Novém městě Pražském; v Kladsku trpíval takový hlad, že i kosti na smetišti ohryzoval a z výlevků z domů zbytky jídel vyhledával; v Praze živil se polívkami klášterními. Potom stal se alumnem královéhradecké diecése, studoval theologii v Praze, byl 21. září roku 1771 vysvěcen na kněžství a zároveň povýšen na mistra filosofie a svobodných umění a bakaláře bohosloví. Pobýv asi rok v královéhradeckém semináři byl ustanoven r. 1772 za zámeckého kaplana v Náchodě. Kaplanovav dvě léta byl povolán r. 1775 za prefekta šlechtické mládeže v c. k. Tereziánské akademii ve Vídni, kde působil, až jej královéhradecký biskup Josef Adam hrabě Arco domů povolal, učiniv jej r. 1777. tajemníkem biskupské konsistoře a konsistorním radou. Roku 1780 stal se děkanem v Novém městě nad Metují, kde tak dlouho setrval, až r. 1785 byl za rektora generálního semináře pražského povolán.

Dvorním radou Kresslem zavedeno přísné vyšetřování, v němž se sice ukázalo, že alumni spisy soci-nianské čtou, ale podobných řečí nevedou; co do mravních poklesků, že spočívá celé udání na omylu; toho že dopouštějí se kněží, kteří jako alumni pouze ve svrchních vycházejí; ale kárati jest prý u alumnův jejich přemrštěný účes, světský oděv a časté vycházení; skutečné výstřednosti mravní, kromě několika případů, které nejvíce řeholníci zavinili, nemohou prý se alumnům za vinu přikládati. Celá věc neměla pro Hurdálka nemilých následků.

Die nařízení císařova čítal rektor v neděli a ve svátek s alumny, aby jim byl nápomocen u výběru četby, a uváděl je ve smysl toho, co četli. Potom v pololetních výkazech o semináři podával vládě seznam temat kázání a katechesí a spolu četby. Roku 1787 četl s alumny Budkenův spis: O toleranci (Über die Toleranz), což i vládě zdálo se pro mladé lidi trochu nebezpečným, a proto napomenula Hurdálka, aby, když již něco takového čte, vybíral místa méně závadná, neb alespoň výkladem na pravou víru je uváděl.

Když r. 1790 generální semináře byly zrušeny, byl Hurdálek dán do výslužby a dostal dekretem z 21. září r. 1790 500 zlatých pense, pokud by slušného obročí neobdržel. Jeho přítel Riegger, člen duchovní kommisie české, vymohl mu však pro mnohé zásluhy jeho 1500 zl. výslužby. Své pense užíval Hurdálek v Praze, obíraje se pilně Kantem. Ke konci r. 1794 byl jmenován děkanem litoměřické kapitoly a těšil se přízni biskupa Schulsteina († 1801), po jehož smrti stal se správcem biskupství, ale biskupem od císaře jmenován nebyl, ačkoliv se to v diecési všeobecně očekávalo, a přítel jeho Heřman z Herrmannsdorffů, dvorní rada a známý zednář, všemožně o to se vynasnažoval. Teprve roku 1815 byl jmenován biskupem litoměřickým po Václavu Leopoldu Chlumčanském, který za pražského arcibiskupa byl povýšen.

Při všech stínech svého přestavenstva nestal se však pražský generální seminář*) tak smutně pověst-

*) Po zrušení generálních seminářů vstoupil v Praze hned do života zase diecéšní seminář. jehož prvním rektorem r. 1790

ným jako frýburský, vídeňský, inšprucký, třeba že na theologické fakultě působili necírkevní professoři, jako Dr. Kašpar Royko, professor církevních dějin.

Royko pocházel z Mariboru v Dolním Štýrsku; narodil se 1. ledna 1744, byl posvěcen na kněžství r. 1766, stal se nejprve r. 1773 professorem filosofie ve Štýrském Hradci a potom r. 1774 professorem církevních dějin. Roku 1781 začal vydávati první své větší dílo: »Geschichte der grossen allgemeinen Kirchenversammlung zu Kostnitz« (Dějiny velikého všeobecného církevního sněmu v Kostnici), jímž pozornost tehdejších osvícenců na sebe obrátil, ujmaje se v něm Husa i Jeronyma proti sněmu. Když r. 1782 štýrskohradecká universita v lyceum proměněna byla, byl Royko dvorním dekretem ze 7. prosince 1782 jmenován učitelem církevních dějin při pražské universitě. V Praze pokračoval ve vydávání svých »Dějin kostnického sněmu« (1784—1794; celá práce o 5-ti dílech),*) ale vyvolal proti sobě polemiku katolických spisovatelův. Arcibiskup Příchofský obrátil se s námitkami svými na císaře Josefa II., který Roykovi dvorním dekretem z 5. února 1789 přikázal, aby se nařízením z 29. pros. r. 1787 řídil; neměl tedy ve spisech nebo v soukromých rozmlouvách se žáky nic proti katolickému náboženství tvrditi, aniž převraceti neb jinak vykládati to, co veřejně učiti musil; i ve věcech, které nebyly přímo články

byl učiněn děkan v Červené Řečici Antonín Haberein, který 14. února r. 1803 byl jmenován proboštem v Jindřichově Hradci († 1822). Jeho nástupcem stal se posavadní praeses v seminári a kanovník staroboleslavský Josef Faschang, jenž r. 1814 přišel za infulovaného probošta na sv. Horu u Příbrami, kde r. 1833 zemřel. Praesesem semináře do r. 1801 byl František Fähnrich a po něm jmenovaný Faschang.

*) Český překlad o dvou dílech obstaral Václav Petryn (Stach) v Praze r. 1785 a 1786 pod názvem: »Historie velikého sněmu kostnického«. Ostatní jeho díla jsou: Synopsis historiae religionis et ecclesiae christianae. Praeae 1785. — Einläutung zur christlichen Religions- und Kirchengeschichte. 4 Th. Prag. 1782; 2. Aufl. 1790 s podobiznou. — Christliche Religions- und Kirchengeschichte. 4 Th. Prag 1789—1792. — Zanechal v rukopise »Kirchengeschichte von Böhmen« a jiná ještě díla, o nichž se neví, kam přišla.

víry, ale úcty a vážnosti zasluhovaly, měl skutečné vady mírně odkrývati.

Royko stal se r. 1793 skutečným radou při guberniu, byl roku 1798 rektorem university, stal se kanovníkem u Všech Svatých, r. 1807 proboštem tamtéž, vstoupil 1. září 1814 do výslužby, zemřel 20. dubna 1819 a byl na malostranském hřbitově pochován, kde mu byl postaven pomník s jednoduchým nápisem, takto končícím: »Was ich verschweige, sagen seine Werke.« (Co zamlčuji, praví díla jeho.) Tato slova naznačují nejlépe jeho necírkevní činnost a jeho povahu.

V panujícím duchu liché osvěty přednášeli a sepsali knihy pastýřského bohosloví František Kristian Pitrof,*) první professor nově zřízené stolice pastýřského bohosloví a křižovník v Praze, a Giftschütz**) ve Vídni.

Generální seminář pro moravské diecése byl zřízen v Olomouci a dostal za svého rektora Jana Geringa, arcikněze a děkana kroměřížského, a za vice-rektora Ondřeje Marschhoffera, faráře z Vistonic (Wisternitz). Byl otevřen 1. listopadu 1783 a měl na své vydržování vykázáno ročních příjmů 18.947 zlatých.***)

Generální semináře sloužily v pravdě k tomu, aby počet duchovenstva zmenšily a již r. 1788 stěžováno si do nedostatku duchovenstva. Školy klášterní, ve kterých chudí jinochové bývali vyučováni, byly zničeny, a rolníci byli příliš chudí, než aby byli mohli na vlastní útraty syny své do hlavních měst posílati. Tento stav líčí Dornheim ve své brožurce takto (1788):

»Jak snadno bývalo jindy pro jinocha studovati!

*) Anleitung zur prakt. Gottesgelehrtheit nach dem Entwurfe der Wiener Studienverordnung zum Gebrauche akadem. Vorlesungen. Prag. 1778—1779 3 Bde. — Kirchenamtspolitik. Prag. 1785 2 Bde.

**) Leitfaden in den k. k. Erblanden vorgeschriebenen Vorlesungen der Pastoraltheologie. 2 Bde. Wien. 1785; po latinsky vydal je Klüpfel. Wien 1789.

***) Pilarz et Morawetz: Moraviae Historia Politica et Ecclesiastica. III. 417.

Se všech stran podávala se mu příležitost. Netoliko v městě sídelním, ale i v krajích měl otevřena gymnasia a lycea. Chudý byl podporován. Veřejné ústavy podávaly mu dostatečného zaopatření. Mužové, jichž jména i v cizozemsku jsou nezapomenutelná, vyšli z takových domů. Ústavů těchto není více. « — »Mimo výlohy peněžité každý otec nyní vším právem se obává, syna svého jen tak na zdařbůh do škol hlavního města poslati, kde snad jen své tělo zeslabí, peníze utratí a svou hlavu šibalstvím naplní. Jen bohatí mohou nyní studovati a bohatí se tak snadno k stavu duchovnímu neobrátní.»

Také nenávisť nectnými skribenty proti duchovenstvu rozsévána značně k tomu přispěla, že jinochové do stavu kněžského jen zřídka vstupovali. »Není nic více třeba, než býti knězem a hned se sebou opovrhne. Můžeť býti někdo sebe rozumnější, sebe zaslužilejší, postačí, že nosí černé roucho, a již zásluha jeho se snižuje a zneuznává. Nenáviděti kněžstva jest nyní modou. Při hostinách a po hospodách mluví se proti duchovenstvu. V tom-li záleží osvěta, tuť zajisté Turci už dávno byli osvíceni, neboť oni ode dávna nenávidí kněží katolických.»

Státem ustanovení učitelé pokládali to za svou povinnost, aby ve školách duchovenstvo tupili. »Jaké pak vyhlídky má mladý duchovní? Velmi smutné; 5 neb 6 let musí se trápiti v semináři a jako kaplan obdrží 130 zl. Jsa deficientem, obdrží duchovní 200 zl. V tomto bídném stavu, v stáří a nemoci má ze dvou set platiti lékaře, lékárnu a své potřeby si zaopatřovati. Klášterníci bývají ještě více tupeni než kněží světští. Představení řeholí jsou povinni posílati kleriky své do generálního semináře a tam za každého zaplatiti 1200 zl. na zdařbůh; neboť vystoupí-li řeholník neb stane-li se světským knězem vydal klášter peníze nadarmo.« *)

Charakteristickou jest zpráva, kterou vypravoval Brunnerovi hrabě Jindřich Odonell: »Můj otec,« dí hrabě, »byl v letech osmdesátých guberniálním radou

*) U Brunnera: Theologische Dienerschaft str. 365.—367.

v Haliči, a císař Josef II. byl mu obzvláště přízniv. Za přítomnosti císařovy ve Lvově jednalo se opět o nějaká nová nařízení proti duchovenstvu. Když se o tom mluvilo, řekl můj otec císaři docela upřímně: »Ale, Veličenství, vždyť se už sotva nyní najdou jinoši, kteří by theologii studovali a do semináře vstupovali.« Císař na to odpověděl: »Tuť jest snadná pomoc; dám je k stavu duchovnímu odvésti jako k vojsku.«

Generální semináře minuly se úplně se svým účelem a za Leopolda II., který opět zřízení biskupských ústavů dovolil, byly zcela zrušeny. (Pražský už r. 1790. *)

§ 21. Papež Pius VI. ve Vídni.**)

Reformy císaře Josefa II. budily hned na počátku v papeži obavu, že císař na úplné odtržení od Říma pomýšlí. Z té příčiny podal nuncius Garampi 12. prosince 1781 knížeti Kounicovi notu, v níž si papež do počínání císařova stěžuje. Žádný kníže prý, který chtěl v církvi katolické zůstat, tak daleko moc svou rozšiřovati se neodvážil. Nuncius poukazuje k tomu, že pro poddané snadno může nastati nutnost, aby svého zeměpána neuposlechli, a stěžuje si, že císař práva Apoštolské Stolice přenáší na biskupy. Kounic odpověděl: Počínání císařovo vztahuje prý se pouze na odstranění zlořádů, které do kázně církevní se vloudily, a netýká se zásad víry neb duše. Císaři prý ani nenapadne zkracovati moc Stolice Apoštolské v dogmatických a pouze duše se týkajících předmětech; jinak však vládě zeměpána jest prý podrobena bez výjimky vše, co za lidský vynález a ustanovení se pokládati musí. Že poddaní neposlechnou, toho prý se vláda nebojí, »neboť ona si poslušnost zjedná, a kdo by se ve svém svědomí obtíženým cítil, tomu volno, aby se vystěhoval«. Dotčená práva náležejí prý biskupům a nikoli

*) Dvorní dekret ze 4. července 1790. Jaksch II. 460. a 461.

***) Bauer: Gesch. der Reise Pius VI. 3 sv. Wien. 1782.

papeži, neboť biskupové po mnohá století samostatně prý je vykonávali.*)

Ježto císař na dráze nastoupené neustále pokračoval, rozhodl se papež, že císaře osobně navštíví, doufaje, že osobním vlivem svým císaře na lepší cestu uvede. Kardinál Herzan dal si k rozkazu vlády jako rakouský vyslanec při papežském dvoře všecku práci, aby papeže od úmyslu jeho odvrátil, a též mnozí kardinálové, vidouce napřed neprospěch cesty, zráželi papeže s cesty do Vídně. Avšak papež Pius VI. dal se přece na cestu. Dne 27. února 1782 opustil Řím a bral se přes Benátky k hranicím rakouským. »Jakmile papež, vypravuje Meinert, »k rakouským hranicím se blížil, neopomenul císař ničeho, aby vznešeného hosta důstojně přijal. On sám určil čestná vyslanectva, která by papeže na rozličných stanicích přijala, určil koně, kteří byli k jeho potřebě vždy pohotově, ano, staral se i o vytápění pokojů, ve kterých vznešený host přebýval. Při tom však neopomenul císař zameziti všechny ovace, které věrní katolíci (hochkirchliche Partei) hlavě církve činiti zamýšleli. Lístkem, nejvyššímu kancléři dne 3. března r. 1782 zasláným, poukázal k tomu, že papež cestuje na zapřenou (incognito) a snad prý v duchovních a klášterních domech sestoupí, proto že nemá se mu žádná veřejná pocta ani se strany duchovní ani se strany světské díti, vyjímajíc onu, kterouž úcta a vážnost jeho duchovní hodnosti s sebou přináší! (**)

Že nad zachováním tohoto rozkazu císař bděl, jest patrnó z jeho resolučních knih. Když magistrát vídeňský se císaře tázal, má-li 19. března se dostaviti do chrámu sv. Štěpána, rozhodl císař: »Magistrát nemá s Jeho Svatostí nic jiného společného, než všichni ostatní křesťané. Proto při všech takových příležitostech, při kterých magistrát jindy do kostela chodíval, ať se i nyní s papežem anebo bez papeže tamtéž dostaví; v takové však dny, kdy jindy magistrát do ko-

*) Tato nota Kounicova byla též mezi vládními nařízeními jako norma pro úřady uveřejněna.

**) U Brunnera: Myst. str. 205.

stela nechodil, má toho i nyní s papežem i bez papeže opomenouti.*) Když arcibiskup pražský a biskup vratislavský se císaře tázali, mohli-li by po velikonocích papeže ve Vídni navštívit, odpověděl císař 20. března 1782: »Vídeň jest každému otevřena, kdo nemá příčiny, aby se jí varoval; proto mohou biskupové své všetečnosti (ihrem Vorwitze) dost učiniti; biskupové mohou přijíti neb doma zůstati, jak chtějí.**)

Pius VI. bral se do Vídně přes Gorici, Lublaň, Maribor. Když se blížil k Vídni, vyjel mu císař se svým bratrem Maxmilianem vstříc až do Neukirchenu. Papež přijel do Vídně 22. března 1782; tisícové cizincův očekávali ho; od Neudorfu až do Vídně stál lid v hustých řadách.

Ale ve Vídni byl chován jako ve vězení: všechny vchody k němu, vyjma jediný, byly zataraseny, aby žádný nepozorovaně k němu přiblížiti se nemohl; nikdo nedosáhl slyšení čili audience u papeže, kdo nebyl dříve zaznamenán. Papež nemohl se jinak veřejně objeviti, leč v průvodě četných služebníků dvorních; zkrátka byl jako pod dohlídkou. Když kardinál-arcibiskup Migazzi bez dovolení censury tisknouti dal odpustky papežem udělené, poslal mu pán z Blümegenů bez ohledu na přítomnost sv. Otce důtku, a dvorní kancelář dala mu naučení o tom, co katolická církev o odpustcích smýšlí. V reformách pak pokračovalo se neustále; dne 24. března zrušeny byly mnohé kláštery v Čechách, a jmění jejich zabaveno; ve Vídni měl býti vyprázdněn klášter Šotů a proměněn ve zbrojnici; v Mantovsku zrušeny některé kláštery ženské.

Nesmírný dojem učinil papež na Vídeňany, když šel do císařské hrobky u Kapucínův a tam u rakve zbožné císařovny Marie Terezie vroucně se modlil, když o Zeleném čtvrtku v hradě 12 starcům nohy myl a o Velikém pátku skoro všechny kostely pěšky navštívil. O hodě Božím měl papež pontifikální mši sv. u sv. Štěpána. Veliké bylo očekávání na zprávu, že papež po slavných službách Božích u sv. Štěpána bude

*) Brunner, l. c. str. 208.

**) L. c.

s balkonu kostela »am Hof« požehnání udělovati. Záhy bylo náměstí před kostelem lidem nabito. O 11. hodině vstoupil papež v bílém taláru a rochetti, jsa doprovázen třemi kardinály a dvěma biskupy, na balkon, posadil se pod baldachyn z červeného sametu, zapěl absoluci a udělil požehnání 50.000 zbožného lidu.*)

By mocný dojem, jež přítomnost papežova na obecný lid, kterýž jej všude obklopoval, učinila, byl setřen, házeny mezi lid spisy ve smyslu práva febronianského. Pamfletista Eybel psal brožurky o otázkách: »Co jest papež? co jest biskup? co jest farář?« ve kterých vesměs hrubé útoky proti primátu se činily. Sonnenfels ve své brožurce, určené pro vzdělané třídy, podezřival cestu »Italiana« (!), že snad přece onoho pohostinství, které mu Němec prokazuje, k popuzování poddaných proti císaři nezneužije! Jaké bezbožnosti tehdejší osvícenci schopni byli, vysvítá z následujícího příběhu. Když Pius VI. na Velikonoční hod Boží v chrámě sv. Štěpána slavné služby Boží konati měl, hozeny mezi lid listy tohoto obsahu: »Dnes bude papež konati velikou státní akci ve dvou oddělených: pontifikálku a požehnání.« Na Zelený čtvrtek vrženy byly mezi lid pamflety: »že papež 12 apoštolům rakouské monarchie nohy umýváti bude, mezi nimiž kníže Kounic jakožto Petr, Sonnenfels jakožto nevěřící Tomáš a Eybel jako Jidáš Iskariotský vystoupí.« Do protestantských listů napsána tato drzá lež: »Papežský pantofel, k jehož líbání se mnohé paní z lepších stavů draly, byl prý za tím účelem denně v předsíni vystaven a ještě k většímu pohodlí nábožných duší do nejvznešenějších domů poslán.« Vůbec o cestě a pobytu papežově ve Vídni napsalo se tolik, že by seznam brožurek dle Geislerova ujištění celý katalog naplnil.**)

Ale papež brzy se přesvědčil, že jeho cesta se minula se svým účelem. Scházel se skoro každodenně s císařem, ale tento vyhýbal se všelikým rozmluvám, jež by se týkati mohly církevních věcí.

Při konferenci, ke které dostavili se papež a císař,

*) Dr. Weiss: Gesch. der Stadt Wien. II. 221. a 222.

**) Jäger I. c. 109.—114.

kardinálové Migazzi a Herzan, (kterýžto poslední schválně za tím účelem z Říma, kde byl rakouským vyslancem, do Vídně byl povolán,) i kníže Kounic, učinil papež dlouhou řeč o rozličných přehmatech a připojil mnoho z práva církevního; císař však ho přerušil řka, »že on sám (císař) není žádným theologem a církevnímu právu velmi málo rozumí« a doložil: »račiž Vaše Svatost sepsati své návrhy, které ráčíte činiti, abych je mohl předložiti svým theologům k vyšetření.« (!) »Co se týká výnosů, které jsem ve příčině kostelů a klášterů učinil, myslím, že kardinál Herzan Vaší Svatosti je oznámil a Vás přesvědčil, že můj úmysl jest dobrý. Vše, co jsem posud učinil, a vše, co budoucně učiním, má za účel blaho mých poddaných. Nařízení, která jsem učinil, byla nutna; vynasnažím se i budoucně jich hájiti, ježto žádné z nich učení církevnímu ani v nejmenším neodporuje.« *) Rovněž marnou zůstala návštěva, kterou papež u knížete Kounice učinil v Mariahilfu dne 16. dubna. Když papež do Vídně přijel, opomenul mu Kounic učiniti návštěvu. Papež mu nešetřnost tuto prominul a chtě zvláštní pozorností, kterou tomuto mocnému statníkovu věnoval, ho získati, utržil si samých nezdvořilostí. Když papež kancléře se dal tázati, kdy by mohl shlédnouti památnosti jeho paláce, určil mu Kounic den a hodinu. Když pak papež ve ville se objevil, přijalo ho služebnictvo v bohaté livreji, ale Kounic v obyčejném oděvu domácím a dával na jevo důvěrnost, která se zpupné vysokomyslnosti na vlas podobala.

Bourgoing, francouzský vyslanec při saském dvoře († 1811), píše ve svých memoirech ze života Pia VI. (2 svazky, Paris 1801) takto: »Kounic měl obyčej, nositi klobouk na hlavě, když v pokoji nebylo velmi teplo. Vypravovalo se mi, když jsem v několika měsících po papežově odjezdu do Vídně přišel, toto: Kounic prý, když Pius do jeho pokoje vstoupil, stál, jakoby zahlobán v myšlenkách, u kamen a s rozhrnutými šosy u kabátu se ohříval, maje klobouk na hlavě; na ně-

*) Brunner: Theologische Dienerschaft str. 82. a 83. Jäger l. c. 145. a 146.

kolik okamžení klobouk sejmul, ale opět sarkasticky se omlouvaje, že má slabou hlavu, klobouk na hlavu si posadil. Pak nechal papeže obrazy si prohlížeti; ale aby prý papež před každým obrazem pravé stanovisko zaujal, kázal mu brzy vpřed, brzy na zad vstoupiti, brzy na pravo, brzy na levo se obrátiti. Poprvé cítil tu Pius VI., že ruka nešetrného nevěrce postrkuje jím, ke kterému se jinak každý s největší dvorností blížil, a kterého se každý jen proto dotýkal, aby mu holdoval.*)

Za pobytu papežova ve Vídni děla se vyjednávání mezi kardinálem Herzanem jakožto plnomocníkem císařským a nunciem Gerampim, která ovšem k žádnému výsledku nevedla.**)

Za těchto okolností musil to papež pokládati za jakousi milost, že některým biskupům uherským bylo dovoleno společně s papežem konati dvě konference. »Oba totiž arcibiskupové, ostrihomský a koločský, Josef Bathiany, kníže-primas uherský, a Adam svob. pán Patatits, biskupové hrabě Karel Esterhazy z Jagru, Kerticza z Djakovaru, hrabě František Zichy z Raabu, hrabě Antonín Revay z Nitry, svob. pán Antonín Andrassy z Rožnavy, hrabě Pavel Esterhazy z Pétikostell, Jan Szily z Kamence, Karel Szalbek ze Spiše, Josef Galyuf ze Záhřeba a řecký sjednocený biskup z Kříže Basil Basiskovič přijeli do Vídně. Radili se s papežem i se samým císařem o reformách, které již předsevzal a ještě zavésti hodlal. Porady ovšem neměly jiného účinku, než že s ohledem na předepsanou biskupskou přísahu a dopisování biskupů s Římem ve věcech manželských císař jakési ústupky učinil.«

Císař tu povolil, jelikož stáli před ním mužové odhodlaní a, nač zapomenouti nesměl, zároveň mocní magnáti říšští. »Z těchto ohledů vyslovil jim císař svou spokojenost a primasovi udělil velkokříž řádu sv. Štěpána, hvězdu jeho v brillantech; totéž vyznamenání obdržel arcibiskup koločský, ale biskup jagerský, Karel Esterhazy, nespokojen jsa s výsledkem vyjednávání,

*) Jäger I. c. str. 116. a 117.

**) Brunner: Theologische Dienerschaft str. 83.

odmítl císařské vyznamenání, ač tentýž řád obdržeti měl.* *)

Posléze dne 22. dubna 1782 opustil Pius VI. Vídeň, v podstatě ničeho nedosáhnuv, vyjmeme-li hluboký dojem, který na národy rakouské učinil. Císař doprovodil papeže až do Mariabrunnu a na důkaz, jak velice ho cesta papežova pohnula, oznámil po několika hodinách zrušení Mariabrunnského kláštera. V reformách dříve započatých pokračovalo se po odjezdu papežově ještě s větší pilí a rázností. Dne 25. dubna (3 dni po odjezdu papežově) vyšel dekret, jímž 160 klášterů v Nizozemsku, 64 kláštery v Čechách a 31 klášter v Horních a Dolních Rakousích byly zrušeny. V září zrušilo jediné nařízení všechny kláštery Mendikantů v objemu celé monarchie, i nařízeno, aby zdraví mnichové byli vřaděni do správy duchovní, neduživí pak aby živeni byli v bohatých kláštorech. Řád Trinitářů pak byl zrušen.

§ 22. Císař pomýšlí na rozkol.

Pius VI. navrátil se dne 13. června 1782 do Říma jsa všecek zarmoucen nad tím, že cesta jeho neměla výsledku; samoten procházel se v zahradách Quirinalských, vyhýbaje se otázkám o tom, kterak ve Vídni pořídil, a kardinály, kteří v jednom konsistorním sedění zprávy o cestě jeho očekávali, na pozdější prý a důkladnější sdělení odkazuje. V měsících červenci a srpnu vyměněny mezi Římem a Vídní četné dopisy, z nichž však jen málokteré do veřejnosti vešly. Papež obdržel zprávu, že chce císař veškery církevní statky zabaviti a duchovenstvu stálé platy vykázati; proto psal císaři: »Církví a kněžím statky odejmouti, jest dle učení církevního bezbožnictví; kdo tak činí, vinen jest bludů Valdenských, Viklefitův, Husitův atd. Nemůžeme Vašemu Veličenství zamlčeti onoho textu, kde stojí, že všechny ty, kdož rukou svých po církevním jmění vztahují, táž stihne kletba, která Ananiáše a Safiru

*) Majláth u Brunnera: Myst. str. 241.

zachvátila, jejichž tělo dáno satanu, aby duše jejich v den soudný byla zachována.« Listem z 19. srpna 1782 popíral císař pravdivost této pověsti a dodal ke konci, »že za tento nový důkaz přátelství papežova a jeho apoštolské horlivosti patrně jest mu děkovati zprávám oněch osob, které mu již před tím čest návštěvy Jeho Svatosti byly opatřily.«

Skoro k úplnému přerušení veškerého spojení bylo by došlo za příležitosti sporu týkajícího se obsazování arcibiskupského stolce milánského. Již od věků měli papežové právo, toto jakož i jiná biskupství v Lombardii obsazovati. Pro Milán jmenovali vždy onoho patricia arcibiskupem, kterého si zástupcové lidu do Říma vyslaní žádali. Josef II. však tvrdil, že právo biskupy ve vévodství tom jmenovati přísluší zeměpánu a odvolával se na breve papežů Martina IV. (1281—85) a Mikuláše IV. (1288—94), kteří prý toto právo vévodům udělili. Vévodové prý sice práva toho zanedbávali, Josef II. však prý nyní ono staré právo k sobě zase potáhl. *) První vyjednávání děla se již r. 1781, kde kardinál Herzan, vyslanec císařský, papeži žádost císařovu, aby mohl obsazovati biskupství a opatství v Milánsku, přednášel a ji podporoval důvody, které z úst jeho jakožto kardinála ani vyjítí neměly. Pravě ve své depeši ke Kounicovi o této rozmluvě: »Uváděl jsem mnohé příklady takových indultů ze staré i nové doby, upozornil jsem na to, že je to z nejvelebnějších výkonů papežských práv (t. j. v naší řeči: vzdání se všech práv), že tu jde o rovnost malé části s celou monarchií, a konečně dal jsem na srozuměnou, že v těchto okolnostech, kde jiní o své újmě jednají, žádost císařova jest hodna všelikého uznání.« **)

Tento poslední důvod od kardinála přednesený urazil papeže velice, a papež dal také svou nelibost na jevo, pravě ke kardinálovi, že »někdo může býti ministrem (titul vyslance v Římě), ale proto přece nemusí všechny novoty vládní hájiti.« Veškera snaha kardinála Herzana zůstala marnou, a rovněž dalším

*) Jäger I. c. str. 130 a 131.

**) Brunner: Theologische Dienerschaft str. 65.

vyjednáváním mezi císařem a papežem nedocílilo se žádného dorozumění. Tu stalo se skutkem, co Herzan ve své rozmluvě s papežem byl naznačil. Dne 9. května 1782 vydal totiž císař dekret, jímž si právo jmenovati biskupy lombardské sám přiřknul. Roku 1783 dne 29. dubna zemřel kardinál a arcibiskup milánský Pozzobonelli. Císař nyní bez ohledu na papeže obsadil arcibiskupství, a to tím způsobem, že proboštovi milánského chrámu Filipovi Viscontimu při večerní společnosti v domě Marchese Rovidy 10. září 1783 dal doručiti listek, kterýmž jej jmenoval arcibiskupem milánským. Kardinál Herzan měl mu vymoci u papeže potvrzení, jehož však nedosáhl. Papež poslal císaři breve, které tento rozevřeně zpět do Říma zaslal s listem, v němž osvědčuje, že v této věci povoliti nehodlá. Kounic pak pokročil ještě dále a poslal kardinálovi Herzanovi instrukci, by papeže pozorným učinil na smutné následky, které nastanou, nepotvrdí-li milánského arcibiskupa: císař prý svolá provinciální synodu, která arcibiskupa potvrdí, jak to bylo ve staré církvi, a tím prý všecko spojení mezi papežem a církví v Rakousku bude přerušeno. Ke konci připojil Kounic, aby Herzan tohoto »exorcismu«
hned neupotřebil, nýbrž papeži čas na rozmyšlenou dal. *) Herzan v rozmluvě s papežem neužil sice »exorcismu«, oznámil jej však Campanellimu a státnímu sekretáři, kteří jistě papeže o tom zpravili. Císař nyní zamýšlel úplně od Říma se odtrhnouti, jsa mimo to podrážděn odporem v Belgii, v němžto jakousi vinu připisoval i samému papeži. Císař ustanovil se na tom, že osobně do Říma se odebere, a pakli papež nepovolí, že všeliké spojení s Římem přetrhne a sám nejvyšší správy ve věcech duchovních se zmocní. Dne 23. prosince 1783 objevil se vskutku císař náhle v Římě a byl s jásotem vítán od lidu, který volal: »Ať žije náš císař Josef!« **) Papež uvítal císaře velmi laskavě. Josef II. sdělil úmysl svůj

*) Jäger I. c. 133. Brunner: Theologische Dienerschaft str. 92—95. Depeše Kounicova u Brunnera I. c. str. 103. a 104.

**) Brunner: Theologische Dienerschaft str. 104. a 105., str. 95.

s rytířem Azarou, vyslancem španělským v Římě, obratným diplomatem, požívajícím v Římě velkého vlivu. Císař prý mluvil s pravým nadšením o svém předsevzetí, ujišťoval jej, že jest si jist *) souhlasem 33 biskupův a vyslovil prý bez obalu, že se blesků Vatikánu, které dříve světem otrásaly, ale nyní již jen děti a staré baby děsí, pranic nebojí. Avšak Azara byl střízlivý diplomat a ve spojení s francouzským vyslancem kardinálem Bernisem způsobil, že císař od úmyslu svého upustil a ve vyjednávání s papežem vstoupil, které mezi oběma z většího dílu osobně bylo vedeno.

Výsledek toho byl, že papež 20. ledna 1784 udělil císaři a nástupcům jeho jakožto vévodům milánským a mantovským právo jmenovati biskupy. **) O tom vyjádřil se jeden Rakousku oddaný Vlach r. 1858 takto: »Papež byl by svým jmenováním Rakousku více prospěl, než Rakousko samo to učinilo. Vláda byla spokojena, když pro biskupství našla muže, kteříž jí byli oddáni; avšak zdali si jich lid a duchovenstvo přeje, o to pranic se nestarala. Tak byl arcibiskupský stolec milánský a patriarchát benátský obsazen Němci, Gaisrukem a Pyrkerem. Nespokojenost nad tím trvala i po smrti onoho a přesazení tohoto. Pyrker prý, učiniv v Benátkách některé smutné zkušenosti, sám vládě radil, aby v budoucnosti biskupství vlašská Němci neobsazovala.«

Jaké nároky císař proti Římu učinil, vysvítá z toho, že jmenoval pro Linec a sv. Hippolyt biskupy, ale jmenování toto úředně v Římě neoznámil, nýbrž jen tak mimochodem v listě o něm se zmínil a přece si přál, aby v papežském konsistoriu byli prekonisováni. Kardinál Herzan s veškerým úsilím namáhal se o to, aby se po přání císařově stalo; ale namáhání jeho zůstalo marno. ***)

*) Menzel: Neuere Geschichte der Deutschen. 12, 1. Abth. str. 115. a 216.

**) Chvalořečník Josefův Ramsborn u Brunnera: Myst. str. 223 a 224. Brunner: Theologische Dienerschaft str. 96.

***) Brunner: Theologische Dienerschaft str. 97, 103--105, 110, 122--126.

§ 23. Vylučování pravomocnosti cizích biskupů ze států rakouských; zřízení linecké diecése a upravení a ohraničení církevní provincie vídeňské; *) upravení části solnohradské církevní provincie v Rakousku ležící. **)

Císař Josef II. zavedl placetum regium na všechny listiny biskupův, i těch, kteří mimo říši bydlili, ale části svých diecézí ve státech rakouských měli. Bez zeměpanského placeta listiny ty neplatily. Toto nařízení týkalo se i mnohých biskupů cizozemských, jako: basilejského, churského, solnohradského, řezenského, vratislavského, aquilejského. Nejprve ohražoval se proti tomu biskup basilejský Bedřich z Wangen-Geroldecku, k jehož pravomocnosti části předních Rakous náležely. K němu připojil se arcibiskup solnohradský Jeronym kníže z Colloredů, kterýž jinak k opravám Josefovým byl velmi povolným. Oba odvolávali se na říšské recessy z roku 1729 a 1779.

Když o tomto sporu státní rada rokovala, hlasoval svobodný pán Tobiáš Gebler proto, aby veškera pravomocnost cizozemských biskupů z rakouských států byla vyloučena. Toto hlasování bylo císaři velmi milé, poněvadž se již touto myšlenkou obíral. Chtěje pak ji provésti, poručil 2. ledna 1782, aby za účelem zakrouhlení diecézí tuzemských a vyloučení cizozemských byly zhotoveny mapy. O tomto plánu rokovala česko-rakouská dvorní kancelář a státní rada právě za přítomnosti papežovy ve Vídni. Důkazem neudržitelných poměrů bylo Tyrolsko, kde mimo dvě domácí biskupství, tridentské a brixenské, byla ještě pravomocnost 10 cizozemských biskupův. Císař předsevzal, nesrozuměv se s papežem, ohraničení diecézí a vyloučení cizí diecézní pravomocnosti. ***)

*) Klein: *Gesch. des Christenthums in Oesterreich und Steiermark*. Wien. 1842. VII 81—92.

**) L. c. 92—98.

***) Hock: *Der oesterreichische Staatsrath*, str. 160. a 161. — Jäger: *Die kirchliche Reaktion in Oesterreich unter Joseph II.* Innsbrucker Zeitschrift für kath. Theologie, 1879 str. 426. a 427.

Začátek učinil s Pasovem. Pasovská diecése táhla se původně po Dunaji přes Rakousy až k Uhrám. Smlouvami ustoupil však Pasov části své diecése za císaře Bedřicha III. na zřízení diecése vídeňské r. 1468, a potom opět za císaře Karla VI. při povýšení Vídně za arcibiskupství (1722). Zbývající část diecése pasovské na rakouském území spravovalo pasovské konsistorium neb officialat, mající sídlo ve Vídni v Pasovském dvoře (Passauerhof).

Dne 13. března r. 1783 zemřel pasovský biskup Leopold III. Arnošt hrabě z Firmianu, a tu prohlásil hned druhý den dolnorakouský zemský hejtman hrabě Thürheim pasovskému generálnímu vikáři v Pasově hraběti Breunerovi písemně, »že Horní a Dolní Rakousy se čtvrtí Innskou jsou od tohoto času odděleny od Pasova, dostanou vlastního biskupa, a jeho dotaci že budou tvořiti statky pasovského biskupství a pasovské kapitoly, jež berou se hned do vlastní správy.« Tento list byl hned proveden: pasovská pravomocnost zastavena, pasovské statky a pokladny do rakouské správy převzaty, úředníci pasovští musili všechny příjmy odváděti do náboženské matice a nesměli žádných rozkazů z Pasova přijímati a žádných spisů ve věcech úředních tam posílati.

Pasovská kapitola hájila arci svých práv. Nejprve obrátila se prosebně na císaře a listy na knížete Kounice. Císař však odpověděl, že »jest jeho povinností podporovati náboženství a duchovní správu; nutnost pak že žádala toho, co učinil.« Co do zabavených statků dal kníže Kounic znáti, že lze je nazpět dostati přátelskou smlouvou.

Kapitola obrátila se i na jednotlivé kurfiřtské dvory a poukazovala na nebezpečnost, které z takového počínání císařova i jiným říšským stavům povstati může. Tu berlínský dvůr byl ochoten ujeti se Pasova a hráti si na ochrance svobody říšských knížat. Toho však ulekl se Kounic a snažil se pohnouti císaře k povolnosti, poukazuje k tomu, že papež bez svolení kapitoly a budoucího biskupa k rozdělení diecése nesvolí, zakročení kapitoly u říšského sněmu že vyvolá, když nic více, alespoň rozmnožení nenávisť

k Rakousku; již povýšení Vídně na arcibiskupství a nepatrná změna území že vyvolaly r. 1728 pohnutí v pasovské kapitole a skrze ni u všech duchovních říšských stavů; že bylo by lze zanechat veškerého vyjednávání, kdyby roztržka s Římem se zamýšlela a biskup linecký dal se biskupem vídeňským posvětit. Z těchto politických důvodů přimlouval se Kounic u císaře za to, aby smlouva s Pasovem učiněna byla.

Kapitola zvolila 19. května 1783 za biskupa posavadního biskupa z Kerku (Gurk) Josefa Frant. Ant. hraběte Auersberga, doufajíc, že něco u císaře ve prospěch biskupství vymůže. Nový biskup se odebral se smírným návrhem do Vídně, zastavil odvolání kapitoly ke kurfiřtům a povolal si ještě dva kanovníky z Pasova do Vídně ku poradě. Avšak císař nepřijal jeho návrhu a žádal na Pasovu za navrácení zabavených statků desátek z těchto statků, který ročně asi 30.000 zlatých obnášel. Biskup však nechtěl na to přistoupiti a odešel z Vídně. Na počátku roku 1784 přišel podruhé do Vídně se spisem, v němž své právo listinami a jinými důvody dokazoval, ale císař spisu nepřijal. Král pruský Bedřich II. nabízel sice Pasovu svou podporu a své prostřednictví, ale biskup uznal za dobré porovnat se s císařem, byv k tomu splnomocněn ovšem jenom nepatrnou většinou kapitoly. I učinil 4. července 1784 s císařem smlouvu, kterou se vzdal vši biskupské pravomocnosti v celém Rakousku a malé části Štýrska, odstoupil tak zvané první požitky kanonické porce (z pozůstalostí), pense, alumnátní daně a všechny dávky duchovenstva biskupovi odváděné, kněžské domy v Enži a Gutenbrunně s jejich statky a příjmy a zavázal se, uznávaje vděčně spravedlnost a milost císařovu, zaplatiti za navrácení pasovských statků 400.000 zlatých i s úroky čtyřprocentními ode dne smrti dřívějšího biskupa na dotaci lineckého biskupství. Za to obdržel nazpět zabavené statky jakož i příjmy z nich od téhož dne. Nástupce Josefův císař Leopold II. odpustil však Pasovu polovici oné sumy. Pasovská kapitola musila k tomuto porovnání přistoupiti.

Mezitím přistoupil císař mimo zřízení linecké diecése k novému diecésnímu rozdělení Rakous. Rakousy

staly se zvláštní církevní provincií s arcibiskupstvím ve Vídni a dvěma suffragánními biskupstvími, lineckým a svato-hippolytským. Vídeňská arcidiecése byla rozšířena čtvrtí pod Manhardtským vrchem posud k Pasovu náležející, celou novoměstskou (Wiener-Neustadt) diecézí a pěti farami ležícími za Litavou a posud k ráb-skému biskupství náležejícími, tak že dvě dolní čtvrti země obsahovala. Novoměstské biskupství bylo se svolením papeže, který též zřízení nových biskupství zvláštními bullami potvrdil, r. 1785 přeloženo do Svatého Hippolyta, a jemu obě dvě horní čtvrti za jeho území vykázány. Bývalý stoliční chrám novoměstský byl proměněn v pouhý chrám farní, při němž byl za faráře ustanoven probošt zrušených řeholních kanovníků svato-hippolytských. Po jeho smrti v březnu r. 1791 byl farář na žádost občanů povýšen za probošta s platem 3000 zlatých. Bývalý biskup novoměstský Jindřich Jan z Krensu, nyní biskup svatohippolytský, vjel slavně do svého nového sídelního města 8. května r. 1785. Kostel řeholních kanovníků stal se stoličním chrámem a obydlí vykázáno biskupovi v bývalém klášteře.

Linecké biskupství dostalo za své území celé Horní Rakousy. Prvním biskupem jmenoval císař již 16. března 1783 biskupa a posavadního pasovského generálního vikáře ve Vídni Arnošta Jana hraběte Herbersteina úplně bez svolení a vědomí papežova. Teprve 28. ledna 1785 vydal Papež Pius VI. zřizovací bullu »Romanus Pontifex«. Stoličním chrámem stal se bývalý jezuitský kostel, a residenci biskupskou dům posud klášteru kremsmünsterskému náležející na předměstí v Panské ulici, dosti vzdálený od stoličního chrámu. Oboje biskupství, linecké a svatohippolytské, dostalo za dotaci ročních 12.000 zlatých; roku 1792 byl tento plat proměněn v držení zemských statků. Linec dostal statky zrušených klášterů Mansee, Gärstenu a Gleinku; ale r. 1807 ztratil statky Manseeské, které za komorní byly prohlášeny.

Solnohradské arcibiskupství obsahovalo od času císaře Karla Velikého a arcibiskupa Arnona veškeru horskou krajinu mezi Drávou a Uhrami. Solnohradští

arcibiskupové založili pro duchovní potřebu lidu biskupství kerkské (Gurk)*) 1070—1072, sekovské 1218**) a labodské (Lavant) 1228 v Korutansku a Štýrsku, vyloučili jejich území ze své arcidiecése, obsazovali tato biskupství a vykonávali tam ještě jiná práva.

*) Biskupství kerkské (Gurk) bylo s dovolením papeže Alexandra II. ze dne 21. března 1070 a římsko-německého císaře Jindřicha IV. ze dne 4. února 1072 zřízeno od Gebharda, arcibiskupa solnohradského, dne 6. května r. 1072. Jeho hranice byly pro tehdejší nepokojné časy přesně vytyčeny teprve r. 1131. Obsahovalo údolí kerkské a metnické, potom krajinu podél řeky Kerku (Gurkfluss) přes Drasenberg, Obermühlbach a jižní stranu údolí glanského (Glanthal). První rozšíření obdrželo r. 1775 privtělením far v Korutansku ležících před tím trvajících tak zvaného millstadtského distriktu. Další rozšíření stalo se za císaře Josefa II. korutanskými podíly diecézí: solnohradské, gorické (aquilejské) a lublaňské. Dne 1. června 1859 dostalo se biskupství ještě ostatního podílu Korutan od diecése labodské, tak že obsahuje celé Korutansko. — Znak biskupství jest dvojité pole: v levo v zlatém poli jest rovně stojící lev; pravé pole jest rozděleno: nahoře jest červené, dole bílé. Biskupové nesídlili v Kerku, nýbrž v Strassburgu, v zámku asi hodinu od Kerku vzdáleném, a sice až do r. 1827, kdy své sídlo do Celovce, hlavního města Korutanska, přeložili.

**) Sekovské biskupství bylo zřízeno s dovolením papeže Honoria III. ze dne 22. června r. 1218 a císaře Bedřicha II., tenkrát ještě římského krále, ze dne 26. října 1218 za Leopolda III. Slavného, vévody štýrského, od Eberharda II., arcibiskupa solnohradského, listinou ze dne 17. února 1219. Sekovský klášter řeholních kanovníků (založený r. 1140) byl určen za kapitolu a biskupskou residenci, klášterní pak kostel za stoliční chrám. Dotace biskupství byla vykázána z příjmův arcibiskupství solnohradského. Hranice biskupství byly vyměřeny jeden a půl dne cesty od řeky Mury až na hranice Korutanska. Prvním biskupem stal se Karel probošt Friesašský († r. 1230), který jako posel arcibiskupa solnohradského vyjednával r. 1217 o zřízení tohoto biskupství u Apoštolské Stolice. Se správou vlastního biskupství převzal též solnohradský generální vikariát pro Štýrsko, který zůstal při biskupství sekovském až do roku 1786, kdy nové opsání diecése se stalo. Touže listinou z roku 1218 udělil Bedřich II. biskupu sekovskému důstojnost knížete sv. říše římské, kterou později římský kral Vilém I. r. 1251, Rudolf I. r. 1277, a Maxmilian I. r. 1498, potvrdili. Časem přeložili biskupové své sídlo ve svůj zámek Lipnici (Leibnitz), kde již při založení biskupství nabyli od Bedřicha Petovského starou věž a pak ještě jiný majetek od Solnohradu; i vystavěli později zámek, který dostal jméno: Sekov. Za arcivévody rakouského Ferdinanda II., jakožto vévody štýrského, mělo býti druhé biskupství ve Štýrsku

Josef II. chtěl obojí pravomocnost solnohradskou: diecéšní i metropolitní, ze svých států vyloučiti. V prvním ohledu přiměl v březnu r. 1782 solnohradského arcibiskupa Jeronyma hraběte Colloreda ke smlouvě s novoměstským biskupem, kterou mu se svolením své kapitoly rakouskou část solnohradské diecése postoupil. Papež Pius VI. potvrdil v lednu r. 1783 tuto smlouvu, která potom do života vstoupila. Co do odstranění metropolitní pravomocnosti ustanovil se císař již r. 1783 na tom, že ve Vnitrorakousku novou církevní provincii zřídí, Sekov arcibiskupstvím se sídlem ve Štýrském Hradci učiní, jemu Kerk, Labod a Gorici, která z arcibiskupství obyčejným biskupstvím se státi měla, podrídí a v Lubnu (Leoben) ve Štýrsku ještě jedno biskupství založí. Toto všechno provésti chtěl ze své vlastní moci a bez srozumění s Apoštolskou Stolicí. Státní rada a kníže Kounic, majíce zřetel na odpor Pasova, sráželi sice císaře s tohoto počínání, ale císař jmenoval již v listopadu r. 1783 budoucím arcibiskupem tehdejšího sekovského biskupa Josefa Adama hraběte Arko. Téhož času jmenoval budoucím biskupem lubenským (Leoben) městského faráře a děkana v Enzi hraběte Alexandra Wagreina. Než císař nemohl svůj záměr provésti. Solnohradský arcibiskup Jeronym hrabě Colloredo byl mu sice v církevních opravách po vůli, ale zde se mu protivil, poněvadž šlo o jeho metropolitní pravomocnost a příjmy. I nastala vyjednávání; císař, chtěje ho zastrašiti, zabavil solnohradské statky, ležící v Nitrorakousku, avšak arcibiskup nepovolil. Po více nežli dvouletém vyjednávání byla konečně 19. dubna r. 1786 ve Vídni učiněna smlouva a 17. května schválena. Solnohrad odstoupil svá biskupská práva v Štýrsku a Korutanech biskupům kerkskému, labodskému, sekovskému a lubenskému a obročí v Innské čtvrti lineckému, podržel však metro-

se sídlem ve Štýrském Hradci zřízeno s dorozuměním arcibiskupa solnohradského. Listina zřizovací ze dne 2. prosince roku 1624 byla již vyhotovena a Jakub Rosolenz, probošt tehelních kanovníků v Stainzu, byl již za biskupa vyhlédnut; ale věc nebyla provedena. — Znak biskupství jest žehnající stříbrná ruka v červeném poli.

politní práva nad biskupstvími v Štýrsku a Korutansku, pak právo jmenovati biskupy sekovského a labodského vždycky, kerkského v každém třetím případě; ale musí to býti osoba zeměpánu milá a jemu před jmenováním oznámená; lubenského biskupa jmenuje zeměpán, ale arcibiskup ho potvrzuje. Arcibiskupu byly všechny statky a příjmy jeho v Rakousku potvrzeny, jakož i jeho právo při volbě opata v Admonte; avšak zvolený opat nemusil se více osobně v Solnohradě představovati. Císař zřídil teď lubenské biskupství, které obdrželo kraje judenburský a bruckský (Horní Štýrsko); prvním a posledním biskupem byl Alexandr hrabě Engel z Wagreina, který 1. května r. 1786 do svého biskupství vjel. Sekov obdržel kraj štýrskohradecký a mariborský (Dolní Štýrsko).

Sekovský kníže-biskup Josef III. Adam Arko, (1780—1802; † 3. června), který byl 1776—1780 biskupem královéhradeckým, přeložil brzy po svém nastoupení tohoto biskupství sídlo své do hlavního města Štýrského Hradce, jakkoliv tentokráte k solnohradské diecési náleželo. Stoličním chrámem stal se kostel sv. Jiljí. Když klášter Sekovský r. 1782 byl vyzdvižen, dostalo biskupství novou kapitulu s 3 hodnostáři a 4 kanovnký s dotací z náboženské matice. Když po smrti prvního biskupa lubenského toto biskupství zůstalo neobsazeno, připadla jeho správa 1. května 1808 biskupu sekovskému až do 1. září r. 1859, kde bylo bullou papeže Pia IX. ze dne 26. listopadu 1857 zrušeno a k sekovské diecési přivtěleno, tak že toto obsahuje dnes celý bruckský, judenburský a štýrskohradecký kraj, kdežto fary v kraji mariborském byly odstoupeny biskupství labodskému (lavantskému).

Toto labodské biskupství založil r. 1228 v Korutanech Eberhard II. z rodu hrabat z Regensberga ve Švýcarsku, arcibiskup solnohradský (1200—1246) se sídlem ve sv. Ondřeji v údolí labodském (lavantském), odkudž název biskupství, kteréž však mělo velmi malý objem. Dle posledního obmezení čili cirkumskripce z roku 1859 obsahuje kraje dolno-štýrské: celjský (Cilli) a mariborský. Biskup Antonín Martin Slomšek (1846—1862; † 24. září 1862) přeložil roku 1859 bi-

skupské sídlo za velikých obtíží ze sv. Ondřeje do Mariboru a prokázal tím Slovincům velikou službu. Týž byl velikým milovníkem svého slovinského národa, stal se svou činností jeho velikým synem a pracoval jako plodný výtečný spisovatel slovinský svými spisy nejvíce pro lid psanými o jeho povznešení. Utrzoval víru i slovanskou národnost Slovincův, u nichž zůstane jeho památka nesmrtelnou. — Labodský biskup má jako kerkský a sekovský název knížete-biskupa.

Co měl Solnohrad za svou diecí v Tyrolsku, to podržel; podobně biskupství churské podrželo v Tyrolsku své území, ale Vorarlberg ztratilo.*)

§ 24. Zřízení biskupství budějovického; ohraničení českých diecí; zřízení generálního vikářství řezenského v Chebu; Kladsko; Vratislavská část diecése v rakouském Slezsku.

Císař Ferdinand II., chtěje k obnovení katolické víry v Čechách vydatně napomáhati, rozkázal s přivolením Apoštolské Stolice r. 1630, aby v království českém vedle pražského arcibiskupství zřízeno bylo čtvero nových biskupství: v Hradci Králové, Litoměřicích, Plzni a Budějovicích. Avšak stálé války nedovolovaly, aby tento úmysl byl proveden. Snahou pražského arcibiskupa Arnošta kardinála Harracha a císaře Ferdinanda III. povýšil papež Innonc X. roku 1654 kollegiální kostel sv. Štěpána v Litoměřicích za biskupský, kterýž kraj litoměřický za svou diecí obdržel. Prvním litoměřickým biskupem stal se roku 1655 Maxmilián Rudolf svobodný pán ze Šleinců († 1675). Snahou téhož arcibiskupa Harracha bylo roku 1664 za císaře Leopolda I. od papeže Alexandra VII. zřízeno biskupství královéhradecké, jehož prvním biskupem učiněn byl Matouš Ferdinand Sobek z Bilenberga (1664—1668; † 29. dubna r. 1675 jako arcibiskup pražský). Při tom pamětihodno jest to, že

*) Srv. Jäger: L. c. str. 432—434.

když o zřizování nových biskupství se vyjednávalo, města Králové Hradec, Budějovice, Plzeň a Litoměřice prohlásila, že biskupskými sídly býti nechtějí.*)

K záměru císaře Ferdinanda II. sáhl opět císař Josef II. a vida rozsáhlost pražské arcidiecése ustanovil se pro dobro věřících na tom, že v Budějovicích nové biskupství zřídí, a jmenoval dekretem z 5. prosince r. 1783 olomouckého kanovníka hraběte Jana Prokopa Schaffgotsche prvním biskupem, nařídív mu, aby o potvrzení v Římě se ucházel. Arcibiskup pražský hrabě Příchovský nekladl žádných překážek, naopak podporoval záměr císařův, postoupil část svých důchodů na dotaci nového biskupství, a tu bylo dvorním dekretem z 18. dubna 1784 stanoveno, že pražský arcibiskup má na ní ročně 3000 zlatých přispívati; mimo to bylo novému biskupu vykázáno 9000 zlatých z náboženské matice. Papež Pius VI. vydal na přání císařovo zřizovací bullu o budějovickém biskupství 20. září 1785 a potvrdil nového biskupa 27. září 1785, který byl potom 11. prosince na biskupství posvěcen a 26. února 1786 nastolen, načež vymohl si na císaři Františku I. r. 1803 vlastní klerikální seminář († 8. května 1813). Po něm následovali: 2. Arnošt Konstantin Růžička (1815—45); 3. Josef Ondřej Lindauer (1845—1850); 4. Jan Valerian Jirsík (1851—1883), jenž svými ústavami, jmenovitě založením českého gymnasia při svém konviktě, které později hlavně jeho snahou stalo se státním, zachoval Budějovice českému národu; 5. hrabě František de Paula Schoenborn (1883—1885), který byl 21. května 1885 pražským arcibiskupem jmenován, v římské konsistoři na stolec arcibiskupský 27. července 1885 přeložen, 15. srpna 1885 slavně nastolen a konečně 24. května 1889 za kardinála povýšen; 6. Dr. Martin Josef Říha, který byl 7. července 1885 biskupem jmenován, 27. července od Apoštolské Stolice potvrzen a 6. září téhož roku posvěcen a nastolen; týž sbírá s veškerým úsilím a vlastní obětivostí fond k založení stolického chrámu v Č. Budějovicích, kde biskupové užívají posud městského děkanského kostela sv. Mikuláše. —

*) Srv. můj »Všeobecný církv. dějepis« III. str. 285.

Za své území obdržela budějovická diecése celé jižní Čechy, totiž tehdejší kraje: budějovický, tábořský, pračehský a klatovský, a podržela staré rozdělení na archipresbyteráty, jichž má osm, pod nimiž pak stojí vikariáty.*)

Císař Josef II. předsevzal nové ohraničení českých diecésí, při němž ovšem pražská arcidiecése velice byla ztenčena. Bylať z ní vyloučena celá diecése budějovická; kraj boleslavský a žatecký byly přiděleny k biskupství litoměřickému, a kraje bydžovský, chrudimský a čáslavský k biskupství královéhradeckému. Toto nové církevní rozdělení Čech bylo Apoštolskou Stolicí schváleno a vstoupilo r. 1784 do života.

Arcidiecése pražská obsahovala tehdejší kraje: kouřimský, rakovnický, berounský, plzeňský, který původně měl k Budějovicům náležeti, a loketský; litoměřická diecése kraje: boleslavský, litoměřický a žatecký; královéhradecká diecése kraje: královéhradecký, bydžovský, chrudimský a čáslavský; a budějovická kraje svrchu jmenované.**)

Dnešní Wunsiedelsko a Chebsko bylo v 8. a 9. století osazeno Slovy a náleželo ještě v první čtvrti 9. století k Čechům. Ale tyto kraje byly ještě v 9. století z pokrají Náby, Mohanu a Sály, t. j. ze srbského a českého čili řezenského krajiště od Němců podmaněny, tak že Cheb, po řece Ohři (Ogara) Eger zvaný, stal se místem německým. Krajiny Chúby, Náby a hořejší Ohry (totiž Chebsko) staly se v 9. století základem tak zvaného markrabství Nordgavského.

Wunsiedelsko a Chebsko náležely od prvopočátku k diecési řezenské***) a zůstaly při ní, i když v 13.

*) Dějiny biskupství a diecése budějovické s doplňky od konsistorního rady a archiváře Jana Trajera vyšly pod názvem: *Kurzgefasste Geschichte des Bisthums und der Diöcese Budweis von Franz Mardetschläger*. Budw. 1885.

***) Sr. Jaksch, I. 517—519. »Diözeeseintheilung«.

***) Sr. mou rozpravu »Čechy nenáležely nikdy diecési k Řeznu«; v *Časopise kat. duch.* 1897 str. 7—9.

a 14. století Chebsko ke koruně české se dostalo. Císař Josef II. však rozhodl, aby Chebsko od Řezna bylo odtrženo a k arcidiecési pražské přivtěleno, proti vůli řezenského biskupa Antonína Ignáce hraběte Fuggera, který mezi tím 15. února 1787 umřel. Po jeho smrti vydal císař 6. března 1787 dekret, aby všechny řezenské fary v Čechách ležící k diecésím českým připojeny byly (tak Chebsko ku Praze a několik far v Klatovsku k Budějovicům), aniž k tomu nějaké pravomocnosti z Říma bylo žádáno neb očekáváno.*) Řezenská kapitola ohražovala se arci proti tomu, volala na pomoc všechny duchovní říšské stavy, stěžovala si v Římě, podala představení císaři a rozřešila faráře od přísahy na nich vynucené; též kníže Kounic nesrovnával se s tím, boje se o vliv Rakouska v Německu, které svou oporu jmenovitě v duchovních říšských stavech mělo. Tu císař byl k smíru nakloněn, ale nový biskup řezenský Maximilian Prokop hrabě z Törringu (1787—1789) nechtěl návrhů císařových, a císař opět návrhů jeho přijati. Tu biskup stěžoval si u říšského direktoria a mohučský arcibiskup Bedřich Karel Josef svobodný pán z Erthalu (1774—1802) jako primas Německa ujal se řezenských práv. Proti tomu postavila se duchovní dvorní kommissee na stanoviště českého státního práva a prohlásila, že v Čechách žádné říšské zákony a žádné říšské obyčeje neplatí, a že správu cizího biskupa v zemi nelze srovnati se suverénitou českého krále.***) Spor byl konečně urovnán tak, že císař Chebsko ponechal při Řezně, ale řezenský biskup musil hned na své útraty zříditi v Chebu řádnou konsistoř a ustanoviti tam světicího biskupa jako generálního vikáře a oficiála (suffraganeum in spiritualibus et pontificalibus Vicarium generalem et officialem).***) Po pádu říše římsko-německé zrušil první rakouský císař František patentem ze 6. srpna 1806 všecken svazek, kterýž jeho země poutal k Německu, prohlásil dvorským dekretem z 21. srpna 1806, že

*) Jaksch I. 520.

***) Jäger, I. c. str. 430. a 431.

***) Jaksch I. 520.

každý svazek Čech a jeho vedlejších zemí s říší německou přestal, a vydal 2. listopadu 1807 kabinetní list, ve kterém prohlašuje, že následkem politických proměn v Německu nezvratně se rozhodl, aby žádná cizí moc biskupská v obvodu císařství rakouského práv ordinariátních nevykonávala, a aby také domácí arcibiskupové a biskupové za hranicemi rakouskými moci neměli, a že proto učinil příslušné kroky při stolici papežské i při arcibiskupské stolici řezenské, aby duchovenstvo farních osad v Chebsku od 10. prosince r. 1807 bezpodmínečně pražskou arcibiskupskou konsistoří se řídilo, sice byl by nncen každému opatření ordinariátu řezenského placetum regium odepřítí. *) Řezenský arcibiskup **) propustil v únoru roku 1808 chebské věřící ze své pravomocnosti a Chebsko bylo ku pražské diecési přivtěleno.

Co do Vratislavě a Kladska chtěl císař Josef II. rakouský podíl vratislavské diecése od Vratislavě odloučiti, a opravdu, jsa s ruskou carevnou Kateřinou II. na cestě po Rusku rozhdil v Chersonesu, aby neprodleně rakouské části od Vratislavě odtrženy byly, »neboť od vratislavského biskupa hrozí (prý) Rakousku nebezpečí v strategickém (válečném) ohledu; rakouský podíl vratislavské diecése (necht) připadne k Olomouci, za to kladské hrabství (ať) přejde z pravomocnosti pražského arcibiskupa na vratislavského; statky vratislavského biskupství v Rakousku (ať) připadnou k náboženské matici.« Avšak kníže Kounic protivil se tomuto záměru z politických příčin, a poukazoval k nepokojům v Belgii a ke spolku, který Prusko, Anglie a Hollandsko proti spolku rakousko-ruskému učinily. Za tohoto stavu upustil tedy císař od svého záměru ***) a Praha a Vratislav zůstaly tak v držení svých starých diecésních práv do dnešního dne.

*) Jaksch VII. 334. »Diözesanrechte«.

**) Řezenské biskupství bylo papežem Piem VII. na zakročení Karla Theodora svobodného pána z Dalbergu 1. února 1805 na arcibiskupství povýšeno, ale bavorským konkordátem r. roku 1817 opět ve suffragánní biskupství proměněno a Mnichovu-Freisingu jako metropoli podrobena.

***) Hock, l. c. str. 483. a 484. — Jäger, l. c. str. 431. a 432.

§ 25. Zřízení velikého množství nových far a lokalit.

Císař Josef II. chtěje o duchovní blaho, zbožnost a spásu věřících otcovsky pečovati, vyslovil zásadu, že všude mají býti zřízeny fary nebo lokalie, 1. kde věřící vodou, vysokými horami, sněhy a špatnými cestami v zimě od farního kostela oddělení jsou, nebo s obtížemi tam se dostávají; 2. kde domy od fary přes hodinu cesty jsou vzdáleny; 3. kde má obec přes 700 duší; 4. v místech, která kostelem již opatřena jsou a v starších dobách duchovní správu měla; konečně 5. tam, kde farář, chtěje své pastýřské povinnosti vykonávati, musí cizí farou se bráti.*) Všechny ordinariáty měly dle dvorních dekretů ze 16. ledna a 4. února 1782 podati své návrhy, kde by bylo fary nebo lokalie zřizovati, a to ve třech měsících.***) Nutný náklad bylo vésti dílem vrchnostem jako patronům, dílem náboženské matici. Potřebná kostelní roucha, nádoby a náčiní bylo vzíti ze zrušených klášterův.

Co císař nařídil, to též svou obvyklou rázností provedl. Bylo tedy zřízeno: v Čechách 81 fara, 314 lokalit a několik expositur; v Rakousích 263 nová místa pro duchovní správce; ve Štýrsku 156 far a 145 lokalit; na Moravě 180 far a lokalit; v Uhrách byl počet duchovních správců rozmnožen o 1189. Jelikož s těmito novými farami a lokalitami byly spojeny školy, mělo toto zařízení pro vzdělání a zbožnost účinek nejblahodárnější.***) Tímto zařízením postavil si císař Josef II. pomník nejkrásnější a potomstvo bude mu za to vždycky vděčno. Bez něho by oněch far nebylo. Neboť kdyby se byly zřizovaly obyčejnou úřední cestou, konsistorní a politickou, bylo by se nesmírné množství protokollů vyšetřováním a vyjednáváním sepsalo a registratury konsistorní a politických úřadů množstvím spisů naplnily, — ale ani čtvrtina oněch far a lokalit

*) Jaksch IV. 380. »Direktivregeln«.

***) L. c. 378. a 379. »Pfarreinrichtung«; pod tímto záhlavím jest mnoho dekretů l. c. str. 370—401. uvedeno, kterými snahy a zásady císařovy o zřizování far do života uvedeny byly.

***) Srv. Časopis kat. duch. 1874 str. 195.

nebyla by dnešního dne ještě zřízena. Tento veliký a církvi prospěšný skutek mohl vykonati pouze císař Josef II., a jím nahradil, co na poli církevním pochybil.

§ 26. Právo manželské.

Josef II. pojal v obor svého nového zákonodárství i právo manželské a vydal dne 16. ledna 1783 patent o manželství.*) Toto manželské právo liší se však podstatně od práva církevního. Manželství pokládá se tu za pouhou smlouvu občanskou, která své platnosti a podstaty jenom a jediné zeměpanskými zákony nabývá; rozhodování ve všech sem spadajících sporech přináleží výhradně zeměpanským úřadům. (§ 1.)

Zákony státními zavedeny jsou některé nové zrušující překážky manželství, kterých církevní právo buď naprosto nezná, neb kteréž jsou pouze závadami manželství. Státně neplatnými jsou prohlášena manželství: 1. nezletilých bez dovolení otce, děda nebo poručníka neb v jejich zastoupení úřadu; 2. sňatky osob ve vojenském svazku stojících bez dovolení vojenských představených; 3. byl-li sňatek uzavřen bez předepsaných tří ohlášek a bez dotyčné dispense.

Překážky příbuzenství a švakrovství obmezeny pouze na druhý stupeň. Švakrovství *ex copula illicita* není žádnou překážkou. (*Erklärung des Ehepatentes 11. Jänner 1793.*) Kdo chtěl míti dispens, musil si ji nejdříve zaopatřiti od úřadu, pak teprve od biskupa.

Překážka omylu dotýkajícího se vlastnosti rozšířena i na těhotenství, když ženich nevěděl před sňatkem, že nevěsta jest od jiného těhotna, a o tomto stavu jejím teprve po sňatku známosti nabyt. Překážky ze slavného slibu a z duchovního příbuzenství pochodící se neuznávaly. Sňatky takové, které dle císařského patentu za dovolené se prohlašovaly, musili farářové požehnati; kdyby pak katolíci v překážkách církevních, o nichž

*) Jaksch: II. 73—87.

patent mlčí, nějaké dispense žádali, měla se jim tato uděliti zdarma a bez meškání. Farářové směli dle státních zákonů bezplatně dispensovati in 3. et 4. gradu simplici et mixto consanguinitatis et affinitatis; kdykoli pak dispens udělili, musila do kopulační matriky býti zapsána a konsistoři oznámena. (Handscreiben 21. Mai 1785.)

Soudem příslušným pro záležitosti manželské určen soud světský, který zároveň dovoluje rozvedení od stolu a lože; toliko smírné pokusy činiti náleží faráři, který stranám dá vysvědčení o tom, že pokusy ty předsevzal; vysvědčením tím jest se straně u soudu vykázati.

Toto manželské právo uchyluje se patrně velice od církevního; upíráť církvi moc stanoviti překážky, rozsuzovati spory manželské a obmezuje veškeru působnost církve na pouhé požehnání sňatku manželského. Výslovně praví to patent z 27. března 1792: »Poněvadž platnost občanské smlouvy toliko na náležitém šetření občanských zákonů závisí a vzhledem na tuto smlouvu žádných překážek není, vyjímajíc ty, které zeměpán stanoví: nemůže od těchto překážek, ať se odkryjí před svatbou nebo po svatbě, veřejně nebo tajně neb ve zpovědi, nikdo jiný dispensovati než zeměpán. Úřad duchovní teprve tenkráté, když smlouva jest už hotova, do manželství zasáhne a zaměstnává se pouze posloužením svátostí.«

§ 27. Zákony pohřební.

Nedosti na tom, že císař Josef II. bezpočetnými svými patenty veškeren církevní život lidí živých po svém rozumu reformoval: ani mrtví neměli z oprav těchto býti vyloučeni, i jim mělo býti předepsáno, kde a jak mají býti pochováni a jakým způsobem mohou práchnivěti. Leč v žádném oboru nenarazil císař na odpor tak ostrý, jako právě zde, nikde nevzbudil nevole tak všeobecné, prudké rozhořčenosti, ano i násilné vzpoury, jako právě svými pohřebními patenty.

Císař chtěl provésti toleranci jak mezi živými, tak i mezi mrtvými; proto měly mrtvoly nekatolíkův, pokud neměli tito vlastního hřbitova, býti pochovávány na hřbitovech katolických. Lid katolický však si toho byl dobře vědom, že, kdo s ním obcování církevního neměl za živa, nemá ho míti ani po smrti a nemá s pravověřícími odpočívati v zemi žehnáním církevním posvěcené. Církev sice dovoluje, aby v ohradě katolického hřbitova bylo vykázáno zvláštní místo ku pochovávání protestantův; ale místo takové za zemi posvěcenou se nepokládá. Leč Josef II. chtěl, aby nekatolíci na hřbitově posvěceném byli pochováni, a proto se protivil lid nařízením jeho. Zajímavý příklad vypravuje nám Geisler, chvalořečník Josefův, (kn. IV. str. 191.) k roku 1783. »Josef II. chce snášelivost a vrhá nesnášelivost na zemi, nejde-li to po dobrém, tedy násilím. Následující událost podává o tom důkaz. V Lobkovicích nedaleko Mělníka umřel jakýsi husita, kterého katolíci sedláci nenechali pochovati na katolickém hřbitově. Hroziliť bratrovi zemřelého, že ho zabijí, a touto hrozbou ho přinutili, že tělo pochoval na svém poli. Když pak o tom byla úřadům podána zpráva, přišli tam z Prahy dva kommissaři, kteří poručili, aby mrtvola na katolickém hřbitově byla pochována; sedláci však nechtěli to dovoliti. Ale když kommissaři v průvodu 30 granátníků s mrtvolou na hřbitov přišli, zvoněno na poplach, po čemž sedláci se shlukli a vojenskému průvodu vstup na hřbitov zabraňovali. Granátníci chtěli šik sedláků proraziti, ale tito postavili se na odpor, po čemž granátníci vystřelili a několik sedláků poranili. Mezitím vzaly však ženy mrtvé tělo a hodily je do Labe; tělo plavalo o několik vesnic níže, kde bylo zachyceno a pochováno. Potom vyšel nejvyšší rozkaz, »aby mrtvola na katolickém hřbitově pochována byla«. Z pražské posádky vytáhlo od každé setniny 20 mužů, dohromady 600 mužů pěchoty a 30 dragounů. V noci opustili Prahu a časně ráno přitáhli do Lobkovic a okolních vesnic. Mrtvý byl vyhrabán, do svého rodiště přivezen a nyní ovšem bez odporu pochován. Mnozí sedláci byli spoutáni a přivezeni do Prahy, aby za svou vzpouru trest vytrpěli. Po vesni-

cích zůstala malá oddělení posádkou, ostatní pak od-
táhli ke svým plukům. — To byl asi první sedlák,
který při parádě 600 mužů byl pochován.*

Takovéto nespokoje stávaly se ovšem jen po různu,
ježto nekatolíků nebylo v celku mnoho, a obyčejně
zvláštní místo na hřbitovech se jim vykávalo. Ale
všeobecnou nespokojenost vzbudily další zákony po-
hřební, které byly r. 1782 vydány. Již přeložení hřibi-
tovů z měst z okolí chrámů za města a vesnice způ-
sobilo nevoli mnohých, až konečně další postupování
v této otázce vyvolalo odpor největší. Císař totiž vydal
21. března 1782 následující resoluci: »Nechť se bez-
výjimečně vyplní daný rozkaz, že pohřbívání v ko-
stelích a hrobkách více díti se nesmí. Ohledně zřízení
hřbitovů před liniemi (hradebními příkopy vídeňských
předměstí) dovoluji k návrhu nižších úřadův, aby se
několik hřbitovů zřídilo. Aby však tak velkých a četných
hřbitovů potřeba nebylo, nařizuje se zároveň, aby bu-
doucně mrtvá těla, by rychleji shnila, hned v umrlčích
rakvích hojně vápnem byla posypána.« Lid křesťanský
však nedopustil, aby mrtvoly vápnem posypány byly;
se všech stran docházely císaře zprávy, že jeho naří-
zení všeobecnou nespokojenost vyvolalo, a zároveň
prosby, by onen rozkaz odvolal. Leč na místě odvolání
vyšlo 23. srpna 1784 následující nařízení:*) 1. »Všechna
mrtvá těla, necht zemřelí pocházejí z vyšších stavů
neb z lidu, mají býti do plátna zašita, vesměs do hrobů
šest stop hlubokých bez rakví vložena a zde vápnem
posypána.« 2. »V každé faře zřízeny buďte obecné
rakve rozličné velikosti. Můžeť sice každý občan pro
své zemřelé příbuzné rakev poříditi, ale mrtvola v rakvi
té nebude pochována, nýbrž po pohřbu zůstane rakev
hrobaři.« Toto nařízení musilo býti všeobecně prohlá-
šeno a provedeno. Aby pak lid k tomu snadněji byl
naveden, vypočítalo se, mnoholi dříví v desíti letech
marně shnije, když při 20 milionech obyvatelstva ročně
700.000 lidí zemře. Ukazovalo se k tomu, že hojnější
spotřeba plátna jest vydatným prostředkem podporo-
vání průmyslu tkalcovského. Ale všecko poučování bylo

*) Jaksch: I. 237—239. »Beerdigung«.

marné. Lid nechtěl mrtvoly do plátna zašívati, je z obecné rakve do hrobů vyklopovati a vápnem posypávati.

Nastalo všeobecné rozčilení a udály se i nemilé výstupy, jako na př. na panství Jilemnickém v Čechách; ba lidé chtěli se z Čech a jiných zemí vystěhovati. Císaře docházely se všech stran nepříznivé zprávy. To pohnulo ho konečně k tomu, že od svých pohřebních zákonů upustil; učinil to však velmi nerad, jak patrnó z této resoluce: »Ježto seznávám, že pojmy žijících lidí jsou ještě tak materialistické (!), že si toho velice váží, aby jejich tělo znenáhla hnilobě propadlo a déle zapáchající mrchou (stinkendes Aas) zůstávalo: záleží mně na tom pramálo, jakým způsobem lidé chtějí býti pochováváni; i ač jsem ukázal moudré důvody, užitečnost a možnost tohoto způsobu pohřbu, nechci žádného člověka, který o tom není přesvědčen, nutiti, aby byl moudrým, a každý, co se rakve týká, nechť činí, co pro své mrtvé tělo za nejlepší uznává.« V Čechách byl o tom prohlášen patent z 20. ledna 1785. *)

Pezzl, jedna z mělkých hlav oné doby, chtěje na obyvatele království a zemí rakouských učiniti satyru, praví: »Tato billeta, která měla nekonečně větší dojem učiniti, neměla žádného jiného účinku, než že Rakušané rychle k truhlářům běželi a nové rakve si objednávali.« **)

Odpor lidu z lásky k zesnulým podniknutý posléze toho docílil, že pohřby opět se konaly tím způsobem, jak bylo dříve v obyčeji.

* * *

Přehlédneme-li ještě jednou veškeró zákonodárství Josefovo na poli církevním, seznáváme, že jím stala se církev v Rakousku církví státní, od své hlavy v Římě odštěpenou, jejímž nejvyšším biskupem byl císař sám, který v nejvyšší instanci o všech jejich záležitostech, ani článků víry nevyjímajíc, rozsuzoval. Že císař tak

*) Jaksch II. 242.

**) U Brunnera: *Mysterien der Aufklärung in Österreich* st. 414.

daleko pokročil, není jeho vinou vlastní, nýbrž daleko větší vina padá na jeho rádce ze stavu duchovního, na biskupy a jiné církevní hodnostáře, kteří jej na onu dráhu přivedli, na ní ho udržovali a dále popoháněli, tak že směle můžeme vyznati: Neštěstím Josefovým bylo, že upadl do rukou špatných rádců ze stavu duchovního. A v tom poměru, ve kterém jejich vina a zodpovědnost roste, umenšuje se vina Josefa II. — Vliv těchto rádcův a jejich působení oceníme později (v §§ 29. a 30.).

§ 28. Ztroskotání snah Josefa II. a jeho smrt.

S touž nešetností, s kterou císař Josef II. nevěšmal si práv a ústavy církve, zacházel i s právy a ústavami svých království a zemí; to ani ono nenašlo milosti v očích jeho, což trvalo potud, až trpělivost národů se vyčerpala a v úplnou vzpouru a povstání přešla.

Když císař při zavádění reforem církevních v Belgii na statný odpor duchovenstva, majícího v čele kardinála Frankenberka, arcibiskupa mechlínského, jakož i na odpor stavův a všeho lidu narazil, protestův a proseb poddaných si nevěšmal a konečně do práv a svobod národa, tak zvaných »joyeuse entrée« (radostný vjezd), zasáhl: nastalo veliké kvašení myslí a Belgičané chopili se zbraně, aby hájili práv svých, na kteréž vévoda Albert s manželkou svou Marií Kristinou jako místodržitelé ve jméně císařově byli přísahali. Povstání rostlo a zachvátilo celou zemi; pluky císařské dílem se přidaly ku povstalcům, dílem byly odzbrojeny nebo poraženy, až konečně dne 19. prosince 1789 prohlásili stavové brabantští nezávislost Nizozemska, „poněvadž suverén porušil své přísahy,“ i pozvali ostatní provincie k poradě do Bruselu. Dne 31. prosince 1789 prohlásili se za »mnohomocné státy Dolního Lotarinska, Brabantu a Antverp«, 7. ledna 1790 konala se generální schůze všech stavů provincií za předsednictví kardinála Frankenberka, kdež přijata

pro Belgii ústava foederativní. Belgie byla pro Rakousko ztracena.

O tomto úpadku moci rakouské v Belgii podává bolestnou úvahu Marie Kristina, sestra Josefa II., která dlouhá léta se svým manželem Albertem byla místodržitelkyní v Belgii a výborně zemi a poměry její znala; onať po svém odchodu z Belgie píše dne 3. ledna 1790 kněžně Liechtensteinové, své přítelkyni, takto: »Náš stav jest děsný. Císař ztratil zemi špatným chováním těch, kterým svou důvěru věnoval. Národ byl jimi vehnán do největší krajnosti. Císař obzvláště vinou nešťastného D'Altona ztratil zemi, pozbyl vojska 22.000 mužů silného, peněz a dělostřelectva. Tito cizinci nemají srdce pro monarchii, ani pro suveréna, ani pro zemi. Mám s císařem soucit.« Dne 22. ledna 1790 psala tétéž kněžně: »Vnitřní stav císařův musí býti za těchto okolností přeukrutně bolestný. Dle mého mínění jest vším vinen sám. Jednalť proti všem svatým a lidským zákonům a nikdy nechtěl slyšeti těch, kteří mu pravdu mluvili.« *)

Neméně trudné věci sběhly se v Uhrách. Byliť Uhrové nespokojeni proto, že císař nedal se korunovati za krále uherského a že korunu sv. Štěpána ze zámku břetislavského do Vídně odvézti kázal. Nespokojenost rostla vždy více, když odstraněna úřední řeč latinská a zavedena němčina, které každý úředník ve třech letech naučiti se měl; opravy berní, konskripce, kteráž i šlechtu zahrnovala, a zavedení nové soustavy vojenské vždy více plamen vzpoury rozdmýchovaly. Komitáty protestovaly. By tento odpor zničil, vydal císař 18. března 1785 král. dekret, jímž starodávní ú s t a v u k o m i t á t n í zrušil a, by jitiření lidu ve vzpouře se neproměnilo, rozložil četné vojsko po Uhrách.

Nespokojenost Uhrů dosáhla nejvyššího stupně v letech 1788 a 1789, když měli za příčinou neobratného vedení války turecké ke každému uherskému pluku 400 mužů postaviti a potřebné obilí dodávati. Mnohé komitáty samy se obnovily, jinde přestalo všechno úřadování až k »restaurací«, ba nastala pravá

*) Listy u Brunnera: Theologische Diencrschaft str. 203—205.

anarchie, tak že se zdálo, že Uhry brzy postoupí po Belgii. — Na sklonku života císařova stálo Rakousko na kraji propasti, ztroskotáno vnitř i vně.

A co činil Josef, vida všechny své naděje zmařeny? Z války turecké přinesl si símě choroby, které vnitřním zármutkem a zklamanými nadějemi jsouc zaléváno dosáhlo velkého stupně, tak že lékaři na počátku prosince roku 1788 jeho stav za nebezpečný vyhlásili. Dne 16. prosince přijal ve dvorní kapli Tělo Páně. Když kráčel k oltáři, pravil hlasitě: »Před Bohem zde přítomným, kterého brzy jako soudce očekávám, dosvědčuji, že vše, co jsem za svého devítiletého panování učinil, v tom úmyslu jsem nařídil, abych o blaho svých poddaných pečoval. Chybil-li jsem, bude se mnou míti Bůh milosrdenství, pohlížeje na můj úmysl a na křehkost lidskou.« *) Zdraví jeho se poněkud zlepšilo, tak že v létě zdál se býti nadobro zdrav, ale v zimě vrátila se jeho prsní choroba s takovou silou, že blízkou smrt bylo lze předvídati. V tomto žalostném stavu stíhala ho jedna smutná zpráva za druhou, tu z Belgie, tu z Uher, a konečně i z Čech. Čeští stavové vzpružili se k odporu a sešedše se své- mocně 11. února 1790 sestavili 60 předními pány podepsaný spis, kterým zřejmě za obnovení stavovské ústavy v Čechách žádali. Když císař o tom uslyšel, zvolal: »Chci jim dáti vše, čeho žádají, jen ať mne nechají v pokoji sestoupiti do hrobu.«**)

Poslední svou naději ohledně Belgie skládal v papeže Pia VI., kterého tak často a tak bolestně byl urazil, a sliboval mu, že v oboru církevním vše v pře- dešlý stav uvede, jestli papež svým vlivem Belgii k po- slušnosti pohne. Pius VI. skutečně ve svém breve ze dne 23. ledna 1790 napomínal episkopát belgický, aby o smíření panovníka s poddanými se zasadil, ale bylo již pozdě. Dříve, než breve papežské do Belgie došlo,

*) Joh. Bumüller: Weltgeschichte. Sv. 3. str. 240.

***) Jäger l. c. str. 297; Dr. Boh. Rieger: »Císař Josef II. a český trůn«, v »Osvětě« 1879 č. 3.

byl stav země jiný, návrat k předešlému pořádku nemožný. *)

V únoru nastalo císaři loučení se světem. Dne 18. února odvezena koruna sv. Štěpána zase do Budína. Jelikož pak nástupce trůnu, jeho bratr Leopold II., byl ve Florencii, ustanovil císař k vedení záležitostí státních konferenci ministerskou, skládající se z Kounice, Starhemberka, Rosenberka a Lacyho. Dne 17. února zemřela princezna Alžběta Wirttemberská, první manželka arcivévody Františka (později císaře), po porodu dcerušky. Josef byl nad touto smrtí hlubokým žalem dojat, nicméně ještě nařídil, aby se činily přípravy k jejímu pohřbu, řka: »Aby bylo místa pro mou mrtvolu.« Ještě 19. února diktoval svým tajemníkům až do 10. hodiny večer. Pak usnul. O páté hodině ráno procitl a cítil velikou mdlobu **) a o půl šesté umřel, zápasiv pět minut v boji smrtelném. Pohřben byl 22. února 1790 v císařské rodinné hrobce u Kapucínů. ***) Chtěl, aby mu byl dán nápis: »Zde odpočívá kníže, jehož úmysly byly čisté, který však měl neštěstí, že všechny jeho záměry se ztroskotaly.«

Vídeň netruchlila nad smrtí císařovou, ale velice ho želelo venkovské obyvatelstvo, jmenovitě sedláci, které v jejich práva dosadil. Někde postavili místo obrazů svatých na oltář jeho obraz a nutili duchovní, aby sloužili mši sv. před obrazem »svatého« císaře Josefa II. Ještě dnes jest ve Vídni nad vchodem domu č. p. 175 (37) v »Tiefer Graben« (v hlubokém příkopě) štít »zum heiligen Josef« (u sv. Josefa), který má podobiznu císařovu. †)

Kounic uslyšev o smrti císařově zvolal: »Velmi dobře učinil.« ††) A slovem tímto vyřkl odsuzující kritiku nad celým počínáním Josefovým, — a dodejme, i nad svým jednáním vlastním, ježto byl hlavním rádcem Josefovým.

*) Brunner: Myst. str. 509.

**) Hormayer: Oesterr. Plutarch, svazek 11. str. 202. a 203.

***) Brunner: Myst. 510. Hormayer l. c. str. 203. a 204.

†) Dr. Weiss: Gesch. der Stadt Wien. II. 226.

††) Brunner: Theologische Dienerschaft str. 205.

Ostatně pak dlužno dodati o císaři Josefu II. ještě tolik, že byl jako panovník pracovníkem železné pilnosti a vytrvalosti; dával slyšení každý den a každému bez rozdílu osob, chodil na zapřenon mezi lid a slyšel rád jeho úsudky. Žádný služebník a žádný úředník nebyl před ním jist.

B. Účastenství duchovenstva v zákonodárství císaře Josefa II. na poli církevním.

§ 29. Účastenství duchovních vůbec v církevním zákonodárství císaře Josefa II.

Chtějíce býti spravedlivými, nesmíme veškeru vinu soustavy josefinské svalovati na císaře Josefa II. Císař byl zajisté nadšen úmyslem, aby své národy šťastnými učinil; k tomu měl šlechetné srdce a pevnou, odhodlanou vůli; ale on chtěl je oblažiti dle svého způsobu a názoru, nepřihlížeje k tomu, zdali jeho poddaní skutečně blaženými se cítí, aneb zdali naopak jeho reformy pokládají za velikou překážku své blaženosti. Císař byl v práci neunavitelný, ježto každodenně 8 až 10 hodin se svými pěti sekretáři a ostatními kancelisty pracoval, jakž jeho resoluční knihy, v archivu c. k. ministerstva vnitra uschované, dokazují. Tyto knihy však svědčí zároveň o tom, že stálá centralisace vedla posléze k úplné vládě kabinetní. Neboť do císařského kabinetu podávány byly k rozřešení a vyřízení takové malichernosti, o které se za našeho času ani měšťanosta obyčejného krajského města nestará. *) Císař však nebyl vůbec žádným pánem situace; úlohy byly už dříve, nežli samostatným panovníkem se stal, za času spoluvlády od okolí císařovny Marie Terezie rozdány, a o to se postaráno, aby i Josef svou úlohu, která mu připadla, dobře provedl. Byl pouhým ná-

*) Brunner, Theologische Dicnerschaft, str. 15.

strojem a jednatelem, činícím vše dle hesla osvícencův a svobodných zednářův, kteříž pevný celek tvořili. *)

K zatemnění jména císařova mimo nešetření práva historického jednotlivých království, zemí a korporací přispěly hlavně zajisté jeho opravy církevní, které hluboko do života všech tříd společnosti lidské zasahovaly. Aby však tyto reformy v život uvéstí se mohly, k tomu bylo zapotřebí nástrojův, a to duchovních. A ti pomocníci, kterých nalézal císař hojně mezi duchovními, jimž milost a přízeň světská výše stála než povinnost posvátného stavu, umenšují vinu jeho v téměř stupni, ve kterémž, účastňující se v jeho vině, sami svědomí své necírkevním jednáním svým obtížili, tak že směle tvrditi můžeme, že jejich vina jest větší, než vina císařova; neboť oni po svém povolání měli býti strážci vinice Páně, jejichž povinností bylo, říci panovníkovi slova apoštolů Páně: »Slušit více poslouchati Boha nežli lidí.«

Vina těchto kněží nezáleží však pouze v tom, že mlčeli, nýbrž že i pomocných rukou ku provádění zákonů na úkor církve vydaných ochotně podávali, a tím (což jest jádro veškeré viny) panovníka pomáti. Jsa od nich podporován, musil se Josef domnívati, že jedná zcela ve smyslu církevním a že nepřesahuje mezi moci zeměpanské. Protož také musil odpor některých mužů církevních pokládati za neoprávněnou tvrdohlavost a hierarchickou ctižádnost, kteráž zcela bezdůvodně osvětě a šlechtným snahám zeměpánovým se protiví.

Kdyby byli všichni biskupové tak si počínali, jako namnoze biskupové uherští, nebyla by nikdy ona církevní reforma v život vešla a tak hlubokých kořenů zapustila. Leč rozhodnosti mnohých biskupův uherských a belgických nedostávalo se biskupům ostatních království a zemí rakouských, kteřížto se v celku novému zákonodárství na poli církevním neprotivili, ano mnozí je i horlivě podporovali. Neboť, jsouce na mnoze členy šlechty dvorní, dílem neměli potřebného theologického vzdělání k odporu, dílem pokládali vše za dvorní intriky, které se zase jinými intrikami odstraniti dají, dílem

*) Myst. XI.

postačilo pouhé pokynutí ministra, aby je k mlčení pohnulo, aneb je zdržovala bázeň, aby o přízeň dvora oloupeni nebyli, dílem náleželi někteří z nich k horlivým stoupecům této soustavy, neboť vláda sídla biskupská obsazovala jen takovými muži, na které úplně spoléhati mohla. I budiž nyní dovoleno na počínání některých, jak přátel tak odpůrců josefinismu, blíže ukázati.

§ 30. Přátelé a podporovatelé císaře Josefa II. v jeho církevním zákonodárství.

a) Kardinál Herzan (Hrzán).

Mezi horlivými sluhy josefinismu první místo zaujímá František hrabě z Herzanu a Harrasu, hajitel reforem císařských u Apoštolské Stolice. Týž byl ratolestí hrabat z Herzanu, jejichž původním sídlem byla vesnice Chomutice v bývalém kraji bydžovském: narodil se 5. dubna r. 1735 v Praze, kdež byl od jezuitů vychován; maje 17 let svého věku stal se doktorem filosofie, po čemž studoval theologii v Římě a tam povýšen za doktora theologie. Maje 24 léta svého věku byl od biskupa vatislavského jmenován kanovníkem a generálním vikářem. Brzy po tom stal se děkanem kollegiální kapitoly u Všech Svatých v Praze a titulárním opatem B. M. V. de Almad v Uhersku. Později byl od Marie Terezie poslán jako vyslanec do Parmy a nedlouho po té ustanoven za *«uditore della Rota»* v Římě. U Marie Terezie byl dobře zapsán a protož k jejímu usilování byl kardinálem jmenován. Císař Josef II. ustanovil jej za protektora Germanie. Jako vyslanec působil v Římě za času Josefa II., pak ještě za Leopolda II. a Františka I. Od Františka přijal biskupství kamenecké v Uhersku a byl 18. května 1800 na biskupství posvěcen; jako biskup získal si v řízení diecése všeobecné vážnosti; zemřel ve Vídni 1. června r. 1804 a pohřben jest v Kamenci (Steinamanger), žáného jmění po sobě nezanechav.

Činnost Herzanova pohybuje se skoro po celý čas jeho života na poli diplomatickém jako vyslanec rakouského u sv. Stolice. V desítiletí 1770—1780 nabyl o něm kníže Kounic přesvědčení, že s vládou půjde přes hory a doly. Neboť Herzan ve svých zprávách nesčíslněkráté opakoval, že »nejvyšší služba« (»der allerhöchste Dienst«) mu jde nade všechno, a častokráté podal vládě nejponiženější vyjádření své poslušnosti a neobmezené oddanosti. Sám pro sebe neměl pražádných zásad a žádného přesvědčení a nezastupoval žádné soustavy, nýbrž jednal pokaždé tak, jak toho »nejvyšší služba« vyžadovala. Pokládal se pouze za úředníka knížete Kounice a zapomínal nadobro, že jest kardinálem a že jako kardinál přijal k papeži a církvi povinnosti, které po nejlepším svědomí svém, ano i k vůli osobní cti své byl povinen plniti.

A tento Herzan byl od státní kanceláře vídeňské vybídnut k tomu, aby církevní reformy dílem uměním diplomatickým, dílem hrozbami a násilím v Římě hájil, a buď schválení jich vymohl, neb alespoň tolik zprostředkoval, aby římská kurie ke všemu mlčela. Úloze této Herzan velmi rád se podrobil. V jeho zprávách a depeších darmo bys hledal nějaké nadšení pro církev svatou a její prospěch: vše posuzuje se stanoviska světského zákonodárství. Řím se všemi svými poklady umění, starožitností a památek křesťanských neučinil naň pražádného dojmu; on vykonává jen rozkazy »v nejvyšší službě« mu uložené a provádí vůli toho, kdož jej do Říma poslal, řídě se úplně vůlí svých pánů: jiným byl ve službě Marie Terezie, jiným ve službě Josefa II., jiným opět za Leopolda II., jsa tak ve všem poslušným diplomatem, který jako chameleon barvu mění dle větru, jaký právě u dvora vane.*)

Pohlédneme na jeho činnost diplomatickou. Za vlády Marie Terezie stal se jako uditore della Rota romana působením Kounicovým tajným radou a brzy potom korunním kardinálem a ministrem, t. j. vyslancem u sv. Stolice. Po smrti Marie Terezie a při nastoupení vlády Josefa II. nevěděl, zůstane-li na svém místě neb

*) Brunner. Die Theologische Dienerschaft, str. 1--19.

bude-li odvolán; proto snažil se svou horlivost pro dům panující na jevo dáti a svou oddanost pro smýšlení na dvoře panující osvědčiti. Z této příčiny dával si veškeru práci, aby zpráva o úmrtí Marie Terezie byla od papeže v konsistoři kardinálů přednesena a odbýváno za ni requiem v kapli papežské. Ale obojí bylo obyčejem jen při úmrtí panovnsků, nikoli však panovnic. Proto papež ve slyšeních, která u něho Herzan měl, k návrhu jeho nepřistoupil, a státní sekretář kardinál Pallavicini patrně po rozkaze papežově navštívil Herzana, aby ho od této nemístné žádosti odvrátil. Leč Herzan odbyl státního sekretáře tak vzdorovitě a pánovitě, že mu tento konečně pravil, »že zcela jiné smýšlení k Římské stolici od něho očekával.« »Na to odvětil jsem,« praví Herzan ve své depeši k hr. Kounicovi, »že papež a Svatá Stolica vždy na moji úctu a oddanost spolehnouti mohou, pokud se to s nejvyšší službou mého pána spojití dá. Věrnost a vděčnost mne k tomu zavazují; neboť onomu štěstí, býti jeho poddaným a státi v jeho službě, dávám přednost před vznešenou hodností (kardinálskou), kterou jsem přioděn,« a dokládá: »Že jsem takovou řeč v tak nepatrné věci vedl, toho příčina jest ta, že jsem to měl v nejvyšší službě za užitečné, hned na počátku svého úřadování všechny ony naděje zmařiti, kterými se tento dvůr (!) konejšívá. Sdělil jsem tuto rozmluvu s panem kardinálem Bernisem (korunní kardinál francouzský, vlivem a protekcí paní Pompadourové), který mou rozhodnou řeč schvaloval.«*)

Když vyšly cis. patenty, kterými řády od svých generálů v Římě odtrženy a na všechny papežské listiny placetum regium zavedeno, oznamuje Herzan do Vídně, »že tato nařízení v Římě vzbudila podivení a sv. Otec že jest velmi zaražen.« O kardinálovi Contim (který byl hlavou velmi obmezenou) však praví: »Tento osvícený a římských predsudků (!) prostý praelat vyjádřil se o nich tak, že to jeho smýšlení všecku čest činí!«**) Když Herzan stran oněch nařízení měl u pa-

*) Theologische Dienerschaft str. 58—61.

**) Dep. Herz ku Kounicovi z 18. dub. 1781, Theologische Dienerschaft str. 62.

peže slyšení, a tento si stěžoval, opovážil se kardinál ona nařízení netoliko schvalovati a hájiti, nýbrž i papeži do očí říci, »že by pod záminkou dogmatických bull rozličné subtilní výklady (spitzfindige Auslegungen, orig.) v bullách se nalézati mohly, a aby tomu císař předešel, rozkázal prý, aby všechny na příslušných místech předloženy byly; císař nechce prý posuzovati dogma, nýbrž jen o tom se přesvědčiti, že bully neobsahují nic, co by vrchnopanským právům bylo na újmu.« *)

Co se prohlížení bull a listin papežských vůbec týká, nezdály se Herzanovi dvorní úřady dosti přísnými býti, »což prý snad odtud pochází,« praví v depeši ke Kounicovi, »že jsou psány gothickými písmeny, a že biskupové snad nepřiložili kopií, které by se dobře čísti mohly. On prý to proto podotýká, aby se to pro budoucnost poopravilo.« O řeči v bullách užívané praví, 29. prosince r. 1784: »Že řeč v bullách jest vysokomyslná, nelze popírati. Pravá velikost křesťana vůbec, tím více služebníka církve a její viditelné hlavy, má záležitosti v pokoře; ale nicméně jest řeč ta nyní mnohem skrovnější, než byla dříve, obzvláště, když se to týká císařského dvora. Slovem, Vaše Milost (Kounic) může býti ubezpečena, že jsem na všechno bedliv, co se k nejvyšší službě vztahuje.«

Že tento ponížený sluha v kardinálském klobouku ve věcech arcibiskupství milánského a zřízení biskupství tarnovského ani rozkolu se nebál a jím hroziti hotov byl, vypravovali jsme již dříve.

Kterak »nejvyšší služba« na srdci mu ležela, vysvítá též z toho, že 26. prosince r. 1781 poslal z Říma do Vídně modlitbu, která se v kostelích římských za odvrácení nehod od církve konala, a některá místa v této oraci červeně podškrtnal, chtěje vládu rakouskou upozorniti, že se orace týká oněch protivenství, jimiž církev v státech rakouských byla stížena.

Když se papež rozhodl, že půjde do Vídně, by osobním zakročením a vlivem svým Josefa II. od bludné cesty odvrátil, přičiňoval se Herzan všemožně, aby pa-

*) D. z 21. dubna 1781; Theologische Dienerschaft, str. 63.

peže od jeho úmyslu odvrátil a vida svou práci býti marnou, připisoval ve své zprávě do Vídně tuto cestu nepředloženosti, která prý v Římě často panuje, a pak ctižádosti, ježto prý papež sobě velikého jména dobytí chce, kdyby se mu podařilo, císaře od jeho snah odvrátiti. Že Herzan spolu s papežem také ve Vídni byl, samo sebou se rozumí.

Papež navrátil se do Říma přes Mnichov a Augsburg; v Mnichově vyzvídal říšský vyslanec císařův, protestant Lehrbach, k rozkazu svého pána, kterak papež s výsledkem své cesty jest spokojen, a jak se o ní on a jeho průvod vyjadřují. *) Totéž činil Herzan na své zpáteční cestě, kde jakoby náhodou s papežem v Brixenu se sešel, jemu, jakoby to ze zvláštní pozornosti se dělo, se představil a v rozmluvě na něm vyzvídal, jaké úsudky dvory kurfiřtské o nařízeních císařských k papeži pronášely, a jaký dojem výroky ty na něho činily. V depeši datované z Rovereda 11. května r. 1782 odhaluje Herzan nepěknou povahu svou, řka ke konci zprávy: »Některí mnichové ptali se mne, jaký osud jim nastává. Já jsem všem odpověděl, že mohou býti dobré mysli, a by se za blaho císařovo ustavičně modlili. Tato odpověď pojišťuje stát proti škodě, kterou by mohl utrpěti tajným zanášením jmění řeholního, jak se to u jezuitů stalo.« **)

Odpovědi úskočnější nemůže ani býti. Ubozí mnichové ptají se hodnostáře církevního i státního na svou budoucnost; on jim dá odpověď, kterou každý za uspokojící pokládati musí, a činí tak proto, aby v případě zrušení řeholníci před časem ze svého majetku nic neodnesli a neukryli, jak prý to jezuité učinili. Herzan je tedy oklamal, o nich zlou zprávu roztrušoval a při tom i jezuitu pomlouval.

Na počátku téhož roku 1782 psal Kounic Herzanovi, že ho císař ještě příliš za kardinála pokládá, a on, Herzan, že ještě příliš mnoho na svůj kardinálský úřad se ohlíží! Tato zpráva naplnila arci Herzana hrůzou, tak že ihned Kounicovi napsal list, jenž ho

*) Depeše Lehrbachovy; Theol. Dienerschaft str. 442—460.

**) L. c. str. 83. a 84.

úplně charakterisuje. Napřed prosí v úvodě listu, by mu Kounic udal ony články, ve kterých se příliš kardinálem jeví a pokračuje: »Co se týká služby Jeho Veličenství, tuť mi svědomí moje dává svědectví, že již více činiti nemohu, a všeobecné mínění, které mne za původce, aneb nejméně za jednoho z těch pokládá, kteří svou radou největší vliv u vydání rozličných nařízení v církevních věcech měli, jest toho hlavním důkazem. Byl bych nešťasten, kdyby ve Vídni mysli, že velikou náklonnost k římskému dvoru chovám v tom okamžení, když mne zde pro pevnost a ráznost mých řečí a jednání za tajného nepřítele pokládají. Jak velice vzdálen jsem upřílišených nároků římských, o tom, doufám, podal jsem dosti důkazů. Moje city jako kardinála jsou tytéž, jaké jsem choval jako kaplan, a zůstanou jimi až do smrti. Nic nezamlčuji, co by důležité bylo pro službu dvora, neboť vše jiné podrizují tomuto ohledu a doufám, že toto smýšlení dosáhne Vašeho souhlasu. Vroucně Vás prose, abyste mne poctil svými osvícenými náhledy, které s touž vděčností jako posud přijímati budu, znamenám se atd.«*)

Tento list Herzanovi opět dobře posloužil jak u císaře tak u Kounice a každou, i tu nejmenší pochybnost o něm zapudil. Leč vážnosti a úcty nepožíval Herzan u císaře nikdy. Píšet o něm Josef II. ještě za živobytí Marie Terezie svému bratru Leopoldovi Toskánskému 31. srpna r. 1780 takto: »Kardinál Herzan obdržel vše, co chtěl, i veliký kříž sv. Štěpána. Chtěl jsem s ním vlastně mluvit, ale měl jsem přece ten dobrý nápad, že jsem mu velkokříž zaslal, abych nebyl nucen sám mu jej zavěsiti. On jest šelma (fripon-orig.) prohnáná první třídy, a zároveň miláček císařovny a dvou arcikněžen, i ostatní vysoké společnosti, která dvůr císařovny tvoří.«

Jak jsme naznačili, spravoval Herzan svůj úřad vyslanecký po celý čas vlády Josefa II., zapomínaje, že jest knězem a kardinálem. Sotva však Josef II. z tohoto světa se odebral, a nastoupil Leopold II., o kterémž se roznášely zprávy, že věci církevní uvěsti

*) L. c. str. 77—80.

chce do onoho stavu, který byl za Marie Terezie: tu Herzan, jsa od Leopolda II. ve vyslanectví potvrzen, zase zcela na moudrost Josefa II. zapomíná; velebí snahu a počínání Leopoldovo a líčí radost, která v Římě nad tím panuje (depeše Herzanovy z 10. dubna a 19. května 1790).*)

b) Jan Leopold Hay,

biskup královéhradecký. Narodil se 22. dubna 1735 ve Fulneku na Moravě, studoval v Olomouci, byl nejprve ceremonářem dvou olomouckých biskupů, Egkha a Hamiltona, stal se kapitolním děkanem v Kroměříži 1770, potom r. 1775 infulovaným proboštem při kollegiátním chrámě sv. Václava v Mikulově, a povýšen téhož roku do stavu rytířského. Dne 29. července 1780 jmenován byl od císařovny Marie Terezie biskupem královéhradeckým, 11. prosince t. r. od papeže Pia VI. potvrzen, a 11. března roku 1781 od kardinála a arcibiskupa vídeňského Migazziho posvěcen, po čemž 6. dubna přes Nový Hradec ve vši tichosti do svého města zavítal. Nazejtří v neděli květnou byl slavně nastolen.**)

Činnost jeho biskupská záleží v tom, že zákony josefinské velmi horlivě prováděl.***) Za tou příčinou vydal hned na počátku svého úřadování pastýřský list tak »osvíceného«
obsahu, že na sobě ráz indifferencismu (náboženské netečnosti) nese a do bludu zabíhá. Především velebí v něm zákony toleranční, které prý láskou jsou prodchnuty a obyvatele rozličných náboženství v jedno pojiti mají, a pokračuje: »Sami víte, jak neobmezena musí býti poslušnost, kterou vladařům jsme povinni, pod jejichž mocí z ustanovení Božího stojíme. Proto za zbytečné pokládám, abych vám u provádění těchto nejvyšších nařízení největší svědomitost doporučoval. Vedle četných a hodných kněží, které nám Bůh za spolupracovníky na vinici Páně

*) Theologische Dienerschaft, str. 203., 207. a 208.

**) Solař, Dějepis Hradce Králové a biskupství, str. 350. a 351.

***) Viz Solaře l. c. 350—378.

ustanovil, kteří, poslouchajice »vlasteneckých« zákonův a jsouce plni moudrosti a mírnosti, lásky bratrské a lahodnosti ducha apoštolského, našemu srdci k radosti jsou, naskytnou se i jiní, kteří, jsouce zachvácení neskromnou a nemoudrou horlivostí, se domýšlejí, že bohubilý skutek konají, když trpkým, polemickým kázáním, neb jiným zákonu křesťanskému odporným způsobem jinověrcům své mínění vnucují a tak místo, aby blaho státu a náboženství podporovali, svazky lásky a společnosti trhají.« Aby tyto horlivé kněze od jejich horlivosti odvrátil, poukazuje biskup na příklad samého Spasitele, který prý pouze láskou a mírností bloudící na pravou cestu přivésti hleděl (bezpochyby biskup nečetl v Písmě sv. místa, kde Kristus Pán velmi ostře káral ty, kteří mu věřiti nechtěli), a proto prý i my máme pouze modlitbou jinověrce obracet, (tak se ještě žádný neobrátil, nýbrž poučení jest zapotřebí. — Pozn. spis.) a »proto chceme, abyste následující články svatě zachovávali a jimi se řídili.«

»Zdržujte se na kazatelkách všech polemických kázání, které se ani katolíkům ani protestantům nelíbí. Místo nich vykládejte v neděli a ve svátek evangelia takovým způsobem, aby obojí, spasení duší i blaho občanské, tím prospívalo. Nevyčerpateľný jest tento pramen, z kterého čisté učení mravů čerpati máte, učení, jež tvoří pravé křesťany, kteříž s radostí zákonů státních poslouchají. Ve vyučování katechetickém ať se pravdy věroučné vysvětlují.« Kněží tedy měli kázati planou morálku, která by se hodila pro každé náboženství. — Obzvláště s povážením jest článek pátý:

»Poněvadž není na žádný způsob dovoleno, aby se lidskému svědomí nějaká osidla strojila, snadno porozumíte, že, kdykoli vám nastává povinnost, abyste protestantům nějakou svátostí přísluhovali, neb jiné náboženské úkony pro ně vykonávali, jako jsou: křest jejich dětí, svatba, úvod (když toho žádají), pohřby — musíte při všech těchto úkonech jen to vykonati, co jest podstatné a co náleží ku platnosti svátostí, ale všech forem, které jsou pouze katolické (sic!) a proti článkům víry protestantské čelí (!), se zdržeti; proto bylo by to nezákonné, při křtu tázati se kmotrů: věříš

v církev římskou katolickou? jakož i nezákonné by bylo, když bychom modlitby při katolických pohřbech obyčejné také při pohřbu protestantském konali, ježto protestanté v očištěc nevěří; taktéž nesmíme jejich mrtvoly neb i živé protestanty svěcenou vodou kropiti, aneb jim kříž podávati, by ho políbili. Toto vám zatím připomínáme, než námi sestavený ritual obdržíte.*) — Kdo tento článek čte, ani vlastním očím nevěřil, že by něco takového mohl říci biskup, který, stížen jsa ipso facto kletbou církevní, vydává pastýřský list a žádá od duchovenstva slepé poslušnosti pro sebe, kdežto sám církvi poslušenství vypovídá. Neboť praví sbor Tridentinský sess. VII. de sacramentis can. 13. »Si quis dixerit, receptos et approbatos Ecclesiae Catholicae ritus in solemni sacramentorum administratione adhiberi consuetos aut contemni, aut sine peccato a ministris pro libito omitti aut in novos alios per quemcumque ecclesiarum pastorem mutari posse; anathema sit.«

Aby z důvodu »tolerance« leckteré obřady z ritualu vynechány byly, o tom vydal biskup Hay obšírné nařízení, kde praví: »Poněvadž církvi na platnosti svátostí, zeměpánu a vlasti, pak na veřejném a domácím pokoji svědomí všech poddaných záležití, dal jsem všem správcům duchovním navedení, aby děti zdejších helvetů s vynecháním všech pouze katolických obyčejů křtili a je kopulovali. Myslím, že jsem tak učiniti byl povinen, poněvadž reformování na základě svého katechismu lidských a církevních přídavků ve svědomí neuznávají. (!) Domnívám se, že tímto způsobem mnohým pohoršením předejdu a zlořády odstráním, které se v chrudimském kraji udály, kde sedláci sami děti své křtili. Aby se to více nedálo, nechť úřad na to bedlivě dohlíží. Důležitost sv. úkonu se tu uvádí v souhlas s nejvyšším konskripčním patentem.« **) Concilium Tridentinum musilo tedy ustoupiti konskripčnímu patentu, čili jak Hay praví: »Důležitost sv. úkonu jest uvedena v souhlas s patentem konskripčním.«

*) Brunner, Theologische Dienerschaft str. 324—330.

**) L. c. str. 330. a 331.

Proti tomu tvrdila pražská konsistoř, že jest to proti přísaze katolického kněze, aby křtem dle obřadu nekatolického přísluhoval. Hay však obrátil se z Landškrouna přípisem z 5. června r. 1782 na gubernium, které mu 15. června dalo za pravdu.*)

Biskup poručil také, aby nekatolíci na katolickém hřbitově se pochovávali, a dodal: »Vikáři ať každému duchovnímu světskému i řeholnímu dají otisk tohoto předpisu a necht pilně o to dle své povinnosti dbají, aby se všechny články jeho svatě zachovávaly.«

Děkana a magistrát v Chrudimi napomínal Hay k bedlivosti nad tím, »aby pověrečné věci (Aberglaubereyen), kteréž u mnichů v obyčeji jsou, jako žehnání Felixovo, cedulky Lukášské, amulety, svěcené byliny a což toho více jest, mezi lid nebyly roztrušovány.«**) Duchovním správcům v Poličce, na Limperku a jinde uložil, aby zdržovali své osadníky od přílišných processí, bratrstev a jiných zbožných zvyklostí, které »v náboženství ku podstatě nenáležejí.«***) Landškrounského děkana varoval před přílišným vychvalováním milostivých obrazů. †)

Jsa rozhodným josefinistou, obdržel Hay od Josefa II. rozkaz, aby diecési pražskou visitoval, ježto se arcibiskupovi Příchovskému mnoho nevěřilo. Tu pak se shledalo, že Erasmus Krieger, generální vikář a světicí biskup pražský, dal si věnovati knihu pod názvem: »Samospasitelná víra« (»Der allein seligmachende Glaube« orig.) a ji okružníkem veškerému duchovenstvu doporučil. Kniha ta byla ihned od censurní kommisie potlačena, ježto prý předešlé schválení bylo vyloučeno a podvrženo. (?!) Za tuto visitaci, kterou Hay v pražské arcidiecési předsevzal, musil mu

*) Zadání Hayovo a odpověď gubernia u Helferta; l. c. v »Časop. č. mus.« 1877 str. 215.

**) Instructio pro magistratu Chrudimensi. Unterweisung des hochwürdigsten Herrn Bischofs von Königgrätz für den löblichen Stadtrath zu Chrudim über die in Toleranzsachen erlassenen Allerhöchsten Verordnungen. Ve Vídni a v Praze, u J. F. šlechtice ze Schönfeldu 1782 8° 19 str.

***) Instructio ad Parochos in Polička, Laubendorf etc.

†) Instructio ad D. decanum Lanscronensem ap. Helfert l. c. Časop. č. mus. 1877 str. 213.

arcibiskup Příchovský na rozkaz zeměpána platiti diety. Týž učinil tak a napsal mu málo lichotivý list, s kterýmž mu předeepsané diety jako nějaké viaticum čili almužnu zaslal. Tento přípis k Hayovi pobouřil však osvícence tak, že doufali, že při budoucí podobné situaci arcibiskup s vyššího místa bude poučen, aby v podobných případech jiných výrazův užíval.*)

Vláda zamýšlela Haya povýšiti za arcibiskupa; vysvítá to z toho, že papež v listě k císaři žádal, aby on a Herberstein (o kterém hnedle mluviti budeme), sv. Stolicí k žádnému povýšení za arcibiskupy ku potvrzení předloženi nebyli.**)

Nicméně byl za své smýšlení odměněn tím, že jeho synovec Josef Praitschaft obdržel dle resoluce Marie Terezie z 25. října r. 1780 Taufenbachskou nadací,***)

on pak sám způsobil, že děčecse královéhradecká značně byla rozšířena. Ku přání císaře Josefa II. postoupil mu totiž arcibiskup pražský kraj čáslavský a chrudimský a ještě 4 fary: Činěves, Poděbrady a Sadskou v kraji bydžovském a Kovář v kraji boleslavském, listem v Praze 13. října r. 1783 daným. Postup ten potvrdil Pius VI. 12. ledna r. 1784. †)

Hay zemřel 1. června 1794 v Chrasti v 59. roce svého stáří a pohřben jest na hřbitově u sv. Martina blíže Chrasti.

c) Karel hrabě Herberstein,

kníže-biskup lublaňský. Narodil se ve Štýrském Hradci, stal se kanovníkem v Tridentě, r. 1769 byl jmenován koadjutorem cum spe successionis biskupa lublaňského Leopolda hraběte Petazziho a konečně samostatně nastoupil na tento prestol r. 1772. Jako biskup stál ve spojení s jansenisty utrechtskými a hledal mezi nimi rektora pro svůj seminář; sám císař Josef II. vyjádřil

*) Oesterr. Biedermannschronik; v. Brunner. Myst. der Aufkl. str. 47. a 48.

**) Dep. Herz. z 31. října 1787. Theologische Dienerschaft str. 167. a 168.

***) Theologische Dienerschaft str. 329. nota

†) Solař, Dějiny města Hradce Králové a bisk. str. 368. a 369.

prý nelibost nad jeho počínáním, neboť zjevného rozkolu císař přece připustiti nezamýšlel. Herberstein vydal r. 1781 pastýřský list k duchovenstvu a lidu, v němžto věřící lid »o právech zemépanských, biskupských a papežských« a o toleranci tak poučuje, že základy katolické církevní ústavy porušuje, ano docela ničí, rušení klášterů schvaluje a velmi opovržlivě o životě mnišském se vyjadřuje. »Mnichové — praví — za příčinou špatné stravy, jakož i z nedostatku práce stávají se obětí dlouhé chvíle a nečinnosti. Duch jejich, pohrouživ se v přemýšlení, jemuž se jasných a určitých pojmů nedostává, oddává se znenáhla roznicené obraznosti, upadá v zžirající truchlivost a hledí se domnělými zjevy vyššími odškodniti. K tomu přispívá hrůza pustých mnišských cell, vyzáblé tělo a hladavá zimnice.« A ještě dále spílaje mnichům končí slovy: »Byl náš mocnár ještě více klášterův, ano, byl i všechny naprosto zrušil, přece by našemu nejsvětějšímu náboženství neublížil; a to tím více, ježto Jeho Veličenství všechen svůj zřetel k tomu obrací, aby nábožní, osvícení a skromní duchovní správcové byli vychováváni, kteří by lid čistým pravdám vyučovali.« *) Tento pastýřský list vyvolal u sv. Stolice velikou nevoli, neboť nikdo se nenadál, že katolický biskup v takové míře na své povolání zapomenouti může, a spolu způsobil papeži veliké rozpaky, jelikož císař právě tehdáž Herbersteina arcibiskupem učiniti chtěl. Císař totiž zamýšlel povýšiti Lublaň za metropoli a jí podříditi biskupství v Senji a v Gradisce, kteréžto poslední teprve zříditi se mělo. Avšak onen pastýřský list byl nepřekonatelnou obtíží, kterou Herzan přese veškero své umění diplomatické přemoci nemohl, jelikož Herberstein své bludné věty poznati a odvolati nechtěl. Papež poslal mu totiž jako odpověď na onen pastýřský list breve, které, jsouc několik archů silné, bylo theologickou rozpravou o bludech v onom listě se nacházejících. Herberstein však nechal uplynouti několik měsícův a pak teprv poslal krátký list do Říma, kterým vlastně nic neodvolával a proto také arcibiskupem se nestal. Zemřel roku 1787 a

*) Theologische Dienerschaft str. 338—343.

v závěti poručil si pohřeb pro své postavení sice důstojný, avšak jednoduchý, aby výlohy jeho nebyly přemrštěny a universálnímu dědici obtíží nezpůsobily.*

d) Antonín Theodor hrabě Colloredo,

arcibiskup olomoucký, byl vládě v reformách církevních vždy po vůli a vydal 26. února r. 1782 pastýřský list, jež osvěcenci oné doby za vzor vynášeli, který prý arcibiskupu k veliké cti sloužil a dle nejlepších zásad jest pracován.*) Podobně choval se biskup brněnský Matěj František hrabě Chorinský (1777—1786), nad jehož libovolnými dispensacemi papež velikou neolibost vyjádřil.

e) Kerrens,

biskup Nového Města za Vídní, zakázal svému duchovenstvu rozličná žehnání pod trestem suspense a rozkázal, aby z poutních kostelův a kaplí všechny votivní tabulky byly odstraněny.**)

f) Jan Morosini,

biskup veronský, zakázal pastýřským listem všechna bratrstva a jejich pobožnosti, obzvláště bratrstvo třetího řádu sv. Františka a bratrstvo nejsv. Srdce Pána Ježíše. »Toto« — praví — »směřuje svou pobožností nikoliv k symbolickému, nýbrž k tělesnému (!) Srdci Pána Ježíše, dělí nerozdělitelné člověčenství v kusy (!), zavádí spory a hádky a jest pro pobožné velikým pohoršením.« Pamětihodný jest závěrek tohoto listu, jež zní: „Konečně zakazujeme užívání tak zvaných papežských odpustkův a generálních absolucí, a budoucně nic takového nepřipustíme, pokud do nich sami nenahlédneme, příčiny jejich neschválíme a c. k. placeta k oznámení a užívání jich nedosáhneme. Přesvědčení

*) Myst. der Aufkl. str. 419. a 420.

**) Theologische Dienerschaft 332—334.

jsouce o poslušnosti našeho duchovenstva doufáme, že nebudeme nuceni důraznější vyzvání k němu učiniti, aby se všichni docela dle naší vůle řídili a nás nutnosti ušetřili, dovolávati se pomoci panovníkovy, která nám ve vydatné míře slíbena jest.* *)

g) Jan hrabě Pergem,

biskup mantovský, přikázal ve svém nařízení ze 7. pros. r. 1781 veškerému duchovenstvu, že o manželské dispense jen k němu obraceti se sluší; neboť »pravda jest to,« praví, »že původní a řádná moc biskupův ode dávných časů ve svém vykonávání přerušována byla;« »nyní se Bohu zalíbilo, tuto moc biskupům opět vrátiti;« a ke konci dí: »Farářové necht se chrání proti našemu nařízení pod jakoukoliv záminkou jednati, jinak uběhnou v tresty, které na přestupníky tohoto druhu zákonem z 18. října jsou stanoveny.« **)

V pastýřském listě z 29. ledna 1783 vyzývá biskup duchovenstvo, aby se modlilo za císaře, který tak užitečná nařízení vydal, jako: nový řád konkursní pro obsazování far, odtržení řeholí od generálův a jejich podřízení biskupům, dispense v překážkách manželství, a »kterého (císaře) Bůh za nástroj užívá, aby biskupům původní jejich moc navrátil;« sám papež prý s reformami císařovými se srovnává.***)

Když jeden duchovní listem biskupovi zaslaným ohledně nového zákonodárství své pochybnosti vyjádřil a rozličné otázky předložil, odpověděl mu biskup psaním z 9. srpna 1782, které začíná slovy: »Poněvadž odpovědi žádáte, chci vám ji udělit, avšak pod tou podmínkou, abyste poslušnost ke mně, které žádám, svědomitě zachovával; jinak budete s úřadu kazatelského suspendován a snad ještě přísněji trestán.« O snahách císařových praví: »Tato nařízení směřují k tomu, aby v církevní kázni původní lesk se obnovil, pobožnost, vřocnost a pocta Boží aby k původní čistotě a pra-

*) Theologische Dienerschaft 334. a 335.

**) Theologische Dienerschaft str. 335.

***) L. c. str. 335. a 336.

videlnosti zase byla uvedena, a všechny zlořády aby se odstranily, které od dávných časů povstaly. Konečně dokládá: »Co jest činiti, abych vás o tom poučil, když jste po tolik let v bludech a předsudcích žil, které jste hned s prvními kusými studii svými do sebe vssál a je nad to, přiosobiv si po způsobu lůzy ještě zvláštní zvyklosti, vypěstoval?«*) Jelikož tito servilní biskupové ani samého papeže nešetřili a jeho svatá práva jim neporušitelnými nebyla, rozumí se samo sebou, že podřízené duchovenstvo, když s nimi ve všem nesouhlasilo, musilo tím větší hrubostí snášeti.

Dotčená odpověď dostala se do Vídně a byla řečí vlašskou a německou jakožto vzor osvícenosti a bedlivosti biskupské rozšiřována. Rovněž pastýřský list biskupa Haye, o němž jsme nahoře mluvili a který latinsky jest sepsán, byl do němčiny přeložen a rozšiřován, neb vládě záleželo na tom, aby tak výtečné vzory »křesťanské snášelivosti«, t. j. osvícené lhostejnosti, se rozšiřovaly a do myslí lidských vštěpovaly.**)

h) Josef František Antonín kníže Auersperg,

biskup v Kerku (Gurk), odporoučel ve svém pastýřském listě***) toleranční patent netoliko v ohledě politickém, nýbrž katoličtí faráři měli s pastory žiti úplně v pokoji, ano je docela i navštěvovati; dále velel, aby se žádná polemická kázání více nekonala, a při smíšených manželstvích revers o vychování dítek v náboženství katolickém aby se více nežádal; růžence a svěcené vody má prý se vši obezřetností se užívati. »Cedule Lukášovy a peníze k zavěšování na krk a podobné mnišské dary« mají prý tím spíše býti odstraněny, »poněvadž smyslný člověk velmi snadno pravou věc odstraní a

*) Theologische Dienerschaft str. 338.

**) Theologische Dienerschaft str. 334, nota.

***) Hirtenbrief über die den A. und H. Religionsverwandten gestattete Toleranz. Hinausgegeben im Jahre 1782 an die gesammte Bisthum Gurgische Geistlichkeit. Klagenfurt, u Kleinmayera 8° 29 str.; též vytištěn v Praze u Ferd. šlech. ze Schönfeldu 1782 8° 23 str.

v pověře, která mezi lůzou zvláště vzkvétá, posilněn bývá.« — Odkud to, že prostý a zbožný lid katolický od svého biskupa poctěn byl názvem »lůza«, zůstane nám arci zcela nepochopitelným.

Pastýřský list podobného obsahu vydal též Jeronym Josef, arcibiskup solnohradský, 1. září r. 1782.

ch) Josef Adam hrabě Arco,

biskup sekovský. Zprvu byl biskupem královéhradeckým, a sice 17. května r. 1776 jmenován biskupem od Marie Terezie a dne 10. července od Pia VI. potvrzen. Dne 20. června r. 1778 v sobotu po slavnosti Božského Těla, o kteréž sám byl ještě slavný průvod vedl, odjel však na čas do Solnohradu, kdež držel dosud praebendu kanovnickou, avšak nevrátil se více do Hradce, ač teprve 6. dubna r. 1780 biskupem sekovským byl jmenován. Dokud v Hradci sídlél, toho jedině lítoval, že, jsa jazyka českého nepovědomý, se svými ovečkami smluviti se nemohl.*)

Jako biskup sekovský doporučil vřele 5. srpna r. 1783 nové manželské právo státní svému duchovenstvu a kladl mu na srdce, aby se dle těchto předpisů státních řídilo.**)

* * *

Každý, kdo všechna tato biskupská nařízení uváží, nahlíží, jak čistou pravdu mluvil onen františkán, nazvav většinu tehdejších biskupů hubiteli církve.

Jelikož biskupové Boha a své povinnosti pamětlivi nebyli a jejich pastýřské listy a okružníky často spíše hany než chvály zasluhovaly, nelze se tomu diviti, že mužové vzdělaní, v pravdě učení, křesťansky osvícení a církvi tělem i duší oddaní, biskupům se opírali a je o lepším poučovali. Tak byli ostrým způsobem vyvracováni pastýřští listové biskupa Haje,***) Jeronyma

*) Solar: Dějiny města Kr. Hradce a biskupství, str. 349. a 350.

***) Theologische Dienerschaft, 348.

***) Katholische Betrachtungen über das Circularschreiben des Herrn von Hay, Bischofs zu Königgrätz, über die Toleranz

Josefa, arcibiskupa solnohradského, Herbersteina, biskupa lublaňského; bludné jejich smýšlení se jim dokázalo, a řečeny jim tak trpké pravdy, jakých neočekávali.

Běda biskupům, kteří vládě se nepodrobili, aneb jí docela se protivili. Geisler, chvalořečník Josefův, sám vypravuje (Skizzen aus dem Leben Joseph, sv. 3. str. 262.): »Někteří biskupové jevíli apoštolské smýšlení (!) a poučili lid pastýřskými listy, jako biskupové královéhradecký, kormonský, brixenský a veronský. Někteří však přece vyžádali si dispense od papeže, které hned, jakkoli jen ad interim, obdrželi. Mezi tím však ukázal císař, že si poslušnost zjednatí dovede, když jest toho potřebí. Biskup z Lodi v Milánsku prohlásil jakýsi papežský indult o postních pokrmech a dodal, že toliko papeži přísluší právo něco takového povoliti; ale bez prodlení povolán byl do Vídně k zodpovídání. President, který ku prohlášení indultu svolil, byl ihned sesazen.« Biskup lavantský dostal od vlády důtku za to, že patentů neprohlásil.

Biskupům cizím i domácím hrozilo se zastavením temporalíí, nechtěli-li ohlašovati císařské patenty; tak se stalo dle resoluce z 30. března r. 1782 biskupovi z Poly v Benátsku, který část své diecése měl v Krajině. *) Podobná hrozba činila se i samému arcibiskupu vídeňskému Migazzimu, a Edling, biskup gorický, byl skutečně k resignaci přinucen.

§ 31. Odpůrcové církevního zákonodárství císaře Josefa II.

a) Rudolf Josef Edling,

arcibiskup gorický, byl z nejstatečnějších a nejodhodlanějších biskupův oné doby, muž v pravdě apoštolský.

sammt dem Circularschreiben selbst M. S. — Schreiben des Herrn Bischofes von *** an den Herr Leopold von Hay, Bischof zu Koenigsgraetz. Ueber das Puldungssystem. Aus dem Wälschen übersetzt. Wien 1783, 124 stránky; řízný to spis.

*) Theologische Dienerschaft, 423.

Týž zdráhal se rozhodně prohlásiti toleranční patent a jiná nařízení in publico-ecclesiasticis vydaná, ohrazoval se proti němu a oznámil do Vídně, že v této věci k papeži se obrátil. Ale hned na počátku měsíce března obdržel rozkaz, aby ve třikrát 24 hodinách své biskupství opustil, do residence se odebral, celou korespondenci s sebou vzal a zde dalšího poučení očekával. *) Nehodilť se tento rozhodný muž do nové soustavy církevní a proto měl býti přinucen k resignaci. Dle daného rozkazu odebral se tedy do Vídně, kdež mu dle resoluce císař. z 21. března 1782 týž den, t. j. ještě 21., nařízeno, by v plenum státní rady buď vydal rozkaz, aby jeho konsistoř všechna nařízení in publico-ecclesiasticis ohlásila, neb aby hned svého biskupství se vzdal. Toto »aut-aut« mělo se státi odpoledne a skutečně se stalo; císař měl s touto věcí na spěch, poněvadž 22. t. m. papež do Vídně přijel. Ze všeho jest patrno, že Edling k ohlášení svolil a tím svou resignaci protáhl. **) Nicméně však musil konečně resignovati, nechtěje býti vládě po vůli. On byl jediný, který měl hrdinskou zmužilost, že pro své přesvědčení raději pastýřskou berlu odložil, než by se byl proti svému svědomí prohřešil a zákonům proticírkevním podrobil. Dojem jeho resignace byl veliký, ačkoliv osvícenci všemi možnými prostředky jej setřítí neb oslabiti hleděli. Kdyby ostatní biskupové byli rovněž jako on císaři řekli, že jsou hotovi raději své důstojnosti složiti, než ona nařízení prováděti, jistě by Josef II. se byl dal poučiti, a děje církevní byly by u nás v Rakousku braly se jiným během.

Druhou stkvoucí hvězdou episkopátu byl

b) kardinál Krištof Migazzi,

arcibiskup vídeňský. Jsa hlubokým vědomím svých povinností proniknut, ač jako biskup císařské residence zaujímal nejnebezpečnější postavení, bojoval nicméně za právo sv. církve boj neohrožený. A jestliže ho někdy

*) Geisler, Skizzen sv. 3. str. 252.

**) Theologische Dienerschaft, 416. a 417.

zmužilost opustila, musíme povážiti, že stál v boji opuštěn, samojediný, nemaje po boku ostatních biskupův. Ozval se často rázně proti rozličným rozkazům vládním, což arci zůstalo nepovšimnuto. Od zpustlé lůzy skribentů byl den ode dne v brožurách tupen a hanoben, aniž se komu za to trestu nebo důtky bylo dostalo; každou chvíli se psalo: »Der Dummkopf M... zzi;« též v obrazích byl surovému posměchu lůzy vystavován; v brožurách, které tenkrát místo novin zastupovaly, volalo se, že prý nemá žádné cti, jelikož nedbaje tolika útoků zatvrzelým zůstává a od svých zpátečnických náhledů neustupuje. *)

Migazzi stal se roku 1756 biskupem ve Vácově a r. 1757 arcibiskupem ve Vídni. S přivolením papeže a císařovny ustanovil pro Vácov administrátora a požíval dále příjmů tohoto bohatě nadaného biskupství, ježto arcibiskupství vídeňské bylo velmi chatrně nadáno. R. 1785 byl však vydán zákon proti pluralitě beneficí, kterým vlastně namířeno bylo na Migazziho, aby z Vídně byl vzdálen. Domnívalit se, že se arcibiskupství vídeňského vzdá a bohatý Vácov podrží, kde nebude mlíti takových nepřijemností s vládou a posměváčkům vídeňského tisku ujde. Leč přepočítali se, kdož takto smýšleli; Migazzi vzdal se Vácova a zůstal ve Vídni na bojišti.**) Tu konečně měl Migazzi docela proti své vůli býti odstraněn. Geisler o tom vypravuje takto: »Žádosti císařově, přednesené kardinálem Herzanem, aby hrabě Salm (auditor římské Roty pro Německo) arcibiskupem pro Vídeň byl jmenován, kteréž místo Migazzi jemu odstoupiti a jen biskupství vácovské podržeti měl, odepřel papež naprosto své přivolení.« ***)

Veškerá činnost arcibiskupa Migazziho směřovala k tomu, aby co možná nejvíce práva církevní zachoval a obhájil. Když Josefovo právo manželské vyšlo, vydal Migazzi instrukci o 12 paragrafech, tak moudrou, tak opatrnou, tak časovým poměrům přizpůsobenou, že tím ono manželské právo státní skorem úplně bylo paraly-

*) Myst. der Aufkl. str. 225.

**) Myst. der Aufkl. str. 227. a 228.

***) Skizzen 3. sv. str. 42.

sováno čili neškodným učiněno. V instrukci té zřejmě a bez obalu bylo vysloveno, že církev vedle zákonodárství státního své vlastní zákonodárství chrániti bude.*) Tato instrukce vzbudila nesmírnou bouři mezi osvícenci a Migazzimu spíláno v brožurách způsobem velmi surovým; ale zároveň instrukce ta jest důkazem, kterak v oné periodě veškerým novotám mocná hráz mohla býti postavena, kdyby ostatní biskupové tak církvi věrní a své důstojnosti pamětliví byli bývali, jako Migazzi, Edling, Batthyany ostríhomský a ještě někteří, ač nemnozí jiní.

Aby příště žádný biskup něco podobného učiniti nemohl, zavedeno nařízením z 2. dubna roku 1784 placetum na všechny listiny biskupské, ať jakéhokoliv byly obsahu; bez placeta nesměli biskupové nic vydati. Dále uložena Migazzimu pokuta 1000 dukátů, kterou mu však císař odpustil, což osvícencům bylo tak proti mysli, že se následkem toho brzy rozšířila pověst, jakoby císař nařízení od arcibiskupa ve věcech manželských vydaná zrušiti nechtěl.**)

Migazzi měl jako biskup sídelního města první složití onu otrockou přísahu, o které jsme v § 15. (str. 131. n.) mluvili a která mu 14. září 1781 byla doručena. Leč jeho ohrazení proti přísaze této bylo tak rozhodným a přesvědčujícím, že předpis oné přísahy již třetího dne, t. j. 16. září, dvorní resolucí byl odvolán.

Migazzi bojoval věrně po celý čas svého biskupování, ačkoli téměř žádného ovoce činnosti své nespatoval. Byl mezi biskupy téměř osamotnělý, neviděl u nich žádné rozhodnosti, naopak pozoroval všeobecnou povolnost, ústupnost a servilnost. Čeho za oné doby duchovenstvu, které církvi oddaným zůstalo, se nedostávalo, byla organizace; netvořiloť žádnou pevnou hradbu, nebylo pevně spojeno, nebylo jediným šikem; a státní chytrost toho dovedla, že organizace stala se nemožnou. Proto bojující členové byli jednotlivě napadáni vládou, již věrně po boku stála literatura, osvícenci novověkými spravovaná.

*) Myst. str. 230. a 231.

**) L. c. 236.

Myšlenka, duchovenstvo organisovati a v pevný šik postavití, chyběla úplně i církevně smýšlejícím biskupům, a v tom spočívala jejich největší chyba, že nedovedli sil svých pro boj spojití, jich zužitkovati a spojenými silami působiti. A jelikož toho nečinili, podlehlí a podlehnouti musili, jsouce namnoze vůdci bez vjška.

c) Antonín Petr hrabě Příchovský z Příchovic,

arcibiskup pražský (1764—1793).*) Pocházel ze starožitného rodu českého,**) jehož původním sídlem byly Příchovice, ves a tvrz v kraji klatovském, jsa synem Antonína, pána na Svojšíně († 1713), a matky Terezie Judity, rozené hraběnky Vršovcové; narodil se na zámku svojšínském 28. srpna r. 1707. Do nižších škol chodil v Klatovech jako chovanec tamějšího gymnasia jesuitského, do vyšších na universitě pražské, jsa v konviktě u sv. Bartoloměje. R. 1726 odebral se do Říma do německé kolleje (collegium germanicum), kde byl povýšen na doktora theologie. Byv r. 1731 na kněžství vysvěcen, odebral se do Sobotky, kdež nejprv jako kaplan, potom jako děkan blaze působil; později stal se spolu prelátem království uherského a infulovaným opatem u sv. Jiří v Gothalu. R. 1739 obdržel děkanství u Všech Svatých v Praze, r. 1749 byl zvolen za kanovníka u sv. Víta a r. 1753 za děkana této kapitoly. R. 1752 byl jmenován arcibiskupem emeským a přidělen za koadjutora čili zástupce v úradě biskupském pražskému arcibiskupovi hraběti Manderscheidovi, od něhož byl na biskupství posvěcen 19. listopadu 1752. Císařovna Marie Terezie jmenovala 18. října roku 1753 Příchovského biskupem královéhradeckým, a papež Benedikt XIV. potvrdil jej 19. února 1754. Spravovav tuto diecési skoro 10 let, byl 26. října 1763 povýšen za pražského arcibiskupa a měl 13. května r. 1764 slavný vjezd do Prahy. Týž

*) Dr. Borový: Dějiny diecése pražské, str. 390—397. — Solař: Dějepis Hradce Králové nad Labem a biskupství hradceckého; v Praze 1870, str. 344.

**) Rod vymřel po meči r. 1817 Františkem Vojtěchem.

přestavěl arcibiskupskou rezidenci v nynější způsob. Z jeho rozkazu bylo roku 1769 nákladem Dědictví sv. Václava celé Písmo sv. po druhé po česku na světlo vydáno; r. 1771 byl tisk dokončen.

Příchovský nebyl žádným stoupencem soustavy císaře Josefa II.; s velikou nevolí ohlašoval jeho nařízení ve věcech církevních, protivil se jim, seč byl, a podal ke dvoru ohrazení proti zřízení generálních seminářů. Když vyšel toleranční patent, a lidé hromadně na kanceláře se dostavovali a svůj odpad opovídali, z nichž četní nevěděli, oč jde, jsouce vedeni příkladem a přemlouváním, obrátil se arcibiskup ke guberniu a stěžoval si na to trpce. Avšak gubernium odbylo ho zkrátka 21. prosince r. 1781, řkouc: »Jelikož platí toleranční patent, není možno, aby se lidé, po zemi obcházející, zavírali pro náboženství: ať místo svých stížností arcibiskup uloží svému duchovenstvu, aby samo své osadníky tak poučovalo, by se leckterým tulákem svěsti nedávali.« Gubernium odepřelo zakročiti proti svědcům.

Když byl Pius VI. ve Vídni, odebral se tam arcibiskup, aby hlavě církve se poklonil. Příchovský byl u dvora špatně zapsán, jak viděti z toho, že proti všemu řádu biskup Hay po rozkaze vlády pražskou arcidiecési, suffragán svého metropolitu, visitoval. Zesnul v Pánu 14. dubna 1793 v Praze a byl pochován v chrámě sv. Víta v hrobce, kterou nedávno před tím pro sebe a své nástupce vystavěl.

Jeho nástupcem stal se Vilém Florentin kníže Salm-Salm (1793—1810), rodem z Westfalska, biskup v Dorniku (Tornacensis) v rakouské Belgii (od r. 1776).

d) Uherští biskupové.

Proti tolerančnímu patentu a ostatním nařízením císaře Josefa II. na poli církevním vystoupili v Uhrách biskupové, neprohlašující jich, a podali prostřednictvím svého primasa, kardinála knížete Josefa Bathyaného císaři představení, kde praví, »že, spoléhající na jeho lepší přesvědčení, jeho příkazů ve věcech církevních posud vydaných neprohlásili a nechtějící své svědomí

uraziti, ani prohlásiti nemohli; nechtějí (prý) sice císaři vyčítati, jakoby si nějaké pravomocnosti nad církví přivlastňoval, ale přece připomínají, že tyto nové císařské rozkazy z mezí vlády politické vybočují, byť také se schválením a na radu duchovních mužů vydány byly.* Císař odpověděl primasovi zhurta, že »nechce svědomí svých poddaných obtěžovati; kdo pro ty rozkazy ve svém svědomí znepokojen jest, může (prý) se svého úřadu vzdáti a se vystěhovati.*»)

§ 32. Kommendatární opatové.

Císař Josef II. zrušil mnoho klášterův a svými patenty podkopal životní sílu těch, které ještě ponechal; obzvláště pak svým patentem o kommendatárních opatech směřoval k záhubě všech řádů, které se opaty řídí, tak že by řády ty byly musily zahynouti, kdyby patent déle v platnosti byl zůstal. Císař, kterému každé samostatné právo a každá samostatná korporace, nepodléhající policii, byly trnem v očích, zrušil právo klášterů, voliti opata; žijící opatové měli sice až do smrti ve své hodnosti zůstat, ale po jejich smrti neměla se nová volba konati, nýbrž místo po každém z nich uprázdněné měl hned nastoupiti opat kommendatární. Mnohdy však nečekala vláda na smrt neoblíbeného opata, nýbrž za rozličnými záminkami ho sesadila a ustanovila opata kommendatárního.

Kommendatární opat byl obyčejně světský kněz; týž spravoval a řídil oekonomii kláštera, bděl nad pokojem a pořádkem v domě, bral svůj plat z příjmů kláštera, obyčejně 1000 zl., a co po vyřízení domácích potřeb zbylo, musil jakožto přebytek odevzdati do matice náboženské. Vedle něho byl ustanoven převor pro udržení vnitřní kázně řeholní, začež 200 zl. obdržel, ale byl úplně podřízen opatovi.

Dekret sem spadající pochází z roku 1786 a zní takto:

*) Brunner: Theologische Dienerschaft str. 323.

»1. Do Světlé (Zwettlu) jakož i do kláštera cisterciáckého Lilienfeldu, kde dříve nepořádky byly, a pak do právě uprázdněného kláštera Mülku buďtež posláni tři kněží světští zkušené obratnosti a známé horlivosti. (!)

2. Jejich zaměstnání bude záležeti v tom, aby k oekonomii, k zachovávání všeobecných nařízení, k vedení věcí farních, jakož i k udržení pokoje a pořádku dohlíželi.

3. Tíž budou v jednom oddělení opatství bydleti a plat se jim určí z příjmů téhož opatství.

4. Nynější opatové ve Světlé a Lilienfeldu budou dále jako převorové o mnišskou kázeň pečovati.

5. Výše uvedení tři světští kněží buďtež od biskupského ordinariátu navrženi a obdržíce potvrzení od vlády, budou od biskupa ve spojení s úřadem krajským instalováni.

6. Tito světští duchovní budou se pokládati za »Abbés commendataires« a choditi místo prelátů do zemských sněmů.

7. Pročež bude zemský sněm přístě se skládati z arcibiskupů, biskupů, hodnostářů kapitol a kom mendatárních opatů.

8. Aby toto nařízení i v ostatních klášteřích se zavedlo, nebudtež po smrti opatů žádné volby opatů vykonány, nýbrž toliko převorové zvoleni.« *)

Toto nařízení toť meč, rozrývající útroby řeholního života, toť hrob klášterní kázně. A nicméně propůjčili se ku kopání hrobu toho duchovní světští, a co ještě bolestnější jest, i mnozí řeholníci; biskupové ne toliko proti tomu se neohrazovali, nýbrž podávali svých pomocných rukou, navrhovali po vůli vlády opaty kom mendatární, začtež nejedni odměnění byli tím způsobem, že si vláda jejich návrhu ani nepovšimla a jiného mimo návrh za opata kom mendatárního dosadila. Tak na př. navrhl biskup svatohippolytský v březnu r. 1786 pro čtyři kláštery své diecése, a sice pro Mülk, Lilienfeld, Světlou a Jernš (Gerras), čtyři kněze za opaty kom mendatární, ale duchovní kom misse dvorní tři z nich zavrhla a vzala dle svého náhledu jiné

*) Srv. Jaksch. I. 1—3. »Abbés Commendateurs.«

»vhodné subjekty« (taugliche Subjekte).*) Pro klášter Augustiniánských řeholních kanovníků Neustift v Tyrolsku byl 4. července r. 1788 navržen za komendatárního opata klášterní děkan (převor) Unterprentinger: císař však ho vlastnoruční resolucí zavrhl, »jelikož prý jím býti musí světský kněz z Tyrolska neb jiné provincie, subjekt v hospodářství zběhlý« (ein in Wirtschaftssachen kundiges Subjekt. — Orig.).

Kterak tito vhodní a zběhlí subjektové hospodařili a na kázeň dohlíželi, snadno můžeme se domyslíti. Postačí popis komendatárního opata kremsmünsterského, jak nám jej podává očitý svědek Beda Planck, benediktin téhož kláštera. Tento muž zapisoval všechny znamenité události svého kláštera a k r. 1788 vypravuje o veliké konfiskaci jmění, kterou v klášteře tom provedlo gubernium linecké, v jehož čele stál prezident obzvláště klášterům nepřiznivý. Tato vláda zemská, ač neměla pražádného rozkazu císařova, o své újmě všechny stkvosty a poklady kostelní a klášterní sepsati a oceniti kázala. Cenění dělo se dle nejnižší výměry; tak na př. byla osm liber těžká zlatá monstrance ceněna za 4000 zl.; kdežto klášter dal za ni 40.000 zl.; stříbrné stolní náčiní pro 24 osoby, které stálo 26.000 zl., ceněno za 6000 zl. atd. Všechno zlato a stříbro a všechny stkvosty odstěhovaly se do Lince. Tu jeden mnich, jemuž celé toto počínání nikterak se nelíbilo, poslal o něm tajně zprávu do Vídně, a jeden dvorní sekretář odeslal ji za císařem do Uher. Ve 14 dnech poslán do Lince císařský rozkaz, »aby se všechny odňaté stkvosty klášteru zase navrátily.« Prezident pro tento rozkaz div rozumu nepozbyl a poslal hned vládního radu Eybla do Kremsmünsteru, aby toho opovážlivce, který věc prozradil, vypátral; leč tento se neprozradil a Eybel s nepořízenou do Lince se navrátil. Ze všech stkvostí a pokladů nedostal však klášter ničeho nazpět, jelikož prý veškeré zlato a stříbro jest již rozlámáno a do vídeňské mincovny posláno. »Přece prý se však pozorovalo,« praví náš autor doslovně, »že mnohá dáma kostelní stkvosty na hlavě,

**) Brunner, Theologische Dienerschaft str. 493.

hrdle a rukou svých nosila.« Klášter utrpěl ztrátu přes 200.000 zl. a musil se pouze náhradou 40.000 zl. spokojiti. A tak byl císař při vši své přisnosti často oklamán a obelstěn.

Opat jménem Ehrenbert Mayer, seč byl, protivil se násilnictví lineckého gubernia a byl proto u úřadu černě zapsán. Tu poznala najednou vláda, že jest již stár, maje 73 léta svého věku, a k řízení kláštera prý neschopen; vymohla tudíž u císaře, že byl na odpočinek dán a kommendatární opat dosazen. Prosba všech konventualův, aby podržeti mohli milovaného opata, neměla pražádného výsledku. Ctihodný tento muž opustil se zbožnou oddaností opatství. A nyní pokračuje náš autor doslovně takto: »Šestadvacátý den měsíce května r. 1789 byl onen černý den, kdy kommendatární opat u večer o sedmé hodině v průvodu vládního rady Eybla a některých úředníků do kláštera přijel. Byl to Maximilian Stadler, profess kláštera Mólku, který zde jako převor působil a později jako kommendatární opat Cisterciáků v Lilienfeldu tento klášter ve dvou letech v záhubu uvedl (klášter lilienfeldský byl zrušen), a snad proto sem byl poslán, aby též našemu Kremsmünsteru konec učinil. Tento vetřelý opat brzy ukázal, že není zvyklý práci mnoho se obíratí. Každý měsíc cestoval brzy do Lince, brzy do Vídně, činil mnohé vyjíždky na naše fary pro své zábavy a jezdil po našich i cizích panstvích. Doma krátil si čas hrou, honbou a hudbou. Poněvadž se v Linci jako dobrý společník brzy známým učinil a panstvo na venkově často navštěvoval, byl opět v odvetu od mnohých navštěvován, a náš klášter neměl nikdy tolik cizích hostí, jako za pobytu Stadlerova. Z příjmů kláštera bral mimo celé své zaopatření roční služné 1000 zl.; mimo to byly mu ještě všechny jeho cesty a každé zvláštní vydání nahrazeny.« Kterak kázeň klášterní klesla, vypisuje náš autor krátkými slovy takto: »Podstatné kusy klášterního života byly v úplném úpadku a starodávná od nejtihodnějších mužů církve Boží tak vysoce velebená a od tisíců mnichů co nejprísněji zachovávaná kázeň sv. Otce Benedikta byla v těchto krajinách již jen dle jména známa.« Jak smutné

to svědectví, jež se tu vyslovuje o reformách Josefových!

Bolestný tento stav vzal však brzy za své: císař Leopold II. ústav těchto hrobařů pravé kázně a dobrých mravů řeholních docela zrušil. (Dvorní dekret z 27. července r. 1790.)*)

K historii Stadlerově budiž dodáno, že, ač za Leopolda jeho panství pominulo a řádný opat nastoupil, nicméně bral Stadler po 19 let z kláštera pensi a za své hospodaření, které pouze 17 měsíců trvalo, v těch 19 letech 14.400 zl. stř. obdržel.**)

A tak i v této řeholní otázce viděli jsme biskupy a kněze ruku v ruce s osvícenou vládou pracovati o zkáze ústavu, který jest velikou oporou bohumilého života. Mělit věru vladaři bez obalu říci: Něco podobného nesrovnává se s našim biskupským a kněžským svědomím; nám nelze nic rušiti na stanovách ctihodného patriarchy mnichů sv. Otce Benedikta, a než bychom k tomu přispěli, vzdáme se raději svého úřadu. Ale biskupové nejednali takto; vždyť pak mnozí ve svých pastýřských listech i opovržlivě o řeholích mluvili a o své újmě podstatné změny stanov řeholních podnikli, jak to na př. učinil biskup linecký Antonín Gall, jeden z nejservilnějších biskupů oné doby, v klášteře kremsmünsterském.***)

§ 33. Orgán státní církve.

Orgánem státní čili josefinské církve byly »Viedeňské církevní noviny« »Wienerische Kirchenzeitung«. List ten vznikl roku 1784 a poskytuje jasný přehled tehdejšího necírkevního počínání. »Viedeňské církevní noviny« vycházely jednou týdně, vždy o plném archu. Vydavatelem jejich byl titulární probošt Vittola. »Oesterreichische Biedermannschronik« líčí jej takto †): »Vittola

*) Jaksch, I. 3.

**) Chronik von Kremsmünster u Brunnera, Myst. 356—365.

***) L. c. str. 362. a 363.

†) U Brunnera, Myst., str. 53.

Max Antonín, infulovaný probošt v Bienku v Uhersku a farář v Probstdorfě v Rakousích. Osvícený, učený, výtečný theolog, jeden z nejvřelejších horlitelů pro pravdu a čisté učení, veřejný nepřítel theologie jeso-vitské, probabilismu, mnišství (Möncherei), který má vůli i schopnost, aby rozličné bludy vyvrátil a něčemu lepšímu učil; ukázal bully »In coena Domini« a »Uni-genitus« v pravém jejich světle; řekl směle římsky smýšlejícím biskupům a kněžím mnohé spasitelné pravdy; získal si veliké zásluhy o moudrou osvětu a ukázal ve všech svých spisech a celým svým jednáním, že by zasloužil býti biskupem.«

V »Církevních novinách vídeňských« jím vedených byl každý biskup, který všemohoucnosti státu se klaněl, do nebe vyvyšován a obdržel vysvědčení pilnosti, do-brých mravův, osvícenosti a apoštolské horlivosti. Ani jednání cizozemských biskupů neušlo jejich pozornosti. Tak vynášejí do sedmého nebe pastýřský list kurfiřta trevirského, »který (prý) výbornou příruční knihou du-chovní správy býti může.« Tento list jest prý výpravou křížáckou proti »zlopověstné pověře«. Jeho kr. Jasnost pan kurfiřt bojuje prý proti »růžencům«, »votivním ta-bulkám« a jinému »církevnímu harampátí« (»Kirchen-plunder« — orig.), proti »žehnání«, »zlým předsudkům« a »pověře.«*) — Tak plni osvícenosti byli duchovní kurfiřti. Leč netrvalo to dlouho, i povstali na základě těchto teorií mužové osvícení, kteří růžence se ne-modlili, votivních tabulek do chrámů nedávali, penězů na krk si nezavěšovali, římských předsudků dávno se zprostili a zlopověstné pověry i všeho jiného církev-ního harampátí se vzdali — jen že na dráze osvíce-nosti ještě o krok dále postoupili. Jmenovali i hra-nostajové kožíšky duchovních kurfiřtův a jejich světská knížectví »církevním haraburdím, politickým zlořádem, zlopověstnou pověrou, proti níž se bojovati musí«, a vyhnali je z vladařství jejich. Kdo seje vítr, klidi bouři.

Biskupové a kněží, kteří se novotám protivili, byli v těchto novinách hanobeni a tupeni; obzvláště v plné

*) Mysl., str. 432. a 433.

míře toho zakusil Migazzi, na jehož sesazení naléháno. O Římě se mluvilo opovržlivě a vláda se vyzývala, by veškeré spojení s hlavou církve přetrhla. Breviř nazýván knihou »starobarbarskou« a dílo Benedikta XIV. »De synodo dioecesana« spisem nejhorším, plným římských nauk dvorních, kterých nikdo odůvodniti nemůže. Každý kněz, který se přísně nedržel patentů, byl vládě oznámen a tato vyzvána, by ho potrestala. Kdekoli byla nějaká zakázaná soška, neb jakési bratrstvo ještě se udrželo, neb církevní starobylá píseň zpívala, hned tu byly Vídeňské církevní noviny jako špehoun po ruce, aby »zločin« bez meškání vládě udaly; a co při tom nejkrásnějšího, každý takový přestupník byl obviněn z velezrady a z uražení Jeho Císařského Veličenstva.

»Vídeňské církevní noviny« zanikly rokem 1789. Nenacházely nikdy mezi duchovenstvem veliké obliby, neboť tak zjevně kázaná servilnost každého odrážela. Vittola zemřel ve Vídni r. 1797.*)

Ku konci uvedeme jednu historii, kterou »Vídeňské církevní noviny« na stránce 756. vypravují a která nám ukazuje, jak právo církevní všeobecně v zapomenutí přicházelo a místo něho patenty nastupovaly. Čteme tam:

Když biskup linecký umřel, zvolila kapitola posavadního generálního vikáře za administrátora biskupství. Kapitolní děkan odebral se k němu, aby mu plnomocenství kapitoly odevzdal. Tomu se onen muž divil a pravil, že neví, k čemu by plnomocenství kapitoly potřebí měl. Darmo představoval mu kapitolní děkan, že jeho posavadní moc byla pouze pravomocí přenesenou (potestas delegata), kterou jako generální vikář pouze k rozkazu biskupovu vykonával a která nyní smrtí biskupovou za své vzala. On však odpověděl: »Vždyť já jsem císařský generální vikář.« Ale konečně se ráznému rozhodnutí kapitoly přece podrobil a plnomocenství od ní přijal.**)

*) Myst., 418—473.

***) U Brunnera Myst., 471. a 472.

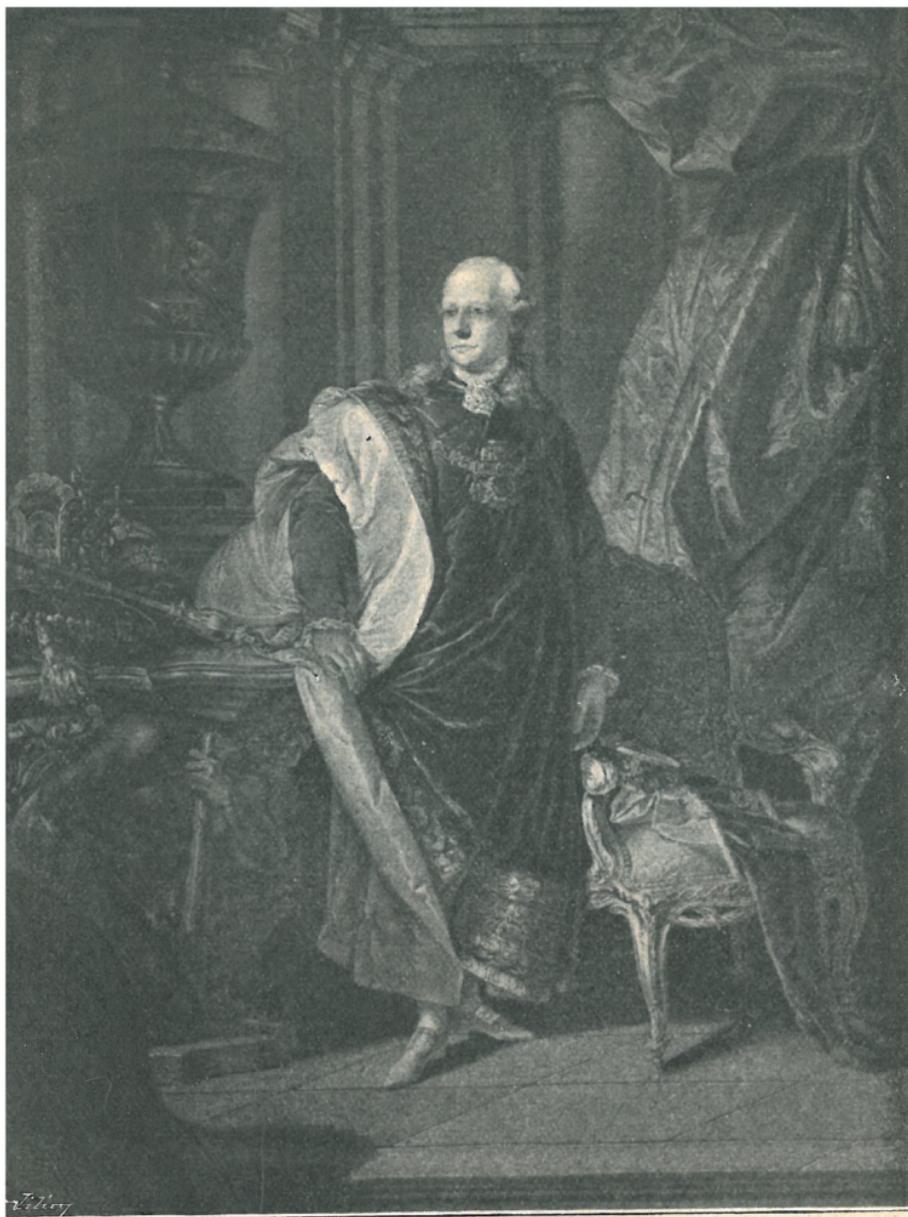
Takto zvykalo si znenáhla veškeré duchovenstvo a lid žíti v životě církevním dle vydaných patentů. A když za Leopolda II. a Františka I. josefinismus svého nepřátelského rázu ku hlavě církve pozbyl, ač přece vždy v podstatě zůstával tím, čím dříve byl. totiž všemohoucností státu ve všech stránkách církevního života: tuť u mnohých nastalo mínění, že nynější zákonodárství in publico-ecclesiasticis jest docela jiné, než za císaře Josefa II. Duchovenstvo vžilo se v patenty tak, že skoro nikomu ani na mysl nepřipadlo, že by jinak býti mohlo; skoro všichni měli stav tehdejší za stav zcela normální, jak následující období ukáží.

III. OBDOBÍ.

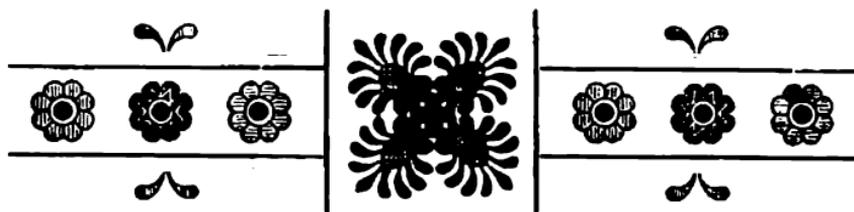
CÍSAŘ LEOPOLD II.

1790—1792.

NĚKTERÉ ÚSTUPKY VE PROSPĚCH CÍRKVE.

Obr. IV.: **Císař Leopold II.**

§ 34. Krátký nástin života císaře Leopolda II. *)

Císař Leopold II. byl třetírozezným synem císaře Františka I. a Marie Terezie; narodil se 5. května r. 1765 ve Vídni. Dne 5. srpna r. 1765 zasnoubil se v Inšpruku s Marií Ludovíkou, infantkou španělskou, vstoupil r. 1765, jsa po smrti svého staršího bratra Karla druhým synem císařovým, na velkovévodský stolec toskánský (1765—1790) a snažil se o to, aby svou zemi zvelebil a povznesl. Byl hlavním podporovatelem gallickánského a febroniánského směru v Itálii,**) ale počínal si opatrněji, nežli jeho bratr císař Josef II. Zaváděje od roku 1780 tak zvané »opravy v církvi«, předložil r. 1786 svým biskupům reformační plán o 57 článcích, aby jej prozkoumali a přijali; ale největší část biskupů vyslovila se proti němu. Jenom Scipio Ricci, biskup z Pistoje a Prata, a ještě dva jiní biskupové prohlásili se pro vládu a její opravy. Čeho však velkovévoda Leopold nedosáhl touto cestou, snažil se dosáti cestou jinou.

Jeho hlavní pomocník a rádce biskup Scipio Ricci svolal roku 1786 do Pistoje diecéšní synodu, jejíž promotorem byl pověstný josefinský kanonista Tamburini z Pavie. Synoda měla šest seděnf; z nichž první konalo se za přítomnosti 234 kněží dne 18. září 1786. Synoda ta obnovila zavržené články jansenistův o mi-

*) Srv. moji rozpravu: »Císař Leopold II.« v »Časop. katol. duch.« z r. 1875. str. 38—58. — Jäger: Kaiser Joseph II. und Leopold II.; Wien 1867.

**) Srv. můj »Všeobecný círk. dějepis« III. str. 538—540. staf. »Pistojská synoda«.

losti, předurčení a základech morálky; prohlásila, že v posledních stoletích nastalo v církvi všeobecné zatemnění důležitých pravd, týkajících se víry a mravů; přijala čtyři gallikánské články, schválila blud Quesnellův a přála si, aby budoucně byl pouze jeden řád v církvi s řeholí port-royalskou. Synoda naznačila, že Kristus církevní moc odevzdal všem věřícím, kteříž ji na své pastýře přenesli, z nichž papež jest pouze hlavou ministeriální; církev prý nemá žádné moci nad vnější kázní a žádné moci donucující (koaktivní); pravomocnost biskupů jest prý neobmezená, kněží na synodách soudci víry a předpisy představených závislími na přijetí se strany podřízených. Synoda útočila též na odpustky, prohlašujíc je za odpuštění pouze kanonických trestů, dále na rezerváty, církevní tresty, učení o manželství, poctu člověčenství Ježíšova a jeho nejsvětějšího Srdce a doporučela všeobecné čtení Písma sv., čtení Nového Zákona Quesnellova a svolání národního sněmu, který by otázky o učení víry a mravů rozřešil. Dne 28. září byla synoda skončena.

Dle plánu Ricciho měl se svolati národní sněm. Jako jeho přípravu svolal velkovévoda Leopold dne 17. dubna 1787 17 toskánských biskupů do Florencie a předložil jim usnesení pistojská, aby je přijali. Avšak 14 biskupů to odepřelo a jenom tři byli po vůli vlády. Tu velkovévoda rozpustil je s největší nevolí a chtěl opravy prováděti o své újmě, bez ohledu na roztržku s Apoštolskou Stolicí.

Mezi tím, ještě r. 1787, učinil lid s veškerou rozhořčeností útok na palác Ricciho v Pratě, který však přece zůstal rádcem Leopoldovým, pronásledoval řeholníky, rozpouštěl kláštery a zrušil kongregaci sv. Srdce. Z jeho počínání horšili se i ministři Leopoldovi, jmenovitě Seratti. Když pak po smrti císaře Josefa II. Leopold do Rakouska se odebral, aby se zde vlády ujal, rozšířila se vzpoura po veškerém Toskánsku; v Pistoji povstal lid proti Riccimu, který se musil odebrati do Florencie a se poděkovati.

Papež Pius VI. zavrhl pistojskou synodu 28. srpna r. 1794 bullou »Auctorem fidei«.

Nástupcem Leopoldovým v Toskáně, když sám

odebral se na trůn států rakouských, stal se jeho druhorozený syn, arcikníže Ferdinand III.

Leopold II. ujal se vlády států rakouských za smutných okolností: Nizozemsko prohlásilo se za samostatné; nespokojenost v Uhrách, které chtěly takorba následovati příkladu Belgie, rostla vždy víc a více; s Pruskem a Polskem hrozila válka; válka s Tureckem trvala dále. Samovolné zasahování do všech církevních věcí bylo sice svobodným zednářům, nevěrcům a vídeňským skribentům vhod, ale vzbuzovalo rozhořčenost a nevoli ve všech krajinách rozsáhlé říše a ve všech třídách obyvatelstva.

Leopold II. poznal věru ihned, že ve šlepějích svého bratra postupovati nemůže, a dal se na cestu všeobecného smířování. V politickém ohledě upokojil Uhry, smířil stavy ostatních zemí, učinil mír s Tureckem, odvrátil od své říše válku s Pruskem a nabyl na krátký čas opět i Belgie.

Co království českého se týče, navrátil sněmu jeho právo povolovati berně a slíbil mu, že budou mu předkládány návrhy zákonů k poradám. Dal též převésti korunu svatováclavskou z Vídně do Prahy a byl jí dne 6. září 1791 od arcibiskupa Příšchovského slavně za českého krále korunován. Tenkrát byla též na počest nově korunového krále uspořádána první výstava výrobků českého průmyslu v Klementinum, první to výstava v Evropě. Roku 1792 založil pak Leopold stolicí jazyka českého při pražské universitě.

Císař Leopold II. ustoupil též od přísných podmínek německého jazyka jakožto jazyka úředního v Uhersku, Čechách a Itálii, zostril censurní předpisy o dozoru na tajné společnosti, upravil tajnou policii dle vzoru v Toskáně a jmenoval hraběte Saura náčelníkem policie. Pro tajnou policii postavily se mu ke službám síly z kruhů svobodných zednářů, jako na př. Hoffmann, který za Josefa II. vydával: »Die wöchentlichen Nachrichten für und wider die Prediger.«*)

*) Weiss, Die Gesch. der Stadt Wien. II. 229. 230.

§ 35. Stížnosti biskupů.

Císař Leopold II., chtěje i v církevním ohledě říši svoji upokojiti, vyžádal si od biskupů dobrozdání o stavu jejich diecésí. I docházely nyní císaře noty, promemoria, návrhy, rady, představení atd. ode všech biskupů monarchie. Při tom pak budiž podotknuto, že s biskupy uherskými vyjednávalo se zvlášť. O všech těchto biskupských návrzích musila byrokracie činiti císaři přednášky a ta, jakož snadno jest se domyslití, s celou rázností stála pevně na tom, aby se od vrchního dozoru nad církví neupouštělo. Práce její byla pak velmi snadná, protože stáli proti ní pouze jednotliví a osamotnělí biskupové. Zde mohlo odpomoci pouze říšské concilium, nebo aspoň synody provinciální. Avšak biskupové dílem neměli vůle, aby něco podobného žádali, dílem ti, kteří vůli měli, postrádali zmužilosti, aby s návrhy svými veřejně před vládu vystoupili, a konečně byla by snad vláda na to nikdy nepřistoupila.

Tato zadání biskupů podávají nám jasný názor o stavu a poměrech jejich diecésí, ukazují nám jejich povahu a vyličují barvami nejživějšími onen smutný čas. Uvádíme je proto ne v kratičkém výtahu pouze, nýbrž podáváme je obšírněji. Jsou pak tato:

A) Stížnosti biskupů, týkající se řádu služeb Božích.

1. Biskup z Gradisky připomíná, že mešní normální zpěv činí lid velmi roztržitým a že proto má býti odstraněn. (Josef II. zavedl »normální« mešní zpěv, kde zpívaly se stále tytéž písně v jistém pořádku po sobě. Zapomněl, že i při pobožnostech platí pravidlo: *Variatio delectat.*)

2. Biskupové z Labodu (Lavant), Haliče a Litoměřic stěžují si do odstranění processí, a litoměřický navrhuje, aby se biskupům dovolilo, by v případech všeobecné potřeby dle svého dobrozdání processí narizovati a návštěvu jistých kostelů věřícím dovolovati mohli.

3. Arcibiskup pražský stěžuje si do odstranění a) svátku sv. ostatků, který se dříve po tři dni v jeho metropolitním chrámě slavíval, a b) do zrušení ustavičného klanění se nejsv. Svátosti Oltářní v Praze.

4. Arcibiskupové lublaňský a vídeňský bědují nad zákazem, že více mší najednou sloužiti se nesmí; první prosí za dovolení, aby se v jeho metropolitním chrámě směly sloužiti najednou tři mše sv.; druhý pak žádá, aby i při postranních oltářích v hlavním městě mše sv. byly dovoleny.

5. Biskupové budějovický, litoměřický a linecký stěžují si do zrušení pobožností v pašijovém témdni obvyklých.

6. Biskupové budějovický a linecký připomínají, že řád pobožností při předepsaných zpěvech mešních a modlitbách jest příliš jednoduchý, a proto že měly by se tyto zpěvy a modlitby dle církevních časův a svátků střídati.

7. Biskup budějovický žádá, aby mohl zakázaný výstav sv. ostatkův opět zavésti.

8. Vídeňský kardinál arcibiskup nařká si na zkrácení odpoledních služeb Božích a navrhuje, aby se směla konati odpolední kázání (rovněž i litanie) pro vyučování mládeže, potom v neděli a ve svátek litanie s vystavením nejsvětější Svátosti v monstranci, s musikálním »Regina coeli« neb »Salve regina« a s druhým požehnáním.

Dále si stěžuje:

9. do obmezené úcty Pany Marie a svatých a

10. do odstranění odpoledních kázání.

11. Slavné mše sv. (Hochämter) a odpolední litanie konají se dle připomenutí vídeňského kardinála s velmi malou slavností a nikoli ve všech chrámech; biskup linecký pak navrhuje na veliké svátky instrumentální hudbu při mši sv. a pro venkov zavedení mše salcburské (?).

12. Dle připomenutí biskupa lineckého není (v pře-dešlém zákonodárství) ua opravu a zlepšení kázně pro kajicnky žádného ohledu. (Pozn. Tento článek, jenž

jest v zadání biskupa lineckého, zdál se samé duchovní dvorní kommissi nesmírně servilním; proto odpověděla k tomuto článku: »Do soukromé zpovědi neb kázně pro kajicníky duchovní kommissee nikdy se nemíchala a myslí, že ani teď míchat se nemusí.«)

13. Aby se nesmírnému návalu lidí k sv. zpovědi (Beichtkonkurse) předešlo a patriční kázeň pro kajicníky se zavedla, navrhuje biskup linecký: by se biskupům přikázalo, aby odpustků na jisté časy a místa nevázali, nýbrž lidu oznámili, že jen ten má nárok na odpustky, kdo dobře připraven přijde k sv. zpovědi v takovou dobu, když žádného návalu není a zpovědník dosti času má, když poučení zpovědníkovo přijme a zachová a modlitbu odpustkovou vykoná. Též domnívá se biskup linecký, že prý bylo by dobře(?), kdyby se malé odpustky, připojené k uctění kříže, obrazů atd. raději na slyšení kázání, na přítomnost při křesťanském cvičení, na křesťanské vychovávání dítek a jiné užitečné skutky přeložily.

Článek tento jest korunou servilnosti. Biskup katolický opovažuje se navrhovati, aby vláda biskupům nařídila. A co jim má naříditi? Aby biskupové s jedné strany v ryze církevní věci, jako jsou odpustky, povinnost svého úřadu konali, a s druhé strany, aby předsevzali úkony, ku kterým nejsou oprávněni. Sama duchovní dvorní kommissee se nad tím zarazila a odpověděla: Duchovní kommissee nikdy se nepouštěla do vydávání rozkazův o tom, kterak jest odpustky vykládati a jich užívati. Ona nepokládá to za předmět své působnosti, nýbrž za povinnost biskupského úřadu. Jakkoli tedy návrh biskupa lineckého velice jest užitečný, přece prý nelze jej odtud jiným biskupům doporučovati. Jemu, biskupu lineckému, nechť se zůstavi volnost, aby tuto tak užitečnou kázeň odpustkovou ve své diecési zavedl. — Jaká to byla as radost pro duchovní dvorní kommissi, že mohla nad biskupa církevnější se ukázati!

14. Tentýž biskup žádá, aby byly opět zavedeny zádušní mše sv. (Seelenämter) a

15. bývalé večerní pobožnosti.

16. Biskup litoměřický žádá, aby bylo opět zavedeno kázání a pobožnost na poslední den v roce, což obé dříve bylo zrušeno.

17. Biskup linecký navrhuje, aby se modlitby církevních žehnání konaly místo v latinské, v řeči německé. — Zde opět poučuje kommissee biskupa: »Do liturgie a do užívání řeči při obřadech duchovní dvorní kommissee nikdy se nepouštěla a dle platných nejvyšších nařízení též pouštěti nesmí.«

18. Do zrušení všech bratrstev stěžují sobě biskupové z Haliče, Vídně, Budějovic, Brixenu a Gradisky, z nichž by se dle mínění vídeňského kardinála obzvláště bratrstvo nejsvětější Svátosti Oltární, dle mínění biskupa z Gradisky bratrstvo nejsvětější Svátosti a Matky Boží, a dle mínění biskupa budějovického též bratrstvo nejsvětější Svátosti a lásky k bližnímu mělo opět zavést; biskupové haličtí prosí, aby se jejich zavedení úplně biskupům přenechalo. Dle vyjádření biskupa brixenského přeje si lid zavedení všech bývalých bratrstev.

19. Kromě těchto žalob ve příčině služeb Božích stěžují si ordinariové pražský, brixenský, gradiský, litoměřický a linecký na to, že zeměpanská nařízení s kazatelen prohlašovati se musí, čímž prý kazatel často bývá nucen slovo Boží zkracovati, a posluchači bývají čtením mnohých, pro kazatelnu se nehodících předmětů z pobožnosti vytrhováni. Biskup litoměřický radí, aby jen taková nařízení, která na předměty církevní a na mravní polepšení se vztahují, s kazatelny se ohlašovala; dle mínění biskupa lineckého měla by všechna nařízení vládní od světského úředníka před kostelem v přítomnosti duchovního správce vždy teprve po službách Božích se předčítati.

Každý, kdo tato biskupská zadání přečte, bude s námi souhlasiti, nazveme-li je velmi poníženými a skromnými; ale duchovní kommissee dvorní nepovolila biskupům ani v těchto člancích.

Dvorní kommissee byla r. 1790 složena takto: Předsedou byl česko-rakouský dvorní kancléř svobodný pán Kresel, hlavní činitel a rádce při všech opravách císaře

Josefa II. na poli církevním a zároveň provinciální velmistr svobodných zednářů v rakouských zemích; předsedícími byli dvojní radové: baron Heinke, Fritz, Haan, Zippe, Sonnenfels a dvorní sekretář Bischelsdorfer, kteří svým smýšlením byli taktéž svobodnými zednáři.

A proto, znajíce složení tohoto nejvyššího úřadu pro věci duchovní, nemůžeme býti překvapeni návrhem, který od této kommisie císaři byl předložen a jenž zní:

»Při tak různém smýšlení biskupů zdá se to býti na pováženou, aby celá bohoslužba a její úprava do rukou biskupů byla vložena, neboť v krátkém čase měli bychom tolik rozmanitých pobožností, kolik máme diecézí, a v mnohé bychom spatřili, kterak zase znova se zavádí ono pobožnostkářství, kterému lid již odvykl a kteréž u větší části jest jen k potupě a snížení náboženství. Domníváme se tedy, že se biskupům nemá dovoliti, aby podstatnou změnu v řádě služeb Božích předsevzali, nýbrž, kdyby jednotlivé osady zvláštní žádosti za dovolení nějaké pobožnosti jim podaly, a tyto osady bez ohledu na poučení od svého předsevzetí odvrátili se nedaly, nechť biskup v každém případě učiní oznámení zemské vládě, a teprve když tato svolí, ať také biskup se své strany povolení udělí. Kdyby biskup myslil, že v jednotlivých případech, kdež dovolení se strany zemské vlády bylo odepřeno, se děje osadám nějaká křivda, jest jim úplně volno, celou věc dvorní kommissi přednésti.«

Toto doprošování se biskupů »v každém jednotlivém případě u zemské vlády a u dvora«, aby mohli zákonitě processí konati, růženec se modliti, litanie zpívati atd. jinak, než bylo v cís. patentě nařízeno, trvalo až do r. 1848. Správcové duchovní však v případech potřeby svých osad nenastupovali této cesty, nýbrž uspořádali si processí, modlitby, pobožnosti o své újmě, jakkoli nebyly v patentě zahrnuty aneb se patentu docela protivily. Úřadové pak toto jednání buď přehlédli, ježto Frantisek I. byl panovník zbožný, anebo lze předpokládati, že patent o řádu služeb Božích alespoň mnohým z nich ani znám nebyl.

B) Stížnosti, týkající se vykonávání úřadu biskupského.

1. Že světští úřadové do duchovních věcí se míchají, na to stěžují si všickni biskupové, vyjímajíc lineckého a brněnského. Vídeňský kardinál vyjádřil se zajisté o tom takto: »Zaměstnání duchovní kommissee dvorní zdá se záležeti v tom, aby kláštery rušila, počet katolických kostelů zmenšovala, avšak za to počet kalvínských a luteránských modlitebnic rozmnožila, simultaneum služeb Božích zaváděla, coelibát odstraňovala, proti všeobecné církevní kázni nové výnosy a nařízení činila« atd. Obdrževši vyjádření to, rozjitřila se kommissee náramně a praví k tomu č. 1. »Jest to stížnost bez důkazův, ano docela beze všeho udání předmětu, kterouž jen ti vésti mohou, jimž se nedostává důkazů, jež by na skutečných událostech, a tudíž na pravdě spočívaly, a kteří větším dílem sami nevědí, co se vlastně duchovním předmětem rozumí. Ku předmětům duchovním náležejí pouze dogmatické články víry, úkony kněžské při oltáři a v tajném soudě zpovědním. Ježto však ani písmenka nijakého nařízení nevyšlo, kteréž by o těchto věcech bylo něčeho stanovilo: odpadá úplně tento článek jako quaerela vaga« (bezdůvodná stížnost).

2. Biskupové z Haliče, Gradisky a Vratislavi stěžují si, že zrušeno jest spojení s Římem a že v oběžníku z 31. prosince 1781 obsaženy jsou necírkevní zásady.*)

3. Biskupové ze Sekova, Gradisky a Vratislavi naříkají na záповěď, že papežské bully prohlašovali se nesmějí. Dle mínění biskupa sekovského »jsou mnohé bully od drahných časů v platnosti, a dlouholetým užíváním proměnily se v bully diecéšní. (?) Některé mezi nimi, jako bully »Complices« a »Contra sollicitantes«, jsou prý velmi spasitelné, jichž zrušení velmi škodlivé následky v zápětí by mělo.« — Avšak nad touto, řekněme skromnou prosbou rozlila se žluč dvorní kom-

*) Srv. v § 21. »Papež Pius VI. ve Vídni« odpověď Kounicovu na notu nuntiovu.

misse, která plna zlosti k tomuto článku odpověděla: »Kdo zná dějepis a při tom ví, že jest to jedna z nejobyčejnějších zásad římského kurialismu, podloudnickými cestami, prostředkem tajných bull a brevi fanatismus náboženský v duchu obecného lidu rozněcovati, a když se rozjitření vzbudí, způsobiti, aby lid nejlepším a nejzbožnějším zámyslem svého zeměpána se protivil: ten beze vší pochybnosti ještě dnes najde tajné struny oněch smutných událostí, které před krátkým časem v belgických zemích způsobily, že nejsvětější ústavy nemohly býti zřízeny.« — Květnatá to zajisté řeč vysokého úřadu o Stolicí Apoštolské a jejím jednání. — Oněmi »nejsvětějšími ústavami« byly generální semináře.*)

4. Vyjádření všech biskupů proti generálním seminářům, vyjímajíc brněnského, litoměřického a královéhradeckého.

5. Vyjádření biskupů o tom, že odňata jest jim pravomocnost nad osobami duchovními.

6. Vyjma kardinála vídeňského, pak biskupy z Lince, Králové Hradce a Lubna (Leoben), stěžují si všickni biskupové na záповeď pro jejich pastýřský úřad tak škodlivou a v očích lidu je snižující, totiž, že nemohou bez svolení zemské vlády kurrendy ohlašovati.

7. Arcibiskupové pražský a olomoucký, pak biskupové sekovský, královéhradecký, litoměřický, gradistský, lubenský (Leoben), brixenský a kerkský (Gurk) stěžují si, že taková nařízení, která se duchovenstva týkají, krajskými úřady bývají prohlašována.

8. Stížnosti skoro všech biskupů proti patentu císaře Josefa II. o manželství.

9. Žádosti, aby se biskupům udělilo zase právo přihlížeti ke správě náboženských nadání.

10. Biskupové z Lince, Vratislavi, Gradisky, Brixenu, Litoměřic, Labodu a Lubna prosí, aby směli nahlédnouti do správy a účtů náboženské matice.

11. Žádosti biskupů ohledně udělování obročí.

12. Jedenácte biskupů stěžuje si na to, že odňato jim právo vyřizovati pozůstalosti po duchovních.

*) Srv. § 20. »Vychování duchovenstva.«

13. Stížnosti, že taxy biskupům jsou odnаты.

14. Aby co do předmětů náboženství a mravů se týkajících mezi duchovními zásadní jednoty bylo do-
cíleno, přejí si biskupové budějovický a kerkský, by se
biskupům dovolilo svolání synod diecésních, a budějo-
vický dokládá, že by se později též provinciální a ná-
rodní koncilia slaviti mohla.

Bohužel smutný to úkaz, že v celém Rakousku
jen dva biskupové takovou žádost přednesli, a že z nich
zase jen jediný poznal, co tenkrát mohlo býti vy-
datnou ochranou proti byrokracii. Kdyby se byli bi-
skupové nejprve mezi sebou usjednotili a v pevný šik
se postavili, nebyla by církev trvala v oné porobě, ve
které po celých 60 let strádala. Jak ostrou zbraní pak
synody provinciální a říšské proti svrchovanosti státu
nad církví by byly, a že by všemu míchání se byro-
kracie do věcí církevních konec učinily, poznala velmi
dobře dvorní kommisie a dala na tento článek násle-
dující odpověď: »Nikdy nebylo biskupům zakázáno.
slaviti synody diecésní. Nyní však k odbývání jich vše-
obecné povolení uděliti není potřebí, poněvadž k tomu
není žádné příčiny, a pak jenom dva biskupové o tom
zmínku činí; a dále není to ani radno, poněvadž tak
velikých shromáždění duchovenstva v politickém ohledě
není si přát. Na místo synod diecésních vstoupily
vlastně konsistoře, a když tyto ve spojení s biskupem
řádně svůj úřad zastávají a venkovské děkany (vikáře)
v patřičné činnosti a bedlivosti udržují, mohou zajisté
beze vsí obtíže v nejkratším čase přinésti veškerý
onen prospěch, jehož od synod očekávati lze. Tento
článek možno tedy pominouti.«

O synodách provinciálních a o koncilech říšských
neb národních dvorní kommisie opatrně mlčí. A jak
bystrá jest její logika: Biskupům nebylo zakázáno
slaviti synody — ale slaviti je dovoliti se jim nemůže,
a není to ani radno. Mohou — ale nemohou. Kon-
sistoř dle jejího názoru zastupuje synodu diecésní; hlas
biskupských úředníků jest tedy dle ní hlasem svobod-
ného duchovenstva, kancelář — hlasem upřímných
správců duchovních, namnoze na vinici Páně sešedi-
vělých. Sněm tridentský, jenž nařizuje, aby synody die-

césní každý rok se konaly, věděl, proč tak činí; rovněž papežové naléhali ne nadarmo na slavení synod provinciálních a diecézních. Zaniknutí synod a poroba církve splývaly v jedno.

15. Arcibiskup pražský stěžuje si, že dle rozkazů vládních nemohou biskupové listiny mešních fundací auctoritate ordinaria potvrzovati.

16. Olomouc nařká na poštovní porto in officiosis.

17. Haličtí biskupové prosí, aby jim bylo při visitacích dovoleno konati missionářská kázání. (S touto žádostí byli odmrštěni.)

18. 19. Biskup olomoucký stěžuje si na zřízení brněnského, pražský arcibiskup na zřízení budějovického biskupství.

20. Arcibiskup pražský vede stížnost v příčině odtržení některých obrocí, která dříve k arcibiskupství pražskému patřila, ale nyní jeho suffragánům byla přidělena.

21. Biskupové lombardští přejí si, by co do předmětů víry pravomocnost svou dle kanonů vykonávati mohli.

22. Arcibiskup milánský stěžuje si, že jest mu odňata pravomocnost na jeho panství Valsoldě.

23. Biskup brixenský stěžuje si, že se od něho proti smlouvě patronátní příspěvky žádají.

24. Biskup z Lubna prosí, aby mu brzy vyměřena byla dotace pro jeho chrám stoliční.

25. Biskup labodský nařká na skrovný počet svých kanovníkův a prosí za systemisování konsistoře.

26. Kardinál vídeňský si stěžuje do toho, že jen ti se mohou kanovníky státi, kteří více let ve správě duchovní pracovali; tudíž že jen starší a často ku práci neschopní kněží dosahují důstojností, které přece větší činnosti vyžadují.

27. 28. Stížnosti týkající se přesídlení kanovníků a odejmutí prebend, pak žádosti biskupů z Tarnova a Gračisky, aby mohli čestné kanovníky (bez obmezení počtu) jmenovati. (Dle patentu mělo býti při metropolitní kapitole osm, při katedrální šest čestných kanovníků.)

29. Biskupové haličtí si stěžují, že konsistorní protokoly dvakrát v týdnu ke guberniu předkládati musí, což k nim jakousi neoprávněnou nedůvěrou předpokládá; mimo to oznamují prý se také světským úřadům rozličné vady duchovenstva k veliké jeho škodě.

30. Biskupové haličtí prosí, aby se soudy latinsky dopisovati si mohli.

31. Rozliční biskupové prosí, aby ponechaly se venkovským děkanům jejich dřívější honoráře, které jim při visitaci jednotlivých far se vyplácely, neboť tímto způsobem budou prý se moci místa děkanská vždy vybranými »subjekty« obsazovati.

C. Stížnosti týkající se pastýřského úřadu správců duchovních.*)

3. Arcibiskup pražský stěžuje si, že duchovním správcům uložena jest povinnost, aby o nemanželských dětech zprávu podávali, ano i šatstvo pro ně obstarávali.

4. Biskup litoměřický si stěžuje, že duchovní správcové v neděli a ve svátek k úřednímu jednání bývají obesíláni.

5. Biskupové linecký, budějovický, lubenský a olomoucký stěžují si, že světští úřadové s duchovními správci velmi neslušně zacházejí. »Veškera vážnost« — praví biskup olomoucký — »mizí a výnosy vládní jsou plny úštěpků (mit Sticheleien — Orig.). Totéž stává se i vrchním pastýřům.« Tito biskupové prosí, aby úřadům i lidu více slušnosti a vážnosti k duchovním se doporučilo.

Zároveň poukázali biskupové k četným hanopisům proti duchovenstvu vydaným na újmu vážnosti stavu tohoto. Na toto poslední odpověděla kommissee ve své svobodo-zednářské klidnosti takto: »Hanopisy jsou vůbec zákony censurními zakázány, a zde v c. k. státech není známo, že by se něco takového proti duchovenstvu tisklo: protož nesnadno určití, zdali tato stížnost biskupů jest odůvodněna. Zatím zákony censurní

*) Některé méně zajímavé články jsme tuto vypustili:

vzhledem na náboženství, stát a duchovenstvo teprve v nejnověším čase byly určitěji vyjádřeny a tak se tato stížnost může pokládati za vyřízenou.* Císař Leopold totiž aspoň poněkud položil meze nectnému počínání skribentů.

6. Stesky na zmenšení příjmův a zvýšení daní duchovních správců.

7. Stížnost na malý plat deficientů a žádost, aby navrácen byl kněžstvu diecéšní fond emeritů.

8. Stížnosti za příčinou nového rozdělení far.

9. Stížnost na samostatnost lokalistů.

10. Stížnost biskupů ze sv. Hippolyta a Lince, že kooperatoři dostávají plat svůj přímo z náboženské matice.

D. Stížnosti týkající se duchovenstva řeholního.

1. Přání biskupů ohledně kněží řeholních, kteří ustanoveni jsou ve správě duchovní.

2. Stesky na úpadek kázně klášterní; prosba za odstranění opatů kommendatárních.

Biskup Gall z Lince, který ke ztročení církve velmi napomáhal a proto u dvorní kommissee velice byl vážen, učinil návrh, »aby měli biskupové vliv na volbu preláta a tím aby kláštery na nich závislejšími se staly.« K tomuto návrhu dala duchovní dvorní kommissee tuto resoluci: »By kláštery na biskupech ještě více závislými se staly, navrhuje biskup linecký, aby mu udělena byla excepce při volbách prelátův, a aby kláštery byly nuceny přísahati, že se dle nařízení biskupských budou řídit. Avšak,« pokračuje dále kommissee, »při volbě preláta jest beztoho každý ordinarius buď in persona přítomen neb svým kommissařem zastoupen, a ježto vždy řeholní kapitolu napomíná, aby při volbě pravé ohledy (ächte Rücksichten) zachovávala, nebude mu nepadla; a kdyby se to nicméně proti všemu nadání státi mělo, může takovému installaci in spiritualibus odepríti, a zeměpanští kommissaři nepřipustí ho ke správě temporalíí.« — »Prozatímné excepce nezdají se

docela se svobodnou volbou souhlasiti a dávaly by jen podnět ke kollisím. — Rovněž není radno ani vhodno, aby se všechny kláštery k nové přísaze poslušnosti přinutily, ježto již bez přísahy zavázány jsou biskupa jakožto svého vrchního pastýře poslouchati.* Hle, sama zednářská kommissee měla někdy více církevního smýšlení, než mnohý biskup!

3. Zadání proti zrušení tak četných klášterův a prosby za obnovení jich.

4. Biskupové haličtí a budějovický prosí, aby pro mnichy a jeptišky zrušených klášterů byly určeny zvláštní domy, ve kterých by mohli bydleti.

Při zodpovídání této prosby zavedla duchovní dvorní kommissee summární jednání proti žádostem a stížnostem biskupův, a podala svou odpovědí důkaz, jak opovržlivě na biskupy pohlížela; praví: »Ze všech těchto stížností jest patrno, že větším dílem arcibiskupům a biskupům jde o to, aby se dopustili přehmatův, jakož i aby se vmísili do světských práv zeměpanských a zároveň aby rozmnožili své příjmy; ale ani jeden návrh nebyl učiněn, který by směřoval k opravě přesné (ächt) církevní kázně nebo pastýřského úřadu, což vlastně jest povinnou péčí biskupů. Vůbec spravedlivě můžeme si mysliti, že každá stížnost, kterou jednotliví a nečetní biskupové na všeobecná, tudíž jednomu každému z nich zvlášť v známost uvedená nařízení nyní vedou, jest neodůvodněna a zamítnouti se musí, poněvadž mezi dvaceti arcibiskupy a biskupy není ani jediného, který by nerozuměl, zdali se stát do článků víry míchal aneb něco proti křesťanské zbožnosti a mravnosti nařídil, ve kterémžto případě by zajisté všickni biskupové jednohlasně proti tomu povstati neopomenuli. Ježto však nic takového při žádném článku se nestalo, ano jelikož si ani na jediný předmět většina biskupů stížnost nevede, nýbrž brzy ten neb někteří toto, jiní opět ono odstraněno míti žádají: každý musí se domnívati, že po různu se naskytující nevědomost neb vedlejší zámysly u mnohých jsou vodítkem stížností (dass unter mehreren zerstreute Unwissenheit oder Nebenabsichten den Leitfaden der Klagen ziehen).«

Abychom toto jednání kommisse s biskupy pochopili a tyto aspoň poněkud omluvili, musíme uvážit:

1. Biskupům nebylo dovoleno společně se poraditi.

2. Při tak rozmanitých předmětech, o kterých biskupové jednají, hlasy a náhledy jejich nutně rozříšiti se musily. A to

3. kommisse vlastně zamýšlela; když pak se to stalo, využítkovala toho ve svůj prospěch a zamítla rady, návrhy a stížnosti jednotlivých biskupů.

4. Všickni biskupové, vyjma brixenského a olomouckého, již po celých dvacet let byli na své prestoly dosazováni vlivem dvorních osvícenců, kteří k této důstojnosti dle své chuti muže namnoze necírkevního smýšlení jmenovali a málo kdy v některém biskupu se zmýlili.

5. V nálezech a výnosech této kommisse nenašytá se nikdy slovo »církev« jako církev, nýbrž naoprád neurčité a široké slovo »náboženství«; a kommisse si přeje, aby i biskupové týmiž osvícenými zraky na náboženství patřili, jakž ona sama činila.

Když duchovní kommisse tak zpurně proti biskupům si počínala, jest arci na bíledni, že ostatní podřízení úřadové nejednali šetrněji, naopak na dráze snižování duchovenstva ještě dále pokročili. Biskup Jindřich ze sv. Hippolyta líčí ku př. ve svém zadání dd. 12. května r. 1790 počínání krajských úřadů v církevních věcech takto: »Krajským úřadům jest svěřeno zachování náboženství a vše, co sem spadá, totiž péče o školství i v oboru katechetickém a o zbožné nadace (dle nařízení z 24. prosince 1782). Následkem toho osobují si krajští přednostové a kommissari rozmanitá práva, vyptávají se lidu na mravy a úřadování duchovních správců, a to často způsobem velmi neškromným; prohlédávají farní protokolly, visitují kostely, odstraňují, co se jim tam nelíbí, rozhodují o službách Božích, udělují farářům ústní i písemné důtky, rozkazují katechetům, aby v jejich přítomnosti na ukázkou katechisovali, slovem, podnikají vše, co ke kanonické visitaci biskupské náleží.«

Ze všeho toho lze poznati, jak rychle četná nařízení in publico-ecclesiasticis v život praktický přešla

a jaké ovoce přinášela. Papež jako hlava církve byl pro země rakouské uznán zbytečným a místo jeho zaujala duchovní kommisie dvorní, která byla hlavou církve katolické v Rakousku vůbec a každé diecése zvlášť, biskupové pak vedle ní byli pouze výpomocnými orgány, kteříž jenom v některých ryze duchovních věcech, pokud i tu patenty obmezení nebyli, rozhodovati směli.

Bohoslužba pozbyla své rozmanitosti, velebnosti a svého katolického rázu, kterýž všechny stavy, vzdělané i nevzdělané, uspokojoval, a oblekla se v puritánskou jednotvárnost.

§ 36. Ústupky císaře Leopolda II. ve prospěch církve.

Kdyby bylo šlo po náhledu duchovní dvorní kommisie, byly by všechny žádosti, návrhy a stesky biskupské položily se ad acta, a zasilatelů jich nebyla by minula ostrá dítka. I svědčí to zajisté o rozhledu císařově, že se nedal tímto dvorním povětřím másti a přece něco na poli církevním podniknul. Uváživ totiž četná zadání biskupů, vydal dvorní dekret ze dne 17. března 1791, kterýmž vše, co bylo křiklavé a příliš do očí bilo a myslí uráželo, odstranil, avšak nicméně soustavy staré i nadále se přidržel. Vše, co se za něho stalo, jest následující:

1. Řád služeb Božích musil býti sice tak zachován, jak bylo předeepsáno (viz uved. pat. § 1. čl. 1.), avšak biskupům bylo dovoleno, aby nové, rozličným časům a svátkům církevního roku přiměřené modlitby a písně pro veřejné služby Boží, jakož i zvláštní pobožnosti a průvody sestavili a je vládě ku potvrzení předložili (§ 1. čl. 4.). Užívání latinské řeči v liturgii bylo obnoveno.

2. Papežské právo dispensační v některých věcech uznáno.

3. Placetum královské ve příčině všech papežských bull, minulých i budoucích, jakož i všech výnosů bi-

skupských zůstalo v platnosti; avšak císař nařídil, aby pro budoucnost všechna nařízení vládní, duchovenstva se týkající, přímo biskupům skrze gubernia a nikoli více skrze krajské úřady byla zaslána; tím postaveny ordinariáty na roveň guberniím, kdežto dříve stály vedle krajských úřadů neb i docela pod nimi (Pat. I. c. § 2. čl. 1. a 4.).

4. Biskupové mohli bez přivolení politických úřadů výpomocné kněze z jednoho místa na druhé překládati; dovoleno též biskupům nahlédnouti do správy zbožných nadací. Avšak se svou žádostí, aby mohli míti účastenství ve správě náboženské matice, biskupové odmrštěni, poněvadž prý to není jejich věcí.

5. Aby správcové duchovní proti opovržlivému nakládání se strany nižšího úřednictva byli chráněni, omezena moc krajských a hospodářských úředníků tak, že, shledali-li nějaké přestupky duchovních správců, kterých se tito proti patentům dopustili, nemohli v tom ohledu více samovolně zakročiti, nýbrž musili nejprve duchovní vrchnosti o tom oznámení učiniti, a teprve když tato nezakročila, mohli se ku vládě zemské obrátiti (Cit. pat. § 3. čl. 4.).

6. Generální semináře zrušeny a, pokud fondy stály, obnoveny opět semináře biskupské i s theologickými ústavami; avšak methoda a učební knihy zůstaly tytéž, jako na ústavech státních.

7. Zakázány brožurky a spisy, kterými se katolické náboženství, jeho obyčeje a duchovenstvo tupilo, a censura obdržela v té příčině jiná nařízení, než kterými za Josefa II. se řídila.

Z toho tedy seznati lze, že za Leopolda II. v jednotlivých věcech staly se sice četné ústupky a jakýsi pokrok, avšak soustava svrchovanosti státu nad církví že se nezměnila, neboť onen patent ze dne 17. března 1791 praví výslovně (ku konci): »Jinak však zůstávají v platnosti všechna nařízení a rozkazy, které veřejných ústavů vyučovacích, censury knih, tolerance náboženské, pořádku služeb Božích, správy duchovní a kázně klášterní se týkají, a tuto předeslaným dekretem zrušeny neb změněny nejsou.« Zůstaly tedy v platnosti všechny jo-

sefinské zákony o právech biskupů co se týče Říma, exempcí, manželství, zbožných skutků atd. Celek zůstal; toliko v jednotlivostech se církvi ulevilo.

§ 37. Jednání císařovo s kláštery. Císařova smrt.

První, co císař ve příčině klášterův učinil, bylo to, že zrušil opaty komendatární, kteří pravými hrobaři řeholí se osvědčili. Zdá se, že klášterům bylo dáno v tomto ohledu jakési pokynutí, aby za řádné volby žádaly; -neboť benediktini z Mölku ve své žádosti ze dne 24. června roku 1790 dokládají, »že k této prosbě zvláštním pokynutím a milostivě vyjádřenou přízní Jeho Veličenstva byli pohnuti.« Tohoto pokynutí a příznivého smýšlení u dvora používše, prosily pak kláštery jeden po druhém za řádné volby opatův a císař vyřídil je výnosem ze dne 24. července 1790, kde praví: »Klášterům nechť vesměs ve jméně mém se oznámí, že jim uděluji úplnou svobodu, aby své preláty od nynějška tak, jako dříve v obyčeji bylo, opět volily.« Duchovní kommissee dvorní, která by dříve za Josefa II. podobné prosby s největším rozhořčením byla zavrhla, seznavši, že se vítř u dvora obrací, nemeškala nyní proseb těch vydatně podporovati.

Často zasilány též císaři prosby za obnovení zrušených klášterů. Prosby ty vycházely od bývalých konventuálův a kapitulárů těchto klášterů. Odpověď na ně nebyla z počátku přízniva, neboť zněla zkrátka: »Nechť se zatím uschovají v registraturách.« Leč brzy i celé obce a města žádala za obnovení svých bývalých klášterů. Tak město Friedau ve Štýrsku prosilo za obnovení tamějšího kláštera františkánského a v čele podpisů stálo jméno hraběte Koenigsackera, c. k. podplukovníka. Prosha ukazuje na zchudnutí města, které nastalo zrušením kláštera, chválí duchovní správu otců františkánův a praví, že občané od té doby své daně platiti nemohou; neboť k vůli klášteru přicházelo množství cizinců do města, kdežto prý nyní vše leží ladem, a obyvatelé trpí nouzi.

Až do 15. června 1790 sešlo pak se v císařském kabinetě takové množství proseb podobného obsahu, že císař vydal vlastnoruční list následujícího znění: »Milý pane Kresle! V příloze odesílám vám podanou mně žádost všech klášterů v Čechách, kteroužto za své vlastní zachování jakož i za obnovení již zrušených klášterův a opatství prosí; k této prosbě připojuji ještě jiné z Moravy a Horních Rakous mně zaslané, jakož jsem již dříve podobné žádosti nejvyššímu kancléři doručiti dal. Všechny tyto žádosti at spojená kancelář dvorní ve srozumění s kommissí duchovní uváží.« Výsledkem těchto žádostí bylo to, že mnohé kláštery, nad nimiž ortel zrušení za Josefa II. již byl vyřknut, se zachovaly, ano některé již zrušené se obnovily, jiným statky jejich se navrátily a dovolení se udělilo, aby kandidáty přijímati a jmění své spravovati mohly.

Belgickým provinciím slíbeny byly ještě větší svobody, než jaké měly za Marie Terezie. Panství dynastie habsburské tam opravdu opět na krátký čas obnoveno, avšak francouzská revoluce vše opět zrušila.

Úřadům však nebylo to příliš vhod, že s duchovenstvem nemohly tak bezohledně nakládati, jak se tomu v předešlém desetiletí byly naučily. Tak linecké gubernium ve svém podání ze 12. srpna 1790 ke dvorní vládě proti opatu kremsmünsterskému, kterého císař Josef II. sesadil, na tohoto opata žaluje, že se opovážil proti praesidiu a zemské vládě hrozeb a urážlivých výrazův užívati (bezpochyby se toto obvinění vztahuje na onen čas, kde gubernium o své újmě konfiskaci nařídilo). Gubernium tvrdí, že podřízení řeholníci jsou proti prelátovi zaujati, a radí konečně, »aby se Kremsmünsterským svobodná volba nedovolovala, poněvadž předvídám (slova praesidentova), že klášter kremsmünsterský svůj pých v tom provede, aby preláta, jehož Jeho Veličenství císař Josef II. sesadil, opět sobě zvolil.« (Duchovenstvo jest tedy proti sesazenému opatovi zaujato, jest mu nepříznivo a nicméně ho přece zvolí!*)

*) Srv.: Brunner, *Mysterien* str. 542—564.

Císař Leopold II., tento obnovitel říše, byl by jistě ještě více pro církev učinil a snad i úplnou svobodu jí udělil, kdyby mu bylo popřáno déle panovati. Leč uprostřed četných snah po vnitřní úpravě říše zasáhla ho smrt. Umřel po dvoudenní nemoci dne 1. března 1792. Pravilo pak se, že byl francouzským agentem otráven, a jest to snad pravda, neboť francouzská revoluce bála se ho nesmírně, aby jí nezkrotil, což by císař Leopold při delším životě jistojistě byl učinil. Jeho smrt vyvolala všeobecné zděšení a zmátek v říši i mimo ni. Nástupcem stal se jeho syn František, jako římský císař toho jména II., jako císař rakouský toho jména I. — Téhož roku 1792 dne 15. května zemřela též choť císaře Leopolda II. Marie Ludovika, porodivši mu 16 dětí.

IV. OBDOBÍ.

CÍSAŘ FRANTIŠEK I.

1792—1835.

USTÁLENÍ ZÁKONODÁRSTVÍ CÍSAŘE JOSEFA II.
V ŽIVOTĚ PO ODSTRANĚNÍ JEHO PŘÍKROSTÍ.
POČÁTKY OBRATU
VE PROSPĚCH CÍRKEVNÍ SVOBODY.

Obr. V.: **Císař František I.**

§ 38. Krátký nástin života a povahy císaře Františka I.*)

František I., syn Leopolda II. a Marie Ludoviky, dcery Karla III., krále španělského, narodil se dne 12. února 1768 ve Florencii v Toskáně. Vychování mladého prince řídil František Colloredo dle zásad velkovévody Leopolda, který ze svých dětí chtěl mít především lidi; neboť knížaty, říkával, jsou již svým narozením. František byl cvičen ve vědách a rozum a cit jeho vzděláván; nebyl však určen, aby panoval nad malou zemí, jakou jest Toskána. Josef II. neměl totiž žádných dětí, a tu trůn musil nutně přejíti na Leopolda a po něm na Františka. Proto obrátil Josef II. zrak svůj na svého bratrovce a povolal jej roku 1784 k sobě, aby nabyl přehledu v řízení rakouské monarchie. Od tohoto r. 1784 spatřujeme tedy šestnáctiletého prince toho po boku císaře Josefa, který do státních věcí ho zasvěcoval, do války turecké jej s sebou vzal, a ničeho neopomenul, aby ho pro jeho budoucí

*) Srv. moji rozpravu: »Císař František I.« v »Časopise kat. duch.« 1875. str. 161. 291. 332. 423. — Bäuerle: Was verdankt Oesterreich der beglückenden Regierung Sr. Maj. K. Franz I. von Oesterreich. Leipz. 1815. — Anonym: K. Franz I. und seine Zeit. Brüssel. 1846. — Hormayer: K. Franz I. und Metternich. Leipz. 1848. — Meynert: Franz II. und sein Zeitalter. Leipz. 1834. — Týž: K. Franz I. und seine Regierung. 1871—73. 2 sv. — Oesterreichische Geschichte für das Volk. XVI. Kaiser Franz; von Dr. Adam Wolf. Wien, 1866.

povolání připravil. Po boku strýcově poznal František, že pro království a země rakouské reformy sice jsou nutny, ale vzpoury v Uhrách, povstání v Nizozemsku, nevole v Čechách a na Moravě a všeho uvážení hodné rozčilení v ostatních zemích poučily ho, že nucené štěstí není žádným štěstím a že novoty, jež, majíce hojiti, jenom nové rány zasazují, nepřinášejí panovníku díků, nýbrž nevděk.

Tyto pravdy poznal zvláště, když po smrti Josefově s Kounicem až do nastoupení svého otce státní věci spravoval; poznal je, když viděl, kterak otec jeho všech zamilovaných myšlenek Josefových se vzdával a národům vracel to, co tito svým štěstím nazývali; přesvědčil se, že pravé reformy dlužno zaváděti znenáhla, a že panovník před stávajícím právem musí chovati úctu.

Jeho skromné občanské vychování na dvoře otcově a strýcově uchovalo ho všeliké nádhery a marnivosti. Ve svém soukromém životě vyznamenával se hlubokou mravností a přísnou zbožností.

Hned po smrti otcově 1. března 1792 nastoupil vládu a dne 8. června byl v Budíně korunován za krále uherského, kdež slavně slíbil, že ústavy pevně držeti se bude. Za císaře římského byl zvolen ve Frankfurtě dne 5. července a dne 14. července byl korunován. Tato volba způsobila u veliké části biskupův a duchovenstva, obzvláště v Římě, nesmírnou radost. Papež měl v tajném konsistoriu slavnou řeč o korunovaci císařově, v nížto pravil: »Milosrdný Bůh, který církvi své vždy pomáhá, daroval jí císaře Františka, v němž nalezne mocného ochrance.« Když pak jeden praelát notifikační list nového císaře přečetl, vynášel papež veliké vlastnosti tohoto monarchy, jeho bázeň Boží, horlivost náboženskou a dobrotu srdce, v nichž náboženství i Apoštolská Stolica mocnou ochranu pojištěnu mají. Druhý den konaly pak se z rozkazu papežova slavné služby Boží a po dva večery bylo město slavně osvětleno.

Že však se tato naděje sv. Stolice úplně nesplnila, není vinou císaře, jako spíše vina spadá na jeho rádce

a ministry, kteříž ho obkličovali a proudem časovým ho vedli.*)

Brzy potom odebral se František do Prahy a byl 9. srpna 1792 za krále českého korunován. A spojiv takto ve své osobě všechny důstojnosti svých předků, vjel 19. srpna slavně do Vídně, při čemž zakázal velkokupcům zřizovati mu čestné brány a ustanovil, aby za peníze na to určené byly skoupeny a zbořeny malé domky, k velechřámu sv. Štěpána přiléhající, by tak dóm prohlédl a svobodným se stal; což bylo také provedeno. Vídeňanům líbil se svým prostým vystupováním a účastněním se veřejných lidových slavností a zábav, svou zbožností a dobrým srdcem.**)

První doba jeho panování byla vyplněna ustavičnými válkami proti francouzské republice a po jejím proměnění v císařství i proti císaři Napoleonovi I., s výsledkem nešťastným; konečně však vyšel z nich František se spojenci svými přece jako vítěz a těšil se v druhém období své vlády úplnému pokoji.

Když Napoleon dne 8. května 1804 za císaře francouzského vyhlásiti se dal, chtěl František své dědičné země monarchii této na roveň postaviti a důstojnost císařskou, která v jeho rodu po celá století s jednoho na druhého přecházela, svému domu zachovati, neboť císařství římské národa německého klonilo se ke svému konci. Jelikož pak vzhledem na své dědičné země psal se: »Král uherský a český«, a tento titul po celé Evropě byl úřední, chtěl jej jednoduše změnití v titul: »Císař uherský a český«; avšak vlivem Napoleonovým upustil od toho a přijal titul: »Císař rakouský«.

Dne 10. srpna 1804 svolal tudíž mimořádnou státní konferenci, již byli přítomni arcivévodové Karel a Josef, tento jako uherský palatin, dále státní ministři, dvorní kancléři: česko-rakouský, sedmihradský, uherský; tavernikus uherský a president komory. Zde pak bylo prohlášeno, že František přijímá titul »dědičného císaře rakouského«. Druhý den potom, dne 11. srpna, vyšel

*) Die kirchlichen und politischen Zustände Oesterreichs seit den letzten 120 Jahren, von W. Block. Lippstadt. 1870 str. 72. a 73.

***) Dr. Weiss, Gesch. der Stadt Wien. II. 232.

o věci té patent, kde císař praví, že za příkladem dvora ruského a nového panovníka francouzského jest oprávněn »domu rakouskému vzhledem na jeho nezávislé státy dědičný císařský titul rovněž přisvojití,« a pokračuje: »Dle toho po zdravém uvážení uzavřeli jsme, pro nás a naše nástupce v nerozdílném držení našich nezávislých království a států titul a důstojnost dědičného císaře rakouského (jako jméno našeho Arcidomu) co nejslavněji přijati a při tom stanoviti, že všechna naše království, knížectví a provincie své posavadní tituly, ústavu a práva i na dále nezměnitelně podržeti mají.« Titul »císaře rakouského« neznamená tedy, jakoby ostatní království a země k arcivévodství rakouskému připadly a jeho provinciemi se staly, nýbrž jest příjmením jasného domu habsbursko-lothrinského.

Arcivévodové a arcivévodkyně měli dříve, od roku 1755, titul: »královská výsost«; nyní pak udělil František svým synům a dcerám titul: »císařská výsost«, a rozšířil jej později patentem ze 27. prosince 1806 na všechny své bratry a sestry a jejich potomky.

Sám jako císař římský psal se: František II.; nyní jako císař rakouský: František I. Když tato změna se stala, měl 36 let svého věku a byl tedy v květu mužské síly.*)

Povahu jeho osoby i ráz vlády líčí Dr. Adam Wolf takto: »Ve své mladosti byl nasmělý, a po celý život zůstala mu jakási nechuť k veřejným věcem a nedůvěra ve vlastní sílu. Nerad chápal se iniciativy, tázal se rád na radu, slyšel nejrozmanitější náhledy, činil jen váhavě svá rozhodnutí a odkládal je až na okamžení, když největší nutnost naléhala. Ze studií své mladosti vzal si pro život málo; co mu ve vědeckém vzdělání chybělo, nahradil věrnou pamětí, kteráž v domě habsburském jest příslovím, a střizlivým, pronikajícím rozumem, který k základu věcí prohlédá. Básnictví neznal ani v životě ani v literatuře; skladatelů knih nemiloval (»Büchermacher«, jak se vyjadřoval); měl

*) Oesterreichische Geschichte für das Volk. XVI. Kaiser Franz, von Dr. Adam Wolf. Wien 1866 str. 3—5.

však zalíbení ve vědách přírodních a pěstoval jako Josef II. a Karel VI. hudbu. Všeobecné idee, kteréž 18. stoletím hýbaly, zůstaly mu cizími; onť držel se toho, co bylo nutné; přirozenost věcí převažovala u něho všechna mínění a všechny soustavy. Takovýmto reálním názorem patře na svět a život pokročil tak daleko, že vše, co bylo geniální, za lehkomyšlnost, každý vzlet a nadšení za překypující síly, které jen krátkým životem žijí, pokládal a od sebe odmítal. Vše mělo se vyvíjeti z věci samé, vše svými obyčejnými koleji dále se pohybovati, vše jasně a patrně před ním státi. Duch spravedlnosti, svědomitosti a horlivosti v konání povinností ho naplňoval. Byl přísný k sobě i k jiným, uzavřený, nepřístupný, šetrný v udělování chvály i hany, muž střídmych požitkův a pokojné činnosti.*)

V zemích koruny české a v území vnitrorakouském byl po zákonu a obyčeji neobmezeným pánem. Sněm český měl sice podstatná práva, jako povolování daní a vojska, avšak vykonávání jich skleslo na pouhý obřad. Jinak bylo v Uhersku, kde říšský sněm svá práva hájil, král v zákonodárství a v ukládání berní sněmem byl vázán, a kde sněm své právo skutečně a podstatně vykonával.

Leopold II. zamýšlel spojení stavy jednotlivých království a zemí v jakémsi říšském zastupitelstvu, ale za Františka I. s toho sešlo, neboť nedopustil, aby ani jediný kámen ze státní budovy byl vyňat, a neměl ani nejmenšího úmyslu, něco z práv koruny stavům neb nějakému jinému politickému tělesu postoupiti. Bděl zajisté se vši přísností a opatrností, ano se žárlivostí a nedůvěrou nad svou suverénní mocí. Jeho hlavní zásadou bylo: jednota, nedělitelnost a absolutní moc státní.**)

Šlechtě byl přízniv; členům jejímu uděloval nejvyšší úřady a hodnosti a podporoval tvoření statků svěrenských, ale rozšíření politických práv šlechty nijakž připustiti nechtěl.***)

*) Wolf, Oesterr. Gesch. str. 8—9.

**) Roku 1811 vydal císař František nový občanský zákoník.

***) Wolf, l. c. str. 10—11.

Duchovenstvo zůstalo v témž poměru, ve kterém bylo za Leopolda, jsouc ve všem počínání svém podřízeno státní moci. Císař nerad viděl, když duchovní do politiky se míchali, a říkával: že ten duchovní jest mu nejmilejší, který nejméně o politiku se stará. To však bylo velikou chybou, obzvláště v Uhrách. »Vláda,« praví hrabě Mayláth, »vzdala se tím jedné ze svých nejsilnějších zbraní a prorazila sama jednu z nejpevnějších hrází, kteráž od toho času, co dům rakouský Uhrům panoval, opozici v mezích držela. Duchovenstvo bylo po zákonu prvním stavem. Jsouc bohato, po celé zemi rozšířeno, dobře upraveno, na sněmě říšském u tabule stavovské poslanci, u tabule magnátů biskupy zastoupeno, mělo v politických věcech veliké, často rozhodující slovo. Jakmilo však duchovenstvo katolické přání císaře Františka zvědělo, odstupovalo znenáhla s politického jeviště, a tak se stalo, že jeho politický vliv v prvních 30 letech vlády Františkovy (1792—1827) úplně zmizel. Všechno pozdější namáhání, aby ztraceného vlivu opět dosáhlo, nemělo žádoucího výsledku. Stržená hráz nedala se v prvotní své síle obnoviti.«*)

Duchovenstvo ztratilo tedy svůj vliv a ježto se v parlamentárním životě necvičilo, pohřešovalo ve svých řadách výtečných řečníků. Zůstalo sice i dále vládě příznivo a oddáno, ale pouhé příznivé smýšlení a vnitřní oddanost, nepřicházejí-li ku platnosti ve veřejném životě, konečně nic nepomáhají. Duchovenstvo umklo a nechodilo do říšských sněmů; za to však mluvila a chodila tam vládě nepřívznivá a nepřátelská demokratická opozice, která nepřítomnosti duchovenstva ke svým účelům velmi dobře využítkovala. A tak vláda svou vlastní vinou pohřešovala mocné páky proti opozici, která ke svržení vlády pracovala.

»Jen jediná moc byla v Rakousku mocnější nad šlechtu, duchovenstvo a vojsko, a to byla byrokracie, která vtěleným zákonem, tělem a duší vlády býti se zdála.«**)

*) Neuere Geschichte der Magyaren. I. sv. str. 164, 167, 170.

***) Wolf, I. c. str. 11.

V obyvatelstvu zemí koruny české i vnitrorakouských zanikl smysl pro staré svobody, a ústava stala se mu lhostejnou, jen když správa administrace zdála se mu býti dobrou. Brzy však budil tento patriarchální způsob nespokojenost. Vyšší a lepší třídy pozorovaly, že policie, censura, odloučení ode všech pramenů vzdělanosti, klesání věd, obmezenost ve všech národohospodářských názorech, špatné a nejapné finanční hospodářství, poručníkování nad obcemi a nad církví, vše to že jest nesmírným břemenem, které státu neprospívá, nýbrž naopak valně mu škodí. Toto přesvědčení přecházelo pak v lid, který si přál lepších zákonů.

V prvních letech vlády Františkovy bylo Rakousko jediným válečným táborem a tu se pro vnitřní opravy nic státi nemohlo; v následujících pak časech pokojných byla Josefova kabinetní vláda tak upevněna a vžila se v názor státníků tak silně, že na reformy nebylo lze ani pomyslíti.

Císař František I. byl čtyřikráte ženat: první manželkou jeho stala se 6. ledna 1788 Alžběta, princezna würtberská, († 18. února r. 1790); druhou 19. září r. 1790 jeho sestřenice Marie Terezie, princezna neapolská, († 13. července 1807); třetí 6. ledna r. 1808 Marie Ludovika Beatrix, dcera arciknížete Ferdinanda a dědičné princezny Marie Beatrice z Este († 7. dubna r. 1816); a čtvrtou Karolina Augusta, nejstarší dcera bavorského krále Maximiliana Josefa, teta J. V. nynější císařovny a královny naší Alžběty († 9. února r. 1873).

§ 39. Ministři císaře Františka I. v prvních letech jeho vlády.

Vina toho, že v ohledě církevním nestalo se vše, co od osobní zbožnosti Františkovy se očekávalo, spadá na ministry a rádce císařovy, jimž vrstevníci ve přičině spravedlnosti a přímosti povahy nedávají dobrého

vysvědčení.*) Byliť namnoze osvícenci a drželi veslo vlády v době, kdy pro církev a její práva nastala krise, kteráž velikou sekularisací biskupství a opatství bezprostředně řiší poddaných, zabavením církevních statkův a ohrožením právní existence církve v Německu skončila.

Byli to vesměs učenici a odchovanci školy Kou-nicovy.

Kníže Kounic, který za Marie Terezie, Josefa II. a Leopolda II. u vesla vlády stál a starodávnou zášť mezi domem habsburským a bourbonským odstranil, poznávaje ku konci života svého, kterak tato páska mezi oběma rody revolucí francouzskou se roztrhla, zadal za propuštěnou a obdržel ji od Františka 25. srpna r. 1792 s výrazem největších díky za prokázané služby, a císař vymínil si i pro budoucnost jeho moudrou radu. Kounic zemřel 27. června 1794.

Na jeho místo vstoupil za ministra zahraničních věcí hrabě Ludvík Cobenzl. Když však se v dubnu 1793 stal místo-kancléřem, povolal císař za ministra zahraničních věcí svob. pána Thuguta.

Thugut byl dříve vyslancem v Turecku. Měl sice bystrého ducha, dlouhou diplomatickou zkušenost a tuhou vytrvalost, avšak nejspolehlivější spisovatelé líčí ho jakožto muže, který sám v sobě jsa uzavřen, jednal rád úskočně, nikdy však upřímně, a toliko lstí svého protivníka přemoci hleděl. Nechápal veliké důležitosti svého věku a neměl žádného nadšení a žádné víry v mravní páky světového řádu, aniž choval úcty a vážnosti pro lidskou důstojnost. Byl mistrem v malých uměních a pln žádostí po nabývání zemí.***) Ovšem omlouvají ho někteří spisovatelé tím, že prý byl delší čas vyslancem při dvoře sultánově, kdež prý vážnosti pro důstojnost lidskou přiučiti se nemohl, a že prý i ostatní diplomaté tenkrát v rozprádání intrik své spásy hledali.***) Avšak takovéto omlouvání není vlastně žádným ospravedlněním. Proto také s jásáním uvítána

*) Block, str. 73.

***) Block, str. 73.

***) Kaiser Franz. 1792—1803 von Karl Werner. Str. 241, 242.

zpráva, že Thugut r. 1800 za propuštění žádal a je obdržel.

Od r. 1801—1805 byl přednostou vnějších věcí státní místokancléř hrabě Ludvík Cobenzl, diplomat staré školy, který znal dokonale život dvorní a byl muž opatrný, ale beze vší ráznosti a nerozuměl času. *) Jakožto vyslanec na dvoře carevny Kateřiny II. stkvěl se sice psaním francouzských divadelních kusův a účastnil se také jich provozování, ale když na jevišti světových událostí jakožto herec vystoupil, hrál úlohu velmi chatrnou. **) Mladší diplomaté, kteří pod nim sloužili, Starhemberg v Londýně, Metternich v Drážďanech a Stadion v Berlíně, převyšovali ho nadáním i odvahou.

Rádcem císařovým velikého vlivu požívajícím byl státní a konferenční ministr hrabě František Colloredo, pyšný a vysokomyslný šlechtic, všem změnám nepřiznivý, plný oddanosti a věrnosti k svému pánu, který však ostatně za velmi obmezeného byl pokládán a neměl ponětí o tom, co jedenkrát bývalo, ani o tom, co se právě dělo, a jemuž katolické náboženství bylo jenom prostředkem, aby obecný lid na uzdě se udržel. ***)

Vnitřní službu státní kanceláře vedl státní referendář Collenbach, vyžilý stařec.

V celku bylo ministerstvo Cobenzlovo slabé, nesjednocené, bez životní síly, a ke každému osvědčení národní síly a jejímu vývoji nedůvěřivé.

Nejznamenitějším mužem v celé konferenci byl arcivévoda Karel, hrdina vojsk rakouských, od r. 1801 polní maršálek a president válečné rady dvorní, který různé opravy u vojska prováděl. Vše, co od arcivévody vycházelo, přijímali národové a vojsko s důvěrou a s nadšením. †)

*) Wolf, str. 13—14.

**) Gams, str. 347.

***) Untersuchungen über die kirchlichen Zustände in den oesterreich. Staaten, von Beidtel. Wien 1849. Str. 163.

†) Wolf, str. 14—15.

§ 40. Finanční patent z r. 1811 a statky církevní.

Abychom v pozdějším vypravování vyrušování nebyli, budiž nám dovoleno promluvit na tomto místě o finančním patentě z r. 1811 a o jeho poměru k církevním statkům.

Stálými válkami chudlo Rakousko, a vláda s velikou obavou pohlížela do budoucnosti; vzrostl od r. 1793 až do r. 1810 státní dluh ze 377 na 658 milionů. Aby se válečná pokladna naplnila, podnikalo se všechno; zvýšily se daně, zavedla se daň třídní, zastavilo se uěkolikrátě placení úroků, roku 1806 musilo všechno zlato a stříbro býti za jistou taxu znova puncirováno, a patent z 19. prosince roku 1809 kázal, aby všechno zlato a stříbro do 1. května roku 1810 vládě bylo vydáno.

Při té příležitosti padlo finanční bídě státní za oběť množství vzácných kalichů, monstrancí a jiných kostelních klenotův. Ano tenkrátě měl padnutí za oběť též stříbrný oltář Marianský na sv. Hoře u Příbrami a stříbrný oltář s rakví sv. Jana Nepomuckého v Praze. Než nestalo se tak.

Císař František I. přišel totiž 5. června 1810 na sv. Horu, aby Rodičku Boží náležitě poctil. Při té příležitosti prosil probošt*) hrabě Čejka císaře, aby stříbrný oltář Marianský, jenž měl ve prospěch státní pokladny býti prodán, byl zachován a na svém místě ponechán, a císař přivolil ku prosbám proboštovým, tak že památný ten oltář ku potěše všech ctitelů Panny Marie na sv. Hoře zůstal.

Podobně i stříbrný oltář se stříbrnou rakví, ve kteréž jest tělo sv. Jana Nep., měl býti do císařské mincovny odevzdán. Avšak svatovítský kanovník František Pallas poslal císaři do Vídně spis, v němž pokorně představoval, kterak český lid ke svému patronu a orodovníku sv. Janu Nep. své útočiště bere, a že by takovým obráním tohoto světce veškeren národ do ne-

*) Sv. Hora u Příbrami byla r. 1797 povýšena od arcibiskupa pražského Salma na proboštsství a probošt dostal pontifikalie: mitru a berlu.

smírného zármutku byl uvržen. Císař František I. byl tím pohnut a nařídil, aby stříbrná rakev, andělé, lampy a svícny k ní náležející, v chrámě sv. Víta byly ponechány.*) A tak zachován stkvostný náhrobek sv. Jana Nep., který má cenu vysoko přes 200.000 zl. r. č.**)

Nejvydatnějším prostředkem k opatření peněz bylo však vydávání bankocetlí. V letech 1785—1792 bylo v oběhu za 300 mil. zl. v kovu a jen 20 mil. bankocetlí; r. 1805 bylo však v oběhu již 675 mil. bankocetlí; 1807 přes 700, 1809 přes 900, a 1810 přes 1000 mil. Jakmile pak zaveden byl nucený oběh papírových peněz r. 1796, zmizelo stříbro a od r. 1801 zmizela i měď.

Valuta papírových peněz byla špatná; r. 1799 platilo 100 zl. stříbra 103 zl. v papírech; r. 1803 již 130 zl.; r. 1805 — 133; r. 1806 — 147; 1807 — 190; 1808 — 204; 1809 — 221; 1810 — 469 zl. v papíru; jeden zl. stř. byl tedy roven pěti zlatým v papíru. Drahota byla nesmírná, kapitál vzácný, lichva rostla. Také ve Francouzsku, Prusku a Německu, vyjma Sasy, nebylo lépe.

Tato finanční bída byla zajisté výsledkem politického válečného stavu Evropy; ale i špatné finanční hospodářství a pochybená finanční politika nesly značnou toho vinu. Finančními ministry čili, jak tenkrát sluli, presidenty dvorní komory byli: roku 1796 hrabě Lažanský, r. 1797 hrabě Saurau, r. 1802 hrabě Karel Zichy, r. 1808 hrabě Josef O'Donell, r. 1810 hrabě Josef Wallis.

Rok od roku činily se sice pokusy, aby se bídě finanční odpomohlo, ale všechny prostředky byly jen polovičaté a povrchní. Pravým a jediným prostředkem byl trvalý mír a největší šetrnost. Kontribuce válečná

*) Dr. Borový, Dějiny diecése pražské, str. 412. 413.

***) Tento krásný pomník byl r. 1866. ve válce prusko-rakouské odvezen do Solnohradu. Prusové vtrhnuvše do Prahy poplávali se pilně po drahocenné této památce a zvěděvše, že před nimi, aby ji neodnesli, do Solnohradu zavezena byla, ujišťovali, že tato bázeň byla planou a oni nikdy na zabrání její nepomýšleli. Kdo by věřil Prusům! Jistota byla jistotou.

obnášející 85 mil. franků za válku roku 1809 pohltila zlato a stříbro i stkvosty chrámů. Schwarzenbergové, Lobkovicové, Harrachové a jiní šlechtici, měšťané i rolníci obětovali své rodinné stříbro. Spousty zlata a stříbra stěhovaly se do Francouz.

O'Donell svolal r. 1810 finanční komité, a patent z 26. února r. 1810 ohlásil novou finanční soustavu: »Bankocetle měly se znenáhla stáhnouti a místo nich vydávati »šajny« (»Einlösungsscheine«); 300 zl. v bankocetlích mělo se rovnati 100 zl. v »šajnech«, jež představovaly konvenční měnu. Vystavování jich mělo se díti nezávislým úřadem; bankocetle až do svého stažení přijímaly se u všech pokladen. Ke shlazení dluhu utvořil se zvláštní fond čili matice; k tomu použilo se desetiny všeho majetku a veškerých nemovitých statků, duchovenstva.« Statky duchovenstva byly na tom, aby všeobecné bídě finanční za obět byly přineseny.

O'Donell zemřel v květnu r. 1810, a nástupcem jeho stal se 15. července hrabě Wallis, dříve nejvyšší purkrabí v Čechách, který měl o kovových a papírových penězích a o úvěru jen velmi nejasné pojmy. Zprvu nastoupil dráhu O'Donellovu; 4. prosince roku 1810 stálo ažio 1240. Lid očekával, že bankocetle ztratí veškeru cenu. Sedláci kupovali za výnos úrody zemské zlaté řetězy a prsteny, vůbec vše, co mělo stálou cenu; mnozí zapalovali si banknotami dýmku. Drahoty byla veliká; míra pšenice stála 50 zl., sáh dříví 90 zl.

Dne 23. února 1811 bylo v oběhu za 1060,798.753 zl. bankocetlí. Zatím vláda rozhodla se již ku prohlášení bankrotu čili státního úpadku. Dne 20. února roku 1811 byl podepsán finanční patent, který tísni a nouzi pojednou měl učiniti konec, byl zapečetěn, do všech zemí rozeslán a dne 15. března téhož roku, tentýž den a tutéž hodinu ve všech městech a vesnicích prohlášen.

Bankocetle platily pětinu své nominální ceny, byly za »Einlösungssajny« vyměněny a vyšly dne 1. února r. 1812 z oběhu. Summa všech »Einlösungssajně« byla stanovena na 212,150.750 zl. a ty tvořily vídeňskou měnu (»Wiener Währung«). Měděné mince byly též

sníženy na pětinu své nominální ceny; měděný půlzlátík platil 6 krejcarů, čtvrtzlátík 3 krejcarey. Urok ze všech státních dluhů zmenšen byl na polovici.

Šestý paragraf tohoto finančního patentu zněl v ten smysl, »že za církevní statky stržená summa určuje se ke shlazení papírových peněz.« S tohoto ustanovení však mlčky sešlo, a prodej církevních statků proveden nebyl; avšak každý nahlédne, že na jeho základě veškeré církevní statky mohly býti zabaveny a rozprodány, což by tehdáž veliký hluk nebylo způsobilo.

Tento finanční patent byl všeobecně zavrhován, ježto byl nespravedlivý, a absolutní nutnost takového kroku nikterak nevyžadovala, nýbrž naopak jenom ne-japnost a neobratnost finančního ministra krok ten zavinila. Ovoce pilnosti, práce a potu bylo zničeno, a konečného účelu přece nedosaženo. Kdo měl v ruce 5 zl., měl vlastně jenom 1 zl.; kdo dne 14. března prodal statek za 10.000 zl., měl jen 2000 zl.; kapitály nadační klesly na pětinu: ze 100 zl. stalo se 20 zl., z 1000 jen 200. Četné rodiny přišly na žebrotu, mnozí vzali si život, panovala všeobecná zoufalost. Schodek se nezměnil a drahota a nouze o peníze panovaly dále.

Hrabě Wallis byl propuštěn r. 1813 a jeho nástupcem stal se hrabě Ugarte, jenž vydal nové peníze, tak zvané anticipáty (Anticipationsscheine) až za 45 mil. zlatých, kterážto summa nového papíru byla však brzy ještě rozmnožena. Teprve hrabě Stadion přivedl r. 1816 finance do pořádku.

§ 41. Ministr Thugut a církevní stát. Volba Pia VII. Dohra kardinála Herzana.*)

Jak nepřátelské smýšlení k Apoštolské Stolicí ministerstvo Thugutovo chovalo a jakými záměry ohledně

*) Srv. Charles van Duerem S. J.: Un peu plus de lumière sur le conclave de Venise et sur les commencements du pontificat de Pie VII. (1794—1800). Paris. Victor Lecoffre. 1896.

církevního státu se zanášelo, vysvítá patrně z volby papeže Pia VII. Videnští státníci pokládali papeže úplně v duchu josefinském za osobu pro správu církevní nepotřebnou, které by se i postrádati mohlo, a viděli v něm namnoze jenom suveréna, který světské panství drží, a konečně by je i držeti nemusil, a který musí část jeho mocnému sousedu podstoupiti, nechce-li vše ztratiti. Volbu Pia VII. a nepřátelství státníků vídeňských líčiti budeme slovy kardinála Consalviho, který byl prelátem-sekretářem při této volbě, po kterém ho Pius VII. jmenoval ihned státním prosekretářem a brzy kardinálem a svým státním sekretářem ho učinil. *)

Pius VI. zemřel ve Valencii 29. srpna r. 1799; kardinálové byli tehdáž v rozličných zemích rozptýleni, církevní stát po vypuzení Francouzů drželi Neapolitané a Rakušané; první obsadili Řím a okolí jeho až do Terraciny, druzí vše ostatní, tak že císařští přes $\frac{2}{3}$ církevního státu měli ve své moci.

Kardinál-děkan Albani žil v Benátkách a s ním ještě někteří kardinálové; jiní bydlili v poblížkých městech a územích. V Benátkách panovali Rakušané. Obdržev zde ke konci září zprávu o úmrtí papežově, vypsál Albani novou volbu a pozval k ní všechny kardinály, jichž bylo 46; jedenáct se jich za rozličnými výmluvami nedostavilo. Ke konci listopadu sešlo se 35 kardinálů do Benátek; poslední se dostavil kardinál Herzan, kterého zároveň císař František jmenoval svým plnomocníkem. Jelikož Rakousko přes $\frac{2}{3}$ státu církevního drželo a příjmy z něho vybíralo, krylo též veřejné výdaje s konklavem spojené a určilo na ten účel 24.000 tolarů; sebe samy musili však kardinálové vydržovati ze svého vlastního jmění. Volba konala se v benediktinském klášteře na ostrově S. Georgio Magiore.

Dne 30. listopadu vstoupili kardinálové do konklave a za prosekretáře sv. sboru zvolili Herkula Consalviho. Jakmile se Herzan dostavil, začal na voliče

*) Memoiren des Card. Hercules Consalvi. Paderborn 1870 str. 177—252.

působiti. Při první předsevzaté zkoušce dali kardinálové, nejsouce ani umluveni, aniž nějakým cizím vlivem nabádáni, 18 hlasů biskupovi z Ceseny, kardinálovi Bellisomimu, který byl před tím nunciem v Portugalech a pro svou čistotu mravů, mírnost své povahy a výtečné své vědomosti všeobecně byl milován. Po soukromých promluvách a vyjednáváním, která se po prvním sčítání hlasů dala, myslilo se vůbec, že druhý den bude zvolen per acclamationem. Tato jednomyslnost zarmoutila však kardinála Herzana, kterýžto počal nyní provozovati svou vlastní hru.

Rakousko totiž po bitvě u Trebbie obsadilo tři legace církevního státu, když Francouzové z nich od táhli. Tito přinutili Pia VI. ve smlouvě Tolentinské (r. 1797), by jim ony legace postoupil. Nyní přálo si Rakousko takového papeže, který by onu vynucenou smlouvu držel, a to ve prospěch Rakouska. Nejvhodnějším k tomu zdál se býti kardinál Alexander Mattei, který uzavření oné smlouvy se účastnil a jediný z kardinálů ji podepsal.

Herzan snažil se všemožně o to, aby kardinál Mattei s vyloučením všech ostatních za papeže byl zvolen. Nastávající volba Bellisomiho byla proti instrukcím, které si z Vídně přinesl, dle nichž od Thuguta byli z volby za papeže vyloučeni každý španělský, sardinský, neapolský, janovský a francouzský kardinál, jmenovitě kardinálové Gerdil, Caprara, Antonelli, Maury a všichni z rodu Doriů. Rakousko chtělo přijati pouze kardinála Matteie, a kdyby nebylo lze volbu jeho provésti, kardinála Valentího. Proto pln nepokoje odebral se Herzan k děkanu sv. sboru, ke kardinálovi Albanimu, (který se r. 1720 narodil, a jsa od r. 1747 kardinálem, působil při volbách Klementa XIII., Klementa XIV., Pia VI. a Pia VII.; † 1803) a vynaložil celou svou výmluvnost, aby dokázal, kterak jest sv. sbor povinen míti na Rakousko ohled, ježto největší část církevního státu rakouským vojskem jest obsazena; Bellisomi prý nemůže býti císaři osobou milou: sám prý však z dobrého pramene ví, že by kardinál Mattei se císaři líbil, a proto nechť prý Albani jako děkan veškeren svůj vliv ku prospěchu církve a sv.

Stolice vynaloží, aby kardinálové místo Bellisomiho nebo někoho jiného zvolili kardinála Matteie.

Albani odpověděl se vsí rázností, že Bellisomi beze všech intrik a pletich znamenité většiny dosáhl a kardinálové zítra hlavu církve zvolí; Herzan sám prý musí výtečné vlastnosti Bellisomiho uznati; ostatně prý Mattei většiny nedosáhne, poněvadž četné bratry, synovce a příbuzné v Římě má, sám Římanem jest a z rodiny znamenité sice, ale méně zámožné pochází; proto nechť Herzan volbě se neprotiví; ostatně prý jest Bellisomi poddaným císařovým, (pocházel totiž z Pavie) a proto prý Jeho Veličenství ochotně s jeho volbou souhlasiti bude. Ježto však Herzan Albanimu ještě dále přimlouval, tázal se ho konečně Albani, má-li od svého dvora pro Bellisomiho exklusivu; v tomto případě lze prý arci na jinou volbu pomýšleti; jinak však bude Bellisomi, ježto více než dostatečná část kardinálů se vyslovila, že své hlasy s oněmi osmnácti spojí, příští den papežem. Nyní byl Herzan v nesnázi, neboť pro Bellisomiho exklusivy neměl; jeho instrukce zněla všeobecně, aby Mattei byl zvolen a každý jiný z volby byl vyloučen. Proto hleděl zatím získati čas, a žádal za poodložení volby na 10 neb 12 dní, aby mohl rychlého posla pro instrukce do Vídně poslati. Tolik ohledu prý císař, pravil k děkanovi, zasluhuje, aby buď Mattei byl zvolen, neb volba poodložena, neboť vojsko rakouské prý skoro celý církevní stát drží, císař konklave ve svých státech dovoluje, místnost k volbě propůjčuje (ostatně to byl klášter!) a útraty konklave platí (jen veřejné). Dále sliboval Herzan, že do navrácení se rychlého posla ničeho proti volbě Bellisomiho nepodnikne, naopak že on sám se svou stranou k oněm 18 hlasům se přidá.

Albani svolil k veliké jeho radosti v odložení volby na 11 neb 12 dní, ale kardinálové byli nad tímto jednáním svého děkana plni nevole, jelikož prý se to ještě nikdy nestalo, aby se dovolilo vyslanci mezi konklavem poslati kurýra pro instrukce, a vinili ho z povolnosti a lehkomyšlnosti při tak vážném úkonu.

Bez ohledu na dané slovo začal však nyní Herzan

proti Bellisomimu působiti, ano sáhl až ke hrozbám, avšak bez úspěchu. Bellisomi dosáhl až 21 hlasů.

Tu povstal kardinál Leonardo Antonelli a působil proti Bellisomimu. Antonelli byl muž jinak moudrý a správný, který však chtěl vše podle své hlavy provésti a velmi o to dbal, aby každá znamenitá událost byla jeho dílem; proto i budoucí papež měl mu za tiaru býti k díkům zavázán. I ukazoval na přílišnou dobrotu Bellisomiho, která prý by se v slabost proměnití mohla, a dovedl toho, že Mattei 10, někdy 11 až 13 hlasů dosáhl.

Albani nyní litoval, že v odložení volby svolil a upomínal Herzana na jeho slib. Tento však se vytácel, jak mohl; pravil, že kurýr ještě nepřišel, a sám že protahování takové si vysvětliti neumí; ostatně prý jest silná oposice proti Bellisomimu, tak že zajisté dvou třetin hlasů neobdrží.

Zkrátka kurýr z Vídně nikdy nepřišel, a strana Bellisomiho poznala, že Herzan svého slibu nesplní. Herzan měl jistě pro všechny možné případy své instrukce, v nichž i kurýr byl zahrnut. Bellisomi, který tiaru takořka na hlavě již měl, a na něhož všichni ukazovali slovy: »Hic est papa« (Tent' jest papež), poznávaje obrat, zůstal přece dobré mysli, jakkoli nešlechtnými piklemi tiara mu takořka s hlavy byla stržena.

Konečně strana Bellisomiho, pletichami Herzanovými jsouc unavena, byla hotova vzdáti se svého kandidáta, jestli strana Matteiova totéž učiní, s ní se na třetím kandidátu sjednotí a takto o blaho církve se postará. Albani pomýšlel na kardinála Gerdila, který byl Barnabitou a pocházel z Piemontu. Většina byla tím spokojena; jednalo se jen o mínění Rakouska, které Herzan zastupoval. I otázal se ho děkan o této nové kandidatuře, on však se proti Gerdilovi vyslovil tak rozhodně, že ihned od kandidáta tohoto bylo upuštěno.

Opět minuly týdny; strana Matteiho doufala ustavičně, že zvítězí. Konečně byli z každé strany navrženi tři; ze strany Matteiho kardinálové Valenti, Livizzani a Archetti, ze strany Bellisomiho kardinálové Albani,

Calcagnini a Onorati. Calcagnini měl největší naději, že bude zvolen. Herzan, kterýž ho osobně neznal, poněvadž týž ustavičně ve svém biskupství Osimo žil, mluvil s ním delší čas, chtěje náhledy jeho seznati; Calcagnini však, jsa muž přímé povahy, nedal si žádné práce, aby Herzana pro sebe získal. I vyslovil se Herzan proti němu a tak i od této kandidatury upuštěno.

Po dlouhém namáhání a četných poradách usjednотily se konečně obě strany na tom, že jedna strana má vyvoliti papeže z druhé strany, a tak prý že se oběma vyhoví. Návrh ten došel souhlasu. Antonelli přednesl jej Herzanovi. Od strany Matteiovy byl navržen Chiaramonti, který náležel ku straně Bellisomiho. Kardinál tento neměl při počátku konklave ani nejmenší naděje na tiaru, nikdo na něho nepomýšlel a jemu samému ani ve snách nenapadlo, že by se při této volbě papežem státi mohl.

Jakmile návrh byl učiněn, vyžádal si Herzan, vida, že jeho volbu zameziti nemůže, několik hodin času, aby s ním mohl mluvit, šel do jeho celly a byl sice jeho mírností, veselostí a vzdělaností tak zaujat, že k návrhu tomu ochotně přivolil, ale žádal na něm, aby jako papež kardinála Flaginiho státním sekretářem učinil, což mu však Chiaramonti neslibil.

Dne 14. března 1800 byl Chiaramonti všemi hlasy za papeže volen, dav svůj vlastní hlas děkanovi sv. sboru, přijal po krátké modlitbě volbu, a ostrůvek S. Georgio Maggiore nemohl pojmouti lid, jasající nad zvolením nového papeže, který přijal jméno Pia VII.

V Římě bývá papež osmý den po volbě korunován. Jelikož volba stala se v Benátkách, měla také korunovace v patriarchálním chrámě sv. Marka slavně se odbývati. Každý očekával, že se k účelu tomu velikolepé přípravy u sv. Marka dítí budou a že náčelníci vojenští i civilní ve vší slávě při tom se účastní. Avšak v očekávání tom všickni byli zklamáni.

Jednatelé rakouské vlády tázali se na počátku konklave, kterak se po volbě papežově zachovati mají. Šlo jim totiž o korunovaci a o způsob, kterak vláda v ní se účastniti má, a odkud by se výlohy s korunovací spojené krýti měly. Po předložení otázky uply-

nuly však tři měsíce a odpověď nepřicházela. Když nyní korunovace se přiblížila, vyslovili se císařští jednatelé v ten smysl, že si nedůvěřují slavnost korunovační dát odbývati na útraty vlády. Avšak katolíci učinili mezi sebou sbírku, jejíž výsledek byl znamenitý, a štědrost Benátčanů ukázala se tu ve světle nejkrásnějším, tak že výlohy korunovační úplně byly kryty.

Papež vyslovil Herzanovi své podivení nad tímto jednáním vlády rakouské. Herzan však pokrčil ramenoma a pravil, že jest mu to nepochopitelné, že o tomto předměť žádného rozkazu nemá a že na vlastní zodpovědnost zde nic činiti nemůže. Tu konečně uzavřel papež, že se v klášterním kostele vedle konklave korunovati dá. Jeden benátský patricius půjčil k tomu účelu přenosný trůn (*sediam gestatoriam*), aby na něm papež mohl býti do chrámu nesen. A tak byl Pius VII. dne 21. března, osm dní po volbě, slavně korunován. Nesčíslný zástup lidstva byl přítomen, tak že chrám ho pojati nemohl, náměstí před chrámem, střechy, náměstí na druhém břehu, všechny gondoly byly lidstvem naplněny. U večer pak byly všechny domy, paláce a průlivy osvětleny. Vše to vykonala zbožná mysl lidu, zatím co vláda netečně na slávu tu patřila a nic neučinila, aby papeži patřičnou úctu vzdala. Proč takto bylo asi jednáno?

Korunovace může mimo svůj význam hierarchický pokládati se také za symbol pozemského panství papežova, a v tom ohledu praví náš autor Consalvi: »Rakousko tehdáž ještě nebylo k tomu odhodláno, aby provincie církevního státu, které po odchodu Francouzův obsadilo, papeži navrátilo, naopak nechtělo se vzdáti zámyslů svých, čelících k získání celého státu církevního.« Tentýž úmysl choval i dvůr neapolský, který chtěl církevní stát obsaditi a pro sebe podržeti. Císařské zbraně v tom čase vítězily nad Francouzi a proto chtělo Rakousko celou Itálii sobě podrobiti. Neapolsko vidouc toto nebezpečení, prohlásilo, že Říma neobsadilo pro sebe, nýbrž pro papeže, neboť bylo přesvědčeno, že, když papež Řím držeti bude, císařský dvůr tak snadno se neodhodlá, aby papeže jeho států

zbavil. Církevní stát měl býti Neapolsku pevností, která by je před útokem císařských chránila. Dvě mocnosti tedy hrály tenkrát o církevní stát; avšak právem připomíná Consalvi: »Zámysl tento nebyl ovocem domu habsburského nebo mladší linie bourbonské. Byl to josefinismus, který v kancelářích vídeňských a neapolských panoval« a na papeže ve smyslu cirkuláře Kounicova pohlížel.

Pro tyto záměry vlády vídeňské zněla instrukce Herzanova, aby volbu Matteiho prorazil a tím držení tří legací vládě rakouské pojistil; ježto pak článek první, totiž volba Matteiova, se nezdařila, měl druhý článek, pojištění dalšího držení tří legací, jiným způsobem býti dosažen.

Sotva že obyčejné gratulace z dvorní kanceláře vídeňské přišly, předstoupil Herzan před papeže, přednášel mu pozvání do Vídně a přemlouval ho k tomu celou svou výřečností. Consalvi praví: »Herzan neučinil v tomto ohledu svých kroků pouze u papeže samého, nýbrž také u mne, který jsem tenkrát uprázdněné místo státního sekretáře zastával. Pius VII. odložil jmenování státního tajemníka až na ten čas, kdy bude opět moci stát svůj spravovati.«

Herzan sice hned třetí den po volbě papeže dal si znova všemožnou práci, aby papež kardinála Flangi-niho, který jakožto Benátčan byl císařským poddaným, státním sekretářem jmenoval, jelikož v jeho oddanost Rakousko spoléhati mohlo. Ale papež nechtěl k tomu nikterak přistoupiti a nechtěje hned na počátku svého panování císařskému ministrovi dáti zápornou odpověď, odvětil, že nyní, nemaje žádného státu, nepotřebuje jmenovati také žádného státního sekretáře, jelikož by byl zcela zbytečným; zatím prý k vyřízení svých věcí použije sekretáře konklave.

»Kardinál Herzan,« pokračuje Consalvi, »představoval nám, že cesta papežova do Vídně bude míti nevýslovný prospěch pro Apoštolskou Stolicu; osobní seznámení se s císařem přinese prý užitek církvi i státu; papež jest nyní v Benátkách, proto nechť prý neopomine při této příležitosti do Vídně se odebrati, ježto vláda císařská útraty s cestou spojené sama zapraví.

Těmito a podobnými důvody vyčerpál Herzan svou výmluvnost u papeže a u mne, abychom po jeho záměru postoupili. A když papežských protidůvodů vyvrátiti nemohl, pronesl Herzan pravý svůj důvod, který si na konec ponechal: »Jest prý to přání císařovo.« Domníval se, že nebudeme míti té zmužilosti, abychom tak jasně vyslovenému přání císařovu odporovali; myslil, že bázeň před knížetem, od něhož bylo lze navrácení velikého dílu církevního státu doufati, nad každým ohledem jiným zvítězí.« Papež odpověděl, že si dobrého úmyslu císařova, kterýž v pozvání jeho spočívá, vysoce váží a že si přeje s ním osobní známost učiniti; avšak povinnosti jeho jakožto pastýře celé církve a panovníka že nedovolují za těchto okolností, aby se na takovou cestu vydal; císař prý jistě ve své moudrosti a zbožnosti jeho důvody uváží.

Všechny pokusy Herzanovy se tedy zmařily; papež zůstal stálý a rozhodný, neboť poznával svým bystrým zrakem povinnosti papežství v době tehdejší. Císařská vláda vzdala se tudíž naděje, že Pia VII. ve zdech vídeňských spatří.

Z nenadání však objevil se markýz Ghislieri jako mimořádný poslanec císařský v Benátkách. Příčinu toho nemohl si nikdo vysvětliti, jelikož zde meškal Herzan jako řádný císařský vyslanec. Než se ještě papeži představil, vyložil účel svého posláni státnímu prosekretáři Consalvimu a žádal ho, aby Jeho Svatosti řekl, že císařský dvůr, který církevní stát až ku branám Říma drží, jest hotov navrátiti obsazené provincie, vyjma 3 legace, Ferraru, Bolognu a Ravennu; tyto provincie chce prý císař podržeti, jelikož smlouvou Tolentinskou byly Francouzsku postoupeny, a proto již sv. Stolicí vlastně nenáleží; císařská kancelář žádá prý nového stvrzení smlouvy Tolentinské.

Consalvi zarazil se nad takovýmto návrhem; znal sice záměry Rakouska, ale tak oficielně přece ještě záměry ty nikdy vysloveny nebyly, jako právě nyní se stalo. Consalvi řekl Ghislierimu, že tento návrh se sv. Otcem sdělí, zároveň však dodal, aby se klamnými nadějemi nezanášel, jelikož sv. Otec k podobnému jednání nepřistoupí. Ghislieri poukázal k tomu, že, ne-

splní-li se tato žádost, i ostatní provincie církevního státu zůstanou snad v moci Rakouska. Tato hrozba minula se však s účelem. Prosekretář přednesl celou rozmluvu papeži, který mu dal rozkaz, aby císařskému poslanci dal odpověď zápornou.

Hodlaje nicméně návrh Rakouska provéstí obrátil se Ghislieri přímo k papeži, ale obdržel tutéž odpověď zápornou. Ještě po několik dní naléhal po té na papeže i prosekretáře, ale nadarmo. Konečně žádal dle své instrukce, jen dvě legace, Bolognu a Ferraru, a opětoval své hrozby, že vláda rakouská zcela ničeho nevydá; ale vše to bylo marné: Pius VII. netoliko nepovolil, nýbrž žádal, aby zmíněné tři legace byly mu navráceny

Papež obrátil se listem redigovaným od Consalviho k rakouskému státnímu ministru Thugutovi a pak vlastnoručními listy k císaři i Thugutovi. V těchto třech listech žádal za navrácení odňatých provincií; odpovědi však žádné nedostal. Consalvi praví, že celé toto jednání bylo jenom dílem ministra Thuguta.

Mezi tím dlel Ghislieri v Benátkách, kdež v jednom slyšení pronesl k němu Pius VII. tato památná slova: »Ježto císař nechce k tomu přivolití, aby mi navrátí (provincie), jak toho náboženství a spravedlnost vyžaduje, nechť dá Jeho Veličenství pozor, aby do své almary nepověsil šatů, které nenáleží jemu, nýbrž církvi; neboť netoliko nebude moci těchto upotřebiti, nýbrž moli z nich přejdou i do jeho šatů vlastních.« Po této odpovědi odebral se Ghislieri ku Consalvimu a trpce sobě na ona slova stěžoval.

A předpověď papežova brzy se vyplnila. Sotva uplynuly dva měsíce, ztratilo Rakousko bitvou u Marenga netoliko 3 legace, nýbrž i celé Lombardsko, později pak i Benátky, a nepřítel vedral se, bohužel, i do hlavního města říše.

Když Pius VII. ubíral se do Říma, jež mu Neapolitané vydati zamýšleli, způsobil to Thugut, že papež nesměl cestovati legacemi, aby tam snad jako řádný panovník nebyl slavnostně vítán; na staré a vetché fregatě »Bellona« měl býti papež dopraven do Pesara, které mimo ony tři legace leží. Cesta tato jest jen

24 hodiny dlouhá, loď »Bellona« však pro sešlost nemohla ji vykonati dříve, než za 12 dní! Ghislieri doprovázel papeže. Když loď přistala v Portolině, odebral se papež odtud v průvodu Ghislieriho po voze do Ankony, kde skoro v tutéž dobu došla ho zpráva o nešťastné bitvě u Marenga. Tu pravil Ghislieri, jinak zbožný a spravedlivý muž, ke Consalvimu, »že se nyní předpovědění papežovo bohužel vyplnilo; on Ghislieri prý se nenadál, že by něco podobného státi se mohlo, a proto prý onu papežovu řeč pokládal za urážlivou.« Ve Foligné odevzdal markýz světský majetek od Pesara až ku zdím římským papeži, který nyní jako světský panovník cestoval a 3. července 1800 slavně do Říma vjel. Řím uvítal s jásotem svého řádného panovníka, a velitel neapolských vojsk Vassali odevzdal mu církevní stát, pokud byl od Neapolitanův obsazen, jelikož prý Neapolitané obsazení to pouze ve prospěch Apoštolské Stolice podnikli.*) Ministr Thugut odstoupil v témž roce od vesla vlády, a kardinál Herzan měl ještě 4 roky času, aby ve svém biskupství Kamenci (Stein am Anger) uvažoval, zdali se dosavadní jeho působení s hodností jeho jako biskupa a kardinála srovnávalo čili nic. († 1. června 1804 ve Vídni.)

§ 42 Spory mezi Apoštolskou Stolicí a vládou císaře Františka I. v letech 1800—1806.

Poměry mezi Římem a Vídní byly po nastoupení Pia VII. velmi napjaté a vedly ke sporům dosti povážlivým, a toliko statečnost, moudrost a obezřetnost kardinála Consalviho zamezily, že nedošlo tenkrát ku přerušení diplomatického spojení mezi Římem a Vídní a snad i k větší roztržce, která by až do rozkolu zabíhala. Spory ty zajisté dokazují, kterak vláda úplně duchem josefinským v zákonodárství vedena byla a rozkolu alespoň jako hrozby naproti Apoštolské Stolicí užívati se neostýchala.

*) *Memoiren des Cardinal Consalvi*; německý překlad francouzského originálu. Paderborn 1870 str. 77—90, 179—252, 396—403.

Obhajcem práv církevních byl kardinál Consalvi, který jakožto státní sekretář papeže Pia VII. vnější církevní záležitosti řídil, a to od r. 1800—1806. Ve svých memoirech píše Consalvi asi takto:

Obracím se nyní k oněm věcem, které papeži největší bolest způsobovaly. Josefinské zákony, proti kterým Pius VI. nadarmo bojoval, poněvadž ustanovením a kázní církve i právům Apoštolské Stolice se protivily, nebyly od císaře Františka, jakkoli papež důrazně za to žádal, odvolány nebo změněny, nýbrž za rozličných ministerstev každý den spíše rozšiřovány. Ministři uměli zajisté císaře zdržovati, aby se papeži nepoddával, nutili ho, aby meze těchto zákonů ještě překračoval, a tak zneužívali úcty, kterou císař od své mladosti choval pro všechno, co jeho strýc Josef II. podnikl a provedl. Sv. Otec však horlivě konal povinnost svého apoštolského úřadu, aby úplného zrušení josefinských zákonů docílit.

Jeden z prvních předmětů sporných týkal se oboru působnosti papežského nuncia. Jakkoliv mu josefinské zákony veškeru pravomoc odňaly a z vyslance papežova jednoduchého vyslance krále římského učinily, ponechaly mu přece ještě některá práva, a to buď z nepředloženosti, nebo ze šetrné spravedlnosti. Ale za císaře Františka snažili se ministři odníti nunciovi i ta skrovná práva, která mu Josef II. a Leopold II. ponechali. Nejnápadnější pak novota spočívala v tom, že chtěli, aby nuncius nebyl oprávněn vyšetřovati způsoblost biskupů císařem jmenovaných; po vůli rakouské vlády měli totiž vyšetřování to vésti biskupové, a proto zakázala vláda nunciovi co nejpřísněji, aby se do této věci již nemíchal. Když pak Jeho Svatost papež co nejurčitěji se vyjádřil, že tato vyšetřování nikdy nesvěří jinému, leč nunciovi, odvětil dvůr, že v císařském státě na instituci kanonickou žádného zřetele nebude. Sv. Otec však ani teď nejevil na sobě malomyslné bázně, nýbrž dal rakouské vládě vyložiti důvody svého jednání.

Poukázáno totiž k tomu, že, má-li papež biskupům kanonickou instituci uděliti, musí znáti jejich osobní vlastnosti a se přesvědčiti, jsou-li ozdobeni vlastnostmi

jež biskupský řád vymáhá. Tyto věci svěřuje papež nunciiovi, jelikož k němu jako k svému vyslanci chová důvěru větší než k jinému. Vypočítali jsme — praví — všecka vyšetřování, která od papežských nunciů bez ohledu na josefinské zákony za vlády císařů Josefa II. a Leopolda II. předsevzata byla. Tyto příklady podaly pak důkaz, že vyšetřování o způsobilosti jest pouze úkonem důvěry, nikoli však pravomocnosti. — Konečně stálost Apoštolské Stolice toho dovedla, že císařský dvůr od svého nároku upustil, a nuncius i dále k vyšetřování způsobilosti jmenovaných biskupů oprávněným zůstal.

Brzy však i v jiných věcech činila vláda rakouská nunciiovi výčitky, že prý se dopouští přehmatův, ač nic jiného nepodnikal, než co posud každý nuncius od zavedení josefinských zákonův i za panování předešlých dvou císařův i za Františka samého až do toho dne vykonával. Ježto nyní nuncius od svého práva upustiti nechtěl, dospěly věci tak daleko, že rakouská vláda s důrazem žádala, aby papež nuncia z Vídně odvolal.

Za šťastné ukončení této nemilé žádosti bylo děkovati jenom osobní známosti Consalviho s rakouským prvním ministrem, hrabětem Cobenzlem, s kterým v Paříži se byl seznámil, a jemuž nyní Consalvi napsal důvěrný list. Důvody jím pronesené, jakož i obapolné svazky přátelství způsobily, že se dalšímu zlu v této věci předešlo, a nuncius na svém místě setrval.

Jiná obtíž naskytla se nunciiovi v příčině rozvedení manželství hraběnky Kinské, o které ministerstvo i dvůr velmi se zasazovaly. Šlo totiž o dispens ohledně manželství uzavřeného ale nedokonaného (*matrimonium ratum non consummatum*). V této věci mohl rozhodnouti pouze papež. Za Pia VI. svěřil apoštolský nuncius vídeňskému arcibiskupu kardinálovi Migazzimu vedení veškerého vyjednávání a zaslání akt do Říma. Jelikož však následkem vysokého stáří arcibiskupova věc ta se protahovala, odevzdána jménem Stolice Apoštolské arcibiskupu pražskému Vilému Florentinu knížeti Salm-Salmovi (1793—1810). Delegation stala se výnosem nunciatury a dvůr proti tomu nečinil žádné námítky. Po uplynutí několika let připomenula státní

kancelář, že jest na čase, aby dotčená záležitost ku konci se přivedla. Arcibiskupovi pražskému mělo se sice projednání věci ponechati, poněvadž se k němu úplně způsobilým zdál, avšak ve Vídni žádali, aby papežským brevem arcibiskup k tomuto jednání teprve nyní byl zplnomocněn (tak že tím plnomocenství už před tím skrze nuncia mu propůjčené za neplatné prohlásiti se mělo).

Kdyby sv. Otec s návrhem tím byl souhlasil, byl by sám potvrdil, že nunciiovi v církevních věcech žádné právo nepřináleží. Aby však horším věcem se zabránilo, byli v Římě hotovi zaměniti osoby a místo arcibiskupa pražského jmenovati jiného arcibiskupa nebo biskupa; papež byl by brevem udělil delegaci a při tom by přece autorita papežského vyslance žádného zkrácení byla neutrpěla. Leč návrh tento nedošel ve Vídni souhlasu.

I předložen z Říma návrh nový, který sám rakouský vyslanec při papežském dvoře pokládal za výtečný a za takový, jenž by se přijati mohl. Když totiž kardinál Migazzi r. 1803 zemřel, byl Pius VII. ochoten nového arcibiskupa Zikmunda Hohenwartha ve věci hraběnky Kinské delegovati. Tím způsobem mohly obě strany býti uspokojeny. Avšak císařský dvůr neschválil jednání svého vyslance v Římě a nepřistoupil k návrhům od papeže učiněným, nýbrž stál na tom, že delegace v rukou pražského biskupa zůstati musí, a žádal konečně, aby jednání nunciiovo brevem papežským za neplatné bylo prohlášeno. Celá věc brala na sebe ráz tak povážlivý, že se bylo obávati následků nad míru smutných.

Nicméně podařilo se přece Apoštolské Stolicí odstraniti nebezpečné úskalí a věci v dobrotě vyrovnati.

Dle obvyklého způsobu deleguje totiž římská Stolica in matrimonio rato non consummato biskupa jen k zavedení a provádění kanonického processu. Rozsudek však vynáší papež sám po dobrozdání kongregace kardinálů. Tak i delegace, kterouž arcibiskup pražský poprvé obdržel, vztahovala se pouze na zavedení processu. Brevem, které se mu později zaslalo, byl zplnomocněn k tomu, co se obyčejně kongregaci

kardinálů ponechává. Dovolilo se mu totiž, aby nejprve process zavedl a pak svůj náhled, má-li se dispens uděliti neb odepřiti, pronesl; a tak se urychlilo celé jednání, které již 10 let trvalo. Tato cesta líbila se dvoru císařskému, a tak se tento nemilý spor dosti šťastně ukončil.

Arcibiskup pražský Salm však bohužel nejednal tak, jak povinnost jeho velela. Měloť se processem dokázati, zdali ono matrimonium skutečně jest »non consummatum«, a pak měl arcibiskup předložiti Apoštolské Stolicy své mínění, radno-li dispens uděliti neb ji odepřiti; ale soudcem měl zůstati sám papež. Salm však o své újmě dovedl rozepří ke konci a vynesl rozsudek, že manželství dotčené jest neplatné. Tento výrok neměl ovšem žádné platnosti a byl mimo to nejvyš nespravedlivý: byl neplatný, poněvadž arcibiskup k takovému jednání nebyl oprávněn; byl nespravedlivý, poněvadž neplatnost, výrokem tím vyjádřená, nezakládala se na právu církevním, nýbrž na zákonech josefinských. Hraběnka Kinská vdala se znova, a sice podala svou ruku generálu Merveldtovi. Papež však poslal arcibiskupovi pražskému velmi přísné breve, vyhlásiv jeho výrok a tudíž i druhé manželství hraběnky Kinské za neplatné, a psal ještě jednou v té věci vídeňskému kabinetu,*) avšak bez výsledku.

Frind**) ve svém dějepise biskupův a arcibiskupův pražských líčí Salma jako vzor apoštolského biskupa a výslovně o něm praví: »Nadšení pro víru, věrná přičylnost k církvi, láska k věřícím a nade všechno podezření vznešená čistota byly a zůstaly základními rysy jeho charakteru.«***) Jelikož však papežský státní sekretář Consalvi, kterému se Salmem bylo jednati a který ho též znal, o něm nepříznivé svědectví vydává, sluší onen výrok Frindův, pokud církevního smýšlení se týká, náležitě obmeziti. Tím ovšem nikterak nechceme jiné zásluby a ctnosti arcibiskupa Salma zten-

*) Consalvi, l. c., 445—453.

**) Frind, Die Geschichte der Bischöfe und Erzbischöfe von Prag. Str. 270—278.

***) L. c., 271.

čovati, nýbrž jen dle Consalviho konstatovati jeho smýšlení, jakým nadchnut byl ohledně zákonodárství josefinského.

Změny několika biskupství, z nichž některá od vlády rakouské nově byla zřízena, jiná rozkouskována nebo jiným rozdílným způsobem zařízena, přiváděly Apoštolskou Stolicí zase do nových rozpaků. Po zákoně církevním jest toliko papež oprávněn hranice biskupství změnit; světské rámě nemá k tomu žádného práva. Kdykoli světské vlády ve svých diecésích nějakých změn v tom ohledu si přejí, přednesou přání svá papeži, který, není-li žádné překážky, milerád přání jejich vyplňuje. Vláda rakouská psala sice papeži v této věci, ale v tak určitých výrazech, že to nebyla prosba, nýbrž spíše vyjádření vlastní vůle s připojením žádosti, aby papež dle rozkazu vlády rakouské dotyčné breve vyhotovil. Takové jednání bylo pro Apoštolskou Stolicí urážlivé, neboť zasahovalo do pravomocnosti církevní. Po zralé úvaze odepřel Consalvi přijetí listu a poslal jej zpět rakouskému vyslanci v Římě na ten účel, aby patričné změny v listu učiněny byly. Císařský dvůr odvolával se však na dřívější listy, v nichž týmž způsobem se mluvilo; a přece listy ony nebyly (prý) nikdy od předešlých státních sekretářů zpět poslány. Bohužel byla to pravda, ať se tak dělo z nepozornosti nebo ze slabosti. Consalvimu však se zdálo, že onen list rakouské vlády přijati nelze; i ukázal při tom, že výrazy, jichž vláda rakouská v tomto posledním listě užívá, ještě více ráz násilnosti na sobě nesou, nežli dopisy dřívější. Po mnohém namáhání ukončena však i tato věc způsobem, jimž moci a vážnosti Apoštolské Stolice v ničem zadáno nebylo.*)

Když se v Německu r. 1803 udála veliká ona saekularisace jmění církevního, při kteréž vedle nevlásteckého a — vzhledem na hlavu říše, císaře Františka, můžeme tak říci — zrádného chování knížat německých též nešťastná politika ministerstva Thugutova a Cobenzlova velikou část viny nese, snažila se Apoštolská Stolice po ztrátě statků časných zachovati a

*) Consalvi, 453—456.

ujistiti věčné statky katolíkův a hleděla rozviklané poměry církevní v Německu uspořádati konkordátem, a zároveň i v dědičných zemích rakouských kanonickému právu platnosti zjednati, ačkoli při vyjednávání o konkordátu pro Německo (který k místu přivesti se nezdařilo) vyslovila se císařská vláda: »že ani nejmenší změny církevních poměrů ve svých dědičných zemích nepřipustí.«

§ 43. Veliká saekularisace církevního majetku v Německu.*) Přivtělení arcibiskupství solnohradského a biskupství brixenského a tridentského jakož i pasovských komorních statků, v Rakousku ležících, k Rakousku.

Církev v Německu byla na počátku francouzské revoluce co do hmotného postavení ve stavu stkvělém, neboť zachovala velikou část svého bohatství a lesku z 30tileté války. Byli zde tři duchovní kurfürstvtví: Mohuč, Kolín a Trevír; 21 přímo říši podrobené biskupství: Solnohrad (arcibiskupství), Lutlich, Pasov, Trident, Kostnice, Basilej, Bamberg, Freising, Eichstadt, Augsburg, Strassburg, Worms, Fulda (biskupství od r. 1752), Corvey (biskupství od r. 1792), Würzburk, Špýr, Münster, Hildesheim, Paderborn, Osnabruck a Brixen, a mnoho říšských opatství. Toto bohatství lákalo však hrabivost Pruska, a pruský král Bedřich II. měl již celý plán za zabrání tohoto majetku hotový. Plánu Bedřicha II. uchopil se jeho nástupce Bedřich Vilém II. (1786—1797) v separátním míru basilejském z 5. a 17. května 1795, s čímž francouzská republika se srovnávala. Rokování o »náhrady« na kongressu rastattském (1798) byla sice rozpuštěním tohoto kongressu přerušena, ale lunevillský mír z 9. ledna 1801 stanovil článkem sedmým: »že dědičná knížata, kteří svá území na levém břehu rýnském ležící Francii od-

*) Srv. můj »Všeob. cirk. dějepis« III., str. 738—742.

stoupili, náhradu v lůně říše dle zásad v Rastattě stanovených (t. j. saekularisací církevního majetku) dostanou.* Císař František II. předložil 24. února 1801 mír lunevillský říšskému sněmu v Řezně ke schválení, kterýž to také učinil, nedbaje ohrazení duchovních knížat.

Rozdělení náhrad záviselo na prvním konsulu Napoleonovi. Do Paříže k Bonapartovi a jeho prvnímu ministru Talleyrandovi spěchali tedy velcí i malí páni němečtí, žebrajíce u nich a u jejich služebníkův a písařů za podíl na lupu církevních statkův a říšských měst a uplácejíce je hojnými penězi.

Konečným nálezem říšské deputace z 25. února r. 1803, který říšský sněm 24. března 1803 schválil a císař 27. dubna s některými výhradami potvrdil, byla všechna duchovní knížectví a všechny církevní statky, kláštery a opatství saekularisovány, a všechno »dědičným knížatům«^{*)} přirčeno a za »náhradu«^{*)} odevzdáno. Církev pozbyla 1710 čtver. mil, 3,162.375 obyvatelů a 21,026.000 zlatých příjmův. V to pak kláštery nejsou ani počítány. Bylo pak zrušeno 78 stiftův a 209 opatství, která nebyla přímo říši podrobena, s ročním příjmem 2,870.000 zl. »Pro trůn a oltář vypověděna jest od říše německé válka revoluci francouzské, a její legitimní panovníci spěchali sami, aby oltář o jeho majetek oloupili.«^{*)}

Stav církve byl v Německu velmi smutný. Ztrátu hmotného majetku převyšovala zajisté mnohem více ona okolnost, že katoličtí poddaní duchovních knížectví z větší části protestantským zeměpánům připadli, kteří všechna vyšší místa u nich protestanty obsadili a protestantství všemi prostředky rozšiřovali; katolíci pak měli toto odstrkování pokládati ještě za štěstí!

Solnohradské arcibiskupství jakožto říšské knížectví mělo 180□ mil a kolem čtvrt millionu obyvatelstva; roku 1802 bylo saekularisováno, t. j. ve světské knížectví proměněno, a pařížskou smlouvou ze

*) Dr. Jan Kryštůfek: Boj monarchické Evropy s revolucí francouzskou. V Praze. 1883. I. 292.

dne 26. prosince r. 1802 dáno za Toskánu arciknížeti Ferdinandovi. V míru přešpurském r. 1805 bylo připojeno k Rakousku, a arcikníže dostal místo něho Würzburg. Mírem vídeňským r. 1809 dostal císař Napoleon I. Solnohrad a postoupil jej Bavorsku.*) V pařížském míru r. 1814 postoupilo pak Bavorsko Solnohrad Rakousku až na část za řekou Salzou ležící. Roku 1849 povýšen byl Solnohrad za zvláštní korunní zemi, za vojvodství.

Posledním říšským arcibiskupem solnohradským byl Jeronym hrabě Colloredo (1772—1812), jenž utekl se po bitvě u Hohenlinden do Vídně před Francouzi, kteří 15. prosince r. 1800 Solnohrad obsadili; nálezem říšské deputace složil 11. února r. 1803 vládu země a týž den byl též patent o převzetí země novým panovníkem vyhotoven a 17. února prohlášen. Diecési řídila konsistoř s generálním vikářem, kdežto arcibiskup žil ve Vídni a tam 20. května 1812 zemřel, maje věku svého 80 let. Biskupský dozor vedl ještě za života Colloredova nejprve biskup chiemseeský, hrabě Sigmund Krištof Zeil, který po smrti arcibiskupově stal se administrátorem arcibiskupství († 1814), a po něm biskup pasovský, hrabě Gaisruck; r. 1818 ustanovil pak papež Pius VII. vídeňského arcibiskupa, hraběte Firmiana, za administrátora arcidiecése. Po mnohém vyjednávání mezi vládou rakouskou a Apoštolskou Stolicí o poměrech arcibiskupství solnohradského a jeho kapitoly, která při saekularisaci se rozpadla, bylo konečně r. 1823 učiněno toto dohodnutí: Solnohrad dostal za suffragánní biskupství Sekov, Labod (Lavant), Kerk (Gurk), Brixen a Trident (a Leoben, kdyby toto biskupství obnoveno bylo); arcibiskup podržel právo jmenovati v každém případě biskupy sekovského, který sídlí ve Štýrském Hradci, a labodského, — kerkského pak střídavě se zeměpánem vždy po třetí, a je bez dalšího potvrzení Apoštolskou Stolicí posvětití; dále zůstal legátem a primasem Německa. Kapitola podržela své staré právo voliti arcibiskupa; pouze poprvé vymínil

*) R. 1810 proměněna solnohradská universita v lyceum.

si papež jmenovati arcibiskupa a učinil jím posavadního biskupa lublaňského Augustina Grubera (1824 až 1835).*) Po Gruberovi zvolila kapitola za arcibiskupa 24. září 1835 Bedřicha Josefa knížete Schwarzenberga, jemuž bylo teprve 26 let (narozen ve Vídni 6. dubna r. 1809) a který byl 1. května 1835 na biskupství posvěcen, od papeže Řehoře XVI. 24. ledna 1842 kardinálem jmenován a 20. května 1850 na prestol pražský přeložen. Po něm následovali Maxmilian Tarnoczy (1851—1876), František Albert Eder O. S. B. (1876 až 1890) a Jan Haller od 20. května r. 1890, který byl 29. listopadu 1895 za kardinála povýšen.

Brixenské biskupství mělo jako říšské knížectví 937 □ km. s asi 26.000 obyvateli a uznávalo nad sebou svrchovanost rodu habsburského, jakožto rodu panovnického v Tyrolsku. Smlouvou mezi Rakouskem a Francií z 30. prosince 1802 a mírem lunevillským přišlo jako náhrada k Rakousku a bylo do Tyrolska vtěleno; potom přešlo r. 1805 s Tyrolskem na Bavorsy a zase s Tyrolskem r. 1814 na Rakousy, při čemž jeho diecéšní hranice se měnily. Bullou »Ex imposito« z 2. května 1818 dostalo větší objem a nové stálé hranice. Jako nových částí dostalo se mu 1. z biskupství churského v Tyrolsku 16 far a ve Vorarlbergu 54 fary; 2. od biskupství kostnického 39 far; 3. od biskupství augsburského ve Vorarlbergu 4 a v Tyrolsku 8 far a 1 lokalie; 4. od biskupství frisinského přidělena mu 1 lokalie a 1 expositura; 5. od arcibiskupství solnohradského 6 far a konečně 6. od biskupství kerkského 1 fara. Za to odstoupilo Tridentu 11 far a 3 lokalie. Diecése měla 302 □ míle, a Apoštolský Stolec učinil vládě návrh, aby pro Vorarlberg zřízeno bylo zvláštní biskupství se sídlem ve Feldkirchu a vydal již circumskripční bullu z 2. května 1818. Prozatím měl biskup brixenský zůstatí administrátorem tohoto biskupství a ustanoviti za sebe ve Feldkirchu generálního vikáře

*) Srv. Klein: Gesch. des Christenth. in Oesterr. u. Steiermark. VII. 174. 175. 222. 223.

a světicího biskupa, z nichž prvním byl Bernard Galura (1820—1829). Brixenský biskup má název knížete-biskupa a jest členem panské sněmovny vídeňské.

Tridentské biskupství mělo jako říšské knížectví 65 □ mil a 146.000 obyvatel, uznávajíc nad sebou svrchovanost tyrolských hrabat; r. 1802 bylo při saekularisaci přivtěleno k Rakousku. Roku 1805 byl Trident postoupen Bavorsku, kteréž jej roku 1810 postoupilo království italskému, až r. 1814 připadl nazpět Rakousku. Když celé Tyrolsko zase s Rakouskem spojeno bylo, dostalo tridentské biskupství r. 1816 od churského biskupství 14 far, 5 kuratií a 12 expositur v Tyrolsku. Všechny provedené změny potvrdil papež Pius VII. bullou z května 1818. Tridentské biskupství obsahuje politické kraje jižního Tyrolska: Roveredo, Trident a Bozen.

Pasovské komorní statky, biskupství i kapitoly, které v Rakousku ležely, připadly při saekularisaci r. 1802 Rakousku a byly přivtěleny k náboženské matici.*)

§ 44. Zřízení rusínské metropole haličské ve Lvově.**)

Při prvním rozdělení Polsky byla rusínská provincie církevní roztržena na tři, později na čtyři díly; dočasný metropolita byl však aspoň theoreticky za hlavu uznáván. Metropolita, jehož sídlo, Kyjev, v rukou

*) Klein, l. c., VII. 172—173.

**) Srv. moje »Stručné dějiny katol. církve v Rusku« v »Časopise katol. duch.« 1890, str. 162. nn. — Můj »Všeob. cír. dějepis« III. 940—941. — Pelesz: Gesch. der Union der ruth. Kirche mit Rom. II. 655—671; 874. nn.

Svatý Vladimír, první křesťanský velkokníže kyjevský (989—1015), dobyv města Czerwéni, přeložil jeho biskupství, pocházející z časů Cyrillo-Methodějských, do nově vystavěného a po něm nazvaného města Vladiměře Volyňské. Uprostřed století XI. bylo založeno biskupství v Přemyšlu a ve XII. století v Haliči.

rozkolníků se nalézalo, neměl vlastního sídla a byl u vykonávání své pravomocnosti všelijak obmezován. Vyjma metropolitu Lva Szeptyckého, jehož diecése k Rakousku náležela, sídlili metropolité až do třetího rozdělení Polsky v Polsku, poněvadž tam ležela největší část provincie jejich. Rakousko nekladlo jim žádné překážky a uznávalo je. Avšak v Rusku zakázala Kateřina II. r. 1783 sjednoceným veškeré obcování se zahraniční mocí církevní. Když po třetím rozdělení Polsky metropolita sám pod ruskou moc se

Roku 1134 byla Halič hlavním městem knížat rusínských a měla vlastní biskupy. V rukopise katolického řecko-sjednoceného metropolity haličského Lva Kiszky uvedeni jsou haličtí biskupové tímto pořadem: Alexius, Kosma, Jonáš, Gerontius, Efrém, Jan, Antonius, Meletius, Athanasius, Zosimus, Nilon, Ignác, Dorotheus, kterýžto poslední zemřel na počátku XIV. století. Za času Kazimíra III. Velikého, krále polského (1333—1370), užívali haličtí biskupové názvu »metropolitů«, kterýž jim propůjčil kníže Daniel Romanowicz. Za velikého knížete Jižní červené Rusi užíval tohoto názvu mezi jinými kardinál Isidor, který byl metropolitou kyjevským (1437—1440).

Roku 1371 byla zákonně zřízena metropole haličská, které byly podřízeny diecése: chelmská, turowská, přemyšlská a vladiměrská. Od tohoto času následovali metropolité tímto pořadem: Antonius, Simeon, Jan, Michal až do roku 1414. Král Vladislav Jagajlo přeložil sídlo latinského arcibiskupa z Haliče do Lvova a zrušil spolu rusínské biskupství haličské. — Místo biskupství haličského bylo zřízeno biskupství ve Lvově a prvním biskupem stal se Makarius Tuczapski r. 1540. — Po něm následovali: Arsenius Baľaban (1549—1565); Gedeon Baľaban (1566—1607) sídlil v Haliči, a přeložil po smrti Jana Lopatky Ostaľowského (1569—1576) sídlo do Lvova. Následovali: Jeremiáš Tessarowski (1607—1641), Arsenius Želiborski (1641—1662), Jerem. Swisteľnicki (1668—1677); Josef Szumlaňski držoval se v klášteře haličském, ve vesnici Krynol zvané, přistoupil r. 1681 tajně k jednotě (unii) s církví římskou a vyznal r. 1700 veřejně viru katolickou († 1708). Od toho času následovali katoličtí biskupové lvovští obřadu řecko-slovanského. Byli to: Barlám Szeptycki (1710—1715); Athanáš Szeptycki (1716—1746), spolu metropolita kyjevský a veškeré Rusi až do r. 1729; Lev Szeptycki (1749—1779), spolu též metropolita kyjevský; Petr Bielaňski (1780—1798), první biskup lvovský z duchovenstva světského; Mikuláš Skorodyňski (1799—1805). — Srv. »De origine Episcopatus Haliciensis Leopoliensis et Metropoliae Haliciensis« ve spisku: »Schematismus Archidioeceseos Metropolitananae ritus graeco-catholici Leopoliensis pro anno Domini 1897. Leopoli. p. 3. 4.

dostal, zakázala mu vláda vykonávání jakékoli pravomocnosti; ale Rakousko uznávalo Rostockého za metropolitu ještě tenkrát, když žil v Petrohradě, ačkoli bylo možno obcovati s ním jen prostřednictvím vyslanectva. Obnovením metropole haličské bylo lze nejlépe upravití rusínské poměry církevní. Poprvé mluvilo se o tom u vlády r. 1774, ale věc usnula, když Lev Szeptycki za metropolitu byl zvolen. Po brzké smrti jeho učinilo haličské gubernium v srpnu 1779 návrh, aby Lvovské biskupství za metropoli bylo povýšeno, Lvovskému metropolitovi aby všechna řecko-katolická biskupství v Uhersku a Sedmihradsku byla podrobena, a prvním metropolitou aby učiněn byl munkačský biskup Baczyński. Tento návrh by však dvorním dekretem z 30. října r. 1779 zamítnut, a biskupem Lvovským stal se Petr Bielański. Za císaře Josefa II. věc nepokročila a teprve za císaře Leopolda II. dále se vyjednávalo, avšak bez výsledku. Dne 11. května 1790 podali totiž biskupové Rylo z Přemyšlu a Bielański ze Lvova skrze své zástupce žádost císaři Leopoldovi II., aby jeden z řecko-katolických biskupů za metropolitu byl povýšen, který by appellace přijímal a o církevní řád se staral. Věcí tou zabývala se zvláštní kommise, která též otázku o kathedrálních kapitolách rozbírala; haličské gubernium obě věci podporovalo. Poněvadž však Bielański peníze na kapitolu Lvovskou zpronevěřil, dal věci takový obrát, že obě otázky na pláno splynuly. Po třetím rozdělení Polsky (1795) uznávala sice vídeňská vláda metropolitu Rostockého v Petrohradě, ale obcovala s ním pouze cestou diplomatickou.

Tenkrát připadla chelmská diecése k Rakousku, tak že zde byly tři diecése: Halič-Lvov-Kamenec, Přemyšl-Sambor-Sanok a Chelm-Belc, v nichž bylo přes 3000 far. Haličské gubernium, chtějíc zameziti rekursy k metropolitovi, kterýž jím byl pouze dle jména, učinilo 29. dubna 1796 ústřední vládě návrh, aby se ve Lvově zřídila řecko-katolická metropole, Bielański jako nejstarší biskup aby za metropolitu byl povýšen, a řecko-katolická biskupství v Uhersku nové metropoli se podřídila. Proti tomuto poslednímu návrhu vyslovila se uherská dvorní kancelář, což císař František I.

schválil. Brzy potom zemřel Bielański, a potvrzení jeho nástupce, Mikuláše Skorodynského, skrze metropolitu Rostockého opatřilo se obšírnou cestou diplomatickou.

Roku 1803 navrhlo několik latinských hodnostářů vládě, aby rusínští biskupové latinským se podřídili, biskupství po jejich smrti aby více se neobsazovala. a věřící k latinským biskupstvím se přivtělili. Proti tomu postavili se však rusínští biskupové a vyslali Lvovského generálního vikáře Michala Harasiewiczze, aby proti návrhu působil a spolu o konečné obnovení haličské metropole vyjednával. Harasiewicz měl slyšení u císaře Františka I. 15. června 1803 a rokoval o tom též s apoštolským nunciem hrabětem Severolim, arcibiskupem z Petry in part., a podal mu a státní kanceláři promemoria. Avšak pro odpor metropolity nestalo se v té věci až do jeho smrti nic. Po jeho smrti (25 ledna 1805) obrátili se Lvovský a přemýšlský biskup (chelmský zemřel 9. března 1804) opět k císaři za obnovení metropole. Ale tenkrátě byly válečné časy: Napoleon porazil Rakušany a Rusy u Slavkova na Moravě 2. prosince r. 1805, a ve Vídni panoval veliký zmatek až do míru břetislavského (26. prosince 1805). pročež pro haličskou metropoli nic podniknuto nebylo.

Nastaly nové překážky. Tehdejší referent duchovních věcí při haličském guberniu Zeisl, jsa rozhodným nepřitelem světského duchovenstva rusínského, spojil se s basiliány, aby jejich členy na uprázdněné biskupské stolce v Chelmě a Lvově dosadil, a v témž smyslu působil i generální prokurátor basiliánů v Římě Jordan Mickiewicz; ano i nuncius Severoli postavil se na tuto stranu. Avšak biskup přemýšlský, Antonín Angelowicz, který po smrti Skorodýnského všechny tři diecése spravoval, vyznamenal se věrností k císařskému domu v tehdejších časech válečných, přemohl všechny obtíže a přivedl věc šťastně ke konci.

Když nastaly pokojnější časy, obnovil Angelowicz s duchovenstvem prosbu za zřízení metropole. Prosbu zkoušela zase zemská vláda, a tu navrhovala menšina guberniálních radů s Zeislem, aby rusínští biskupové

latinským se podrobili, jak tomu jest v Uhersku a Sedmíhradsku, a na uprázdněné stolce aby se povýšili basiláné; většina však radila, aby haličská metropole se zřídila, by Rusíni nemohli nařikati na utiskování svého obřadu, Lvovský stolec aby byl povýšen za metropolitní, nový pak biskup jeho by pro potvrzení a posvěcení do Říma se obrátil; pak ať jmenuje se chelmský biskup, jehož nový metropolita potvrdí. Za Lvovského biskupa byl navržen basilán Julian Sponring, přemyšlský generální vikář, a za chelmského Petr Kosakiewicz, brestský generální vikář. Návrhy zkoumala dvorní kancelář a navrhla 17. července r. 1806 císaři Františkovi I., aby návrh menšiny se zamítl, metropole haličská aby se zřídila a prvním metropolitou aby byl učiněn přemyšlský biskup Angelowicz; o biskupstvích ostatních ať prý se mluví později. Císař schválil tento návrh dvorním dekretem z 11. září r. 1806 a též den zaslán do Říma návrh, aby papež Antonína Angelowicze za metropolitu potvrdil, Lvov za metropoli povýšil a jeho biskupu na vždy hodnost metropolitu se všemi právy a výsadami, které papež Klement VIII. bullou »Decet Romanum pontificem« kyjevsko-haličským metropolitům dal, též propůjčil, a této metropoli biskupství chelmské a přemyšlské podřídil.

Leč když věc zdála se býti u konce, nastal nový průtah. Dne 24. července 1806 byl polocký arcibiskup Heraklius Lisowski jmenován metropolitou všech sjednocených Rusínů v Rusku; a tu, ačkoliv žádná pravomocnost nad rakouskými Rusíny mu dána nebyla, použilo se přece této okolnosti. V Římě nepotvrdili haličské metropole, poněvadž prý 1. Rusíni nikdy své metropole neměli; 2. Lisowski již metropolitou od ruského cara jest jmenován, a 3. basiláné a generál jejich byli by uraženi. Dvorní kancelář vyzvala 13. června roku 1807 biskupa Angelowicze, aby podal důkaz, že Halič byla již jednou metropolí a pouze nehodami času zašla; dále aby podal dle možnosti posloupnost haličských metropolitův a vysvětlil vzájemný poměr metropolitu k basilánům. Všechny žádané důkazy a vysvětlení podal po rozkaze biskupově učený kanovník Harasiewicz 27. července 1807. Rakouská vláda vyvrá-

tila teď důvody proti potvrzení haličské metropole uvedené a žádala znova za stvrzení. Tu dostal apoštolský nuncis rozkaz, aby s biskupem Angelowiczem kanonický process zavedl, a bullou „In universalis Ecclesiae regimine“ ze dne 22. února 1807 byla haličská metropole zřízena. Avšak bulla kladla dvě podmínky: 1. aby usnesení zamoštské synody se zachovávala a 2. aby metropolita Lisowski nunciem o zřízení haličské metropole byl zpraven. Leč usnesení zamoštské synody, že vždycky basilián nebo světský kněz s papežským prominutím má býti biskupem, bylo za císařovny Marie Terezie a císaře Josefa II. zrušeno, a vláda nechtěla o žádném dopisování nunciově s Lisowskim o vnitřní rakouské věci slyšeti. Proto odepřeno na základě oněch dvou podmínek bulle královské placetum a tajná státní kancelář usnesla se poslati bullu nazpět do Říma, aby ony dvě podmínky byly vynechány. Aby nové průtahy nenastaly, poslal biskup Angelowicz svého generálního vikáře do Vídně, který s nunciem státní kancelář přesvědčil, že k obnovení haličské metropole svolení Lisowského třeba není, poněvadž haličským metropolitou nebyl jmenován, ani za něj od papeže potvrzen a tedy žádných nároků k této metropoli nemá, a že zřízení této metropole pouze na papeži a císaři závisí, papežský pak nuncius že má pouze rozkaz, oznámiti Lisowskému vykonanou věc a nic více. Na základě tohoto výkladu neposlala státní kancelář bully do Říma a navrhla císaři placet, až na ony dvě podmínky. Nepřítomného tenkrát císaře zastupoval arcivévoda Rainer, kterého biskupský posel v slyšení 3. srpna 1808 za udělení královského placeta prosil. Císařský diplom z 11. srpna 1808 udělil zřizovací bulle placetum, po němž byla prohlášena a čtena až na ony dvě podmínky. Angelowicz obdržel papežské potvrzení za metropolitu a pallium a byl 25. září 1808 nastolen. — Tak dostali Rusíni svůj nový střed.*)

*) Zánik unie Rusínů v Rusku. — Ukřutností carevny Kateřiny II. byla unie Rusínů takorška v posledních tazích. Její syn a nástupce Pavel I. (1796—1801), panovník spravedlivý,

Císař obdržel od Apoštolské Stolice právo jmenovati metropolitu a jeho suffragány, ale metropolita má právo císařem jmenované suffragány potvrzovati a je ve jméně Apoštolské Stolice v jejich biskupství uvá-

zastavil však rozkolnickou propagandu a ukončil pronásledování sjednocených. S jeho svolením upravil Pius VI. bullou »Maximis undique pressis« datovanou ve veliké karthousi u Florencie 18. listopadu 1798 sjednocenou církev. Byly zřízeny tři sjednocené stolce: jeden arcibiskupský v Polocku a dva biskupské, v Lucku a Brestě. a slušně nadány. Každá diecése dostala jistý počet far, kostelův a klášterův a část kostelních a klášterních statků. Car Pavel I. měl pro svou spravedlnost četné nepřátele a byl zardoušen. Jeho syn a nástupce Alexander I. (1801—1828) byl též k sjednoceným spravedliv. On svolil k tomu úkazem z 15. července 1804, aby římsko-katolické kollegium v Petrohradě, ministerium to katolického kultu, sestávající z předsedy arcibiskupa mohylevského a osmi latinských prelátů, bylo čtyřmi ruskými členy rozmnoženo, z nichž každý dva hlasy obdržel, tak že ruské hlasy latinským se rovnaly. Roku 1805 rozdělil toto kollegium na dvě oddělení čili sekce: latinskou a řecko-sjednocenou. — Dne 25. ledna 1805 zemřel poslední sjednocený kyjevský metropolita Theodosius Kostocki, kterýž ovšem byl jím pouze dle jména. Tu prosil polocký arcibiskup Heraklius Lisowski za obnovení metropole, a car Alexander I. jmenoval 24. července 1806 proti vůli sv. synodu Lisovského »metropolitou sjednocených církví v Rusku«. Název: »Kyjevský metropolita« zakázala u sjednocených Kateřina II. Nová metropole skládala se ze tří diecésí: arcidiecése polocké a dvou diecésí, lucké a brestské. k nimž car r. 1809 připojil čtvrtou, obnoviv vilenskou metropolitní diecési, kterou však spravoval světlící biskup metropolitův, nazývaje se biskupem z Orše. Po Lisovském stal se metropolitou lucký biskup Řehoř Kochanowicz (1810—1814) a po jeho smrti r. 1817 brestský biskup Josafat Bulhak. Při smrti cara Alexandra I. byl stav unie tento: 4 diecése, 1476 far s 1985 kněžími světskými, 37 mužských klášterů s 507 mnichy, 10 ženských klášterů s 80 jeptiškami a 1,427,579 věřících.

Syn a nástupce Alexandra I., Mikuláš I. (1825—1855), ustanovil se však na tom, že církev sjednocenou zničí. On učinil řecko-sjednocené kollegium v Petrohradě úplně samostatným a poručil mu, aby všecku cizotu z řecko-slovanského obřadu odstranilo a všechno v tentýž stav, který r. 1595 byl, nazpět uvedlo. Pod vrchní správu tohoto kollegia postavil dvě eparchie, t. j. dvě metropole, jednu pro Bělorusko se sídlem v Polocku a druhou pro Litvu se sídlem v Žyrovici, zrušiv bývalé čtyři diecése.

Povaliv polskou revoluci r. 1831 vystoupil krutě proti sjednoceným, ačkoli v polském povstání skoro žádného účastenství neměli. Úkazem ze 17. července 1832 zrušil basilánský řád sjednocených, jinými úkazy zakázal pod nejpřísnějšími tresty veškeré náboženské obcování mezi sjednocenými a latiniky, zrušil všecky

děti. K metropoli Iovské náležela suffragánní biskupství přemyšlské a chelmské: avšak toto připadlo brzy potom k Rusku a bylo pro metropoli Iovskou ztraceno.

theologické sjednocené školy, tak že kandidáti duchovního stavu na rozkolnické akademii studovati musili, a podřídil řecko-sjednocené církevní kollegium rozkolnickému sv. synodu jako jeho podružný odbor. Vedle toho pěstovala se hnusně rozkolnická propaganda. V Bělorusku vyznamenal se v té příčině protestant Schröder, místopředseda ve Vitebsku, začež odměnil jej car Mikuláš, zvýšiv mu plat z 1200 rublů na 33 000, poněvadž 33.000 sjednocených k rozkolu obrátil.

Pro rychlejší zničení unie byl rozkolnický smýšlejší lucky kanovník Josef Siemaszko jmenován předsedou řecko-sjednoceného odboru sv. synodu, a metropolitě Bulhak musil jej učiniti suffragánním biskupem litevské metropole, nemaje pak žádného vlivu na správu diecése. Snahou Siemaszkovou stali se bývalý provinciál basilianů Zarski a kněz Zubko předsedy konsistoří a Vilém Basil Lusinski a bývalý basilian Antonín byli jmenováni od císaře vikáři a světicími biskupy obou metropolitů. Těchto pět biskupů spojilo se na zničení unie. Noví biskupové Lusinski a Antonín odňali svým kněžím katolické missály a ostatní církevní knihy a nahradili je jinými v Moskvě tištěnými; odstranili některé, ode dávnych let zavedené obyčeje, jako: sloužení tichých mší sv. klečení v kostele, postranní oltáře, oltární zvonky, slavnost Božího Těla, svátek sv. Josafata, a zakázali kněžím konati kázání a katechese, aby lid na tyto rozkolnické novoty nebyl pozorným učiněn. Vláda dala všechny kaple, oratoře a filiální kostely strhnouti a zakázala nové stavěti a staré opravovati. Vláda opatrovala si žádosti několika ničemů ve farnostech, kteří prosili za přijetí do pravoslaví; potom přišla kommisie a prohlásila kostel za pravoslavný; farníci, kteří se tomu protivili, byli knutou mrskáni a zalařováni, katoličtí pak duchovní vyhnáni neb uvězněni.

Roku 1837 žádali Siemaszko a Lusinski na svých duchovních, aby podepsali listinu, že připojení svých far k pravoslaví protiviti se nebudou. Přemnozí, v jichž čele stál otec Siemaszkův. rusínský farář, podpis odepřeli; přece však sehnáno 1305 podpisů; 160 kněží stěhovalo se do Sibíře, jiní zahynuli v žalářích, někteří pak utekli do Rakouska.

Roku 1838 sešli se na podzim jmenovaní tři zrádcové: Siemaszko, Lusinski a Antonín, v Polocku a podepsali listinu, zvanou »konciliárním aktem«, že k rozkolu přestupují. K této listině měl přistoupiti též metropolitě Bulhak, jehož však k tomu nepohnuli ani car řádem sv. Ondřeje a jinými sliby, ani Siemaszko, ani ministr Bludov. Teprve po jeho smrti prohlásili zrádcové onen »konciliární akt« z 12. (23.) února 1839, podepsaný ode tří biskupův a 21 kněží, kdež oblažují, že od církve katolické odstoupí, a prosí cara, aby je s jejich církvemi do pravoslaví přijal.

Císař František I. staral se otcovsky o sjednocené, pečoval o rozmnožení jejich duchovenstva, urovnal poměry kapitoly a duchovenstva stoličního chrámu ve Lvově a Přemyšlu, udělal nejvyšším rozhodnutím

Výnosem sv. synodu z 25. března (6. dubna) 1839 byla unie zrušena a sjednocení do pravoslavné církve přijati. Byl ražen pamětní peníz s nápisem: »Nenávisti rozdělení 1595; láskou spojení 1839.« Zrádcové byli bohatě odměněni. Tak zničil car Mikuláš, pravý to Nero a Dioklecián v jedné osobě, ukrutností hodnou obou jmenovaných tyranů sjednocenou církev v Rusku. Byly páchany veliké ukrutnosti. Tak ves Dudakovice ve vládním okrese mohylevském nechtěla přijati rozkol. V pondělí pašijového téhodne 1841 přitáhl tam pluk pěchoty a obklíčil ves. Až do Velikého pátku nechali vyhladověti obyvatele, pak ves zapálili a přední obyvatelé dostali po 300 ranách holí a. skonali za dvě hodiny v bolestech. A přece teprve r. 1854 byl poslední odpor v bývalých sjednocených biskupstvích zlomen. Tenkrátě byli všichni, kdož ještě na unii lpěli, každého téhodne jednou holí a knutou bití, a když to nepomohlo, zavlčeni do Sibíře. Místo »láskou sjednocení« měli říci: »knutou a holí sjednocení«. Hlas papeže Řehoře XVI. v tajné konsistoři 22. listopadu 1839 proti ukrutnostem od Ruska na církvi páchaným byl hlasem volajícího na poušti.

Zbyla ještě jedna sjednocená diecése, chelmská, ležící v království polském; i ta byla v květnu 1875 od cara Alexandra II., syna Mikuláše I., zrušena.

Tato diecése měla r. 1819 317 far, 400 světských duchovních, 5 mužských klášterů s 20 mnichy, 1 ženský se 6 jeptiškami a 227.637 věřících. Kolik bylo sjednocených, tolik asi bylo též latinikův, ale rozkolníků v této diecési, která náležela k haličské metropoli lvovské, nebylo. Papež Pius VIII. vyňal na žádost vlády diecési z haličské provincie a podřídil ji přímo Apoštolské Stolici. Car Mikuláš I. žádal r. 1839 na biskupu Filipu Felicianu Szumborském (1828—1851), aby též přijal rozkol, což on však zamítl. Vláda nesáhla k násilí bojíc se, aby sjednocení k obřadu latinskému nepřešli, vidouce kruté pronásledování sjednocených v Rusku. Po smrti statného Szumborského († 19. ledna 1851) zvolila kapitola světicího biskupa Jana Teraszkiewiczze (1851—1863) za administrátora, který radou kněze Jana Pocieje, rozkolníka, se řídil a rozkolu do rukou pracoval. Po jeho smrti převzal vládu diecése 4. srpna 1863 s dovolením cara Alexandra II. Jan Kalinski, koadjutor Teraszkiewiczův. Na něm žádala vláda, aby místo řeči maloruské a polské, pokud se jí při službách Božích užívalo, zavedl řeč velkoruskou a řecko-sjednocený obřad ode všech latinských přídavkův očistil. Když to odepřel, byl do vyhnanství do Wiatky zavlččen, kde brzy zemřel. Správcem diecése stal se chelmský kanovník Wojcicki, který byl ruštější nežli ruská vláda sama. Po smrti Kalinského zvolila ho kapitola za kapitol-

z 13. dubna 1817 metropolitovi a přemyšlskému biskupovi a deputovaným obou kapitol sjednocených Rusinů hlas a místo ve sněmě království haličského a připustil deputované rusínského duchovenstva ke sta-

ního vikáře. Papež Pius IX. vyobcoval Wojcického z církve, avšak on úřadoval dále, zaváděl ruštinu do školy a kostela, očišťoval obřad, maje za pomocníky bídné přeběhlé kněze z Haliče, z nichž Marcell Popiel, dřívější katecheta v Tarnopoli, konečně chelmskou diecési zradil a prodal. Lid protivil se očišťování, t. j. porušování obřadu, začež byl krutě týrán; nesčíslní obětovali život za víru. Snahou Pia IX. dostala konečně 22. června 1868 diecése zase diecésního biskupa Michala Kuziemského, rodem Haličana, který byl prelátem při metropolitní kapitole ve Lvově. Týž byl slabý muž, který neprozřetelně pastýřským listem z 23. října 1868 všechna nařízení Wojcického, kterými sjednocený obřad se očišťoval, potvrdil, pokládaje je za povznesení rusínské národnosti a víry. Ale při vši své slabosti nechtěje býti zrádcem, opustil konečně r. 1871 svou diecési a navrátil se do Haliče, kde v prosinci 1879 zemřel. Jeho velikou chybou jest, že opustil svou diecési bez svolení Apoštolské Stolicе a neobrazoval se proti tomu, když usurpátor Popiel v čelo diecése byl postaven, ano když diecési jeho rozkolu zaprodal.

Správu diecése uchvátil Popiel; ihned přikázal vynechati v symbole »i ze Syna« (Filioque), zapověděl v prosinci 1871 světití svátky Neposkvrněného početí Panny Marie, Božího Těla a sv. Josafata, zakázal oltářní zvonky a klečení v kostele, zavedl rozkolnický missál, kázal vynechati jméno papežovo v modlitbách a místo něho jmenovati petrohradský sv. synod; kněží měli nositi vousy a široká roucha po způsobu rozkolníků. Ministr kultu hrabě Tolstoj, zarytý nepřítel katolické církve, přikázal občanským a vojenským úřadům gubernie lublinské a siedlické, aby Popiela i zbrani podporovali. Duchovenstvo protivilo se nařízením Popielovým. Do konce března 1874 byli 43 kněží do žaláře uvrženi, 22 odstraněni do Haliče, mnozí zavlečeni do Sibíře nebo do vnitřního Ruska. Proti lidu zakročovalo se násilím; jmenovitě v děkanátu Radinském byly páchány přehavné ukrutnosti. Ve vsi Prutulíně nechtěli sjednocení vydati kostel rozkolnickému popovi, který byl jim vnucen. I přitáhlo vojsko, které do lidu střlelo; 15 mrtvých zůstalo hned na místě, a mnozí byli těžce raněni. — Takové výstupy děly se v celém Podleši. Dle úřední zprávy došlo v 26 osadách ke krvavým výstupům; že úřední zpráva udává mnohem méně osad, není třeba dokládati. Knuta kozáků neobmezujíc se na zákonem ustanovený počet 50 ran při mužích, 25 při ženách a 5 při dětech, konala divy. Z bázně před nepokojí zastavila vláda v březnu 1874 vraždění a zalaňování. Papež Pius IX. vydal 3. května 1874 klatbu na Popiela, který však pohnut nebyl.

Za pobytu cara Alexandra II. ve Varšavě r. 1874 prosili ho sjednocení adressou, aby při své víře ponecháni byli; ale car jim

vovským sezením. Předepsal též užívání ruské čili maloruské řeči v obecných školách a poručil slaviti řecké svátky jako latinské. Vůbec pečoval o to, aby oba obřady v životě jednostejně právoplatny byly.

První metropolita Antonín Angelowicz (1808 až 1814) snažil se bídny finanční stav svého stolce zlepšiti; avšak vláda nebyla mu pro tehdejší válečné časy a svou vlastní finanční bídu po vůli. Týž vymohl na císaři, že směl v Bukovině zřizovati řecko-katolické fary a dosazovati tam kněze placené z náboženské matice. I byly zřízeny řecko-katolické fary v Černovicích, Suczavě a na jiných místech. Unie činila v Bukovině pokroky; r. 1825 měla tam 5 far, r. 1879 však již 16 far s 18 kněžími a 16.214 věřícími. Angelowicz zemřel 9. srpna r. 1814, jsa jedním z nejlepších synů

vzkázal, aby Popiela poslouchali. Teď začaly se sbíhati adressy za »milostivé« přijetí do rozkolu. Gromeka, guvernér Siedlice, vyslal tři agenty, k nimž pro větší váhu syn jeho se připojil, kteří by po všech vsích podpisy sbírali. Všude obrátili se nejprve na faráře: když podepsal, bylo dobře; odepřel-li, našli si ve vsi opilce a jiné ničemy, kteří krízky místo podpisů na listinu učinili. Když takovým hanebným způsobem adressy byly sehnány, podaly se v květnu 1875 do Petrohradu s prosbou k carovi za milostivé přijetí do lůna státní církve ruské. Car Alexandr II. svolil k tomu hned »milostivě«, a spojení mělo býti slavně prohlášeno. Z každé fary musili se dostaviti do Petrohradu dva spolehliví laikové jakožto zástupci fary, všichni děkani z gubernie lublinské a siedlické a Popiel se svou konsistoří. V Petrohradě byli slavně uvítáni, bydlili tam na státní útraty a car je přijal ve slavném slyšení, při němž byla přítomna celá carská rodina a veškeren dvůr. Odpadlíci měli řeč, kterou dříve ministr schválil. Spojení sjednocených s pravoslavím prohlásil slavnostně v Chelmě varšavský rozkolnický biskup Joannicius Gorski. Popiel byl za svou zradu posvěcen za lublinského biskupa, ale poněvadž mu vláda přece nevěřila, nestal se samostatným biskupem, nýbrž jenom vikářem varšavského rozkolnického arcibiskupa.

Tak vidělo osvícené 19. století, kterak krásná církevní provincie, mající r. 1771 13.000 farních kostelů, 17.000 filiálních a přes 12 milionů věřících, před jeho očima ukrutně byla zničena.

Církev katolická nemá většího a ukrutnějšího nepřítele nad ruskou vládu, kteráž ji i v latinském obřadě hrozně pronásleduje, a ráda by ji zničila. — Srv.: můj »Všeobecný cirk. dějepis.« III. 925—940. Dále moje »Stručné dějiny církve katolické v Rusku« v »Časopise katol. duchov.« 1890, str. 87 sqq., 286 sqq. Pelesz: Gesch. der Union der ruthenischen Kirche mit Rom. II. 590.

církve a svého národa. Jeho nástupcem jmenoval císař František I. diplomem de dato v Paříži 17. srpna 1815 posavadního biskupa přemyšlského Dr. Michala Lewického, kterého papež Pius VII. 8. března 1816 v důstojnosti metropolitou potvrdil.

Metropolita Lewicki (1816—1858) provedl u císaře, že jeho metropolitní stolec dostal slušnou dotaci, pracoval o zlepšení hmotného stavu svého duchovenstva, hájil samostatnost maloruského čili rusínského jazyka proti polštině a velkoruštině, chránil cyrilliku a nechtěl přijati latinskou abecedu, jak si haličské gubernium přálo. On založil rusínskou obecní školu, jejímž otcem lze jej nazvati. O povznesení obecného rusínského školství dobyl si od r. 1843 nesmrtelných zásluh Lvovský kanovník Michal Kuziemski. Za něho byla r. 1848 založena ve Lvově »Haličsko-ruská Matic«, spolek to pro rozšiřování dobrých rusínských knih. Metropolita dosáhl toho na císaři Ferdinandovi I., že vyšlo 13. června 1846 nejvyšší nařízení, aby v c. k. armádě řecko-katoličtí polní kaplani ustanoveni byli. Za jeho veliké zásluhy o sjednocenou církev a vlast udělil mu císař Ferdinand I. velkokříž řádu Leopoldova (6. června 1846), jmenoval ho 17. června 1848 »primasem« království haličského a vladimírského, a papež Pius IX. povýšil jej 16. června 1856 za kardinála, což se sjednocenému prelátu nestalo od časů velikého Řeka Bessariona a velikého Slovana, Bulhara Isidora Kyjevského. Zemřel na svém arcibiskupském statku Uniowě 15. ledna 1858.

Následovali: Řehoř svobodný pán Jachimowicz (1860—1863); Spiridion Litwinowicz (1864—1869); Josef Sembratowicz (1870—1882), který vzdal se své důstojnosti a jest nyní jako arcibiskup theodosiopský i. p. konsultorem několika kongregací v Římě; Sylvester Sembratowicz, který byl 12. února 1885 jmenován metropolitou, 5. května 1885 nastolen a 29. listopadu 1895 za kardinála povýšen.

§ 45. Armenské arcibiskupství ve Lvově. — Melchitaristé ve Vídni.

Založení armenského arcibiskupství ve Lvově (Archidioecesis Leopoliensis Armenorum) spadá skoro v jedno se založením města samého, neboť Armeni náleželi s Rusíny k jeho prvním obyvatelům. Polský král Kazimír Veliký (1333—1370) dal Armenům úplnou náboženskou svobodu a dovolil r. 1367 jejich biskupovi Janovi, pocházejícímu z rodu královského, vystavěti ve Lvově stoličný chrám. Biskup Jan a jeho nástupcové, kteří byli dílem pravověrní, dílem bludařtí, uznávali nad sebou pravomocnost velkoarmenského patriarchy. Biskup Řehoř (1535—1551) stál v obcování s Apoštolskou Stolicí, jeho nástupcové byli však zase rozkolníky. Teprve r. 1624 byla jednota opět obnovena, když velko-armenský patriarcha Melchisedek před perským králem do Říma se utekl, papeži poslušnost slíbil a za to právě uprázdněné arcibiskupství Lvovské obdržel. Roku 1626 posvětil za katolického arcibiskupa armenského Mikuláše Toroszewicze, který slavně věrnost církvi římské slíbil. Přišel sice do Lvova posel velko-armenského patriarchy, aspahanský biskup Krištof, a tropil nepokoje a rejdy proti arcibiskupu Toroszewiczovi, ale byl konečně od světského úřadu ze země vyhnán. Toroszewicz, chtěje jednotu s Římem trvalou učiniti, odebral se do Říma a byl tam od papeže Urbana VIII. r. 1635 za metropolitu sjednocených Armenů potvrzen. Papež podřídil jeho metropoli v Polsku ležící armenská biskupství: Kamieniec Podolski a Mohylev za suffragánní. Když tato biskupství při rozdělení Polska k Rusku připadla, ztratil je Lvov, který dnes nemá žádných suffragánů.

Toroszewicz vzal s sebou z Říma dva theatiny, svěřil jim vychování svého duchovenstva a upevnil tak jednotu s Římem. Arcibiskupové byli z počátku vždycky posvěceni ve Velké Armenii a posláni do Lvova, odkud potom polského krále za potvrzení žádali. Od dob unie potvrzuje je papež. Toroszewicz zemřel r. 1681. Když Lvov připadl k Rakousku, propůjčil papež Pius VIII.

brevem z 20. září r. 1819 císaři právo jmenovati arcibiskupa ze tří kandidátů, které mu Lvovské armenské duchovenstvo navrhne, avšak bez újmy práv Propagandy. Tímto způsobem byli jmenováni Kajetán Wateresiewicz (1820—1831); Samuel Cyrill Stefanowicz (1832—1858), který dosáhl věku 107 let, byl 84 léta knězem a 26 let arcibiskupem; Řehoř Michal Szymonowicz (1858—1875); Řehoř Josef Romaszczkan (1876 až 1882) a nynější Isák Isakowicz od r. 1882.

Pravomocnost arcibiskupova vztahovala se dříve na Červenou a Bílou Rus, Polsko, Litvu, Podolí a Volyn; avšak od r. 1808 přestala v krajinách, které k Rusku náležely. Dnes má arcibiskup ve své pravomocnosti pouze Armeny v Haliči počtem přes 4000 duší a v Bukovině počtem asi 1500. Lvovský arcibiskup dostává od Propagandy 200 skudův a od rakouské vlády 3000 zlatých ročně.

V Sedmihradsku žije asi 10.000 Armenů, kteří byli původně rozkolníky, ale ke konci 17. století sjednotili se s církví; vlastního biskupa však nemají. Též v Uhrách, jmenovitě v Novém Sadě, jest mnoho katolických Armenů.*)

Kongregaci Mechitaristů založil katolický Armen Mechitar. Narodil se 7. února 1676 v Sebastě (Sivase) v Malé Asii, byl pokřtěn na jméno Manuk, obdržel jako chlapec r. 1684 od Antonia, sebastského biskupa, čtvero nižších svěcení, vstoupil r. 1691 do kláštera sv. Kříže v Sebastě a byl po 8 dnech od svého představeného, biskupa Ananiáše, za podjahna a jahna vysvěcen, při čemž obdržel jméno Mechitar (Utěšitel). S arcibiskupem Michalem z Ečmiadzínu odebral se přes Erzerum do Ečmiadzína, aby se zde ve vědách vzdělal. V Erzerumu seznámil se s jedním jesuitou, který s jinými svými řeholními bratry na missiích tam byl, a slyšel od něho mnoho o církvi římsko-katolické. Z Ečmiadzína, kde s ním krutě nakládali, uprchl do svého kláštera sebastského. Roku 1695 cestoval do

*) Srv. Wetzer und Welte, Kirchenlexikon. Druhé vyd. VII. 1731—1784.

Říma, v Aleppé učinil před katolickým missionářem P. Antonínem Beauvossierem, jesuitou, formální vyznání katolické víry, ke kteréž již delší dobu se přiznával, dostal doporučení na generála řádu, ale na další cestě vrátil se z Cypru domů do Sebasty a byl 17. května roku 1696 od biskupa Karapeta na kněžství vysvěcen. Od tohoto času hlásal Mechitar všude katolickou víru a ustanovil se na tom, vychovávatí spolupracovníky, aby svůj národ do lůna katolické církve přivedl a jej vzdělal. Se dvěma učeníky přišel v červenci r. 1700 do Konstantinopole, byl pronásledován od armenského patriarchy rozkolnického, Efrema Avedika, který na sultánu vymohl rozkaz, aby byl jat a sťat, ale on utekl se na francouzské vyslanectví. Ještě v Konstantinopoli založil dne 8. září 1701 s 10 učeníky, z nichž někteří byli již kněžími, kongregaci, usadili se potom r. 1703 v Modoně v Morei, která k panství republiky benátské náležela, žili dle řehole sv. Antonína Poustevníka, majíce obyčejné tři řeholní sliby čistoty, chudoby a poslušnosti a čtvrtý ještě pro kněze, že půjdou na missie.

Papež Klement XI. schválil nově založený řád a přenechal mu volbu mezi řeholemi sv. Basilia, sv. Augustina a sv. Benedikta. Mechitar vyvolil si řeholi sv. Benedikta a byl potom za doživotního opata zvolen. Ale roku 1714 vypukla válka mezi Tureckem a Benátkami; Mechitar odebral se s druhy svými do Benátek v únoru 1715 a dostal tam po mnohém namáhání 8. září r. 1717 ostrov sv. Lazara, kde se usadili. Několik kněží, kteří v Modoně zůstali, byli od Turků jati, dostali po několika letech svobodu a odebrali se do Benátek. Kongregace vydala r. 1734 velmi cenný armenský překlad Písma sv. Svůj záslužný život skončil Mechitar 27. dubna 1749, vychovav kongregaci 41 kněze a 13 bratří laiků.

Za jeho nástupce Štěpána Melkoniana vypukly v kongregaci nepokoje; pro násilnost opatovu opustili posud žijící učenci Mechitarovi a lépe smýšlející členové Benátky a odebrali se do Terstu, kamž 19. května r. 1773 přibyli, usadili se tam a přijali název Mechitaristů, kdežto dříve sluli »Antoniané« neb »Armenští

mnichové. Když tyto události kněží v missiích zvěděli, prohlásili se pro terstský spolek, ke kterému tak náleželo 19 kněží; pro dům v Benátkách prohlásilo se 10 tamějších kněží a 3 na Východě působící misijnáři. Tak rozštípila se kongregace na dvě větve.

Císařovna Marie Terezie dala jim 30. května 1775 stanovy o 53 člancích, kterými je státně za duchovní řád uznala a jim pozemek vykázala, na němž by si klášter, farní kostel, tiskárnu a školu vystavěli; kdo jest členem kongregace, jest rakouským občanem; dále směli s usazenými Armeny tvořiti armenskou obec, které mnoho práv obchodních a občanských propůjčeno bylo.

Od roku 1773—1803 zastával nejstarší profesní kněz místo vrchního představeného. Dne 3. listopadu r. 1803 ustanovila valná kapitola, aby generální opat byl zvolen, jímž se stal P. Adeodat Babikian, kterýž již před třemi roky od Propagandy za arcibiskupa in part. byl zvolen a 8. června r. 1800 vysvěcen. Když Francouzové Benátek a Terstu se zmocnili, šetřili Mechitaristů v Benátkách na ostrově sv. Lazara jakožto tureckých poddaných, ale terstské jakožto rakouské občany pronásledovali. Francouz de Val skoupil dluhopisy terstské kongregace a prodal jejich majetek r. 1808 za babku. Arcibiskup Babikian viděl, že la Val i kostela se zmocní, a usmyslil si, že se svými druhy do Rakouska přesídlí. Nejprve odebral se do Nizzy k zajatému papeži, k němuž nebyl připuštěn, potom přišel r. 1809 do Vídně, kde našel svého prokuratora P. Aristaka Azariana, který přišel do Vídně prosit císaře Františka za ochranu, kdyby Mechitaristé do Vídně se přesídlili. Oba dva divili se svému sejití. Vídeňský arcibiskup hrabě Hohenwarth, jako bývalý terstský biskup, znal Babikiana a Mechitaristy osobně, přijal oba otcovsky a vykázal jim servitský klášter za obydlí. Vídeňský bankéř Schmidtmer podporoval je hmotně. Čekali příchodu císařova. Mezi tím byl v Terstě Mechitaristům klášter a kostel odňat, a oni vyhnáni. Čtyři z nich cestovali pěšky do Vídně a našli císaře v Celji (Cilli), kterýž jim slíbil, že Mechitaristy do Vídně přijme. Císař, vrátiv se do Vídně, ptal se sám

po Mechitaristech, přijal laskavě žádost opatovu a vykázal jim za obydli prázdný kapucínský klášter »am Platzl«. Babikian prohlásil, že nepřipadnou na obtíž státu, jelikož se živiti budou vyučováním armenské mládeže, tiskárnou a příspěvky dobrodincův a missiionářů. Císař je uznal a připustil, a dekret o tom byl 9. ledna 1810 arcibiskupu Babikianovi doručen. Dne 16. února 1810 byl jim odevzdán kapucínský klášter, kde r. 1811 svou tiskárnu otevřeli. Neocenitelné služby prokázal nové kongregaci redemptorista P. Klement Maria Hoffbauer (Dvořák), slyše v jejich kostele zpověď, kázaje a doporučuje vousaté otce lidu, který k nim zprvu ostýchavě se choval.

Dne 18. dubna r. 1825 zemřel Babikian a za jeho nástupce zvolen byl 19. dubna 1826 P. Aristakes Azarian, kterého papež Lev XII. dne 23. ledna 1827 jmenoval arcibiskupem caesarejským. Ten přivedl kongregaci k rozkvětu velikému, vystavěl ve Vídni nový mateřinec a tiskárnu, založil šest konventův, dostal potvrzení řehole své kongregace od papeže Pia IX. dne 23. ledna 1852 a dal nesmírné množství knih armenských vytisknouti. Jeho prostřednictvím bylo v letech 1828—29 pronásledování katolických Armenů v Konstantinopoli zastaveno a katolicko-armenský primas, nezávislý na rozkolnickém patriarchovi, ustanoven. Umřel 5. května 1855, pln zásluh o církev, kongregaci, armenský národ a Rakousko. Jeho nástupci jsou: P. Jakub Bosagian (1855—1883), který starý kapucínský kostel ve Vídni strhl a jej s částí kláštera znovu vystavěl; P. Wardan Estegar (1884—1886); P. Arsenius Aidynian, který byl za generálního opata 18. srpna 1886 zvolen a 11. dubna 1887 za arcibiskupa salaminského in part. posvěcen.

Kongregace měla roku 1893 35 kněží a 15 bratří laiků; má ve Vídni mateřinec, kostel s obřadem armenským, ale s německými kázáními, velikou knih-tiskárnu a krásnou knihovnu; v Terstě má konvent s kostelem vystaveným r. 1844; v Uhrách v Novém Sadě od r. 1850 missijní dům s farním kostelem, odkudž vede se duchovní správa všech katolických Armenů v Rumunsku, Srbsku a Bulharsku; v Koustan-

tinopoli od r. 1853 konvent a školu; ve Smyrně konvent a farní kapli; v Aidině blíže Smyrny konvent s farním kostelem a školou od r. 1853; mimo to jsou jednotliví mechitarští misijnáři činní v Sedmihradsku, Haliči a asijském Turecku.

Benátská Mechitaristé tvoří druhou samostatnou větev kongregace, která má též generálního opata, asi 60 kněží a několik bratří laikův, a jest velmi bohatá.*)

§ 46. Evangelická unie. Gustav-Adolfský spolek.**)

Pruský dvůr byl kalvínský,***) poddaní však byli lutheráni. Tu pomýšlel pruský král Bedřich Vilém III. na to, aby beze všeho hluku vyznání augsburské a helvetské v jedno spojil a z nich »evangelickou církev« utvořil. Rok 1817, v němž protestanté památku třistaleté reformace konali, obživil jejich nenávisť proti katolíkům a vyvolal mezi nimi veliké nadšení. Tohoto protestantského nadšení a vedle něho panující náboženské netečnosti a nevěry použil král Bedřich Vilém III. a vydal 27. září r. 1817 vyzvání ke všem konsistořím, synodám a superintendentům, aby obě církve, lutheránská a reformovaná, se sjednotily a jednu církev utvořily, a to tím spíše, ježto obojí církve v hlavních otázkách se srovnává; touto unií nemá prý přejíti církev reformovaná v lutheránskou, ani lutheránská v reformovanou, ale obě prý mají se státi »církví evangelickou«. O slavnosti reformační přistoupil král sám slavným způsobem k unii, přijav v Postupimi ve

*) Srv. článek »Mechithar« od Kalemkiara Congr. Mech. ve Wetzer und Welte's Kirchenlexikonu, 2. vyd. VIII. 1122—1137. — Fried. v. Hurter: Aus dem Leben des Aristaces Azaria. Wien 1855.

***) Srv. můj »Všeobecný církv. dějepis. III. 907—910. — Dále mou stať: »Vznik unie evangelické v »Časopise katol. duch.« 1876, str. 323 sqq.

***)) Braniborští kurfiřti byli až do Jáchima I. katolíky; Jáchim II. však stal se lutheránem a zavedl r. 1537 násilím lutheránství ve své zemi. Jáchim Sigmund stal se o vánocích r. 1613 kalvincem, a od té doby hlásila se dynastie ke kalvínství, ale země zůstala lutheránskou.

vojanském chrámě uprostřed shromáždění »evangelicko-křesťanské církve,« ve kterou tam obojí vyznání se spojilo, Večeři Páně, a stal se spolu ochrancem nové církve.

Poněvadž protestantské osady k této unii četně nepřistupovaly, začala vláda mluvit o reformě protestantské liturgie, která prý rozcházejícími se náhledy církevních představených v úpadek přišla. Na ten účel byla r. 1822 vydána královská agenda *) pro vykonávání liturgie, kterou král z části sám složil pro dvorní chrám v Berlíně a pro vojsko, a spolu ostatním církvím vřele doporučena. Tato agenda jevila vzhledem na obřady částečnou podobnost s obřady katolickými, avšak spočívala podstatně na kalvinských názorech a byla přísným lutheránům nesmírně protivnou. Několik let trval boj o agendu, při němž činěny též útoky na unii. Až do roku 1825 přijaly ze 7782 církví agendu 5343 církve; po tak stkvělém vítězství byla agenda r. 1828—29 v nové redakci pro všechny protestantské církve předepsána. Odpor kazatelův a obcí rostl, vláda však zakročovala proti nim násilím, žalářem, sesazením a vojanskou exekucí. Tisícové starolutheránů vystěhovali se do Ameriky a Austrálie. Četní theologové, professoři a veškeré svobodomyšlné časopisectvo vychvalovali ráznost vlády **) a neměli s pronásledovanými soustrasti. Kabinetní rozkaz z 28. února r. 1834 zakázal tvořiti samostatné obce. Všechny církve, kteréž agendy užívaly, jmenovaly se »evangelické církve« a stály pod jednou konsistoří, byť unie byly nepřijaly. Jmen »lutheránské«, »kalvinské« nebo »protestantské církve« nesmělo se již zákonitě užívati. Takovým způsobem ošidil pruský král lutheránské Prusy o jejich lutherské náboženství a vnutil jim mírné kalvínství.

*) Liturgie an Sonn- und Festtagen und zur Abendmahlsfeier für die Hof- und Domkirche zu Berlin. Berlin 1822.

**) Dr. Augusti vychvaloval unii, řka, že jest o ceně její tak přesvědčen, že by pro unii hned se dal na kříž přibiti. Na to odpověděl mu odpůrce agendy Schleirmacher: Že budete pro agendu na kříži pověšen, toho se nebojte; ale máte velikou naději, že bude na vás zavěšen kříž.«

Mimo Prusko byla unie zavedena dílem dobrovolně, dílem násilně zeměpanskými nařízeními v Nassavsku (1817), v Porýnském Hessensku (1822), v Porýnském Bavorsku (1818), v Bádensku (1821) a ve Württembersku (1820); též v našich českých krajinách přijaly četné obce protestantské unii s agendou neb alespoň agendu.

Na podnět darmstadtského dvorního kazatele Zimmermanna byl r. 1841 založen a 16. září r. 1842 v Lipsku utvořen »Gustav-Adolfský spolek«, který si vytkl za účel, podporovati evangelické osady v rozptýlení, ale spolu chtěl býti novou páskou, která by všechny protestanty bez ohledu na jejich různá mínění pojila a hrází proti katolické církvi byla. Rakousko, Prusko a Bavorsko nechtěly zprvu spolek připustiti, ale učinily to později přece. Spolek má veliké peníze, kterých k »obrácení« katolíkův a zakládání církevních osad mezi nimi užívá. Spolkové roční kočující schůze hřímají proti katolické církvi.

Čeští protestanté dostávají od tohoto spolku hojných podpor k zakládání svých náboženských obcí a modlitebnic.

§ 47. Pramen k vyličení stavu církve za Františka I.
Zásady »rakouského církevního práva«.

Mimo jiné prameny použili jsme k vyličení poměrů církevních za doby této hlavně knihy, kterou vydal Dr. Ignác Beidtel pod názvem: »Untersuchungen über die kirchlichen Zustände in den kaiserlich-österreichischen Staaten. Wien 1849.« Jmenujeme tohoto muže proto, aby jeho jméno i mezi českým duchovenstvem v známost vešlo, jemu za jeho upřímnou vůli díky se vzdaly, a památka jeho pro budoucnost se zachovala.

Beidtel byl professorem církevního práva na universitě olomoucké, a stal se potom appellačním radou. V těchto hodnostech poznal poměry mnohých rakouských zemí a seznámil se dokonale se sbírkami zákonův a s vládními ideami posledních sto let. Ačkoli

však v těchto ideách byl vychováván a v nich žil, zachoval — toť řídký úkaz v oné době — přesné církevní smýšlení, jasně poznáváje, kterak tehdejší církev byla potlačována a právo její zneuznáváno. A toto své přesvědčení Beidtel také bez obalu vyjadřoval. Nejúplněji učinil to zmíněnou knihou, kdež v předmluvě dí: »Dávno bylo mým přáním, abych v církevním ohledě nějak prospěl; ale poměry před březnem r. 1848 nepřipouštěly vydání mnohých děl, které jsem o základech kanonického práva a nynějším státním zřízení napsal. Tyto překážky však minuly, a nyní jsem s to, abych se svým dílem vystoupil. Ve mnohých částech jest sepsáno již více než před 20 lety, a bylo by jistě státu veliký prospěch přineslo, kdyby tenkrát bylo mohlo vyjít, neboť v posledních letech císaře Františka činily se rozličné plány k reformám církevním.*) — Na tomto základě přistupujeme pak k dalšímu vypsání vnitřních poměrův a dějů církevních v říši rakouské.

Přední zásadou tehdejšího »rakouského práva církevního« (významné bylo pojmenování »Oesterreichische s Kirchenrecht«) byla věta: Hlavě státu náleží vrchní správa všech katolických i nekatolických církví, které v území existují. Zásada tato, aplikována byvši na poměry církve katolické, vyžadovala, aby se papežská a biskupská moc potud obmezila, pokud to státní správa za dobré uznávala. Proto připisovala se v učebných knihách úředně pro školy schválených, jakož i v patentech vládě státní následující práva:

1. Právo nejvyššího dozoru (Jus inspectionis). Pechem praví, že panovníkovi náleží právo: »tam cognoscendi, quae ab illa (Ecclesia) agantur, atque vetandi pro auctoritate, ne omnino fiat quidquam, quod in rei publicae detrimentum posset redundare (poznávati, co se od církve děje, a zakazovati svou vážností, aby se docela nic nedělo, co by mohlo státu býti na škodu).«

2. Právo nejvyšší ochrany církve (Jus advocatiae ecclesiasticae). Na základě tohoto práva

*) L. c. str. IV.

starala se vláda o blaho a dobro církve po vlastním svém dobrozdání. Prostředky k tomu cíli vedoucí byly obzvláště tyto: Zřizování škol pro kněžstvo i lid; ustanovování přiměřených hranic diecézí a far; vynakládání duchovních statků k dobrým účelům; upravení řeholí ku prospěchu správy duchovní; záповěd školních disputací o náboženských thesích; nařízení o veřejné bohoslužbě; péče o církevní kázeň; vypuzování pověry; upotřebením duchovenstva k takovým účelům státním, které se s důstojností stavu duchovního snášejí.

3. Právo zakazovati provedení takových nařízením církevním, která by státu mohla býti nebezpečna (tak zvané »Veto«). Smí tedy vláda vzdáliti z úřadů duchovních ony osoby, ke kterým žádná důvěra nemá; smí zrušiti spojení tuzemských církví s cizozemskými, pokud by spojení to státu nebezpečným se vidělo a ku podstatě ústavy církevní ne-náleželo; vláda nesmí připustiti prohlášení žádné papežské bully nebo breve papežského dříve, pokud tyto od úřadů světských nejsou schváleny; dopisování s Římem a jinými »cizími« církvemi může se jen pod jistými, od vlády stanovenými podmínkami dovoliti; vláda musí jistými zákony obmeziti nabývání statků se strany duchovenstva; smí zakazovati nepotřebné pobožnosti, jako pouti, když by se státu zdály býti škodlivými; onať i svěcení kněží biskupovi může zakázati, nejsou-li všechny v tom ohledu vládou předepsané podmínky vyplněny.

4. Státu náleží právo, aby se k osobám a věcem církvi patřícím choval tak, jak se chová k osobám a věcem světským. Proto osoboval si stát právo zbaviti duchovenstvo wszeliké reální, personální a lokální immunity; vykonávati nad církevním zbožím »dominium eminens« (vrchní panství) a zrušiti církevní pravomocnost ve věcech manželství, desátku, patronátu a přísahy.

5. Vláda připisovala si ohledně beneficí (obročí) patronátní právo při velikém počtu far a kanonikátů: právo praesentace čili nominace ku prestolům biskupským; taktéž

právo užívati z uprázdněných beneficií oněch příjmů, kterých z uprázdněných biskupství uherských po dávném obyčeji užívala.

Toto vše, co vláda sobě připisovala, jmenuje se »jus circa sacra«; vše ostatní náleží prý moci církevní a tvoří »jus in sacra«. Že tato práva státu přísluší — dodávali kanonisté dvorní — musí prý každé »vytříbené církevní právo« připustiti, a jenom nevědomostí a usurpací mohlo prý se v předešlých stoletích zavésti cosi jiného. Nyní však prý jest církevní právo pokroku novější doby přizpůsobeno a prospívá církvi(?) i státu.

Celé tehdejší »rakouské církevní právo« spočívalo na bludných, z protestantského církevního práva vypůjčených a jen v terminologii poněkud jinak vyjádřených zásadách. Neboť jako u protestantů jest zeměpán nejvyšším biskupem, chtěli rovněž rakouští dvorní kanonisté ku platnosti přivésti známou maximu: »Cujus est regio, illius et religio.« Nejvyšší církevní správa měla býti v Rakousku vzhledem na katolíky vykonávána mocí státní, nikoli Stolicí Apoštolskou. Zřejmými slovy vyslovil to za vlády císaře Josefa II. kníže Kounic ve své notě k nunciovi Garampimu. Tato nota stala se pak na základě císařského dekretu z 19. prosince r. 1781 normou jednání pro všechny úřady,*) a pokud tento dekret v zákonité platnosti setrval (a tak bylo ještě r. 1848), nemohla se ovšem církev katolická žádoucí svobodě těšiti.

§ 48. Poměr církve rakouské k Apoštolské Stolicí v letech 1792—1835. Nepravé mínění o rakouských poměrech církevních za císaře Františka I.

Dle názoru církevního práva rakouského stala se církev v Rakousku církví národní; ale církevní právo nezná církve národní, nýbrž zná jen církve obecnou čili katolickou, která má střed svůj v papeži. Papež jest vzhledem na každou část církve hlavou církve, není

*) Srv. výše § 21.

žádné části cizím, a kam jeho pravomoc nezasahuje, tam církve katolické není.

Tuto pravdu uznávalo i rakouské právo církevní; vynalezlo však umělé vytáčky, pro které v praxi zásada ta ku platnosti přijíti nemohla.

»Rakouské právo církevní« připisovalo sice papeži ještě některá práva, primátu podstatná, jako posílati legáty, žádati zprávy od biskupů, vydávati všeobecné zákony církevní; ale v praxi i tato práva stávala se illusorními. Pravilo se, že papež může sice legáty poslati, ale, mají-li býti připuštěni, že musí stát dříve plnomocenství jejich prozkoumati, neubližují-li právům suveréna a biskupův. Chtěl-li legát vykonávati nějaký úkon vlády církevní ve jméně papežově, již se řeklo, že zkracuje práva suverénova; nestál-li legát při náhledech episkopálních, tuť zase zdvižen nárek, že ubližuje biskupům. Nuncius nebyl leč politickým vyslancem římského dvora pro světské diplomatické věci; mimo to vyšetřoval způsobilost nově jmenovaných biskupův, a nadto užívala ho vláda za prostředníka při změnách v ohraničení diecésí. Proto lze si snadno vysvětliti, proč od r. 1747 žádný papežský legát do říše rakouské se nedostavil.

Podobně měla se věc se zprávami biskupův o stavu diecésí. Tyto zprávy musily nejdříve císařské vládě býti předloženy, po čemž teprve do Říma se zaslaly. Kterak vyhlížely, každý snadno si představí.

Papež sice mohl všeobecné zákony vydávati, ale co to bylo platno, jestliže mu vláda odepřela placetum a zákon v Rakousku prohlášen býti nemohl? Již v Římě počala censura každé papežské listiny, která některému rakouskému biskupu měla býti zaslána; byl ryze církevní věci se týkala, na př. dispense od nedostatku zákonitého stáří ku přijetí svěcení kněžského. Tak stojí na př. na odpustkovém breve pro metropolitní chrám vídeňský na druhé straně napsáno: »Vidit in sequelam Caesariae et Regiae nominationis Salvo semper. Romae die 2. maji 1822. Infrascriptus J. E. R. A. Majestatis legationis a consiliis et agens Gf. v. Gennold.« Na každé listině přitisknuta byla pečet: »Officium R. A. agentis Romae«.

Rovněž zkoumal císařský agent každou listinu, která z rakouské říše do Říma byla zaslána, a připojil k ní svůj podpis a svou pečeť.*)

Jakmile nějaká listina papežská cestou rakouské agentury do Vídně došla, nastalo opětné zkoumání její ve státní kanceláři, a teprve když i zde bezzávadnou byla uznána, udělilo se jí král. placetum, a listina nabyla platnosti. Tak na př. ku breve, kterým byl hrabě Leopold Maximilian Firmian, biskup labudský, jmenován administrátorem arcibiskupství solnohradského, připsal agent v Římě: »Vidit ad rescriptum excelsae et supremae Cancellariae Status et Aulae de die 15. Juli a. c. Romae 19. August. 1818. Agens Gf. v. Gennold.« Ve Vídni bylo na ně napsáno: »Tomuto papežskému breve, pokud nič neobsahuje, co by se zeměpanským právům a zákonům protivilo, uděluje se placetum regium. Per Sac. Caes. Majestatem. Ve Vídni, 30. srpna r. 1818.« Podepsán jest: v. Schudiger.**)

Že v Římě tento stav věcí změnit nemohli, jest na jevě. Za císaře Josefa II. pomýšlela vláda rakouská na formální rozkol, a ministři Františka I. libovali si alespoň v tom, že rozkolem vyhrožovali. Ve Francouzsku zuřila revoluce, a všechny ostatní státy katolické řídily se podobnými zásadami jako Rakousko. V takových poměrech nezbývalo arci Římu nic jiného, leč ráznými ohrazeními hájiti své právo.

Že biskupové svého hlasu nepozdvihli, snadno pochopitelné; náleželíť skoro všichni ke šlechtě dvorní a byli vychováni ve směru časovém. Učenost jejich theologická byla mělká; mnozí dokonce myslili do opravdy, že vláda jednaním svým hájí prospěch církve a že církve při tom úplně obstáti může; jiní zase mysl svou konejšili tím, že prý stav církve v Rakousku jest přece lepší než ten, který francouzská revoluce utvořila; jestli církve posud požívá jakési vážnosti, má prý za to jen vládě děkovati, jelikož duch času církvi jest odporný; o starých poměrech nemůže prý nyní při změ-

*) Brunner, *Mysterien der Aufklärung* str. 205.

**) Brunner, *Mysterien der Aufklärung* str. 206.

něných okolnostech býti ani řeči; nyní prý sluší jednati opatrně.

Nepravé mínění o rakouských poměrech církevních za Františka I. — Vláda rakouská byla v době této pokládána od mnohých za přísně katolickou, a všeobecně se mluvilo o znamenitém pokroku, jež katolické náboženství v Rakousku činí.

Že cizozemci rakouské státy za přísně katolické pokládali, pochází odtud, že rakouského dějepisu a zákonodárství oněch dob neznali. Neboť za Leopolda II. odstraněna mnohá křiklavá nařízení církevních věcí se týkající, a tudíž brzy počalo se rozhlásovati, že celá soustava jest odstraněna, a že se u nás vláda opět ke katolickým ideám navrátila; bludný tento náhled chovali i znamenití spisovatelé cizozemští.

Že mylné domněnky to také uvnitř říše panovalo, vysvětluje se jen z oné duchaprázdnosti, která tenkrát mezi středními stavy zavládla. Nad to vydávala se zřídka nařízení taková, jimiž by se násilné převraty byly činily; spisy pohoršlivé, a které by na náboženství a církev hanu kydaly, zřídka vycházely; to vše pak zdálo se býti návratem ke starým ideám církevním.

§ 49. Poměr biskupů rakouských k Římu a státu. Správcové duchovní. Kláštery a bratrstva. Ústavy theologické a semináře. Obtíže, týkající se jmění církevního.

Církevní právo rakouské ponechávalo v duchu jansenismu biskupům skoro neobmezenou moc ve správě a řízení diecésí; vedle moci biskupské uznáván sice i primát papežův v theorii, v praxi však platnosti nedocházel. Biskupům dáno rozsáhlé právo dispensační od zákonů církevních, jim také ponechán široký obor zákonodárství pro diecési. V praxi však byl biskup zákony státními a úřady tak obmezen, že jen o způsobu udělování svátostí nemusil přijímati od vlády rozkazův; ve všem jiném závisel úplně na vládě, jež také určo-

vala, ve kterých věcech biskup Apoštolskou Stolicí poslouchati smí. Die toho biskupům nařizováno (1790 až 1848), by některé dispense sami udíleli, neb při jiných do Říma žádost zadali neb prosebníky tam odkázali.

Biskupové rakouští pohřešovali všeliké moci hierarchické, závislí jsouce na guberniích a často nuceni proti svému nejlepšímu přesvědčení jednati. Neměli skutečného vlivu na náboženské vyučování lidu ani na vychování duchovenstva (1790—1802), a příjmů, které strana osvícená »nesmírnými« nazývala, jen potud požívali, pokud se vládě líbilo. Vláda jmenovala pro stolce biskupské obyčejně takové muže, o jejichž smýšlení josefinském pevně byla přesvědčena.

Biskupové opět, obzvláště když staré, lépe vycvičené duchovenstvo vymíralo, volili sobě své rádce zcela ve smyslu panující soustavy, a proto se nelze diviti, že při biskupských kancelářích (1782—1848) formy kanonického práva zcela vymizely, za to však byrokratické, na rubrikách a šablonách se zakládající úřadování nastalo; místo zákony církevními spravovaly se úřady biskupské jenom vládními nařízeními a patenty.*)

Správcové duchovní. — Farářům svěřeno bylo od státu veliké množství věcí k obstarávání, i stali se takto spolu státními úředníky; mnozí z nich také dosti záhy počínali si spíše jako byrokraté, než jako správce duchovní.

Lokalisté, kteří se faráři nejmenovali, ač jimi skutečně byli, měli příjmů velice poskrovnu a mnozí z nich nescházeli se ani kojiti naději, že se stanou někdy faráři, ježto lokalií zřízeno bylo veliké množství.

Kláštery a bratrstva. — Řeholím v této době nevalně se dařilo. Nevěděli nikdo, budou-li kláštery brzy zrušeny aneb zachovány. Osvícenci byli pro zrušení a dvořané nepřáli řeholníkům onoho vlivu na obecný lid, jemuž dosaváde se těšili. Nejistota odtud vznikající škodila velice životu řeholnímu. Některé kláštery vymíraly; mnohé řehole nemohly již svými členy všechny úřady obsaditi; řeholník, který byl ve správě

*) Beidtel, l. c. str. 108—109. Brunner, Myst., 418—419.

duchovní ustanoven, nechtěl se již do kláštera navrátiti; novicové nesměli býti přijímáni, jen když to vláda milostivě čas od času dovolila. I nelze se diviti, že málo kdo o přijetí se hlásil, poněvadž do stavu s pochybnou existencí a s pochybnými vyhlídkami do budoucnosti nikdo rád nevstupuje.

Zrušení bratrstev mělo za následek, že církev vše-liké podpory se strany laiků pohřešovala, asketická cvičení lidu znenáhla mizela, ano i úcta Mariánská klesala. Josefinské »bratrstvo účinné lásky k bližnímu« nevstoupilo na mnohých místech ani v život a, kdekoli zřízeno bylo, brzy opět zaniklo, nemajíc v sobě kořene pravého života.

Ústavy theologické a semináře. — Duchovenstva ubývalo velice, tak že brzy nastala o ně veliká nouze. Příčinou toho bylo namnoze zařízení škol, jímž méně zámožným a chudým odňata možnost studií. Ještě větší vinu nesl pak nevěrecký duch v těchto školách vládnoucí. Od vypuzení pravověrnosti ze škol okolo r. 1775 byla theologie divnou směsicí článků katolických, protestantských, politických a filosofických, které v přednáškách vedle sebe stály, nižádnou měrou mezi sebou vyrovnány nejsouce, tak že mladý bohoslovec nenabyl vlastně jasného náhledu o tom, které jsou články křesťanské víry a mravův. Následkem toho pracoval každý ve správě duchovní dle svého rozumu, a když zpozoroval, že jakási vlažnost u věcech náboženských představeným se líbí a dokonce pastýřskou opatrností sluje, zařídil podle toho své jednání. Takovým způsobem klesala arci vážnost duchovního stavu, a vědomí katolické ztrácelo se mezi lidem městským i venkovským vždy více.

Nouze o duchovenstvo vzrůstala v letech 1785 až 1797, a stížnosti a nářky biskupů pro tuto příčinu ozývaly se čteně v letech 1797—1820. Vláda hleděla odpomoci stipendii, jež theologům udělovala, čímž dosáhlo se aspoň částečného zvýšení počtu duchovenstva, ale nouze o kněze nepominula přece.

Generální semináře zrušeny za Leopolda II. dvorním dekretem ze 4. července 1790 koncem školního r. 1790, a zřízeny opět semináře diecéšní; avšak semináře tyto

nebyly lepší generálních, neboť vláda určovala kázeň, ustanovovala představené a předpisovala učebné knihy.

Obtíže, týkající se jmění církevního. — Má-li se statkem nějakým dobře býti hospodařeno, musí býti uživateli jeho dovoleno činiti vše, co příjem zvyšuje. Proti této hlavní hospodářské zásadě chybovalo velice zákonodárství světské. Neboť kdykoliv šlo o to, aby jmění církevní bylo uloženo neb vypověděno, aby pozemky byly koupeny neb něco odprodáno, nastalo pokaždé takové množství otázek, výkazů, výslechův a úředních svolení, že každý, kdokoli tuto obtížnou cestu úřední seznal, brzy upustil od úmyslu, jmění církevní lépe zužítkovati.

Chtěl-li někdo církvi neb kostelu něco odkázati, bylo opět plno výkazů, svolování, pojišťování, že každý od takového úmyslu brzy upustil, a to tím spíše, jelikož se obávati musil, že za několik let dostane se odkaz jeho do rukou fisku a brzy na to do rukou žida.

Proto vyjma mešní fundace, které lidé z nižších tříd činili, neděly se žádné nové nadace; kostely chudly, nastala nouze o paramenty a posvátné náčiní; ale stát pro svou finanční sklíčenost pomoci nemohl (1800 až 1840).

§ 50. Návrhy, čelící k odstranění nouze o duchovenstvo.

Po zrušení generálních seminářů byly nadace bývalých alumnátů těmto ústavům navraceny, náboženská matice zproštěna všeho závazku, něčím na vychování duchovenstva přispívati, a biskupům dovoleno, aby pomocí svých fondů zařídili diecéšní theologické ústavy a semináře, ovšem dle vzoru bývalých seminářů generálních a se schválením vlády.

Jelikož však tenkrát pouze v hlavních a velikých městech střední školy byly zřizeny, kamž chudší jinochové tak snadno na studie odebrati se nemohli: byl počet studujících vůbec malý, a tedy také málo kandidátů stavu duchovního. Nad to pro nedostatečné

hmotné prostředky jednotlivých diecésí nevstoupily některé diecéšní semináře buď ani vůbec v život, aneb zařízeny pouze některé ročníky, tak že i ten malý počet kandidátů byl odkázán, aby svá studia theologická buď úplně na svůj náklad konal, neb skrovným stipendiem státním se spokojil. Tím se arci stalo, že skoro všichni studující raději k jinému stavu se obraceli.

Nastala tedy veliká nouze o duchovenstvo v státech rakouských.

Tento nedostatek byl obzvláště v Čechách velmi citelný a dosáhl na př. v diecési královéhradecké vysokého stupně. Nemělat po zrušení seminářů generálních diecése tato semináře svého vlastního, četné kaplanské štace zůstaly neobsazeny, a proto bylo v místech, kde kaplan neb kooperator byl systemisován, dovoleno, aby farář v neděli a ve svátek dvě mše sv. sloužil. Četné lokalie osiřely, ano i lepší a větší obročí nemohla duchovními správci býti opatřena, tak že sousední farář neb lokalista správu duchovní způsobem misijnářským zastával. Tento smutný stav přiměl tehdejšího biskupa královéhradeckého Tadeáše Trautmannsdorf-Weinsberga k přemýšlení o prostředcích, kterak by se těmto neutěšeným poměrům odpomoci mohlo. Trautmannsdorf byl toho náhledu, že nouzi může býti odpomoženo jednak tím, když gymnasia, která dříve byla uzavřena, opět se otevrou a k nim ještě nová se zřídí a tak přístup ke studiím chudším jinochům se usnadní; jednak pak tím, když každý biskup svůj vlastní seminář míti bude.

Ve zmíněném smyslu podal Trautmannsdorf patero žádostí k císaři; škoda však, že konceptu ani v konsistorním ani v seminářském archivu královéhradeckém není. První čtyři žádosti došly u vlády přízně, což viděti z toho, že v páté žádosti ze dne 19. ledna 1802 biskup za otevření gymnasia německobrodského (které r. 1779 bylo zavřeno) prosil a zároveň předložil plán k zařízení semináře a ústavu theologického v oekonomickém čili peněžitém a vědeckopaedagogickém ohledu.*)

*) Schatzlův rukopis: Chronologische Geschichte des Königgräzer b. Kl. Seminärs u. der damit verbundenen Lehranstalt.

Následkem zakročení biskupa Trautmansdorfa žádala vláda i od ostatních biskupů dobrozdání a návrhy*) o tom, z kterých příčin nouze o duchovenstvo vznikla, a kterak by bylo možno zde odpomoci.**) Odpovědi, návrhy a stesky biskupů souhlasily, jak dle výsledku souditi lze, se žádostmi a náhledy Trautmansdorfovými. Jest prý málo gymnasií a ústavů filosofických a theologických; kdyby se rozmnožily a stipendia hojněji se udělovala, bylo prý by i kandidátů theologie více. Mravnost by vzrůstala, kdyby studující theologie v seminářích bydleli, a vůbec semináře a konvikty se obnovily. V duchovních věcech budiž kněz ustanoven referentem, aby ve smyslu církevním věci takové vyřizoval; těmto referentům budiž také školní referát ponechán, ježto škola jest ve velmi úzkém spojení s církví.

Jinak však nehodlala vláda rakouská vyhledávati příliš blízkého sprátení se s církví, což patrno odtud, že roku 1794 nedovolila ani prohlášení bully »Auctorem fidei«, která bludy synody pistojské, jakož i zásady gallikánské zavrhovala.

§ 51. Církevní a školní reformy z r. 1802.

Následkem oněch stížností, steskův a představ biskupských vyšly 25. března 1802 dva vlastnoruční listy císařské, kteréž dvorní kancelář dekretem z 2. dubna r. 1802 prohlásila.

Strana osvěcená pokládala je za patrný důkaz, kterak vliv duchovenstva se vzmáhá a katolické náboženství se obživuje; a přece nebylo v tom mnoho pravdy.

Arch 1—3. — Srv. rozpravu Dra Soukupa: Klerikální seminář a bohoslovné učeliště v Králové Hradci v »Časopise katol. duch.« 1891, str. 321—400.

*) Schatzel l. c. arch 3.

***) Beidtel l. c. str. 162.

Císařské listy týkaly se jeden duchovenstva světského, druhý řeholního; oba pak nesou na sobě ráz vládní supremacie.

Dekret duchovenstva světského se týkající zní takto:

Jeho Veličenství ráčilo vydati následující kabinetní list:

Často opěťované stížnosti biskupů na panující nedostatek duchovenstva světského i řeholního, jakož i příčiny téhož nedostatku zrale uváživ a chtěje obému odpomoci, uznal jsem za nutné rozkázati, jak následuje:

1. Buďtež zřízena gymnasia ve venkovských městech, kde toho bude potřeba, jakož i filosofické studium o dvou ročnících, obzvláště tam, kde jest gymnasium a biskupský seminář pod bezprostřední dohlídkou biskupa a prostředním dozorem zemské vlády. Stolicí učitelské při tomto filosofickém kursu mají bezplatně převzít kláštery, které v diecési jsou, a je zkoušenými učiteli obsaditi, ježto jenom tak dosíci mohou nezkažených kandidátů, jací by jim z hlavních měst tak snadno nepřišli.

2. Buďtež obnoveny studentské konvikty a semináře, a jejich fondy jim opět navráceny.

3. Řeholníci i faráři mohou nadějně jinochy v předmětech gymnasijských cvičiti; jen že takoví jinoši musí se potom na některém veřejném ústavě podrobiti zkoušce. »Kněz, který tomuto vyučování se věnuje,« dokládá kabinetní list, »může býti ujištěn, že při obsazování lepšího obročí na něho ohled míti se bude.«

4. Jelikož ke správě duchovní potřebí jest mužů ctnostných, obratných a činných, kteří jen v seminářích pod bezprostřední dohlídkou a vedením biskupů vzdělání býti mohou: měž každý diecésní biskup svůj vlastní seminář, kde by studium theologické na tři roky bylo rozděleno, a jemuž by čtyři zkoušení učitelé dle všeobecného studijního plánu učili, z nichž první přednášeti bude církevní dějepis se vzhledem na patrologii a církevní právo; druhý hermeneutiku St. a N. Zákona s oběma sem náležejícími introdukcemi; třetí dogma-

liku a polemiku; čtvrtý morálku a pastorálku spojenou s katechetikou.

Kde semináře svých vlastních fondů neměly, pojištěna jim dotace z theologických stipendií, z náboženské matice a z daně »alumnaticum« řečené, která při zařizování generálních seminářů byla vyměřena, potom však 4. července r. 1790 opět zrušena.

5. »Lokalisté a kooperátoři, mající 300 zl. a 150 zl. platu, obdrží od 1. února roční přídavek 50 zl.« Zároveň dostalo se dle tohoto čl. 5. všem duchovním správěům, kteří bezplatně mše sv. pro náboženskou matici sloužiti měli, značného ulehčení, jelikož počet oněch mší značně byl zmenšen. Kdo měl 600 zl., sloužil bezplatně pro náboženskou matici 180 mší sv.; kdo 400 zl., 120; kdo 350 zl., 150; kdo 300 zl., 90; kdo 150 zl., 75; kdo 200 zl., jen 60 mší sv. Ostatní dni byly svobodny a duchovní mohl přijati stipendium.

6. »Deficienti nechť se spokojí se svými 200 zl., ježto zřídka tak jsou churaví, že by denní stipendium persolvovati nemohli.« — Mýlná to domněnka, neboť již tenkrát stipendia stávala se velmi řídkými.

7. »Pokud dřívější hanopisy (Flugschriften — orig.), brožury a kritiky, jakož i pravomocnost magistratů quoad forum nad duchovními snížení stavu duchovního v zá-pětí měly: zamezí se dostatečně první zlořád nejnovějšími předpisy o censuře; druhá nemístnost odstraní se tím, že Jeho Veličenství pravomocnost nad veškerým nešlechtickým duchovenstvem magistratům odnímá a od 1. listopadu t. r. na zemská práva ji přenáší.«

Druhým odstavcem tohoto článku duchovenstvu mnoho se neprospělo; neboť zemské právo § 9. II. Inst. nedávalo ani děkanům čili vikářům titulu »Pán«; úřední taxa byla zvýšena; projednání pozůstalosti po duchovních se velice stížilo. Konečně praví list císařský:

8. »Nepotřebné nové fary a lokalie buďtež při nastalém uprázdnění redukovány a se starými farami spojeny, jelikož při velikém jich počtu se ukázalo, že klesal blahobyť, jakož i vážnost, kázeň, pořádek a mravopoctnost na takových místech o samolě usta-

nového, větším dílem nezkušeného, mladšího, světského i řeholního duchovenstva, které ještě dohlídky a vedení moudrého staršího faráře potřebuje.*

Vlastnoruční list, týkající se duchovenstva řeholního, připouštěl, že kázeň řeholní mizí a že nápravy jest potřebí.

Nejprve zabezpečeno čl. 1. další trvání stávajících klášterů; neboť žádný klášter, byť i neměl dostatečného počtu členů, nesměl býti zrušen neb s jiným klášterem spojen ani v tom případě, když nemohl žádné výpomoci ve zpovědnici nebo při zaopatřování nemocných poskytnouti.

Kláštery, které vychováváním mládeže a pěstováním věd na universitách, lyceích a gymnasiích se zanášely, mohly dle čl. 1. tolik kandidátů přijati, kolik jich potřebovaly a ze svých příjmů bez obtěžování náboženské matice vyživiti mohly. Ostatní kláštery musily při svém »*numerus fixus*« zůstati a mohly vždy při 8—18 kněžích 4 »*fratres laicos*« přijati.

Do kláštera nemohl se hlásiti nikdo dříve, až teprve po skončeném studiu filosofie (čl. 3.).

Mimo to dovoleno klášterům, aby si zařídily své vlastní theologické studium, nejméně se 3 ročníky; na tomto domácím studiu měli čtyři na universitě řádně zkoušení a schválení učitelé dle všeobecného studijního plánu a dle předepsaných knih přednáseti. Chovanci takových domácích ústavů nemusili se již podrobiti zkoušce na ústavě veřejném (čl. 4.).

O kázni řeholní přikázáno, aby »*statuta každého kláštera a řádu ve svém původním znění se zachovávala, pokud zeměpanskými nařízeními změněna nejsou*« (čl. 6.). Každý konvent a klášter mohl své představené voliti, a provinciálové mohli jako dříve podřízené kláštery visitovati, avšak pod žádnou výminkou nesměli vstoupiti v nijaké spojení s cizími zahraničními provinciemi neb generály řádu. Místo generálů odkázáni představení provincie na ordinariáty, kterýmž i na dále práva a povinnosti generálů řeholních přiděleny (čl. 7.).

Kdykoli při provinciálních kapitolách volby provinciála a ostatních představených konventův a klá-

šterů se konaly, neb jiná usnesení se učinila, neměly tyto volby a usnesení žádné platnosti, pokud nebyly ordinariátem potvrzeny a jména nově zvolených představených zemské vládě oznámena (čl. 8.).

Ve článku 9. stanoveno takto: »Provinciálové nechť své podřízené kláštery svědomitě visitují, kdykoli toho potřebu uznávají, a všeliké nepořádky nechť se odstraňují; důležité a podstatné změny však o své újmě předsevzítí nemohou, nýbrž jsou v každém případě povinni, podati obšírnou zprávu ordinariátu diecése, ve kteréž visitovaný klášter jest, jakož i obšírně naznačiti všechny potřebné změny, kteréž, když nebezpečnost není v zápětí, jen po obdrženém schválení ordinariátu a dle okolností i zemské vlády mohou předsevzítí.«

»Toto obmezení jest tím nutnější, ježto každému biskupu na tom záležitosti musí, aby věděl, co se v klášteře děje, zdali řeholníci to, co stát a církve od nich očekávají, skutečně vykonávají, a zdali stížnosti podřízených proti představeným jsou oprávněny čili nic.«

Představeným řádu přiřknuto opět právo, že mohou bratří z jednoho kláštera do druhého, pokud tím nové břímě pro náboženskou matici nevzroste, překládati a z nepolitických přestupků je trestati. Má-li však trest trvati déle, musí to činiti vždy s vědomím a odpovědností biskupského ordinariátu, k němuž a od něhož pak dále k úřadu politickému pokáraný řeholník, pakli se právem domnívá, že se mu křivda děje, dle přirozeného práva odvolati se může.

Články 10. a 11. vyhlašují řeholníky za neschopné k dosažení světského obročí a dovolují toliko, aby řeholníci k dočasné výpomoci na světská obročí byli přibírání.

Ku povznesení kázně řeholní směřoval čl. 12., jenž zní: »Všichni řeholníci, kteří nejsou ve správě duchovní stále ustanoveni ani na výpomoc posláni a ve světě žijí, povinni jsou ihned do svých klášterů se navrátiti, kde opět jako ostatní spolubratří své řeholní roucho obléknou a roucha toho nikdy více nezamění; jen těm, kdož ve správě duchovní jsou ustanoveni, neb na cestě se nalézají, neb jinak na venkově zaměstnáni

jsou, může představený dovoliti, aby nosili kratší habit (kurtu) a přes něj kabát (Kaputrock — orig.) tmavé barvy.*

• Nikde nebudiž trpěn zlořád, který se do mnohých klášterů vloudil, že se peněžitá část k výživě ustanovená řeholníkům na ruku dala, a oni sami své potřeby, jako oděv, stravu, topení atd, si zaopatřovali; nýbrž všichni budtež dle předpisů řehole společně vyživováni.*

K udržení kázně jest nutno, aby představený ustavičně v klášteře sídlil; a kdo při stavovských sborech zemských jest zaneprázdněn, nechť alespoň čtyři měsíce do roka v klášteře přebývá a po čas své nepřítomnosti jiným vážným bratrem se dá zastupovati (čl. 15.).

Představení nečiňtež pro svou vlastní osobu zbytečného nákladu, a ve všech důležitých věcech, které před se berou, vždy s nábožnými a moudrými řeholníky se poradtež, aby se tím způsobem předešlo výtkám lidí zlomyslných.

Co do současné reformy školství, svěřeny národní školy duchovnímu dozoru, ne tak z lásky k církvi, jako spíše za příčinou úspory. Dozor neměli biskupové, nýbrž jejich konsistoře, které v tomto ohledu nebyly podrobeny biskupovi, nýbrž guberniím, majíce o to pečovati, aby vládní nařízení vzhledem k učební methodě, školním knihám a zkouškám náležitě byla prováděna. (1804.)

Na gymnasiích zavedeny nové plány, metody a školní knihy, které byly v celku horší předešlých. Pro nedostatek duchovních ustanovování učitelé světštlí, z nichž každý přednášel jisté odbory ve všech třídách.

Na ústavech filosofických zavedena pro některé předměty řeč latinská jakožto vyučovací. Také dějepisu a vědě náboženské vykázány na filosofii zvláštní stolice. Náboženská věda tato jakožto dogmatika filosofickými důvody opatřená měla při vzrůstající se nevěře za účel, podati studujícím jinochům filosofické vyvrácení všech bludů protikřesťanských.

Dohlídka nad studiiemi v korunních zemích zůsta-
vena guberniím; jakožto ústřední úřad pro veškero
školství zřízena byla ve Vídni dvorní kommissee stu-
dijní, skládající se z dvorních radů, kteříž při rozlič-
ných úřadech byli ustanoveni, a z direktorů jednotli-
vých fakult. Z její kanceláře vycházela všechna důle-
žitá nařízení a rozhodnutí u věcech vyučování.

§ 52. Zřízení studií theologických a škol středních.

Počet gymnasií a ústavů filosofických byl roz-
množen; biskupové obdrželi své semináře s theologi-
ckými ústavu, a také kláštery zřizovaly si své domácí
studium bohoslověcké.

Co zejména diecése královéhradecké se týká, gy-
mnasium německobrodské*) otevřeno znovu k žádosti
biskupa Trautmannsdorfa. Seminář v Hradci Králové
zřízen následkem vlastnoručního listu císaře Fran-
tiška I. k ministrovi hraběti Lažanskému dvorním de-
kretem ze dne 24. března 1802.**)

Když pak theologi-
cký ústav začátkem školního roku 1803 o třech roč-
nících v život vstoupil, oznámil biskup Trautmannsdorf
tuto radostnou událost svému duchovenstvu krásným
listem pastýřským, daným v Chrasti 20. září r. 1802.
Prvním rektorem semináře byl kanovník Jan Teichel.
Professory na novém ústavě stali se: Jos. Müller pro
církevní dějepis a právo; Jos. Ullrich pro dogmatiku a
katechetiku; Jan Kron pro biblické studium St. i No-
vého Zákona a Ant. Vurda pro morálku a pasto-
rálku.***)

Bezprostředním představeným byl od počátku se-
mináře až do r. 1812 jenom rektor, od roku 1813 pak
přibyl vicerektor (Vincenc Weber, professor dogmatiky).
Místo spirituála bylo již r. 1814 následkem nejvyššího
kabinetního listu císaře Františka I. daného v Paříži

*) Schatzel I. c. arch 1.

**) Schatzel I. c. arch 1. a 4.

***) Schatzel I. c. arch 21—23.

29. dubna roku 1814 při seminářích biskupských zřízeno a systemisováno. Leč v Hradci Králové první spirituál ustanoven teprve r. 1823 (Dr. Josef Schatzel.)

V pražském semináři byl prvním spirituálem Ignác Mras, který se jím stal asi r. 1820 a setrval na tomto místě až do r. 1827, kdy se stal praesesem a potom r. 1838 děkanem kapitoly u Všech Svatých. Druhým spirituálem byl 1827—1835 Vincenc Pražský, který se stal kanovníkem a potom kapitolským děkanem v Králové Hradci, kdež svou statností a obezřetností krásnou památku do dnešního dne si zanechal. Jeho nástupcem stal se Fil. Dr. Antonín František Rost, který zastával spolu úřad praesesův *) (umřel jako obročník na Skalce v Praze).

V prvním ročníku bohosloví bylo vyučováno dějepisu církevnímu a veškerým vědám biblickým St. a N. Zákona; v druhém ročníku právu církevnímu a dogmatice, posléze v třetím ročníku morálce a pastorálce, jakož i katechetice a methodice. Toto zařízení trvalo na biskupských učilištích až do r. 1814. Dne 7. ledna r. 1814 nařídila dvorní kommissee studijní, aby katechetice a methodice theoretické i praktické bylo věnováno 5 hodin v každém témdni (posud byly jen 2 hodiny). Dne 29. dubna 1814 vyšel císařský rozkaz, aby na všech theologických ústavěch byla přednášena nauka o polním hospodářství. V Hradci Králové začal o tomto předmětu přednášeti roku školního 1819 professor Ignác Lhotský a přednášel o něm až do konce školního roku 1870.

Dne 25. června 1814 nařídil císař, aby na všech ústavěch theologických ustanoven byl zvláštní professor, který by s alumny po čas jejich studií celou Vulgatu pročetl, těžší místa pomocí dobrých překladů vyložil, nepouštěje se do učené kritiky, a o obsahu každé knihy krátce jich poučoval. Od roku 1814 do 1835 přednášel v Králové Hradci takovouto kursorní exegesi Písma sv. prof. Vincenc Reichel zdarma.

Konečně 6. září 1814 rozkázal císař, aby ve všech seminářích biskupských čtyři ročníky studijní byly zří-

*) Archiv pražského kn. arcib. semináře.

zeny, a to od počátku školního roku 1815; posluchači, kteří byli předešlého roku v prvním a druhém ročníku, mohli studia svá dokončiti dle starého plánu.

Předměty byly jako na universitách rozděleny následovně:

V 1. roce: dějepis církevní a biblické studium Starého Zákona (týdně po 9 hodinách) a jako mimořádný předmět orientální dialekty; v 2. roce: biblické studium Nového Zákona (týdně 9 hodin), právo církevní (týdně 5 hodin) a všeobecná nauka o vychování (týdně 2 hodiny); v 3. roce: dogmatika a morálka (týdně po 9 hodinách); ve 4. roce: pastorálka (týdně 9 hodin) a katechetika s methodikou (týdně 5 hodin).

Professorů přednášelo šest: první dějepis církevní, druhý biblické studium Starého Zákona, třetí studium Nového Zákona, čtvrtý dogmatiku, pátý morálku, šestý pastorálku.

Ostatní obligátní předměty: církevní právo, všeobecná nauka o vychování, katechetika a methodika, neměly zvláštních professorů, ale přiděleny byly řádným professorům za roční odměnu.*)

Jelikož po venkovských městech nová gymnasia a lycea byla zřízena a tudíž i chudším jinochům přístup ke studiím usnadněn, hlásilo se do theologie více kandidátů než dříve, a také kláštery se naplňovaly.

Tak na př. v královéhradeckém semináři r. 1803 byli 94 bohoslovci; 1804—110; 1805—118; 1806—127; 1807—133, mezi nimi 7 klášterníků; 1808—132; 1809—133; 1810—138; 1818—153; po r. 1820 ubývalo opět kandidátů, tak že počet jejich býval mezi 80—100.**)

Gymnasia byla od r. 1804—1840 horší nežli před tím; žáci naučili se sice dobře latině, za to však dějepis, zeměpis a přírodopis pěstovaly se poskrovnu; v náboženství zavládl rationalismus, který na filosofii a v ústavech klášterních měl své hlasatele.

*) Solar: Dějiny Hradce Králové a biskupství Hradeckého, str. 477—480. — Dr. Soukup: l. c. »Časop. katol. duch« 1891, str. 401—416.

***) Schatzel l. c. 37—39.

Jelikož dozor na školy svěřen byl dozorcům duchovním, zdálo se, jakoby školy vesměs dle vůle a dobrozdání církve zařízeny a spravovány byly. Leč domněni takové jest mylné. Učebné knihy, metody, školní zákony, vrchní dozor, směr, zkrátka vše vycházelo od vlády; konsistoře byly jen zeměpanským úřadem pro věci školní a musily vykonávati vše, co vládní orgány nařídily.

Za příčinou rozmnožení škol bylo potřebí četných představených, zkušebných kommissarův a dohlížitelů rozličného druhu. Pro ušetření výloh uděloval stát hodnosti tyto praelátům a úředníkům, z nichž přemnozí nebyli znalci, a jelikož při dvorní studijní kommissi zasedali taktéž mužové u věcech studijních málo zběhlí, musily studie nutně klesati.

§ 53. Duchovní zpravodajové.

Jelikož nyní studie s náboženskými věcmi v úzké spojení vešly, byl při guberniích, při dvorní kanceláři i ve státní radě studijní referát zcela neb částečně spojen s referátem věcí duchovních, a pro tento referát byli ustanoveni tak zvaní »duchovní referenti« či zpravodajové.

Jako duchovní dvorní a státní rada při dvorní kanceláři ve Vídni úřadoval nejprve Jan Dankesreither 1802—1806, jenž se stal později biskupem svatohippolytským; po něm následoval Augustin Gruber, který toto místo zastával až do r. 1816 (stal se arcibiskupem solnohradským); pak probošt vyšehradský Josef Alois Jüstel, jenž byl dvorním a státním radou až do r. 1830, kdy na jeho místo vstoupil František Antonín Gindel. Když Gindel roku 1832 jmenován byl biskupem brněnským, následoval Antonín Buchmair, který se stal r. 1835 generálním vikářem a světlcím biskupem vídeňským, po čemž na jeho místo vstoupil Ondřej Meschutar.*)

*) Klein, Geschichte des Christenthums in Österreich u. Steiermark, sv. 7. str. 180—184.

Při c. k. guberniu českém v Praze byli duchovními referenty s titulem »c. k. guberniálních radů«: 1. Kašpar Royko, professor církevního dějepisu na universitě a probošt u Všech Svatých, jenž od r. 1791 až 1814 pilně zastával zájmy duchovenstva;*) 2. Karel František Fischer, dříve professor Nového Zákona, pak kanovník u sv. Víta, od r. 1815—1823;**)

3. Karel Hanl, kanovník u sv. Víta, později biskup královéhradecký († 1874), od r. 1824—1831; 4. Václav Vilém Václaviček, kanovník u sv. Víta, od r. 1832—1847 († 1862); 6. Ignác Jaksch, kanovník kapitoly litoměřické, od r. 1847—1858. Po Jakschovi převzali světlší radové při c. k. českém místodržitelství referát věcí duchovních a od té doby nebyl žádný kněz na to místo vyvolen.

Tou měrou podobalo se ovšem, jakoby stál v každém oboru měl pilný ohled na církev a jí šetrnou pozornost věnoval; vskutku však byli všichni tito duchovní referenti pouhými úředníky státními. A musíme říci, že právě toto ustanovení duchovních referentů velice překáželo hierarchické podřízenosti. Rozhodný vliv při guberniu, dvorní kanceláři a státní radě stavěl duchovního referenta vzhledem na úřední působnost vysoko nad biskupa, kterému přece v hierarchickém ohledě byl podroben. Duchovní referenti (guberniální, dvorní a konferenční radové) buď prováděli platné zákonodárství ve smyslu vlády — a tu přišli často v kollisi se svými kněžskými povinnostmi; aneb nejednali dle nařízení světských, a to opět nebylo dle přání vlády. Ale obyčejně jednali přísně dle státních zákonů. Od r. 1816 stalo se pravidlem, že většina stolců biskupských obsazována referenty duchovních věcí. Tito biskupové byli především mužové kanceláře, kteří dlouholetým cvikem uvykli josefinské církevní právo pokládati***) za výsledek hluboké moudrosti státnické.

*) Časopis pro katol. duchovenstvo 1839, sv. 2. str. 401.

**) Časopis pro katol. duchovenstvo 1840, str. 571.

***) Beidtel l. c. str. 168.

§ 54. Zavedení Rechbergovy učebné knihy práva církevního.

Jelikož v Rakousku skoro o všech otázkách církevního práva množství zeměpanských nařízeních bylo uveřejněno, cítili všichni, obzvláště duchovní, potřebu knihy, ve které by všechny důležitější platné zákony sděleny a s posud platnými zákony církevního práva v jakýsi souhlas přivedeny byly. Dr. Jiří Rechberger, biskupský kancléř v Linci, podnikl k vyzvání četných přátel r. 1807 tuto práci, sepsav příručnou knihu rakouského práva církevního, kterouž vydal pod názvem: »Handbuch des österreichischen Kirchenrechtes.« (Linz 1807.) Později vyšlo toto dílo od něho i latinsky pod názvem: »Enchiridion Juris ecclesiastici Austriaci.«

S ohledem na určení poměru mezi církví a státem, mezi Apoštolskou Stolicí a biskupy držel se knihy učebné od Pehema, vládou předepsané. Z císařských nařízeních vybral pro svůj spis (dva díly, první díl má 254, druhý 264 strany obyčejného oktávu) ta, která se mu zdála důležitější, podal je u výtahu, a slil jejich ustanovení v jedno s textem, který ve formě paragrafů byl podáván. Z kanonického práva podržel jen to, co ještě v Rakousku za platné se uznávalo. Kde bylo nutno některé císařské nařízení ospravedlniti, připojil několik vysvětlivek.

Jakým pak duchem spis Rechbergův se nese, ukážeme sdělením tří paragrafů.

V paragrafu 54. odpovídá Rechberger na otázku: »Zdali platí všeobecné právo církevní v Rakousku« a praví: »Nutno činiti rozdíl mezi božským a lidským právem církevním. Vzhledem na božské církevní právo nemůže býti v církvi žádné rozmanitosti. Že tedy vše, co na přirozeném právu, Písmě sv. a božské tradici se zakládá, též v Rakousku platí a každého víze, o tom není žádné pochybnosti. Ano, Rakousko, od vlády Marie Terezie počínajíc, vytknulo sobě úkol, aby církevní právo ku přesným zásadám (auf die echten Grundsätze) přirozeného práva, Písma sv. a tradice zpět uvedlo, tyto zásady chránilo a ku platnosti přivedlo.«

V § 55. dí Rechberger: »Co se lidského všeobecného práva týká, jest v Rakousku mnoho výjimek. 1. Neplatí předpisy obsažené v kanonickém zákonníku a jejich konsekvence, které s přesnými, na přirozeném právu, Písmě sv. a tradici spočívajícími zásadami v odporu stojí a jichž původ hledati sluší v nevědomosti středověké. 2. O mnohých předmětech církevního práva, jako o beneficích církevních, řeholích, manželství, vydány v Rakousku zemské zákony, jimiž se všeobecné církevní právo ruší. 3. Kde není zemských zákonů, máme četné obyčeje zvláštní, které se od obecného práva církevního uchylují. Obecné církevní lidské právo platí v Rakousku jen jako právo výpomocné (»als ein subsidiarisches Recht«).

V § 56. udává Rechberger prameny církevního rakouského práva, a to: 1. C. k. nařízení in publico-ecclesiasticis; 2. pravoplatnou praxi; 3. předeepsané učebné knihy církevního práva; 4. výsady dynastie rakouské a konečně 5. některé zvláštní smlouvy veřejné.

Toto dílo nabylo hned po svém vyjití veliké pochvaly, a když r. 1810 nový plán pro právnická studia byl zaveden, dle něhož jesuité a theologové společně církevní právo poslouchali, stal se spis Rechbergrovův knihou školní. Církevní právo se přednášelo tehdež jeden běh, a sice devět hodin v týdnu.

Spisem Rechbergrovým bylo záhy způsobeno tolik, že mezi duchovenstvem vymizela znenáhla veškera důkladnější známost církevního práva. Z Pehema slyšeli posluchači alespoň o mnohých požadavcích církevního práva, ač se tyto za usurpaci vyhlašovaly. Nyní však bylo Rechbergrovo slovo pokládáno za evangelium pro duchovní i laiky. Kdo dle jeho paragrafů jednal, pokládán za muže, jenž církvi i státu jest prospěšným.

Duchovenstvo, vidouc, že veškery úkony správy duchovní, až na některá žehnání, zeměpanskými nařízeními dopodrobna jsou určeny, uvyklo ještě více než dříve pokládati sebe za jakousi třídu úředníků státních. Také konsistoře dbaly s náramnou úzkostlivostí o zachování všech forem byrokratických; kdo v tom

ohledu dost učinil, býval všemi způsoby vyznamenán na újmu těch, kteří pravým směrem církevním ve správě duchovní se řídili, formalit méně sobě všímající.

Studium kanonického práva leželo úplně ladem; při biskupských kurích nebyl bys shledal ani jediného dobrého kanonisty; byli biskupové, jichž veškera známost církevního práva z knihy Rechbergovy byla čerpána.*) A při tom přece panovalo mínění, že církevní poměry rakouských států jsou výsledkem hluboké moudrosti, a proto i dále ještě po mnohá pokolení trvati mohou.

§ 55. Duchovenstvo katolické a nekatolíci.

Dle knihy Rechbergovy (§ 313.) měly se ohledně protestantů zachovávatí při funkcích (úkonech) farních**) následující předpisy: 1. Katolíci duchovní správcové nečekajíce, až by byli zavoláni, mohou a jsou povinni nekatolické nemocné jednou navštívit, jim svou pomoc nabídnouti, a když by si toho žádali, je všemi prostředky zaopatřiti; při tom však jednejtež se vši mírností a skromností, vši dotřavostí se zdržující, a když by nemocný jejich pomoci užiti nechtěl, bez odkladu se vzdaltež. (Dvorní dekret z 31. ledna 1782.) 2. Kde nekatolíci vlastních pohřebních míst nemají, mohou býti pochováni na hřbitově katolickém; avšak v tomto případě nebudtež zpívány nekatolické písně aniž pohřební řeči na katolickém hřbitově konány. (Dvorní dekret z 31. prosince 1783, 8. ledna 1784.) 3. Troje prohlášky nekatolických snoubenců staňtež se jak v katolickém chrámě tak i v nekatolické modlitebnici. (19. května 1784.) 4. Nekatolíci nebudtež bráni za kmotry při dětech katolických (25. června 1801); ovšem však mohou protestanté jakožto diváci a svědkové při křtu katolickém býti přítomni. (10. července r. 1802.)^c

*) Beidtel l. c. str. 171.

**) Rechberger: Handbuch des österr. Kirchen-Rechtes 1807. 2. Aufl. 1. Bd. S. 249—251.

Dle Rechbergra (§ 316.) bylo nařízeno: »V místech, kde není zvláštní kazatel protestantský a tamější protestanté sousednímu kazateli řádně přiděleni nejsou, jest katolický farář povinen dle rituálu, ve Slezsku zavedeného, konati protestantské křty, oddavky a pohřby. Při křtu a oddavkách užívějž rituálu diecésního. Při pohřbu, byl-li za to požádán, nechť provází mrtvolu protestanta, k tomu hledě, aby nebyla zpívána píseň, ve které by bylo něco pro katolíky urážlivého. Hrobu však kněz nežehnej a sbírky (kollekty) nečič. Nebyl-li však farář za to požádán, může nekatolický učitel mrtvolu doprovázeti a u hrobu zpívat. (16. března 1782.)«

Tyto předpisy platily až do r. 1848. Paměti hodno jest, že biskupové proti těmto nařízením pražádného ohrazení neučinili.

§ 56. Rozšíření moci biskupů při školách a censuře. Biskupové této doby.

V krátké době nabyla rakouská vláda přesvědčení, že různé prostředky, jimiž ducha náboženského mezi studující mládeží a ve vyšších stavech občiviti zamýšlela, nevedly k cíli žádoucím. Proto veškeré školy, netoliko národní čili normální, nýbrž i střední a vyšší, podřídila doзору biskupů ještě více než posud. Sem spadá zákon z 23. července r. 1808, který zní takto: »Jeho Veličenství ráčí stanoviti, aby netoliko veškery německé ústavy školní, nýbrž i v některých venkovských městech nově zřízená filosofická lycea jak v ohledu literním, tak i vzhledem na vyučování náboženské bezprostřednímu doзору diecésního biskupa svěřeny byly, jakož se odevzdává biskupovi také bezprostřední dozor na vyučování náboženské, které se uděluje mládeži gymnasijsní.«

Zákonem z 21. července 1814 obdrželi biskupové také jakýsi vliv na censuru theologických knih. Dříve totiž častěji vznikaly spory mezi ordinariáty a úřady censurními, ježto ordinariát některé theologické spisy

prohlásil za závadné, censura však přece k tisku je připouštěla. By se tomu předešlo, nařídil císař, aby theologické spisy příslušnému arcibiskupu neb biskupu neb konsistoři ku předběžnému zkoumání byly předloženy. Kdyby pak úřad biskupský činil námitky, s kterými by censura nesouhlasila, nechť se celá věc předloží k rozhodnutí Jeho Veličenství.*

Tato nařízení byla sice důležitá a moc biskupskou znamenitě rozšiřovala, ale za tehdejší vládní soustavy nemohla mnoho zpomoci. Neboť biskup nemohl sám ze své moci žádný zlořád odstraniti, nýbrž byl pouze k tomu odkázán, aby učinil oznámení zeměpanským úřadům. Císař nedosáhl svého účelu, a netečnost náboženská vždy více se vzráhala, zvláště u tak zvané vyšší třídy obyvatelstva.

Tuto netečnost náboženskou pokládali mnozí vyšší úředníci za veliký prospěch, avšak vláda se na to přece mrzela; proto nařizovala, aby úředníci pilně na služby Boží chodili a lidu takto dobrý příklad dávali. Leč ani to mnoho neprospělo.

Vinu těchto nepříznivých poměrů církevních nesli však u větší míře biskupové, nežli vláda světská.*)

Po zbožných sice, ale nestatečných biskupech, kteří 1740—1770 vládli, nastoupili po roce 1770 z větší části zarytí Febroniané. Obyčejně hledělo se na tak zvané »mírné« muže (gemässigte Männer), čili »muže střední cesty« (Männer des Mittelweges.). Měl-li někdo jmenován býti biskupem, netázala se vláda, jaké jest církevní smýšlení muže toho, aneb požívá-li jakési oblíbenosti v diecési, jestli slavný učenec a t. pod.; nikdo se netázal stoliční kapitoly ani diecése; vše záviselo na přízni dvorní, a tu volváno tak, že o znamenitých vědomostech a o náboženské horlivosti nebylo u nově jmenovaného žádné řeči. Hlavní požadavky, které vláda při jmenování činila a které biskupové ti svědomitě zachovávali, byly tyto: aby žili asi tak jako spravedlivý člověk světský; aby dokonale (auf das Pünktlichste) zachovávali zákony státní a svými návrhy a novotami úřadům císařským zbytečných obtíží nepůsobili;

*) Beidtel str. 174—176.

toho pak, co se za hranicemi neb v jiné diecési děje, pranic sobě nevšímalí.

Jinak byla ve způsobu života těchto biskupů mnohá věc, která chvály nezasluhovala. Byli biskupové, kteří každodenně divadlo navštěvovali, ve svých residencích slavné plesy dávali a v pokojích, ve kterých návštěvy přijímali, žádného svatého obrazu neměli.

Biskupové tací nejenom ničeho nepodnikli na ten účel, aby církevní zákonodárství opět ku platnosti bylo přivedeno, ale ani tam nic nečinili, kde dle zákonů by byli něco působiti mohli. Tak na př. josefinský pořádek služeb Božích byl tuze suchopárný a proto dovolil Leopold II. biskupům, že mohou nové písně zaváděti. Většina biskupů však spokojila se tím, že zavedli tři neb čtyři, a to ještě nedobré písně; v seminářích se při přednáškách dějepisu církevního o 18. století vůbec ani nemluvilo, jen aby se nikde nenarazilo; z téže příčiny vynecháno též líčení novějšího stavu protestantství. Půlnoční mše sv. o vánocích, kterou František I. po několik let zakázal, později slavení její náhledu biskupů zůstaviv, nebyla ve mnohých diecésích opět zavedena. Ačkoliv biskupové častěji se dověděli, že některé přednášky theologické s pravověrností se nesrovnávají, přece neučinili nic, aby tomuto zlu odpomohli, ač právě v tomto oboru dosti značný vliv jim byl ponechán.

Tuto svou netečnost omlouvali mnozí biskupové tím, že prý mezi místodržícími jest značná část zjevných josefinistův a nepřátel církve; a biskupové se báli, že by u nich narazili, kdyby dle povinnosti své jednali.

Rozumí se samo sebou, že jeden biskup s druhým tenkrátě žádného bližšího spojení nehledal, a to tím méně, jelikož takové spojení duchu zákonů státních zcela se protivilo. Jeden každý stál osamotnělý; a kdyby byl před trůn vstoupil ojedinelý hlas stěžný, nebyl by u ministrů došel žádného povšimnutí.

§ 57. Jakub Frint. Vídeňské Frintaneum.

Důležitou osobou za vlády císaře Františka I. byl dvorní farář ve Vídni, Jakub Frint. Týž narodil se r. 1766 v České Kamenici v kraji litoměřickém, studoval v Celovci a pak ve Vídni. Nejprve studoval práva, brzy však věnoval se theologii a byl přijat do arcibiskupského alumnátu ve Vídni. Roku 1795 stal se knězem a byl ustanoven nejprve v Pilichsdorfě ve správě duchovní, odkudž r. 1801 povolán do Vídně za dvorního kaplana. Po dvou letech obdržel úřad spirituála v c. k. konviktě ve Vídni a r. 1804 svěřena mu nově zřízená stolice náboženské vědy na filosofické fakultě vídeňské, kterouž až do r. 1808 zastával, načež obdržel faru v Laa, městečko na hranicích moravských. Dvě léta později stal se dvorním farářem ve Vídni a hlavním rádcem císařovým ve věcech náboženských. Později obdržel Frint též kanonikát ve Velkém Varadině a opatství P. Marie v Paganech v Uhersku. R. 1827 stal se biskupem ve Sv. Hippolytě. Jako biskup přičinil se horlivě o vzbuzení nábožnosti a mravnosti svých věřících, obzvláště obyvatelů svého biskupského sídla. Duchovní vzdělání alumnův a kněží bylo hlavním předmětem jeho péče; za tím účelem konal s alumny i s kněžími každoroční exercicie. V postě kázával každou neděli ve stoličním chrámě. Tato kázání svá dal tisknouti a poslal každému faráři po výtisku, aby je v příštím postě lidu při hlavních službách Božích předčítali.*) — Frint byl též plodným spisovatelem a vydal četné spisy tiskem, mimo jiné: »Handbuch der Religionswissenschaft für Candidaten der Philosophie.« Tato kniha, jakož i kratší výtah z ní od Leonhardiho sepsaný, přišly na index; Frint však se podrobil a skoupil všechny exempláry. Zemřel r. 1834.

Mnozí mužové doby té domýšleli se, že Frint při svém velikém vlivu, kteréhož u dvora požíval, mohl katolické církvi prospěti, kdyby jen byl chtěl; jiní však

*) Klein, Geschichte des Christenthums in Oesterreich und Steiermark; sv. 7. str. 195—307.

pochybovali o této možnosti. Ale Beidtel *) praví z vlastní zkušenosti, že Frint k tak velikému dílu potřebných schopností neměl. Jeho jednání proti Bolzanovi v Praze a proti Feslovi v Litoměřicích nese svědčí nikterak o duchu reformatorském.

Po uzavření všeobecného míru roku 1815 pojala vláda rakouská úmysl, zříditi ve Vídni vyšší vzdělávací ústav, do něhož by každá diecése po dvou nadaných a bezúhonných mladých kněžích neb klericích vysílala, kteří by pod dohledkou dvorního faráře a několika studijních direktorův i spirituála se vzdělávali. Měli opatřiti si potřebné vzdělání pro vyšší úřady v církvi a za tím účelem dosíci theologického doktorátu. Úmysl takovýto ústav zříditi vznikl tenkrát, když od r. 1814 mnozí státní úředníci do »ultramontanního ducha« kněžstva italského a dalmatského sobě stěžovali. I zdá se, že měl býti tento ústav prostředkem, aby se tento »duch ultramontanní« neškodným učinil.

Hlavní zásluha o založení vyššího ústavu tohoto náleží dvornímu faráři Jakubu Frintovi, a proto nazývá se ústav ten »Frintaneum«. Hned při svém zřízení r. 1817 byl nový ústav umístěn v klášteře Augustiniánů-bosáků **) blíže císařského hradu.

Potřebu tohoto vyššího vzdělávacího ústavu pro duchovenstvo hleděl Frint odůvodniti zvláštním spisem, jehož název jest: »Darstellung der höhéren Bildungsanstalt für Weltpriester zum heil. Augustin in Wien, nach ihrem Zwecke als nach ihrer Verfassung. Wien 1817.«

Ovoce řečeného ústavu bylo v letech 1820—1830 rozličně posuzováno, dle stanoviska, jaké kdo zaujímal. Mayláth ***) praví, že ústav nesl ovoce dobré, ale Ignác Beidtel vyjadřuje se o něm nepříznivě. Pišet: †) Plán tohoto ústavu zhotoven jest beze všeho vlivu papeže a biskupů; vše nařizuje císař nebo v jeho zastoupení dvorní farář. Netajilo se, že chovanci mají se státi

*) L. c. str. 170 n. n.

**) Klášter ten byl pro nedostatek většího počtu členů právě touž dobou zrušen.

***) Geschichte der Ungarn IV. 161.

†) Beidtel, l. c. 179.

professory, představenými semináře atd., ano i vyšší a důležitější místa zaujímati, a toliko z opatrnosti řečeno chovancům, že se též menšími místy ve správě duchovní spokojiti musí. Právilo se, že úlohou chovanců jest, způsobiti, aby lepší duch mezi kněžstvem zavládl. Reformace vycházela tedy od císaře neb od faráře dvorního. Pod jejich očima byl zřízen jakýsi druh semináře, jehož chovanci všechna důležitější místa měli obsaditi; kurátní duchovenstvo bylo obmezeno na kaplanky, lokalie a fary; a tím pěstila se u chovanců Frintanea pýcha. Chovanci byli zavázáni i po svém odchodu z ústavu zůstati v korrespondenci s ředitelstvem, a tím byla vzbuzena nedůvěra biskupů k ústavu tomu. — Mnohá místa na ústavě tom byla obsazena předními rationalisty, jejichž spisy jsou tištěny. Větší část chovanců odcházela z ústavu s duchem ne právě asketickým, takže Frint sám roku 1830 zřízení tohoto ústavu želel, jak spisovateli bezpečně jest známo. Uherští biskupové vyslovili úplnou nelibost svou proti tomuto ústavu na synodě r. 1823.

Později však duch ústavu toho velice se změnil a získal si četných a velikých zásluh o církev katolickou v Rakousku.

§ 58. Dr. Bolzano. Litoměřický biskup Hurdálek a jeho seminář. Praeses Fesl.

S Frintem ve spojení jest věc Bolzanova v Praze. a spolu záležitost litoměřického biskupa Hurdálka a jeho klerikálního semináře, jakož i praesesa tohoto semináře, Fesla.

Dr. Bernard Bolzano*) narodil se 5. října r. 1781 v Praze, jsa synem pražského obchodníka Bernarda, který z italské osady Nesso u jezera Komského do Prahy se přestěhoval. Studoval na piaristickém gymná-

*) Srv. jeho vlastní životopis: *Lebensbeschreibung des Dr. B. Bolzano mit einigen seinen ungedruckten Aufsätzen und dem Bildnisse des Verfassers; eingeleitet und erläutert von dem Herausgeber. Sulzbach. 1836.* — Životopis ten jest otištěný rukopis Bolzanův. Kdo jest vydavatelem jeho, nemohu říci; sám sebe ne-

siu, vstoupil roku 1796 do tehdejší filosofie, jejíž tři ročníky s výtečným prospěchem odbyl, a studoval od r. 1800 s velikým nadšením bohoslovecké vědy, bydle u svých rodičův. Jeho ideálem bylo státi se jednou professorem, čehož aby dosáhl, odbyl r. 1804 rigorosa filosofická. Okolnosti byly tenkrát jeho tužbám příznivy. Byla právě zřízena stolice náboženství při filosofické fakultě a spolu byla uprázdněna po Vydrovi stolice matematiky při tétéž fakultě. Bolzano podrobil se předepsanému konkursu pro obojí stolicu a byl též pro obojí za způsobilého uznán. Stolicu matematiky dostal však starší Jandera, který byl již jejím suppletem, Bolzano pak stal se v únoru r. 1805 suppletem náboženství, byl 7. dubna r. 1805 na kněžství vysvěcen, 17. dubna za doktora filosofie povýšen a 19. dubna ve svůj úřad učitelský uveden. Svého úřadu ujal se s veškerou nadšeností, snažil se učiniti svůj předmět mladým posluchačům svým zajímavým a dokazoval jim, že není sporu mezi vědou a věrou, a že křesťanství neprotiví se uznaným pravdám rozumovým. Ale jsa mladičkým geniálním učencem, chtěl býti originálním; a tu volil často zvláštní nápadné výrazy, odchylující se od běžných ustálených terminů. sestavoval vedle sebe pravdy, náhledy a věty tak, aby podivení budily, a snaže se veškeré křesťanství rozumu pochopitelným učiniti, stíral s něho nadpřirozený ráz, jmenovitě ústními výklady. Upadl tedy do chyby mladých učenců, kteří, neznajíce ještě vlastního života a nevniknuvše ještě do hlubin vědy, domnívají se při svém odchodu z university, že všechno vědí a všemu rozumějí. O jeho zvláštnostech v přednáškách rozšiřovaly se různé pověsti, tak že se v Praze vypravovalo, jakoby chtěl opravit *»Otčenáš«*.*) Sotva vyučoval tři měsíce, přišel z Vídně rozkaz, aby koncem školního roku úřad svůj složil. Tu ujal se ho prozatimní ředitel filosofické fakulty Dr. Ignác Linke a podal o něm v září

jmenuje; ale z jeho poznámek dějepisných jest viděti, že znal věc dokonale. Co do náboženského smýšlení byl vydavatel racionalistou; z poznámek nemohu říci, byl-li katolíkem nebo protestantem.

*) L. c. str. 32.

r. 1805 nejchvalnější vysvědčení. Ano, sám arcibiskup Salm, který v zimě do Vídně cestoval, mluvil v jeho prospěch se samým císařem a jinými vysoce postavenými osobami. Bolzano zůstal suppletem a byl na počátku školního roku 1807 ve svém úřadě potvrzen, ale dostal spolu nařízení, aby podle Frintovy, vládou schválené knihy: »Handbuch der Religionswissenschaft für Candidaten der Philosophie«, která později přišla na »index«, přednášel. Bolzano držel se zprvu této předepsané učebnice, avšak přidával k ní své výklady, opravy a náhledy, tak že posluchači náboženství dle dvou různých, často se křížujících a sobě se protivících filosofických soustav vyučování byli. Tak to trvalo až do letního běhu r. 1811, kde mu tehdejší ředitel filosofické fakulty, strahovský opat Milo Grün *) (1804 až 1816), dal ústně dovolení, aby dle svých náhledů přednášel, ale své přednášky písemně upravil a jemu předložil, by jim vyššího schválení vymohl. Grün ukázal svou přízeň k Bolzanovi též tím, že mu opatřil zvýšení platu o 300 zlatých. Roku 1813 stihla Bolzana dvojí veliká rána; ztratil svou milovanou sestru Františku a dostal silné chrlení krve, tak že nemohl po dvě léta vyučovati a musil býti r. 1814 a 1815 suplován. Jeho suppletem byl praemonstrát Benedikt Pfeiffer, který dle jeho sešitů přednášel. Teprve na počátku školního roku 1816 začal Bolzano zase přednáseti; ale ztratil 12. května 1817 svého otce a dostal opět chrlení krve. Ještě na konci školního roku 1816 byl ustanoven nový ředitel filosofické fakulty v osobě maltéžského převora Františka Wilhelma, který hned na jeho zkoušky chodil a při nich posuňky a polohlasitými slovy svou nespokojenost na jevo dával. Ku konci zimního běhu 1817 podal Wilhelm o Bolzanovi velmi nepříznivou zprávu ke dvorní studijní kommissi a opakoval ji důrazněji ku konci letního běhu. Bolzano

*) Milo byl zvolen za rektora pražské university r. 1812. Zemřel 20. ledna 1816. Jeho nástupcem stal se Benedikt Jan Nep. Pfeiffer, byv zvolen 24. září 1816, a zemřel 31. března 1834. Po odstranění Bolzanově s učitelské stolice převzal opět jako opat suplování náboženství na filosofické fakultě a přednášel zase dle sešitů Bolzanových. Byl r. 1825 zvolen za rektora pražské university.

dostal v školním roce 1818 ode dvorní studijní kommisce důtku, že se nepřidrhuje předepsané učebnice Frintovy a že jeho žáci špatný pokrok činí, a spolu rozkaz, aby ověřený opis svých přednášek do Vídně zaslal. Bolzano poslal 31. března 1818 ospravedlnění, které gubernium nazvalo »stat. čným.«*) Opis jeho přednášek doprovodil Wilhelm přípisem podezřívavým. Ve Vídni byly přednášky předloženy nejprve filosofické, potom theologické fakultě a pak ještě zvláštní, pro bohoslovecké spisy ustanovené kommissi, v jejíž čele stál tehdejší ctihodný arcibiskup vídeňský Sigmund Antonín hrabě Hohenwarth. Všechny tyto stolice nalezly v přednáškách Bolzanových nic závadného.

Bolzanovi nepřátelé, k nimž náležel především dvorní farář Frint, obrátili se na pole politické. Bolzano byl podezříván, jakoby byl členem tajných společností nebo jejich podporovatelem. Nejvyšší purkrabí hrabě Kolovrat-Libsteinský dostal od císaře r. 1818 vlastnoruční billetu, aby Bolzana na zákaz tajných společností a přístupu k nim pozorna učinil. Nejvyšší purkrabí oznámil Bolzanovi vůli císařovu, ale spolu ho ujišťoval, že jest nevinně v takovém podezření.

Též exhorty Bolzanovy staly se předmětem vyšetřování. Císař nařídil vlastnoručním listem ze dne 3. února 1819, aby nejprve vídeňská bohoslovecká fakulta a potom dvorní studijní kommisce se vyslovily, zdali akademické řeči jeho s učením církve se srovnávají a jsou-li přiměřeny potřebám akademické mládeže, neb obsahují-li místa, která by mohla na směr akademické mládeže zhoubně působiti, a tudy dle platných zákonů censurních ani tištěna býti neměla. Společný výrok ze dne 21. července 1819 zněl pro Bolzano příznivě, »že nejsou v odporu s katolickou věrou a mravoukou a se zákony censurními a jsou přiměřeny potřebám akademické mládeže«. Ale nejvyšší purkrabí zaslal do Vídně též exhortu, kterou měl Bolzano rok před tím, a v níž též obšírně mluvil o své situaci, do které svou učitelskou činností přišel. Na základě této nepatrné okolnosti navrhla dvorní studijní kommisce, aby Bol-

*) Lebensbeschreibung des Dr. B. Bolzano, str. 40.

zано nebyl v úřadě učitelském ponechán, ale jinak zaopatřen, ježto od něho ještě mnohého prospěchu církvi a státu nadíti se lze.

Co toto všechno ve Vídni se dalo, byla za zády pražského arcibiskupa Chlumčanského podána do Říma denunciaci nepěkného obsahu: »Ode dávna byly Čechy bludařstvem znepokojovány. Po Husovi přišel Luther; avšak v některých koutech zůstala přece pravá katolická víra, které pikle bludařů vyhubiti nemohly. Horlivou snahou apoštolských císařů rakouských vrátily se skoro veškeré Čechy do lůna samospasitelné církve, až na několik husitských a lutherských bludařů, zbytků to, které však více v úkrytu a pokoji žiji, než aby nové strany zakládaly. Ale jiné hrozné zlo roztahuje se v celé zemi. Mládež ssaje jed z nekatolických knih a učí se filosofii novějších sofistů, která katolickému učení přímo se protiví. Přišlo to až tam, že pouze opovržený sedlák s uctivostí o náboženství mluví a církevní zákony zachovává. Kde má náboženství Kristovo nalézati úctu, když duchovenstvo ho nectí? Není divu, že rozpustilá mládež učení otcův a církve se posmívá, poněvadž o něm žádné pořádné známosti nemá, když kněží své povinnosti bez vážnosti konají! Na staré pražské universitě přednáší náboženskou vědu jakýsi světský kněz, jménem Bernard Bolzano, který pro svůj nový a neobyčejný způsob přednášek o náboženství a své sofistické důvtipnosti (argutias) v Čechách všudy znám a od svých žákův až do nebes vynášen jest. Tento muž, jinak hodný a velmi učený, vydává veřejně výmysly svého ducha za pravé a přesné učení Kristovo. Svými filosofickými subtilnostmi zkrukuje pozitivní náboženství tak, že nepadno jest posouditi, co za pravé nebo co za falešné v katolictví přijímá. On myslí, že jest od Boha povolán, aby zdravější a solidnější učení katolické zavedl. Hrozí se věřití do slova mnohým zázrakům v Evangeliu popsaným, zkrukuje je, nebo nadobro ruší, na př. dar jazyků; božství Kristovo zastihuje tak, že posluchači se kolisají, co z Krista mají si učiniti: Boha nebo moudrého člověka. On tvrdí, že mnohé obřady jest v církvi odstraniti, že učení Kristovo vždy k většímu stupni

dokonalosti postupuje, a že může vzrůstem světla věd mnohým spasitelným učením býti rozmnoženo. Tento muž, výtečník z falešných proroků našeho času, má nesčíslné žáky a stoupence, kteří, po veškeré zemi jsou rozptýleni, jeho zásady, kterým vyučení jsou, mezi lidem rozšiřují.

Jeho upřímný stoupenec a přítel Fesl, praefekt litoměřického semináře, biskupský rada a professor církevních dějin, hoří takovou horlivostí, aby Čechy reformoval a k vrcholu své učenosti přivedl, že rovný jemu nesnadno byl by nalezen. Celou diecési i svého biskupa řídí svým pokynem; káže kandidátům theologie, aby všechny knihy bez rozdílu četli, maje to za nejúčinnější prostředek, aby si ducha vzdělali a předsudků se varovali. Učení o primátu vyvracuje ze základu, nepřipouští žádné hlavy církve a utvořuje z náhledů filosofů našeho věku novou soustavu náboženství. Díla, která žáci čtou a studují, jsou přezáhubna, jako exegetické dílo Dr. Paulusa, muže nerozumného a protestanta; dílo Wegscheiderovo o článcích víry (dogmatech) od přesného katolictví nadobro (toto coelo) vzdálené. Básně, zamilované zpěvy od Göthe, Schillera, Wielanda, Herdera, protestantských to spisovatelů, smějí kandidáti theologie čísti a s nadšením přednáseti. V kostele zpívají ódu podobnou více zpěvu ke cti slunce, nežli hymnu na počest Boha. Fesl má již ze svých žáků dva spolupracovníky, kteří, jsouce professory theologie, spolu s ním působí. Fesl má též tajné učeníky, kterým svěřuje to, co veřejně přednáseti se neopovazuje a s nimiž tajně své učení sděluje; biskup, jak se zdá, schvaluje všechno.

V ostatních diecésích, není-li věc horší, přece není mnohem lepší. Nevěra a špatná víra zaslepila již všude duchovní i věřící. V kázáních nepronáší se častěji ani slovo o Kristu, o přeblahoslavené Panně nebo Svatých a zázracích. Kněží neznají článků víry ke spasení nutných. Jsou duchovní, kteří ve své knihovně Pisma sv. nemají, kteříž ani slova o jsoucnosti římského katechismu neslyšeli. Kazatelé čtou, co zavání protestantským učením, a užívají toho v modlitbách. Jejich kázání jsou proto ohlasem pouhé morality; o článcích

víry, o zázracích neděje se ani zmínky. Lid nerozumí knězi a chová v srdci zbožné přání, aby mu Bůh opět věrné kněze a pastýře poslal, kteří by mu pravé učení Kristovo způsobem pochopitelným hlásali. Již na gymnasiu zabíjejí professori, opírajíce se o své filosofické názory, Krista v srdcích mladíků. Jsou v nejmenších městech lidé, kteří se zovou katolíky, ale do kostela po mnohá léta ani nohou nevstoupili. Kněží mlčí, a zdá se, jakoby to svým mlčením schvalovali. Počet sofistů roste denně, katolíkův ubývá. Čeho jest se obávati, čeho očekávati, každý upřímný a prozíravý dosti jasně nahlédne.* *)

Tato zpráva jest ošklivou denunciací o duchovenstvu a věřících v Čechách, jakoby duchovenstvo svou povinnost nadobro zanedbávalo, a lid ve věcech náboženství úplně byl nevědomým. Udavačem byl pražský kanovník František Pallas,**) již stařec, který svá studia v Římě dokončil, odkudž měl čestný název »De Lauro«, a jenž byl v podezření, že časem tajné zprávy do Říma posílá; pokud býval kazatelem, těšil se veliké oblibě. K jeho omluvě hudiž řečeno, že nepočínal si samostatně, ale byl ke své falešné zprávě sveden svým příbuzným Elsterem, který byl též rodem z Jáchymova. Poněvadž ona denunciace pocházela z tak vážné strany, od muže, kterého v Římě nutně za pravdomluvného, hodnověrného a dokonalého znalce českých poměrů pokládati musili, nelze se tomu diviti, že na jeho slovo papež Pius VII. ve Vídni a v Litoměřicích zakročil, aby Bolzano a Fesl, jakožto původcové oněch

*) Lebensbeschreibung des Dr. Bolzano, str. 113—116.

***) Proti jeho uvedené pomluvě máme nestranný úsudek velkovaradinského kanovníka Alexandra knížete Hohenlohe-Waldenburg-Schillingsfürsta, který praví: »Můj dvojitý pobyt v Praze a v rozličných krajích Čech seznámil mne s mravy a obyčeji tohoto národa. Lid jest dobrý, nábožný a pracovitý; duchovní jsou vědecky vzděláni a obzvláště dobří kazatelé; — jedním slovem: z tohoto duchovenstva lze mnoho učiniti. Ale Čech musí býti srdečně uchopen« (doch muss die Böhme gemüthlich erfasst werden). Lichtblicke und Erlebnisse aus der Welt und dem Priesterleben gesammelt in den Jahren 1815—1833. Regensburg 1836 str. LXV. — Zpráva Hohenlohova jest pravdivá, Pallasova jest lží a pomluvou českého duchovenstva.

domnělých neblahých poměrů českých, ze svých úradů byli odstraněni.

Věc Bolzanova přišla teď ve spojení s litoměřickým biskupem Hurdálkem a praesesem litoměřického semináře Feslem.

Hurdálek,*) o němž jsme v § 20. (str. 175.) pravili, že se stal r. 1794 litoměřickým kapitolním děkanem, byl za vlády biskupa Chlumčanského pošinut stranou a neměl nijakého vlivu na správu diecése. U Chlumčanského byl všim kanovník Hirnle, saekularisovaný mnich z cisterciáckého kláštera ždárského na Moravě, který Hurdálkovi nepřál a byl jeho odstrčení příčinou.

Chlumčanský byv roku 1814 za pražského arcibiskupa povýšen, opustil 15. března 1815 Litoměřice, a s ním odebral se do Prahy kanovník Hirnle, který dělal si z počátku naději na biskupství, ale zklamav se, rád do Prahy odešel. Chlumčanský učinil jej děkanem kollegiátní kapitoly staroboleslavské, ředitelem konsistorní kanceláře a inspektorem pražského semináře.

Hurdálek svolal jako kapitolní děkan kanovníky k volbě kapitolního vikáře a tu vlivem a působením Hirnlovým zvolen byl za kapitolního vikáře ne Hurdálek, nýbrž senior kapitoly Piller. Toto odstrčení Hurdálkovo dotklo se nelibě Nejvyšších míst, a císař František I. jmenoval za to Hurdálka dne 17. července 1815 z válečného tábora před Heidelbergem litoměřickým biskupem. Kapitola byla z této volby všecka poděšena. Hurdálek svolav kanovníky, pravil jim: »Pánové neměli mne za hodného, aby mne za kapitolního vikáře byli zvolili; za to ráčilo mne Jeho Veličenstvo jmenovati nejmilostivěji litoměřickým biskupem.« Papež Pius VII. potvrdil jej 18. prosince; na biskupství byl vysvěcen od arcibiskupa Chlumčanského dne 18. února 1816, a dal se dne 19. března v den svátku svého patrona, sv. Josefa, nastoliti. Hurdálek jest prvním biskupem občanského stavu v Litoměřicích. Dne 18. října 1816 vydal svůj první pastýřský list k du-

*) Ginzel: Bischof Hurdalek. Prag, 1873.

chovenstvu jazykem latinským o obtížích a úkolech biskupského úřadu a duchu, kterým duchovní správce mají býti proniknuti, kterýž jest vlastně krásnou a všem srozumitelnou rozpravou o 28 listech.*) — Biskupoval samostatně a nepoužíval k tomu cizí hlavy, cizího ducha a cizího péra; věnoval velikou péči výchově duchovenstva v semináři,**) a byl svému duchovenstvu otcovským vrchním pastýřem.

Ale Hirnle v Praze zůstal nepřitelem Hurdálkovým. Jsa jeho povýšením za biskupa nesmírně popuzen, kul pikle proti němu a použil k jeho pádu Fesla, praesesa litoměřického semináře.

Michal Josef F e s l narodil se dne 29. září 1788, stal se posluchačem Bolzanovým, přišel jako mladý kněz na konci roku 1811 do Litoměřic za adjunkta theologického ústavu, kde měl povinnost v čas potřeby suplovati professory a čísti též mimořádně o bibliickém studiu, a dostával za to 200 zlatých platu, byt a zaopatření v semináři, jehož praesesem byl kanovník Hirnle, kterýž jej pro jeho nadání a vzdělání pro litoměřický seminář získal. Fesl, záviše na Hirnlovi, smýšlel o Hurdálkovi jako Hirnle. Když Hirnle do Prahy se dostal, chtěl tam za sebou přivésti Fesla. Hurdálek nebránil Feslovi, aby do Prahy odešel; ale slibil mu pro případ, že v Litoměřicích zůstane, přiměřené čestné postavení. Fesl zůstal k veliké nelibosti Hirnlově v Litoměřicích, kterýž odtud stal se jeho urputným nepřitelem. Fesl, jenž od r. 1813 byl suppletem církevního dějepisu, dostal roku 1816, podrobiv se předepsanému konkursu, ode dvorní studijní kommissee potvrzení za skutečného profesora církevního dějepisu a církevního práva, a Hurdálek učinil jej 8. srpna 1816 konsistorním radou, examinátorem při farním konkursu a praesesem semináře. Jako praeses měl na starosti veškeré domácí hospodářství semináře a veškeré duchovní vedení alumnův. Fesl pečoval svědomitě a horlivě o mravní kázeň a vzdělání alumnův,

*) Viz tento pastýřský list jako přílohu u Ginzla l. c. str. 47—103.

***) Viz stanovy semináře jeho l. c. str. 109—132.

ale neměl k tomu potřebné prozířetelnosti a klidnosti. Jako bývalý posluchač a ctitel Bolzanův snažil se názory tohoto svého učitele učiniti v semináři panujícími, a jenom ten alumnus, který nadšení pro Bolzana ukazoval, u něho něco platil. To věděl Hirnle, ale nevěděl Hurdálek. Ze semináře rozšiřoval Fesl bolzanismus po diecési a necenil příliš duchovních, kteří Bolzana s jeho názory neznali anebo znáti nechtěli, a k nimž náleželo veškeré starší duchovenstvo, přede vším vikárii a kanovníci. Diecése rozstoupila se na dva tábory, přátele a nepřátele Feslovy; ale těchto bylo mnohem více, kteří potom svou nechuť k Feslovi na samého biskupa jakožto jeho příznivce přenášeli. O těchto poměrech měl zpravit biskupa kanovník František Faulhaber, který býval professorem pastýřského bohosloví v Praze a jehož Hurdálek vyzval, aby se o královský kanonikát odchodem Hirnlovým uprázdňený hlásil. Faulhaber stal se kanovníkem a byl od Hurdálka jmenován rektorem semináře a ředitelem bohosloveckých studií. Avšak nebydle v semináři, neměl hlubšího, zevrubnějšího názoru v počínání a působení Feslovo, ale znal smýšlení diecése proti němu, sám k němu se přiznáváje.

Za tohoto stavu věci učinil Fesl velikou neprozřetelnost a zpozdilost. Chtěje totiž nadané alumnusy k sobě připoutati a je mezi sebou v literárních a mravních snahách spojit, založil mezi nimi tajný spolek, zvaný: »Spolek Kristův«. On sám jako hlava spolku sestavil jeho stanovy: členové měli vésti denník, konati časté schůze, dávat měsíční příspěvek na literární a dobročinné účely, konati mravní soudy nad sebou a spolučleny a zachovávat mezi sebou rovnost a bratrství. Železný prsten na prstě byl vnějším odznakem spolku a spolkových povinností. Fesl oznámil hned po několika dnech založení spolku svému učiteli Bolzanovi, který však máje jiný rozhled do časových proudův, hned mu odepsal, že podnik jeho jest věcí nedovolenou, pročež aby spolek rozpustil, nebo víc ho za svého přítele nepokládal. Ale Fesl neuposlechl slov svého učitele a přítele, a ponechal spolek, nechápaje a nerozuměje, co učinil. Přece však věděl anebo alespoň

věděti měl, že tajné spolky v Rakousku jsou zákazány, a že každý úředník musí složit přísahu, že k žádnému tajnému spolku nenáleží a nikdy náležití nebude: a teď mělo býti tolik kněží členy tajného spolku!

Ovšem jeho spolek, založený v semináři bez svolení biskupova, byl asketický, avšak tajnost činila jej podezřelým, ač tajný spolek v semináři, kde druh druhu stále má před očima a pozoruje, jest sám sebou holým nesmyslem; ale členové spolku byli »povolanými«, byli miláčky praesesovými, kdežto ostatní byli »nepovolanými«, nebyli ničím v očích praesesových. Feslovým tajným spolkem stal se litoměřický seminář semenišťem svárův a rozbrojův.

Alumnové ze semináře propuštění odebrali se do Prahy k Hirnlovi a oznámili mu, co o tajném spolku věděli. Jejich výpovědi byly protokolárně sepsány a do Vídně poslány a věc vyložena tak, jakoby všechny nepořádky v Litoměřicích byly dílem Bolzanovým. Vláda zakročila proti Bolzanovi a Feslovi. Nejprve vyzvala Bolzana polouřadně o prázdninách roku 1819, aby o jedno ze tří míst ve Vídni se hlásil, jelikož se císař rozhodl, že ho v úřadě učitele náboženství neponechá; pakli toho neučiní, že bude prostě sesazen. Poněvadž Bolzano podle tohoto pokynu se nezachoval, sesadil ho císař v státní radě 24. prosince 1819, což mu hned bylo oznámeno a spolu poraděno, aby resignací čili vzdáním se své stolice hanbě sesazení ušel. A když ani této rady neuposlechl, byl 19 ledna 1820 obeslán na 20. ledna k nejvyššímu purkrabí, který mu dekret o jeho sesazení doručil, ježž si Bolzano hned v jeho přítomnosti hlasitě přečísti musil. Soud nad Bolzanem jako knězem ponechal císař pražskému arcibiskupu a vykázal mu po několika měsících 300 zl. stříbra jako výslužné.

Tak skončila učitelská dráha Bolzanova k veliké žalosti jeho posluchačů.

Teď bylo zakročeno proti Bolzanovi se strany církevní. Opis sešitů přednášek Bolzanových o náboženství byl na rozkaz císařův poslán pražskému arcibiskupu Chlumčanskému, kterýž ustanovil čtyřčlennou kommissi, aby všechno dobře přečtla, v případě

potřeby Bolzana ústně na některé články se tázala a potom mu zprávu podala. Předseda kommissee a spolu konsistoře, světící biskup František Pištěk, zavedl s ním po tři dni výslech a protokol; ke konci diktoval si Bolzano do protokolu, že »si není vědom, aby v některém článku byl od učení církve se odchýlil, ale kdyby se to bylo přece stalo, prohlašuje při této příležitosti slavně, že pouze tomu, co s rozhodnutím církve se srovnává, učiti chce, a zavrhuje všechno a chce, aby to bylo pokládáno tak, jako by to nebylo řečeno, cokoli by rozhodnutí církevnímu, nynějšímu nebo budoucímu, odporovalo.« Konec veškerého vyšetřování byl, že kommissee Bolzana za katolicky smýšlejícího uznala. Arcibiskup podal o něm příznivou zprávu do Vídně, a navrhoval docela, aby zase ve svůj úřad byl dosazen. Avšak tento konec nebyl po chuti těm, kteříž o jeho sesazení stáli, především pak Frintovi, dvornímu faráři.

Frint, jak řečeno v předchozím § na stránce 354., vydal pro posluchače tehdejší filosofie učebnici náboženství,*) dle které Bolzano nepřednášel. Vídeňský nakladel knihy, Geistinger, stěžoval si, že kniha v Praze žádného odbytu nemá, což ovšem Frinta velice mrzelo. Tato učebnice, jakož i výtah z ní učiněný od Leonhardiho, byly Apoštolskou Stolicí censurovány a přišly na index. Frint podrobil se tomuto výroku, skoupil všechny výtisky, pokud je dostati mohl, a hleděl svou pravověrnost světu dokázati, při tom však své protivníky zničiti. Frint zkoumal učení Bolzanovo a jeho přičiněním byl Bolzano sesazen. Teď musil Frint svůj výrok proti pražské kommissi ospravedlniti. Nejprve byl podán arch vět pohoršlivě znějících z tištěných exhort Bolzanových a jeho tištěných předuášek císaři, kterýž jej zaslal pražskému arcibiskupu a tento

*) Handbuch der Religionswissenschaft für Candidaten der Philosophie. 6 sv. Wien. 1806—1814. S podivením jest, že ani Klein ve svém díle: »Geschichte des Christenthums in Oesterr. u. Steiermark«, ani Wetzter und Welte's Kirchenlexikon (nové vydání) nic nevědí, t. j. nic věděti nechtějí, že uvedená kniha přišla na index.

zase Bolzanovi, aby se ospravedlnil, jenž také své ospravedlnění sepsal a arcibiskupovi podal.

Frint opatřil si dále více nežli 300 exhort Bolzanových, které v Litoměřicích v opisech kolovaly, po jejichž pravosti však Bolzano nikdy tážán nebyl, a prozkoumal je se svými dvorními kaplany. Potom byla podána zpráva císaři na 78 arších. Ale císař patrně Frintovi nedůvěřoval; snad pozoroval jeho podrážděnost, která mu zrak kalila, a poslal celou zprávu pražskému arcibiskupovi s výslovným rozkazem, aby samostatný úsudek, neřídě se úsudkem zprávy, o této věci pronesl a pravost uvedených míst a vět prozkoumal.

Arcibiskup odevzdal prozkoumání věci jednomu professoru bohosloví, jednomu katechetovi a jednomu pražskému faráři, které za úplně nestranné pokládal. Na radu této kommisie zavolal si arcibiskup dne 16. července 1821 Bolzana k sobě a prohlásil mu, že nové vyšetřování proti němu od císaře jest nařízeno, pročež ať mu své učení o náboženství a koncepty exhort odevzdá. Bolzano žádal, aby arcibiskup tento rozkaz dal mn písemně, a obdržev jej, odevzdal mu potom, co v rukou měl.

Dne 19. ledna 1822 povolal si k sobě arcibiskup Bolzana opět a odevzdal mu 112 vět bludných a pohoršlivých, vytažených z opisův exhort, kolujících v Litoměřicích, od někoho, který mu tajným zůstatí má;*) tyto věty zaslal mu císař na důkaz jeho bludařství, přikazuje spolu, aby žádného vyučování pod kterýmkoli jménem neuděloval. K rozkazu císařovu připojil arcibiskup svůj, poručiv Bolzanovi, aby třinedělní exercicie konal. Bolzano konal tyto exercicie a přemýšlel, jak praví, s veškerou svědomitostí, zdali pochybil nebo nikoli. Ovoce tohoto uvažování bylo, že poznal a uznal, že mnohá věc mohla býti lépe a jasněji řečena, ale na blud nemohl se upamatovati. Při tom viní Bolzano vytahovatele a sestavovatele oněch 112 vět, že si nepoctivě počínal. Toto ovoce svých úvah podal arcibiskupovi dne 22. února 1822. Dne 23. května dostal

*) Byl to Frint.

Bolzano připsal od arcibiskupa, kde mu činil nejtrpši výčitky, nové exercicie konati mu prikazoval, další hájení zakazoval a slovně udal, co má odpověděti

Avšak rozkaz císařův o prozkoumání spisů Bolzanových pražským ordinariátem nebyl proveden; byla to zajisté hrozná práce, které se lekal. Ve zprávě k císaři bylo řečeno, že takové prozkoumání není nutným, jelikož výtahy jsou dosti obšírné a spolehlivé. Když to nejvyšší purkrabí Kolovrat-Libsteinský zvěděl, začal pochybovati o správném vedení celého processu a přednesl své pochybnosti samému císaři.

Na uvedený přpis arcibiskupův odebral se Bolzano za několik dní, nebyv volán, dobrovolně k arcibiskupovi, aby zvěděl, proč jeho smýšlení tak se změnilo. Arcibiskup přijal jej velmi laskavě, ujišťoval ho, že jeho smýšlení k němu se nezměnilo, ale že »mu násilí učiněno«. Z řeči arcibiskupových vyrozuměl Bolzano, oč tady vlastně jde, že chtějí míti spis, který by mohli císaři k jeho upokojení předložiti; ale spisu mluvícího o spáchaném podvodu nemohli potřebovati. Ze všeho jest viděti, že Frint dal arcibiskupu Člumčanskému pokyn, že by mohl o svůj preštol přijíti, bude-li se zdráhati provésti vůli císařovu, za níž ovšem Frint se kryl; proto mluvil arcibiskup »o učiněném sobě násilí«. Arcibiskup jal se prositi Bolzana, aby se podrobil; prosbami velebného starce byl pak Bolzano pohnut, že podal jakési odvolání. Pomlčel o nesprávnosti učiněných výtahů, prohlásil, že v jeho přednáškách bylo bezpochyby mnoho věcí, které nebyly dosti jasně neb úplně správně vysloveny, a pravil dále: »Proto podepsaný neváhá vysloviti se slovně, jak toho Jeho knížecí Milost na něm žádala, že vyhledávání a učení nových náhledů pro důkaz pravdy a božského původu křesťanského náboženství, i když se v nejlepší úmyslu před se běře, za něco nebezpečného pokládá; spolu lituje všech výrazů ve svých přednáškách, kterým od jiných snad špatně porozuměno bylo, a jest hotov napraviti pohoršení snad tím dané na každý způsob, který církev nebo stát za dobrý uznají; při této příležitosti, jak se to samo sebou rozumí, odvolává všecko, co církev nyní, aniž by to věděl, za nesprávné pro-

hlásila nebo teprve v budoucnosti prohlásí, a chce, aby to bylo tak pokládáno, jakoby to nebylo řečeno; pročez nebude toho ani veřejně ani tajně v celém svém životě rozšiřovati.«

Tím podal jakési odvolání a měl dva roky pokoj. Když však Fesl podal odvolání úplně dle přání Frintova, o němž níže bude řeč, a Bolzana jmenoval původcem svých bludů, žádal 1. září 1824 arcibiskup na rozkaz císařův na Bolzanovi listem, aby též veřejně odvolal. Dne 20. října 1824 odpověděl Bolzano arcibiskupovi, že nikdy nic neodvolal a také nemá, co by odvolal. Dne 7. prosince dostal od arcibiskupa přepis, kde se důkaz jaksí o jeho bludnosti prováděl a sice 1. z jeho přednášek, 2. z jeho tištěných exhort a 3. z opisův exhort v Litoměřicích nalezených, čili spíše ze zprávy o těchto opisech, a jemu se ukládalo, aby pro tisk vhodnou rozpravu, která by odvolání uvedených bludův obsahovala, složil; spolu bylo mu zakázáno zpovídati a pohrozeno většími tresty.

Bolzano žádal na arcibiskupovi, aby ony listiny čili spisy, kteréž jeho bludy obsahovaly, byly s ním sděleny, jakož i opis protokollu z 20. května 1820, dle něhož prý již jednou odvolal; ale žádosti této nebylo vyhověno, jak Bolzano předvídal, kterýž jí nic jiného dosáhnouti nechtěl, nežli získati času a protáhnouti věc, věda dobře, že jde o jeho osobní svobodu. Bolzano vypracoval potom odpověď k arcibiskupovi o sedmi arších,^{*)} pak ještě tři přílohy k ní, což všechno tvořilo spis objemný skoro o 30 arších, a poslal 12. května arcibiskupovi. První příloha byla ospravedlněním vět, které ze sešitů přednášek a tištěných exhort byly vyňaty a za urážlivé prohlášeny;^{**)} druhá týkala se domnělých opisův exhort z Litoměřic, a třetí byla vhodna pro tisk a měla název: »Mein Glaube; ein Wort zur Beruhigung für diejenigen, die etwa an demselben

*) Viz tuto odpověď jako přílohu v »Lebensbeschreibung des Dr. Bolzano« str. 123—196.

***) Viz jí l. c. 197—226. Tištěné exhorty Bolzanovy vyšly v Praze u Widtmanna r. 1813.

irre geworden sind.*) Avšak věc byla by pro Bolzana za panujících poměrů přece jenom špatně dopadla, kdyby se nebyl v ní stal zvláštní obrat. Posledně uvedený spis čili obrana Bolzanova přišla bez jeho přičinění celá nebo z části do cizozemska. Opis dostal do rukou v Budyšíně v Lužici Josef Dobrovský, přítel Bolzanův, a zvěděl spolu, že přijde do tisku. Dobrovský oznámil to arcibiskupovi, který žádal na Bolzanovi, aby tisk zamezil, což tento také učinil. Veškeren process Bolzanův vlekl se posud, až na některé zprávy, v cizozemském časopise »Hesperus«, úředními akty a spisy; teď chtěla se ho zmocniti veřejnost a jej rozbírat, což nebylo Frintovi po chuti.

Proti Frintovi vystoupil s veškerou rozhodností Josef Dobrovský, miláček a domácí přítel české šlechty a českého duchovenstva, a hrozil, že udá nesmírný počet mužů, kteréž učení Bolzanovo církvi získalo, ale spolu též těch, kteréž učení Frinta, největšího pronásledovatele Bolzanova, od církve odvrátilo. Frintovi hrozila hrozná ostuda; i byl process Bolzanův na rychlo ukončen.

Dne 31. prosince 1825 povolal arcibiskup Bolzana do slavného mimořádného konsistorního sezení, v němž zasedali arcibiskup, biskup Pištěk a tři kanovníci. Řekli Bolzanovi, že odpověď jeho z 12. května jest nedostatečná, proto že musí mu dáti několik otázek; ale Bolzano poznal z jejich řečí, že jeho obrany o 30 arších nečetli, než pouze vídeňskou zprávu.

Byly mu dány čtyři otázky, na něž on odpověděl:

1. »že nikdy neučil, co by bylo bývalo proti článkům sv. katolické církve, ale že spíše vždycky podroboval se učení a výrokům církve;«

2. »že se drží vždycky a ve všech člancích pevně katolické církve a přijímá její rozhodnutí s plnou věrou;«

*) Tato třetí příloha jest otištěna ve spise: Religionsbekenntnisse zweier Vernunftfreunde, nämlich eines protest. und einkatholischen Theologen. Mit Vorrede und Beurtheilung vom Herausgeber. Sulzbach. 1835.

3. »proto všechny věty a výroky, které proti jeho vůli a úmyslu mohly by býti za bludné a nekatolické vykládány, z celého srdce v tomto nekatolickém smyslu zavrhuje a neuznává jich nikdy za své;«

4. »končně všechno, co katolická církev k věření předkládá, nechť jest to psáno nebo není, přijímá jako zjevení Boží za pravdu; nemyslí a nechťel tomu učiti, jakoby to na naší libosti záviselo, kterak učení církve vyložíme; spíše upřímně myslí a též tomu učil, že je to naší povinností, učení církve v tom smyslu bráti, kterýž ona sama s ním spojuje; jmenovitě učení katolické církve o božství Ježíše Krista, o jeho přítomnosti v Nejsv. Svátosti Oltární, o dědičném hříchu, o nadpřirozené působnosti prostředků spásy a vůbec všechno ve smyslu církve uznává za svou vnitřní a pevnou víru, ve kteréž až do konce života setrvati si žádá a doufá, že s pomocí Boží též setrvá.«

Takto odpovědév ke čtyřem otázkám jemu daným, učinil potom dle žádosti arcibiskupovy vyznání víry Tridentské. Arcibiskup prohlásil pak, že ze zvláštní milosti nežádá na něm, aby veřejně odvolal svých bludů, kterým učil, ale aby výslovné zavržení svého dřívějšího učení v tomto sboru vyslovil. Bolzano to odepřel a diktoval do protokollu: »že, jsa omylným člověkem, mohl ve svých přednáškách a exhortách mnoho nesprávného říci: ale posud myslí, že tyto nesprávnosti nebyly ničím jiným, nežli pouhým vědeckým nebo řečnickým výkladem věcí; učení samé, které za učení církve a za její důkazy pro ně přednášel, pokládá za pravé, a tyto poslední (t. j. důkazy) obzvláště za docela vhodné, aby pravdu a božskost našeho náboženství před vzdělanými posluchači v pravé světlo postavily; proto nelituje toho, že tato učení přednášel, a nemůže jich odvolati, aby se na našem sv. náboženství neprohřešil.« Tím byla věc ukončena; odebrali se k obědu, kde všichni byli veselí až na arcibiskupa, který ještě po obědě učinil malý pokus, aby Bolzana ke změně jeho smýšlení pohnul; když se mu to nepodařilo, dal jej ve svém voze odvézti domů. Process Bolzanův byl ukončen; císař prý poručil, aby věc byla pokládána za odbytou; ano arcibiskup dostal prý za

to malou důtku, že Bolzana k odvolání nutiti chtěl Bolzano žil potom hlavně mathematické vědě, zemřel v Praze 18. prosince r. 1848 a byl za nejhojnějšího účastenství lidu, jmenovitě vzdělců, 21. prosince pochován.

Rovnoběžně s při Bolzanovou běžela věc biskupa Hurdálka a praesesa Fesla. Na základě udání P'allasova poslal papež Pius VII. Hurdálkovi breve z 18. prosince roku 1819, kteréž jest pouhou ozvěnou onoho udání. Papež praví tam: »Slyšeli jsme, že Th. Dr. Fesl, člověk úplně převráceného učení, kazí ducha katolické a jmenovitě církevní mládeže mnohými bludy a ji převracuje; káže kandidátům theologie, aby kterékoli knihy bez rozdílu a všeho výběru čtli, jakožto nejvydatnější prostředek k vycvičení ducha a uvarování se před sudků; mezi jinými přezáhbnými knihami, které denně v jejich rukou jsou, nalézá se exegetické dílo nekato-lika Dra Paulusa, dále dílo Wegscheiderovo o člancích víry, které s učením katolickým méně se srovnává, zamilované básně od Göthe, Schillera, Wielanda, Herdera, které kandidáti čísti a deklamovati musí. Víme, že jmenovaný Fesl učení o prvenství (primátu) římského biskupa ze základu vyvrací, žádné hlavy církve nepřijímá a novou soustavu náboženskou z názorů filosofů bídné této doby buduje; on má již dva ze svých žáků za spolupracovníky, kteří s ním bludy rozsévají; mimo to má jiné za tajné učeníky, kterým svobodněji otvírá, co veřejně pronésti se neopovažuje, a sděluje s nimi své jaksi tajné učení. — Faráři, kteříž učení církve posud neporušené zachovávají, zavrhují právem takové novotáře, vycházející ze školy Feslovy, a nechtějí je za své kooperatory přijímati. Velice divíme se tomu, že takového člověka mezi professory semináře svého trpíš, že jest téhož semináře představeným (praesesem) a duchovním vůdcem, a že jej počítáš mezi své biskupské rady. Co si může tvá diecése slibovati od duchovních, kteří takovým učením napojeni jsou a kteří v církevním semináři, kde by měli zdravé učení a dobré mravy k vyučování a vzdělávání věřících žádati, se nutí, aby ssáli nejzáhbnější jed bludův. Není nás tajno, že Fesl jest žákem a stoupencem Bernarda

Bolzana, professora při pražské universitě — kterýž jest rozsévatelem nejhoršího učení, jinž celé Čechy nakaženy jsou. Když on na rozkaz Nejjasnějšího Císaře Rakouského stolice, kterou na oné universitě měl, právem a dle zásluhy zbaven byl (*jure ac merito privatus fuit*), tím více bylo tvou povinností, Fesla s každého úřadu, který v tvojí diecési posud má, hned odstraniti.*)

Toto breve vrhá na protivníky Bolzanovy, Hurdálkovy a Feslovy nepěkné světlo. Breve jest datováno 18. prosince 1819; Bolzano však byl sesazen od císaře v státní radě dne 24. prosince, kterýžto výrok vstoupil v právní platnost teprve 19., vlastně 20. ledna 1820 — a breve praví, že Bolzano své stolice císařem zbaven byl (*privatus fuit*). Zkrátka protivníci jejich z Vídně obelhali Apoštolskou Stolicí svou zprávou, že Bolzano sesazen jest, což pravdou nebylo ani ten den, kdy papež breve podepsal. Byla zde spáchána veliká hanebnost od strany, kterouž Apoštolská Stolica za nejvěrohodnější měla, přijavši její zprávu do breve.

Biskup Hurdálek prohlížel právě seminář a měl řeč, když byl přerušen a breve mu podáno. Hned svolal mimořádnou konsistoř, předložil jí breve a poručil učení a chování Fesla a ostatních profesorů přísně vyšetřiti. Výsledek vyšetřování byl, že Fesl byl vyhlášen za nevinna, až na »spolek Kristův«, který byl potlačen, jenž však již od delší doby sám sebou na vlastní vnitřní chorobu byl zhasl. Avšak Hurdálek přece na rozkaz papežův odňal Feslovi jeho úřady a vyjednával s nejvyšším kancléřem hrabětem Saurauem o jeho jinakém zaopatření. Stalo se však jinak, nežli biskup očekával.

Na Fesla byla vznesena obžaloba pro velezradu a bludařství, proti ostatním profesorům zakročeno pro bludařství. Dne 11. března 1820 přijela z Vídně do Litoměřic policejní kommissee, skládající se z dvorního sekretáře Strobela, kommissaře Banhonse a čtyř policejních strážníků, sestoupila v semináři a odebrala se hned do pokojů Feslových a profesorů Krombholze, Zahradníka a

*) Lebensbeschreibung des Dr. Bolzano, str. 116—118.

Wenera, zabavila jejich spisy, jakož i sešitky alumnů. Fesl a profesoři Krombholz, Werner a Zahradník byli zatčeni; dále byli zatčeni: biskupský tajemník František Schneider a katecheta Antonín Gau; kanovníci Grün a Tachezy byli dáni pod policejní dozor. Dne 16. března byl Fesl vsazen do vozu a odvezen do Vídně do servitského kláštera v Rossavě. V bráně setkal se tento povoz postrku s povozem Frinta, který bral se do Litoměřic vyšetřovat ostatních, kteří tam zatčeni zůstali.

Frint, přišed do Litoměřic, sestoupil v hostinci »u raka« a vyslychal hned professory a alumny, kteří ke spolku náleželi. Krombholz podal Frintovi krátký nástin svého života a vzdělání od vstoupení do školy vesnické až ke dni vyšetřování, aby mnohé úkazy z jeho života Frintovi se objasnily; však Frint použil tohoto spisku k novým obžalobním článkům. Kanovníci Grün a Tachezy dostali přísnou důtku, Schneider a Gau zůstali na svých místech, přetrpěli osmidenní domácí vězení, musili konati exercicie a učiniti vyznání víry; Krombholz, Werner a Zahradník byli s professury seřazeni a musili se podrobiti čtyřnedělnímu vězení, učiniti vyznání víry a platiti po celý život za podezřelé ve víře. Tento rozsudek byl kabinetním listem z 10. ledna r. 1821 potvrzen. Trest žaláře, pokud nebyl vyšetřovací vazbou přetrpěn, byl odpuštěn. Vincenc Zahradník stal se farářem v Zubrnících (Saubernitz) a zemřel 31. srpna r. 1836 jako farář v Křešicích. Jeho nástupcem v professuře pastýřského bohosloví a spolu praesesem semináře jmenován byl šluknovský kaplan Augustin Bartoloměj Hille, který potom r. 1832 stal se biskupem litoměřickým. Werner stal se farářem v Tuchově. Na profesorské místo Feslovo povolán byl Jan Stark, adjunkt pražské bohoslovecké fakulty, který tam nalezl krásný čilý život literární a nábožen-ký.

Za těchto starostí a bolestí Hurdákových blížil se den jeho druhotin, 50leté kněžské jubileum, 29. září r. 1821. Dne 15. června 1821 vydal pastýřský list k duchovenstvu, kde naznačil, že v 50. roce svého kněžství stojí a snad naposledy k svému milovanému duchovenstvu mluví. Rozpráví tam jasně a důkladně o po-

měru rozumu ke zjevení Božím a o autoritě církve jakožto pravidlu víry. Dne 28. srpna vyzval konsistoř, aby duchovenstvo na jeho jubileum pozorným učinila a uvedený pastýřský list v čas rozeslala. Svou sekundici slavil ve farním kostele v Drumě beze vší okázalosti; pouze 12 duchovních jako zástupců diecésního duchovenstva obstupovalo při oltáři staříckého jubilanta. Nikdo nebyl tam zástupcem vlády, nikdo zástupcem kapitoly, nikdo zástupcem konsistoře, nikdo zástupcem města Litoměřic. Vyplnilo se slovo básníkovy: »Tempora dum venerint nubila, solus eris.« Ke starci tomu panovala zajisté veliká nešetrnost.

Frint počínal si proti starci tomu beze všeho ohledu a s velikou nešetrností, která svědčí o jeho chatrné znalosti církevního práva a církevní kázně a o nepatrném citu slušnosti. Vedl vyšetřování o bludařství v semináři Hurdálkově, neoznámiv mu, jakožto diecésnímu biskupu, co se tam díti bude; vyšetřoval bludařství ve jméno vlády, nemaje k tomu se strany církevní ani nejmenší oprávněnosti. Mělt Hurdálka za spoluvinníka Bolzanova a Feslova, a tedy za svého protivníka, a proto dovolil si proti němu všechno. Avšak Frint věděl dobře, že zavedením kanonického processu s Hurdálkem nic nepořídí, a tu naznačil Apoštolské Stolici, že nejvhodnějším prostředkem, aby starý dobrý pořádek v litoměřické diecési zaveden a panující tam zmatky odstraněny byly, bude, když Hurdálek biskupského stolce se vzdá. Apoštolská Stolice věříc Frintovi oznámila toto jako své přání císaři Františkovi I, kterýž je skrze hraběte Saurava vzkázal biskupu Hurdálkovi. Dne 24. října 1822 o 3. hodině odpoledne zavolal k sobě Hurdálek kanovníky a sdělil s nimi ministeriální přepis, že jest vůlí papežovou a císařovou, aby se pro své stáří a chatrné zdraví biskupského úřadu vzdal. Hurdálek podrobil se vůli obou nejvyšších hlav, a papež Pius VII. přijal resignaci jeho brevem z 18. prosince 1822. V lednu 1823 oznámil to Hurdálek kapitole a 8. února rozloučil se velmi dojemným pastýřským listem se svým milovaným duchovenstvem.*) Potom žil v Praze,

*) Jest otištěn u Ginzla, I. c. str. 129—132.

požívaje pense 6000 zl. str. Jeho nástupcem jmenoval císař dne 16. ledna 1823 faráře z Kremže Vincence Edvarda Milde (1823—1832), jenž byl potom 24. února r. 1832 na arcibiskupský stolec vídeňský přeložen. (Zemřel 14. března 1853, a jeho srdce bylo pochováno v stoličním chrámě litoměřickém.)

Když byl císař František r. 1829 v Praze, vyprosil si u něho Hurdálek slyšení. Císař přijal jej velmi laskavě a ujišťoval ho, že neočekával, že vyzvání Apoštolského Stolce ohledně resignace ihned beze všeho uposlechne; on prý dobře věděl, že jmenoval v osobě Hurdálkově muže statného a důstojného. Hurdálek zemřel 27. prosince r. 1833; poslední jeho slovo bylo: Maria. Byl pohřben v Košířích, kde mu přítel jeho Schneider zřídil pomník. Jeho kosti převezl slavně do Náchoda r. 1890 vnuk jeho sestry, nynější arcijáhen při stoliční kapitole v Králové Hradci, Josef Šrůtek, vroucí ctitel svého praujce.

Roku 1825 napsal si biskup Hurdálek do breviáře toto distichon:

»Cum decies octo vix non compleveris annos,
Desine, quidquid amas, discere; disce mori.
Nosse profana et sacra fuit mihi summa voluptas,
Et discens cupio vivere; spero mori.
Tum veri studium pulchrique bonique peribit,
Cum pia mens summum spectat habetque bonum.

(Brzy dokonáš rok 80.:

přestaň učit se tomu, co miluješ; uč se umřítí.
Znáti světské a svaté umění bylo mně největším
potěšením,

uče se přeji si žítí; a doufám i umřítí.

Potom zahyne snaha (studium) po pravdě, kráse
a dobru,

když duch vidí a má Nejvyšší dobro.)*)

Krásné to zajisté distichon.

*) Ginzl l. c. str. 40.

Osud Feslův byl krutý. Nejprve byl v servitském klášteře velmi přísně hlídán, zprvu dvěma strážníky, potom tajným policistou. Do 16. června 1820 nebyly mu dovoleny psací potřeby, teprve 17. června byly mu dovoleny.

Od žaloby na velezradu bylo upuštěno, poněvadž její základ, onen spolek Kristův, byl dětinskou nemoudrostí, ale pod policejním dozorem zůstal až do r. 1848. Za to držel se Frint pevně obžaloby na kacířství, a pře vlekla se čtyři léta. Matka Feslova obrátila se k císaři, aby syn na svobodu byl propuštěn. Jejimi prosbami pohnut poručil císař, aby vyšetřování s Feslem vzal do ruky litoměřický biskup Milde, který pohnul jej, že podepsal dne 16. ledna 1824 odvolání mu předložené. Toto odvolání bylo alumnům v Litoměřicích na výstrahu diktováno a objevilo se r. 1824 k velikému zármutku účastněných v 75.—89. čísle časopisu »Hesperus« (Encykloped. Zeitschrift für gebildete Leser), vycházejícím ve Stuttgartě. — Odvolání složil biskup Milde úplně dle Frintovy zprávy, tak že mohl tento býti spokojen a dáti pokoj. Toto odvolání činí na čtenáře špatný dojem; všude vykukuje státem v služebnost uvedená církev; všude blýská se censurním úřadem přisřizená dogmatika. A při tom při všem nebylo Feslovi dokázáno ani bludařství, ani politický přestupek. Dne 11. srpna 1824 byl Fesl propuštěn a měl býti dán do správy duchovní buď do diecése solnohradské neb zaderské nebo do Haliče. Ale tomu protivil se Frint, nejsa spokojen s odvoláním sestaveným od Milde, a naléhal na nové vyšetřování. Skutečně pak dosáhl toho, a Fesl byl odevzdán přísnému biskupu sekovskému, Romanu Sebastianu Zängerlovi, do Štýrského Hradce, jenž mu vykázal byt v klášteře františkánském, suspendoval ho, dovolil jenom čtyřem kněžím vstup k němu, kteří měli o něm zprávu podávati, a nakázal ostatním velmi přísně, jmenovitě fraterům, aby s ním neobcovali, nemluvili, ano na něho ani nepohlíželi, jelikož prý »již jeho pohled jest jedovatý«, jak říkával biskup Zängerle. Vyšetřování se provádělo a končilo návrhem, aby Zängerlova kázání byla dána do tisku. Roku 1832 navrátil se Fesl do Vídně, dostal pensi 300 zlatých,

žil ve farnosti sv. Leopolda, kde 28. září 1861 své druhotiny slavil, a zemřel 6. února 1864. *)

Avšak i Frint pozbyl důvěry císařského dvora a dle zásady »promoveatur, ut amoveatur«¹ byl povýšen za biskupa svatohippolytského: ale nesl nelibě svůj pád.

§ 59. Církevní zájmy nově získaných zemí, jmenovitě Haliče a Benátska. Upravení hierarchie v Dalmacii.

Když západní Halič r. 1795 k Rakousku připadla, mělo tam dle dvorního dekretu ze 7. září 1796 býti zavedeno církevní zřízení takové, jaké bylo v ostatních zemích. Provedení tohoto dekretu bylo svěřeno místopředsedovi českého gubernia svob. pánu Margellkovi, který byl za Josefa II. jedním z nejhrořlivějších stoupenců tehdejší soustavy. Veliká část nařízení in publico-ecclesiasticis v Haliči skutečně se zavedla, četní klášterové se zrušili a založila se náboženská matice.

Krakov s okolím byl dle usnesení kongressu vídeňského prohlášen a uznán za republiku pod ochranou tří mocností: Rakouska, Ruska a Pruska. Avšak Krakov byl sídlem a středem všech revolučních hnutí Poláků v Poznani, Haliči a ruském Polsku; proto byla tato republika o 24□ milích a 150.000 obyvatelích dne 16. listopadu 1846 k Rakousku přivtělena.

Katolíci latinského obřadu jsou Poláci a mají své arcibiskupství ve Lvově **) se dvěma suffragánními bi-

*) O všech těchto událostech, které se na poli církevním v Litoměřicích sběhly, nebylo ani slovíčka v našich domácích časopisech, oč se censura postarala. Avšak ve Stuttgartě vycházející »Hesperus«¹ přinášel od r. 1820 o nich občasn zprávy, a to od samého Fesla, kterýž jsa pod přísným policejním dozorem ve Vídni v servitském klášteře, přece naklonil si policejního úředníka jej střežícího tak, že sám Feslovy dopisy do cizozemska i tuzemska dopravoval.

**) V rusinských knížectvích usadili se záhy v 11. a 12. století němečtí a polští osadníci, kteří zajatými ve válkách Poláky se rozmnožovali a v 13. století ve značném počtu byli. Jako misijníci působili mezi nimi nově založené řády dominikánův a frau-

skupstvími v Přemyšlu a Tarnové a pak exemptní biskupství v Krakově.*)

Když r. 1797 Benátky, Istrie a Dalmacie k Rakousku připadly, byly církevní věci podobným způsobem

tiškánův. Tito latinští katolíci náleželi zprvu pod pravomocnost biskupa krakovského, avšak Jindřich Voutsatý, kníže vratislavský, který ve jméně nezletilého Boleslava V. Stydlivého (1227—1279) nějaký čas byl vládařem Polsky, podrobil je pravomocnosti biskupa lebuského (na Odře). Aby Rusiny s katolickou církví sjednotil, založil papež Innocenc IV. r. 1244 tak zv. »Societas fratrum peregrinantium« z dominikánův a františkánův, mezi nimiž byli titulární arcibiskupové a biskupové, z čehož potom vznikla bludná domněnka, že v rusínských knížectvích před polským králem Kazimírem Vel. byla latinská biskupství s jedním arcibiskupstvím. Kazimír V. (1333—1370), poslední Piastovec, žádal na Apoštolské Stoliči zřízení několika latinských biskupství v nabytých rusínských zemích s arcibiskupstvím ve Lvově. Avšak teprve snahou jeho nástupce Ludvíka (1370—1382), jenž byl spolu králem uherským, a Vladislava, knížete opolského, zřídil papež Řehož XI. bullou danou v Avignoně 13. února 1375 čtvero biskupství: v Haliči, Přemyšlu, Vladiměři a Chelmě, nezávislá na Lebusu, a ustanovil Halič za metropoli nad ostatními třemi. Prvním arcibiskupem jmenoval Antonia († týž rok 1375). Avšak pro stálé vpády Tatarů nemohl arcibiskupský stolec v Haliči dlouho zůstati. Již Vladislav Opolský pracoval o jeho přeložení do Lvova, daroval tam arcibiskupu a jeho nástupcům dům a vymohl ku přeložení sídla svolení papeže Řehoře XI. Však prvních šest arcibiskupů sídlilo v Haliči (1375—1412); Jan Rzeszowski byl prvním, který za krále Vladislava II. Jagela (1386—1434) jmenoval se od 28. srpna 1412 arcibiskupem lvovským a sídlil ve Lvově († 1436). Vlastní a slavné přeložení sídla do Lvova stalo se teprve r. 1415, když k tomu papež Jan XXIII. dne 23. prosince 1414 svolil. Řada arcibiskupů za vlády rakouské jest: Václav Sierakowski (1760 až 1780); Ferdinand Kicki (1777—1797); Kajetán Ignác Kicki (1797 až 1812); Ondřej Alois hrabě Ankwicz ze Starbecku-Poslavice (1814 až 1833; přeložen r. 1833 do Prahy), který při zavedení stavů haličských reskriptem císaře Františka I. z 13. února 1817 dostal pro sebe a své nástupce název primatea Haliče a Vladiměře, kterážto důstojnost byla však r. 1849 propůjčena řecko-katolickému metropolitovi; František Xav. Luschin (1834—1835); František Paula Pištěk (1836—1846); Lukáš Baraniecki (1849—1858); František Xav. Wierzschleyski (1860—1884); Severin rytíř Dabrova-Moravski od r. 1885.

*) Krakov byl hlavním městem Malopolska; r. 1319 byl zde korunován za krále polského Vladislav Lokietek (1305—1333), a Krakov stal se korunovačním a sídelním městem králů polských místo Hnězdna. Sigmund III. (1587—1632) přeložil královské sídlo do Varšavy, a Krakov zůstal pouze korunovačním místem králův

ben i v těchto zemích vyřizeny. Leč veškery tyto země a s nimi i jiné musily v následujících válkách Napoleonovi I. a spojencům jeho býti odstoupeny. Po pádu Napoleonově připadly však opět k Rakousku Solnohrady, Krajina, Tyroly, Lombardie, Istrie, Dalmatsko, značné části Horno-Rakouska, Korutany a Charvatsko, a vláda uspořádala jejich církevní poměry dle způsobu rakouského. V Tyrolsku obnoveny některé kláštery, v souhlase s papežem ustavila se dotace pro arcibiskupství solnohradské a biskupství tridentské i brixenské; kde pak posud náboženské matice nebylo, tam nyní zřízena. Chování kněžstva vládu celkem uspokojovalo, neboť provincie rakouské nebyly dlouho v cizím držení. Jenom v provinciích italských a dalmatských stěžovali si rakouští úředníci do »ultramontanního ducha« kněžstva, které prý jest ve svém vzdělání o 50 let pozadu. K vypuzení tohoto »ultramontanství« mělo mimo jiné prostředky sloužiti i to, že patriarchát benátský jakož i arcibiskupství milánské obsazovalo se Němci. Tito arcipastýřové potkávali se s nedůvěrou jak u duchovenstva, tak u lidu proto, že byli Němci; a mnoho-li biskup bez podpory duchovenstva a lidu působiti může, jest každému známo. Ladislav Pyrker, který byl od roku 1818—1820 biskupem spišským v Uhersku, stal se r. 1820 patriarchou v Benátkách; byl to muž slavný a osobnost všeliké úcty hodná, avšak Benátky nebyly místem vhodným pro Pyrkerovo působení. Proto učiniv zde trpké zkušenosti radil vládě, aby budoucně bi-

až do r. 1764. Krakov náležel původně ku pražské diecési dle opisu papeže Benedikta VI. a císaře Otty I.; Boleslav Chrabrý zřídil zde r. 1000 samostatné biskupství, které náleželo k metropoli hnězdenské. Za sedmdesátého biskupa Jana Pavla Woronicze (1815—1829) stalo se krakovské biskupství exemtním. Po smrti tohoto biskupa stal se jeho nástupcem Karel Storkowski, který 25. ledna 1851 zemřel ve vyhnanství. Pak následovali administrátoři biskupství. Roku 1879 stal se biskupem rytíř Albin Dunajewski, který dosáhl, že biskupství stalo se knížectvím-biskupstvím, a byl 23. ledna 1890 kardinálem jmenován. Diecése krakovská byla r. 1880 a r. 1886 rozšířena na východ a jih. Její část ležící v ruském Polsku byla po dlouhých vyjednáváních r. 1883 za samostatnou diecési Kielskou (Kielcensis) povýšena a varšavské metropoli podřízena. —

skupství vlašská Němci neobsazovala, a sám za přesažení požádav, byl od císaře r. 1827 arcibiskupem jagerským jmenován.

Vláda seznavši brzy italského ducha, neprohlásila ve Vlaších všech zákonů in publico-ecclesiasticis. V tamějším školství ponechána biskupům mnohá důležitá práva. Ve mnohých městech, jako v Padově, Vincencii, Miláně a jinde, byla »biskupská gymnasia«, která biskupové dle svého vlastního náhledu spravovali. Nyní byl biskup místním ředitelem (Localdirector) takového ústavu, jakož byl také ředitelem biskupského ústavu theologického. Tím naznačoval se monopol vlády v oboru veřejného vyučování. Ale mnohým nábožensky smýšlejícím Vlachům se takovéto věci nelíbily.

Ústupkem pro Vlchy důležitým bylo, že největší část dobročinných ústavů zůstala a biskupům značný vliv na ně ponechán.

Nynější Dalmacie náležela v minulém století pod panství Benátčanů. Dubrovnik s územím 25□ mil tvořil samostatnou republiku pod vrchním panstvím tureckým. V části benátské byli 2 arcibiskupové: zaderský a splitský; onen měl 4 suffragánní biskupství, tento jedenáct. Dubrovnik byl též samostatnou metropolí se 4 malými suffragánními biskupstvími. Roku 1796 obsadilo Rakousko na základě starých práv koruny uherské Dalmacii, kterou však mírem přešpurským dne 26. prosince 1805 Napoleonovi I. postoupiti musilo. Dalmacie zůstala v držení Francouzův od r. 1806—1814; Dubrovnik byl od nich obsazen r. 1806 a k francouzskému císařství dekretem z 31. ledna 1808 přivtělen. Po pádu Napoleona I. přidělil vídeňský kongress bývalou italskou Dalmacii s Dubrovnikem k Rakousku. Císař František I. povýšil pak Dalmacii za království.

Rakouská vláda vyjednávala s Apoštolskou Stolicí opětně o zmenšení počtu dalmatských biskupství. Konečně vyplnil papež Lev XII. (1823—1829) její žádost a upravil bullou »Locum Beati Petri« z 30. července 1828 církev v Dalmacii, ustanoviv pro celé království jedno arcibiskupství v Zaderu (Jadera, Zara), jemuž podřídil pět biskupství: Šibenik (Sebenico), Split (Spa-

lato), Hvar (hlavní město ostrova Lesiny), Dubrovnik (Ragusa) a Kotor (Caítaro).

Posledním arcibiskupem splitským byl Laelius Cippico (1784—1807), po jehož smrti zůstal stolec 23 léta neobsazen a byl potom v jednoduché biskupství proměněn jako Dubrovnik.

Finanční výbor poslanecké komory učinil za příčinou úspor r. 1872 návrh, aby dvě biskupství v Dalmacii byla zrušena, což také od poslanecké komory bylo přijato; avšak proti tomu povstal zaderský arcibiskup Petr Dominus Maupas a podal místodržiteli dalmatskému představení, kde praví, že zrušení dvou biskupství bylo by proti bulle Lva XII. »Locum Beati Petri« z 30. července 1828, kterouž tolik dřívějších diecésí bylo na 6 ztenčeno; oním zrušením ušetřilo by se pouze 2800 zl.; zde nemůže rozhodovati počet duší, ale místní rozlehlost daleko táhnoucích se břehův a ostrovů, veliká vzdálenost a neshodnost obcování; 440.000 katolíkův obývá na 344 □ milích; katolíci dalmatští jsou zvyklí ve svých duchovních věcech obracet se přímo na své biskupy; bylo by to urážlivé pro katolíky, zrušiti jim dvě biskupství, když právě jde o zřízení rozkolnického biskupství v Kotoru, kde právě katolické biskupství má býti zrušeno.*) Vystoupení arcibiskupovo mělo zdar; biskupství zůstala.

Za vlády rakouské jest pořad zaderských arcibiskupů tento: 55tým byl Jan XII. Carsana (1774—1800); 56. Josef Řehoř Scotti (1808—1817); 57. Josef František Novák (1823—1843), rodem Čech; 58. Josef Goceassi (1843—1861); 59. Petr Dominus Maupas (1862 až 1891), který na Vatikánském sněmě v kongregaci dne 23. června 1870 statně ujímal se papežské neomylnosti a dokazoval, že církev dalmatská vždycky tomuto článku věřila a učila, a uvedl, že když asi před 40 lety jeden dalmatský professor tento článek popíral, na takový odpor u biskupů, duchovenstva, kolegův a studentů narazil, že mu bylo uloženo mlčení a on odvolati musil;**)

60. Řehoř Raičević, kterého J. V. císař

*) Salzburger Kirchenblatt. 1882. str. 119.

**) L. c. 1870 str. 283 sq.

a král František Josef I. jmenoval 3. srpna 1891 a papež Lev XIII. potvrdil 17. listopadu 1891 a arcibiskup gorický Alois Zorn 27. prosince 1891 posvětil.

Dalmacie má 68 katolických klášterů: nejmocnější jest řehole františkánů, kteří mají hlavní klášter v Sinji.

Slovanská liturgie katolická s blaholským písmem udržela se po celé tisíciletí, jmenovitě v severní Dalmacii; její kostely náležely pod správu latinských diecésních biskupů.

Pro rozkolníky zřídil Napoleon I. dekretem z 19. září 1808 biskupství v Sibeniku, které brzy bylo přeneseno do Zadru. Rakouská vláda ponechala toto biskupství a zřídila r. 1874 druhé biskupství pro Kotor a Dubrovnik v Kotoru. Biskupství zaderské bylo r. 1828 podřízeno patriarchátu karlovickému; když však r. 1873 rozkolnické biskupství v Černovicích v Bukovině bylo povýšeno na metropoli, byla jí obě jmenovaná dalmatská biskupství podřízena.

§ 60. Soustava stability. Kníže Metternich.

Po roce 1814 zavládla v Rakousku soustava stability, kterážto záležela 1. v přísném absolutismu, kde panovník nejsa nikým vázán sám po svém náhledu vše rozhoduje, a 2. v chránění a zachovávání všech právoplatných zřízení státních ve všech oborech, jelikož prý by každá změna jen ku prospěchu revoluce sloužila. Domnívaliť se, že státní zřízení rakouské obzvláště v době posledních válek dobře se osvědčilo a svou životní sílu ukázalo. Veškera snaha státníků směřovala k tomu, aby administrativní stroj náležitě se pohyboval. Všechna důležitá místa ve státě i v církvi obsazovala se přívrženci stability, kteří pevně věřili, že bedlivým plněním všech státních zákonů blaho občanů nejlépe a nejjistěji se zabezpečí.

S politikou vnitřní souhlasila také politika zahraniční, která nic jiného neměla za účel, nežli zachování stavu Evropy, jaký byl oběma míry pařížskými, kongressem vídeňským a sv. aliancí utvořen. Proto po-

tlačovala vláda každý svobodomyšlný směr a všeliké hnutí, ať se objevilo kdekoli. Zásady svobodomyšlné o svobodě slova, tisku a spolčování, o konstitučním panovníku naprosto se protivily náhledům státu policejního a absolutistického.

Repraesentantem a důsledným zastavatelem této stability byl kníže Metternich, jehož působení od přátel chváleno, od protivníků pak odsuzováno bylo, jak se to každému muži stává, který velikou moc ve své ruce měl.

Klement Václav Nepomuk Lothar hrabě, od r. 1813 kníže Metternich-Winneburg Ochsenhausen narodil se 15. května 1773 v Koblenci a studoval na universitě strassburské. Revoluce francouzská přerušila však na krátko jeho studie: opustil Strassburk a 8. října 1790 byl při korunovaci císaře Leopolda II. ve Frankfurtě ceremonářem ze sboru katolických hrabat Westfalských. Na to pokračoval ve svých studiích v Mohuči a připravoval se pro diplomacii. Vystoupiv ze studií navštívil Holandsko a Anglii a v říjnu 1794 přišel k císařskému dvoru do Vídně. R. 1795 zasnoubil se s Maríí Eleonorou, jedinou dcerou knížete Arnošta Kounice-Rittberka a vnučkou státního kancléře Kounice, jehož byla zároveň allodialní dědičkou.

Svou diplomatickou dráhu započal Metternich na kongressu rastadtském, kde zastupoval sbor hrabat Westfalských. Roku 1801 byl rakouským ministrem v Drážďanech. Roku 1805 byl poslán do Berlína za vyslance a pohnul Prusko, že vstoupilo v třetí koalici proti Napoleonovi I. V Berlíně poznal jej císař ruský Alexander I. a přál si ho za vyslance do Petrohradu na místě Stadionu, který se stal ministrem zahraničních věcí. Avšak Stadion poslal Metternicha raději do Paříže, kde se nyní všechny důležité otázky evropské rozhodovaly. Metternich nastoupil na místo vyslanecké u dvora francouzského v srpnu 1806. Tenkrát nastaly právě velmi truchlivé časy pro Rakousko, které Napoleonem bylo úplně pokořeno a z velké části francouzským vojskem obsazeno. Metternich však počínal si tak blahodárně a statně, že si nejen lásky svého panovníka,

ale též znamenité úcty samého Napoleona I. a ministrů jeho vydobyl.

Dne 8. října 1809 jmenoval František I. Metternicha ministrem věcí zahraničních. Od té doby spočívala veškerá politika rakouská v jeho rukou a řídila se jeho směrem. Po nešťastné výpravě Napoleona I. do Ruska byl Metternich duší všeho jednání evropských kabinetů v roce 1813 a v letech následujících; předsedal kongressu vídeňskému, upevnil převahu Rakouska v Německu a Itálii, tak že zde úplně rozhodoval, a dovedl toho, že Rakousko stalo se první velmocí, ke které všechny ostatní státy s úctou pohlížely, od ní hmotnou i mravní podporu čerpajice. Metternich snažil se v Evropě zachovati mír na základě »status quo« z roku 1815, potlačoval každé svobodomyšlné hnutí, dílem že jeho absolutistickým a stabilitním zásadám se protivilo a ke konstitučnímu státu vedlo, dílem že v revoluce vybuchovalo a tak evropský mír porušovalo. V této své politice byl Metternich šťasten až do roku 1840. Veliké zásluhy jeho byly odměněny vyznamenáním nejvyššího druhu. Císař František I. u večer před bitvou u Lipska povýšil ho do stavu knížecího se všemi jeho potomky a udělil mu později, jakož i knížeti Karlu Schwarzenberkovi, vítězi u Lipska, v Paříži dovolení, by rakouský znak v erbu svém nositi směli. Dále jmenoval ho císař po šťastném výsledku kongressů opavského a lublaňského »tajným domácím, dvorním a státním kancléřem«. Touto důstojností nebyl od smrti knížete Kounice poctěn nikdo jiný. Ferdinand, král španělský, zvítěziv nad vládou kortesů, udělil Metternichovi hodnost španělského granda první třídy s titulem vojvody. Konečně byl Metternich majitelem všech vysokých řádů evropských, i »zlatého rouna«, vyjma jediný řád »podvazkový«.

Avšak po roce 1840 rozšířil se ruch svobodomyšlný v takové míře, že Metternich darmo proti němu hledal vydatných prostředků. Pád Ludvíka Filipa, krále francouzského, otrásl v základech budovou Metternichovou, tak že pomýšlel na opravy a smíření své soustavy s novověkými ideami. Bylo však již pozdě.

Metternich byl za svého času od přátel staré soustavy v pravém smyslu slova zbožňován, za to však od přátel pravého i nepravého pokroku z hloubi srdce nenáviděn.

Stůjtez zde na doklad některá slova z knihy, kterou sepsal obdivovatel činnosti Metternichovy, Vilém Binder, pod názvem: »Fürst Clemens von Metternich und sein Zeitalter. Ludwigsburg, 1836.« Spisovatel dí (str. 257):

»Metternichův veřejný charakter zaujímá jedno z prvních míst v naší době. Monarchie vznikly a opět zanikly; svět byl dobyt a opět z okovů dobyvatele osvobozen; nesčíslněkráté pozdvihla revoluce svou vítěznou hlavu a podlehla vždy mohutnější síle pravdy: jedna událost stíhala druhou, a svět třásl se od jednoho konce až ke druhému; ale Metternich zachoval ve všech poměrech klidnou mysl. Zbraně všech naruživostí otupily se o něho a přece ani o čárku nepošinuly jím s jeho dráhy. Jedni jmenovali ho lhářem, a přece byl Metternich státníkem, který nejméně tajností nadělal a svého smýšlení nezakrýval. Druzí připisovali mu malichernou lstivost, výbojnost a podobné bídosti; ale jeho chování a jednání po celých 30 let trestalo je ze lži. Jiní nazývali ho tmářem; ale kdokoli se k němu přiblížil, seznal v něm bystrého ducha, rozhodného přítele umění a věd, jakož i nepřitele všech snův a všelikého blouznění. Jak často domnívali se jeho protivníci, že Metternich se kolísá a ve svých pohybech třese; ale oni věděli, že mluví nepravdu, a nebylo ani jednoho mezi nimi, jenž by byl sám svému slovu věřil. Mnohdy se pravilo, »že na prospěch Rakouska i Německa zapomíná a je revoluci obětuje«; ale prospěch ten zůstal pojištěn, a revoluce nalezla ho vždy úplně ozbrojeného, aby proti ní bojoval. Když ho spojenci jeho opustili, zůstal sám na své cestě; když se vrátili, jsouce o jiném poučení, nalezli jej opět tam, kde ho byli opustili. Tak uzrávalo znenáhla u kabinetův i národů přesvědčení: »Jeho cesta jest cesta pravá: jen na této cestě lze konečného účelu státu dosáhnouti.« Máme nyní před očima podivuhodný výsledek činnosti a snah jeho. Avšak teprve potomstvo naučí se

jak náleží oceňovati zásluhy jeho jako státníka v celé hodnotě.«

Tato chvála byla úplně pravdiva; Metternich dobyl si velikých zásluh o zachování míru evropského po bouřích Napoleonských, jakož také o povznesení Rakouska na stupeň moci v Evropě rozhodující.

Metternich byl státník opatrný, který všelikých okolností výborně pro svou soustavu využítkovati dovedl a při tom chyby, jichž se dopustil, opatrně zakryti uměl; avšak nebyl geniálním státníkem v tom smyslu, aby byl ducha času uvažoval, co na něm dobrého, užitečného a životodárného, uznal a z toho těžil. Metternich právě naopak všeliké svobodné hnutí potlačoval, až toto konečně, nebyvši moudrým státníkem v řádné koleje uvedeno, vybuchlo v revoluci, která v okamžení zničila celou budovu, na které půlstoletí bylo pracováno. Metternichův absolutistický, nepravý konservatismus ukázal se býti života neschopným.

Povstání ve Vídni 13. března 1848 učinilo konec vládě Metternichově. Metternich utekl do Drážďan a odtud do Hollandska a Anglie. Po utišení bouří navrátil se r. 1851 na své panství Johannisberg, které mu císař František I. r. 1816 daroval. Do státní služby více povolán nebyl a zemřel 5. června 1859.

§ 61. Znamky lepší budoucnosti r. 1815—1835.

Josefinská soustava v rakouských kancelářích a i v zákonodárství panující vešla po r. 1815 ve styk s náhledy jinými, církvi katolické více příznivými. Někteří, kdož s kruhy dvorními byli v úzkém spojení, tvrdili, že prý císař František v Paříži a v Cáchách francouzskými emigranty, pak i císařem ruským Alexandrem I. pro náboženský směr ve vládní soustavě byl získán. Listina tak zvané sv. aliance, kterou vlastnoručně Alexander I., císař ruský, František I., císař rakouský, a Fridrich Vilém III., král pruský, v Paříži 26. září 1815 podepsali, činí to pravdě podobným. Neboť listinou tou zavazují se jmenovaní vladařové, že dle zásady křesťanské víry říše své budou spravovati a politické poměry k jiným vládám pořádati.

Tolik jest jisto, že císař František v druhém období své vlády s náboženskými záležitostmi daleko více se obíral, než dříve. Také Metternichovi, ministru zahraničních věcí, připisovala se jakási náchylnost k Římu.

Roku 1819 cestoval císař František I. do Říma a Neapole. Přítomnosti císařovy použil papež Pius VII. a podal mu zvláštní pamětní spis o rakouských církevních poměrech a učinil návrhy na opravy. Následkem toho vyžádal sobě císař o mnohých předmětech, jako o právu manželském, o zákonech amrtisačních a j., od své zákonodárné kommissee dobrozdání. Jelikož však členové této kommissee do zákonodárství josefinského úplně se byli vžili a zpravodajem byl obyčejně Dr. Dolliner, professor církevního práva při universitě vídeňské, který se k jansenismu klonil, byl resultát vždy ten, že vše při starém zůstalo a otázky církevní opět několik let odpočívaly.

Dolliner odporoval každé změně josefinského zákonodárství, a všeliký pokus, v tom směru činěný, dovedl zmařiti. Tak na př. když se roku 1813 jednalo o nové vydání učební knihy církevního práva od Rechbergra, přáli sobě mnozí, aby toto vydání něco více vědecké theorie obsahovalo, a tak jaksí změna v náhledech se připravovala. Avšak i tato chvalitebná snaha Dollinerem zmařena.

Nicméně za známku lepšího smýšlení pokládati jest tu okolnost, že mnozí mezi vzdělanci četli tehdáž díla takových spisovatelů, kteří v katolickém směru psali, jako na př. hrabě Maistre, La Mennais, Bonald, Haller a j. Censura neosmělila se při vši své přísnosti zakázati dobré spisy, jako církevní dějepis od Stolberga, časopis »Der Katholik« v Mohuči vycházející a jiné, kteréž svobodu církve hájily. Někteří členové vídeňského kabinetu přáli tak zvaným »ideám restauračním«, které tvořily souhrn zásad vládních po pádu Napoleonově a kterými trůnové světští i církev měli býti zabezpečeni proti bouřím, jež budoucnost přinéstí mohla. Mužové tohoto směru vyvraceli osvícené zásady minulého století a ukazovali jejich prázdnotu a bezdůvodnost, dovozující, že by zá-

sadami takovými lidstvo v bezednou propast záhuby uvrženo býti musilo.

Většina kabinetu přidržela se však soustavy stability i vzhledem k náboženství, nechťejíc žádné změny v náboženském zákonodárství připustiti, ač jiní právě v obživení náboženských ideí spatřovali nejvydatnější prostředek proti šíření se revoluce.

Z toho, že členové kabinetů ve věcech náboženských různého byli smýšlení, následovala polovičatost v jednání. Směrem proticírkevním braly se všechny kanceláře, které zákonodárství josefinskému byly přivykly. Žádal-li dvůr nějakého dobrozdání, vypadlo vždy v duchu zákonodárství Josefa II.; kdykoliv gubernie a krajské úřady byly slyšány, nedařilo se církvi příliš dobře. Leč zase nastaly doby, kde lepší směr převládal, a tu učiněna jsou opatření církvi příznivá.

Některé známky lepšího smýšlení. — V letech 1815—1835 nastal zajisté pro církve jakýsi obrat k lepšímu; zákony josefinské nebyly už s takovou přísností prováděny jako dříve, ačkoliv jádro jejich, totiž panování státu nad církví a řízení církevních věcí světskou vládou, zůstalo.

Císař Josef II. zakázal pouti, a úřady zákaz ten přísně prováděly. František I. setrval z počátku na stanovisku svého strýce a zakázal 29. listopadu 1794 pouti, jen že velel trochu více šetrnosti v provádění toho dekretu, nařídív, »že poutníci nikdy s přísností nemají býti zadržováni a zpět posíláni, nýbrž krajské a hospodářské úřady, jakož i duchovenstvo že mají na to hleděti, aby tento zlořád (Missbrauch) (!) při vhodných příležitostech dobrotivými domluvami byl umenšen a znenáhla úplně vyhlazen.« Avšak lid si nedal tuto svou pobožnost zakazovati, a jakkoli s překážkami, konal pouti přece. Později, po roce 1803, následkem tajných instrukcí poskytnuto více volnosti ohledně poutí. Po roce 1820 mohly se pouti konati opět s křížem a korouhvemi; obyčejně však jen lidé z nižších stavů účastnovali se poutních průvodů.

V městech vznikaly tu a tam Mariánské spolky čili bratrstva, k nimž podnět vyšel z Francie. I vznesené osoby spolků těch se účastnily.

Vláda se své strany jevila dost veliké přátelství k Římu: viděla to ráda, byly-li strany pro dosažení dispense k Apoštolské Stoliči odkazovány; dovolovala biskupům cestovati do Říma, ano, císař sám do Říma cestoval. Vláda také mlčela, když se na mnohých biskupských ústavech svrchovanost papežova nad všeobecným církevním sněmem hájila. Taktéž rozšířila vláda disciplinární moc biskupů nad duchovenstvem a povolovala vůbec ve věcech méně podstatných žádostem biskupův.

Následkem rozšiřování theologických časopisů, hlavně zahraničních, které censura zakázati nemohla, zavládl mezi mladším duchovenstvem směr církevní; onof porozumělo církevním poměrům tehdejší doby, a idea svobody a nezávislosti církve nebyla mu více cizí. Dvorní duchovenstvo ve Vídni předcházelo v tomto směru dobrým příkladem a dovedlo toho, že r. 1833 učební kniha církevního práva od Rechbergra dvorním dekretem ze škol byla odstraněna.

Za to však staří Josefinisté vedli náramný nárek, že se vzmáhá v Rakousku »ultramontanismus«, jak se tehdáž smýšlení katolické vůbec nazývalo.

§ 62. Řehole vůbec. Karmelitky. Klement Hofbauer (Dvořák). Redemptoristé. Jesuité.

Vláda rakouská přičinila se v této době všemožně o to, by klášterníci své řeholní stanovy svědomitě zachovávali. Ježto císařský dekret z r. 1802 u mnohých řeholníků v zapomenutí přicházel, vyšlo 8. ledna 1822 ministeriální nařízení o řeholním rouchu a klausuře. Praví se tam: »Jest nejvyšší vůle Jeho Veličenstva, aby se vši přísností k tomu se hledělo, by všichni řeholníci svého předepsaného řeholního roucha užívali a nechodili ve fraku neb oděvu, který pochybnost o tom vzbuzuje, ke které třídě lidí přináležejí. Rovněž at statutární klausura se obnoví a bedlivě zachovává, jak to stanovy každého řádu předpisují.«

Rozhodnutím z 22. prosince 1826 dovolil císař, že i takové kláštery se mohou zřizovati, které pouze modlitbě a životu kontemplativnímu se věnují. Následkem

tohoto dovození byl pak v Gmundenu v Horních Rakouších založen klášter pro Karmelitky.

a) Karmelitky. — Dcera bohatého rolníka z Gmundenského předměstí Traundorfu. jménem Magdalena Travegerová (nar. r 1768), a její dva bratři Josef a Ondřej, všichni tři svobodní a v letech pokročilí, věnovali listinou z 13. září roku 1827 veškeré své jmění, skládající se z domu se zahradou, z malého lesa, louky a 13.000 zl., k založení a nadání kláštera pro Karmelitky. Císař potvrdil 12. února 1828 tuto nadaci, 5. července téhož roku přišly čtyři Karmelitky z Prahy a usídlily se v řečeném domě; 15. srpna 1828 přijala zakladatelkyně Magdalena Travegerová šat řeholní ještě s dvěma kandidátkami. Dne 13. září 1832 položil tamtéž biskup Řehoř Tomáš Ziegler z Lince základ k novému chrámu. Toho roku čítal klášter s převorkou a podpřevorkou 10 sester se slavnými sliby (mezi nimi čtyři šlechtičny), 5 novicek a 3 kandidátky.

V roce 1829 přišly též do Štýrského Hradce čtyři Karmelitky z Prahy a obdržely zde na Příkopech chrám Panny Marie Sněžné s domem sousedním, který jim za klášter byl vykázán.*) A tak stal se pražský klášter Karmelitek mateřským klášteřem pro jiná sídla téhož řádu.

b) Klement Hofbauer (Dvořák).**) Redemptoristé. — Roku 1820 byli působením Jana Klementa Marie Hofbauera uvedeni do Rakouska Redemptoristé.

Klement Hofbauer, tento znamenitý muž, jenž nazývá se »prvním německým Redemptoristou«, ač vlastně »prvním slovanským Redemptoristou« nazýván býti má, jest rodem Moravan; narodil se 26. prosince r. 1751 v Tasovicích u Znojma. Otec jeho nazýval se Pavel Dvořák, pocházel z Moravských Budějovic, byl řezníkem a změnil své české příjmení »Dvořák« za německé

*) Klein, l. c., VII. 230, 231.

***) Jan Dobrý: Život ctih. sluhý Božího Klementa Marie Hofbauera (Dvořáka). Nákladem Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje na rok 1882. V Brně. 1882. (Jest to překlad německého díla, které složil Michal Haringer, generální konsultor Redemptoristů.)

•Hofbauer«, když se do Německých Tasovic přistěhoval. Klement, ztrativ záhy otce, vyučil se pekařství, ač měl touhu státi se knězem. Jsa v klášteře praemonstrátském Louce zaměstnán, studoval čtyři latinské školy a pracoval potom jako chasník ve Vídni. Zde seznámil se s nábožným Emmanuelem Kuncmanem, s nímž putoval dvakráte do Říma. Na druhé pouti vyprosili sobě od biskupa tivolského Řehoře Chiaramontiho (později Pia VII.), že jim ve své diecési dovolil poustevničiti. Po půl létě opustil Hofbauer, touhou po kněžství jsa poháněn, poustevnu, navrátil se zpět do Vídne a vystudoval filosofii. Zde vešel v úzké přátelství s jiným studujícím, Tadeášem Hýblem, Čechem z Čermné, městyse blíž Landškrouna. Hofbauer, odbyv r. 1784 filosofická studia, odebral se s Hýblem do Říma a zde vstoupili oba do řádu Redemptoristů. Dne 19. března r. 1785 složili v Římě v koleji u sv. Juliana řeholní slib a později obdrželi svěcení na kněžství ve Veroli.

Apoštolský nuncius při královském dvoře ve Varšavě žádal Kongregaci propagandy, aby poslala missionáře pro Kurlandsko v Rusku. Pro toto místo doporučil představený Redemptoristů Hofbauera a Hýbla; Hofbauer pak byl jmenován zároveň přednostou missie. Na cestě přijal ve Vídni svého starého přítele Kuncmana za bratra laika. Nuncius ve Varšavě uvítal je přátelsky a představil králi polskému, Stanislavu Poňatovskému, kterýž jim daroval kostel sv. Benona. Hofbauer mimo jiné založil ve Varšavě ústav k vychovávání duchovenstva, čili konvikt pro kleriky; správu tohoto ústavu svěřil Janu Podgorskému, kterýžto byl prvním Redemptoristou z národa polského.

Když při druhém dělení Polsky r. 1793 Varšava k Prusku až do r. 1807 připadla, získal Hofbauer mnoho protestantů pro církev katolickou. Ale 13. listopadu 1806 vtrhlo francouzské vojsko do Varšavy. Napoleon zřídil knížectví varšavské a dal je Fridrichu Augustovi, králi saskému.*)

*) Ježto ve vojště francouzském sloužilo mnoho Vlachů a Hýbl vlasky uměl, zaopatřoval nemocné Vlaky sv. svátostmi. V nemocnici se nakaziv umřel na polní zimnici 1. července 1807

Zemská vláda dala v červnu r. 1808 Redemptoristy na žebřinových vozech v průvodu vojenské stráže z města vyvézti. Na Kystrinu, pruské tvrzi, kam byli zavezeni, bydlili po celý měsíc pohromadě pod dohlídkou úřadu; odtud pak byli rozvázeni na hranice, by každý odebral se tam, kam jako občan přináležel.

Hofbauer odebral se do Vídně, kdež mu arcibiskup Zikmund Hohenwart svěřil r. 1809 duchovní správu při vlaském kostele. Týž velepastýř ustanovil jej roku 1813 zpovědníkem vídeňských Voršulek, kterýžto úřad zastával až do své smrti. Hofbauer netoliko při svých kázáních mival četné posluchače v chrámě, nýbrž shromáždil kolem sebe také kruh mladých přátel a učňů, z nichž mnozí řeholními i světskými kněžími se stali. Jeho povzbuzením šlechtic Bedřich Klinkovström, jenž přičiněním Hofbauerovým z protestanta stal se katolíkem, založil ústav a po 20 let jej řídil, kdež na sta jinochů z rodin šlechtických i měšťanských katolické vychování obdrželo.

Tato horlivá činnost Hofbauerova nešla však ostražitému oku policie vídeňské. K vyšetření jeho podezřelosti byla zřízena kommise. Několik císařských úředníkův a jeden kněz měli mnoho chuti, aby Hofbauera nejenom z Vídně, nýbrž i z celé říše vyklidili. Prohledavše jeho příbytek a prozkoumajvše listy, obelali jej před právo. Byl obviněn, že jest údem řeholního spolku, kterýž od vlády světské v říši rakouské posavad není schválen, a že si nepochybně s hlavou téhož spolku — s cizozemskem — dopisuje. Dostal alternativu, buď aby svůj řeholní slib dal zrušiti, nebo aby z rakouského mocnářství se vystěhoval. Hofbauer, nechtěje slib řeholní rušiti, odpověděl, že se odebere do Ameriky. Když rozsudek na jeho vyhoštění znějící od vlády byl stvrzen, oznámil to jeho přítel šlechtic Penkler arcibiskupu Hohenwarthovi. Staříčkový velekněz, druhdy učitel císaře Františka I., došel k tomuto panovníkovi a ujav se Hofbauera, řekl: »Odejde-li Hofbauer, pohřeším nejlepšího kněze.« Císař poručil, aby se s vyřízením dotčeného rozsudku posečkalo, až by se z Vlach navrátil. V Římě pochválil Pius VII. před

císařem Hofbauera, že jest knězem apoštolským. Císař, vrátiv se do Vídně, vyslovil před arcibiskupem své politování nad tím, že úřadnictvo Hofbauerovi ublížilo.*)

Hofbauer podal 29. října r. 1819 císaři žádost, aby Redemptoristům bylo dovoleno v říši rakouské se usaditi. Že císař žádost tuto splnil, může býti přičteno za zásluhu císařovu zpovědníkovi, dvornímu kaplanu Vincenci Darnautovi, v jehož domě někteří členové a kandidáti kongregace redemptoristické k duchovním rozpravám a cvičením se scházivali. Císařské dovolení jest datováno z 19. dubna 1820. Této radosti se však Hofbauer nedočkal; zemřel již 15. března 1820 a tělesné jeho pozůstatky byly v Maria-Enzersdorfu u Vídně pochovány.

Redemptoristům odevzdán ve Vídni kostel Panny Marie na nábřeží (Maria Stiegen). Chrám tento proměnili Francouzové r. 1809 ve skladiště a tak jej zpusťovali, že po jejich odchodu nebylo možno téhož chrámu ke službám Božím užití, poněvadž velikých oprav vyžadoval. Po několika letech předsevzala vláda tyto opravy a určila chrám pro české služby Boží. V r. 1820 byl kostel se sousedním »pasovským dvorem«, který řeholníkům obydlím býti měl, slavně Redemptoristům odevzdán a 24. prosince od sväticeho biskupa vídeňského, Matěje Steindla, biskupa antinopolského, posvěcen. Redemptoristé převzali zde české služby Boží, zavázavše se, že budou česky kázati a sv. zpověď Čechů slyšeti.

Od této doby Redemptoristé rychle se rozšířili v královstvích a zemích rakouské monarchie. R. 1826 zavedl je do Štýrska biskup Roman Sebastian Zängerle. Mimo jiná sídla obdrželi tam bývalý františkánský klášter a kostel v Mautern, kdež zřídili theologické studium pro své chovance.**) R. 1832 povstala kolej Redemptoristů v Eggenburku v Dolních Rakousích na místě bývalého františkánského kláštera. Z Vídně po-

*) Viz životopis Hofbauerův: »Drabé kameny z koruny svatováclavské.« V Praze 1871, str. 479—506.

**) Klein, l. c. VII., str. 225.

voláni jsou do Altöttingu v Bavořích. R. 1855 obdrželi Redemptoristé správu kostela Nanebevzetí Panny Marie na Karlově v Praze, odkudž se roku 1869 na Malou Stranu přestěhovali (ku »Kajetánům«). Taktéž zřídili kolej v Kocleřově a působí od té doby blahodárně v Čechách.

Mimo mužský řád Redemptoristů povstala v Rakousku i ženská větev jejich, nazvaná Redemptoristkami.

Pod správou Redemptoristů vznikl totiž ve Vídni ženský spolek, který si obral za účel poskytovatí tělesnou i duchovní podporu padlým osobám, jež se opravdu polepšiti chtěly. Tento spolek obdržel darem dům s velikou zahradou a začal působiti roku 1824. Spolek ten již od počátku řídil se jakýmsi druhem řeholních pravidel. Když pak František I. dovolil, by se zřizovaly řády, které rozjímavý život vedou, předložena byla císaři žádost, aby tento ženský spolek přeměněn byl v klášter po způsobu italských Redemptoristek: místo padlých měla se jen nevinná mladá děvčata přijímati a vychovávatí. Když císař svolení udělil, byl onen dům 25. ledna 1831 dle církevních obřadův od světicfho biskupa a gener. vikáře Michala Leonharta posvěcen, po čemž některé sestry ihned noviciát nastoupily. R. 1839 založily Redemptoristky nový dům ve Steinu u Kremže, kamž se několik sester z Vídne odebralo.

Jelikož řád sv. Alfonse v ryze katolickém duchu působil, získal si mnoho přátel, avšak i nepřátel, kteří na Redemptoristy jako na nějaký nový druh Jesuitů pohlíželi, ano, mnozí pokládali je dokonce za skryté Jesuity, kteří prý jen svoje jméno změnili, aby tak snadněji ušli obecné pozornosti. Ba, i větší část duchovenstva jim byla nepřizniva. Avšak bez ohledu na toto smýšlení přečetní katolíci spatřovali v nich své duchovní rádce a upřímně je ctíli.

c) Jesuité. — Když Jesuité r. 1820 z Ruska byli vyhnáni pod záminkou, jakoby četných proselytů k církvi katolické převáděli, uchýlili se do Haliče, kdež působením Lvovského arcibiskupa Ondřeje Aloise hraběte Ankviče Škarbka byli přijati. Zprvu vypomáhali

v duchovní správě, později pak obdrželi kollegium s ústavem studijním v Tarnopoli.

Do Štýrska povolal Jesuity biskup Zängerle, a sice z Haliče z kolleje tarnopolské. Odtud přišli z jara r. 1829 do Gleisdorfu, pak do Hradce Štýrského.

Roku 1837 zřídili si residenci u Lince, na levém břehu Dunaje, povolání tam byvše od arcivévody Maxmiliána. R. 1838 přijali opět svou bývalou kolleji v Inšpruku. Do Kaloče v Uhrách povolal je arcibiskup Klobuszky.

V Čechách založili po roce 1850 vychovávací ústav v Bohosudově, načež r. 1866 usadili se i v Praze při svém bývalém chrámě sv. Ignáce na Karlově náměstí.

Působnost téhož řádu byla všelijak obmezována; obecný lid měl o Jesuitech a Redemptoristech z větší části ponětí takové, jakého nabyt z protestantských spisův a z románův.

§ 63. Jednání o konkordátech za hranicemi i v Rakousku.

Francouzskou revolucí ztroskotaly se všechny svazky starého pořádku v ohledě politickém i církevním.

Po utišení Francie uzavřen byl r. 1801 konkordát mezi Piem VII. a Napoleonem I. — R. 1803 byl k odstranění nepořádků v ohledě církevním uzavřen konkordát také s republikou italskou, jejímž biskupům obzvláštní vliv na školu a dobročinné ústavy byl pojištěn a svobodná korespondence s Apoštolskou Stolicí se dovolovala. — Po ztroskotání říše římsko-německé povstaly v Německu nesmírné zmatky, a církev katolická učiněna úplně bezprávnou. Po šťastném ukončení válek s Francouzskem podali někteří vyslanci na kongressu vídeňském návrh na upravení německých poměrů církevních. Tenkrát sice nedbáno hlasu jejich, avšak později přece k tomu došlo. Nejprve uzavřely konkordát Bavorsky r. 1817, pak Prusy konvencí r. 1821; totéž učinily touž dobou Bádensko, Wirtembersko, Nassavsko, Hessenkasselsko a Hessendarmstadtsko. Další

konkordáty byly uzavřeny s Ruskem, Piemontskem a Neapolskem, později r. 1825 s Belgií a španělskými republikami v Americe.

Tento obrat zahraničný neušel pozornosti vídeňského kabinetu, a brzy povstala snaha, aby také rakouské církevní poměry konkordátem byly uspořádány. V tomto smyslu působilo dvorní duchovenstvo, jmenovitě dvorní farář Michal Wagner, kterýž byl zpočátku císařovým a stal se pak r. 1836 biskupem svatohippolytským. Jako spisovatel vydal rozvrhy kázání tiskem.*) Tento muž pracoval horlivě u dvora o to, aby konkordátem poměr církve k státu rakouskému byl vyměřen. Bohužel však mnozí u dvora neměli jasného ponětí o tom, co konkordát jest. Někteří domnívali se, že povolí-li vláda v maličkostech, papež ihned schválí celé rakouské právo církevní; sám Wagner byl toho domnění, že ne tak vládní nařízení, jako spíše přednášky profesorů rakouskou theologii a rakouské církevní poměry ve špatnou pověst uvedly.

Císař František dovolil, aby o uzavření konkordátu se vyjednávalo, avšak na základě starých josefinských zásad. V Římě sice z počátku spěchali, aby k novuzřízení rakouských církevních poměrů pomocné ruky podali (v letech 1833—1834). Avšak již první sdělení v té věci přesvědčilo papeže Řehoře XVI., že se pro uzavření konkordátu nedostává základu nevyhnutelně potřebného; další pak vyjednávání ukázalo, jak málo mužové, kterým císař v této věci svou důvěru věnoval, celému předmětu rozuměli. Jiní členové vlády byli přímo proti zamýšlenému konkordátu, přejíce si pouhou revisi rakouského zákonodárství in publico-ecclesiasticis, která po jejich názoru pro nynějšík prý by postačila.

Snahy o uzavření konkordátu se tedy ztroskotaly, ačkoliv císař František byl přesvědčen, že jeho státy v ohledě církevním nejsou dobře obstarávány. V listě, který na smrtelném loži knížeti Metternichovi napsal, kladl mu tuto věc pohnutlivými slovy na srdce, by totiž všechny sem příslušné otázky ve smyslu církev-

*) Klein, I. c., VII., str. 239, 261.

ních zásad co nejdříve s Římem projednal a výsledek do života uvedl. Jak velice tato věc na srdci mu ležela, nemohl lépe vyjádřiti, než když k Metternichovi, »svému nejlepšímu příteli« — jak ho ve zmíněném listě nazývá — praví: »Svůj pokoj v hrobě skládám do vašich rukou.« *)

§ 64. Censura. Literatura theologická.

Každé dílo, které v Rakousku mělo býti tištěno neb prodáváno, musilo býti předloženo c. k. censure, a teprve, bylo-li úřadem tímto schváleno neb připuštěno, mohlo na veřejnost býti vydáno.

Známky, jimiž rozličné knihy u tohoto úřadu dle své hodnoty byly označovány, zněly: »admittitur«; »toleratur«; »transeat«; »non admittitur«; »damnatur«.

Hlavní normou censorů byl předpis ze 14. září r. 1814. V čele této instrukce stála věta: »Žádný paprsek světla, ať pochází odkudkoli, nemá pro monarchii zůstatí nepovšimnutým; ale se vši opatrností mají srdce a hlava nedospělých býti pojištěny před zkázonosnými plody ohavné fantasie, před jedovatým dechem sobeckých svůdcův a před nebezpečnými pitvornostmi (Hirngespinnste) zkroucených a převrácených hlav.«

Učená díla dělila instrukce na dvě třídy; k první náležely spisy, které novými vynálezy, krásným slohem a novými náhledy se vyznamenávaly; do druhé náležely nezáživné kompilace a opakování toho, co tisíckrát bylo již řečeno. Spisy prvního druhu neměly bez důležité příčiny se zakazovati. Díla druhé třídy nezsluhují prý žádné shovívavosti, jelikož žádného užitku nepřinášejí.

Všechny knihy, i theologické, podléhaly censure. Tu nastaly každou chvíli kollise a stížnosti, neboť ordinariáty pokládaly mnohou knihu za závadnou, kterouž censura propustila, a naopak censura některou knihu prohlásila za závadnou, kterouž ordinariát pokládal za užitečnou. Tyto třenice urovnal poněkud císař dekretem

*) Gams, I. c., 3. sv. str. 369.

z 21. července r. 1814, jimž biskupové jakýsi vliv na censuru theologických děl obdrželi.

Za císaře Ferdinanda I. Dobrotivého byla nejvyšším rozhodnutím z r. 1840 přisnost censury znamenitě zmírněna. Dne 26. prosince 1844 byl paragraf 9. staré instrukce, dle něhož žádné dílo od censury osvobozeno býti nemělo, ohledně spisů z matematiky, fysiky a anatomie zrušen, a spisy takové mohly se vydávati bez censury. Tuto výhodu chtěli někteří rozšířiti i na spisy theologické, vědecké, asketické a homiletické, pokud mají schválení římsko-katolického ordinariátu, avšak energický odpor hraběte Sedlnitzkého, který byl praesidentem nejvyššího censurního úřadu dvorního, zmařil tento úmysl.

Kterak censura ke spisům theologickým se chovala, o tom stůžž zde několik obrázků.

V knihkupectví Mechitaristů vycházel od r. 1819 až 1823 katolický časopis »Oelzweige«, jež bratr-laik z řádu Redemptoristů, Jiří Passy, velmi nadaný básník, redigoval. R. 1841, tedy plných 18 let po jeho zajetí, měl opět vycházeti pod titulem »Oelzweige, Conversationsblatt für Katholiken unter der Redaktion der beiden Brüder Nepomuk und Anton Passy.« (Jiří Passy zemřel r. 1836.) Směr časopisu měl zůstati tentýž, jen měl býti rozšířen rubrikami: korrespondence z cizozemska; zprávy missijní; zprávy z diecési c. k. států; zprávy z vídeňské diecése a recense. Censor knih Dr. Josef Scheiner, professor Starého Zákona na universitě vídeňské, nenalezl v tomto rozšíření programu nic závadného a udělil své »admittitur«. Ale c. k. centrální úřad pro revisi knih zavrhl votum Scheinerovo a ustanovil, aby titul zněl jenom: »Frische Oelzweige«. Jen zprávy o zbožných nadáních a povýšeních mohou prý se oznamovati, bude-li k tomu pokaždé udělen souhlas politické a duchovní vrchnosti. Censor Scheiner odvolal se až k nejvyššímu místu, tak zvanému »nejvyššímu policejnímu a censurnímu úřadu«, a vymohl výnos z 11. prosince 1841, jimž nový titul a rozšíření listu připuštěno bylo, avšak korrespondence z cizozemska a diecésní zprávy byly bezvýjimečně vyloučeny

jelikož prý by časopis přijal na se ráz církevně oficiální.

Dalším svědectvím o provozování censury v době té jest výnos centrálního úřadu pro revisi knih ze dne 22. září 1845, kterýž praví, že udělení zeměpanského placeta pro odpustky jest rezervováno c. k. spojené dvorní kanceláři, a že oněch odpustkových brev, která této dvorní kanceláři pro udělení placeta předložena nebyla, užívati se nemůže.

Dle nejvyššího rozhodnutí z 26. června 1845 byl třetí řád sv. Františka v sekovské diecési a ve Štýrsku vůbec připuštěn, a tím i spisy tohoto řádu za dovolené prohlášeny. Scheiner se domníval, že to, co jest užitečné pro sekovskou diecési, ani jiným diecésím škoditi nemůže, a připouštěl takové spisy pro celou monarchii. Za to však dána mu roku 1846 důtka a rozkaz, »aby takové spisy jen pro sekovskou diecési schvaloval«.

R. 1846 byl zaslán pro františkánský klášter v Solnohradě missál, který měl nápis: »Missale Romano-Seraphicum pro tribus ordinibus s. Francisci. Romae. 1844.« Nad tím nastalo u vlády linecké pravé zděšení; nemohli najíti žádného nařízení o tom, kterak jest s breviáři a missály v cizozemsku tištěnými naložiti. Zemská vláda podala o tom zprávu do Vídně, Scheiner dostal rozkaz, aby dotyčná vládní nařízení vyhledal, a »zároveň udal, kterého vydání missálu vídeňští Františkáni užívají!« Hrabě Sedlnitzky nesmírně se mrzel, že se bez jeho vědomí římský missál do Rakouska dostal, a pro budoucnost byl opatrnějším.

V prosinci 1847 prosil rektor semináře v Tarnově, Jan Gieldanowski, za dovolení, aby mohl pro tamější alumný objednat 20 výtisků římského breviáře (Breviarium Romanum. Campoduni 1844) a dodatku: »Officia propria sanctorum patronorum Poloniae et Sueciae. Campoduni. 1842.« Tuto prosbu podporovala konsistoř tarnovská, jelikož zmíněné vydání bylo přesné, pohodlnější a lacinější, nežli breviáře v tuzemsku tištěné. Sedlnitzky však poukázal rektora ku předpisům z let 1774, 1781, 1782, jimiž přívoz cizozemských bre-

viářů jest zakázán. To stalo se 11. ledna 1848, dva měsíce před vypuknutím revoluce.

Dne 10. září 1842 uložila dvorní kommisse studijní censoru Scheinerovi, aby vhodnou školní knihu »O biblické archaeologii« a ještě druhou, tak zvaný »Úvod do knih Starého a Nového Zákona«, sepsal, a vyslovila očekávání, že s touto prací do října r. 1844 bude hotov. Scheiner dohotovil obojí dílo v určitý čas a odevzdal rukopis censurnímu úřadu. Avšak ejhle! censurní úřad zavrhl práci censorovu!*)

Že theologická literatura v letech 1770—1848 při takovéto soustavě rozkvétati nemohla, jest na jevě.

Svrchu řečené události se sběhly, když revoluce (1848) své síť pilně již rozprádala. Původcové revoluce neměli však nic činiti s missály, breviáři a s theologickými knihami vůbec, nečerpali z nich ideí svých a jejich obsahem zajisté nebyli ponoukáni k uskutečnění svých záměrů.

A tak se namnoze děje, že policie hledá revoluci tam, odkud nikdy nevyšla a nevyjde — v církvi, která velí dávatí císaři, co jest císařovo, a Bohu, co jest Božího.

§ 65. Právní poměry katolické církve v Uhersku. Král uherský jest rozený legát apoštolský (legatus natus). Církevní rozdělení Uher. Ostrihomská metropole. Maďarský radikalismus kalvínů. Uherští primasové v první polovici 19. století, jmenovitě Alexander Rudnay. Josef Vurum, biskup nitranský.

Až do r. 1848 byla katolická církev obřadu latinského i fecko-sjednoceného uznávána v zemi uherské za církev panující a těšila se proto mnohým výsadám a přednostem, kterých jiná křesťanská vyznání neměla. Biskupové, i titulární, seděli v panské komoře, a král

*) Srv. článek »Scheiner« v »Oesterreichische Vierteljahresschrift für katholische Theologie.« Wien 1868. 3 sešit str. 341 až 396. Brunner: Mysterien, 174—176.

musil se přiznávati k církvi římsko-katolické. Tato výsada platí do dnešního dne.

Ostatní křesťanská vyznání (protestanté augsburské a helvetské konfesse a nesjednocení čili rozkolníci) byla pouze »zákonitě přijata«. Protestanté těšili se úplné samosprávě více nežli 200 let, rozkolníci však a židé těšili se jí teprve v novější době, stojíce všichni pod nejvyšším dozorem vlády. Protestanté a rozkolníci mají dle zákonů z r. 1790 takovou samosprávu, že vláda na jejich církevní, školní a nadační věci žádného vlivu nemá.

Zákonodárství z roku 1848 proměnilo starobylou uherskou ústavu stavovskou v novověkou parlamentární, stvořilo místo vlády pouze králi a říšskému sněmu zodpovědné ministerstvo a prohlásilo v zásadě rovnoprávnost všech vyznání. Ministrem a státním úředníkem mohl se státi každý uherský občan bez ohledu na své vyznání. Vláda ztratila tak svůj původní katolický ráz a musila za své skutky odpovídati nejen katolickému králi, nýbrž též říšskému sněmu, jehož poslanci k různým vyznáním se přiznávali.

Pro katolíky v Uhersku platilo plné církevní právo též jako jejich právo občanské a tvořilo část říšské ústavy. Král přísahal na tuto ústavu. I nynější král František Josef I (naš císař a král) přísahal při své korunovaci, že církve a evangelia hájiti a chrániti bude.

Duchovenstvo těšilo se před konkordátem osobní immunitě, a církev měla úplnou pravomocnost ve věcech církevních. Všechny manželské věci katolických manželů, i obojích manželů ve smíšeném manželství, náležely před církevní manželský soud, který spolu též o věcech občanských, s nimi spojených, tedy o majetku manželův, jejich výživě a výživě dítek, rozhodoval. Toto veškeré manželské právo bylo po zavedení zákonodárství z r. 1848 opět obnoveno.

Církev, jmenovitě biskupství, kapitoly a kláštery zachovaly v celku veliké své jmění, které jim zbožnost předkův odkázala, a užívají ho v celku, jak závěti a skutky ukazují, po úmyslu církve.

Král uherský jest rozeným legátem apoštolským. Tato vzácná důstojnost pochází z prvních času křesťanství v Uhersku. Maďaři, usadivše se mezi Slovany, seznámili se s jejich náboženstvím a liturgií řecko-slovanskou, a značné množství Maďarův obrátilo se ke Kristu, přijalo obřad řecko-slovanský, a podnes přidržují se ho Maďaři ve dvou řecko-sjednocených diecésích: prešovské a mukačovské. První Arpádovec, kterýž jako vrchní kníže křesťanem se stal, byl Gejza, syn Točunův, jenž vlivem své manželky, sestry polského vojvody Mečislava I., pro její krásn »bělou kněžiní« nazvané, pokřtiti se dal bezpochyby dle obřadu řecko-slovanského, ke kterému onoho času polský dvůr a valná část poddaných se přiznávali.

Jeho nástupcem byl sv. Štěpán (997—1038). Narodil se v Ostrihomě jako syn uvedené polské kněžny, obdržel na křtu jméno Vaika a při biřmování sv. Vojtěchem, našim biskupem, jméno Štěpán. Otec Gejsa zasnoubil jej krátce před svou smrtí († 997) s německou princeznou z císařské krve, totiž s Giselou, dcerou bavorského vojvody Jindřicha IV. a sestrou císaře Jindřicha II., a tu snad stalo se, že působením sv. Vojtěcha, tímto sňatkem a vlivem polského dvora, který k latinskému obřadu přešel, též dvůr Gejsův latinský obřad přijal.

Sv. Štěpán, zaujav trůn otcovský, obrátil veškeren svůj zřetel k tomu, aby zbývající pohanskou část národa ke křesťanství přivedl a toto pevnými církevními řády na vždy pojistil. Sám hlásal evangelium pohanům, rozdělil svou říši na deset biskupství, určil Ostrihom za metropoli a ustanovil vhodné duchovní za biskupy, mezi nimi Anastasia, opata kláštera sv. Martina na Hoře Pannonské, našeho to Radlu, kterého Maďaři Astrikem nazývají, za biskupa kaločského. Aby toto zařízení stálosti nabylo, poslal Štěpán jmenovaného Anastasia do Říma s důležitým poselstvím k papeži. Především nabízel říši svou ve vlastnictví sv. Petra, žádal za to královskou korunu a prosil za potvrzení jím zavedeného církevního zřízení v Uhersku. Papež Sylvester II., poznav v pravdě apoštolskou horlivost Štěpánovu, splnil veškery žádosti jeho bullou »Legati no-

bilitatis* ze dne 27. března r. 1000.**) Touto bullou přijal papež Uhersko za vlastnictví sv. Petra a v ochranu církve římské, udělil Štěpánovi korunu královskou, potvrdil Ostřihom za metropoli, schválil ostatní biskupství a pokračuje v bulle takto: »Chceme Tebe, pro zásluhy Tvé velebnosti, a Tvé řádné dědice a nástupce, kteří zvoleni a od Apoštolského Stolce potvrzeni budou, nyní a na věčné budoucí časy docela zvláštní výsadou ozdobiti, abys Ty i oni, když korunovace korunou, kterou Tobě posíláme,**) dle formule Tvému poslu odevzdané vykonána bude, kříž jako znamení Apoštolvství před sebou směl a mohl si dáti přednášeti, nebo oni směli a mohli; a spolu propůjčujeme Tobě vážností (autoritou) apoštolskou, abys dle toho, co milost božská Tobě a jim ohledně nynějších a budoucích církví Tvé říše vnukne, na místě Našem a Našich nástupců zaříditi a ustanoviti (disponere atque ordinare) mohl.« Tuto udělenou výsadu papeže Sylvestra II.

*) Srv. můj »Všeob. církv. dějepis« II. 1, 460—465. — Tato bulla jest ap. Bolland. Acta SS. 2. Sept. Spt. I. p. 503. § 18. n. 185—187; Bullar. Rom. ed. Taur. I. 478, 274; Jaffé Regest. Nr. 2995; její část o legaci ap. Phillips, Kirchenrecht VI. 743 a 744.

**) Tato koruna byla původně určena pro polského vojvodu Boleslava Chrabrého, ale dostala se pro změněné okolnosti sv. Štěpánu. Nynější uherská koruna skládá se z latinského svršku, koruny to papeže Sylvestra II., a řeckého podstavce. Na svršku jsou obrazy Krista Pána a osmi apoštolův, jejichž jména jsou napsána lombardskými písmeny. Podstavec řecký má v předu obraz Kristův, na jehož stranách jsou archandělé Michael a Gabriel, a na připojeném zlatém kruhu mučenci Kosmas, Jirí, Demetrius a Damian; na zadní části jsou hlavy tří panovníků, totiž dvou východních císařů s podpisy: Michal Dukas, v Kristu pravověrný císař Římanův, a Konstantin Nachorozený, císař Římanův, a pak uherského náčelníka s podpisem: Geob, věrný vojvoda, král (κράλης) Turků.

Od roku 1067 panoval v Cařihradě Michal Dukas a spolu vládcem byl Konstantin XI., rozený princ. V Uhersku byl Gejsa II. vzdorokrálem proti králi Šalomounovi, kterého salický císařský dvůr za Jirícha IV. podporoval. Gejsa musil se o pomoc obrátiti do Cařihradu a činiti sliby, a obdržel odtud onu řeckou korunu, kterou pak s latinskou spojil. Dostal vrch nad Šalomounem a byl skutečným uherským králem (1075—1077). Viz můj Všeob. církv. dějepis, II. 1, 465, poznamenání.

potvrdil papež Klement XIII. královně uherské (císařovně) Marii Terezii r. 1758 bullou »Cum multa«.*)

Král uherský jest tedy legatus natus, a jako vnější znamení této legace nese před ním při slavných příležitostech na koni sedící biskup kříž.

Z této papežské bully odvozují se následující práva uherského krále: král uherský propůjčuje církevní obročí; jmenuje biskupy, opaty a preláty; může nová biskupství zřizovati, biskupy jmenovati, nynější diecése rozdělovati, církevní čestné názvy čili tituly (název biskupa, opata, kanovníka) udělovati; může kanovníky do jiné kapitoly překládati; církevní řády připouštěti a potlačovati; o farách vhodná zařízení činiti a naproti duchovensvtu, kdyby svých povinností nekonalo, disciplinární moc vykonávati; počet svátkův obmeziti; může vzhledem na korespondenci s Římem vykonávati královské placetum; podobně potřebují prý biskupové, chtějí-li někoho z církve vyobcovati, král. placeta a spolu podpisu ministrova; interkalární příjmy uprázdněných biskupství a arcibiskupství náležejí koruně a podobně jmění biskupů bez závěti zemřelých, kteříž ostatně jenom o dvou třetinách svého jmění závěť činiti smějí; králi náleží vrchní dozor a správa katolického vyučování mládeže, kněžských seminářův a klášterů, dále správa katolického školního a nadačního jmění, pročež jest mu ročně klásti počet ze všech katolických kostelních a školních příjmů.**)

Tato práva se sice králi uherskému připisují, avšak když šlo o skutečné jejich vykonávání v důležitých věcech, jako při zřizování biskupství, vykonával je srozuměv se s Apoštolskou Stolicí a nepřistoupil k dílu samostatně. Tak na návrh císařovny Marie Terezie zřídil Pius VI. biskupství báňsko-bystřické (Neusohl, Neosoliensis) bullou z 13. března 1776 a povýšil bullou »Apostolatus officii« z téhož data vikariát rožňavský

*) Bullar. Rom. Cont. I. p. 20; Roskovány: Monum. cathol. I. 274.

***) »Pesther Lloyd« ze dne 17. března 1871; sedmibradský »Kolosvári Közlöny« z r. 1872 č. 287; Veringův »Archiv für kath. K. R.« sv. 29. str. 265, 266, kde následuje polemika proti tomu od Veringa.

na biskupství. Císařovna Marie Terezie zřídila dekretem z 15. ledna 1776 biskupství spišské (Zips) a pohnula papeže Pia VI., že bullou »Romanus Pontifex« ze 13. května 1776 je potvrdil. Na návrh císaře Františka I. zřídil papež Pius VII. bullou z 10. srpna 1804 biskupství košické a bullou »Quum in supremo Apostolatus« z 9. (12.) srpna 1804 biskupství szathmárské. Spolu udělili papežové v uvedených bullách králům uherským právo jmenovati biskupy na tyto stolce. Podobně papež Klement XIV. zřídil znova kanonicky na návrh Marie Terezie bullou »Eximia regalium« ze 13. října 1771 řecko-sjednocené biskupství mukačovské, z něhož vyňata byla r. 1816 nová diecése prešovská císařem Františkem I., což papež Pius VII. bullou z 22. září 1818 potvrdil. Podobně byla na návrh císaře a krále Františka Josefa I. zřízena pro sjednocené Rumuny metropole fogarašská a albojulijská; papež Pius IX. povýšil pak bullou »Ecclesiam Christi ex omni lingua« ze dne 16. list. (27. pros.) 1853 fogarašské biskupství na arcibiskupství, připojiv k němu ještě starší název albojulijské (Bělehrad Karlovský čili Sedmihradský, Alba Julia neb Carolina, Karlsburg, Weissenburg), jemuž podřídil řecko-sjednocenou diecési velkovaradínskou a dvě nově zřízené: lugošskou a szamosujvarskou (bullami »Apostolicum Ministerium« z 26. list. (27. pros.) 1853 a »Ad Apostolicam Sedem« (z téhož data).

Králové, jmenujíce biskupy, užívali od nejstarších dob ve svém jmenovacím dekretě výrazu »conferre« (udělovati). Tohoto výrazu vzdal se J. V. císař a král František Josef I. v jedné z tajných příloh konkordátu, poněvadž výraz ten, přísně vykládán, s přesnými zásadami církevního práva sotva se srovnává.

Od krále jmenovaný arcibiskup, biskup, opat neb probošt činí hned přísahu věrnosti a požívá od toho okamžení všech důstojností, práv a příjmů, které uherská ústava takovému hodnostáři připisuje; avšak biskup nesmí duchovní pravomocnost vykonávati, pokud není potvrzen z Říma.

Uvedená práva krále uherského předpokládají arci katolický uherský stát, katolického krále a katolickou

vládu. Avšak katolického uherského státu není, ani katolické vlády, neboť v čele uherského ministerstva stáli, resp. stojí po delší dobu jako ministerští předsedové protestanté: Kalvínec Koloman Tisza (1875 až 1890), kalvínec Alexander Weckerle (1892—1895) a kalvínec Desiderius Bánffy (od 15. ledna 1895).

Uhersko tvořilo zprvu jenom jednu církevní provincii, ostřihomskou. Okolo r. 1094 byla zřízena druhá metropole, bačská, která dle podpisů na národním sněmě z r. 1114 měla pět suffragánních biskupství. R. 1135 byla tato metropole spojena s biskupstvím kaločským a toto povýšeno na arcibiskupství, tak že arcibiskup píše se »arcibiskupem kaločským a bačským.« R. 1804 zřízena byla k návrhu císaře Františka I. papežem Piem VII. bullou z 10. srpna 1804 metropole jagerská.

Dnešního dne náležejí k ostřihomské metropoli biskupství: nitránské, vesprimské, pětikostelské, rábské, vácovské, báňsko-bystřické, kamenecké, bělehradské, a tři sjednocená biskupství: mukačovské, prešovské a sv. Kříž v Charvatsku. K arcibiskupství jagerskému náležejí biskupství: rožňavské, spišské, košické a szathmárské. K metropoli kaločské náležejí biskupství: čanadské, velkovaradínské, sedmihradské (a kninské). Řecko-sjednocené diecése rumunské: velkovaradínská, lugošská a szamos-ujvarská, náležejí k metropoli fogarašské, jejíž sídlo jest v Balašfalvě v Sedmihradsku.

Ostřihom byl hlavním městem a sídlem uherských králův a spolu sídlem metropolitů. Sv. Štěpán vystavěl na skalním vrchu, nad Dunajem se pnoucím a tomuto veletoku panujícím, metropolitní chrám ke cti sv. Vojtěcha a nadal s královskou štědrostí tento prestol statky, příjmy a výsadami. Podobně štědrou byla k němu Apoštolská Stolica. Arcibiskup Jan III. z Kaniše (1387—1419) stal se prvním primasem. Arcibiskup a kardinál Demetrius (1379—1386) stal se legátem Apoštolské Stolicy pro Uhersko a Polsko. Tyto obě důstojnosti (primaství a legátství) byly před polovicí 15. století osobními; papež Mikuláš V. udělil je dědičně arcibiskupu a kardinálu Dionysiovi Széchymu

(1440—1464) a jeho nástupcům, od kteréžto doby jsou všichni ostříhomští metropolitě primasy říše a rozeznými legáty (legati nati) papežskými.

Ze světských důstojností zastávali arcibiskupové již záhy úřad nejvyššího tajného kancléře (Summi et Secretarii Cancellarii), kterýž u nich dědičným učiněn byl a později ovšem na pouhý titul klesl. Již první ostříhomský arcibiskup Dominik byl místokancléřem krále sv. Štěpána. Arcibiskup Dominik II. (1037—1047) má název kancléře. Titul knížete má již Řehoř II z Pálósze (1423—1439) a jeho nástupcové. Císař Karel VI. povýšil kardinála a arcibiskupa Kristiana Augusta, vojvodu saského (1707—1725), a jeho nástupce za »knížata sv. římské říše«. Prvním vrchním županem ostříhomské stolice (Supremus Comes Comitatus Strigoniensis) byl již arcibiskup Jan I. (1206—1223). Též tato důstojnost stala se časem u nich dědičnou. Ostříhomští arcibiskupové bývali též správci země; tak Jan I., když král Ondřej II. v Palestině na křížácké výpravě dlel, a Jan III. z Kaniše, jemuž král Sigmund Lucemburský r. 1414 správu země odevzdal. Zhusta bývali královskými místodržiteli (Locumtenentes Regii), jako: Jiří II., Pavel Várda, Mikuláš Oláh, Antonín Verantius, Štěpán Fejéřkővy, Jan Kutassy, František hrabě Forgách, a náleželi k prvním radám královým. Arcibiskup Tomáš IV. Bakács z Erdödu (1497—1521) byl poručníkem uherského a českého krále Ludvíka II. Při soudech byli zástupci královské přítomnosti (Personalis Praesentia Regiae Majestatis). I v novější době zůstali prvními hodnostáři říše. Byli při nejvyšší soudní stolici spolusoudci (ad Tabulam Septemviralem Co-judex) a radami při král. místodržitelství.

Ostříhomský arcibiskup korunuje krále uherského a má právo povyšovati do stavu šlechtického. Královnu korunovati a býti jejím kancléřem náleží biskupu vesprimskému.

Ostříhom byl sídlem královským až do hrozného vpádu Tatarů do Uher r. 1411, kteříž Ostříhom zpusťovali. Královské sídlo bylo přeloženo zprvu na Vyšehrad, později do Budína. Arcibiskupové zůstali v Ostříhomě až do tureckých válek. Arcibiskup Ladislav Szálkan

(1524—1526) padl v bitvě u Mohače s vrchním velitelem Pavlem Tomorym, arcibiskupem kaločským, a pěti jinými biskupy. Jeho nástupce Pavel z Várdy (1527—1549) byl od Jana Zápolského, jenž byl proti Ferdinandu I. Habsburskému za vzdorokrále zvolen, arcibiskupem jmenován, a musil sultána Solimana až k hradbám vídeňským doprovázeti. Ale pak rozhodl se pro řádného krále Ferdinanda I. Habsburského, opustil Ostrihom a odebral se s kapitolou do Prešpurka. Soliman jako spojenec Zápolského dobyl r. 1543 Ostrihoma, a kolébka víry a moci uherské sténala 130 let pod panstvím půlměsíce (1543—1683), vyjímaje krátkou dobu (1595 až 1605), kdy císařští vůdcové Mansfeld a Pálffy ji z rukou Turků vyrvali. Polský král Jan Sobieski vymanil roku 1683 Ostrihom navždy z rukou tureckých.

Arcibiskupové sídlili v Prešpurku a kapitola v Trnavě. Arcibiskup František hrabě Barkóczy (1761—1765) dostal od Marie Terezie pevnost ostříhomskou darem, ale nežli mohl přesídliti s kapitolou do Ostrihoma a tam stavbu velikolepého metropolitního chrámu začíti, zemřel. Jeho nástupce Josef hrabě z Batthyányi (1776—1799) bojoval, seč byl, proti josefinismu a ohrazoval se, ovšem nadarmo, proti 26. článku říšského sněmu z roku 1790—1791, který zněl pro protestanty velmi příznivě.

Příjem (mensa, fassa) arcibiskupství ostříhomského páčí se úředně na 300.000 zl., jest však ve skutečnosti mnohem větší.

Uhersko těšilo se starobylé své ústavě, kterou si přese všechny centralisační snahy vídeňských státníků zachovati dovedlo. Katolíci činili asi dvě třetiny veškerého obyvatelstva, protestanté menšinu. Avšak kalvínci maďarští nenáviděli katolickou církev jakožto »religionem dominantem« (náboženství panující), nenáviděli katolické duchovenstvo vyhlašující je za nepřátelské národu maďarskému, jakož i za hlavní podporu absolutismu.

Proti latině jakožto řeči úřední zdvihla se silná opposice na sněmě r. 1826. Mezi stížnostmi stavů byla také žaloba, že prý se jazyk maďarský zanedbává. Znenáhla prý, tak tvrdila většina poslanců, dosáhl

jazyk maďarský onoho stupně dokonalosti, že by mohl dobře zastoupiti místo latiny jakožto úřední jazyk zemský. Tomu však odporovali poslancové chorvatští a zástupcové slovanských měst a okresů. Ale bez ohledu na tento odpor přijata žaloba svrchu uvedená mezi preferenciální stížnosti. Horlivci maďarští pokračovali dále na cestě jednou nastoupené a dovedli toho na sněmě 1839—1840, že maďarština za řeč úřední byla prohlášena. Mělyť nejen úřady mezi sebou v maďarštině korrespondovati, nýbrž i všechny veřejné písemnosti musily jazykem maďarským býti spisovány, a to nejen v krajinách maďarských, nýbrž i v nemaďarských, kdež i matriky v maďarštině psáti se musily. Byl to první krok k násilnému potlačování slovanského jazyka.

Mimo to byla v Uhrách maďarština na místě latiny uvedena také do škol (r. 1830—1846). Nejprve pomadařili své školy Benediktini, po nich následovali Piaristé. Horlivci pro maďarštinu byli zároveň radikály na půdě státoprávní. Hlavními zástupci radikalismu byli protestanté, jmenovitě maďarští kalvínci. Proti jejich pokusům nemohli katolíci, majíce svázány ruce dozorem policejního státu, postaviti vydatné hráze; za to těšili se protestanté ve věcech školních i církevních plně samosprávě. Smýšlení protestantské stalo se panujícím v obecní správě i ve veřejném mínění. V náboženských a školních výborech protestantských rokovalo se také o politických věcech a docílilo se shody náhledů. Když pak vystoupili protestanté v politickém životě na jeviště, byli usjednoceni a volili za zástupce vynikající muže své. Jestliže však do správy komitátů neb do magistrátů atd. katolika voliti musili, volili méně schopné muže, kteří by se jim neprotivili.

Na velikou škodu církve katolické bylo i to, že výnosná biskupství uherská zůstávala ve prospěch státní pokladny po mnoho let neobsazena. Tak na př. ostráhomské arcibiskupství, střed katolíkům uherských, zůstalo neobsazeno za Marie Terezie 19 let, za císaře Františka 23 léta a za Ferdinanda I. čtyři léta. Arcibiskupem ostráhomským byl od r. 1776—1799 kardinál kníže Batthyányi; po jeho smrti nastala vakatura až do r. 1808; na počátku r. 1808 jmenoval císař František

primasem uherským svého švakra Karla Ambrože z Este, posavadního biskupa vácovského. Nový arcibiskup měl teprve 22 roky svého věku; zemřel však už následujícího roku 1809 v Komárně uchvácen byv horečkou, na kterou se ve vojenské nemocnici nakazil. Místo primasa zůstalo na novo 10 let neobsazeno. R. 1819 jmenoval císař František arcibiskupem ostrihomským Alexandra Rudnaye.

Alexander Rudnay z Rudného narodil se 4. října r. 1760 ve Svatém Kříži nad Váhem v župě nitranské; studoval gymnasium v Nitře, věnoval se r. 1777 stavu duchovnímu, byl r. 1783 posvěcen na kněžství a stal se r. 1784 v Budíně doktorem bohosloví. Roku 1786 byl kaplanem v Časté, pak u sv. Benedikta nad Hronem. R. 1789 obdržel faru v Krušovicích a r. 1794 jmenován byl děkanem velkotopolčanským. Roku 1805 stal se kanovníkem ostrihomským, rektorem velického semináře v Trnavě a opatem kološským (Klausenburg). Pokud byl ve správě duchovní, byl též literárně činným a zanášel se hlavně spisováním svých kázání, jež později Jiří Palkovič sebral a vydal. Rudnay byl r. 1815 jmenován od císaře Františka biskupem v Sedmíhradsku, r. 1819 pak arcibiskupem ostrihomským. Jemu podařilo se obnoviti prestol primatialní v Ostrihomě, kamž r. 1820 arcibiskupské sídlo přenesl a metropolitní kapitolu po 277letém vyhnanství nazpět uvedl. Největší dílo Rudnayovo, jež na věky jeho památku hlásati bude, jest však založení velikolepé basiliky ostrihomské. Jen úprava staveniště stála 59.490 zl. Rokn 1822 v den sv. Vojtěcha položen základ budovy, na niž Rudnay sám ze svých důchodů 815.696 zl. věnoval. Mimo to položil základ k arcibiskupské residenci a semináři. Ukončení těchto staveb však se nedočkal. Za jeho veliké zásluhy jmenoval jej papež Lev XII. kardinálem (15. prosince 1828). Již jako kardinál korunoval 28. září r. 1830 Ferdinanda za krále uherského v Prešpurku.

Alexander Rudnay vynikal věrnou láskou k národu českoslovanskému. Nikdy se nám neodcizil a za chloubu to pokládal, že z krve slovanské pochází. Říkal: »Slavus sum; et si cathedra Petri forem, Slavus ero.« (Slovan jsem; a kdybych se i papežem stal, Slovanem zůstanu.)

V tomto svém slovanském smýšlení přičiňoval se všemožně o to, aby přáním lidu slovenského vyhověl. Onť přispěl nemálo k vydání slovenského slovníku r. 1825, a vydáváje r. 1822 doplněk breviáře, vzpomněl důstojně na apoštoly slovanské, Cyrilla a Methoděje. *) Jako spisovatel slovenský vydal více spisů samostatných, a pokud jest známo, věnoval k účelům dobročinným 1,542.597 zlatých. Zemřel dne 13. září 1831. Památka jeho jest Slovanům, Maďarům i církvi posvátnou.

Vurum Josef **) narodil se r. 1763 v Trnavě, byl r. 1788 na kněžství posvěcen, stal se tajemníkem biskupovým a r. 1791 professorem církevního dějepisu při semeništi nitranském, kde spolu až do r. 1805 též církevní právo přednášel. Když Fuchs stal se arcibiskupem jagerským; byl jmenován Vurum kanovníkem téhož chrámu a po smrti arcibiskupově r. 1806 pomocníkem arcibiskupa Štěpána Fischera a ředitelem lycea jagerského. Roku 1816 stal se biskupem bělohradským, byl r. 1820 v téže hodnosti do Velkého Varadína přeložen a r. 1827 nitranským biskupem jmenován, kdež o Slováky zakládáním a zvelebováním škol a podporováním dobročinných ústavů velikých zásluh si dobyt. Jenom ústavu ku podpoře chudých kněží a učitelů věnoval 76.236 zl. Sepsal dílo: *Episcopatus Nitriensis ejusque praesulum memoria*, kde snaží se dokázati, že již ve 4. století po Kr. v Nitře křesťanství kvetlo.

§ 66. Prešpurský národní sněm uherský r. 1822. ***)

Když r. 1815 po válkách napoleonských Evropa nabyla míru, jednalo se mnoho a dlouho o slavení valného sněmu církevního v Uhersku, o nějž nejvíce

*) Českoslovanský Plutarch od Dra Ruperta Přecechtěla. V Pešti 1872. Díl II. str. 155—157; Casopis kat. duch. 1877, str. 338—340 v mé rozpravě »Císař Ferdinand«; 1891 str. 168—170 v rozpravě »Dějiny kat. církve v Uhrách v 19. století.«

**) Dr. Přecechtěl, I. c., II. str. 157.

***) Dr. Fabius: Nachrichten und Betrachtungen über die un-

pracoval biskup kamenecký (Stein am Anger, Szombathely) Somogyi. Této myšlenky ujal se rázně primas Alexander Rudnay z Rudného a obrátil se na císaře Františka I., který k tomu 23. března r. 1821 svolil. Císař chtěl k národnímu sněmu poslati zvláštního kommissaře, avšak upustil od toho na zakročení primasevo; ale ku pěti článkům, které mu primas jako předměty rokování předložil, přidal sám ještě tři a přikázal, aby mu dekrety sněmu k potvrzení byly předloženy.

Brzy potom sdělil primas svůj úmysl slaviti národní sněm, jakož i látku, o níž se rokovati bude, s arcibiskupy a biskupy a napomínal je, aby slavili diecéšní synody a tam o této látce předběžné úřady měli. Tyto články jednají: 1. o prostředcích, kterak by mravní kleslost lidu, jakož i kázeň řeholního a světského duchovenstva a studující mládeže napravena byla; 2. o zavedení jednotejné vyučovací metody na vysokých školách a na všech biskupských lyceích; 3. o odklizení sporů, které mezi theologickými professory na vysokých školách byly vznikly; 4. o prostředcích, kterými bylo by lze náboženské řády přizpůsobiti k církevní kázni, která v Uhersku panuje; 5. o novém vydání maďarského překladu Pisma sv. od Kaldyho S. J.; 6. o zopatrnutí fondu na výživu 10 kněží ve Vídni na universitě studujících a na bohoslovecká rigoroza se připravujících; 7. o redukci fundačních mší svatých; 8. o souměrném jednání při biskupských úřadech a soudech, pokud to při panujícím zákonodárství jest možno.

Když biskupové o těchto věcech své diecéšní synody byli slavili, rozepsal primas listem z 1. června 1822 národní sněm do Prešpurka na den 8. září 1822.

Na sněm dostavili se: 1. primas Rudnay; 2. Petr Klobusitzki, arcibiskup kaločský; 3. Samuel Vulkan, biskup velkvaradínský obř. ř.; 4. Josef Vurum, biskup

garische Nationalsynode. Sulzbach. 1824. Výtah z této knihy jest v *Collectio Lacensis »Acta et decreta s. Conciliorum recentiorum«* T. V. p. 932—940 pod názvem: »Synodus Nationalis Hungariae an. 1822 Posoniae habita.«

velkovaradínský obř. lat.; 5. Josef Kiraly, b. pětiko-
stelský; 6. hrabě Lad. Esterhazy, b. rožnavský; 7. Kon-
stantin Stanich, b. křižský, obř. řecko-slov.; 8. Emerich
Raffay, b. bosenský a srémský; 9. Alexander Potsy,
b. mukačovský rusínský; 10. Štěpán Czech, b. ko-
šický; 11. Josef Kopacz, b. z Král. Bělehradu; tedy
primas, 1 arcibiskup a 9 diecésních biskupů; pak 8 titu-
lárních biskupů, dále arcioopat z Hory sv. Martinské
Chrystostom Novák, 63 probošti, opatové, zástupcové
kapitol a theologických učilišť a provinciálové řádů.
Úhrnem všech synodálních členův i s primasem bylo 83.

Sněm konal slavná sedění a generální a partiku-
lární kongregace. Sněmovní látka byla probírána od
deputací nejprve v partikulárních kongregacích, potom
ode všech členů v kongregacích generálních, a potom,
byvši důkladně probrána, v slavných seděních byla
prohlášena. Deputací bylo pět:

1. Deputace o povinnostech biskupův a světského
duchovenstva, o seminářích a o prostředcích na ob-
novení pokleslé kázně u lidu; předsedou byl arcib-
iskup Klobusitzki.
2. Deputace o vydání maďarského
překlada Písem sv. od P. Kaldyho S. J.; předsedou
byl biskup Kiraly.
3. Deputace o uniformitě učení
na theologické fakultě universitní a biskupských ly-
ceích; o vzniklých sporech mezi theologickými pro-
fessory na universitě; o zjednání prostředků k vydržo-
vání 10 uherských kněží na vídeňské akademii; před-
sedou byl biskup Esterhazy.
4. Deputace o pravomoc-
nosti biskupské redukci mší sv.; předsedou byl biskup
Raffay.
5. Deputace o opravě klášterů; předsedou byl
biskup Vurum.

Slavných sedění bylo čtvero: dne 8. a 29. září
a dne 6. a 16. října; valných kongregací bylo mnoho:
od 7. září do 15. října 1822.

V kongregaci dne 7. září byly nejprve čteny listy,
týkající se sněmu: listy papeže, apoštolského krále,
primasa a kameneckého biskupa Somogyiho, pak seznam
synodálních členů a rozličných deputací, konečně spis
kanovníka Dra Jordanszkého, kde žádal, aby synoda
jakési smyšlené vyznání víry (*commentitium quoddam
symbolum*), které se na velikou potupu uherské církvi

připisuje, veřejně zamítla. Týž kanovník věnoval synodě dílo, které má název: »De haeresi abjuranda quid statuatur Ecclesia catholica, adversus paschale a. 1821 academiae Regiomontanae in Prusia programma disquiritur et sacrae Synodo nationali Posoniensi humili devotione prosternitur ab Alexio Jordanszki. Strigonii. 1822.« (O odpřísáhnutí bludu co stanoví katolická církev, vyšetřuje se proti velikonočnímu programu university Královecké v Prusku z r. 1821 a předkládá se v pokorné uctivosti sv. synodě národní přešpurské od Aleše Jordanszkého. V Ostrihomě. 1822.) Protestanté totiž, kteří v 17. století pro vzpoury učiněné od Toekelyho s Turky proti apoštolskému králi z Uher byli vyhnáni, ospravedlňovali velezradu svou hroznými pomluvami a pověstnými knížečkami, jmenovitě pak vydali vylhané ono vyznání víry katolické, které vůbec sluje »hungarica execrationis formula« (uherská formule odpřísáhnutí, t. bludu). Knížky, kteréž o týráni protestantův uherských sepsali Jiří Lani (1676) a o něco později Antonín Reiser, obsahují již onu nestydatou lež, kteráž, ačkoliv od katolíků vyvrácena byla, přece častěji byla opakována, a konečně r. 1821 od Dra Walda do slavnostního programu university Královecké vložena. Otcové usoudili, že tak hrozné bezpráví jest veřejně zamítnouti, a vydali o tom hned v první kongregaci dekret.

V sedění I. dne 8. září v chrámě Spasitelově, bývalém jesuitském kostele, konaném, měl primas synodální řeč, předložil články (capita), o nichž bylo rokovati, prohlásil, že dekrety předložil se Apoštolské Stoliči a některé též králi ku potvrzení; potom učinili všichni vyznání víry dle formule papeže Pia IV.

Tuto víru prohlásili synodální otcové za starou víru církve uherské, kterou vždycky žádala na navrácení se bludařích do lůna katolické církve, třeba někdy dle okolností zkrácenou, a žádnou jinou; a prohlásili, že programem Královecké (Königsberg v Prusku) university, vydaným při příležitosti velikonočních prázdnin r. 1821, činí se uherské a tím celé katolické církvi ta největší potupa, poněvadž formulí víry naplněnou nevhodnými a nejhanebnějšími bludy proti

rozumu a učení katolickému mezi lid rozsil, jakoby někdy od těch, kteří blud odpřísáhli a katolické náboženství přijali, v Uhersku byla se vyžadovala.

V sedění II. dne 29. září sloužil biskup křížský řeckého obřadu mši sv. po způsobu řeckém. Potom byly schváleny čtyři dekrety: 1. Aby překlad Písma svatého, který vydal Jiří Kaldy S. J. a sv. Stolice schválila, znova beze změny byl vydán; 2. aby pro vídeňskou kollej, založenou pro vyšší studium světských kněží, mimo 3000 zl., které primas slíbil, byly vykázány příjmy opatství de Silesio a proboštvství benediktinského de Kapostö. (Proti tomu byli někteří biskupové, poněvadž Uhři měli již ve Vídni kollegium kardinála Pazmanyho a 1500 zl. na jednoho kněze ročně zdálo se jim býti mnoho, když doma faráři s 300 zl. a kaplani se 60 zl. spokojeni býti musili). 3. Aby výbor (deputatio) biskupův a učených mužů za předsednictví primasova uvažoval a ustanovil, které knihy do všech theologických škol jest zavésti, aby tak učiněn byl konec rozbrojům, kteréž o učení professora vídeňského Jahna a o jiných věcech vznikly, a theologické vědy dle uznaných auktorů se vykládaly; dále, aby universitní professoři před nastoupením svého úřadu vyznání víry Tridentské učinili; a 4. aby kázeň řeholní se obnovila, ke kterémužto účelu krásné předpisy byly vydány.

V sedění III. dne 6. října prohlásila synoda, aby totéž učení na universitě a v biskupských lyceích se vykládalo; knihy professora Jahna ze všech škol aby byly vyloučeny; aby primas s dvěma arcibiskupy knihy pro školy určené zkoumal a schvaloval; nežli tyto knihy budou pohotové, aby jisté rozборы (tractatus) z rozličných auktorů poznamenal, dle nichž by se theologii ve všech školách vyučovalo. Na žádost vlády, aby počet fundovaných mší byl ztenčen, nepřistoupili biskupové, poněvadž prý lze z náboženské matice za zpívanou mši sv. platiti 1 zl. a za tichou 50 kr., s kterýmžto stipendiem duchovní jsou spokojeni, a žádali na císaři, aby duchovní správcové (sacerdotes curati) dostávali úplně 300 zl. ročně beze všeho břemene sloužiti jistý počet intencí.

Ve valných kongregacích 11., 12., 14. a 15. října rokovalo se o nápravě mravů lidu. V poslední z nich přimlouval se biskup ze sv. Kříže, Stanich, aby nový kalendář u Řeků byl zaveden. Proti tomu namítal biskup Vurum, že rozkolníci budou se tomu protiviti. Když však biskup Stanich ujišťoval, že rozkolníci jsou ochotni nový kalendář přijati, přivolili k tomu synodální otcové.

V posledním sedění dne 16. října stalo se usnesení o nápravě mravů. Jako prameny veškerého zla a nákazy mravův u lidu i duchovenstva byly ve valné kongregaci arcibiskupem kaločským udány tyto: 1. Nevěřecká filosofie, která v mysli lidí vůbec panovati začala a denně nekonečným množstvím knih se rozšiřuje; 2. špatné vychování, kterého mládeži z bohatších rodin doma špatnými vychovateli a vychovatelkami, a u prostších nevšímavostí rodičů neučených se dostává; 3. zanedbávání kázání, kterých ani ti, kteří v kostele přítomni jsou, neposlouchají, stojíce buď v kaplích od kazatelny vzdálených nebo blízko dveří; 4. špatné příklady rodičů, představených a též duchovních; 5. pokárání hodná shovívavost zpovědníků, kterou těžká povinnost pokání a dostiučinění hříšníkům převelice snadnou se činí; 6. obecné opovrhování a zanedbávání kněžského stavu a jeho posvátného úřadu; 7. dlouho trvajícím uprázdňením stolců biskupských, praelatur a jiných důležitých obrocí;*) 8. špatný obyčej, který zavládl, že s kazatelny skoro vyhoštěny jsou řeči dogmatické, a toliko mravouka, a to ještě snadná, se rozebírá, a důkazy berou se více jenom z rozumu, nežli z Písma a ústního podání; 9. protestantství v království rozšířené a časté obcování s nekatolíky, obzvláště ve smíšených manželstvích; 10. vůbec skoro již u všech rozšířené prominutí čili dispense od zákona újmy a církevního postu; 11. přepych, kterýž u všech stavů zavládl a dále šířící se zchoulostivělost (mollitia); 12. divadla, ve kterých obrazotvornost se vzbuzuje, mysl vilnosti (lasciviae) přivývá, nevinnost a ctnost se otrásají a vyvra-

*) Stávalo se to proto, že příjmy uprázdňených biskupství a obrocí plynuly do státní pokladny.

cejí; 13. ošklivé malby, které smysly k náruživosti povzbuzují.

Otcové schválili to a vydali proti tomu, až na články 5. a 6., v posledním sedění dekrety, a sice trojí, pro trojí druh lidí, o něž šlo.

I. Pro laiky bylo předeepsáno: 1. Od apoštolského krále budiž žádáno, by poručil censorům knih, aby úřad svůj co nejsprávněji zastávali a dostali právo prohlížeti krámy knihkupecké a naznačovati knihy, kteréž jest odstraniti; knihkupci, kteří by takové knihy zatajovali, buďtež peněžitě pokutováni, a kdyby opětně byli dopadeni, buďtež zbaveni práva, svůj obchod provozovati. 2. Budiž zakázáno, aby cizinci, obzvláště nekatolíci, za vychovatele a vychovatelky byli připouštěni, a rodičům budiž na srdce vkládáno, aby k tomu úřadu lidi dospělejší, dobře vyučené a mravně zachovalé, volili. 3. Služebníkům, kteří stáda ve vzdálených místech nebo lesích pasou, budiž dovoleno alespoň střídavě obcovati službám Božím a kázání ve farním kostele, aby jeden každý ne častěji nežli druhou neděli stádo hlídal; kdo však jsou příliš vzdáleni, o ty budiž postaráno missionáři; a tu by bylo dobře zavésti opět řád jezuitský, kterýž o Uhersko má veliké zásluhy. 4. Úřady, a kdokoli veřejný úřad zastává, neúřadujtež v neděli a ve svátek, aby poddaní neměli překážky jíti do chrámu Páně. 5. Proti cizoložníkům, rouhačům (sacrilegos) a ostatním těžkým a veřejným zločincům buďtež obnoveny tresty stanovené od krále Ferdinanda I.; s vojáky nakládej se dlé vojenského zákonníka královny Terezie. Žádný nebudiž do vojska za vojenského kněze přijat bez propustných listů (dimissoriae literae) biskupův a mravního vysvědčení; vojenští však představení buďtež bedlivě napomenuti, aby svědomitě o jejich životě vysvědčení vyhotovovali. 6. Těžcí zločinci buďtež v žaláři od těch, kteří méně se provinili, odloučeni. 7. Biskupům nebudiž zabraňováno proti neposlušným tresty církevními zakročovati a farářům trestati viníky. 8. Katolické služby neslužtež u nekatolíků, tím méně u židův, a u těchto nebudiž za kojné. 9. Počet národních škol budiž rozmnožen. Kde jest 50 dětí, tam musí býti škola; aby školy byly zakládány a učitelům plat

placen, buďtež za pomoc požádány vrchnosti, kterýmž dobrým příkladem předcházejte bohatší duchovní.*) 10. Na divadla budiž bedlivější dozor, aby herci počestnost v šatstvu zachovávali; mládeži budiž vůbec zakázáno do divadla choditi, a tak zvaná divadla kočující (volantia) v malých místech a městech buďtež zakázána. 11. Matky rodin buďtež napomínány, aby své dcery ke zbožnosti vedly, s nimi častěji sv. svátosti přijímaly a svým příkladem je počestnosti, domácnosti a v nošení se skromnosti (cultus modestiam) vyučovaly. 12. S apoštolským králem budiž vyjednáváno o zavedení Řehořova kalendáře pro Řeky, aby všechna neshoda a zmatek ve svěcení dnů svátečních byly odstraněny.

O mládeži studující ve školách bylo stanoveno: 1. Od těch, kdo professury žádají, vyžaduj se vysvědčení farářů o počestnosti a zbožnosti života, a když na úřad nastupují, budiž jim uloženo, aby vyznání víry katolické učinili. 2. Do škol buďtež zavedena Mariánská sdružení a jejich pobožnosti v neděli a ve svátek obyčejné, čehož mnozí otcové synodální i pro mladší řemeslníky žádali. 3. Na studujících žádej se měsíčně výkaz o vykonané zpovědi. 4. Studující konejtež, jako dříve bylo obyčejem, v pašijovém témdni duchovní exercicie a o Zeleném čtvrtku, Velkém pátku a Bílé sobotě obcujtež posvátným obřadům. 5. V čas prázdnin buďtež poručeni péči duchovního správce místního, od něhož dostaňtež vysvědčení o svém chování, které by přicházejíce zase do školy s sebou přinesli. 6. Pro výchovu šlechtických jinochů budiž zřízen konvikt a odevzdán do správy jesuitů.

Co do obnovení kázně u duchovenstva bylo stanoveno: 1. Biskupům prikazovala synoda, aby svou domácnost a svůj stůl po způsobu apoštolské jednoduchosti si zařídili; aby slovo Boží sami kázali, nebo, jsouce zaneprázdněni, skrze arcijáhna to činili; aby častěji diecéšní synody slavili, své diecése nejméně

*) Z toho jest jasné viděti, kterak církve o školství svědomitě pečovala a vychovatelsky si počínala, jsouc proti přeplnění školních světnic mládeží.

každý druhý rok visitovali, svátostí bířmování přísluhovali. Avšak s těmito napominánými nebyl spokojen velkvaradínský biskup Vurum, nýbrž stál o to, aby k tomu bylo připojeno, by pro budoucnost nástupcové apoštolů veškeru žádostivost peněz od sebe odvrhli a církevních statků — kterými jsou biskupské příjmy — ve prospěch příbuzných neužívali (in cognatos ne profunderent), ale onu část příjmů, která po slušném zapotření zbývá, věrně ku prospěchu náboženství vynakládali, a svým příbuzným jen tenkrát, když jsou v nouzi, část náležitou chudým věnovali. — 2. Kanovníci byli napomenuti, aby věnovali se kanovníckým povinnostem v kůru, jak to jejich církevní důstojnost žádá, a nekonali církevních modliteb neslušně (neve Ecclesiae preces indecenter deblaterarent); aby byli denně přítomni konventuální mši dle úmyslu zakladatelův a dobrodincův a ten čas zdržovali se neslušného a obtížného hovoření. Tato výčitka a toto pokárání bylo dle žádosti některých otců synodálních ve valné kongregaci zrušeno, ač tomu jiní otcové odporovali; místo toho však žádal biskup Vurum aby bylo přijato, že kanovníci mají ve větší svornosti s biskupem žíti, býti hotovi kázati, kanovník penitentiář pilně do zpovědnice choditi; konečně všichni že mají vzdalovati se divadel a veřejných her. — 3. Farářům a výpomocným kněžím doporučovalo se důtklivě, aby mladších ženských do služeb nebrali; s nimi žádného společenství neměli a jich nenavštěvovali; aby nejméně dvakráte v týdnu do školy chodili, s kazatelnými články víry a tajemství pilně vykládali; v kázání nehledali marné chvály, než jedině prospěch svých posluchačů; články víry nejen z rozumu a svého domyslu, ale též výroky Písma sv. a sv. Otců objasňovali a dotvrzovali. Bylo usneseno, aby alespoň ve větších městech byli ustanoveni kazatelé, a sice vážní, učení a výmluvní; aby alespoň krátký přehled (synopsis) kázání byl sepisován a byl vždycky pohotov, kdyby biskup do něho nahlédnouti chtěl. Biskupům bylo též přikázáno, aby církevní officium (breviář), předepsané tolika církevními zákony a nijakým způsobem neodstraněné, od kněží jejich bylo persolvováno. Konečně bylo přikázáno všem kněžím

ve správě duchovní žijícím, by jednou v roce k duchovním cvičením čili exerciciím se odebrali. — 4. O seminářích bylo ustanoveno, že jest tam vyučovati filosofii, čímž by mládež neporušenější, nežli posud se dělo, ze škol a studií vycházela; mravy a výchova mladíků buďtež vyšetřovány, nežli budou přijati; v těchto ústavech jest nutno ustanovovati jenom sečtelé muže za rektory a spirituály, kteří svým časem hodnotami a vhodnými obročními by se odměnili. Synoda stanovila, aby byl na peštské universitě zaveden pátý ročník theologických studií, kde by nadanější jinochové, již na kněžství vysvěcení, důkladněji v posvátných vědách se vzdělávali a tak tento úmysl doma spíše se provedl, nežli venku to lze doufati.

Když toto všechno bylo usneseno, byl sněm obyčejnými akklamacemi skončen. Nazejtří potom podepsali synodální otcové v paláci primatiálním dekrety ve třech exemplářích, z nichž jeden byl poslán do Říma, druhý do Vídně a třetí zůstal u primasa. Bylo stanoveno, aby, až přijde potvrzení, byly slaveny diecéšní synody a valné kapitoly řeholníkův.

Tento národní sněm uherský poznal jádro zlořádův a vad v životě církevním, vytkl je nejen u lidu a nižšího duchovenstva, ale též u kanovníkův a biskupů s veškerou upřímností a jasností, a vydal proti nim zákony. Ale, bohnžel, všechno zůstalo na papíře. Ve Vídni nechali zaslaná akta až do 18. března 1848 — tedy plných 26 let — v prachu odpočívati, a nikdo si jich nevšímal. Pak ovšem klesla veškerá nadšenost pro církevní opravy; ale za to rozmáhala se radikálnost a obrátila se — proti koruně, trůnu a nejjasnější dynastii.

§ 67. Bludaři ve státech rakousko-uherských: Manharti, Boosovci, Pöschlovci, Maurerovci, rytíři svatého Michala.

Manharti.)* — Tato sekta vznikla v Tyrolsku v údolí brixenském, když duchovní Napoleonu I., který země se zmocnil, přísahu věrnosti učiniti musili. Četní obyvatelé, majíce v čele kněze Hagleitnera, kterýž oné přísahy neučinil, nechtěli však s přísežnými duchovními míti žádného obcování a pokládali všechny stoupence Napoleonovy, duchovní i laiky, za vyobcované z církve. Největší část pobloudilých smířil r. 1825 s církví opat Maurus Capellari, pozdější papež Řehoř XVI.

Boosovci.)** čili »Vzbuzení«. — Jejich zakladatelem jest Martin Boos. Narodil se roku 1762 v Huttenriedě u Schongau v Bavorsku v kraji švábském, stal se jako kněz kaplanem v Unterthingau, působil v Grönenbachu a jinde, držel se lutherského učení o víře, vlastně o důvěře, že pro zásluhy Kristovy člověku hříchy jistě odpuštěny jsou, když tomu věří, — upadl tak do lichého mysticismu a vžil se ve svůj názor tou měrou, že až v jakýsi druh methodistické extase upadal, a nalézal stoupence. Augsburský ordinariát, pod jehož správu náležel, zavedl s ním vyšetřování, z něhož šťastně vyvázl. Byv z augsburské diecése propuštěn, odebral se roku 1799 do Lince, kdež jej biskup Gall, rodem Šváb, přijal a kooperátorem, pak farářem v Pöstlingberku učinil. Roku 1806 dostal výnosnou faru v Gallnenkirchenu. Od konce r. 1798—1810 byl úplně pravověrným a horlivým kazatelem. Avšak roku 1810 svedla jej protestantská pietistka Anna Oberdorferová, která do jeho fary zavítala, že se navrátil ke své bývalé »živé víře« a ji též svým osadníkům

*) Flir: Die Manharter. Beitrag zur Geschichte Tirols im 19. Jahrh. Innsbruck. 1852. — Můj Všeobecný církv. dějepis. III. str. 880. —

**) Srv. můj Všeob. církv. dějepis. III. 881, 882; můj článek v Ottově Naučném Slovníku: »Boos«; Gossner: M. Boos. Leipz. 1831; Klein: Geschichte des Christenthums in Oesterreich und Steiermark. VII, 199. —

hlásal; pročež byl r. 1815 před lineckou konsistoř volán, v klášteře karmelitském rok ve vazbě držán a s fary sesazen. Mnozí z jeho stoupenců přešli k lutheránství, jiní utvořili zvláštní sektu »Vzbuzených«, kteráž až přes rok 1840 v diecési linecké se ndržela. Dostav propuštění z diecése linecké (1816), odebral se do Bavor a žil v Mnichově u svého přítele Gossnera. Roku 1817 stal se učitelem náboženství v Düsseldorfě a r. 1819 farářem v Sayně, kde 29. srpna 1825 zemřel. Vybidkám, aby od katolické církve odpadl, odporoval statně. Boos dopisoval si s katolíky i s protestanty.

Pöschlovci.*) — Zakladatelem jejich byl Tomáš Pöschl, kterýž okolo r. 1806 v Broumově, potom okolo r. 1813 v Ampfelvangu v Horních Rakousích byl kooperátorem, a obzvláště v tomto posledním místě božská zjevení předstíral a nové náboženství hlásal. V Ampfelvangu a okolních osadách byli brzo Pöschlovci, kteří začali zjevení předstírat, prorokovati a pád veškerých světských říší a znovuzřízení říše Kristovy na zemi ohlašovati, rozšíření. Byli rozhodnuti, že sami nový Jerusalems zbudují a za tím účelem do Palestiny potáhnou; ale poněvadž to hned provésti nelze, že založí zatím značnější církve ve své vlasti pro nový Jerusalems. Ve svém blonznění pokročili až potud, že svá nejlepší roucha na hranici snesli a spálili, ano i lidi Bohu obětovali, aby prý hněv Páně smřili. Pöschl byl již r. 1814 do Solnohradu odveden a konečně do Vídně zavezen, kde v domě deficientů bydlil a 15. listopadu 1837 zemřel. Potlačení sekty stalo se pomocí vojska a poučením duchovní vrchnosti.

Maurerovci.)** — Tato sekta vznikla v dolním Štýrsku jakýmsi studujícím z Grafendorfu, zavrhovala kostely, služby Boží a svátosti, poněvadž prý Boha jest ctíti v duchu a pravdě, obzvláště pod širým nebem; dále zavrhovala manželství a veškeré poranění v bitvě. Úzce připojili se k Maurerovi, faráři v Leipersdorfě, pokládajíce ho za syna Božího, kterýž opět se zjevil. Maurer byl povolán do Štýrského Hradce, kamž za

*) Klein, I. c., VIII. 200; můj Všeob. církv. dějepis III. 882. —

***) Srv. můj Všeob. církv. dějepis III. 882.

ním četní jeho stoupenčí putovali, a konečně zavezen do jednoho haličského kláštera. Po jeho smrti († 1817) myslili blouznivci, že duše jeho vjela do těla sedláka, dnou nemocného Jakuba, zvaného Hüttenjagerla, k němuž až do Uher putovali. Sekta tato zmizela brzy.

Rytíři sv. Michala. *) — V Korutansku blouznila od r. 1815 Anežka Wirsingerová, že Panna Maria a archanděl Michael se jí zjevují, a zbožný probošt Jan Holzer v Gmündu jí uvěřil. Utvořila se sekta »Rytířů sv. Michala«, která do r. 1818 v Korutansku a Tyrolsku se rozšířila. Tvrdila, že archanděl Michael svým mečem nečisté vyhubí, její stoupence však zachová a zemi mezi ně rozdělí. Manharti vstoupili s těmito blouznivci ve spolek a jejich kněz Hagleitner stal se jejich rytířem. Probošt Holzer zemřel r. 1818 ve vazbě v Celovci. Hagleitner byl do Vídně do jednoho kláštera zavezen († 1836) a Wirsingerová dána pod policejní dozor a brzy zemřela.

§ 68. Smrt císaře Františka I.

Císař František I. zemřel dne 2. března 1835, panovav 42 léta nad státy rakouskými, maje 66 let svého věku. Zpráva o jeho smrti způsobila v Římě velikou bolest, neboť tam znali dobře jeho osobní zbožnost a dovedli také oceniti překážky, pro které krásná vlastnost tato ve veřejném životě nemohla pokaždé dojíti úplné platnosti.

V konsistoři konané dne 6. dubna 1835 oznámil papež Řehoř XVI. latinskou řečí shromážděným kardinálům úmrtí císařovo, velebil jeho ctnosti a náboženský smysl, nařídil slavné zádušní služby Boží a těšil shromáždění, že nový císař zdědil s trůnem i ctnosti otcovy. Dne 11. dubna sloužil papež sám v Sixtinské kapli slavné Requiem. Msgr. Ruspoli, auditor Roty z Rakouska, konal latinskou řeč, v nížto zásluhy Františkovy netoliko o církev a Stolec Apoštolský, nýbrž i o celé lidstvo pohnutlivými slovy vylíčil. Kardinálové,

*) L. c.

přední praeláti, celý diplomatický sbor a všichni rakouští poddaní byli těmto smutečním službám Božím přítomni. *)

Dne 6. března podán byl veřejnosti paragraf 14. závěti císařovy, jenž zněl: »Svou lásku poroučím svým poddaným; doufám, že budu za ně u Boha se přimlouvati, a žádám jich za věrnost a příchyllost k mému řádnému nástupci.« Tato slova vyvolala veliké nadšení mezi měšťany a rolníky, byla v tisícerych výtiscích rozšířena, do rámcův a za sklo dávana a v bytech zavěšována. *)

Nástupcem císaře Františka I. stal se Ferdinand I. Dobrotivý 1835—1848. Ze slov císaře Františka I., obsažených v posledním listě jeho ke knížeti Metternichovi, jasně vysvítá, že umírající otec zůstavil svému synu a nástupci Ferdinandovi I. ve příčině poměrů církevních odstranění velmi značných obtíží.

*) Gams, I. c. 369 a 370.

V. OBDOBÍ.

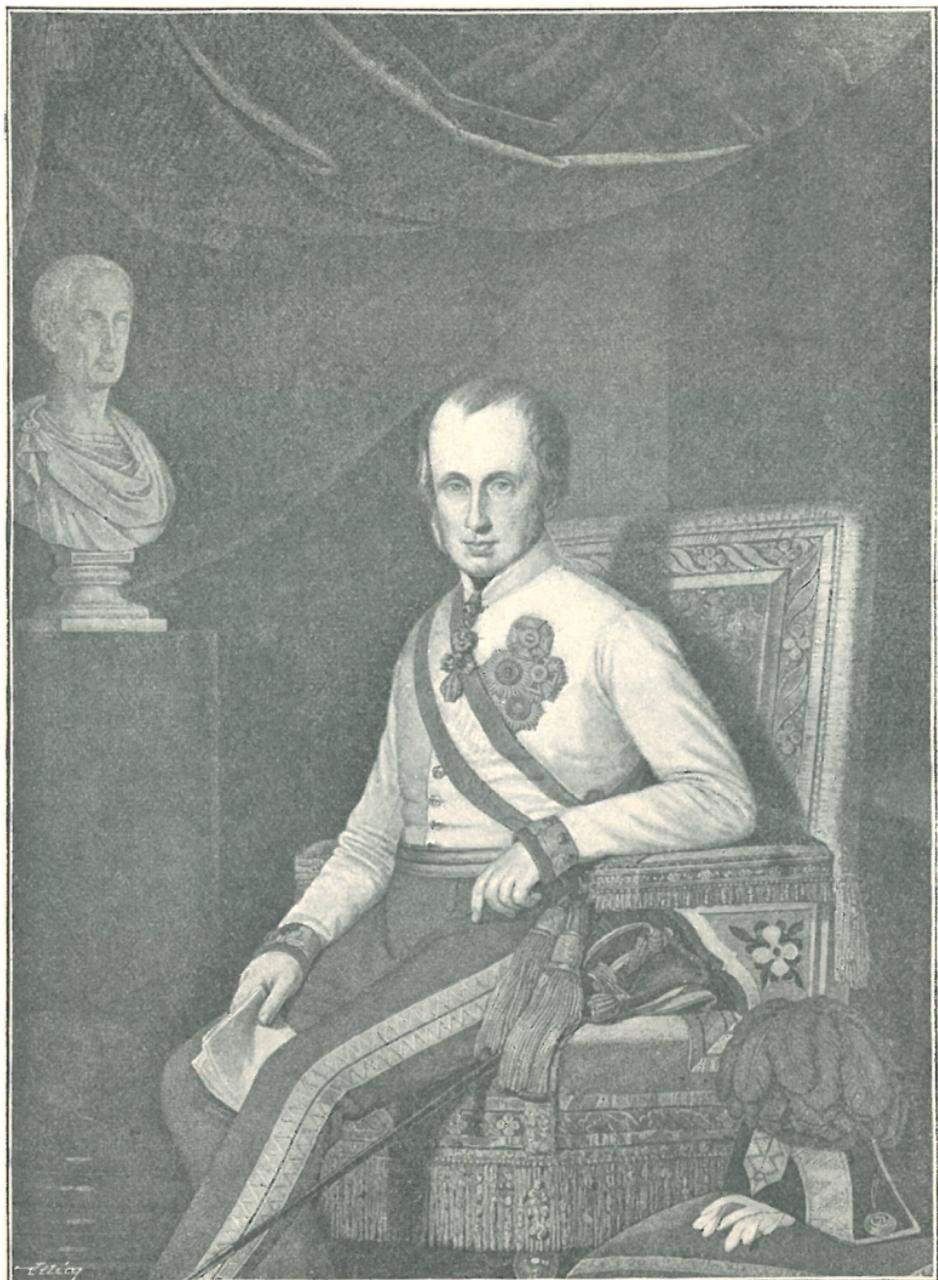
CÍSAŘ FERDINAND I.

1835—1848.

TRVÁNÍ ZÁKONODÁRSTVÍ CÍSAŘE JOSEFA II.

· REVOLUČNÍ ROK 1848. -

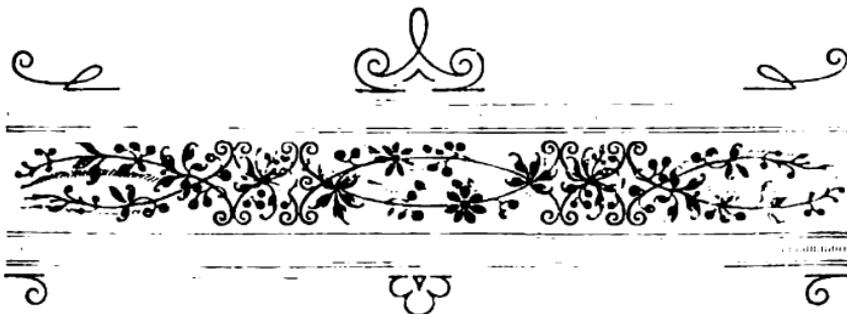
POČÁTKY BOJE ZA CÍRKEVNÍ SVOBODU.

Obr. VI. — **Císař Ferdinand I. Dobrotivý.**

Obr. VII. — Cisařovna Marie Anna.

I. Doba od r. 1835—1847.

§ 69. Nástin života císaře Ferdinanda I.*)

Ferdinand I. (jakožto král český Ferdinand V.) byl syn císaře Františka I. a jeho druhé manželky Marie Terezie, princezny sicilské. Narodil se ve Vídni 19. dubna 1793. První péče o korunního prince svěřena Marii Anně hraběnce Vrbové. U věku jinošským byl odevzdán péči pána Steffanea a později svob. p. Erberka. Jeho vychovatelem byl dvorní tajemník šlechtic Simon. Bohužel byl korunní princ útlého, slabého těla a ustavičně nemocen; proto ho císař František nikdy do věcí státních nezasvěcoval a nikdy ho svým zástupcem nečinil, ačkoliv Vídeň často opouštěl. Mládí trávil princ úplně v tichosti a klidu, zabýváje se mnohými vědami, obzvláště heraldikou a přírodopisem, a založil si v tom ohledu znamenitou vědeckou sbírku.

Poprvé vystoupil Ferdinand do veřejnosti ve stáří 22 let. Když totiž spojená vojska dobyla hlavního města Francie, doprovázel otce svého na cestě do Paříže, kamž 10. července 1815 vešel. Zde navštívil všechny znamenité ústavy a prohlédl si všechny památnosti, cestoval do některých měst francouzských a do Švýcarska, po čemž navrátil se v listopadu do

*) Ferdinand Dobrotivý a jeho doba. »Osvěta« 1876, str. 1, 98, 268, 339, 461.

Vídně. Pak trávil opět čas svým obvyklým způsobem. Neobmezená dobrosrdečnost, nevyčerpatelná laskavost, mysl ku pomoci vždy ochotná zjednaly mu již tenkrát příjmy: »*Dobrotivý.*« Avšak jeho choroba vzbuzovala ve Františkovi I. obavy, zdali po jeho smrti bude s to, aby tak pevnou rukou řídil osudy národů sobě svěřených, by novotám z Francouzsko hlásaným nepropadli; i pomýšlel tedy císař na to, učiniti změnu v nástupnictví. Jelikož však stavové uherští úmyslu takovému se protivili a všichni národové Ferdinandu, o jehož dobrotivosti jedna zvěst šla, za panovníka si přáli, ustanovil se císař na tom, že svému prvorozeni státy své odevzdá. R. 1830 dal jej dne 28. září korunovati za krále uherského, a učinil tak ještě za svého živobytí proto, aby uherští stavové do inauguračního diplomu nepravili rozšíření svých svobod a jich na dobrotivém Ferdinandovi nevynutili. Že pak obavy Františkovy byly podstatny, ukázalo rokování korunovačního sněmu uherského r. 1830. Poslanci stavovské tabule navrhovali totiž celou řadu požadavků, klausulí a ústupků, které do inauguračního diplomu měly býti pojaty, jako na př. zodpovědnost ministrů, odstranění cizího vojska ze země atd. Vláda však přece dovedla toho, že inaugurační diplom přijat byl v té formě, v jaké posud bylo obyčejem. Poslanci spokojili se tím, že králi svá zvláštní přání a stížnosti předložili. Korunování krále Ferdinandu bylo vykonáno v Prešpurku dne 28. září 1830 s obyčejnou slávou. R. 1832 ušel šťastně vražednému útoku setníka Františka Reindla, který pro oslyšení své soukromé prosby krále zavražditi obmýšlel. Po smrti otce svého 2. března 1835 nastoupil Ferdinand vládu zemí rakouských, ačkoliv by mu zajiště nebylo bývalo proti myslí, kdyby se mu nástupnictví bylo odepřelo.

Ferdinand I. měl 42 léta svého věku, když na trůn svých předků dosedl. Byl však úplným nováčkem ve všech věcech státních, a křečovitě záchvaty, dostavující se v prvních letech jeho vlády, přechasto mu bránily, by vládních věcí účastňovati se mohl. Proto dvorní kruhy pomýšlely na to, kdo by císaře v předních věcech zastupoval, aby jeho choroby zneužívat

se nemohlo. Ve všem měl na dále potrvati stav, který za Františka I. panoval, a zároveň měla býti vyvrácena naděje v nastávající politické změny. Za tímto posledním účelem musil císař arciknížeti Ludvikovi, státnímu kancléři Metternichovi a konferenčnímu ministru Kolovratovi poslati vlastnoruční listy, v nichž jim díky za jejich posavadní služby vyslovoval a je za další přispění a podporu žádal. Mimo to byla rozšiřována »politická závěť císaře Františka«, která prý byla v posledních dnech jeho života sepsána, ve kteréž syna svého Ferdinanda napomíná: »Neposouvej ničeho ze základů státních, ničeho neměň. Důvěřuj zcela knížeti Metternichovi, mému nejlepšímu příteli a nejvěrnějšímu služebníku. Bez něho nic nepodnikěj, kdykoliv jde o blaho země. Svěř se mu docela; on bude ti věrně po boku státi a sloužiti s touž příchylností, kterou ke mně osvědčil.« Tato závěť byla nepravá, od některého příliš horlivého ctitele státního kancléře vymyšlená; nepravost její uznávala se i v úředních listech. Nicméně způsobila zamýšlený účinek, totiž, že vše ve starých kolejích zůstalo. Když pak četla se ještě veřejná ujišťování, že císař pracuje tak horlivě jako jeho otec, když se slýchalo, že v obyčejných audiencích se pokračuje a ve všem mravy a obyčeje zesnulého císaře se napodobují, domníváno se vskutku, že zůstalo vše při starém a jen osoba panovníkova se změnila.

U dvora bylo konečně po dlouhém uvažování ustanoveno, že nezavede se žádné spoluvladařství. Císař měl osobně vládnouti a vše podpisovati, avšak nejvyšší moc měla vskutku spočívati ve státní konferenci. Všechno, co po celou vládu Ferdinanda I. vykonáno bylo, spadá na účet řečené konference státní a vládní soustavy tehdejší.

R. 1836 dne 7. září byl Ferdinand v Praze za neobyčejného účastenství obyvatelstva korunou sv. Václava na krále českého slavně korunován. Dne 6. září r. 1838 byla pak Ferdinandovi vstavena v Miláně na hlavu železná koruna lombardská, kteréž od časů císaře Karla V. žádný Habsburg nenosil. A při té příležitosti podal opět dobrotivý panovník důkaz svého

přelaskavého a útrpného srdce: dlouho uvěznění karbonáři dostali rozsáhlou amnestii.

V květnu r. 1846 založil Ferdinand na návrh knížete Metternicha císařskou Akademii věd, jejímž prvním presidentem jmenován byl znamenitý orientalista Hammer-Purgstall.

Dne 12. února 1831 pojal Ferdinand I. za manželku Marii Annu Karolinu, třetí dceru sardinského krále Viktora Emanuele I., která velikou zbožností se vyznamenávala a zde na zemi takořka světící byla. Její zbožnost stala se v Praze příslovím. Za královnu českou korunována byla 12. září 1836. Zemřela na hradě Pražském dne 4. května r. 1884, a mrtvola její byla dne 8. května do Vídně do rodinné hrobky u Kapucínů převezena. *) Z jejích nesčíslných skutků dobročinných budiž uveden aspoň dar 30.000 zlatých na chrám sv. Václava na Smíchově, který se svým chotěm věnovala.

§ 70. Soustava vládní. Státní konference.

Po smrti Františkově stalo se Rakousko byrokracií v téměř smyslu, v jakém se mluví o aristokracii, demokracii, oligarchii etc., čímž nejen převaha jedné nebo druhé třídy společenské, nýbrž vlastní forma a útvar státu se vyrozumívá.***) František I. nenáviděl revoluce a jejích zásad z celého srdce jako zločin spáchaný proti velebnosti trůnu. Že však soustava absolutní a byrokratická ve svém nejvnitřnějším jádru s revolucí se scházejí a ji plodí, to mu nikterakž jasně na myslí netanulo. Císař podroboval se dobrozdáním a rozhodnutím úřadův a pokročil v tomto směru potud, pokud by toho ani konstituční monarcha neučinil. Za Ferdinanda I. stala se byrokracie polosuverénní, vzpírajíc se každé reformě.

*) Krásnou řeč s jejím životopisem měl před zádušními službami Božími v Hořicích děkan B. Hák dne 14. května 1884; jest v »Blahověstu« 1884, str. 231—234.

**) Histor. polit. Blätter sv. 74. roku 1874, str. 279.

Správa říše byla uspořádána tímto způsobem: Uhersko těšilo se veliké samostatnosti a řídilo se rády po otcích zděděnými. Správa ostatních království a zemí byla průběhem 18. století vždy více soustřeďována. Veškerá odvětví správy vrcholila ve vídeňských úřadech dvorských, dvorské kanceláři a dvorské komoře (finanční úřad), nejvyšším soudě a dvorské radě vojenské. Ředitelové dvorských úřadů neměli sice jména ministrů, vykonávali však moc ministerskou a tvořili s konferenčními radami, důvěrníky to panovníkovými, a znalci v některém zvláštním oboru vládním nejvyšší a bezprostřední radu císařskou. Při dvorských úřadech bylo předepsaným pravidlem jednání sborové a rozhodování většinou. Ale brzy nastalo již za Františka I. presidialní vyřizování, při kterém rozhodnul jednostranně přednosta úřadu dvorského, aniž se spoluradních byl otázel. Přednostové dvorských úřadů nebyli v bezprostředním spojení s císařem, čímž vzrostla jich samostatná moc, ježto ve všelikých věcech, kterých si císař k vlastním rozhodování nevyhradil, úřadové rozhodovali neobmezeně.

O působení státní rady nelze ani z písemných zpráv ani z podání správný obraz si utvořit. Členy rady státní byli ministři, konferenční radové a zvláštní referenti. Obor jejího působení vypisují však rozliční spisovatelé rozličně. Dle jedněch provozovala státní rada činnost svou ve věcech soudních, ve vojenství, vlastní správě, financích a vyučování; ale nikdy se nevědělo, které z těchto věcí vlastně k její působnosti přináležejí. Rovněž nebyla ustanovena žádná určitá forma vyřizování věcí těch; brzy prý přednášeli jednotliví radové své zprávy bezprostředně císaři, brzy musil každý člen svůj hlas odevzdati, aby usnesení státní rady bylo dočleno. Jiní praví, že státní rada byla nejvyšší státní instancí, která provozovala kontrolu nad dvorskými úřady, ve věcech finančních a vojenských, ale žádného hlasu prý neměla, obmezujíc se na pouhá dobrozdání v otázkách jí předkládaných. Nestála prý nad ministry, ale nebyla jim také podřízena, vůbec nebyla prý státním sborem poradním, nýbrž určena k tomu, aby jednotliví členové její císaři návrhy činili v takových

případech, kde strany s rozhodnutím dvorských úřadů spokojeny nebyly, aneb tito úřadové na něco se dotazovali.

K nejvyšším kruhům vládním náleželo konferenční ministerstvo. Z ministrů toliko ministr zahraničních věcí spravoval samostatný obor; ostatní byli ministři bez portefeuille a odkázáni na to, co jim důvěra panovníkova za působiště ustanovila, neb co ze své moci k sobě potáhli. Ježto nebylo žádné instrukce, která by působnost konferenčního ministra upravovala, a občasně schůze dokonce se nekonaly, panovala u mnohých věcech neshoda. Jmenování konferenčním ministrem pokládali mnozí za jednostejné s pensionováním, tvrdíce, že se to obyčejně stává, kdykoli šetrným způsobem některý státník má býti dán na odpočinutí. Jak ministerstvo konferenční, tak i státní rada a nejvyšší úřady dvorské překážely si často ve své činnosti, jelikož působnost jejich nebyla jasně vytknuta a ohraničena.

Panovník byl sice absolutní, ale při všem tom nicméně na úřadech nesmírně závislý. Dvojím způsobem mohl zasahovati do veřejné správy. Buď při veřejných audiencích, nebo cestou pošty směl každý poddaný předložiti císaři bezprostředně své žádosti, kteréž byly v císařském tajném kabinetě přehlédnuty a dle uznání buď pouze úřadům k vyřízení odevzdány, aneb k rozkazu císařovu zvláštnímu zevrubnému prozkoumání podrobeny. Takovéto zkoumání prošlo obyčejně všemi instancemi a skončilo se tím, že vše zůstalo při starém. K návrhům dvorských úřadův a dobrému zdání státních rad odpovídal císař tak zvanými vlastnoručními listy (Handbillet). Úřadové proměnili se v pouhé poptavárny, byli neunaveni v dotazování se na to i na ono, odkazovali těžší práce jeden druhému, protahovali všemožně řízení a vzpouzeli se proti vší odpovědnosti.

Taková byla soustava vládní, když Ferdinand I. na trůn vstoupil.*) Nyní přistoupila k ní ještě státní

*) Srv. Dějepis Rakouska od míru Vídeňského r. 1809. Od Antonína Springera. Přeložil Václ. Pravda. V Praze 1868, díl I. str. 100—103.

konference, která při chorobě císaře Ferdinanda jeho osobu zastupovala a nejvyšší vrch vládní moci tvořila.

Avšak zavedení státní konference prospívalo v ohledu praktickém a politickém málo. Nebylať působnost konference přesně ohraničena, konference pohřešovala vlastní exekutivní moci a nehodila se nikterak do tehdejšího ústrojí státního. Brzy vykonávala úřad kabinetního ministra, opatřujíc návrhy dvorských úřadův a dobrá zdání státní rady sama opět svým dobrozdáním a předkládajíc je alespoň formálně císaři; brzy, přibravši přednosty odborové a presidenty, tvořila státní ministerstvo; jindy opět představovala osobu panovníkovu. Nejblíže podřízeným úřadům správním nedávala žádné normy; naopak trpěla, že ve dvorní kanceláři často mínění sobě odporná platnosti se domáhala. Zařícena jsouc původně, jakoby šlo o krátké provisorium, vždy jen pro případ, že by císař Ferdinand I. pro chorobu svou zastoupení potřeboval, podržela státní konference v rukou svých otěže vlády plných 12 let, ale neosvědčila se. Zmizelať potřebná jednota v nejvyšších kruzích vládních a nastalo křivování směrů sobě odporných. Paměti hodno jest to, že nejsmělejší karatelé konference a celé s ní srostlé soustavy vládní byli právě mezi jejími vlastními členy a státníky jí nejblíže stojícími. Tak zejména Metternich stěžoval si často do liknavého jednání, kteréž ve státní konferenci zavládlo. A podobně také jiní mužové nebyli s konferencí spokojeni, a to proto, že z různých a sobě odporných živlů složena byla. Nesvornost v nejvyšším místě panující rozšířila se pak i na úřady nižší a vyvolala chorobu celého ústrojí státního.

Státní konference záležela z arcivévodů Ludvíka a Františka Karla, pak z knížete Metternicha a hraběte Kolovrata.

Arcivévoda Ludvík, který dříve Františka I. a nyní Ferdinanda I. zastupoval, byl muž velice vzdělaný, čistých mravův a bezúhonné poctivosti, ale pokládal to za svou povinnost, aby žádných novel v soustavu vládní neuváděl. Vypravovalo se, že dal Františkovi I.

před smrtí své slovo, že bude úplně v jeho duchu vládnouti.

Arcivévoda František Karel řídil se ve všem náhledy arcivévody Ludvíka.

Vedle obou arcivévodů stáli kníže Metternich pro zevnitřní a František Antonín hrabě Kolovrat (narodil se 31. ledna r. 1778) pro vnitřní věci. Snahy těchto dvou státníků byly sobě odporňy, a tato jejich nesvornost a nezjednocenost byla veřejným tajemstvím doma i za hranicemi.

Kníže Metternich byl jediný státník Rakouska, který budoucí potopu revoluční předvídal a boj proti ní za úlohu svého života sobě vytкнуł. Za tím účelem snažil se zjednatí říši rakouské mocného vlivu mezi státy evropskými. A skutečně bylo tenkrát Rakousko po celá desetiletí (aspoň do r. 1840) první a rozhodující velmocí v Evropě. To nemohou mu upřítí ani jeho političtí i osobní nepřátelé. Bohužel nemohla se zahraniční politika jeho opíratí o spořádanost vnitřní. Uvnitř směřovala jeho soustava k tomu, aby veřejný pořádek pomocí tajné a veřejné policie a přísné censury se udržel. Jest to zajisté zbraň, která brzy ostří svého pozbývá. Jinak však Metternich buď nechtěl anebo neuměl mocnou stranu si utvořití, a to byla chyba, která se na něm pomstila a pád jeho způsobila. Nepovolovati duchu času jest tak veliká chyba, jako s ním plouti. V pravdě konservativního státníka povinností jest, aby ducha času použil, co dobrého v něm, z něho vyňal, do státní správy uvedl, a jsa takto novými živly sesílen pravý pokrok pěstil. A toho Metternich neučinil. Zůstal státi při ideách sv. alliance, a duch času, nebyv jím v pravé koleje uveden, zvrhl se v revoluci.

Kolovrat dosáhl vstoupením do státní konference svých dávných tužeb, aby nad obyčejného konferenčního ministra byl povýšen a po boku Metternichově nejvyšší vládu provozoval. Utvořil si brzy mocnou stranu, která ho vynášela a jeho bystrost a státnické nadání velebila. Úlohou této strany bylo: působiti proti vlivu Metternichovu, nenáviděným a směšným jej činiti a zodpovědnost za všechna přítomná i budoucí

nešťestí na jeho hlavu svalovati. Proto censura hraběte Sedlnického potlačovala spisy konservativní, za to však prošla censurou neotesaná satyra »Grossjährig«, kterou Bauernfeld napsal proti Metternichovi. Spojeným snahám hraběte Kolovrata a Morice Dietrichsteina podařilo se dosíci i toho, aby tato satyra v samém císařském divadle se provozovala. Rovněž dovolila censura, že mohl žid Frankl, vydavatel listu »Sonn- tagsblätter«, učiniti Mandarina jménem »Chin Rettemf« (čti zpátky F. Metternich) terčem potupy a posiněchu. Metternich byl šlechtic, který takového vtípkování si nevšímal, ač tím pochybil, jelikož tou měrou opposice proti němu se šířiti a velkých rozměrů nabyti mohla a také nabyla.

Po pádu Metternichově r. 1848 stal se presidentem konference Kolovrat, největší odpůrce Metternichův. Avšak právě v oné kritické době neosvědčil vydatné činnosti. Už po několika nedělích vystoupil ze služby státní z ohledů zdravotních nejprve provisorně a pak nadobro. († 3. dubna 1861.)*

§ 71. Církevní poměry za Ferdinanda I.
Vliv události kolínské na státníky a duchovenstvo
v Rakousku.

Jelikož soustava vládní zůstala nezměněna a tíž mužové vládli jako za Františka I., zůstalo i v církevním ohledu za Ferdinanda I. vše při starém. Málo pozornosti věnováno bylo katolickým zájmům, nikdo nepomýšlel na uzavření konkordátu. Mezi biskupy však vzráhalo se utěšeně církevní smýšlení a náklonnost k řádu hierarchickému, ačkoliv život církevní v Rakousku se tím ještě nezměnil. Neboť jako strom až do svého středu provrtaný a ve všech svých kořenech porušený pomalu hyne, tak byly též církvi v Rakousku

*) Kolovrat získal sobě jakožto nejvyšší purkrabí v Čechách o povznesení blahobytu země, pěstování národnosti a literatury české jakož také o založení musea značných zásluh.

zákonodárstvím josefinským všechny životní žíly pod-
taty, a proto nebylo možno bez rázné a důkladné
změny v poměrech církve ke státu náboženský život
na vyšší stupeň povznést.

Přímý útok proti některému článku víry byl sice
censurou potlačen, za to však mohl se atheismus a
náboženský indiferentismus ve formě belletristiky volně
rozlévati a duše kaziti.

Rakouské časopisectvo leželo v celku ladem, avšak
do Rakouska zasilány v přehojném počtu revoluční časo-
pisy ze Saska a Wirtemberska, jež brojice proti církvi
katolické nalézaly četných čtenářů. Nejrozšířenějším
pak listem ve Vídni byla »Augsburger Allgemeine
Zeitung«, pravý to zákopník revoluce; z listu toho čer-
pali Vídeňáci veškeru svou moudrost v náboženství,
politice, umění a vědách. Vídeň, jakož i jiná hlavní
města zemí rakouských, byla sice následkem nábožen-
ské netečnosti a odtud plynoucí zkaženosti mravní
půdou k revoluci zcela připravenou, avšak duch vzpoury
nejevil se z počátku ničím jiným než nadáváním.

Když vypukla ve Vídni revoluce, bylo založeno
asi 200 časopisů, z nichž 150 obralo si za úkol, vášně
rozbouřené vždy více rozdmýchovati. Časopisy ty ohla-
šovaly už napřed vraždu Latourovu a snažily se ji
způsobiti. Listy, které tohoto radikálního rázu neměly,
nemohly se udržeti. Jediným důležitým listem katoli-
ckým byla vídeňská »Kirchenzeitung«, která však u mno-
hých církevních hodnostářů žádné podpory nenalézala,
jelikož proti soustavě febronianské rázné útoky činila.

Úpadek církevního života a malomocnost církve
v Rakousku neušly pozornosti státníků vídeňských a
jiných osob vysoce postavených. Nesouhlasili sice s tímto
stavem, ale neměli té zmužilosti, aby odstranili pouta,
jimiž církev byla sevřena.

Státní kancléř Metternich nesouhlasil též s cír-
kevními poměry domácími a jevil nad nimi svou ne-
spokojenost, ale nebyl s to, aby je odstranil. Pravil
kdysi Brunnerovi, věhlasnému spisovateli na poli cír-
kevním: »Obor mé působnosti jest daleko užší, nežli
se obyčejně myslí. Jestli se polévka přesolí nebo po-
krm pokazí, tu se ovšem o tom dovím, ale změnití to

nemohu. Nemám žádného vlivu na tvoření poměrův, a přece musím v úřadě svém snášeti tolik krivých úsudkův a bezdůvodných stížností.« Při takovém stavu věcí nelze se diviti, že věhlasní mužové předvídali nějakou katastrofu. Tak pravil jednou hrabě Bombeles, vychovatel císaře Františka Josefa: »My stojíme v Rakousku na sopce. Rána na ránu padá, a největší neštěstí záleží v tom, že zde pomoci nelze. Tuším veliké neštěstí pro Rakousko, stojíme nad propastí.«*)

Ochromenost církevního života v Rakousku vzala částečně za své události kolínskou, která pastýře církve v Rakousku ze spánku jejich probudila.

Bylo to totiž zajetí arcibiskupa kolínského Klementa Augusta, svobodného pána z Droste-Vischeringů r. 1837, který proti vůli pruské vlády breve papeže Pia VIII. »Litteris altero abhinc anno« z 25. března r. 1830 o smíšených manželstvích prohlásil a papeži Řehoři XVI. 23. září 1837 psal, že o jeho provedení svědomitě se postará.**)

Za to byl na rozkaz Bedřicha

*) Die kirchlichen und politischen Zustände Oesterreichs seit den letzten 120 Jahren. Von Block. Lippstadt. 1870.

***) Hlavní pomůckou k tomu, aby katolíci ku protestantství přiváděni byli, byla v Prusku smíšená manželství. Dle pruského práva následovali při smíšených manželstvích synové náboženství otce, dcery náboženství matčina; všechny pak smlouvy o náboženství dítek byly neplatny. Když pak katolické Westfálsko k Prusku připadlo, vyšla královská deklarace z 21. listopadu 1803, která nařizovala, aby manželské dítky vesměs v náboženství otce vychovány byly. A tu dosazovala pruská vláda mladé protestantské úředníky do katolických krajín, kdež by si dcery ze zámožných katolických rodin brali. Ve Slezsku byla královská deklarace provedena, poněvadž vratislavský kníže-biskup Hohenlohe († 1817) žádného odporu nekladl. Ale v katolickém Westfálsku neassistovali katoličtí faráři ani činně, ani trpně smíšeným manželstvím, když snoubenci odepřeli vychování dítek v katolickém náboženství, a odpírali katolické straně svátostní rozřešení. Kabinětní nařízení ze 17. listopadu 1825 káralo tento »zlořád« a obnovilo pro Porýnsko zákon z 21. listopadu 1803. Vláda naléhala na biskupy, aby kněze k vykonání ohlášek a oddavek donucovali, a stíhala takové kněze soudně. Biskupové obrátili se s dovolením královým na papeže Lva XII., jehož nástupce Pius VIII. vydal 25. března 1880 breve »Litteris altero abhinc anno« ke čtyřem biskupům církevní provincie kolínské, k němuž připojena byla instrukce kardinála Albaniho ze dne 27. března. Papež pro-

Viléma III. pod záminkou, že prý se dvěma revolučními stranami se spojil, dne 20. listopadu 1837 zatčen a do pevnosti Mindenu zavezen, kde do 21. dubna 1839 pobyl. Pro nebezpečnou nemoc dostal dovolení bydlení ve svém rodinném zámku Darfeldě, odkudž se později odebral do Münsteru.

Den zajetí arcibiskupa kolínského jest dnem nesmírné váhy v dějinách církevních. Jest to den vy-

hlásil sice smíšená manželství za nedovolená, ale za platná i tenkrát, když forma tridentská při nich zachována nebyla, pakli jim žádná zrušující překážka nevádí; dovolil farářům smíšená manželství oblašovati, jim trpně čili passivně assistovati, když vychování dítek v katolickém náboženství zaručeno není, a udělil biskupům plnou moc ke konvalidaci a sanaci matrimonií in radice.

Papežské breve však v Berlíně neuspokojilo; a tu vypracoval Karel Kristian rytíř Bunsen, pruský vyslanec v Římě, s kolínským arcibiskupem Ferdinandem hrabětem ze Spiegelů v Berlíně pověstnou konvenci z 19. června 1834, která v odporu s jasnými slovy breve pravila, že farářové dle breve zcela dle natčení vládního z r. 1825 spravovati se mohou. Arcibiskup získal pro konvenci též své suffragány. Passivní assistence byla potom dle vydaných instrukcí obmezena pouze na případ, kdyby katolická strana z pouhého opovrhování svatým náboženstvím ve smíšený sňatek vcházela. Ve všech ostatních případech měli kněží smíšeným manželstvím assistovati, netázati se snoubenců, v kterém náboženství své dítky vychovávatí budou, neukládati katolické straně ve zpovědi vychovávání dítek v katolickém náboženství za povinnost a neodpirati úvodu šestinedělky katolickým matkám ve smíšeném manželství žijícím.

Zpráva o učiněné konvenci mezi Bunsenem a arcibiskupem Spiegelem dostala se k Apoštolské Stolicí; ale Bunsen upřel konvenci notou z 15. března 1836 jako »mavní nemožnost« a odvolal se na zprávy porýnských a westfálských biskupů, které brzy přijdou.

Nešťastný arcibiskup Spiegel zemřel 2. srpna 1835 a za jeho nástupce byl zvolen 1. prosince 1835 Klement August svob. pán Droste-Vischering, posavadní světlí biskup münsterský, jenž 2. února 1836 od papeže byl potvrzen a 29. května od svého bratra, biskupa münsterského, nastolen. Nový arcibiskup nevěděl nic o smlouvě Bunsen-Spiegelovské a přišel hned pro učení Jiřího Hermesa a pro smíšená manželství s vládou do sporu.

Po přání vlády popřel berlínskou konvenci biskupové: Kašpar Maximilian Droste-Vischering z Münsteru, bratr arcibiskupův, Josef Hommer z Treviru a Ledebour z Paderbornu; avšak Hommer umíraje vypsál 10. listopadu 1836 upřimně papeži průběh berlínské konvence a odvolal všechno, v čem pochybil. Opis svého odvolání poslal též králi.

Poněvadž nový arcibiskup Izivou zprávu do Říma psáti se zdráhal a dle breve Pia VIII. jednati chtěl, byl zatčen.

chodu slunce církevní svobody, která se více v okovy spoutati nedala. Klement August jest základním kamenem církevní svobody našeho věku.

Papež Řehoř XVI. měl již 10. prosince 1837 slavnou allokuci: »Dum inter acerbissimos dolores«, v níž arcibiskupa slavně za nevinného prohlásil, ošemetné jednání pruské vlády celému světu odhalil a všechno, co proti breve Pia VIII. se podniklo, za neplatné prohlásil. Dojem allokuce v Německu byl nesmírný; veřejné mínění stálo na straně pronásledovaného arcibiskupa a každý poznával bezpráví, které se mu stalo.

Král Bedřich Vilém III. (1797—1840) zemřel 7. června 1840, a s ním vzala za své bezohledná despotie, kterou ve věcech církevních i světských provozoval. Jeho syn a nástupce Bedřich Vilém IV. (1840 až 1857; † 1861) uznával spravedlivou věc arcibiskupa Klementa Augusta; ale aby památce jeho otce nebylo ublíženo, byla věc s Apoštolskou Stolicí se srozuměním trpitelovým tak urovnána, že špýrský biskup Jan Geissel stal se 24. září 1841 koadjutorem pro Kolín s nadějí na posloupanost. Aby ho ke svému stádcí uvedl a zároveň se svými věřícími se rozloučil, vydal Klement August svůj poslední pastýřský list 9. března r. 1842. Nabízené důstojnosti kardinálské nepřijal; bydlil v Münsteru a zemřel 19. října 1845. *)

Vláda rakouská nepřipisovala z počátku této události kolínské žádné váhy; myslilať, že potrestán jest neposlušný biskup, a že za několik neděl nikdo již o tom mluvití nebude. Když však Řehoř XVI. arcibiskupa se ujal, jednání jeho schválil a proti jednání pruské vlády protestoval řka, že v osobě arcibiskupa zneuctěna jest důstojnost biskupská, Apoštolská Stolica uražena a svoboda církve pošlapána, divili se ve Vídni řeči této. Když pak i ostatní pruští biskupové jednání Klementa Augusta schvalovali a podobný spor s arcibiskupem poznaňsko-hnězdeňským Martinem Du-

*) Srv. můj Všeob. církv. dějepis; stať »smíšená manželství; zmatky kolínské.« III. 796—802. — Dále moji rozpravu: »Církev katolická v Německu, zejména v Prusku« v »Časop. kat. duch.« 1876, str. 426—447, kdež uvedený spor důkladně jest probrán

ninem nastal: pohlíželi vídeňští státníci na celý tento průběh s velikou nelibostí obávajíce se, aby snad i v Rakousku podobné snahy se neobjevily. Již od mnohých let radili zajisté moudří a rozvážní mužové vládě rakouské, aby poměr svůj k církvi upravila. Ale rady takové nikdo si nevšímal, neboť státníci rakouští dobře cítili, že by podstatná změna v poměrech církevních musila mítí v zápětí podobnou změnu v celé vládní soustavě. Proto spoléhali na osvědčenou poslušnost a oddanost národův, obzvláště duchovenstva, a čekali s úplným klidem na další vývoj událostí.

Když 31. prosince 1838 vláda pruská vyjádření stran svého jednání ve věcech církevních v berlínských státních novinách uveřejniti dala, odpověděl papež na tuto pruskou manifestaci státním spisem mnohými přflohami opatřeným, který jest dne 19. dubna 1839 datován a ježž státní sekretář poslal všem vyslancům v Římě.

Po 200 let nevydala Apoštolská Stolica takového spisu, neohlásila kabinetům války na život a na smrt. Až do události kolínské mlčela sv. Stolica ke všemu násilnictví vlád, veškero její jednání mělo ráz povolnosti. Činila tak z odůvodněné bázně, aby státní církve nestaly se i formálně rozkolnickými. Ale od r. 1838 vystoupila Apoštolská Stolica jako neohrožený horlitel za svobodu církve. Ve státním spise výše zmíněném prohlásil papež zásady, na které vlády světské dávno byly zapoměly, a to zejména tyto: Církev jest na státu nezávislou; biskupové nejsou povinni pro zákony světské rušiti zákony církevní; katolíci mají úplné právo s Apoštolskou Stolicí v náboženských věcech svobodně obcovati; ústava, která zákonu církevnímu jen tenkráté platnost připisuje, když týž obdržel schválení státní, činí hlavu státu zároveň hlavou církve, a taková ústava nemůže se nazývati katolickou.

A hle! to, co papež tak slavně zavrhl, tvořilo základ církevního zákonodárství v Rakousku, jakož i v jiných státech. Nápadné jest, že dvory na tento spis papežský nedaly pražádné odpovědi; měly k tomu zajisté své příčiny. Byloť jim oním rázným vystoupením

římské stolice sáhnuo do živého, a bály se, aby strany liberální, které k Římu kloniti se začaly, z Říma podpory nedocházely, a to tím spíše, ježto svobodu církve na svém programu napsanou měly.

Následkem události kolínské povolili státníci vídeňští v otázce smíšených manželství; jiných změn však nepřipustili. Když po smrti Bedřicha Viléma III. v Prusku Bedřich Vilém IV. vládu nastoupil, s Římem se vyrovnal, ano i král. placeta se vzdal a svobodnou korespondenci s hlavou církve dovolil, když brzy potom král bavorský Ludvík příkladu jeho následoval: v Rakousku přece nemohli se ještě k podobnému kroku odhodlati.

Událost kolínská měla znamenitý vliv na jednání rakouských biskupů. Dokázalať, že opposice v jistých okolnostech nejen jest dovolena, nýbrž i nutna, a to tam, kde jde o zásadu: »Sluší Boha více poslouchati nežli lidí«, a spolu seznali, že opposice taková velikých výsledků dodělati se může. Od té doby vzrůstalo se vždy více v duchovenstvu smýšlení církevní. Daro stěžovali si úřadové na vzrůstání »ultramontanismu«: touha po svobodě církevní, jednou probuzená, nedala se více utlumiti. Ultramontanismus se rozšiřoval čím dále tím více k veliké nelibosti kancelářů světských i mnohých duchovních.

§ 72. Smíšená manželství v dědičných zemích.

Linecký biskup Ziegler. Smíšená manželství v Uhrách. Uherský primas Josef Kopácsy (1838 až 1847).

Prvním biskupem rakouským, který událostí kolínskou byl upozorněn na to, že chybná jest praxe ohledně smíšených manželství v Rakousku panující, byl biskup linecký, Řehoř Tomáš Ziegler.

Narodil se roku 1770 v Kirchheimu ve Švábsku. Vstoupiv do kláštera benediktinského ve Wiblingu blíž Ulmu, složil r. 1791 řeholní sliby a byl r. 1793 v Kostnici na kněžství posvěcen. Na gymnasiu v Kostnici

učil po čtyři a ve Frýburce Breisgavském po tři léta řečtině a básnictví. Jeho spisů »Über die Politik« a »Geschichte des Hauses Habsburg« užíváno v ústavech rakouských, jakkoliv nikdy do tisku nepřišly. Ve Frýburce stal se doktorem theologie a filosofie. R. 1800 byl do svého kláštera nazpět povolán a působil zde po 6 let jako novicmistr, professor a později jako převor. R. 1802 vyprosil ve Vídni od císaře Františka zachování svého kláštera, který však r. 1806 přece byl zrušen. Řehoř se svými bratry řeholními obdržel benediktinské opatství v Tynici u Krakova s podmínkou, aby gymnasium i theologické studium v Krakově silami svého řádu obsazoval. Ziegler převzal vedle správy kláštera též stolicí dogmatiky. Když r. 1809 Krakov pod cizí vládu přešel a spolek benediktinů wiblinských byl rozpuštěn, stal se Ziegler professorem církevních dějin v Linci. R. 1815 byl povolán za profesora dogmatiky do Vídně, po čemž r. 1822 jmenoval ho císař František I. biskupem nově zřízeného biskupství tynického v Haliči, a bratr císařův, arcivévoda Rudolf, kardinál a arcibiskup olomoucký, posvětil Zieglera na biskupství. Nový biskup přeložil své sídlo z Tynice do Tarnova. Po smrti biskupa lineckého Sigmunda Hohenwartha († 1825) jmenoval císař roku 1827 Zieglera jeho nástupcem. Novou svou diecési spravoval s velikou horlivostí až do r. 1851, kdy zemřel. Ziegler byl též plodným spisovatelem církevním. *)

R. 1838 dne 22. května vydal biskup Ziegler instrukci ke svému duchovenstvu, aby jen tenkrátě smíšeným manželstvím církevního požehnání udělovalo, když se poskytne záruka, že všechny děti v katolickém náboženství budou vychovány, a strana katolická o to pracovati bude, aby manžela nekatolického na pravou cestu spásy uvedla.

Tohoto příkladu následovali mnozí biskupové jiní. Vláda rakouská, jsouc událostí kolínskou poučena, nechtěla zabřednouti do podobných nesází jako vláda

*) Klein, Geschichte des Christenthums in Oesterreich und Steiermark; sv. 7., str. 227—309.

pruská a dovolila tudíž biskupům, aby se v této věci k Apoštolské Stolicí obrátili. Biskupové tak učinili, a papežský státní sekretář, kardinál Lambruschini, vydal ve jménu papeže Řehoře XVI. instrukci k arcibiskupům a biskupům v zemích dědičných ze dne 22. května r. 1841, která začíná slovy »Cum Romanus Pontifex«.

Na počátku instrukce vyslovuje kardinál rakouským biskupům ostrou důtku, že nevšímali si církevních kánonů a jakési netečnosti v tak důležité církevní otázce hověli, řka: »Nyní, teprve nedávno, dověděla se Jeho Svatost Řehoř XVI., že v diecésích rakouských všeobecný zavládl zlořád, dle něhož farářové katoličtí sňatky mezi katolíky a nekatolíky beze vší církevní dispense a bez předcházejících záruk uzavřené žehnají a církevními obřady je vyznamenávají. Lze tedy snadno pochopiti, jakou bolestí sv. Otec byl naplněn, když poznal, že neobmezenou svobodou těchto smíšených manželství hrozná netečnost ve věcech náboženských vždy více vzrůstá v onom velikém státě, který katolickým jménem tak velice se honosí. A sv. Otec byl by jistě už dříve neopomenul dle povinnosti svého posvátného úřadu zakročiti, kdyby se toho byl dříve dověděl.« Tuto trpkou výčitku, kterou Lambruschini biskupům dal, zmírňuje poněkud následujícími slovy: »Přece však bylo to Jeho Svatošti obzvláštní útěchou, když zvěděl, že pastýřové oněch diecésí, upozorněni byvše apoštolskými listy, v této věci pro jiné krajiny vydanými, se všelikou bedlivostí o to se snaží, aby onen obyčej církevním zásadám a zákonům protivný zcela odstranili.« Ku konci kladou se v instrukci předpisy, kterak duchovenstvu při smíšených manželstvích jest se chovati.

Tato manželství mohou dle papežského rozhodnutí jen tenkrát způsobem dovoleným uzavřena býti, poskytnou-li se tak řečené cautiones opportunae, t. j. záruky, že všechny děti v katolickém náboženství vychovány budou. V opačném případě súčasťňuje se farář jen passivní asistencí uzavírání sňatku.

Této instrukci Apoštolské Stolice udělil císař Ferdinand I. královské placetum dne 24. srpna 1841, po

čemž biskupové ji ve svých diecésích prohlásili *) a připojili k ní návod, kterak by ji duchovenstvo v praxi uvéstí a podle ní správně počínati si mělo. **)

Touto cestou byla sice záležitost smíšených manželství v dědičných zemích rakouských upravena, ale k dalšímu nároku na svobodu církevní biskupové se nepovznegli. Vše zůstalo při starém, až teprve rok 1848. přinesl čilejší život na půdě církevní a zapudil 70letý spánek.

Také v Uhersku dostala se otázka o smíšených manželstvích na povrch. Bylo to za primasa Josefa Kopácsyho, jenž po Rudnayovi († 1831), po jehož smrti přestol ostráhomský po sedm let zůstal uprázdněn, od císaře Ferdinanda I. r. 1838 arcibiskupem ostráhomským byl jmenován (1838—1847), byv před tím biskupem bělehradským a vesprimským. Byl to muž velice vzdělaný a všestranně činný. Instaloval r. 1844. nově zřízenou trnavskou kapitolu, dokončil stavbu kopule při metropolitním chrámě v Ostráhomě a bojoval statně v otázce smíšených manželství za právo církevní.

Událostí kolínskou nastal totiž také ve smýšlení duchovenstva uherského obrat velmi příznivý. Nadšenosti té nesdíleli však ve stejné míře biskupové, ale horliví kněží nedali se tím odstrašiti a žádali naléhavě za vydání předpisů, kterak jest se jim v otázce smíšených manželství chovati.

V čelo tohoto hnutí postavil se František Lájcsák, biskup velkovaradinský, muž právě apoštolský. Týž vydal r. 1839 pastýřský list a připojil k němu instrukci, jížto nařídil, aby faráři při smíšených manželstvích, nezaručí-li se katolické vychování dítek, jen passivně assistovali. Vystoupením Lájcsákovým byl však arcivévoda palatin Josef, sedmý syn císaře Leopolda II. a Marie Ludoviky Španělské, jenž 51 rok, od r. 1791—1847, hodnost palatina držel († 13. ledna r. 1847), rozhořčen, jelikož sám ve smíšeném manžel-

*) Viz instrukci tu v Pražské synodě provinciální v dodatku, str. 332.

**) Prov. syn. str. 161—165.

ství s Marií Wirtemberskou žil. Na žalobu župy bisharské vyšel z Budína 30. dubna 1839 ke všem arcibiskupům a biskupům reskript, jímž se jim zákon z r. 1791 na pamět uvedl, dle něhož ve smíšených manželstvích dítky náboženství otceva následovati mohly.

Záležitost smíšených manželství, jakož i přestup od jednoho vyznání ke druhému tvořily předmět dlouhého vyjednávání uherského říšského sněmu v letech 1839 a 1840.

Ve sněmovně učiněn návrh, aby reversy pro budoucnost byly zakázány a dítky ze smíšených manželství aby musily následovati náboženství otceva. Odavky měl předsevzítí duchovní spráče ženichův. Darma horlili biskupové proti těmto, církvi nepřátelským návrhům; darma ohražoval se proti nim arcibiskup jagerský Ladislav Pyrker, k jehož protestu přistoupilo vše ostatní duchovenstvo. Bez ohledu na tato ohražení byl zmíněný návrh v obou sněmovnách přijat. Proti tomuto usnesení sněmu podal 30. prosince 1839 kníže primas Josef Kopácsy ve jméne církve uherské slavný protest a vyslovil se, že církev uherská pouze dle zákonů církevních říditi se bude.

Po ukončení sněmu (10. června 1840) vydal primas s ostatními uherskými biskupy jednotejně znějící pastýřský list a instrukci, nařizující, aby duchovenstvo žádalo reversů stran vychování dítek v katolickém náboženství, a když snoubencové revers nedají, má farář katolický smíšeným manželstvím jen passivně assistovati.

Nyní zmocnily se župy této otázky a prováděly ji v radikálním smyslu. První byla župa peštská, kteráž stanovila trest 600 zl. na každého faráře, který by smíšenému manželství požehnati nechtěl. Svá usnesení sdělila s ostatními župami, které nyní podobné edikty vydaly. Některé župy však, jako ostríhomská, mošoňská (Wieselburg), spišská, hevešská a hontská, schvalovaly jednání biskupů. Peštská župa sdělila své usnesení s primasem a žádala ho, aby vydal jinou instrukci. Když pak primas odpověděl záporně, obrátila se župa k císaři, aby primassa sesadil (!) aneb alespoň přljmy

jeho zabavil. Temešská župa obeslala csánadského biskupa Lonoviče za touž příčinou sňatků smíšených před svůj soud.

Ke zjednání míru stalo se dohodnutí mezi biskupy a vládou, aby se o smíšených manželstvích s Apoštolskou Stolicí vyjednávalo. Jakožto vyslanec biskupův i vlády odebral se do Říma csánadský biskup Josef Lonovič, který svou úlohu sice chytře a diplomaticky, avšak po našem zdání v neprospěch církve vykonal. Hlavně šlo mu o to, aby passivní assistenci odstranil. Proto snažil se dokázati, že passivní assistenci v Uhrách provésti nelze, a hleděl toho dosáhnouti, aby Apoštolská Stolice pro Uhry od formy Tridenteské dispensovala a manželství smíšené aby za platné uznáno bylo i tenkrát, když pouze před protestantským pastorem se uzavře. A skutečně dovedl toho Lonovič, že Apoštolská Stolice udělila pro Uhry dispens od formy Tridenteské. Breve Řehoře XVI. ze dne 30. dubna r. 1841 a instrukce státního sekretáře kardinála Lambruschiniho k biskupům uherským obdržely král. placetum a byly prohlášeny. Breve to dovoľovalo při smíšených manželstvích passivní assistenci v tom případě, když záruky se neposkytnou.

Nový říšský sněm svolán byl ke dni 14. května r. 1843. K návrhu stavů ze dne 7. května r. 1840 došel 5. července 1843 jakožto odpověď královský reskript, kde císař navrhoval, aby snoubenci smíšeného náboženství mezi sebou soukromou smlouvu stran náboženství svých dítek učinili, a jen v tom případě, kdyby smlouvy té neučinili, aby dítky vychovány byly v náboženství otcově. Tento návrh byl spravedlivější nežli návrh stavů. Ale nicméně vyvolal ve sněmovně veliký výbuch zlosti. Mnozí poslanci vyslovili se, že královským reskriptem jsou tak omráčeni, že poradě dále přítomni býti nemohou. Proto bylo sedění ukončeno. V následujícím sedění bylo ustanoveno, prositi krále, aby návrh z r. 1840 potvrdil. Rovněž i magnáté nesouhlasili s král. reskriptem; jen tři jej schvalovali. Primas vyslovil se, že reskript jest sice méně násilný nežli návrh stavův, ale že jej přece se stanoviska církevního přijati nelze. Jelikož většina magnátů se stavy

hlasovala, byla zaslána do Vídně žádost celého sněmu, aby návrh zákona z r. 1840 byl potvrzen. V jiných otázkách, jako o reversu stran náboženského vychování dítek ze smíšených manželství, o přestoupení od katolického náboženství k jinému vyznání a o poměrech Charvatska, kde protestanté nesměli posud míti pozemky ve svém držení, byla usnesení stavů v nejvyšší míře církvi nepřátelská, neboť vůdcem radikálů byl Ludvík Košut, urputný odpůrce církve. Církev měla býti ponížena a v očích lidu snížena, aby Uhry poznenáhla k odtržení od rodu Habsbursko-Lotrinského dozrávaly. Stavové chtěli míti reversy nadobro odstraněny a přestup od katolické církve k jinému vyznání náramně usnadněný.

Magnáté začali rokovati o těchto člancích dne 4. září, a to se vši důkladností. Ale k velikému udivení protestantů byli katolíci tři léta trvajícimi třenicemi ze svého spánku vyburcováni a strana katolických magnátů vzrostla znamenitě. Hlavními obhájci katolických zásad byli primas Josef Kopácsy a biskupové Josef Lonovič z Csánadu a Jan Scitovský z Rožnova; ze světských baron Alois Mednyansky, baron Ladislav Perenyi a hrabata Jan Majláth a Jan Cziráki. Nejhorlivějšími zástupci protestantských náhledů byli hrabata Josef a Ladislav Teleky, baron Mikuláš Vay a hrabě Temes Tichanyi. Z řečníků náležela palma biskupu Josefu Lonovičovi, kterého všickni, i sama opposice, s velikou pozorností poslouchali. Když mluvil, panovalo ve sněmovně všeobecné ticho. Výsledek řeči strany katolické byl ten, že magnáté k návrhům stavů nepřistoupili a proposice v mírnějším znění přijali. Konečně vydán zákon, kterým se náboženské poměry Uherska urovnaly. Dle zákona toho mohla smíšená manželství platně i před pastorem býti uzavřena; každý, kdo přestoupiti chtěl k jinému vyznání, musil to před svým dosavadním farářem a dvěma svědky ohlásiti; po uplynutí čtyř neděl měl se dostaviti po druhé a oznámiti, že při svém úmyslu trvá. Stran reversů zůstalo při starém; kdo revers dáti nechtěl, mohl se dát kopulovati u pastora, neb podrobiti se u katolického faráře passivní assistenci. Manželství bylo v obo-

jím případě jak státně tak církevně uznáno za platné. Na sněmě 1843—1844 byli katolíci při obhajování svých práv k protestantům spravedliví. Hrabě Jan Majláth vyslovil přání, aby superintendenti obdrželi místo a hlas v tabuli magnátů. Ale protestantští magnáté mlčeli a nepovznesli hlasu svého, aby svým duchovním přednostům k důstojnosti magnátské dopomohli.

Po těchto bojích rozhostila se ve státech rakouských opět stará netečnost v církevních otázkách. Hodnostáři církevní nepracovali o to, aby vybojovali svobodu církve, jak ji v alokucích papežských vylíčenu slyšeli. Idea mučeníctví pro právní život církve byla jim cizí. A přece má mučeníctví v oboru tomto tutéž cenu jako mučeníctví pro článek víry čili dogma v nejpřísnějším smyslu slova. Arcibiskup Tomáš Becket z Kanterbury jest mučéníkem církve jednostejně vzácným a velikým jako sv. Ignác Antiošský nebo náš sv. Vojtěch.

Nová doba pro církve nastala teprve v posledním roce panování císaře Ferdinanda I. (r. 1848).

II. Revoluční rok 1848.

Přistupujíce k vypisování důležitých událostí, jež sběhly se na poli církevním i politickém v památném roce 1848, dovolujeme si předeslati na dorozuměnou několik slov. Budeme líčiti vývoj událostí, jichž nejbližší následky sáhají do naší doby; chceme mluvit o četných osobnostech, z nichž některé zesnuly, jiné však jsou dosud na jevišti dějin. Vypravování takové bývá nezřídka věcí dosti choulostivou, jelikož pisateli hrozí dvoje nebezpečství, buď že může dobré pověsti jedněch ublížiti křivým posuzováním, anebo státi se chvalořečníkem a pochlebíkem jiných; ani to, ani ono nebývá ve prospěch pravdy. Proto připomínáme, že nechceme ani chváliti ani haněti, nýbrž vše, chvály i hany hodué, objektivně tak podati, jak se to v hodnověrných úředních i soukromých pramenech zaznamenáno nalézá.

§ 73. Příčiny revoluce v Rakousku.

Tážeme-li se po příčinách revoluce ve státech rakouských vzniklé, musíme rozeznávat příčiny dvoje, a sice: 1. všeobecné čili evropské a pak 2. zvláštní čili domácí.

1. Evropa nalézá se od roku 1789 v zimničném chvění, jehož heslem jest: »Svoboda«. Národové necítí se šťastnými a nespokojenost svou projevují vzpourami čili revolucemi.

Tento stav zaviniли panovníci namnoze sami. Zho-stili se zásad křesťanských, zákonodárstvím svým při-řknuli státu neobmezenou moc na úkor práv rozlič-ných korporací, soustředili veškeren státní život ve svých sídelních městech, jejichž smýšlení pak nad osudem celé říše rozhodovalo, a vyvolali neb aspoň dopustili utlačování církve katolické, hlavní to hradby všeliké autority a práva.

Dějiny však dosvědčují, že bouře proti katolické církvi mívá v zápětí bouři proti trůnu. Socialista Proudhon praví zajisté: »Stát se chtěl učiniti na církvi neodvislým. Králové postoupili tak daleko, že papeže svou železnou rukavicí políčkovali. Avšak pokořením církve zasazena byla principu autority hluboká rána. Každý občan mohl se vlády tázati: Ty, kdo jsi, že tebe mám poslouchati? Socialismus těžil z toho ve svůj prospěch.«

Nejprve vypukla revoluce francouzská, která Evropu po 30 let (až do kongressu vídeňského) znepokojovala. Od r. 1830 stalo se pak Švýcarsko střediskem evrop-ských revolucionářů. Utečenci z Německa, Francie, Italie a Polska založili ve Švýcarsku pod jménem »Mladé Evropy« onen veliký spolek revoluční propa-gandy, kteráž svými odvětvími: »Mladé Švýcary«, »Mladá Italie«, »Mladé Německo«, »Mladé Polsko«, vytknula sobě úkol, způsobiti ve všech sousedních státech ná-silný převrat.

Ve Švýcarsku zápasili tehdaž radikálové s kato-licky o vládu a dosáhli konečně většiny při ústřední vládě nazývané: »Tagsatzung«. Katoličtí kantonové mu-

sili nyní pomýšleti na obranu svých konservativních prospěchův a uzavřeli mezi sebou zvláštní spolek, jež odpůrcové nazvali: »Sonderbund«. Katolíci švýcarští hledali pomoci u vlády rakouské a vyslali do Vídně jednoho ze svých náčelníků, Meyera. Bohužel však nechtěli ve Vídni hnutí švýcarskému porozuměti. Když ve společnosti diplomatův a vznešených státníků v příbytku svob. p. Josiky, sedmihradského kancléře dvorního, Švýcar Meyer na to poukazoval, že revoluce švýcarská celé Evropě hrozí nebezpečenstvím, smál se slovům těm svob. p. Werner, dvorní rada, později rakouský vyslanec v Drážďanech, který se těšil neobmezené důvěře knížete Metternicha, a pravil: »Pane Meyere, máte příliš živou obrazotvornost, která způsobila, že jste na celou rakouskou armádu zapomněl.«

Hnutí švýcarskému v době tehdejší porozuměl výborně náš slavný Radecký, který c. k. vyslanci pro Švýcary, když jej týž v Miláně navštívil (v listopadu r. 1846), pravil: »Já jsem ke všemu hotov, čekám jenom na rozkaz k pochodu.« A již měl celý operační plán na svém stole zhotovený ležeti.*) Bohužel však neobdržel Radecký rozkazu k pochodu. Vídeň neposkytla kantonům katolickým žádné pomoci; katolíci švýcarští byli r. 1847 od radikálů poraženi. Revoluční Mladé Švýcary dosáhly, po čem toužily. Revoluce zvíťázila.***) Katoličtí náčelníci musili ze Švýcar prchnouti; mezi jinými hledal i Meyer ochrany v Rakousku. Dne 14. března r. 1848 odebral se Meyer do bytu svob. p. Wenera ve Vídni, který všecek ustrašen navrátil se právě z ulice do svých komnat a spatřiv Meyera zvolal: »Byl jste výborným prorokem.« Načež Meyer odvětil: »Ku předvídaní toho, co se nyní stalo, nebylo potřebí daru prorockého, ovšem pak mnoho slepoty pro ty, kdož toho nepředvídali aneb předvídati nechtěli.« ***)

*) Erlebnisse des Bernhard Ritter von Meyer. Wien und Pest. 1875. Verlag von Karl Sartori. 1. Band., str. 152, 153.

**) Srv. 1. díl Meyerových Erlebnisse.

***) L. c. str. 153.

2. Mimo tyto všeobecné příčiny sluší při rakouské revoluci uvážit ještě některé příčiny zvláštní, ať tak díme, domácí.

Císař František I. i syn jeho Ferdinand I. zmírnilo sice v mnohém ohledě zákonodárství Josefa II., ale jen ve věcech vedlejších; v podstatě trvala soustava josefínská i za těchto obou vladařův a na provedení jakýchsi oprav ve zřízení státním nikdo nepomýšlel. A přece bylo oprav potřebí. Práva jednotlivých zemí musila opět vstoupiti v platnost; dosavadní poměry poddanské vyžadovaly taktéž nutné změny, a rovněž i církev katolická musila opět nabýti svobody, tak dlouho a bolestně pohřešované.

Nahlíželi tedy mnozí povážliví mužové, že obrat nějaký v Rakousku nastati musí; jenom vládnoucí státníci nechtěli nutnost obratu takového nahlížeti. Jinak dlužno vyznati, že obyvatelstvo zvláště tříd nižších bylo mírné, pokojné, náboženství katolickému oddané. Vojsko bylo udatné. Dvůr byl v mravním ohledě vzorný, a vláda v celku patriarchální, nikoliv despotická; první místa její drželi členové české šlechty. Když revoluce již již hrozila vypuknouti, radili někteří členové dynastie, aby se činily včasné ústupky čili koncesse. Obzvláště vyjádřil se v tom smyslu arcivévoda František Karel, bratr císařův, a choť jeho Žofie; k povolnosti vybízel též arcivévoda Štěpán a někteří členové šlechty. Bohužel však dobrá rada jejich zůstala bez povšimnutí.

Největší počet nespokojených byl mezi vzdělanci a polovzdělanci, čemuž nelze se diviti, uvážíme-li, jaké byly tehdejší poměry v Rakousku ve příčině zájmů duchovních vůbec a zejména náboženských. Náboženství jest základem veškerého duchovního života jak jednotlivců, tak celých národův a států. Shledali jsme však, jaký byl za tohoto věku poměr státu k církvi v Rakousku. Církev pohřešovala svobody a životní síla její nemohla se tudíž dosti zdárně vyvíjeti; vždyť první vůdcové věřících, biskupové, byli z větší části byrokraty. Na úřad biskupský bývali obyčejně povyšováni staří duchovní referenti při guberniích a dvorských místech, kteřížto mužové pokládali josefínské

zákonodárství za nejušlechtilejší výkvět práva církevního. Kancelář byla dle jejich názoru mnohem důležitější než celá správa duchovní. V Římě potvrzovali neradi muže takové za biskupy; Řehoř XVI., kdykoliv mu jmenování nového rakouského biskupa bylo oznámeno, říkával prý: »Iterum scriba!« Změniti však nemohla Apoštolská Stolica v té věci ničeho, jelikož právo jmenovati biskupy příslušelo císaři.

Na učelištích rakouských panovalo dílem smýšlení protestantské, dílem čirý racionalismus. Obzvláště dějepyt, filologie, filosofie, vědy přírodní a právnictví provanuty byly duchem protikřesťanským; v tištěných školních knihách o právnictví jednajících hlásaly se theorie revoluční.

Záhubný vliv tohoto vzdělání racionalistického jevil se i v knihách obsahu náboženského.

Dvorního faráře Frinta »Handbuch der Religionswissenschaft für Kandidaten der Philosophie. 3. Theile. 6 Bände. Wien 1806.« (3. vydání z r. 1818) nehodila se nikterak pro studující; byl to spis mělký a suchopárný. Církevní právo přednášeli professori laikové, jichžto přednášky i bohoslovci poslouchati byli povinni. Nezřídka libovali si tito páni professori v narážkách na církev katolickou, což v poslouchajících bohoslovcích musilo působiti trapný dojem. — O vychovatelsví sestavil Milde, jenž se později stal arcibiskupem vídeňským, učebnou knihu, kteráž nese název: »Lehrbuch der allgemeinen Erziehungskunde zum Gebrauche der öffentlichen Vorlesungen, 2 Theile. Wien 1811—13.« Vláda předepsala spis ten r. 1814 za školní knihu pro všechny ústavy a přednášky paedagogické; školní knihou zůstal po 50 let. Kniha ta nespočívá však na základech katolických, nýbrž protestantských a racionalistických; v celé knize jest jenom jednou slovo »Bůh«. Lidé takovýmito spisy vycvičení nenáleželi arci k nejhorlivějším katolíkům, nýbrž stali se buď protivníky církve nebo byli aspoň v plnění svých náboženských povinností velice vlažní a působili zlým příkladem svým záhubně i na jiné.

A) Stránka politická.

§ 74. Vznik a průběh revoluce ve Vídni až do května r. 1848.

a) Dnové před vídeňskou revolucí.

V Paříži vypukla revoluce dne 22. a 23. února r. 1848. Dne 24. února vzdal se král Ludvík Filip trůnu ve prospěch svého vnuka Ludvíka Filipa II., lid však prohlásil republiku. Ihned sestavila se prozatimní vláda, a k večeru již každý, kdo by republiky neuznával, prohlašován za zrádce vlasti a odsouzen k smrti.

Toť bylo heslo pro radikály všech zemí, mimo jiné i pro revoluci v Rakousku. Ve Vídni stáli polští šlechticové v čele vzpoury, jelikož doufali, že ze všeobecné evropské anarchie vznikne opět aristokratická republika polská. V Uhersku pracovala opposice na odtržení koruny sv. Štěpána od dynastie Habsbursko-Lotrinské.

Ve Vídni měla opposice proti vládě své sídlo v juridicko-politickém spolku čtenářském, který byl r. 1841 založen. Údy jeho byli právníci, -professoři a vyšší měšťanská třída. Jeho snaha nesla se k tomu, aby kníže Metternich byl odstraněn a Vídeň v Paříž proměněna.

Meyer, uprchlík švýcarský, který při samém vzniku revoluce ve Vídni byl, pronáší tato důležitá slova:*) Nahlédneme-li do dějin, shledáme, že v obou velikých organismech, totiž v církvi a státě, největší bouře, kteréž jimi otrásají, mívají svůj vznik a původ od vynikajících členův obojí společnosti. Tak zajisté shledáváme v životě církve, že veliká kacířství způsobili kněží, právě ti, kdož k rozšíření nebeské pravdy jsou povoláni. A cosi podobného shledáváme i v životě státním. Bouře, které státy hýbají a mnohdy až na pokraj zkázy je uvedly, mívají své původce v oněch privilegovaných

*) Erlebnisse. Sv. I. str. 282, 283.

třídách lidské společnosti, jejichž povinností jest, aby pečovaly o pokojný vývoj celku a všem nemoudrým neb zlomyslným přehmatům se opíraly. Na šlechtě evropské spočívá veliká, ano hrozná vina. Kdyby byla šlechta v Rakousku konala r. 1848 svou povinnost, nebyla by revoluce ani v Uhersku ani ve Vídni nebo jinde mohla vzniknouti.

Revoluce pařížská byla znamením bouře pro Rakousko. Nejprve nastoupena cesta nátlaku a petic. První vystoupili knihkupci a prosili za odvolání nového řádu censurního. Jinou petici podal dne 6. března dolnorakouský spolek živnostenský. V měsíční schůzi, kde byl přítomen též protektor spolku, arcivévoda František Karel, s hrabětem Kolovratem, předložil Arthaber nástin adressy, kteráž, poukazujíc k událostem na Západě sběhlým, pravila, že úvěr jest otřesen a živnosti že váznou; ke konci vybězela adresa vládu aby ke stavům a k občanům blíže přilnula a tak nastávající nebezpečí odvrátila. Občané prý budou ji podporovati životem i statky.

Stavové dolnorakouští byli svoláni ke dni 13. března do Vídně. Vůdcové liberální strany připravovali adresu, kteráž žádala, aby svoláni byli poslancové všech provinciálních stavův, a těm aby státní rozpočet byl předložen; Schmerling učinil návrh na zrušení censury. Sněmovnu měla podporovati petice juridicko-politického spolku čtenářského, která za úzké připojení k Německu, za svobodu tisku, veřejné jednání soudní a opravu obecního zřízení žádala, posléze pak prosbou za udělení ústavy pro celé Rakousko končila. Adresa ta byla vlastně zpracována v »klubu Shakespearově,« který mnoho znamenitých osobností čítal. První náčrtek adressy pochází od Bauernfelda, poslední redakce od Alexandra Bacha.

Již od 6. března roznášela se ve Vídni pověst, že den 13. měsíce března jest určen k veliké demonstraci proti knížeti Metternichovi.

Za těchto poměrů rozhodla se vláda, že nastoupí cestu oprav ve zřízení státním. Dne 12. března byl sepsán kabinetní list, jímžto císař oznámil, že se na tom usnesl, aby repraesentanti čili zástupci stavů ze

všech zemí uradili se s vládou o změnách v zákonodárství, jichž potřeby časové vyžadují.

Tento list císařský měl dne 13. března sdělen býti stavům. Ale právě to snad uspíšilo revoluci; neboť polským a italským podněcovatelům revoluce nebylo opravami poslouženo; ti měli k provedení svých záměrů zapotřebí anarchie v Rakousku.

Mezi tím, co státní konference nastoupila cestu oprav, objevil se na jevišti nový činitel, totiž studenti. Měli od r. 1847 ve Vídni několik buršenshaftů, kde Struvéův »Zuschauer« a jiné jihoněmecké časopisy se četly a bezuzdný radikalismus se hlásal. V jedné hospůdce na předměstí Alserském byla u večer dne 11. března zhotovena adresa, která žádala svobodu slova, svobodu tisku, svobodu vyučování a svobodu náboženství, národní zastupitelstvo a opravu německého spolku.

Vláda uzavřela, že zakročí proti adrese studentské násilně. K rozkazu dvorního kancléře sešli se profesoři dne 12. března na universitě, aby odeslání adresy zamezili. Vybízeli studenty, aby upustili od svého úmyslu, avšak napomenutí direktora studií minulo se s účelem. Na to mluvili ke studentům oblíbení liberální profesoři Hye a Endlicher. Studenti konečně usnesli se na tom, aby Hye a Endlicher adresu císaři odevzdali. Oba profesoři spěchali ještě dopoledne do hradu, aby si slyšení u císaře vymohli. Císař Ferdinand přijal je sice vlídně, ale určité připovědi jim neučinil.

b) Den 13. března 1848 ve Vídni.

Dne 13. března r. 1848 zahájen byl sněm stavů dolnorakouských.

Hye a Endlicher slíbili dne 12. března, že podají studentům zprávu o výsledku svého poslání. Časné ráno čekalo již na ně veliké množství studentstva, bylo však s porízením profesorů velmi nespokojeno. Metternichovi a Sedlnickému spíláno »velezrádcův a zlodějů«; voláno, aby prý oba byli vyhnáni. Zkrátka, nastala revoluce v aule, kteráž o 9. hodině ráno odvážíla se na

ulici. Studenti zorganizovali průvod k domu stavů čili k »Landhausu«. Tisícové lidu spolu se studenty vnikli do otevřeného dvora. Jistý Vídeňan, patře s ustrnutím na tyto zástupy, pravil: »Dnes to půjde ztuha; jsem rozený Vídeňan, ale takových tváří jsem zde nikdy neviděl. Tyť zajisté nějaká podzemní skrýš právě dnes na světlo vyvrhla.«*)

A co činil náčelník policie, hrabě Sedlnicki, který se velice mrzel, že missál v cizozemsku tištěný bez jeho vědomí do států rakouských se dostal?**) Policie neučinila pražádných příprav, ač hrozivá znamení revoluce jasně před sebou spatřovala.

V nádvoří Landhausu shromáždili se četní zástupové lidu. Zde řečnil doktor lékařství, žid Fischhof, provolávaje slávu svobodě, Maďarům a Vlachům. Jeden studující četl řeč Košutovu z 3. března, jiní vystoupili na studni ve dvoře a odtud mluvili k lidu. Konečně vybídnul jeden z řečníkův, aby prý se posavadní monology proměnily v dialogy s držiteli moci. Vše hrnulo se do předsíně sněmovní, kdež opět nejvíce křičel žid Fischhof. Vůbec židé při revoluci jak v Rakousku tak i v jiných zemích vedli si velmi zuřivě.

Zemský maršálek vyjednal s Fischhofem, aby deputace 6 měšťanův a 6 studentův ve sněmovně zůstala a o dobré vůli stavů se přesvědčila. Lid žádal spatřiti oblíbené osobnosti, jako hraběte Montecuccoli, Doblhoffa, Colloreda, Schmerlinga, a když tito přistoupili k oknům, provolával jim lid »Slávu!« a poslouchal jejich řeči. Brzy však zmocnila se lidu starost o deputaci. Tu Montecuccoli objevil se s Fischhofem ruku v ruce u okna, a lid byl spokojen.

Demonstrace trvala již skoro čtyři hodiny a nesetkala se posud s pražádným odporem; proto rostl zápal lidu a proměnil se konečně v zuřivost. Nenadále zvolal někdo, že prý delegovaní jsou v síni stavovské v zajetí. S druhé strany voláno, že se blíží vojsko. Tu rozzuřený lid rozbil okna a lavice a vniknul do sněmovny. Stavové byli naplněni hrůzou a slíbili zástu-

*) Meyer, Erlebnisse, sv. I. str. 284.

**) Srv. § 64. str. 401.

pům, že osobně prositi budou císaře, aby přání lidu vyplnil. Dříve byli revolucí sevřeni, nyní postavili se sami v čelo revoluce.

Členové konference státní, přibravše sobě několik státních radův a knížete Windischgrätze, radili se, co nyní počítí, ale nemohli se na ničem ustanoviti, jelikož nebyla prázdná policejní ani vojenská opatření učiněna.

Před státní konferencí předstoupili stavovští deputovaní. Když své žádosti přednesli, radil jediný kníže Metternich k násilí, avšak nikdo se k návrhu jeho nepřidal. Konference ustanovila, aby sestoupil se zvláštní výbor, jenž by návrhy nutných oprav císaři předložil.

Brzy potom nastaly bouřlivé výstupy v Landhause a v sousedních ulicích. Studenti začali volati: »Pereat Metternich,« »pereat Sedlnicki,« a tím dostala bouře své heslo a svůj směr. Nyní teprve vytáhlo vojsko; nejprve granátníci, kteří však brzy ustoupili před množstvím na ně dorážejícím, a na jich místo vstoupili zákopníci. Rozzuřený lid ustupoval a vniknul až do horních pater Landhausu, rozbil náradí a házel je na hlavy vojáků. Zákopníci vystřelili dvakráte mezi lid; poprvé tekla lidská krev.

V okamžení byl zemský dům vyprázdněn, avšak od dalšího boje upuštěno. U členů vlády jevila se snaha povstalce udobřiti. K deputaci stavovské, kteráž odpoledne s konferencí měla jednati, připojila se deputace měštanských ozbrojených sborů vídeňských.

Mimo to dostavil se do konference rektor magnifikus vysokých škol vídeňských, Dr. Genull, a žádal od vlády věc neslýchanou, totiž ozbrojení studentstva. Byliť se studenti opět shromáždili v aule, kde Hye mluvil mnoho o svobodě, o řádu, o tvrdohlavosti vlády. Jakmile došla zpráva o krveprolití, volali studenti, aby jim byla vydána zbraň; jinak hrozili ztečením zbrojnice. I byl tedy vyslán rektor, aby žádost tuto přednesl.

Jako vážný moment nátlaku na konferenci budiž připojeno, že sotva uplynulo několik hodin po vypuknutí revoluce uvnitř města, vzniklo na předměstích

vídeňských povstání továrních dělníků, kteří své pány přepadli, v továrnách loupili a pálili, tak že až z oken císařského hradu, kde právě osud Rakouska se rozhodoval, plameny bylo viděti.

V této tísni odevzdala konference diktaturu knížeti Windischgraetzovi. Spolu však zamýšlela učiniti některé ústupky a chtěla začíti s odstraněním censury. Kníže Metternich vzdálil se z přijímací síně arcivévody Ludvíka do vedlejší komnaty, aby tam sepsal návrh tiskového zákona. Okamžení to rozhodlo nad jeho osudem. Neboť, sotva opustil síň a přítomnost jeho nikoho více bázní nenaplňovala, pronesli členové deputace přání, aby se Metternich poděkoval. Když pak toto přání ještě několikrát, a sice bouřlivěji se opakovalo, tu Metternich, uslyšev své jméno, vstoupil z vedlejší komnaty do síně, kde konference byla shromážděna. Nikdo nepromluvil jediného slova v jeho prospěch. Metternich viděl, že jest ztracen a pravil: »Bylo úlohou mého života, abych působil pro blaho mocnářství; jestliže však se někdo domnívá, že mé setrvání v úřadě ohrožuje blaho obecné, není mi to pražádnou obětí, vzdáti se úřadu.« Nikdo slovům těm neodporoval, nikdo ho nežádal, aby své vyjádření odvolal; naopak, starý důstojník měšťanský pravil: »Jasnosti, nemáme ničeho proti vaší osobě, ale ovšem proti vaší soustavě a proto opakujeme, že, vzdáte-li se úřadu, zachováte trůn a monarchii.« Konference opustila Metternicha, který při celé katastrofě velkomyslně a právě šlechticky se zachoval. Lid se domníval, že poděkováním se knížete Metternicha vše jest dosaženo. Arcivévoda Ludvík povolil nyní ozbrojení studentů, vyjímajíc cizince, a spolu dovolil, aby také ostatní měšťané k ozbrojeným sborům městským se přidružili. Windischgraetz byl odstoupením Metternichovým zrazen i složil velení.

Deputace šla nyní oznámit do města, čeho vy-mohla. Cestou však již potkala studenty, kterým vládní president, zastrašen řáděním lůzy na předměstích, sám o své újmě dal dovolení, aby se ozbrojili. Studenti, nesouce hořící svíci místo korouhve, brali se ke zbrojnici. Každý, kdo se tam vedral, mohl si zbraň vzíti;

nebyloť zde dozoru ani pořádku. Nejedem vzal sobě tři i čtyři pušky, z nichž mnohé v několika dnech ocitily se v rukou vetešníků.

Ozbrojením studentův a zřízením studentské legie, osvětlením domů, zloupením a spálením mýtných domů na liniích skončil se den a noc 13. března r. 1848.

c) Další ústupky vlády. Ústava (konstituce).

Dne 14. března 1848 zamýšlela vláda učiniti hnutí revolučnímu konec. Metternich musil před zuřivostí lidu utéci z Vídně, a také arcivévoda Albrecht opustil město. Vláda hodlala k zjednáni pokoje užiti prostředků násilných a pohnula svými prosbami knížete Windischgraetze, aby převzal velení v městě jakož i dozor nad civilními úřady. Zároveň oznámila vláda ráno, že Metternich odstoupil a že ze šlechty i občanstva sestaven jest zvláštní výbor k uvažování všeho toho, co by potřebám časovým vyhověti mohlo.

Téhož dne ohlásila vláda zrušení censury, a když ani to lidu nepostačilo, jelikož mnozí za to měli, že místo staré censury zavedena bude nová, udělila vláda úplnou svobodu tisku.

Ne tak snadno sprátelila se vláda se slovem: konstituce, ústava. U večer dne 14. března svolána byla mimořádná porada, již účastnilo se několik arcivévodů, mezi nimi sedmnáctiletý arcivévoda František Josef, nyní panující cisař a král, mimo to členové státní konference a někteří jiní důvěrnici. Všickni hlasovali pro opravu zřízení státního; ale jak daleko by s opravami jíti se mělo, o tom nebylo mezi účastníky porady ustáleného náhledu.

I co do názvu nového zřízení státního nebylo souhlasu. Jedni navrhovali výraz: »konstituční zřízení« (constitutionelle Gestaltung), jiní »konstituování vlasti« (Konstituierung des Vaterlandes), až konečně obrán název »konstituce vlasti« (Konstitution des Vaterlandes). Redaktor listu »Constitutionelle Donauzeitung«, Dr. E. F. Hock (jenž byl později povýšen do stavu svobodných pánů), vypravuje o původu slova »konstituce«

(Don. Ztg. 2. dubna 1848) toto: »Ve mnohých kruzích, i v jednom článku »Augsburger Allgemeine«, připisuje se zásluha o podepsání patentu z 15. března Bauernfeldovi. Avšak já hlásím se také o svůj podíl. Před polednem dne 15. března, vida rostoucí jitření, spěchal jsem do císařského hradu a přidružil jsem se k jiným mužům, jichž svobodomyšlnost a oddanost pro vlast a císařský dům jsem znal. Tam naléhal jsem na to, aby jasně a zřejmě vysloveno bylo, co vlastně má lidu býti propůjčeno. Návrhy mé byly schváleny; i byl jsem uveden k odbornímu přednostovi státní rady, hraběti Hartigovi, jenž mne vyzval, abych návrhy své zformuloval. Hartig vedl mne k hraběti Kolovratovi, kde návrh můj byl ještě jednou přehlédnut, opraven a posléze schválen. V konferenci byl návrh částečně změněn, po čemž o 5. hod. odpolední prohlášen byl císařský manifest, který svobodu tisku a národní gardu potvrdil a konstituci sliboval«.

Vídeňská revoluce od různých mužů různě jest posuzována. Professor Endlicher prohlásil ji za vítězství intelligence, odhodlanosti a ráznosti; kruhové vládní měli ji za dílo zfanatisovaných studentův a vychytralých židů; jiní opět pokládali ji za dílo úzkostlivých konservativcův a dobromyslných prostředníků, kteříž, aby dynastii zachovali a větší krveprolití zamezili, ke všeliké oběti ochotnými se prokázali. Vskutku však byla revoluce výsledkem rozvětvené propagandy revoluční. Z toho dá se vysvětliti fakt, jinak zajisté neslýchaný, že ve Vídni v prvních týdnech revoluce zaniklo zcela rakouské vlastenectví, tak že název »černožlutý« stal se nadávkou. Zvláštní ilustraci k tehdejšímu stavu věcí podal den 2. dubna. Asi 300 lidí objevilo se před císařským hradem; zpěvácký spolek zapěl: »Wo ist des Deutschen Vaterland;« mezi davem pak vlála černo-červeno-zlatá korouhev. Dva pánové z nejbližšího okolí císařova pravili k dobrotivému Ferdinandovi, že prý to učiní pěkný dojem, když také on po příkladě Bedřicha Viléma II. německou trikoloru do rukou vezme a ji lidu ukáže! Císař přivolil, a odpoledne vlály již korouhve německé barvy ze síně audienní. Strana revoluční nutila majitele domů vídeň-

ských hrozbami a kočičinami k tomu, aby taktéž prapory německých barev vyvěsili, a těm, kteří staré prapory rakouské barvy podržeti chtěli, řeklo se, že prý by jich pak nikdo proti násilí chrániti nemohl.

d) Zodpovědné ministerstvo.

Udělení ústavy vzbudilo po širých vlastech radost, ať tak díme, vášnivou. Bílé kokardy stkvěly se všude na čapkách, občanstvo hlásilo se houfně do národní gardy, a šavle pokládána za odznak mužské důstojnosti.

Na základě ústavy jmenováno bylo dne 21. března zodpovědné ministerstvo. Předsedou ministerstva stal se nyní hrabě Kolovrat, Ficquelmont převzal věci zahraničné, Taaffe ministerstvo spravedlnosti, Kübeck finance a svob. pán Pillersdorf záležitosti vnitřní. Pillersdorf byl rozhodným přítelem oprav a protivníkem staré soustavy, avšak, jsa plných 40 let ve službě státní, vžil se do forem dosavadního zřízení státního v Rakousku tou měrou, že spatřoval jedinou spásu v samé povolnosti.

Nyní měl Kolovrat osvědčiti svůj státnický věhlas, jelikož místa Metternichova dosáhl. Avšak v této kritické době nevyniknul nikterak svou činností a vzdal se brzy svého místa. S Kolovratem odstoupil Kübeck, a Kraus převzal ministerstvo financí. Taaffe setrval až do 22. dubna. V prvních dnech dubna vzdal se arcivévoda Ludvík všelikého účastenství ve státních věcech, státní rada byla rozpuštěna a nejvyšší kancléř Inzaghi odebral se na odpočinek. V témž měsíci dubnu stal se Petr Zanini ministrem války a baron Sommaruga ministrem vyučování.

e) Listina ústavní. Události květnové.

Měla-li ústava těšiti se zdaru, musil 1. pořádek na ulici býti obnoven, tak aby revoluce nemohla obdržeti vrch nad rozumnou úvahou zákonodárců, a 2. bylo

potřebí, aby dosavadní soustava vnitřní politiky úplně se změnila.

Co do prvního článku, zůstala bohužel vláda na pouličních demonstracích závislou, až konečně nepokoje tyto mocí vojenskou byly potlačeny, s nimi však i ústava sama pochována.

Ve příčině druhého článku pomýšlelo se zprvu na to, aby ústava rakouská zbudována byla se spolupůsobením stavů; brzy však upuštěno od úmyslu toho. Státníci rakouští dali se do opisování ústav cizích a snažili se je přizpůsobiti k domácím poměrům říše rakouské. Odtud patrně, že ústava taková dlouhého trvání míti nemohla.

V tom směru pracoval Pillersdorf o listině ústavní a sdělil její návrh dne 13. dubna se schůzí důvěrníků, řka, že mu vzorem byla ústava belgická, která prý onu zemi tak šťastnou učinila. Zapomněl však na to, že veliké Rakousko není malou Belgií a že jest mnohoclenným celkem státním. Důvěrníci souhlasili s návrhem Pillersdorfovým; rodinná porada dynastie, kde přítomni byli arcivévodové Ludvík, František Karel a František Josef, návrh taktéž schválila, a ústava byla dne 25. dubna slavně prohlášena.

Ústava zavedla dvě komory zákonodárné a naznačovala obor působnosti sněmu říšského i sněmů zemských. Proti senátu brojili demokraté, a s celou ústavou byli nespokojeni Poláci a Čechové, jelikož ponechávala příliš úzké meze samosprávě zemské. Vídeň spatřovala v ústavní listině obyčejný plakát, kterýž ji 24 hodiny těšil, na nějž však pro nějakou hanebnou knihu neb pro kočičinu úplně zapomněla.*)

Demonstrace taková zosnována proti Ficquelmontovi. Nejhanebnější a nejrozšířenější list, Häfnerova »Konstitution«, obviňoval Ficquelmonta, že prý jest ruskými rubly porušen (bylť dříve poslancem u ruského dvora); dále kladlo se mu za vinu, že ministra války Petra Zaniniho přinutil k odstoupení, aby na jeho místo nastoupiti mohl blízký příbuzný Ficquelmontův,

*) Geschichte Oesterreichs seit dem Wiener Frieden. Von Springer; 2 Bd. str. 301.

hrabě Vaillet Latour, který byl dne 30. dubna jmenován ministrem války.

U večer dne 2. května způsobila chátka před obydlím hraběte Ficquelmonta kočičinu. Jelikož však hrabě kočičině hned nerozuměl, opakovala se druhý den večer opět. Garda i studentiúčastnili se této demonstrace. Surovci vrazili až do soukromého bytu samého hraběte, hrozili jeho staré manželce, vyslídili konečně hraběte v státní kanceláři a hrubými řečmi tak dlouho naň doráželi, až konečně o druhé hodině ráno do rukou »národních poslanců« (!) vložil vyjádření, že se vzdá svého úřadu.

Ostatní ministři nechali svého kollegu beze vší ochrany a setrvali ve svých úřadech. Pillersdorf spokojil se tím, že napomenul Vídeňany (které »věrnými« nazval), »aby příbytku každého občana a rodinného života jeho jako nedotknutelné svatyně šetřili.« Vídeňské listy líčily události ty dne 2. května těmito slovy; »Studenti žádali hraběte Ficquelmonta v nejslušnější formě (!), aby složil svůj úřad.« *)

Jelikož ministerstvo mocnou rukou vládnouti nedovedlo, chopili se vlády »výborové« a tak zvaní »mužové národa«. Nejprve utvořil se »studentský výbor«, jehož pravomocnosti lid obecný ochotně se podroboval, tak že výbor ten brzy značné politické moci dosáhl. Také u národní gardy vyvolili si své výbory pro udržení kázně. Dokud tyto výbory se nespojily, nehrozilo s jich strany vládě žádné nebezpečnosti. Avšak již v prvních dnech květnových se oba výbory působením cizinců, zejména Poláků, spojily.

Vídeňané báli se tou dobou velice Čechů, jichž národní výbor si vším právem dne 8. května na vzrůstající hrůzovládě řízy ve Vídni stěžoval. Že vláda ministerstvo vyučování nabízela Palackému, pokládali Vídeňané za zradu proti Německu a svobodě spáchanou. Proto si popřísahali, aby na povolném Pillersdorfovi vynutili četné koncesse. Chtěli míti liberální zákon volební, ministerstvo orby, obchodu a živností, a žádali, aby se veřejnými stavbami opatřila práce za-

*) Springer, l. c., str. 302.

hálejícím dělníkům. Výbor studentský přednesl ministerstvu tato přání, a také výborové národní gardy podali v tom ohledu k ministerstvu obšírnou petici. Pillersdorf děkoval »ctihodným korporacím« za jejich dobré návrhy a sliboval, že brzy bude sdělán volební zákon. Hnedle zřízena jsou dvě ministerstva, a sice obchodu, jež obdržel Doblhoff, a ministerstvo veřejných prací, jež převzal Baumgartner. Pillersdorf poukazoval ve své odpovědi k výborům na to, že ráme vlády silí se jen spolupůsobením všech občanů. Slova ta pamatovali si dobře studenti i měšťané, a výbory jejich sestoupily se ihned v jeden »politický výbor ústřední«, který nejvyšší správní moc si osoboval. Národní garda súčastňujíc se politických demonstrací pozbývala všeliké kázně. Proto vydal velitel její hrabě Hoyos denní rozkaz, že ústřední výbor s podstatou národní gardy se nesrovnává. Deputace odebraly se zase k Pillersdorfovi se žádostí, aby ústřední výbor uznal, čehož však Pillersdorf, poukázav na gardu francouzskou, neučinil a tím studenty i gardisty podráždil.

Dne 14. května byly konány pobuřující řeči v aule, a jelikož bylo se obávati nepokojův, obsadilo vojsko městské brány. Dne 15. května pokračovali studenti v demonstracích, četné zástupy shromáždily se opět v aule. Vojsko obsadilo brány, garda a legie studentská táhly do císařského hradu, za nimi pak zástupové lidu. Na večer bylo náměstí před hradem, dvory, schody i předstíně ve hradě lidem přeplněny. O 7. hodině odebrala se deputace k Pillersdorfovi do hradu, kde se právě konala kabinetní porada. Ministři nechtěli odvolati denní rozkaz Hoyosův, aniž u nati gardy jako politické korporace a zdráhali se potvrditi výbor ústřední. Avšak »deputace« nechtěla od svých požadavkův upustiti. Vláda byla v nesnázích; dovědělať se, že dělníci, motykami a lopatami ozbrojeni, táhnou ke hradu, a studenti že prý mají na ostro nabito, ona pak neměla dostatek vojska, jelikož Latour téměř veškery pluky byl poslal Radeckému do Italie. Deputaci za takových poměrů rostla chuť; i žádala nyní také změnu volebního řádu. Ministerstvo konečně uznalo ústřední výbor a připustilo také změnu volebního řádu, pro kterouž hned zjednálo

podpis císařův. Teprve okolo půl noci zástupové se rozešli. Také Pillersdorf navracel se do svého příbytku. Cestou přidružila se k němu dotíravá cháska, mezi nimi učitel žid Tausenau; i udělovali mu rozličná poučení o ústavě a dobrou radu svou mu nabízeli. Jiní dotíravci oblehli v noci státní tiskárnu, aby prý císařský manifest viděli. Okolo 2. hodiny v noci byl tisk ukončen, a ráno dne 16. května četli Vídeňáci, co si svou druhou revolucí vymohli. Proklamace odvolala denní rozkaz hraběte Hoyose, svolovala, aby brány hradu a města společně od národní gardy a vojska byly střeženy; dále ustanoveno, že ústava z 15. dubna bude říšskému sněmu předložena ku přijetí.

Téhož dne zadalo ministerstvo žádost za propuštěnou, avšak císař uložil ministrům, aby obory své ještě dále spravovali, dokud nové ministerstvo jmenováno nebude.

Vídeň však netěšila se dlouho z domnělého vítězství svého. Dne 17. května vyjel císařský dvůr z Vídně do Schönbrunu. V Schönbrunu však dostalo služebnictvo neočekávaný rozkaz, aby jelo dále na silnici k sv. Hippolytu. Ministrovi války dal císař oznámiti, že za příčinou svého zdraví odjíždí do Tyrol, a rodina že jej tam provází. Všechno provedlo se s takovou rychlostí, že se toho nikdo nenadál a že to zůstalo až do posledního okamžení obecenstvu tajno.

Jakmile se rozšířila zvěst, že císař z Vídně odejel, nastal najednou úplný převrat ve smýšlení lidu. Především všichni křičeli: svoboda; dnes každý volal: pořádek a pokoj. Všichni stali se takorčka policíí; gardisté i legie studentská pátrali po nepřátelích císařových; ústřední výbor vyslovil ministerstvu důvěru neobmezenou a rozešel se; policie měla bedlivější zřetel na cizince, garda musila se podrobiti vojenskému velitelství a všem, kdož by nějaké nepokoje stropiti chtěli, vyhrožováno náhlým soudem. Podivně počnaly si tehdejší listy vládní. »Wiener Ztg.« srovnávala odjezd císařův s útekem krále francouzského Ludvíka XVI. a končila slovy: »Poslední den pobytu Jeho Veličenstva ve Vídni mohl by se snadno státi prvním dnem republiky.« Příloha listu »Oesterreichische Zeitung« vy-

zývala 18. května lid, »aby císaře zadržel a do Vídně poslal.« To přáli si žurnalisté, literáti, židé a studenti. Ale Vídeň není Paříž, a země rakouské nejsou departementy. Každá země byla by s otevřenou náručí přijala Ferdinanda Dobrotivého, jmenovitě země koruny české a Tyroly.

Ministerstvo vyslalo do Inšpruku hrabata Hoyose a Vilčka, aby císařskou rodinu k návratu do Vídně pohnuli. Za touž příčinou přibily do Inšpruku i jiné deputace.

Když císař se nevracel, vzpamatovali se demokraté znenáhla i snažili se omluviti spáchané demonstrace, svalující veškeru vinu na nepřátele národa. Stalot se takořka heslem, vinu všeho zla přičísti tak zvané »kamarille«. Právilo se, že prý nikdo nebojuje proti osobě císařově, nýbrž jen proti jeho špatným rádcům, proti kamarille; kdo však jest tou kamarillou, o tom neměl téměř nikdo jasného ponětí. Jedni pokládali kamarillu za starého státníka ze školy Metternichovy, kterého dnové březnoví ještě nesmetli; jiní pravili, že jest to stará komorná jménem Cibbini, která v dřívějším pokolení překrásnou svojí hrou na klavír úžas vzbuzovala; jiní zase domýšleli se, že kamarilla jest příjmení hraběte Bombellesa, jehož (ač bludně) mnozí za předního rádce císařova pokládali. Ačkoli však různé byly náhledy o tom, kdo jest kamarilla, přece všickni souhlasili tvrdíce, že jest kamarilla původem všeho zlého a že tedy musí býti odstraněna.*)

Císař Ferdinand vydal z Inšpruku manifest, jímžto zavrhoval demonstrace z 15. května a spolu zaslal Pillersdorfovi vlastnoruční list, v němž oznámil, že se do Vídně nenavráti, dokud tam různice a nepokoje trvati budou. Především pokládal císař rozpuštění akademické legie za první rukojemství spořádaných poměrů.

Abý se studentů zbavil, prohlásil ministr vyučování dne 24. května školní rok za ukončený; spolu pak rozkázáno, aby studenti odevzdali zbraně. Potom dne 25. května konala se konference ministrů, ke

*) Springer, l. c. str. 318 a 319.

kteréž pozváni byli též místodržitel hrabě Montecucoli, jakož i professori Endlicher a Hye. Radili se o tom, má-li se zavření university a rozpuštění legie státi najednou čili nikoliv. Ustanoveno, že obé vykoná se najednou, a sice hned ztřejším dnem.

Dověděvše se o nebezpečenství, kteréž studentům hrozí, spěchali dělníci do auly »svým bratřím« ku pomoci. S druhé strany pak vyzvali členové občanského výboru vojsko, aby se postaralo o udržení pořádku. Na předměstích stáli dělníci, ve vnitřním městě studenti, uprostřed obou v branách a na náměstích bylo postaveno vojsko, tak že každé chvíle mohla se očekávati srážka. Tu radil přítomný v aule dr. Engel, aby odebrala se k ministerstvu zvláštní deputace a proti rozpuštění legie se ohradila. Pillersdorf nějakou chvíli odporoval, načež svolal ministerskou radu, kterážto skutečně rozkaz o rozpuštění legie studentské odvolala.

Nabyvše takto nové odvahy začali odbojníci pokoušeti se o to, aby dalších ústupků sobě vymohli. Studenti, měšťané, spisovatelé, staří, mladí, všichni spěchali do budov ministerských a podávali zde prosby, žádosti a dobré rady. Všecka nároží ulic byla pokryta plakáty, kteréž rozličná přání a žádosti obsahovaly; mimo jiné žádáno též za zrušení klášterů. Ministerstvo především osvědčilo, že sliby císařovy, jež byly 15. května učiněny, zůstanou v platnosti, akademická legie měla na dále potrvati, dělníkům slíbena práce a spolu připověděno, že vojsko zůstane v kasárnách. Mimo to slíbili Pillersdorf a Latour, že národní garda může řádové vojsko v každém případě ku pomoci vyzvati, vojsko pak že jest povinno vyzvání takového uposlechnouti. Kromě toho zavázali se ministři, že pohnou císaře k tomu, aby se do Vídně navrátil. Hrabě Hoyos byl jakožto rukojmí odveden do auly.

Dne 26. května vznikl zase nový úřad »národní«. Jelikož totiž »občanský výbor« téhož dne se rozešel, svolal měšťanosta vídeňský Bergmüller shromáždění »přátel národa« a poukázal na to, že se bezvládní musí učiniti přítrž. K návrhu jeho zvolen z městské rady, z národní gardy a z legie akademické výbor

100 členů čítající. Pillersdorf potvrdil tento »výbor bezpečnosti« (Sicherheits-Ausschuss) a svěřil jeho ochraně veškeren státní majetek; spolu prohlásil, že výbor žádnému jinému úřadu podřízen není.

Květnové tyto události uškodily velice zdárnému vývoji ústavního života v Rakousku. Od takového řádní nejvýstřednější demokracie odvracel se s ošklivostí každý poctivec a přestal toužiti po svobodě, kteráž v obraze tak velmi zpitvořeném před zraky jeho byla se objevila.

f) Uhry, Čechy, Lombardsko a Benátsko.

Uhři vymohli si r. 1848 svou neústupností samostatné zodpovědné ministerstvo a dospěli ve svých požadavcích až k osobní unii.

Hnutí vídeňského použili též Čechové a obdrželi od císaře Ferdinanda I. potvrzenou listinu ústavní z 8. dubna 1848.*)

V Benátkách a Lombardsku bylo způsobeno povstání, země ty vypověděly dynastii habsburské poslušnost a připojily se ke království sardinskému, jehož vladař Karel Albert zamýšlel území ta od Rakouska ve svůj prospěch odtrhnouti. Avšak slavný náš krajan, polní maršálek Radecký, sardinské voje porazil a povstalce přemohl.

B. Stránka církevní.

§ 75. Nepřátelství revoluce proti církvi. — Bouře proti kongregaci Redemptoristů.

Revoluce v Rakousku jevila hned na počátku nepřátelství proti církvi, což ovšem ani jinak býti nemohlo, jelikož revoluce vůbec skládá se vždy ze živlů takových, u nichž pozitivní náboženství a církev jsou v nenávisti. Zejména studenti činili církvi všeliké pří-

*) Vylíčení poměrů českých r. 1848 viz níže.

koří. V obrazech i spisech tropili sobě bezbožníci posměch ze zájmů člověka nejsvětějších.

Buřičové báli se tehdáž vůbec všelikého zasahování církve do veřejného života. Věděliť zajisté, že církev katolická s revolucí nikdy spráteliti se nemůže a že tam, kde zásady katolické vévodí, zlolajné vzpouře nikdy se valně nedaří.

Nejčastěji pak mívají revolucionáři namířeno proti náboženským řeholím, zejména těm, kteréž missiemi a exerciciemi vědomí katolické probuzovati a udržovati se přičiňují. A tak se stalo i ve Vídni.

Svědomitým přičiněním svým při missiích zjednali sobě Redemptoristé vídeňští mnoho přátel, vzbudili však sobě i množství nepřátel. Když nastala svoboda tisku, roznášeli židovští novináři o Redemptoristech leckaké anekdoty, a hanu a potupu na ně kydali.

Když začala se ve Vídni roztrušovati pověst, že lůza zamýšlí nepřátelskou demonstraci proti Redemptoristům, odebrala se četná deputace katolických měšťanů k arcibiskupovi Mildemu a žádala, aby arcibiskup dovolil Redemptoristům řeholní roucho odložiti a roucha světských kněží užívati, jelikož prý tím způsobem spíše bude lze před lůzou je chrániti. Arcibiskup však odmítl prosbu měšťanů řka, že prý trestu neujde, kdo by se opovážil otcům těm ublížiti.

V noci z 5. na 6. dubna r. 1848 shlukla se lůza před residencí arcibiskupskou a způsobila zde kočičinu. Národní garda nečinně dívala se na to. Dne 6. dubna o 11. hodině před polednem přihrnul se zástup ozbrojených studentův a gardistů, k nimž připojila se četná lůza, k domu Redemptoristů, vrazili násilím do jejich příbytkův a oznámili jim, že prý jich »obyvatelstvo«
více ve Vídni trpěti nechce. I byli řeholníci naloženi na vozy a za linii vídeňskou dopraveni, po čemž se jim řeklo, aby šel každý, kamkoli by chtěl. Svou surovost dokázali tito liberální hrdinové zvláště tím, že 76 let starého generálního vikáře Redemptoristů, kněze Passerata, který cestou na poli omdlel, nechali na zemi ležeti. Na dům Redemptoristů bylo velikými literami napsáno: »Národní majetek«.

A co učinila ve prospěch Redemptoristů vláda konstituční a vláda církevní? Bohužel, musíme říci, že pranic. Arcibiskup Milde mlčel, jakoby se bylo pranic nestalo, a omlouval prý se tím, »že mu o tom žádné úřední oznámení nebylo učiněno!«

Ještě 7. dubna sháněly se rozličné tlupy chátry po Redemptoristech, hledajíce je všady; ani letohrádek arcivévody Maximiliána ve Weinhouse, jež kongregaci k používání propůjčil, nebyl ušetřen. Ano, lůza vedrala se také do příbytkův osvědčených přátel kongregace a slídila zde, zdali Redemptoristů neukrývají. Někteří Redemptoristé skrývali se s velikým nebezpečenstvím života ve Vídni, jiní hledali útulek na venkově.

Téhož dne 7. dubna vyhlídla si chátra klášter jeptišek Redemptoristek na Rennwegu ve Vídni za cíl své zuřivosti. U večer vedrala se národní garda do kláštera. V kostele mělo se konati požehnání, avšak zuřivci nedovolili, aby kněz, který právě k oltáři přistoupil, církevní úkon skončil. Nicméně podařilo se přece zuřivce tak dlouho zdržeti, až se jeptišky do zahrady utekly. Mezitím lůza v klášteře a kostele zle řádila. Obraz Spasitelův hodili na zemi a nohama po něm šlapali. Jeptišky byly naloženy na vozy a zavezeny za linii vídeňskou. Zde se jim řeklo, že mohou jíti kamkoli. K námitce jeptišek, že nemají ani krejcaru na cestu, odpověděla chátra: »Však vám váš Pán Bůh pomůže.« A tak musily 33 jeptišky, mezi nimi mnohé v letech již pokročilé, za chladného večera dubnového hledati přístřeší, jež také v selských chatrčích našly.

Klášter na Rennwegu byl proměněn v hospodu pro příchozí studenty. Z pozůstalých kásulí a rouch bohoslužebných odpárali studenti zlaté porty na okrasu svých čapek a z hedbávných látek zhotovili si měšce na tabák.

Lůza vídeňská snažila se však hrdinskými skutky svými oblažiti nejen Vídeň, nýbrž i venkov. Obravši sobě jistého studenta za vůdce, odebrala se část vídeňské sběře do Eggenburka, asi 10 mil od Vídně vzdáleného, a vyhnala odtud Redemptoristy. Sotva však

se lůza do Vídně vrátila, přibyla již také deputace eggenburská do ministerstva a žádala, aby k nim Redemptoristé opět byli vysláni. Ministerstvo dovolilo, aby se někteří kněží do Eggenburka navrátili, a učinilo tak zadosť i revoluci i pokojným občanům eggenburským.

Mezi Kremžl a Šteinem byl klášter Redemptoristek, ježž ony nedlouho před tím z vlastních peněz byly znova vystavěly. Z nenadání vrazila do jejich domu lůza z Kremže i Steinu, a jeptišky musily ještě v noci se vystěhovati. Celou noc bylo jim ztráviti v lehkém oděvu pod širým nebem; teprve před svítáním našly úkrytu mezi dobrými lidmi.

Podobným způsobem zamýšlela také »intelligence« ze Štýrského Hradce zakročiti ve Fronleitenu, městysi štýrském, proti tamějšímu klášteru; avšak zbožný lid fronleitenský nepřipustil, aby násilí takové bylo spácháno.

Čtyři měšťané vídeňští, Kašpar Navrátil, Josef Flaschhart, Petr Barth a František Haubner, zadali u ministerstva protest proti vypuzení Redemptoristů s připojením prosby, aby vláda řeholníky ty chránila a jim jmění jejich vydala. Žádost téhož obsahu předložil ministerstvu arcibiskup Milde. Vláda však s arcibiskupem vždy povolným vyjednala tolik, aby Redemptoristů jako světských kněží v diecési bylo upotřebeno.

Velitel národní gardy obdržel od vlády nařízení, aby gardisté více Redemptoristů nevyhledávali a nepronásledovali. Jakmile však radikálové o tom se dověděli, že arcibiskup s některými měšťany Redemptoristů se ujali, doráželi na ministry tak dlouho, až dosáhli, po čem toužili. Poznovu byli Redemptoristé od lůzy vyhledáváni a opět musili se spasiti útekem. Konečně dne 8. května 1848 vyšlo ministerské nařízení, jímžto řády Redemptoristů, Redemptoristek a Jesuitů se zrušovaly, a sice za tou příčinou, »jelikož prý dávaly podnět k porušení veřejného pokoje, vzbudivše proti sobě odpor všech intelligentních tříd a že tudíž nejsou s to, aby povolání svému dostály«.(1)

Ironie osudu však tomu chtěla, že v témž čísle úředního listu »Wiener Zeitung«, kdež ohlášen byl tento výnos ministerský, vyslovena byla také nejvyšší nelibost nad porušením veřejné bezpečnosti, které se událo v Prešpurku, kde se lid proti židům vzbouřil. A tu pravila »Wiener Zeitung«, že prý »každý člen státu bez rozdílu stavu a náboženství může činiti oprávněný nárok na tuto veřejnou bezpečnost.« — Když lůza proti Redemptoristům zuřila a jejich veřejnou bezpečnost způsobem křiklavým porušovala, pravilo ministerstvo, že Redemptoristé sami dávají příčinu k rušení veřejného pokoje, jelikož prý vzbudili proti sobě odpor intelligentních tříd. (1) U židů však bylo jinak; tu se nepřikládala vina jim, nýbrž těm, kdož se na nich křivdy dočinili, a těm dáno ihned spasitelné napomenutí.

Proti zrušení kongregace Redemptoristův a řádu Jesuitů zadali protest četní občané innomostští a odvolávali se na to, že ústava také členům těchto řádův osobní svobodu, jakož i svobodu majetku a spolčování čili asociaci zabezpečuje. Protesty téhož obsahu zadaly také četné obce venkovské v Tyrolsku. Avšak vláda setrvala na svém stanovisku a vydala rozkaz, aby Jesuité z území rakouského vyšli aneb do světského duchovenstva vstoupili. Zboží jejich bylo zabaveno.

Vypuzením Redemptoristů z Vídně utrpěli velice vídeňští Čechové, jelikož Redemptoristé konali ve svém kostele české služby Boží a vůbec o duchovní potřeby lidu českého ve Vídni horlivě se starali.

Také jiné kláštery zakusily dosti těžce vlády radikálů ve Vídni; zejména musily studentům odváděti jakousi »daň«. Tak na př. klášter Milosrdných bratří byl přinucen dávat každodenně studentům 80 bochníků chleba a 4 vědra vína.

§ 76. Zaniknutí úřadu státního a konferenčního rady duchovního.

Ke konci 18. století bděla nad zachováváním státních nařízení, kteráž se týkala věcí církevních, tak zvaná »duchovní kommissee dvorní«. Když pak r. 1792

předseda této kommisie svob. p. Kressel na odpočinek se odebral, zrušil císař František celou kommissi a přidělil obor její nejprve zemským referentům při dvorní kanceláři, jež byla tenkrát nazvána »nejvyšší directorium«. Avšak od roku 1802 svěřen byl referát v církevních věcech zvláštnímu »státnímu a konferenčnímu radovi«. Prvním radou jmenoval císař r. 1802 Martina Lorence a po jeho smrti r. 1830 Jüstela.*)

Státní a konferenční rada byl ve všech církevních věcech rozhodující autoritou. Pracoval veškerá dobrozdání a návrhy zákonův a rozhodoval také ve věcech osobních. Při obsazování větších far, všech theologických professor, kanonikátův, ano i biskupství a arcibiskupství, mívval státní rada nejdůležitější slovo, tak že vlastně byl ministrem kultu čili patriarchou církve v Rakousku.

Josef Alois Jüstel narodil se r. 1765 v Litoměřicích. Stal se ve Štýrském Hradci professorem morálky a pastorálky, pak guberniálním radou a referentem v duchovních věcech tamtéž a roku 1806 proboštem. R. 1816 jmenován duchovním radou dvorním ve Vídni, po čemž stal se infulovaným proboštem staroboleslavským, rytířem c. k. řádu Leopoldova a r. 1830 státním a konferenčním radou. Později obdržel komandérský kříž řádu Leopoldova, byl jmenován infulovaným proboštem vyšehradským a c. k. skutečným tajným radou.

Jüstel pokládal patenty in publico-ecclesiasticis a josefinské církevní právo vůbec za vrchol všeliké moudrosti. Jelikož požíval nejvyššího vlivu ve věcech církevních, uvykl na to, aby každý kněz, jenž s nějakou žádostí před něho předstoupil, hluboké poklony mu činil a jeho státnické moudrosti se obdivoval.

Povahu Jüstlovu lze seznati nejlépe z rozmluvy, kterou měl s jistým hrabětem v státní službě postaveným. Hrabě ptal se Jüstla r. 1847, proč se ve Vídni nestavějí nové kostely, kdežto přece nynější kostely pro vzrůstající obyvatelstvo nedostačují. Jüstel na to od-

*) Klein, Gesch. d. Christenthums in Oesterreich und Steiermark; VII., str. 180—183.

pověděl: »Vidíte, pane hrabě, totéž zpozoroval jsem loňského roku náhodou i já. V obyčejnou hodinu, kdy z kanceláře odcházím, nastal silný liják, tak že jsem musil v kanceláři čekati. Tu prohlížel jsem rozličné schematismy a shledal jsem, že jest ve Vídni pramálo kostelů. Bez meškání zaslal jsem dopis na příslušné místo, zprávu o té věci požádav.« Aby tedy pan státní a konferenční rada poznal, že Vídeň má pramálo kostelů, musil Bůh seslati liják a p. radovi způsobiti dlouhou chvíli! Ostatně je známo, že ani potom nebyl ni jediný chrám ve Vídni působením Jüstlovým vystavěn.

Úřad Jüstlův vzal smutný, nebo lépe řečeno »přesladký« konec, který nám Brunner vypisuje takto: »Když revoluce již mocně ve Vídni zuřila, chodil 80letý státní rada Jüstel přece každodenně do kanceláře, nevšímaje si lomozu po ulicích vídeňských, a v obyčejnou hodinu zase z úřadu odcházel. Jednoho krásného jitra přichází Jüstel ve své horlivosti opět do kanceláře — a zůstane jako hromem omráčen nad tím, co spatřil. Na místě skříní s akty nalezl kolem do kola dřevěné podstavce a přihrádky, na nichž ležely dorty, koblihy, cukrovinky a lahůdky všech forem a všelikého druhu. Pomysleme si všechny tyto sladkosti a k tomu kyselý obličej pana státního rady. Kancelář nejvyššího rozdavače hodnotí církevních proměnila se přes noc v cukrářský sklad. A kterak se to stalo? Národní gardy usadily se pro zachování trvalého nepořádku též na hradě. Dvorní cukráři byli ze svých pokojů vytlačeni a přenesli své zásoby do pokojů, které ležely nejbliže, a dostali se tak jednou odpoledne se svými cukrovinkami do kanceláře p. rady Jüstla. Státní rada spatřil u svého psacího stolku bíle oděného cukráře dvorního, an právě cukrového mužka na dort stavěl — na témž místě, na kterém Jüstel své rady, návrhy a referáty pracoval! Od té chvíle nevstoupil již do svého kanceláře a odebral se na stálý odpočinek. Dojem, který tato událost učinila, pronesl krátkými slovy jeden Vídeňan k Brunnerovi řka: »Teď přibili také Jüstlovi past; včera byl naposledy ve své úřadovně.« (Jetzt haben's dem Jüstel

seine Falle auch zug'nagelt; gestern ist er s' letztmal in seinem Bureau gewesen.*) Přibitím pasti nazvána byla smrt nejvyššího církevního úřadu!

Jüstel měl tenkrát 83 léta svého věku. Zemřel v 94. roce věku svého r. 1858. Tělo jeho odpočívá na hřbitově vyšehradském.

§ 77. Nové poměry a rakouský episkopát. Arcibiskup vídeňský Vincenc Edvard Milde. Porady a adresy duchovenstva vídeňského. Křivé nařknutí vídeňských farářů. Arcibiskup Milde zakazuje duchovenstvu účastniti se života veřejného.

Církev chová se ke každé vládní formě přátelsky, nebrojí proti žádné, ale žádá na každé, aby jí svobody dopřála. Kde svoboda církve se obmezuje, tam vzniká boj mezi státem a církví. S tohoto stanoviska přijala církev ústavu císařem Ferdinandem I. udělenou s obvyklou oddaností. Biskupové sami konali a nařizovali ve svých diecésích slavné služby Boží na poděkování za udělení ústavy. Mnozí vydali též pastýřské listy, jimižto lid o nových poměrech poučovali. Tak vydal arcibiskup pražský Alois Josef Schrenk 22. března pastýřský list, v němž vybízel věřící lid i kněžstvo k díkučinění Bohu, že mimo nadání a cestou pokoje udělena vlasti české toužebně žádaná ústava. Biskup královéhradecký Karel Hanl nařídil kurrendou ze 6. dubna veřejnou pobožnost, která po celé diecési o svátcích velikonočních se konala.

Brzy však nastala pro biskupy a duchovenstvo další důležitá otázka, mají-li se za nynějších poměrů veřejného života účastniti neb se ho vzdalovati. V té příčině rozcházel se z počátku rakouský episkopát ve tři strany, jimž dáno jméno aktivní, repressivní a pasivní. Aktivní strana zasáhla účinnivě v běh časových událostí směrem v pravdě církevním a vlasteneckým,

*) Brunner, Woher, wohin? Regensb. 1865, str. 350—360. 2. vydání.

snažíc se výhod obecné svobody pro církev využitkovati. Repressivní strana protivila se ostrými zákazy svobodnému ruchu církevnímu. Passivní strana konečně, stojíc na stanovisku byrokratickém, nevšímala si nikterak časových událostí; kurrency, podle starého kroje vydávané, neměly ani slova pro svobodu církevní, ani slova pro lid, na nějž svůdcové se všech stran doráželi.

Avšak ještě během téhož roku 1848 zaujali skoro všickni biskupové stanovisko svobody církevní naproti říšskému sněmu aspoň v theorii, ač v praxi někteří z nich zůstali při starém.

Událostmi roku 1848 překvapen byl velmi nemile vídeňský arcibiskup Vincenc Edvard Milde. Narodil se r. 1777 v Brně, studoval tamtéž gymnasium, filosofii pak ve Vídni a v Olomouci. R. 1794 vstoupil do vídeňského alumnátu, byl r. 1800 vysvěcen a stal se kooperatorem a pak katechetou ve Vídni. Roku 1805 jmenován c. k. dvorním kaplanem a profesorem vychovatelství, kterémužto předmětu on první na universitě vídeňské učil. R. 1810 stal se farářem ve Wolfpassingu, brzy po tom farářem, děkanem a školdozorcem v Kremži. Zároveň jmenoval ho císař František I. čestným kanovníkem vídeňským a direktorem filosofických studií v Kremži, kde vyučovali Piaristé. R. 1822 jmenoval císař Mildeho litoměřickým biskupem a r. 1832 arcibiskupem vídeňským. Nový arcibiskup ustanovil duchovního radu dvorního Antonína Buchmayra svým generálním vikářem a světícím biskupem. Milde zemřel r. 1853. — Arcibiskup vídeňský nechtěl nikterak porozuměti době, která nastala, a nemaje kolem sebe schopných rádců, uběhl brzy v žalostné spory se svým duchovenstvem, které horlilo pro svobodu církevní.

Spolčovaciho a petičního práva, jež občanům uděleno bylo a na jehožto základě nesčíslné spolky vznikaly, použití hledělo i katolické duchovenstvo, kteréž uvažujíc, že synody a konference vždy byly v církvi

především činitelem, pracovalo o to, aby konference duchovenské ve Vídni byly zavedeny.

Jelikož pak arcibiskup k průběhu revoluce zůstával zcela netečným, usneslo se 6000 občanů vídeňských na tom, učiniti proti Mildemu demonstraci. Domlouváním jednoho kněze od úmyslu toho však upustili, když se jim slíbilo, že duchovenstvo samo vrchnímu pastýři povinnosti jeho připomene.

Nejpilněji zasadil se kněz (nynější kardinál kníže-arcibiskup vídeňský) Antonín Gruscha o to, aby schůze duchovenstva vídeňského k místu byla přivedena, a snaha jeho nezůstala bez žádoucího výsledku. Dne 7. dubna r. 1848 sešlo se 70 kněží*) ve Vídni v posluchárně pastoralistů na theologické fakultě. Po delší poradě usneseno, že duchovenstvo předloží adresu arcibiskupovi a ministerstvu, jakož také že podá adresu měšťanstvu, akademické legii a vídeňské národní gardě.

K provedení celé té záležitosti zvolen byl výbor, jehož členy byli: Dr. Salzbacher, kustos metropolitního chrámu, Dr. Brunner, Engel, Fitzinger, Gärtner, Gruscha, Holzapfel, Hutmann, Laufner, Maynollo, Metzner, Peppert, Dr. Schwetz a Setzer. Výbor vypracoval tři adresy, které při vši jadrnosti zachovávají meze slušnosti, synovské oddanosti a vlastenecké lásky. Kládeme zde adresy ty téměř doslovně.

Adresa k arcibiskupovi zní:

Nejdůstojnější Kníže-Arcibiskupe!

Přicházíme jménem duchovenstva vídeňského i mnoha tisíc katolických laiků, kteří nás tlumočníky svých přání učinili. Nepředstupujeme jako poddaní, kteří proti své vrchnosti povstávají, nýbrž přicházíme jako synové, kteří svého otce prosí, aby o spásu svou a spásu svěřenců svých pečoval tak, aby žádný z nich nezahynul. My přišli jsme s důvěrou a doufáme, že u Vás důvěry nalezneme. Buď nevědělo se o nebez-

*) Ein Wort zur Verständigung über die jüngste Bewegung im Wiener Klerus, von Anton Gruscha. Wiener Kirchen-Zeitung 1848. Nr. 13.

pečenství, které církvi a její svobodě hrozí, aneb vědělo se o něm a pak jistě z nejmalichernějších příčin se to Vaší Milosti zamlčelo.

Nechť mluví události samy. Redemptoristé jsou vyhnáni bez všelikého processu. Posud nepozdvihl se ani jeden hlas z duchovenstva proti takovému potupení svobody, která nám přece v konstitučním státě jest zabezpečena. Kláštery, korporace a kollegia vidí se býti bez ochrany. S nedůvěrou pohlížejí tam, odkud jim pomoc přijíti má. Směl-liž jim to někdo ve zlé vykládati?

Důstojnost kancléře universitního, kteráž od roku 1365 s proboštstvím spojena jest, běře se nyní v síních universitních v pochybnost. Církvi upírá se její prastaré a historické právo na těchto vysokých školách. Drzé časopisectvo zuří proti církvi a proti duchovenstvu. Již začínají se věřící másti i mají nutně zapotřebí slov pravdy a jadrné řeči katolické. Šest tisíc katolických měšťanů poslalo deputaci k jednomu z nás a žádalo, abychom na V. M. prosbu vznesli, abyste buď za svobodu a právo církve slovo promluvití ráčil a tak věřícím útěchu podal, aneb, jestli V. M. v tom nemoc brání, že tento nesnadný boj, který fysické síly a vytrvalosti vyžaduje, provésti Vám nelze, abyste takové opatření učinil, jehož blaho církve v těchto nebezpečných dnech vyžaduje.

Potupu, kterou nepřátelé proti církvi a jejím sluhům vychrlují, nesmíme mlčky snášeti. Právo slova máme i my; čím déle se jen tak díváme, tím více ztrácíme půdu pod nohama. Necháme-li událostem volný běh, nebudeme snad v několika dnech míti žádného časopisu, který by se odvážil naše prospěchy hájiti. Za posvátné statky víry a pravdy, které jsou nám svěřeny, musíme nejprve se zasaditi rozhodným slovem a snad již v nejbližších dnech i životem svým.

Tak stojí dnes věci. Račiz V. M. odpustiti, zdaj-li se Vám slova naše příliš smělá; nejsouť leč věrným vylíčením událostí, které před očima svýma spatřujeme. Pokládali jsme to za svou svatou povinnost,

toto vše V. M. oznámili, důvěřující ve Vaši dobrotu a Váš právní cit. I nás samých dotkly se bolestně křivdy, jichž proti V. M. dopustila se bezbožnost a surovost. Prosíme však, abyste jakožto Otec náš hlasu syého pozdvihl proti bezpráví, jež i syny Vaše zasáhlo a je ohrožuje. Máme to vědomí, že jsme pravdě svědectví vydali a jsme přesvědčeni, že V. M. toto svědectví více ocení, nežli prázdné bleskotání slovy, které k žádnému cíli nevede.

Ve Vídni dne 18. dubna 1848.

(Podpisy členů výboru.)

Druhá adresa zní: -

»Měšťanům, akademické legii, technickému oddělení a všem gardám vídeňským.

Spoluobčané! Všim právem pokládáme vás za obyvatelstvo křesťanské. Zármutek nejen v pozemských, ale i posvátných věcech svírá za dnů nynějších mnohá srdce. A tento zármutek musí ještě více tížiti nás, kteříž, ačkoliv k vymoženostem nového řádu z toho srdce se přiznáváme a k nim štěstí si přejeme, přece jenom tenkrát z nich v úplné míře těšiti se budeme, spatříme-li blaho církve zabezpečeno.

Obracíme se k vám s plnou důvěrou, do vašich rukou skládáme svaté prospěchy víry a církve, která touží po svobodě jí právem příslušející. Vaší ochraně, pro případ nutnosti vaší ozbrojené ochraně, svěřuje se celé duchovenstvo, a myslíme, že této naší důvěře dobře porozumíte. Doufáme, že nebude zapotřebí k tomu poukazovati, kterak s odstraněním křesťanské víry poslední základ všeho občanského pořádku a bezpečnosti klesnouti musí.

Občané, mějte srdce pro nás, jako my je máme pro vás. My jsme synové téhož národa, téže rodiny, jako vy, a chceme s vámi v dobrých i zlých dnech zůstatí spojeni. Zůstaňte věrni křesťanským mravům, mějte trpělivost a stálost u víře a zachovejte si čisté ruce.

Bůh s vámi a Bůh s námi.*

Ve Vídni dne 18. dubna 1848.

(Podpisy členů výboru.)

Adresa k ministerstvu zní v tento smysl:

»Vysoké ministerstvo!

Podepsaný výbor jakožto orgán veškerého diecéšního duchovenstva pronáší tímto dvojí prosbu: 1. za ochranu a 2. za právo.

1. za ochranu, jakouž zaslíbená svoboda konstituční i pro duchovenstvo v sobě zavírá. Očekáváme, že ministerstvo při nejmenším učiní to, co republikánské ministerstvo v Paříži učinilo. Žádáme

2. za právo. Nečiníme nároků na zvláštní přednosti, ale žádáme za nezkrácenou svobodu pro církve. Přejeme si nezávislost církve na státu, obzvláště pak:

a) necht nerozhoduje o církevním majetku světská vláda jednostranně, nýbrž ať se to děje dle zásad kanonických;

b) necht převezme církve sama správu svého jmění;

c) necht jest duchovenstvo osvobozeno od takových státních úkonů, které je posud od církevního povolání odvracely a u lidí nelibost proti němu vzbuzovaly;

d) necht v otázce vyučování dbá se náležitě momentu církevního.

Církev dokáže svou obětivost a své úsilí. Dobrovolně učiní, co na ní jest, pro dotaci nižšího duchovenstva a ve prospěch vyučování. Vyplní i v nové době své poslání. Ale činí také nárok na úplnou svobodu a ohrazuje se proti oloupení, které nikdy požeňáním provázeno nebývá, ohrazuje se proti opovrhování a poručníkování.

Ve Vídni dne 19. dubna 1848.*

(Podpisy členů výboru.)

Kněží na schůzi vídeňské shromáždění ustanovili se na tom, že ve schůzích v duchu katolickém budou pokračovati, razíce tak poznenáhla cestu diecéšním synodám.

Avšak tento svobodnější ruch duchovenstva nepotkal se s výsledkem žádoucím. Výbor, maje v čele praeláta Salzbachera, odebral se dne 18. dubna 1848 k arcibiskupovi prosit ho za vydání pastýřského listu

a za schválení petice k ministerstvu. Člen deputace, Metzner, četl arcibiskupovi adresu pro něho určenou, po čemž byla mu doručena. Avšak deputace špatně pochodila, neboť arcibiskup vyslovil jí největší nelibost.

Ačkoli výbor metropolitní kapitoly vídeňskou za prostřednictvím v té věci požádal, setrval Milde na svém stanovisku a další schůze duchovenstva přísně zakázal. Duchovenstvo šetřilo zákazu toho a neodbývalo žádné schůze více, kojíc se nadějí, že brzy nastane obrát k lepšímu.

Provolání k měšťanstvu, akademické legii a gardám bylo sice vydáno, ale pobouřených myslí na pravou cestu nepřivedlo. Adressu k ministerstvu odevzdal výbor Pillersdorfovi. Ten dne 19. dubna přívětivě přijav deputaci pravil, že s jejími návrhy úplně souhlasí, vyžádal si ještě podrobnějších zpráv a připověděl, že bude petici vřele podporovati. Pěknými slovy těmito byla však věc odbyta. Ježto duchovenstvo nenaléhalo na Pillersdorfa s onou drzostí a urputností, kteréž byl uvykl, neučinil také pranic ve prospěch duchovenstva a církve.

Vídeňské duchovenstvo vydalo též adresu k veškerému duchovenstvu rakouskému a zaslalo ji všem knihkupectvím k bezplatnému rozdáni. Tohoto provolání povšimli si zvláště ve Sv. Hippolytě, odkudž na ně ve jménu mnoha set kněží odpověděli vyjádřením svého souhlasu Aigner, Dr. Biehl, Liebhart, Dr. Frant. Werner, Dr. Karel Werner, Zenotty a Zimmerl. Jeden děkan diecése svatohippolytské učinil u Ordinariátu skromný návrh, aby se konaly dekanátní konference a diecéšní synoda, načež obdržel od biskupa Ant. Aloise Buchmayra (byl dříve guberniálním, pak duchovním dvorním radou!) tuto odpověď: »Až přijde čas, stane se, čeho bude zapotřebí. Duchovenstvo může býti úplně upokojeno, neboť církev stojí na skále, které brány pekelné nepřemohou.« K tomu dodává Brunner velmi vhodně: »Když by se někdo kryl takovýmto výkladem Písma sv., jest snadno diecési i ve spaní řídití.«*)

Časopisy židovské obviňovaly vídeňské faráře, že

*) Wiener Kirchen-Ztg. z r. 1848, č. 25.

prý se na majetku chudých dopustili krádeže. Farářové se proti tomuto nařknutí nehájili a magistrát, který vlastně správu chudinství vedl, mlčel též. Avšak výše zmíněná schůze duchovenstva ujala se věci této a zplnomocnila výbor, aby další kroky učinil.

Výbor zaslal tedy vídeňskému magistrátu přepis se žádostí, aby vydáno bylo úřední vyjádření, které by obsahovalo stručné vypsání správy chudinské a jímž by se dokázalo, že při sbírání příspěvků pomocí almužního pytlíčku (Klingelbeutel) anebo při podělování chudých penězi není podvod vůbec ani možný a že se na faráře v té příčině ani stín nějaké viny svalovati nemůže. Magistrát vyhověl ochotně žádosti výboru a obhájil čest farního duchovenstva.

Již v březnu 1848 vydal arcibiskup kurrendu, jíž napomínal kněze, aby se věcmi politickými nezabývali. Jelikož však duchovenstvo nebylo po vůli radikálům, kteříž očekávali, že mnozí kněží z církve budou vystupovati a se ženiti, začali revolucionáři podezřívati duchovenstvo u vlády, že prý jest zpátečnické a že rejdy politickými se zanáší. Následkem toho oznámil Pillersdorf (8. června) vídeňskému Ordinariátu, že prý někteří kněží do politických věcí se míchají a politické výroky na kazatelně i ve zpovědnici činí, a žádal, aby arcibiskupský Ordinariát takové výstřednosti zamezil.

Milde nežádal od ministra důkazů, nevyšetřoval sám věci té, nýbrž vydal ihned přísný zákaz zcela ve smyslu Pillersdorfové a dodal, »že, kdyby se ještě jednou něco takového stalo, proti vinníkům přísně bude zakročeno.« Zároveň napomenul kněží, by se pro případ obžaloby ospravedlniti a hájiti mohli.

Dr. Brunner mluvě o této kurrendě (W. K. Ztg. Nr. 43.) vyzval arcibiskupa, aby také na vyšších místech ostré slovo promluvil, a nejen ke svým podřízeným. Za to byl Brunner do ordinariátní kanceláře zavolán a s ním (na místě důtky?) protokol zaveden.

Mezi tím sešli se opět kněží vídeňští dne 8. května ku poradě a ustanovili se na tom, že založí »čítárnu a hovornu pro kněžstvo.«

Výbor k tomu cíli zvolený (jednatelem byl Dr. Häusle) vydal k duchovenstvu svolání, jehož výsledek byl ten, že přistoupilo ke spolku 150 kněží, každý s ročním příspěvkem 10 zl. Nyní zadali podnikatelé žádost k arcibiskupovi za vrchnopastýřské schválení spolku. Avšak špatně pochodili. Arcibiskup zakázal zkrátka zřízení spolku z těchto důvodů: 1. podnikatelé měli prý se dříve ptáti, nežli podpisy sbírali; 2. kdyby prý arcibiskup spolek potvrdil, byl by za každý jeho úkon zodpovědný (!); dovoliti hovornu není možno, poněvadž prý nelze napřed věděti, o čem se tam bude mluvit (!). Budou-li se kněží držeti učení svatého náboženství a diecéšní předpisy svědomitě zachovávati, přispějí prý nejlépe ku pěstování pravé zbožnosti věřících i ku blahu duchovenstva.*

Tímto zákazem zbaveno bylo kněžstvo vydatné podpory proti revoluci.

§ 78. Řehoř Tomáš Ziegler, biskup linecký.

Ve vídeňské provincii církevní vynikal za nové doby staříčkový biskup linecký Ziegler. Léta nevdala mu pranic, aby se v nový směr vpravil a ho pro svobodu církevní využítkoval. Byltě obhájcem církve za dob josefinismu, tím více pak v době svobodného ruchu. Ukázal se i tu býti pravým biskupem a strážcem vinice sobě od Boha svěřené.

V dubnu a květnu r. 1848 vydal Ziegler čtyři pastýřské listy. První věnoval svému duchovenstvu a vybízel je, aby věrně své povinnosti konalo, lid o novém státním zřízení poučovalo a k zachování pokoje jej povzbuzovalo. Ve druhém nařizoval po celé diecési veřejné modlitby, aby Bůh osvětil ty, kteří novou ústavu mají vypracovati. Ve třetím upokojoval věřící stran obav o víru a napomínal je, by špatnými knihami a novinami másti se nedali. Ve čtvrtém posléze poučoval lid, že svoboda náboženství a svědomí nevede k tomu, aby věřící své kněze a svou víru zavrhli.

Po příkladě vrchního pastýře počínalo si i duchovenstvo. Dr. Schiedermayer a prof. Rechberger začali

vydávati časopis pro praktickou duchovní správu. Dr. Salfinger, vikář při katedrále, počal vydávati týždenník pro duchovenstvo pod názvem: »der Kapitelbote« (500 odběratelů); týž redigoval list: »Welser Landbote, eine Wochenschrift für Oesterreichs Bürger- und Bauernschaft,« (5000 odběratelů); Albert Pflügel, kooperator při městské fari, uvázal se od 2. července ve vydávání nábožensko-politického týždenníku pro lid.

Kanovník Dr. Rieder podal konsistoři petici k ministerstvu vnitra za svobodu církevní. Konsistoř petici schválila a zaslala ji také ordinariátům vídeňskému a solnohradskému na uváženou. Petice žádala pro církvev: 1. svobodné jednání dle církevní ústavy, 2. zrušení kr. placeta; 3. odstranění nedůvěry k církevním úřadům; 4. svobodné jednání biskupů v církevních věcech; 5. zrušení podřízenosti konsistoře pod vládu; 6. zastoupení duchovenstva na říšském sněmě; 7. by žádný kněz nebyl více nucen předsevzítí nějaký úkon v případech, kde dle kanonických předpisů není dovolen; 8. by vláda vyslovila nedotknutelnost církevního jmění; 9. by správa církevního jmění náležela církvi; 10. by se uzavřel konkordát; 11. by se opravilo školství, a 12. by přestalo poručníkování státu nad církvi.

§ 79. Neohrožené slovo biskupů moravských.

První statečné slovo za svobodu církevní promluvili k ministerstvu biskupové provincie moravské: Maximilian Josef, svob. pán ze Somerau-Beckh, arcibiskup olomoucký (od r. 1836—53), který r. 1850 stal se kardinálem, a Antonín Arnošt hrabě Schaaffgotsche, biskup brněnský (od r. 1842—1870).

Když totiž po udělení ústavy četní agitatoři hlavních měst na venek se obrátili a venkovský lid ústně i brožurkami a časopisy sváděli a popuzovali, vyzvalo ministerstvo biskupy, aby dali svému duchovenstvu rozkaz, by oněm svůdcům na odpor se postavilo a mezi lidem důvěru ku vládě vzbuzovalo.

Této příležitosti použil arcibiskup olomoucký Somerau-Beckh k obhájení svobody církve. Obdržev

ministrský výnos, odpověděl hned Pillersdorfovi, že přání jeho již dříve pastýřským listem vyplnil a že se přičiní, aby na Moravě pokoj byl zachován. Avšak nechť také ministerstvo o to se postará, aby agitatoři z Prahy a Vídně nesměli lid beztrestně k radikalismu sváděti; ať vláda chrání řád církevní i státní proti bezuzdnému tisku. Potom společně s biskupem brněnským odporučuje metropolitě ministerstvu, aby zjednalo církvi úplné svobody, zejména co se týká zákonodárné, soudní a výkonné moci církevní. Obzvláště žádá arcibiskup za svobodnou korespondenci biskupů s papežem a odstranění placeta; svobodu pro biskupy, by své diecése dle kanonických předpisů spravovati mohli; nechať biskupové zařídí semináře zcela dle církevních předpisů; oni mějtež rozhodný vliv ve věcech vyučování a vychování duchovenstva, jakož i při obsazování professor theologických; řád pro farní benefícia budiž změněn dle předpisů církevních; dispense od konkursu ať uděluje biskup, a nikoliv zemská vláda; při obsazování míst katechetských mějtež biskupové hlas rozhodný, a nikoli pouze poradný; vliv duchovenstva na školství budiž zachován. Konečně žádal arcibiskup, aby jmění církevní proti bezprávnému násilí bylo chráněno a biskupům aby popřán byl dozor na správu náboženské matice. O matici té praví arcibiskup: »Jest to veřejné tajemství, že se matice té použilo časem k rozmanitým potřebám státním a že nyní jenom na papíře existuje.«

Tento list mohl Pillersdorfa poučiti o tom, že biskupové nynější nedají se již ovládati šablonami josefinskými.

C) Rok 1848 v Čechách.

§ 80. Arcibiskup pražský Alois Josef svobodný pán ze Schrenků na Notzingu a Egmatingu (1830-1849).

Duchovenstvo katolické a národ český.

Mezi nejstatečnější biskupy rakouské náleží tehdejší arcibiskup pražský, který roku 1848 jak po stránce

dobré a prospěšné tak i po stránce zlé a záhubné porozuměl. Byl to Alois Josef svobodný pán ze Schrenků na Notzingu a Egmatingu.*) Narozen r. 1802, studoval v Praze gymnasium i filosofii. Jsa žákem slovatného Josefa Jungmanna připomínal sobě povždy s vděčností, s jakou snahou muž tento lásku k mateřskému jazyku v mladistvých srdcích rozněcoval. Roku 1821 vstoupil Alois Schrenk do semináře královéhradeckého, r. 1823 stal se kanovníkem domice-lárem olomoucké kapitoly, načež byl 22. května 1825 v Chrasti od biskupa Kolovrata na kněžství vysvěcen. Stal se kaplanem v Šnobolíně blíže Olomouce, kdež jazykem českým slovo Boží hlásal. Roku 1826 obdržel faru v Cmuntu v Dolních Rakousích, r. 1832 stal se farářem a děkanem v Modřici u Brna a doktorem bohosloví. Roku 1834 byl povolán do kapitoly olomoucké a zvolen proboštem u sv. Mořice. Arcibiskup Somerau-Beckh ustanovil Schrenka světícím biskupem a vysvětil ho na biskupství dne 25. března 1838. Byv dne 20. června 1838 jmenován od císaře Ferdinanda I. arcibiskupem pražským, konal Schrenk dne 3. listopadu r. 1838 svůj vjezd do Prahy a byl 4. listopadu v chrámě sv.-Vítském slavně nastolen.

Nový arcibiskup hájil zmužile práv církve katolické. Breve papeže Řehoře XVI., týkající se smíšených manželství, provedl ve své diecési se vši svědomitostí. Dbal vždy nad míru svědomitě provedení jazykové rovnoprávnosti, a proto doléhal při každé příležitosti na to, aby slovo Boží jak dospělým v kostele tak i dítkám ve škole jazykem mateřským se hlásalo. Literaturu náboženskou pilně podporoval a postaral se především o nové vydání české bible; ale dotištění jejího se nedočkal (vyšla r. 1851).

V XVIII. století blížil se jazyk český vždy více svému úpadku. Četní nepřátelé počítali již, za kolik let národ český s jeviště světového zmizí, ano i upřímní

*) Životopis jeho viz ve spise dr. Borového, Dějiny diecése Pražské; Praha 1874, str. 431 nn.

milovníci jazyka vzdávali se naděje, že by mohl opět oživnouti a rozkvětu dosáti.

Na vysokém učení pražském byl v XVII. a XVIII. věku obecný jazyk latinský, na gymnasiích v městech českých vyučovalo se latinsky a česky, pročež úředníci, lékaři a duchovní z té doby mluvili vůbec jen latinsky a česky. Školy obecné byly vesměs české.*)

Nicméně byl již tou dobou jazyk český znenáhla z úřadů a z obecného života vytiskován. Škodiloť jazyku českému velice přeložení královského sídla z Prahy do Vídně. Kruhové dvorní a šlechticové, kteří z ciziny do Čech se přistěhovali, neuznávali toho nyní potřebu, aby opatřili si známost jazyka českého; ano, i stará šlechta česká odcizovala se pobytem svým ve Vídni poznenáhla svému domácímu jazyku.

Spisovatelé této doby byli z větší části kněží, kteří spojení literární se starší dobou udržovali. Obzvláště záslužně působilo v té příčině jesuitou Matějem Šteyerem a matkou jeho Marií založené (1669) »Dědictví Svatováclavské«, první to základ ku pravidelnému vydávání knih českých. Jistina činila v XVIII. století 16.000 zlatých. Z ročních příjmů tiskly se bible, legendy, kancionály, spisy katechetické a mravoučné, které mezi lid zdarma se rozdávaly nebo v levné ceně do prodeje přišly.***) Když řád jesuitský r. 1773 byl zrušen, odevzdána jistina Dědictví c. k. úřadu komornímu. Dvorním dekretem z r. 1776 bylo podle návrhu arcibiskupa Příchovského nařizeno, aby z polovice úroků téhož Dědictví školní knihy o katolickém věroučení jednající chudým žákům, z druhé pak duchovní knihy vůbec lidu byly rozdávány. Od r. 1785 plynula však část úroků do normálního knihoskladu, část druhou pak obracela arcib. konsistoř pražská na kupování užitečných knih náboženských, které se při visitacích kanonických rozdávaly, pak na vydání Písma sv. — Konečně bylo působením Jeho Eminencí kardinála Schwarzenberka, arcibiskupa pražského, vydáno dne

*) Dějiny řeči a literatury české od Aloisa Vojtěcha Šembery. Ve Vídni 1869, str. 222.

***) Dějiny diecése Pražské od Dra Borového str. 368.

12. května 1859 nařízení ministeria kultu, jímž jistiny Dědictví sv. Václava účelu svému byly navráceny. *) Úroky obnášejí nyní něco přes 600 zl.

Systematické poněmčování začalo v říši rakouské r. 1774. Téhož roku byl uveden do hlavních škol tehdejších zřizovaných i v místech pouze českých jazyk německý, a totéž nařízeno také v příčině gymnasií. Poněmčování to dosáhlo vrcholu svého za vlády císaře Josefa II. Dne 31. prosince 1781 vyšlo nařízení, aby na gymnasia nebyli přijímáni žáci, kteří by dokonale německy neuměli; zároveň rozkázáno, aby rodičové děti své k němčině vedli a do míst německých na cvičenou dávali. Při guberniu českém i moravském, jakož také u zemských soudů stala se němčina jazykem úředním. I bylo vesměs provozováno poněmčování u velikém rozměru. Každý, kdo nějakého místa ve správě státní neb u vrchnostenských úřadů dosáhnouti chtěl, musil se vykázati znalostí němčiny. Opovrhování starobylým jazykem českým stalo se modou a tvořilo v krajinách českých známku vzdělanosti a osvícenosti.

V tomto kritickém postavení národa a jeho jazyka vzmušila se hrstka vlastenců, která jala se ho křisiti a přiváděti opět k vědomí jeho důstojnosti, národnosti a bývalé slávy, aby znovu oživil a stal se opět důležitým činitelem v dějinách.

Největší zásluhu o znovuvzkříšení národa získali sobě kněží katoličtí.**) Katolické duchovenstvo zachovalo českému jazyku půdu na kazatelně a při vyučování náboženském i tenkrát, když státní správa o češtině nic věděti nechtěla a ji z veřejného života vylučovala. Katolické duchovenstvo mluvilo jazykem českým a pečovalo o zvelebení jeho i tenkrát, když jiní vzdělanci na jazyk ten zapomněli, ano jím pohrdali. Katolické duchovenstvo spisovalo a vydávalo české knihy, když jiní lidé českých knih ani viděti nechtěli. Příčiněním katolického duchovenstva podržely vesnice český jazyk a český ráz, když městské oby-

*) Jireček Josef a Hermenegild, Rozpravy z oboru historie, filosofie a literatury. 1860. Ve Vídni. Str. 19—26.

**) Srv.: J. Ježek, Zásluhy duchovenstva o řeč a literaturu českou (od r. 1780—1880). V Praze 1880.

vatelstvo národu se odcizovalo a za svůj starobylý jazyk se stydělo.

Spisovatelé, kteří o probuzení národa a jeho vzdělání pracovali, jsou z největší části kněží církve katolické, z nichž čelnější budtež zde jmenováni. Jsou to: Frant. Faustín Procházka, kněz řádu Paulanského († 1809); Václav Stach, professor pastýřského bohosloví v Olomouci († 1831); Ant. Jaroslav Puchmajer, farář v Radnicích u Plzně († 1820); Vojtěch Nejedlý, děkan v Žebráce († 1844); Josef Rautenkranz, farář v Sedlci († 1817); Vojtěch Sedláček, kněz řádu prae-monstrátského v Teplé a gymn. professor v Plzni († 1836); Jan Holý, farář v Madunu na Slovensku a vedle Kollára přední básník slovenský († 1849); Ant. Marek, děkan v Libuni († 1877); Vincenc Zahradník, farář v Křešicích; († 1836); Dr. Jan Stárek, professor theologie v Hradci Králové (nar. 1795, † 11. list. 1883); Josef VI. Kamarýt, duchovní správce v Klokotech († 1833); Jan Valerian Jirsík, biskup budějovický (narozen 1798, † 23. února 1883); Jan Jindřich Marek, farář v Kralovicích (Jan z Hvězdy) († 1853); Karel Vinařický, kanovník vyšehradský († 1869); František Sušil, professor Nového Zákona v Brně († 1868); František Jaroslav Vacek (Kamenický), děkan v Blovicích († 1869); Josef František Smetana, kněz řádu prae-monstr. v Teplé a professor v Plzni († 1861); Karel Eugen Tupý (Boleslav Jablonský), praemonstrát strahovský a probošt ve Zvěřinci u Krakova (nar. 1813, † 27. února 1881, převezen do Prahy 11. března a pochován na Vyšehradě 13. března 1881); Václav Štulc, probošt vyšehradský (nar. 1814, † 9. srpna 1887), atd.

Zvláštní zásluhy o lid český zjednal si Antonín Haníkýř založením Dědictví Sv. Jana Nepomuckého v Praze. Narozen v Praze r. 1753, byl členem řádu jezuitského, po zrušení jeho pak stal se lokalistou v Čiměři u Jindřichova Hradce. Vstoupiv r. 1817 na odpočinek věnoval 1000 zl. stř. krušným sebezapřením za dlouhá léta ustrádaných jako základní kámen ku vzdělání nového ústavu pod názvem: »Dědictví sv. Jana Nepomuckého«, jehož účelem by bylo vydávati laciné a dobré knihy katolické v jazyku českém. Jistinu tu

zaslal arcibiskupské konsistoři pražské se žádostí, aby o provedení zbožného úmyslu zakladatelova péči převzala, k čemuž konsistoř se schválením arcibiskupa Ankwicze ochotně svolila. Stanovy byly r. 1835 stvrzeny a správa dědictví svěřena kanovníku Václavu Mich. Pešinovi, jež druhým zakladatelem Dědictví Svatojanského nazvati lze.*) Katoličtí Čechové a česká prstonárodní literatura katolická budou si vždy s vděčností připomínati jméno Hanikýřovo a Pešinovo. — Katolické duchovenstvo súčasnilo se též v hojném počtu při »M a t i c i Č e s k é«. Státi se členem Matice pokládali katoličtí kněži za vlasteneckou svoji povinnost. A kdo byl odběratelem českých knih nežli kněz? Kdo jiný byl zakladatelem knihoven po venkově? Kdo půjčoval lidu dobré poučné knihy než opět kněz? Kdyby katolické duchovenstvo národu českému a jeho jazyku nebylo věnovalo veškeru péči svou a kdyby o jeho národním uvědomění nebylo přečasto s velkými obětmi pracovalo, kdyby snahy Šafaříka, Palackého, Jungmanna a jiných křisitelů v praktický život nebylo uvádělo, národ český i jazyk nebyl by zajisté na tom stupni, jež nyní zaujímá.

Těmto prevelikým zásluhám duchovenstva o českou literaturu máme děkovati, že spisy českými z té doby téměř naskrz vane duch zbožnosti a oddanosti k zjevenému náboženství a katolické církvi. Starší literatura byla panenská, a teprve po letech padesátých začali ji mnozí spisovatelé svými plody porušovati. Z tohoto vlivu duchovenstva na vychování a smýšlení českého národa vysvětluje se dále též pozoruhodný úkaz, že byl směr téhož národa konservativní. Čechové neznali převrácené theorie liberalismu, a ti, kdož na učelištích nebo z francouzských a německých spisů ony theorie seznali, musili se jimi tajiti.

Obrat v té příčině způsobil rok 1848, kdež liberální živlové k veliké škodě národa v popředí postoupili.

*) Dějiny diecése Pražské, str. 428—430.

§ 81. Hnutí březnové r. 1848 v Praze. — Deputace česká ve Vídni. — Česká ústava.

Dne 29. února 1848 byla donesena do Prahy zvěst o vypuknutí revoluce v Paříži. Zvěst ta způsobila v Praze mocné jitření; předmětem denních rozprávek byly petice a schůze, které se děly v sousedním Německu. Úmysl, svolati podobnou schůzi také v Praze, byl pronesen ve společnosti, která se nazývala »Repeal« a v hostinci. »U váhy« se scházela. Společnost ta vydala dne 8. března provolání, které na rozích bylo přilepeno a zvalo obecnstvo ke schůzi do svatováclavských lázní na den 11. března. Policie varovala sice před shluknutím, vojsko bylo pohotově, a purkmistr Müller dal občanstvo po domech k pokojí napomenouti; nicméně sešli se četní zástupové v lázních svatováclavských. Hlavními mluvčími byli tu Petr Fasteř a Trojan. Schůze přijala navržený program a zvolila výbor, který měl sestaviti petici. Výbor ten přijal název: »Výbor Svato-Václavský«; sídlo své měl v místnostech průmyslové jednoty u sv. Havla.

Mezi poradami výboru došla do Prahy zpráva o revoluci vídeňské, pádu Metternicha a Sedlnického a udělení konstituce. Za příčinou udělení ústavy nastalo plesání po všech vlastech českých, kteréž nalézalo ohlasu v srdcích duchovenstva. Arcibiskup vydal hned 22. března pastýřský list, v němž velebí udělení ústavy a vybízí duchovenstvo i lid, aby za ni přede vším Bohu díky vzdali a pak povždy věrně a vděčně k císaři a králi Ferdinandovi se chovali. Nařídil tedy, aby na všech osadách konaly se slavné služby Boží s chvalozpěvem »Te Deum« na poděkování Bohu za udělenou svobodu občanskou. Dále vybízel duchovenstvo, aby lidu novou ústavu vykládalo, lid před nezákonnými skutky varovalo a důvěru a lásku k panovníkovi v něm budilo.

Duchovenstvo pochopilo slovo svého velepastýře a věrně stálo po boku jeho. Vedle »Časopisu pro katolické duchovenstvo, (založeného konsistoří

pražskou r. 1828 *) jež redigoval tehdy kanovník Jirsík, později biskup budějovický, hájil svobodu církve též »Blahověst«, katolický týdeník, kterýž o vzdělání lidu v duchu ryze katolickém pracoval a jehož zakladatelem (r. 1847) a redaktorem byl Václav Štulc, duchovní správce u svatě Kateřiny v Praze, později probošt vyšehradský.

Vlastencové čeští pilně zasazovali se o to, aby český národ práva svého se domohl. Na ten účel sestavena v Praze petice k císaři Ferdinandovi, k níž ještě druhá studentská petice se přidružila. Tyto petice nesla k trůnu deputace, jejíž členy byli: Faster, Banset, Brabec, Ditrich, Eger, Ehrlich, Frič, Halla, Krug, svobodný pán Lämmel, Reichel, Seidl, Trojan, Veith, Vaňka, Vyskočil a Vyšín. Náčelníky deputace byli Faster a Trojan. Odchod deputovaných děl se za veliké církevní slavnosti, kterou nám Blahověst z r. 1848 (č. 19.) líčí takto:

»V neděli na den sv. Josefa ráno po 5. hodině scházela se takořka celá Praha na Koňském trhu čili, jak se od nynějška jmenovati má, na svato-Václavském náměstí. Vše valilo se tu ke starobylé soše sv. našeho dědice a vojvody Václava. Venkované i městský lid shromáždili se tu k slavnosti, jaké na tomto místě ještě nikdy nebylo. Slavné vyslanectvo měst Pražských majíc se vydati do Vídně k císařskému trůnu drahého našeho krále Ferdinanda dosvědčilo skutkem, že v srdci českém duch starověké nábožnosti nevyhynul. »Mámet důležitou cestu před sebou,« pověděl vůdce vyslanectva: »mír a zdar vlasti, sláva a blaho našeho národa na tom závisí, jak ji vykonáme. Nesmíme se vydati na ni leč s Božím požehnáním. V chrámu Páně Týnském půjdeme záhy z rána na mši sv. a po té se teprve vydáme do Vídně.« V tento rozum mluvil Faster. Jeho slova rozlehla se jako elektrická jiskra po vší Praze. Jelikož Týnský chrám Páně byl by nestačil, vyhlídlo se k tomu nejprostrannější místo v celé Praze, svato-Václavské náměstí. U sochy sv. dědice a knížete našeho

*) Viz v »Časop. katol. duchovenstva« z r. 1898 článek Dra J. Tumpacha: »Jubileum« (str. 65. nn.).

rozbil se stan, a v něm připravil se oltář. Prapor národní české barvy províval povětřím, a nebe samo usmívalo se na památné ráno. Staré a nové gardy národní, ozbrojené studentské sbory a nesčíslné množství lidu naplnily celé to náměstí, toužebně očekávající příchod svého arcipastýře. S upřímnou láskou vítal ho každý věrný syn církve a vlasti. Patrně bylo znamenati, kterak s pohnutým srdcem k oltáři přistupuje. Počal konati obět: z úst sboru zpěváckého a národa rozléhali se velební zvukové: »Hospodine pomiluj ny« a »Svatý Václave, vojvodo české země.« Dokonav nejsvětější obět poodstoupil arcibiskup od oltáře, poklekl a jal se s vroucí nábožností konati modlitbu za vyslance. Slzy trpytily se v mnohém oku: starcové nestyděli se za ně. Věrné stádce modlilo se vřele se svým dobrým pastýřem. Konečně udělil velepastýř vyslancům své apoštolské požehnání, začež mu Faster srdečné poděkování učinil. Slova. »Sláva králi — sláva konstituci« z úst knížete církevního pronesená a s jásotem od národu opakovaná skončila slavnost tuto. Arcibiskup dal srdečné »s Pánem Bohem« vyslancům a tito ubírali se, doprovázeni jsouce sbory měštanskými a studentskými a nesčíslnými zástupy lidstva, k Nové bráně do nádraží.«

Když deputace přišla do Vídně, Pillersdorf necenil jí vysoko, poněvadž hřmotně nevystupovala. Zároveň byli ve Vídni čeští šlechtici, kteří za prodloužení roboty až do skončení žní prosili. Vyřízení petice české stalo se císařským rozhodnutím ze dne 23. března, jímž bylo řečeno, že ústavní požadavky jsou již dílem vyplněny, dílem ponechají se budoucnosti; zrušení roboty odloží prý se až do března r. 1849; právo shromažďovací a petiční bylo potvrzeno. Studentům slíbeno přepracování studijního plánu. Deputace byla spokojena a vrátila se 27. března do Prahy. V průvodu národní gardy a četného obyvatelstva pražského kráčela až k soše sv. Václava, kdež arcibiskup slavně »Te Deum« zapěl, jelikož všichni příznivé znění reskriptu očekávali.

Ve výboru Svatováclavském podal Faster zprávu o pořízení deputace. Když však doslovné znění císařského reskriptu v známost vešlo, povstala bouře. Vy-

čítáno deputaci, že svému úkolu špatně dostála. Studenti hřmotili v aule, že jejich přání není vyplněno. Náčelníci pražští byli nespokojeni, že zrušení roboty bylo odloženo.

Národní shromáždění v lázních Svatováclavských a na Žofině konaná žádala, aby se vyslala do Vídně druhá deputace. Svatováclavský výbor sestavil tedy druhou petici k trůnu a žádal v ní za nezrušitelné spojení všech ke koruně české patřících zemí s vnitřní samosprávou, rovnoprávnost obou národností ve všech odvětvích učení a správy, ústavu reprezentativní místo stavovské, zřízení všeobecné národní gardy a vyplnění žádosti studentů. Tuto petici podepsal i nejvyšší purkrabí hrabě Rudolf Stadion.

Deputace, majíc v čele opět Fastera a Trojana, pochodila nyní ve Vídni dobře a obdržela od císaře Ferdinanda slavný reskript z 8. dubna, kterýž ústavu pro korunu českou v obecných nástinech obsahoval. Podrobné provedení její mělo býti úlohou sněmu českého.

Znameníť pro církev byl článek pátý české ústavy, který sice úplnou svobodu náboženskou prohlašuje, ale nicméně církev katolickou za státní uznává. Zní: »Dovoluje se svoboda všem vyznáním křesťanským, jakož i židovskému, vedle víry katolické, která s t á t n í církví zůstává.«

Deputace vrátila se dne 11. dubna z Vídně domů. Téhož dne četl Faster na staroměstském náměstí před radnicí císařský reskript po česku a Trojan po německu shromážděným zástupům, a radostné: »Sláva králi« rozléhalo se z tisícerych úst. I ustanoveno, aby druhý den slavným způsobem byly díky Bohu vzdány za to, co národu uděleno.

Ráno 12. dubna ubíral se hlučný průvod ze staroměstské radnice k sv. Vítu na hrad pražský, kdež arcibiskup, spojiv srdce své s duší vděčného národa, konal slavné služby Boží. U oltáře byli zástupcové nejvyšších zemských úřadův, o něco dále stáli členové deputace a národní výbor. Všecken chrám naplněn byl lidem a valní zástupové stáli před chrámem. Po mši svaté modlil se arcibiskup s pohnutým a vřelým srdcem

nejprve po česku a pak po německu modlitbu na poděkování za ústavu národu českému udělenou. Tento památný den skončil osvětlením veškeré Prahy tak slavným, jak toho bez pochyby dávno nikdo neviděl.*)

§ 82. Národní výbor, Frankfurtský parlament.
Prozatímní vláda.

Nejvyšší purkrabí Stadion seznal záhy, že ku provedení prací sněmovních bude zapotřebí činnosti mužů věhlasných. Z té příčiny sestavil 1. dubna 30člennou kommissi z vynikajících mužů šlechty i občanstva. Z duchovenstva zasedal tam Beer, velmistr řádu křižovnsků. Tato kommisie nenalezla však obliby u Pražanů, poněvadž nikdo z březnových náčelníků do ní povolán nebyl. Národní shromáždění, které do lázní svoláno bylo, nechtělo o kommissi ničeho slyšeti, vyslovilo důvěru výboru Svatováclavskému, jež novými členy rozmnožilo, a dalo mu název: »Národní výbor.« Z duchovenstva byli do národního výboru zvoleni kněží Štulc a Vlček.

V národním výboru oznámil Palacký, že 50členný výbor Frankfurtský jej vyzval, aby se v zasedáních výboru účastnil; Palacký sdělil také odpověď, kterou na ono vyzvání zaslal a kteráž byla vytištěna v »Constitutionelles Blatt aus Böhmen,« Nr. 11., pod názvem: »Eine Stimme über Oesterreichs Anschluss an Deutschland.« Tam pronesl Palacký vlastenecká a památná slova: »Kdyby císařství rakouského již dávno nebylo, musili bychom je ku prospěchu Evropy a humanity zbudovati.« Výbor schválil zápornou odpověď Palackého.

Nové třenice nastaly v Čechách za příčinou voleb právě dotčených do Frankfurtského parlamentu. Ministerstvo rozkázalo nejvyššímu purkrabímu, aby volby rozepsal. Ten však ohlásil ministerstvu, jaká nechť proti Frankfurtu u Čechů panuje a jak vlastenci se obávají, že samostatnost Rakouska oněmi volbami

*) Blahověst z r. 1848; číslo 22, str. 176.

utrpi. Ministerstvo však setrvalo na svém, ale přece ustoupilo potud, že volby vyhlásilo za fakultativní, tak že voličové se jich účastniti mohou, ale nemusí. Zároveň bylo nejvyššímu purkrabímu nařízeno, aby tuto věc národnímu výboru předložil. Výbor národní uzavřel dne 24. dubna, aby se císaři podala pětice, by rozhodnutí o volbách do Frankfurtu ponechal budoucímu českému sněmu; spolu pak učinil výbor veřejné vyzvání, aby byly vyvěšeny prapory rakouských barev. Druhého dne vlály skutečně četné prapory černožluté barvy s radnice a jiných budov.

Trojčlenná deputace, která do Vídně s peticí se odebrala, byla sice od Pillersdorfa vládně přijata, avšak seznavši, že ministerstvo z bázně před Vídní při fakultativních volbách trvá, zadala ohrazení proti následkům z voleb plynoucím a vrátila se domů.

Padesátičlenný výbor Frankfurtský poslal do Prahy své vyslance: kancléře Waechtera ze Stuttgartu a Kurandu, k nimž se připojil Schilling, jeden z vídeňských hrdin březnových, aby s Čechy vyjednávali. Deputace vážila však cestu nadarmo. Bez účinku zůstaly také řeči Schillingovy, kterýž Čechům vyhrožoval násilím. Čechové a rakousky smýšlející Němci nevolili. Ze 68 volebních okresů volilo jen 13; v Praze dostavili se toliko tři mužové k volbě na radnici.

Národní výbor držel se po celý čas své činnosti v mezích zákona; heslem jeho byla věrnost a oddanost k dynastii a spravedlnost k oběma národnostem.

Ale v květnu 1848 začala vedle výboru národního dráti se v popředí strana tak zvaných svobodomyšlníků, jejímiž řečníky byli mladí spisovatelé a studenti. Tato strana způsobila několik pouličních šrůtek, které již tenkrát mohly míti vážné následky. Tak na př. osvobodil lid Grolla, faktora knihtiskárny Vetterlový, který byl 9. května pro vlastizrádný plakát zatčen, a vedl ho z vězení jako v triumfu. Napomínání purkmistra Strobacha, Havlíčka a jiných nic nezpomáhala. Strobach vzdal se 10. května purkmistrovství a na jeho místě zvolen purkmistrem Tomáš Pštross, kterýž však dlouho úřadu tomu se netěšil. Četná schůze ve Svatováclavských lázních odbývaná jednala 28. května

o jeho sesazení. Zároveň ustanoveno, odeslati do Vídně deputaci, aby byl Windischgrätz z Prahy odvolán, a vysloveno úplné srozumění s Vídeňany. Pštross vzdal se svého úřadu a místo něho byl 31. května volen za purkmistra Vaňka.

Pražští svobodomyslníci zapomínali, že není jim činiti s povolným Pillersdorfem, nýbrž s neustupným vojínem, knížetem Windischgrätzem, který jedině zachování pokoje a věrnost ku vladaři na mysli měl, a veškeré hnutí oné doby jakožto trůnu císařskému nepřátelské zavrhoval.

Svobodomyslníkům zdál se brzy i národní výbor býti zpátečnickým. Podezřívali jej tedy v Praze i na venkově. Jiní opět vydávali se za vyslance národního výboru, přemlouvajíce lid, aby robot nekonal a tak nezákonných skutků se dopouštěl. — Z těch příčin vydal národní výbor 8. května provolání k českému národu a sdělil je i s pražskou arcibiskupskou konsistoří s prosbou, aby svým vlivem k tomu působila, by duchovenstvo obyvatele na užitečné snahy českého národního výboru upozorňovalo a tak všechny zločinné skutky zamezovalo. Konsistoř vydala opravdu již 11. května zvláštní výnos, jímž provolání národního výboru duchovenstvu oznámila, rozkázavši, aby pastýřové duchovní ono provolání v nejbližší příští neděli přečetli a vhodná ponaučení i napomenutí lidí udělili.

Duchovenstvo konalo na venkově svou povinnost a zamezovalo dle veškerých sil svých všecky výtržnosti. Venkov nenadělal v celku národnímu výboru a vládě mnoho nesnází. Hůře však bylo v Praze, kde strana svobodomyslná byla soustředěna a svými frasemi o svobodě nižší třídy lidu rozpalovala. Svobodomyslníci nabývali čím dále více pudy a nevěšimali si hlasu starších vůdců, kteří dobře poznávali, že násilný převrat bude hrobem mladistvé svobody. Ryze demokratickým spolkem byla »Slovanská lípa«; radikálními listy byly »Občanské Noviny« a »Večerní List«; mírněji vedly si Havlíčkovy »Národní Noviny«.

Když zpráva o událostech vídeňských z 15. května do Prahy došla, vypsál gubernialní praesident hrabě Lev Thun český sněm ke dni 7. června.

Jakmile pak 18. května došla do Prahy zpráva, že císař opustil Vídeň, spojily se všechny pražské spolky české i německé a uzavřely odeslání adresy k císaři. Adresa ujišťovala císaře o věrnosti a oddanosti národa a vyslovovala přání, aby císař osobně sněm zahájil. S adresou odebrala se za císařem deputace skládající se z 32 členů, jež rozličné spolky ze středu svého zvolily.

Hrabě Thun konal poradu s knížetem Windischgrätzem a některými důvěrníky ze šlechty, mají-li zůstatí věrni ministerstvu či od něho se odtrhnouti. I stalo se usnesení, přidržeti se pouze císařského dvoru v Inšpruku. Z té příčiny prohlásil Thun v národním výboru, že se vidí nucena sestaviti pro Čechy prozatímní vládu, jelikož ministerstvo svobodně jednati nemůže. Členy této prozatímní vlády byli: Palacký, Rieger, Boroš, hrabě Albert Nostic, Brauner, hrabě Vilém Wurmbbrand, Strobach a Karel Herzig, továrník z Liberce. Prozatímní vláda ustanovila se na tom, že vstoupí v přímé spojení s vládařem a na něm neodkladné svolání českého sněmu a zřízení odpovědné vlády zemské vymáhati bude. Za tou příčinou vysláni do Inšpruku hrabě Albert Nostic a Dr. Rieger.

Avšak ministr Pillersdorf vyhlásil zřízení prozatímní vlády za skutek nezákonný a neplatný, vyzval hraběte Thuna, aby ji odstranil, nebo svého úřadu se vzdal. Thun protestoval proti výtce, jakoby byl jednal nezákonnitě, zeslabil však význam svého činu tím, že pravil: »Prozatímní vládní rada jest ustanovena k tomu, aby jenom takové vnitřní věci rozhodovala, které obor zemské správy přesahují a přece neodkladného vyřízení vymáhají.«

Zatím pochodila dobře deputace v Inšpruku, kde dobré prostřednictví mezi deputací a dvorem konal hrabě Bedřich Thun. Návrhy deputace byly v celku přijaty, a zřízení zodpovědného českého místodržitelství jakož i svolání českého sněmu ještě před zahájením sněmu říšského povoleno. Přání Čechů byla vyplněna, a deputovaní spěchali plni radosti a nejlepších nadějí do Prahy. Ale již v Bavořích došla je ohromující zpráva o pražském povstání.

§ 83. Slovanský sjezd a povstání pražské.

Slované musili se spojit, chtěli-li se ubrániti nátlaku německo-maďarskému. Vždyť uherské ministerstvo vyslalo do Frankfurtu dva deputované, aby národ německý o sympatiích Uherska ujistili a přivtělení německo-slovanských zemí do spolkového státu doporučili.

Za to Charvaté pohlíželi k Čechům. Ban Jelačić mluvil v dubnu r. 1848 se Šafaříkem ve Vídni o nutnosti sblížení se Slovanů. Sněm záhřebský vykázal českým deputovaným čestná místa a uzavřel obeslání českého sněmu charvatskými důvěrníky.

Myšlenku slovanského sjezdu pronesl nejprve Ivan Kukuljevič v Záhřebských novinách. Ku konci dubna sestoupil se v Praze prozatímní výbor, jenž skládal se z Čechův a Polákův, aby přípravné práce vykonal. Dne 1. května bylo vydáno svolání ke všem národům slovanským v Rakousku, aby své důvěrníky k poradě o vzájemných potřebách ke dni 31. května do Prahy vyslali. Mimorakoušti Slované měli býti připuštěni toliko jako hosté. Hrabě Lev Thun účastnil se přípravných prací a mnozí šlechticové čeští dávali se zapisovati za členy; tak zejména dva Schwarzenberkové, tři Harrachové, dva Černínové, dva Waldsteinové, Chotek, Kolovrat, Vratislav a jiní. Rusko zastupoval pověstný Bakunin.

Všech členův bylo 340. Dělili se na tři sekce: jiho-slovanská čítala 42 členy, polsko-rusínská 61 člena a česko-slovenská 237 členů. Starostou sjezdu zvolen Palacký.

Dne 2. června odebrali se všichni účastníci sjezdu z českého musea do chrámu Matky Boží před Týnem. U oltáře Panny Marie před sochami sv. apoštolů slovanských Cyrilla a Methoda vykonavše pobožnost, brali se odtud na Žofínský ostrov. Po cestě zpívali staroslovanskou píseň: »Hospodine pomiluj ny«; v síni na ostrově Žofínském zapěli: »Sv. Václave, vojvodo české země!« Palacký zahájil sjezd nadšenou řečí, i nastaly porady. Výsledek těchto porad sestavil Palacký v ma-

nifestě k národům evropským, kterýž jest jedinou oficiální listinou sjezdu.

Jednání o ostatních člancích programu bylo událostmi brzy na to sběhlými přerušeno. Sjezd zabýval se právě sestavením petice k císaři a žádal v ní za vyplnění tužeb všech Slovanů. Čechové žádali za provedení patentu z 8. dubna. Slováci chtěli míti svůj národní sjezd; Slovinci chtěli tvořiti zvláštní království, Slovenii, se sídlem v Lublani; Srbové a Charvati žádali býti nezávislými na Pešti; Poláci a Rusíni upustili od administrativního rozdělení země ve dvě části (polskou a rusínskou) a svolili v obeslání jednoho sněmu. Konečně ohrazovali se Čechové, Moravané a Slovinci proti všemu přivtělování k říši německé, a celý sjezd vyslovil se pro neobmezenou suverénitu Rakouska.

Sjezd chystal se právě ku generální kongregaci, když 12. června vypukla revoluce pražská.

Povstání v Praze nevycházelo ze sjezdu, nýbrž bylo způsobeno od nepřátel sjezdu. Podnět k revoluci dali cizí živlové: Mladá Evropa, Bakunin, emissaři maďarští a Poláci. Mladý Slovák Marcell Turanský, maďarský náhončí, ponoukal ku povstání, vyzýval ke stavbě barrikad, dal se posléz jati, načež prohlásil Slovaný za spiklence a zrádce. Poláci tropili si žerty z deputace do Inšpruku vyslané, posmívali se konservativnímu směru českých náčelníků, smáli se černožlutým barvám v Čechách a dráždili tak českou omladinu, která by se byla též ráda po způsobu Paříže a Vídně vyznamenala a tak po bok Mladé Evropy se postavila.

Mezi omladinou a studenty nastalo mocné jitření, které nepřátelé Rakouska podněcovali, aby vypukla v Praze vzpoura, která měla válečnou sílu Rakouska rozdrobiti a odpadnutí Uher a Italie uspsšiti. Němci, bojíce se onoho jitření, uzavřeli mezi sebou spolek pro pokoj a pořádek a kladli svou naději v knížete Windischgraetze, kterýž dal postaviti na Vyšehradě a v Josefských kasárnách batterie.

Povstání vyšlo z auly, kde mladí lidé slovům svůdníků nejvíce byli přístupni. Na Hod Boží svato-

dušní shromáždili se studující v aule, aby se usnesli o petici k Windischgrätzovi. Žádali 2000 zbraní a 80.000 ostrých patron a k tomu ještě celou batterii, aby prý se proti reakci chrániti mohli. Velitel národní gardy, obdržev o tom zprávu, vyzval městské zastupitelstvo, aby se do auly odebralo a petici zamezilo. Zastupitelé města obdrželi od studentů slib, že plakát o petici nebude na rozřích uveřejněn. Deputace studentův odebrala se k Windischgrätzovi.

Studenti však slova daného nesplnili. Když ještě deputace dlela u Windischgrätze, byl plakát s peticí na Staroměstském náměstí a v mnohých ulicích přibit; na petici byli podepsáni Sladkovský, Jaroš, Čermák, Brůna a Novák. Velitel národní gardy poručil ihned tyto plakáty strhnouti. Při strhování tom stalo pak se na Starém Městě takové jitrění, že národní garda do zbraně byla volána.

Windischgrätz zamítl petici studentův, avšak na žádost měšťanstva a ku přímluvě hr. Lva Thuna dal batterii z Josefských kasáren převéztí opět na Hradčany. Dne 11. června objevil se druhý plakát, který vyzýval lid, aby se sešel večer ve Svatováclavských lázních. Zde u velikém shromáždění bylo lidu sděleno, že kníže Windischgrätz se zdráhá vydati zbraň a náboj. I uzavřeno, aby všichni stavové, měšťané, národní gardy a studentská legie se sjednotili a bratrství uzavřeli. Uzavření bratrstva mělo se státi dne 12. června při mši sv., sloužené u sochy sv. Václava na Svatováclavském náměstí.

Mezi 10. a 11. hodinou dopoledne dne 12. června čili v pondělí svatodušní shromáždilo se asi 2000 dělníků, kteří Koňskou branou přišli, a veliký počet lidu, svornostové a studenti z části ozbrojení, aby mši sv. u sochy sv. Václava byli přítomni. Po mši sv. podali si lidé vespolek ruce a přísahali, že si věrni zůstanou a sobě proti každému nebezpečení budou pomáhati, byť i krev téci měla. Od sochy sv. Václava bral se celý průvod k Novým alejím. Na začátku Nových alejí voláno: »Okolo Windischgrätze,« a zástup rozdělil se teď na dva proudy: jeden proud táhl Železnou ulicí přes Staroměstské náměstí do Celetné ulice, druhý

bral se přes Příkopy ku Prašné bráně a ku generálnímu kommandu, zpívaje písně a hlomoze.

Mezi tím odebrala se deputace spolku pro pokoj a pořádek ke knížeti Windischgrätzovi a prosila za ochranu. Deputace vyšla z generálního kommanda právě, když sem ony dva proudy lidu přitáhly. Zde stala se srážka. Začala kočičina, nastal nesmírný hřmot; stráž v domě postavená vytáhla, zakročila proti lidu a zatlačila zástupy až do polovice Celetné ulice.

Nyní voláno: »barrikady«. A brzy byly skutečně ve mnohých ulicích barrikady postaveny. A teď teprv nastala revoluce, do které lid byl vehnán cizími štváči a mladistvými nedouky. Vášně byly rozpoutány; nyní poroučel v Praze každý, autority nebylo žádné.

Další ličení boje pouličního není úlohou tohoto článku. Barrikady musily býti vzaty útokem. Ještě v pondělí obsadilo vojsko museum a vyklidilo Karolinum. Brzy vzalo též ostatní barrikady na Přškovéch, a k večeru bylo již spojení s Malou stranou umožněno. Když se počaly barrikady stavěti, spěchal hrabě Lev Thun z Malé strany na Staré město, byl však zajat a v Klementině uvězněn. Teprve druhý den po tom obdržel svobodu.

V následujících dnech děla se vyjednávání mezi Windischgrätzem, Thunem a ministerskými deputovanými (hr. Mensdorffem, c. k. generálem jízdy, a dvorním radou Klecanským, kteří 14. června ráno do Prahy přijeli) s jedné a hajiteli barrikad s druhé strany; avšak mírné podmínky vlády nebyly od povstalců přijaty. Tu Windischgrätz vydal dne 16. června svolání, aby barrikady do 12. hodiny polední byly odstraněny a rukojmí podáni; i prohlásil spolu nad Prahou stav obležení. Když však ze Starého města na posádku Malostranskou se střílelo, odpovědělo vojsko ohněm. Jeden granát zapálil dřevěné mlýny u Karlova mostu, kteréž i s vodárnou vedle stojící shořely; několik pum do města hozených způsobilo veliký postrach. Revoluce byla potlačena. Dne 17. června ráno spěchaly deputace na Malou stranu prosit za pokoj. Povstalci se podrobili, barrikady byly odstraněny a zbraň navracena.

Z povstání pražského měli radost Maďaři a Frankfurtští Němci, a užitek mělo ministerstvo, které najednou nátlaku českého sněmu bylo zbaveno.

§ 84. Schůze duchovenstva pražského. — Praeses František Náhlovský. — Pohana českého duchovenstva.

Veřejné záležitosti a s nimi ovšem i poměry církevní staly se také v Praze r. 1848 předmětem veřejného hovoru. Povolání i nepovolání vyslovovali se o církevních opravách. Zpočátku mnozí zachovávali v té příčině směr církevní; ale brzy snažil se radikalismus všeobecně se rozmáhající i církev opanovati a ve svém smyslu opravovati. Z té příčiny přemýšleli mužové o blaho církve pečliví, jak by mohli předejít zlo, které církvi hrozilo. Nejvydatnějším prostředkem zdály se jim býti synody, jichž brzké svolání ve veřejných listech, českých i německých, doporučovali. Tu vystoupil jakýsi »Pater W.« s radikálním článkem: »Synody a concilia« v příloze ke »Const. Prager Ztg.« (28. dubna), tvrdě, že od synod nic dobrého a spásitelného očekávati nelze, poněvadž tam jen vyšší konservativní klerus zasedá, ke kterému duchovenstvo nižší ani lid důvěry nechová. Tento článek působil jako elektrická jiskra a dal podnět ke dvěma schůzím pražského duchovenstva, ve vendickém semináři konaným, jichž účelem byla úrada o přiměřených opravách řádu církevního.

Obě schůze svolal František Náhlovský, praeses vendického semináře (od r. 1839—1848), muž v každém ohledu ctihodný, jehož ušlechtilá mysl všeobecně byla známa. Týž utvořil si o poměrech a potřebách církevních vlastní náhled a sepsal o tom rozpravu. Když byl se svou prací hotov, sdělil ji s některými z nejdůvěrnějších přátel, kteříž pochvalně o ní se vyslovivše vybízeli ho, aby práci tu většímu shromáždění duchovních k posouzení předložil.

První schůze Náhlovským svolaná konala se dne

18. května r. 1848 a dostavilo se k ní 35 duchovních, mezi nimi metropolitní kanovník Petr Krejčí, opatové broumovský Dr. Rotter a emauzský Částka, velmistr křižovníků Beer, guberniální rada a kanovník litoměřické kapitoly Ignác Jaksch, arcib. ceremonář Vojtěch Hron a jiní. Že tolik duchovních a takové důstojnosti k vyzvání Náhlovského se sešlo, svědčí o vážnosti, kteréž u nich požíval.

Náhlovský zahájiv schůzi, četl svou rozpravu,*) která měla název: »Čeho jest nám zapotřebí?« Rozprava dělí se na tři části, kteréž u výtahu podáváme.

V první části kladl Náhlovský důraz na to, že veřejná rozprava o církevních věcech za nynějších okolností jest možna, poněvadž církev veškerého poručnickování se strany státu jest zbavena, a všichni její členové osobní svobodě se těší. Že v církvi oprav jest zapotřebí, toť na bíledni. Avšak opravy ty nemohou se hned na synodě prováděti, poněvadž mnozí, starému řádu uvyknuvše, opravám by se vzpírali; jiní opět, jsouce duchem času do proudu strženi, činili by požadavky, jichž splnění jest nemožno. Proto nutno nejprve, aby se o veřejných církevních věcech mluvilo, náhledy o nich se tříbily, a tak neknežím se ukázalo, že církev sama beze vší státní pomoci své vnitřní záležitosti upravití dovede.

Ve druhé části mluví Náhlovský podrobně o žádoucích opravách. Pravit:

1. O náboženství vůbec a katolictví zvlášt necht se podávají pravé a jasné pojmy, aby vzdělanci vážností a láskou k víře katolické byli naplněni. Neboť katolictví jest náboženství nejdokonalejší a jediné schopné, aby bylo náboženstvím světovým.

2. Necht se rozpráví o jednotlivých člancích víry, církevních zřízeních a obyčejích. Budiž všady rozeznáváno, co jest podstatné, a tedy nezměnitelné, a co náhodné, a tedy jen dočasné. »Neboť,« dokládá autor,

*) Zprávu o schůzích těch čerpali jsme z brožurky, kterou Náhlovský vydal pod názvem: »Versammlung von Geistlichen, gehalten zu Prag am 18. und 22. Mai 1848. In Commission der k. k. Hof-Buchhandlung von Credner. 2. Auflage.«

»jistě všichni víme, jak snadno i mnozí vzdělanci nošení vysokých bot, střih ornátů, žehnutí obrazů, veřejné průvody, latinskou řeč při službách Božích, coelibát, úctu svatých, odpustky, zpověď, mši sv. a jiné věci do jedné řady kladou a je buď jako nějakou schránku s ostatky na oltář staví, aneb jako nepotřebné haraburdí odhazují.«

3. Liturgie zasluhuje všestranného uvážení. Obřadní knihy, missál, pontifikál, agenda, sbírka perikop, brevír a modlitební knihy pro lid buďtež důkladně prohlédnuty a přítomným potřebám a požadavkům přizpůsobeny. Ihned budiž zvolen sbor, který by přípravné práce v tomto oboru konal, a zároveň o zavedení všeobecném, aneb raději pouze částečném národního jazyka do liturgie porozprávěl.

4. Církevní jmění jest majetkem církve; ji pouze náleží právo, aby jmění své spravovala. Kdo by na jmění církve sáhl, mohl by týmž bezprávím pobratí také obecní jmění měst a vesnic, cechův a konečně i majetek osobní. Náhlovský navrhoval, aby uznáno bylo jmění církevní pro objem celé země, celého metropolitního okresu, z kterého by se potřeby kultu pro celé Čechy zapravovaly. Když by k tomu přistoupila ještě náboženská matice, tu nejen všechny náboženské potřeby snadno by se uhradily, ale nastal by ještě přebytek.

5. Budiž v Čechách rozmnožen počet far a diecézí. Při zařizování nových diecézí nechť se přihlíží k tomu, aby fary české k diecézi české, německé opět k diecézi německé připadly.

Zřízení českého kardinalátu v Římě bylo by velice prospěšno. Český kardinál, kterého by česká a moravská provincie vydržovaly, měl by za povinnost hájiti prospěchy církve české při kurii římské.

6. Svazek metropolitní budiž obnoven; zavedena budiž svobodná volba církevních představených, farářů, biskupův a metropolitův. Ať je volí duchovenstvo; obcím mohlo by se poskytnouti jakési veto.

Buďtež slaveny synody, jichž by také laikové mohli se účastniti.

7. Národní školy nebudtež od církve odděleny. Oprava seminářů, theologických ústavův a klášterů staniž se tak, aby se v nich vychovávaly mravné, statné charaktery.

8. Autor pokládá zrušení coelibátu za prospěšné, radí však, aby se rozhodnutí v té věci zůstavilo nejbližze příští synodě.

V třetí části posléze promluvil Náhlovský o prostředcích, kterými bylo by možno opravy ony skutečně provésti. Především doporučoval vydávání časopisu, který by měl název: »Archiv pro církevní reformy«.

Mimo to navrhoval, aby se konaly porady duchovenstva čili konference po celé zemi, a posléze žádal, aby biskupové sestavili jakýsi sbor kněží, kteříž úplně důvěry biskupův i ostatního duchovenstva požívají. Sbor ten ať se v Praze sejde a přípravné práce pro synodu sdělá.

Když Náhlovský tuto svou práci přečetl, ujali se slova také jiní členové schůze. Zejména povstal velmistr křížovníků Beer a mluvil proti některým návrhům. Rovněž opat Dr. Rotter prohlásil, že s mnohými křisy nesouhlasí; a tak i jiní. Posléze bylo značnou většinou hlasův uzavřeno, aby praeses Náhlovský celou tuto věc arcibiskupovi přednesl; bude-li týž souhlasiti, nechť pak sám jako metropolita s ostatními biskupy všechno sdělí. *)

Uvážíme-li obsah toho, co praeses Náhlovský přednesl, musíme zajisté, byť bychom s některými věcmi nesouhlasili, přece uznati, že úmysl jeho byl nejlepší, ku blahu církve směřující. Celou rozpravou jeho vane duch církevní poslušnosti; vše má se díti jenom s vůlí arcibiskupa a biskupův, jichž úsudku shromáždění podrobili své náhledy a návrhy.

Druhá schůze duchovenstva pražského konala se dne 22. května r. 1848 opět ve vendickém semináři.

Praeses Náhlovský podal na začátku schůze zprávu o tom, jak pořídil u arcibiskupa. Byloť arcibiskupu Schrenkovi řečeno, že schůze duchovenstva se konstiuovala bez vědomí a schválení církevní autority, a

*) Wiener Kirchenzeitung z r. 1848, Nr. 50. 58.

nyní chce prý biskupy donutiti, aby návrhy na schůzi učiněné provedli. Když mu však Náhlovský celý průběh schůze objasnil, upokojila se mysl pečlivého arcipastýře, který poznal, že duchovenstvo vlastně jen uctívou žádost ku prestolu jeho vznáší. Uznával, že jest potřebí oprav, které však teprv po bedlivém uvážení mohou býti předsevzaty. S některými návrhy arcibiskup úplně souhlasil, jiné jen částečně schvaloval a jiné konečně za nepravé pokládal, ale při tom dodal, že milerád uznává ryzost úmyslův a církevní smýšlení autorovo. Taktéž schválil arcibiskup Schrenk úmysl, vydávati časopis. Proti odbývání konferencí ničeho nenamítal; o synodách však pravil, že za nynějších okolností na svolání jich pomýšleti neuznává za vhodné. Náhlovský sděliv se shromážděnými duchovními svou rozmluvu s arcibiskupem, vyhlásil její výsledek za radostný a vybízel všechny ku vroucí modlitbě za tak šlechetného velepastýře. Po té konaly se další porady o vydávání časopisu a pokračování v konferencích, po čemž druhá schůze duchovenstva byla ukončena.

Obě schůze neměly pro praktický život žádného výsledku; nedošlo ani k vydávání časopisu. Nastal slovanský sjezd a pražská revoluce, po čemž prohlášen stav obležení, kterýž činil každou schůzi nemožnou.

Jakýsi dopisovatel do »Wiener Kirch.-Ztg.«, který jen z doslechu a to z nekalého pramene čerpal, rozšiřoval však o schůzích pražského duchovenstva habnebné lži, připisuje kněžím, jmenovitě Náhlovskému a Štulcovi, nechvalné zámysly a líče kněze české tak, jakoby v nejbližších dnech se oženiti, arcibiskupovi poslušnost vypověditi a rozkolníky se státi chtěli. Na základě tohoto dopisu napsal Brunner, muž církevní, svobody milovný, ale v této věci oklamáný, článek: »Vnitřní nepřítel«, který pro české duchovenstvo velmi jest urážlivý. Zejména tupí kněžstvo české, že touží po liturgii v mateřském jazyce a po zrušení coelibátu. I uvádí tam mimo jiné tato slova: »Mé království za koně,« praví Richard III. u Shakespearea. »Mou církev za ženu,« praví oni nikoliv »v Pánu«, nýbrž »v ženě« shromáždění klerikové. »Spolek odpůrců coelibátu čítá 100 hlav, a Bolzano jest jejich

patriarchou. Tato strana počíná si drze, a vrchní pastýř nečiní nic. Vlci zuří v stádě, a hlas pastýře se neozývá.« »Povstání pražské směřovalo k vyvrácení katolické církve v Čechách, jako k zničení vlády. Povstalci rozčtvrcovali dívky, uřezávali raněným uši a nosy. Ženy vrážely nůž do prsou bezstarostných vojáků.« (Tato hanebná lež byla tištěna písmem proloženým, aby více bila do očí.*)

Z takového pramene čerpalo německé duchovenstvo domácí i zahraniční zprávu o schůzích ve vendickém semináři. Proto nelze se diviti, že toto hanebné podezřívání a pomlouvání vyvolalo z mnohých stran obranu.

Velmistr Beer zaslal redakci list, v němž praví, že proti některým návrhům Náhlovského se vyslovil. Rovněž také opat Rotter ohrazoval se listem, že nesohlasil ve všem s přednáškou Náhlovského. Jiní zase hájili listy svými Štulce, že k nejctihodnějším a nejhorlivějším kněžím náleží. Náhlovský sám též napsal list, jímžto veškeré necírkevní smýšlení, jež mu »W. K. Ztg.« připisuje, od sebe odmítá.

Jelikož redakce podobnými listy byla zasypávána, prosila za prominutí, že všech listův uveřejniti nelze, a napomínala své dopisovatele, aby ve sbírání a zasílání zpráv byli opatrnější,**) t. j. pravdy milovnější.

Praeses Náhlovský svolal obě schůze pražského duchovenstva, neotázav se dříve svého Ordinaria, kapitolního děkana Budyšínského, biskupa Dittricha, který byl apoštolským vikářem v Sasku. Brzy po ukončení schůzí všecko sice mu oznámil, avšak biskup Dittrich vyslovil ihned obavu, že celá věc bude se vykládati ve zlou stránku. A nemýlil se.

Mimo ony promluvy ve »W. K.-Ztgu« byl praeses osočen u litoměřického biskupa Hille,***) který celé počínání Náhlovského kladl na vrub »vnuknutí zlého ducha«, a vydal dne 6. června roku 1848 k duchovenstvu okružník, v němž ubezpečuje, že kněžstvo diecése

*) Wiener Kirchenzeitung, 1848; Nro. 29, 30, 33, 36, 40.

***) Wiener Kirchenzeitung, 1848, č. 50, 58.

***) Náhlovský byl diecesánem litoměřickým.

litoměřické nesdílí náhledův obsažených ve spisku »Versammlung«, ale naopak prý svou nelibost nad nimi vyjadřuje.

Jediné arcibiskup pražský Schrenk ničeho proti Náhlovskému nepodnikl; bylťe pravým otcem svého duchovenstva, velepastýřem laskavým, který poštěvácům nikdy volného sluchu nepopřál.

Jinak však stihala Náhlovského nehoda za nehodou. Jsa od 16. května členem národního výboru, byl po dnech svatodušních tři neděle ve vazbě; když pak vyšetřující kommisse žádné viny na něm neshledala, byl propuštěn.

Biskupové ve Würzburku shromáždění donutili Dittricha, apoštolského vikáře saského, k tomu, že Náhlovskému odňal úřad praesesa ve vendickém semináři. Dittrich nabízel pak bývalému praesesovi kazatelství v Lipsku aneb učitelství na katolickém gymnasiu v Drážďanech, avšak Náhlovský zamýšlel zůstati v Čechách a žádal biskupa Hille, aby byl dán do pense; leč Hille nechtěl přivoliti ani k tomu, aby Náhlovskému z matice náboženské pense byla vykázána. Z té příčiny musil Náhlovský vlast svou opustiti, přijav učitelské místo na gymnasiu v Drážďanech (v únoru r. 1849). Téhož roku stal se farářem v saském horním městě Freiburgu; ale už v září r. 1849 byl presentován od rytíře Emanuele Tiegia z Lindenkronu na faru sázavskou. Za příčinou choroby žaludeční vstoupil 30. ledna r. 1853 na odpočinek a v témž roce 11. června zemřel v Jaroměři v 46. roce věku svého.

§ 85. Pastýřský list pražského arcibiskupa Schrenka.

Jakmile zase pořádek v zemi české byl poněkud obnoven, vydal arcibiskup Schrenk 8. července 1848 pastýřský list k věřícím. List ten jest dílo mistrovské, projevující hlubokou znalost poměrů českých, a můžeme směle tvrditi, že Čechy potud žádoucího pokoje a ustálení svých poměrů nedosáhnou, pokud hlavní

myšlenky tohoto pastýřského listu ve skutek uvedeny nebudou.

Arcibiskup velebí nejprve Ferdinanda Dobrotivého, »který neobmezené vlády se odřekl, aby svému trůnu v srdcích svého lidu spravedlností, láskou a důvěrou pevnější podporu založil.« Na národech nyní záleží, aby jeho úmysly pochopili a dle toho jednali. »Neboť nám všem svěřeny jsou poklady veliké, které se obsahují v tom mnohovýznamném slově: »Svoboda«. »Ty, milovaný lide, vstupuješ po staletém poručení opět v řadu svobodných národů. Snad i tobě naskytnou se na této nové dráze svůdcové, aby tě do osidel slepých náruživostí a k rozmrhání tvých velikých pokladů přivedli. Však nechtěj zmalomyslněti. Ohlédni se do svých dějin a buď jist, že v srdci svém chováš staré mocné síly, které způsobí, že tvá stará sláva opět vzkvete. Vzmuž se tedy a kráčeť na nové dráze ku předu; dojdeš na ní časného a jistě i věčného blaha, dopustiš-li při každém kročejí, aby tobě svítilo světlo víry, které jest nejbezpečnější svíci nohám tvým.«

Nyní přechází arcibiskup k volbám řka: »Především jest nám ústavou uděleno právo, abyste skrze své vyvolené zástupce účastni byli moci zákonodárné. Proto pokládejte volbu svých zástupců za věc velmi svědomitou, věnujte důvěru svou jen takovým mužům, kteří netoliko nahlízejí, čeho celé zemi zapotřebí jest, nýbrž též celou svou povahou vám za to ručí, že neohroženým snažením toho dosáhnou, co za dobré uznávají.«

Dále napomíná velekněz, aby všichni vážnost k zákonu chovali a samovolně z povinností, poplatkův a služebností se nevyjíмали.

O snášlivosti k jinověrcům praví arcibiskup: »Nejvíce však na srdci mi leží, abych vám připomenul, jak byste, chodíce ve světle sv. víry, šetřiti měli svobody, která ústavou propůjčena jest i jiným křesťanským vyznáním a synům Israelským, svobody totiž u víře a ve službách Božích.« Napomíná proto, aby se každý varoval všeho sočení na jinověrce. »Nejbolestněji bych nesl, kdyby udělená svoboda u víře novou byla posilou rozšířené bohužel v našich dnech vlažnosti nábo-

ženské.◀ Zejména pěkná jsou další slova arcipastýřova: ▶Kdyby se zlovolní lidé opovažovali dotýkati se vaší víry, kdyby vaše přesvědčení vyvraceli, neposlouchejte takových falešných prorokův, anobřž ke svému potvrzení u víře hleďte na své sv. patrony, po nichž jste v požehnané vlasti české drahocenný poklad pravé víry zdědili. Ano, milená vlasti moje, tobě nelze nikdy u víře zblouditi, hledíš-li neodvratně ve všelikém zmatku lidského domnění na ty hvězdy, které ti jasně svítí na tvé duchovní obloze. Vždyť tvoji první apoštolé Cyrill a Methoděj přišli k tobě jako blahověstové té církve, kteráž učitelkyní pravdy jest po celém katolickém světě; rozseté pak od nich símě sv. víry bylo potom krví tvého sv. Václava, tvé sv. Ludmily, tvého sv. Jana zúrodněno a od tvého sv. Vojtěcha soukmenovným bratrům tvým hlášáno. Tato víra to jest, která tě po mnohá století blaženou činila, tvé krásné chrámy stavěla a nejprospěšnější ústavy zřídila. Kacířství pak zničilo mečem a ohněm tvou starou slávu, kteréž ani občanská svoboda neobnoví, budeš-li se viklati ve staré víře a nebudeš-li ji skutky a láskou jeviti.◀*)

D) Politické a církevní poměry Rakouska v létě 1848.

§ 86. Arcivévoda Jan. Pád Pillersdorfův. Doblhof a Bach.

Stav říše rakouské byl v létě roku 1848 dosti na pováženou. Uhersko pomýšlelo na revoluci; Benátky a Lombardie prohlásily se pro spojení se Sardinskem. Císař Ferdinand žil jako u vyhnanství v Inšpruku. Mimo Tyrolany stáli toliko Slované, jmenovitě Čechové, Srbové a Charvaté, rozhodně na straně říše a vladaře.

*) Casopis kat. duchov. z r. 1848 sv. 4. str. 10—21. Blahověst z r. 1848, č. 38—41.

Pillersdorf naléhal na to, aby byl jmenován zástupce císařův pro říši německou, a poukazoval na arcivévodu Jana. Ač u dvora nějaký odpor se proti tomu kladl, byl posléze návrh ten přece schválen, a císař jmenoval dne 16. června arcivévodu Jana svým zástupcem (Reichsverweser) s plnou mocí, po čemž Jan 25. června svůj úřad nastoupil. Ježto Pillersdorf s ohledem na volby do sněmu říšského v mnohých věcech nechtěl podrobiti se náhledům »výboru bezpečnosti«, usnesl se týž výbor dne 8. června 156 hlasy proti 5 na tom, aby ministerstvo odstoupilo a Dobblhof aby nové ministerstvo sestavil. Deputace »demokratického spolku« (kterýž byl úzce spojen s »výborem bezpečnosti«) odebrala se k arcivévodovi Janovi, aby mu žádost stran změny ministerstva přednesla. Pillersdorf odstoupil. Arcivévoda svěřil Dobblhofovi sestavení nového ministerstva a spěchal, jsa doprovázen Wessenbergem, do Frankfurtu, aby převzal správcovství říše.

Pádu Pillersdorfova nelitoval nikdo. Konservativci vytýkali mu slabost, a také demokraté i radikálové chovali k němu nedůvěru, pokládajíce ho za člověka obojetného a přílišného byrokrata.

Ze starého ministerstva zůstali v novém svob. pán Wessenberg pro věci zahraničné, Kraus pro finance a hrabě Latour pro válku; novými členy byli Hornbostel, Schwarzer a Bach.

Nejdůležitější osobou v ministerstvu po celé následující desítiletí byl Alexander Bach. Byl od r. 1843 advokátem ve Vídni a předsedou čtenářského juridicko-politického spolku. V březnu r. 1848 choval se jako rozhodný demokrat. Po revoluci březnové stala se však s Bachem veliká změna. Přál si svobodné a sjednocené Rakousko, nikoliv revoluci. Po nějaký čas tajil se však se smýšlením tímto, aby nepozbyl přízně demokratů, kteří mu ke křeslu ministerskému dopomohli.

Vůbec ukazovaly se v létě silné stopy reakce naproti bujnosti jarní revoluce. Přemnozí zhrozili se obrazu svobody, který před očima svýma spatřovali. Revoluce nalézala ještě jakési opory ve stavu rolnickém, který si přál osvobození od břemen gruntovních,

zrušení poddanosti a odstranění pravomocnosti vrchnostenské. Po vyřízení žádostí rolnického stavu pozbyla však revoluce své síly a obmezila se pouze na kluby městské.

§ 87. Svoboda vyznání. Tyrolsko. Časopisy a spolky katolické. Dr. Veith.

Ústavní listina rakouského státu datovaná ze dne 25. dubna 1848 mluví v oddělení III. o právních poměrech náboženských vyznání. V § 17. poskytuje se všem státním občanům úplná svoboda vyznání náboženského. Nejdůležitější jest § 31., jenž zní takto: »Každému křesťanskému vyznání, které v mocnárství zákonitě jest uznáno, i židovskému kultu zabezpečuje se právo veřejné bohoslužby.« . Od té doby přestala církev katolická býti církví státní, jelikož všechna ostatní vyznání církvi katolické postavena na roveň.*)

Dotčený § 31. vyvolal však mocné hnutí v Tyrolsku, kde doposud vždy jednota víry panovala, kterou bodří Tyrolané proti všem návalům protestantství s největší bedlivostí chránili a na které velice sobě zakládali. Proto podali císaři žádost opatřenou 124.000 podpisy, snažně prosíce, aby § 31. pro Tyrolsko a Vorarlberg žádné platnosti neměl.

Jednotu víry hájil také zemský sněm tyrolský, svolaný ke dni 7. června, mající v čele horlivého hraběte Leopolda Wolkenste.na. Na témž sjezdě ustanoveno, aby v Tyrolsku jedině katolickému náboženství náleželo právo veřejné bohoslužby.

*) Kterak Vídeňané svobodě náboženské rozuměli, o tom pěknou ilustraci podává slavnost Božího Těla, která se 22. června 1848 ve Vídni konala. Mezi mši svatou u sv. Štěpána čtli mnozí gardisté noviny, jiní mluvili, jiní seskupovali se v malá skupení, aby si přátelsky pohovořili. Místo císařovo zastupoval předseda výboru bezpečnosti, žid Fiscbhof, který s hořící svící hned za Velebnou Svátostí kráčel. Průvod byl velmi skrovný, a v něm vynikali židé jakožto členové výboru bezpečnosti svými východními tvářemi. Při návratu processí bránili tři židé jakožto gardisté vchod do presbyteria před návalem lidu.

Má-li všeobecná svoboda sloužiti též církvi katolické ku prospěchu, jest nutně zapotřebí, aby katolické názory ve veřejném životě platnosti dosáhly a rozhodujícími se staly. Prostředky k tomu směřující jsou hlavně časopisy a spolky.

Mimo časopisy, o kterých výše zmínka učiněna, začaly r. 1848 vycházeti tyto listy: u Slovinců »Slovenský církevní časopis«, jež v Lublani vydávati začal Dr. Pogačar; ve Vídni týdeník Veithův »Aufwaerts«, »der Sprecher«, jež vydával Gartner, a »der Friedensbote«, vydávaný Doninem.

V Inšpruku vznikl 1. května katolický spolek konstituční pro Tyrolsko a Vorarlberg; spolek ten vytknul sobě za účel hájiti katolické prospěchy a konstituční zásady monarchie.

Ve Vídni byla r. 1848 snahou slovatného Dra Jana Emanuele Veitha založena katolická jednota.

Veith narodil se 10. července r. 1788 v Chodové Plané (Kuttenplan) v Čechách ze židovských rodičů, studoval v Praze, později ve Vídni, kde též za doktora lékařství byl povýšen a stal se ředitelem ústavu zvěrolékařského. R. 1818 přijal křest sv., vzdal se svého stkvělého postavení a vstoupil do kongregace Redemptoristů, kde zůstal až do r. 1830. Vystoupiv z kongregace stal se r. 1833 kazatelem v metropolitním chrámě sv. Štěpána. Jakožto kazatel uchvacoval mocně mysl posluchačů, jichž většina náležela k pohlaví mužskému. R. 1845 opustil místo stálého kazatele, avšak nevzdal se kazatelství. Radikálové vídeňští velice ho nenáviděli a r. 1848 pokoušeli se mnohdy o přerušení jeho přednášky, ale posluchači buď nezbedníky vyklidili, aneb je k tomu donutili, aby se tiše chovali.

Na založení katolické jednoty ve Vídni r. 1848 pomýšleti a úmysl ten provésti mohlo se podařiti pouze odvaze Veithově, jemuž Šebastian Brunner věrně byl nápomocen. Jednota konala první své schůze v domě amerického konsula pana ze Schwarzerů, který byl též zvolen předsedou. Brzy čítala jednota ve vnitřním městě na tisíce údů, zakládala filiálky na předměstích, odbývala četně navštěvované schůze, v nichž se konaly prospěšné přednášky. Jednota obrátila též zřetel

svůj k vyučování odrůstlé mládeže; obzvláště ujala se opuštěné mládeže české a zřídila pro ni českou školu nedělní.

Tento katolický ruch rozjitřil náramně židy a radikály. Židovské radikální časopisectvo spílalo jednotě a jejím členům »reakcionářů«, »černožlutých«, »tmářů« atd., mluvilo o »popech, popských rejdech a tajně v temnostech se plížící konspiraci« a připisovalo jí nejpodlejší úmysly. Avšak zuření to jednotě nejen neublížilo, nýbrž spíše jí prospělo.

Zásluhy Veithovy uznal nejprve arcibiskup solnohradský kardinál Schwarzenberg, kterýž jmenoval dra Veitha r. 1847 čestným kanovníkem solnohradské kapitoly. Jedna německá katedrálka nabízela pak Veithovi skutečný kanonikát, kterého však nepřijal. Pražská universita udělila mu r. 1848 čestný doktorát theologie. Jenom arcibiskupové vídeňští Milde a Rauscher neznali zásluh Veithových a nikterak si výtečného muže toho nevšímali. Duchovenstvo města Vídně věnovalo Veithovi roku 1848 stkvostný pohár. Císař František Josef I. udělil mu komandérský kříž řádu, jenž nese jméno císařovo. Vídeň jmenovala jej r. 1871 čestným měšťanem. Veith zemřel 6. listopadu 1876 v 90. roce věku svého a byl ve vlastní hrobce na Matzleinsdorfském hřbitově pochován.*)

E) Říšský sněm a věci církevní.

§ 88. Říšský sněm ve Vídni. Zrušení poddanosti a desátku.

Poslanci říšští sešli se dne 10. července r. 1848 k první schůzi do císařské jizdárny ve Vídni a začali své porady, zvolivše za předsedu vídeňského poslance advokáta Schmitta a za místopředsedy Čecha Strobacha

*) Obširný a důkladný životopis Dr. Veitha uchystal do tisku příbuzný jeho, bývalý professor filosofie při pražské universitě, Dr. Löwe.

a Poláka Smolku. Slované měli většinu. Sněm byl započat beze všech služeb Božích. Začal bez Boha, necenil vysoko cirkve a náboženství, liboval si v radikálních názorech a proto také jeho práce nevedly k vytknutému cíli, totiž ke znovuzrození Rakouska.

Především zaslal říšský sněm petici k císaři, aby se do Vídně navrátil. Ferdinand I. pak skutečně žádosti té vyhověl a přijel dne 12. srpna nazpět do Schönbrunnu.

Jelikož odevšad zasílaly se sněmu stížnosti týkající se roboty, poddanství a vrchnosti, uznal sněm říšský za nutné, rokovati nejprve o těch věcech.

Ve třetím sezení dne 26. července učinil Jan Kudlich, poslanec za Benešov (Bennisch) ve Slezsku (mladičský muž, který teprve nedávno svá studia byl ukončil), návrh, »aby veškerá poddanost se všemi právy a povinnostmi z ní plynoucími byla zrušena; zdali a jaká náhrada se má dáti, ustanoví se později.« Kudlichův návrh podporovali všichni poslanci. Stran náhrady však se náhledy poslanců rozcházely. Pro náhradu byli Čechové, větší díl Poláků, Tyrolané a mnozí liberálové; sedláci však a nejkrajnější levice nechtěli o nějaké náhradě ani slyšeti. Celkem byly 73 návrhy ve věci té podány a zamítnuty. Ministr Bach rozdělil posléze otázku náhrady na dvě částky a pravil: za zrušení osobního svazku poddanství nedá se náhrada žádná, ale za osvobození majetku pozemkového náhrada dáti se musí. Z otázky té učinilo ministerstvo kabinetní otázku. Po vášnivých debatách přijal konečně sněm dne 31. srpna jednohlasně zrušení rozdílu mezi dominikální a rustikální půdou a zrušení všech břemen, které z vrchního majetku plynuly. Dne 1. září byla 174 hlasy proti 144 přijata »slušná náhrada za služby a dávky, kterými vlastník pozemku své vrchnosti byl povinen,« a 222 hlasy proti 125 bylo stanoveno, že se mají pro tuto náhradu utvořiti zemské, na sobě nezávislé fondy. Směr foederalistický zvítězil v tomto článku.

Císař potvrdil usnesení sněmu a vydal patent ze 7. září r. 1848, jímžto stav rolnický nabyl úplné svobody. Článek třetí vypočítával břemena, která se zru-

šují, a mezi nimi též desátek; článek pátý pak sliboval náhradu za zrušení břemen na pozemku lpějících, a mezi nimi uváděl opět desátek.

Patentem ze 7. září přestalo Rakousko býti státem feudálním a vstoupilo v řadu moderních svobodných státův, kterážto zásluha náleží Ferdinandovi Dobrotivému.

Avšak po uveřejnění patentu nastala otázka, je-li zrušen také desátek farní? Občané tázali se svých poslanců, z nichž někteří kladně, jiní záporně odpovídali. Jelikož pak zákonodárcové sami nevěděli, kterák věc vyložití, musil v životě nastati zmatek, neboť osadníci, vykládajíce patent ve svůj prospěch, uchtěli desátek odváděti, ba i vrchnosti odepřeli obročníkům své peněžní i deputátní dávky. Duhovenstvo obracelo se ke konsistořím a krajským úřadům, žádajíc za ochranu. Konsistoře pak tázaly se zemské vlády. Královéhradecká konsistoř upozornila při tom gubernium české na to, že poměr beneficiáta k patronovi nezakládá se na poddanství, nýbrž na zvláštních smlouvách. Dávky kněžím povinné že byly buď při samém založení beneficia systemisovány, nebo jsou zlepšením výživy duchovního správce. Jmenovitě desátek v Čechách že bezprávně nazývá se desátkem, jelikož bez ohledu na žeň záleží v určité dávce obilí, lnu atd., a jen jméno má s panským desátkem společné. Dále poukazuje konsistoř na hmotný nedostatek ze zrušení desátku plynoucí; nebudouť farářové moci vydržovati kaplanů, čímž služby Boží a duchovní správa náramnou škodu utrpí.

Ministerstvo vydalo nejprv okružník ke guberniím, kterýmž vyslovalo, že úřední vynučování dávek farních díti se nemůže, pokud otázka o zrušení jich nebude rozhodnuta. Jenom dávky, připadající na čas až do 7. září 1848, mohly se soudně vymáhati.

Dne 3. července r. 1849 nařídilo ministerstvo, že všechny takové příjmy, které Fassí aneb jinými listinami kostelům, farám a školám jsou pojištěny a jen omylem desátkem se nazývají, i budoucně odváděti se mají, dokud výkup nebude proveden.

Zemské kommissee vyvazovací obdržely pak od ministerstva vnitřa instrukci z 2. února r. 1850, kde

o farním desátku se praví, že sice zákonem ze 4. září roku 1848 zrušen není, avšak dle § 6. patentu ze 4. března 1849 výkup čili vyvazení farního desátku se připouští. Vyvazení to neděj se od úřadů z povinnosti, nýbrž jen tehdy, kdyby ti, jimž se desátek odvádí, neb obec, neb většina osadníků desátkem povinných v určité době za to žádali. Kommissie pro Čechy určila lhůtu k žádostem za vyvazení až do 30. listopadu 1850.

Konsistoře české přikázaly beneficiátům, aby samovolně za vyvazení nežádali, nýbrž kde by toho prospěch beneficia vyžadoval, aby dříve ke konsistoři se obrátili a vyššího povolení si vyžádali.

Nicméně byl přece po celých Čechách výkup desátku farního (až na velmi skrovné výjimky) proveden, a to v cenách tuze nízkých, čímž byly příjmy beneficií vůbec velice ztenčeny. Náhrada byla sice konkordátem slíbena (čl. 33.), avšak stát zůstal podnes dlužníkem církve.

§ 89. Pamětní spisy biskupů předložené sněmu říšskému.

Úkol říšského sněmu, mimo zbudování ústavy pro říši, záležel také v tom, aby poměr mezi církví a státem zákonitě byl upraven. Na ten účel bylo zapotřebí vytknouti předměty, v nichž se zájmy církve a státu sbíhají. Proto biskupové říše rakouské uznávali za svou povinnost, předložiti říšskému sněmu pamětní spisy, o poměru církve k státu pojednávající.

a) Morava. Nejprve podali biskupové moravské církevní provincie, arcibiskup olomoucký Sommerau-Beckh a biskup brněnský Schaaffgotsche, říšskému sněmu spis pod názvem: »Memorandum episkopátu moravské církevní provincie o žádoucím upravení poměrů církve katolické v konstituční monarchii«.

Předměty, o kterých spis mluví, jsou tyto:

1. Vzdělání a vychování kandidátů stavu duchovního; 2. náboženská matice; 3. ustanovování vý-

pomocných kněží; 4. zkouška konkursu farního; 5. zrušení rozdílu mezi faráři a lokalisty; 6. ustanovování samostatných správců duchovních; 7. jejich dotace; 8. vyvazení desátku a jiných naturálních dávek; 9. hmotné opatření deficientů; 10. korespondence biskupů s papežem; 11. zavedení synod, pastorálních konferencí a kněžských exercicií; 12. svobodné vykonávání církevní pravomocnosti; 13. změna zákonodárství manželského; 14. církevní jmění; 15. kázeň církevní; 16. řehole; 17. poměr církve ke škole; 18. spolky katolické; 19. ochrana víry a dobrých mravů proti bezuzdnosti tisku.

Toto memorandum, které sepsal Kutschker, professor při fakultě theologické v Olomouci, později arcibiskup vídeňský, hájí rázně svobodu církve a naplnilo duchovenstvo radostí, ježto vidělo ve svých biskupech věrné strážce vinice Páně a bojovníky za svatou věc. Za to pobouřil pamětní spis velice krev vídeňských liberálův i radikálů, kteří namítali, že prý pamětní spis směřuje vlastně k utiskování nižšího duchovenstva. Proti tomu vystoupilo 735 kněží brněnské diecése, kteří zaslali v říjnu r. 1848 adresu k ministerstvu, v níž vyslovují úplný svůj souhlas se všemi články pamětního spisu biskupův.

b) Čechy. Biskupové české provincie církevní: Alois Josef Schrenk, arcibiskup pražský, Karel Hanl, biskup královéhradecký, Augustin Bartol. Hille, biskup litoměřický, a Josef Ondřej Lindauer, biskup budějovický, podali říšskému sněmu pamětní spis, jehož název jest: »Jaký jest poměr mezi církví a státem, pokud se vlastní církevní správy dotýká? Zodpovídáno od českého episkopátu 1848«.

Spis ten jest krátký, ale jadrný kanonický rozbor. Především jest jasně nakreslen základní poměr církve ke státu. Poměr obou jest koordinace. Každá ve svém oboru jest nejvyšší, jediné rozhodující mocností; každá jest ve svém oboru suverenní. Obě mocnosti sobě neodporují, nýbrž se podporují. Oborem církve jest náboženství a mravnost, t. j. co má člověk věřiti a činiti, aby byl spasen; oborem státu jest společenská spravedlnost a zevnitřní blahobyť v občanském životě.

V náboženství a mravnosti jest stát na církvi závislý; naopak zase církev, jakožto právní osobnost, jest státním občanem, požívá občanských práv a koná občanské povinnosti.

Církev jest dle svého původu přímo božským zařízením a má vládu od Boha ustanovenou. Stát sice v základě svém spočívá též na autoritě božské, avšak co do časného vývoje svého a formy jest dílem lidským.

Působnost církve vztahuje se na veškeré člověčenstvo, které vykoupení potřebuje; působnost státu obmezuje se na některé národy a země.

Prostředkem k cíli vedoucím jest ve státu zevnitřní nutnost. Prostředky, kterými církev působí, jsou duchovní; její tresty nemají jiného účelu, nežli svobodný návrat a polepšení hříšníkovo.

Z toho jest patrné, že obě tyto mocnosti sobě neodporují, nýbrž přátelsky se podporují, majíce společný konečný účel: vychování člověka k dosažení spásy.

»Za svou svobodu podstoupila církev nejtěžší boje, a její nejsvětější a nejučenější mužové obětovali za ni statky i život.« Biskupové žádají, aby církvi udělena byla svoboda bohoslužby a správy beze všl překážky se strany státu.

Mimo pamětní spis českého episkopátu byla říšskému sněmu předložena též petice duchovenstva českého, i velikého počtu nekneží, za svobodu církevní. Tato petice byla ovocem trojí porady v Praze konané a jest redigována od Václava Štulce. Krásná jsou v ní následující slova: »Církev měla v absolutním státě zdánlivě přednost, ale ve skutečnosti byla rozmanitým způsobem zotročena. I ona má v novém státě dosíci postavení, jež jest důstojno vznešené úlohy, které se jí božským Zakladatelem dostalo. Okovy, které národové zlomili, nesmějí více jí jedinou tížiti; naopak ona musí každý pokus těch, kdož nové okovy rádi by na ni vložili, byť to byly okovy ze zlata, diamanty ozdobené, rozhodně a důstojně od sebe odmítnouti. Církev, jsouc toho vzdálena, aby nárok na přednost nebo výsadu činila, žádá pro sebe jen to jediné, co

všichni sobě žádají, totiž dokonalé udělení a pojištění svobody.« Nyní následuje formulování této svobody ve třech člancích. V prvním žádá se úplná svoboda učení čili hlásání pravdy, ve druhém samostatné spravování vnitřních záležitostí a ve třetím zajištění a svobodné užívání církevního jmění.

Toto rozhodné vystoupení duchovenstva a četných laiků překvapilo nepříjemně české i německé liberály, kteří začali nyní znova ve svých listech ohřívati všechny zásoby starých pomluv o reakci, panování popů, duchovním otroctví, jesuitství atd., aby podpisování petice zamezili. Ale veškero úsilí bylo marné; petice, hojnými podpisy opatřená, dostala se před říšský sněm.

c) Solnohradsko. Roku 1835 byl zvolen arcibiskupem solnohradským kníže Bedřich ze Schwarzenberka, kterýž r. 1842 kardinálem jmenován. Těž svolal v září r. 1848 všechny své suffragány do Solnohradu ke společné poradě, jižto se účastnili: Jan Nep. Tschiederer, biskup tridentský; Vojtěch Lidmanský, biskup krcký; Antonín Martin Slomšek, biskup labodský; Habtmann, kanovník, a Amberg, duchovní rada, jako zástupcové biskupa brixenského Bernarda Galury; Josef Büchinger, kanovník, jménem administrace sekovské diecése; Matěj Gruber, kanovník, jménem administrace lubenské diecése (Leoben). Z olomoucké diecése byl do Solnohradu poslán arcikněz Augustin Vahala.

Biskupové solnohradské provincie sepsali adresu na říšský sněm (adresa má datum 14. září 1848) k obhájení svobody církevní.

d) Arcidiecése vídeňská. Duchovenstvo arcidiecése vídeňské podalo říšskému sněmu petici ze dne 6. září 1848, ve které žádá, aby bylo odstraněno právo řečené »jus circa sacra«, jakož také »jus cavendi«; církevní jmění budiž v celistvosti zachováno a církvi ke spravování svěřeno. Zrušeno budiž »placetum regium«, spolčovací právo pak budiž církvi v plné míře propůjčeno.*)

*) Jelikož ostatní adresy do pozdější doby spadají, promluvíme o nich teprve při vypsání sněmu kroměřížského.

§ 90. Protestanté.

Také protestanté domáhali se svobody svého vyznání a konali za tou příčinou společnou konferenci ve Vídni od 3.—11. srpna r. 1848, kde se usnesli, aby 1. zevnitřní právní poměry evangelické církve byly dle potřeb časových urovnány, a 2. aby církev uvnitř na základě synodální ústavy a unie byla reformována.

Jelikož urovnání evangelických církevních poměrů se protahovalo, předložili tři pražští pastoři ve jméne protestantského duchovenstva českému guberniu spis, v němž oznamují, kterak hodlají se v úřadování svém zachovati do té doby, než vláda věci protestantův urovná.

Pastoři praví 1. že přestupující k nim katolíky přijmou a katolického faráře o tom prostřednictvím politických úřadů zpraví; 2. evangelíci nebudou již štolové poplatky katolickým kněžím odváděti; 3. prohlásky snoubenců, jsou-li oba evangelíci, stanou se jen v evangelickém kostele, a nikoli v katolickém; 4. evangeličtí duchovní povedou samostatné matriky a nebudou již posílati duplikáty kněžím katolickým; 5. reversy o vychování dítek ze smíšených manželství v katolickém náboženství, pokud jsou vynuceny(?), nemají žádné platnosti.

Poměry protestantů byly prozatím urovnány nařízením ministerstva vnitra, které císař František Josef I. dne 26. ledna r. 1849 potvrdil. Dle tohoto nařízení dán protestantům úřední název: »evangelíci augsburské« neb »helvetské konfesse«. Zvláště pak ustanoveno: Přestoupení od jednoho křesťanského vyznání ke druhému jest volno každému, kdo 18. rok věku svého dokončil. Přestupující jest povinen svému posavadnímu duchovnímu správci přede dvěma svědky oznámiti, že vystupuje; po uplynutí 4 neděl tímž způsobem oznámí, že při svém úmyslu trvá. Duchovní správce dosvědčí písemně, že se toto dvojí vyjádření stalo. Když by farář se zdráhal, mohou dosvědčiti totéž oba svědkové. Přestupující ať ukáže obé vysvědčení svému novému duchovnímu správci, a tím jest přestoupení vykonáno.

Evangeličtí duchovní obdrželi právo vésti samostatně s úřední platností křestní, kopulační a úmrtní matriky; veškeré dávky štolové přiřknuty pastorům; ohlášky snoubencův evangelických měly se díti jen v kostele evangelickém, při smíšených manželstvích pak ve chrámě katolickém i evangelickém.

l') Vídeňská revoluce v říjnu 1848.

§ 91. Vídeň a Maďaři. Zavraždění hraběte Lattoury. Císař Ferdinand I. v Olomouci. Dobytí Vídně.

Ve Vídni bylo mnoho lůzy, která v Prateru a Brigittenavě pracovala a ze státní pokladny byla placena. Spolky demokratické ji velebily a nalézaly v ní hlavní svou podporu. Ministerstvo snížilo 19. srpna plat dělníkův o 5 kr. při ženách a polodorostlých, a všichni byli spokojeni; teprve v neděli 21. srpna dostali poučení od demokratův, i nastalo vzbouření, které musilo býti zbraní potlačeno.

Vídeňští demokraté našli však potom vítané spojence v Maďarech. Když totiž bán Jelačić na obhájení Slovanů do uherského území vtrhl a již již k Pešti se přibližoval, dostali Maďaři strach, a peštský sněm vyslal k návrhu Košutovu do Vídně deputaci, která měla říšskou radu žádati, by Maďarům pomoc poskytla. V deputaci byli Deák, Eötvös a 4 magnáti. Strobach oznámil dne 19. září, že deputace chce býti připuštěna do sněmovny. Levice, frankfurtsky smýšlející, byla pro připuštění, pravice však, z níž se jakožto řečník obzvláště vyznamenal Rieger, prohlásila se proti připuštění deputace; návrh Riegrův přijat 186 hlasy proti 108. Deputace maďarská nebyla tedy do sněmovny připuštěna.

Vídeňští demokraté učinili však večer téhož dne 19. září průvod s pochodněmi ke cti Maďarů, kteříž u města Frankfurtu bydlili. Tausenau proklínal ve své

řeči ministerstvo a »bídny sněm« a ujišťoval Maďary o sympatiích vídeňského lidu.

Když v dalším postupu událostí palatin arcivévoda Štěpán úřadu se vzdal a mimořádný císařský kommissar generál Lambert na mostě v Pešti byl zavražděn, poslal ministr války Latour veškeré vojsko, které ještě pohotově měl, do Uher. Avšak lůza vídeňská protivila se násilím odchodu vojska a postoupila ve své zuřivosti tak daleko, že dne 6. října 1848 obsadila všechny ulice, zahнала konservativní černo-žluté oddělení národní gardy a žádala, aby jí byl vydán ministr války Latour. Ministerský palác Latourův byl brzy nejhorší lůzou obklíčen. Byla sice na rychlo zavřena hlavní brána a postranní chodby zabeďněny, po čemž stráž vtrhla do vnitřního dvora: ale těmito opatřeními vzrostla ještě více zběsilost lůzy, která začala paláce dobývat. Latour mohl si z nesnáze pomoci, kdyby dělo, ve dvoře se nalézající, byl dal mezi lid vypáliti, po čemž 160 granátníků, kteří pohotově byli, útok na lid učiniti mohlo, a lid by se byl jistě rozprchl. Mnozí generálové k tomu radili, avšak Latour nechtěl uposlechnouti rady jejich, nýbrž poručil otevřiti vrata a zakázal vojsku všeliké násilí. Lid valil se nyní do paláce do vyšších poschodí. Ostatní ministři vyšli šťastně z domu, generálové, důstojníci i granátníci se rozprchli. Latour zůstal sám se dvěma pobočníky, a nyní teprve poznal nebezpečení, které mu hrozilo. Nemoha více utéci, převlékl se do šatův občanských a skryl se ve tmavé komoře. Mezitím lůza v pokojích rozbila nářadí a hledala Latoura.

Nyní dostavili se do budovy poslancové Smolka, Fischhof a Sierakowski. Latour vystoupil nyní ze svého úkrytu a napsal vlastnoručně své poděkování; Smolka oznámil to lidu, který již do třetího poschodí byl vnikl. Lůza však řvala: »Zlosyn musí viseti!« Nezbývalo nic jiného nežli Latoura jako zajatého doprovázeti. Smolka a Fischhof byli ochotni vydati Latoura lidu, jestliže se někteří zaručí, že jeho život budou chrániti. Když 20 gardistův a dělníků na to přísahu učinilo, odebrali se poslanci s touto stráží k Latourovi nazpět, který jím vyšel vstříc řka: »Zde jsem, nebál jsem se kulí ani

bodáků, nebojím se také žádné dýky; jsem poctivec a mám dobré svědomí.«

Doprovázen svými pobočníky a poslanci a obklíčen stráží, sestupoval Latour se schodů dolů; každým krokem rostlo však pro něho nebezpečství. Již na schodech nemohla ho stráž před týráním uchrániti; klobouk byl mu s hlavy sražen, on za vlasy tahán a holemi tlúčen, tak že sotva na nohou se držel. Když vstoupil na dvůr, byl od svých průvodcův odtržen a obdržel na hlavu ránu šavlí a kladivem zároveň. Nyní byl holemi, klacky, bodáky napaden a klesl k zemi. Ještě živ jsa, byl se země vyzdvižen a připravenou šňúrou na mříž okna pověšen. Šňúra se však přetrhla a on klesl opět na zemi. Lúza vlékla ho po zemi, a když se roznesla pověst, že vojsko táhne, nechala ho ležeti. Když však po několika minutách ona zpráva ukázala se býti nepodstatnou, byl na náměstí před palácem ministerským na plynový kandelaber opět pověšen a ještě jako mrtvý od surovcův týrán. Obdržel 43 rány, většinu z nich jsa ještě živ; byl v pravém smyslu slova od divochův umučen. Vraždníci Lichnowského ve Frankfurtě a Lamberga v Pešti našli pokrevní bratry své ve Vídni.

Úřední vyšetřování praví, že vražda Latourova byla v aule umluvena a dle úmluvy provedena. Vraždníci Latoura, dělník železniční Wangler, malíř pokojů Brambosch a kravattář Jarkovič byli dne 14. března r. 1849 oběšeni.

Po vraždě Latourově zmocnila se lúza zbrojnice, aby se zbraněmi opatřila. Jelikož říšský sněm měl pod nátlakem lúzy ve svých pracích pokračovati a tudy pohřešoval všeliké svobody, odešli z něho Čechové a jiní poslanci mírného smýšlení; levice za vůdcovství Smolkova zůstala ve Vídni.

Císař Ferdinand I. v Olomouci. Dobyť Vídň. — Dne 7. října vyjel císař Ferdinand pod ochranou vojska ze Schönbrunnu a uhostil se dne 14. října v Olomouci.

Ministrovi financi Krausovi byl doručen císařský manifest, aby jej veřejně prohlásiti dal. Císař káral

ostře události ze dne 6. října a vybízel všechny přátele Rakouska, aby se kolem něho shromáždili a anarchii konec učinili. Knížete Windischgrätze jmenoval císař polním maršálkem a svěřil mu úkol podmanění revolučního města Vídně.

Povstalci chtěli učiniti jakýsi mír s Windischgrätzem, který jim však v krátkosti vzkázal: »S buřiči nevyjednávám.«

Teď nastoupil říšský sněm i rada města Vídně cestu protestův; ohrazovali se proti vkročení bána Jelačiče na území rakouské a proti rozsáhlým plnomocstvím knížete Windischgrätze. Tato ohrazení ovšem nezarazila Windischgrätze v pochodu jeho proti Vídni.

K obraně města sloužila národní garda, jížto velel Václav Messenhauser. Jádro válečné moci tvořila však lůza pod jménem »mobilní gardy«; veliteli jejími byli sběhové, důstojníci Fenneberg a Haug, a Poláci Jelowicki a Bem. Maďaři a Frankfurťští demokrati poslali Vídni blahopřání a slíbili také hmotnou pomoc.

Když byl kníže Windischgrätz s válečnými přípravami hotov, oznámil 20. října ze svého hlavního stanu v Břeclavi svůj pochod proti Vídni a prohlásil nad městem stav obležení, stanné právo a suspensi všech občanských úřadův. První boje začaly 26. října; ten den obsadil polní maršálek Brigittenavu a Prater; 28. října učiněn útok na předměstí Jaegerzeile a Landstrasse; 29. října vyjednávala městská rada o vzdání se města; tu však dne 30. října přišla zpráva, že uherské vojsko Vídni táhne ku pomoci. A bylo tomu tak, jen že Vídeň se dlouho netěšila. Neboť bán Jelačić porazil uherské vojsko u Schwechatu, po čemž Windischgrätz s Jelačičem dne 31. října Vídňě dobyli.

§ 92. Císař Ferdinand I. zřiká se vlády.

Císař Ferdinand I. složil vládu Rakouska v Olomouci dne 2. prosince r. 1848. Všichni členové císařského rodu, celý dvůr, ministři, guberniální president hrabě Lažanský, krajský president hrabě Mercandin, všichni v Olomouci přítomní vyšší úředníci státní a

důstojníci byli na 8. hodinu ranní obesláni ke dvoru do residence arcibiskupské, s nimi pak zároveň polní maršálek kníže Windischgrätz a polní zbrojmistr bán Jelačič, kteří proto u večer před tím naschvál do Olomouce přijeli.

O půl osmé naplnily se sály residence, a každý se ptal, co se bude vlastně dít. Do trůnní síně vstoupili arcivévodové a arcivévodkyně, ministři, generálové Windischgrätz a Jelačič, hrabě Grünne a legační rada Hübner.

Z arcivévodů byli přítomni arcivévodkyně Marie Dorota, vdova po palatinovi arcivévodovi Josefovi, a Alžběta, manželka arcivévody Este; pak arcivévodové Ferdinand Max, Karel Ludvík, Karel Ferdinand, Vilém, Josef a Ferdinand Este. Žádný ze jmenovaných nevěděl, co se bude dít. Arcivévoda Karel Ferdinand přistoupil k ministrovi války a pravil mu: »Řekněte mně, co se to dnes děje, že nás sem již na 8. hodinu obeslali.« Na to odvětil ministr: »Račte, císařská Výsost, míti na okamžení strpení, hned se to dovíme.«

Brzy po osmé hodině otevřely se dvěře, a nejprve vstoupil do trůnní síně generální pobočník kníže Josef Lobkovic a za ním oboje Veličenství císař a císařovna, doprovázeni nejvyšším dvorním maršálkem lantkrabětem Bedřichem Egonem Fürstenbergem a nejvyšší hofmistrovou císařovninou lantkraběnkou Teresíí Fürstenbergovou, pak arcivévoda František Karel se svou manželkou arcivévodkyní Žofíí a jejich syn arcivévoda František Josef. Veličenstva posadila se na připravených sedadlech a totéž učinili arcivévodové. Za všeobecného napjetí vytáhl císař Ferdinand I. papír a četl tato závažná slova: »Důležité příčiny přivedly nás k nezvratnému úmyslu, abychom korunu císařskou složili, a sice ve prospěch svého synovce nejjasnějšího pana arcivévody Františka Josefa, kterého jsme za zletilého prohlásili, jelikož náš milovaný pan bratr nejjasnější pan arcivévoda František Karel se vyslovil, že práva, kteréž jemu dle domácího a státního zákona přísluší, ve prospěch jmenovaného syna se vzdává.« Po přečtení těch slov vyzval císař ministra císařského domu knížete Schwarzenberga, aby dotyčné listiny přečetl. Kníže

Schwarzenberg četl nyní prohlášení arcivévody Františka Josefa za zletilého, dále prohlášení, jímžto se arcivévoda František Karel vzdává práva nástupnictví, a konečně listinu, již císař Ferdinand koruny císařské se vzdává.

Když čtení bylo ukončeno a listina poděkovací od císaře a jeho bratra arcivévody Františka Karla podepsána a od ministra císařského domu kontrasignována: přistoupil mladý císař ke starému a klekl před ním, aby od něho obdržel požehnání. Ferdinand naklonil se k synovci svému, požehnal a objal ho a pravil svým dobrotivým, prostým způsobem: »Bůh tě požehnej; buď jen hodný; Bůh tě bude chrániti; rádo se stalo.« (Gott segne dich, sei nur brav, Gott wird dich schützen, es ist gern geschehen.) Tato slova byla jen od nejbližší stojících slyšána, a byla ta jediná, která na programu nestála, jako tam též nestály slzy, které v oku mnohých přítomných se zaleskly.

Na to poklekl mladý císař před císařovnou, která ho jako matka objala a políbila; totéž učinili také rodiče císařovi. Protokol o celém aktu sepsal legační rada Hübner.

Když se dvůr vzdálil, otevřely se dvěře, a nyní vstoupili všichni shromáždění do síně, kde Schwarzenberg v krátkosti jim oznámil, co se stalo. Na to byla změna trůnu českými a německými plakáty v městě Olomouci na třech místech prohlášena. Mladý císař přijal nyní ministry a vojevůdce; když Windischgrätz před něho předstoupil, šel mu císař v ústrety řka: »Vám jsme za vše k dikům zavázáni,« a objal jej. Pak vykonal přehlídku vojska.

Mezi tím chystali se starý císař a císařovna k odjezdu; o půl jedné byli již na nádraží; nikdo neočekával tak rychlého odjezdu. Císař Ferdinand odjel do Prahy.*) Ve své milé Praze žil všeobecně jsa milován po 27 let až do své smrti. Zemřel v Pánu 29. června r. 1875 o půl čtvrté hodině odpoledne na královském hradě pražském.

*) Die Thronbesteigung des Kaisers Franz Josef I. Von Josef Alex. Freiherrn von Helfert. Prag 1872, str. 327—331.

Po celých 27 let neviděla Vídeň Ferdinanda Dobrotivého a Čechům nezapomenutelného. Všeliké snahy, které ho k návštěvě Vídně měly pohnouti, zůstaly u něho marny; ano svému okolí přísně zakázal, aby v přítomnosti jeho o Vídni nikdy se nemluvalo. Když Prusové Čechy obsadili, neodjel státní drahou, jen aby Vídeň spatřiti nemusil, a proto cestoval raději na obyčejném voze do Inšpruku. Nevděčná Vídeň uviděla teprv jeho mrtvolu a mohla si tehdáž připomenouti nevděk, kterého se na šlechtěném císaři dopustila.

Celá tato nesmírně důležitá událost, kterou jsme právě vyličili, byla až do posledního okamžení zahalena rouškou největšího tajemství. Jen některé osoby o tom věděly, ale mezi těmi nebyli ani vlastní bratři císařovi. Když tajemný závoj byl odhrnut, rozcházela se mínění na různě. Někteří mysli, že císař Ferdinand Vídni a Uhrům revoluci odpustiti nemůže, nechce-li si na vážnosti zadati; to však prý učiniti může jeho nástupce František Josef, nejsa posud nijakými sliby vázán. Jiní mluvili o palácové revoluci, a jiní posléze roztrušovali pověst, že změna stala se jen proto, aby starý absolutismus byl opět zaveden.

Císař Ferdinand pojal úmysl vzdáti se vlády již v březnu roku 1848 a vyslovil se o tom k císařovně; ale kníže Windischgrätz zrazoval s toho co nejúsilovněji a po několika dnech nebylo o tom více řeči. Později mluvilo se opět o odstoupení císařově ve prospěch jeho bratra Františka Karla u přítomnosti knížete Windischgrätze, když císařův strýc, arcivévoda Ludvík, 5. dubna roku 1848 správy veřejných věcí se vzdal. Tu pravil Windischgrätz se vši ictivostí, ale zároveň zcela rozhodně, že odstoupení císařovo není ještě na čase; kdyby však jednou tento krok se učiniti měl, pak že se to musí státi ve prospěch mladého arcivévody Františka Josefa. Za důvod uváděl Windischgrätz, že arcivévoda František Karel spojen jest příliš úzce s nynější vládou Ferdinandovou, než aby se nástupcem jeho státi mohl.

Po svém útěku z Vídně do Inšpruku mluvil císař Ferdinand opět častěji s císařovnou o tom, že se koruny vzdá, a císařovna obírala se nyní stále touto

myšlenkou. Konečně ujednala s arcivévodkyní Žofii celou věc v ten způsob, aby 18. srpna, kdež arcivévoda František Josef 18 let stáří dosáhl a tudy dle domácího zákona dynastie zletilým se stal, císař a jeho bratr František Karel ve prospěch synovce a syna trůnu se vzdali.

Když se rodina císařská do Vídně navrátila, litoval Windischgrätz, že tento krok učinila, a ona sama brzy poznala nebezpečnost, do kterého se uvrhla. Mezi Vídní a velkým generálem Čech dala se ustavičně důvěrná vyjednávání prostřednictvím podplukovníka barona Langenaua. V Praze věděli o tomto tajemství ještě nejstarší syn Windischgrätzův Alfred a jeho švagrová kněžna Aloisie Schönburgova. Císařovna snažila se knížete Windischgrätze nakloniti k tomu, aby Ferdinand už nyní odstoupil; avšak maršálek stál na tom, aby se to stalo jenom tenkrát, kdyby revoluce svého ramene k nové ráně pozdvihla, kterou by císař odvrátiti nemohl.

Touž dobou šlo o obsazení místa generálního poručníka císařova. Dvůr rozhodl se konečně pro knížete Josefa Lobkovice, který byl za dnů březnových v průvodu Windischgrätzově. Windischgrätz poslal jej ihned z Prahy do Vídně, zasvětil ho v tajemství, dal mu instrukci stran událostí, které předvídal, a učinil ho zodpovědným za to, aby císař k novým ústupkům nesvoloval; kdyby se nové nepokoje strhly, měl Lobkovic tolik vojska při osobě císařově ponechati, kolik bylo třeba, aby se mohl císař bezpečně do Olomouce odebrati, a k tomu dodal Windischgrätz: »Pak dobudu Vídně, Jeho Veličenství vzdá se trůnu ve prospěch svého synovce, a já pak zmocním se Budínu-Pešti.« V listě svém k císařovně kladl jí Windischgrätz na srdce, aby Lobkovic o všem byl zpraven, co se císaři ku podpisu předloží, a 6. září poslal jí návrh dvou svolání pro odstupujícího a nastupujícího císaře; obě svolání dal přeložiti též do frančtiny, aby je císařovna mohla osobně zkoušeti, nejsouc řeči německé zúplna mocna.

Revoluci vídeňskou ze dne 6. října 1848. nadešla katastrofa a císař Ferdinand odebral se ihned pod

ochranou vojska do Olomouce. Když císařská rodina byla v jistotě, nechtěl Windischgrätz o změně trůnu slyšeti; radil, aby se s tím posečkalo, až budou také Uhři podrobeni, aby mladý panovník se svými poddanými do boje vstoupiti nemusil.

Tu však vystoupil v popředí Felix kníže Schwarzenberg, švagr Windischgrätzův, nový předseda ministerstva, který pravil, že úlohu, kterouž on na sebe vzal, může jen tenkráté zdárně provésti, zasedne-li na trůně císař v plné životní síle a svěžesti ducha. Další vyjednávání v té věci konala se za pobytu Windischgrätzova v Olomouci a porad účastnili se také Wessenberg, Stadion a Hübner, který byl prvním rádcem Schwarzenbergovým. Když bylo vše na jisto ustanoveno, vysloveno též přání, aby mimo Windischgrätze přítomni byli slavnému úkonu také maršálek Radecký a bán Jelačič, kteří tak velkých zásluh o dynastii a říši rakouskou byli sobě získali. Jelikož však vláda seznala, že by z toho nemalé nebezpečství vzniknouti mohlo, kdyby Radecký nyní Itálii opustil, byl mu zaslán vlastnoruční list císařův ze dne 30. listopadu; Ferdinand oznámil mu své odstoupení a vzdal mu spolu díky za prospěšné služby trůnu prokázané.

* * *

Pohlédneme-li se ještě krátce na dobu panování Ferdinanda Dobrotivého, musíme říci, že svým národům prokázal velká dobrodiní.

V politickém ohledu byla prvním jeho vládním úkonem amnestie udělená uvězněným italským karbonářům a haličským velezrádcům; posledním pak úkonem jeho bylo udělení ústavy, svoboda tisku, povolení národní gardy a prohlášení rovnoprávnosti národův a jejich jazyků; mimo to uvádíme zkrácení služby vojenské, obmezení tělesných trestův u vojska, stavbu veliké trati železniční, první postavení telegrafu, zřízení akademie věd.

Že byl Ferdinand ve svém soukromém životě mužem v pravdě nábožným a svatým, jest každému známo.

S jakou zbožností sůčastnil se služeb Božích, s jakou velebností a nádherou dal je ve své kapli na hradě pražském konati, ví každý Pražan, který je tam navštěvoval, a každý z nás, kteří jsme jako alumni tam na akolytaci chodili.

Památka Ferdinandova v Rakousku a jmenovitě u Čechů, které »svými milými« nazýval, potrvá věčně.

OBSAH.

Díl I.:

Doba od slavného panování císařovny Marie Terezie až do vzdání se trůnu císařem Ferdinandem Dobrotivým 1740—1848.

Str.

Předmluva 6

I. Období: Císařovna Marie Terezie (1740—1780).

Péče císařovny Marie Terezie o katolickou církev.
Počátky tak zvaných církevních oprav.

§ 1.	Ráz 18. století. Jansenismus, gallikanismus a febronianismus. Emská punktace. Francouzská revoluce	11
§ 2.	Císařovna Marie Terezie a její panování. Mládí jejího syna, císaře Josefa II., a čas jeho spoluvlády	20
§ 3.	Stav církve za Marie Terezie a spoluvlády Josefa II.	40
§ 4.	Různá vládní nařízení ve věcech církevních; zákaz processí a poutí; zrušení četných zasvěcených svátků; štolový patent	47
§ 5.	Zrušení patriarchátu aquilejského a zřízení arcibiskupství gorického	51
§ 6.	Zrušení řádu jezuitského; jeho stav; výčet jeho zrušených klášterů v české koruně; obnovení řádu papežem Piem VII.	53
§ 7.	Kratinký nástin protestantství v Čechách; rozruch mezi tajnými protestanty v Čechách a na Moravě v 18. stol. a jejich velezrádný a vlastizrádný list k pruskému králi Bedřichovi II.	57
§ 8.	Péče konsistoře pražské o vykořenění bludařství	76
§ 9.	Náboženské nepokoje v moravském Valašsku	81
§ 10.	Zřízení arcibiskupství v Olomouci a biskupství v Brně; zřízení pěti nových diecézí latinského obřadu v Uhrách	95
§ 11.	Péče císařovny o sjednocené a sjednocení rozkolníků. Sjednocení Rusínův a části Rumunův a Srbův. Unie Rusínův haličských	98
§ 12.	Svobodní zednáři ve státech rakouských	114

II. Období: Císař Josef II. (1780—1795). Zákonodárství císaře Josefa II. na poli církevním a účastenství duchovenstva v něm.

A) Zákonodárství císaře Josefa II. na poli církevním.

13.	Josef II. jako samostatný vládce	125
14.	Poměr církve v Rakousku k papeži	128
15.	Poměr státu k duchovenstvu	131
16.	Narižení ve příčině kultu	132
17.	Toleranční patenty a jejich následky	142
18.	Svododa tisku	152
19.	Bouře proti klášterům a církevním bratrstvům	153
20.	Vychování duchovenstva	166
21.	Papež Pius VI. ve Vídni	179
22.	Císař pomýšlí na rozkol	185
23.	Vylučování pravomocnosti cizích biskupů ze států rakouských; zřízení linecké diecése a upravení a ohraničení církevní provincie vídeňské; upravení části solnohradské církevní provincie v Rakousku ležící	189
24.	Zřízení biskupství budějovického; ohraničení českých diecézí; zřízení generálního vikářství fezenského v Chebu; Kladsko; Vratislavská část diecése v rakouském Slezsku	196
25.	Zřízení velikého množství far a lokalit	201
26.	Právo manželské	202
27.	Zákony pobřežní	203
28.	Ztroskotání snah Josefa II. a jeho smrt	207

B) Účastenství duchovenstva v zákonodárství císaře Josefa II. na poli církevním.

29.	Účastenství duchovních vůbec v církevním zákonodárství císaře Josefa II.	212
30.	Přátelé a podporovatelé císaře Josefa II. v jeho církevním zákonodárství	214
a)	Kardinál Herzan	214
b)	Jan Leopold Hay	220
c)	Karel hrabě Herberstein	224
d)	Antonín Theodor hrabě Colloredo	226
e)	Kerrens	226
f)	Jan Morosini	226
g)	Jan hrabě Perggen	227
h)	Josef Frant. Antonín kníže Auersperg	228
ch)	Josef Adam hrabě Arco	229
31.	Odpůrcové církevního zákonodárství císaře Josefa II.	230
a)	Rudolf Josef Edling	230
b)	Kardinál Křištof Migazzi	231
c)	Antonín Petr hrabě Příchovský	234
d)	Uherští biskupové	235
32.	Kom mendatární opatové	236
33.	Orgán státní církve	240

III. Období: Císař Leopold II. (1790—1792). Některé ústupky ve prospěch církve.

§ 34.	Krátký nástin života císaře Leopolda II.	249
§ 35.	Stížnosti biskupů	252
	A) Stížnosti týkající se řádu služeb Boží	252
	B) Stížnosti týkající se vykonávání úřadu biskupského	257
	C) Stížnosti týkající se pastýřského úřadu správců duchovních	261
	D) Stížnosti týkající se duchovenstva řeholního	262
§ 36.	Ústupky císaře Leopolda II. ve prospěch církve	265
§ 37.	Jednání císařovo s kláštéry. Císařova smrt	267

IV Období: Císař František I. (1792—1835).

Ustálení zákonodárství císaře Josefa II. v životě po odstranění jeho přikrostití. Počátky obratu ve prospěch církevní svobody.

§ 38.	Krátký nástin života a povahy císaře Františka I.	275
§ 39.	Ministři císaře Františka I. v prvních letech jeho vlády	281
§ 40.	Finanční patent z r. 1811 a statky církevní	284
§ 41.	Ministr Thugut a církevní stát. Volba Pia VII. Dobra kardinála Herzana	287
§ 42.	Spory mezi Apoštolskou Stolicí a vládou císaře Františka I. v letech 1800—1806	297
§ 43.	Veliká sekularisace církevního majetku v Německu. Přivtělení arcib. solnohradského a biskupství brix. a trident. jakož i pasovských komorních statků, v Rakousku ležících, k Rakousku	303
§ 44.	Zřízení ruské metropole haličské ve Lvově	307
§ 45.	Arménské arcibiskupství ve Lvově. Mechitaristé ve Vídni	319
§ 46.	Evangelická unie. Gustav-Adolfský spolek	324
§ 47.	Pramen k vylíčení stavu církve za Františka I. Zásady rakouského církevního práva	326
§ 48.	Poměr církve rakouské k Apoštolské Stolicí v letech 1792—1835. Nepravé mínění o rakouských poměrech církevních za císaře Františka I.	329
§ 49.	Poměr biskupů rakouských k Římu a státu. Správcové duchovní. Kláštéry a bratrstva. Ústavy theologické a semináře. Obtíže týkající se jmění církevního	332
§ 50.	Návrhy čelců k odstranění nouze o duchovenstvo	335
§ 51.	Církevní a školní reformy z r. 1802	337
§ 52.	Zřízení studií theologických a škol středních	343
§ 53.	Duchovní zpravodajové	346
§ 54.	Zavedení Rechbergovy učebné knihy práva církevního	348
§ 55.	Duchovenstvo katolické a nekatolici	350
§ 56.	Rozšíření moci biskupů při školách a cenzuře. Biskupové této doby	351

	Str.
§ 57. Jakub Frint. Vídeňské Frintaneum	354
§ 58. Dr. Bolzano. Litoměřický biskup Hurdálek a jeho seminát. Praces Fesl	356
§ 59. Církevní zájmy nově získaných zemí, jmenovitě Haliče a Benátska. Upravení hierarchie v Dalmacii	379
§ 60. Soustava stability Kníže Met'ernich	384
§ 61. Znamky lepší bud. ucnosti r. 1815—1835	388
§ 62. Řehole vůbec. Karmelitky. Klement Hofbauer. Redemptoristé. Jesuité	391
§ 63. Jednání o konkordátech za hranicemi i v Rakousku	397
§ 64. Censura. Literatura theologická	399
§ 65. Právní poměry katolické církve v Uhersku. Král uherský jest rozený legát apoštolský. Církevní rozdělení Uher. Ostrihomská metropole. Maďarský radikalismus Kalvínů. Uherští primasové v první polovici 19. století, jmenovitě Alex. Rudnay. Josef Vurum, biskup nitranský	402
§ 66. Prešpurský národní sněm uherský r. 1822	413
§ 67. Bludaři ve státech rak.-uherských: Manharti, Boosovci, Pöschlovci. Maurerovci, rytíři sv. Michala	423
§ 68. Smrt císaře Františka I.	425

V. Období: Císař Ferdinand I. (1835—1848).

Trvání zákonodárství císaře Josefa II. Revoluční rok 1848.
Počátky boje za církevní svobodu.

I. Doba od r. 1835—1847.

§ 69. Nástin života císaře Ferdinanda I.	433
§ 70. Soustava vládní. Státní konference	436
§ 71. Církevní poměry za Ferdinanda I. Vliv události Kolínské na státníky a duchovenstvo v Rakousku	441
§ 72. Smíšená manželství v dědičných zemích. Linecký biskup Ziegler. Smíšená manželství v Ubrách. Uherský primas Josef Kopácsy (1838—1847)	447

II. Revoluční rok 1848.

§ 73. Příčiny revoluce v Rakousku	455
A. Stránka politická.	
§ 74. Vznik a průběh revoluce až do května r. 1848	459
B. Stránka církevní.	
§ 75. Nepráteleství revoluce proti církvi; bouře proti kongregaci Redemptoristů	474
§ 76. Zániknutí úřadu státního a konferenčního rady duchovního.	478
§ 77. Nové poměry a rakouský episkopát. Arcibiskup Vídeňský Vincenc Edvard Milde. Porady a adresy vídeňského duchovenstva. Krivé nařknutí farářů vídeňských. Arcibiskup Milde zakázal duchovenstvu účastnit se veřejného života	481

	Str.
§ 78. Řehoř Tomáš Ziegler, biskup linecký	489
§ 79. Neohrožené slovo biskupů Moravských	490

C. Rok 1848 v Čechách.

§ 80. Arcibiskup pražský Alois Josef svobodný pán ze Schrenků na Notzingu a Egmatingu (1830—1849). Duhovenstvo katolické a národ český	491
§ 81. Hnutí březnové r. 1848 v Praze. Deputace česká ve Vídni. Česká ústava	497
§ 82. Národní výbor. Frankfurtský parlament. Prozatímní vláda	501
§ 83. Slovanský sjezd a povstání pražské	505
§ 84. Schůze duchovenstva pražského. Praeses František Náhlavský. Pohanění českého duchovenstva	509
§ 85. Pastýřský list pražského arcibiskupa Schrenka	515

D. Politické a církevní poměry Rakouska v létě 1848.

§ 86. Arcivévoda Jan. Pád Pillersdorfov. Dobblhof a Bach	517
§ 87. Svoboda vyznání. Tyrolsko. Časopisy a spolky katolické. Dr. Veith	519

E. Říšský sněm a věci církevní.

§ 88. Říšský sněm ve Vídni. Zrušení poddanosti a desátku	521
§ 89. Pamětní spisy biskupů předložené sněmu říšskému	524
§ 90. Protestanté	528

F. Vídeňská revoluce v říjnu 1848.

§ 91. Vídeň a Maďaři. Zavraždění hraběte Latoura. Císař Ferdinand I. v Olomouci. Dobytí Vídne	529
§ 92. Císař Ferdinand I. zřiká se vlády	532

Obrazy v textu:

Obr. I. Císařovna Marie Terezie	23
Obr. II. František Štěpán Lotrinský	23
Obr. III. Císař Josef II.	127
Obr. IV. Císař Leopold II.	243
Obr. V. Císař František I.	271
Obr. VI. Císař Ferdinand I. Dobrotivý	429
Obr. VII. Císařovna Marie Anna	431

Příloha: Církevní mapa mocnářství Rakousko-Uherského.
(Kreslil Václav Tumpach, učitel v Plzni).

Opravy:

- Na str. 217, řádka 22. shora čti: skromnější místo skrovnější.
Na str. 249, 3. řádka shora v textu čti: narodil se r. 1747 ve
Vídni, místo 1765.
Na str. 319, poslední řádka dole čti: Pius VII. místo Pius VIII.
-

VYSVĚTLENÍ:

- Hranice provincií církev. - - - Hranice diecézí
- # Sidlo arcibiskupa † Sidlo biskupa
- # Přel. neb zruš. arcibiskup. ♀ Přel. neb zruš. biskup.
- ‡ Spojené diecése
- Sidla biskupů latin. označena: — biskupů řecko-katol.; - - - biskupů v armén. katol.; biskupů nesjednoc.

Kreslil Vác Jumpach.

CÍRKEVNÍ MAPA
RAKOUSKO-UHERSKÉHO
MOCNĀŘSTVÍ.